This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

WIDENER LIBRARY
HX 5H2G 4

SUBSKRIPTIONSANMÄLAN.

En något så när fullständig, utförlig och efter moderna språkvetenskapliga principer utarbetad nysvensk grammatik saknas tills dato. Och dock torde få böcker vara af verkligt behof mera påkallade än en dylik. Den är ett det viktigaste hjälpmedel för alla slags språkvetenskapliga studier i vårt land, ty modersmålet utgör det ojämförligt bästa grundlaget för hvarje försök att klarlägga språklifvets allmänna lagar och företeelser. Den är en nödvändig förutsättning för tillkomsten af redan allt för länge saknade tidsenliga, elementära läroböcker för modersmålsundervisningen vid våra högre och lägre skolor. Dess åstadkommande är för öfrigt helt enkelt en nationell plikt, ty en nation äger intet rikare och fylligare uttryck för sin egenart än modersmålet, och ett grundligt studium af detta åligger därför hvar och en, som vill söka lyda det gamla vishetsbudet: känn dig själf!

Ett arbete, som vill söka fylla denna lucka i vår litteratur är

VÅRT SPRÅK

nysvensk grammatik i utförlig framställning

af

ADOLF NOREEN.

Verkets plan är följande. Det sönderfaller i fyra delar samt ett utförligt register till det hela och är afsedt att bindas i nio band å hvardera 500 à 600 sidor. Innehållet i sin största allmänhet och dess fördelning på de olika banden och delarna framgår af följande öfversikt:

Fortsättning å omslagets 3. o. 4. sidor.

82:7.3

VÅRT SPRÅK

NYSVENSK GRAMMATIK

I UTFÖRLIG FRAMSTÄLLNING

AF

ADOLF NOREEN

SJUNDE BANDET

LUND
C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

8227.5

HARVARD COLLEGE
LIBRARY.

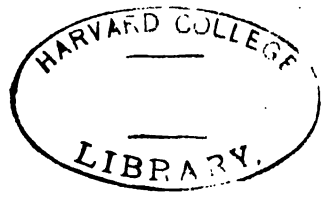

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1906

FJÄRDE DELEN.

Formlära (Morfologi).

§ 1. Formlärans begrepp.

Formläran eller morfologien är den af grammatikens tre hufvuddelar (se I, 50 f.), som redogör för det särskilda sätt, hvarpå språkmaterialet (fonemerna) formas för att tjäna till uttryck för språkinnehållet (betydelserna); jfr V, 5 ff. Det är alltså här fråga om den s. k. »yttre» språkformen, som beror på den s. k. »inre» språkformen, dvs. gestaltar sig olika alltefter de språket talande individernas olika beskaffade »språksinne» (»språkkänsla», »språkmedvetande» m. m., se V, 30 f.) — ungefär på samma sätt som en byggnads »stil» beror på byggmästarens individuella »smak» — eller, som man populärt uttrycker sig, allteftersom man »tänker på svenska, på franska, på latin» osv.; se härom utförligt V, 27 ff. Då man på detta sätt ställer »yttre språkform» i motsättning mot »inre språkform», tages naturligtvis uttrycket »språkform» i abstrakt betydelse. Men samma uttryck kan ock användas — och användes väl oftast — med konkret betydelse. Med en språkform i vidsträckt betydelse — om termens användning i inskränktare betydelse se § 3 nedan — eller, såsom jag hellre med en otvetydig, om ock i viss mån[1] nyskapad term vill uttrycka mig, ett mor-

[1] Termen är nämligen, såsom professor P. A. Geijer för mig påpekat, i samma betydelse som hos mig förut använd åtminstone af Baudouin de Courtenay i hans *Versuch einer Theorie phonetischer Alternationen*, Strassburg 1895 (»Jeder mit selbständigem psychischem Leben versehene und vom Standpunkte eines selbständigen psychischen Lebens aus nicht mehr teilbare Wortteil»). Äfven N. Finck har insett behöfligheten af ifrågavarande begrepp, men för detsamma föreslagit termen »Satzelement»,

fem förstår man då hvarje fonem (språkljudskvantum, se I, 340), som uppbär någon betydelse. Morfemer äro därför sådana fonemer som t. e. negativprefixet *o-* i *otålig* o. d., pluralsuffixet *-ar* i *hästar* o. d., kasussuffixet *-s* i *Gustafs* o. d., orden *häst, hästar, otålig, sämskskinnströja* osv. och ordfogningarna *i det här fönstret, konungen af Frankrike, solen lyser klart* osv., men däremot icke sådana fonemer som t. e. *häs, ot, åli, önstre, olen ly* o. a. d., som icke äro uttryck för något själiskt intryck.

Man kan alltså kort och godt uttrycka sig så, att man säger morfologien (formläran) behandla morfemerna ([språk-]formerna), liksom fonologien (ljudläran) behandlar fonemerna ([språk]ljuden och deras förbindelser) och semologien (betydelselläran) sememerna (betydelserna); jfr V, 6. Den nysvenska morfologien handlar således om de nysvenska morfemerna, såväl hvarje för sig som ock i deras förbindelse med hvarandra, liksom ock om deras etymologiska (dvs. det historiska ursprunget angifvande) förhållande till hvarandra och till andra språks morfemer; se vidare § 11 nedan.

---

som han i sin skrift *Die Aufgabe und Gliederung der Sprachwissenschaft*, Halle 1905, s. 31, definierar såsom »der kleinste bedeutungsvolle Lautkomplex». Denna definition är dock för trång, enär ej blott ljudförbindelser (»Lautkomplexe»), utan äfven enstaka ljud — t. e. *ah!, i, o!, å, ö, sch!* m. m. — kunna vara »Satzelemente».

AFDELNING I.

Inledning.

FÖRSTA KAPITLET.

Olika slag af morfemer.

§ 2. Osjälfständiga morfemer.

Ett morfem kan i afseende på det sätt, hvarpå det uppbär sin betydelse, vara af två väsentligt olika slag: alldeles osjälfständigt eller (se § 3 nedan) mer eller mindre själfständigt.

Med ett osjälfständigt morfem eller ett s. k. affix (dvs. 'bihang') menas ett sådant morfem, som endast i förening med ett annat äger sin specifika betydelse, hvaremot det taget ensamt för sig antingen icke äger någon betydelse alls, t. e. *-er* och *-en* (dvs. fonetiskt skrifvet *-ər* och *-ən*) i pluralen *saker* och singularen *saken*, eller ock en väsentligen annan betydelse än den för tillfället åsyftade, t. e. *-s* i *Guds*, *o-* i *otålig* och *van-* i *vanheder*, som ha betydelser, vidt skilda från dem, som tillkomma de själfständiga morfemerna *s!*, *o!* och *van*. Det morfem, med hvilket affixet är förbundet, behöfver ej, såsom i de nyss anförda exemplen var fallet, vara ett själfständigt morfem, utan kan utgöras af ett annat affix, t. e. *o-hyra*, *lyst-mäte*, *kräs-magad*, *åsne-aktig*.

Alltefter affixets plats före eller efter det morfem, med hvilket det är förbundet, kallas det prefix, resp. suffix[1], t. e. å ena sidan *o*-tålig, *van*-heder, *e*-huru, *an*-gå, *veder*-möda, å andra sidan Gud-*s*, sak-*en*, häst-*ar*, lång-*sam*, små-*aktig*, gå *an*. Om därjämte verkliga infixer (dvs. 'inskott') i någon större utsträckning förekomma i svenskan, synes ovisst. I alla händelser behöfver man icke räkna med sådana för de högre stilarternas vidkommande, ty ett fall sådant som t. e. *gosse-n-s* o. d. bör ej uppfattas som ett *gosse-s* försedt med *n*-infix, utan som ett *gosse-n* med *s*-suffix eller *gosse* med två suffixer[2]. På samma sätt behöfva t. e. *o-för-rätt* och *för-o-rätta* icke tolkas såsom *o-rätt* och *för-rätta* med infigeradt *-för-*, resp. *-o-*, emedan de äro lånade från lågtyskan, där de bildats af *un-* och *vor-recht*, resp. *vor-* och *un-recht*. Möjligen kan äfven det norrländska, dialektala *be-int-höfs* 'behöfs inte' (liksom det gotiska *ga-u-laubjats* 'tron I?' o. d.) uppfattas såsom försedt med dubbelt prefix, äfven om historiskt sedt här en verklig infigering ägt rum, dvs. existensen af ett

---

[1] De ofta brukade termerna »förstafvelse», resp. »efterstafvelse» eller ännu oftare »ändelse» äro i denna användning alldeles olämpliga, enär ett affix långtifrån alltid utgör en »stafvelse» (t. e. Gud-*s*, ko-*r*, ö-*n*, tro-*dd*, gå-*tt*) och »ändelse» dels icke passar såsom motsats till »förstafvelse», dels är i någon mån tvetydigt, ity att äfven sådana ordslut som icke äro affixer (t. e. *-e* eller *-se* i *gumse*, *-in* i *vaccin* o. d.) stundom och icke utan fog benämnas »ändelser». I de fall, där jag i detta arbete använder uttrycket »ändelse», tillägger jag det denna sistnämnda, vidsträcktare betydelse och afser således därmed hvarje, vare sig af ett eller flera ljud bestående, ordslut.

[2] Likaså torde väl upprepad successiv suffigering — med olika »rotdeterminativer» — föreligga, där man plägat antaga »indoeuropeisk infigering», t. e. i lat. *ju-n-g-o* vid sidan af *ju-g-um*, sanskr. *yu-nā-ti* och *yu-* (se Persson, *Wurzelerweiterung und Wurzelpariation*, s. 16 och 153). Att kalla *-n-* i *jungo* för infix är förmodligen lika oegentligt som det vore att tala om infigeradt *-s-* i *skårsa* och *polska* i förhållande till *skåra* och *polka* m. m. d. Jfr den successiva prefigering, som ledt till skenbar infigering i ty. *anzusehen* vid sidan af *ansehen* (och *zu sehen*, jfr s. 11 not 1 nedan).

behöfs (resp. *galaubjats*) utgjort den nödvändiga förutsättningen för uppkomsten af den med »infixet» försedda formen [1].

Däremot är det onekligt, att verkliga infixer uppträda i lägre stil, särskildt i barnkammarspråk och skolpojksslang, samt i våra dialekter, t. e. *pl-ad-ask*, *b-urd-us* (dial. *b-ard-us*, *b-ad-us*), *kr-us-id-ull* 'krull, krumelur', *kr-amb-amboli* 'villervalla, slagsmål' (jfr *carambolage*), *kl-ab-ed-ask* (da. *klask*, ty. *kl-ab-atsch*, *kl-ad-atsch* och *kl-ab-erd-atsch* jämte *klatsch*) 'smäll' (utdeladt åt småbarn) m. m., om ock en stor del af dessa bildningar äro af främmande ursprung. Hit hör ock i sin helhet det I, 40 omnämnda skolpojksspråket *pl-adev-att-ydev-ysk-adev-an* 'plattyskan' [2].

Till affixerna hänför jag, trots deras ovanligt ringa betydelseinnehåll, sådana slags fonemer, som stå på gränsen mellan de verkliga morfemerna och de rent betydelselösa fonemerna, nämligen de båda grupper som jag vill i motsats till de egentliga derivationsaffixerna (se s. 15 nedan) kalla kongruensaffixer och stilistiska affixer.

Med ett kongruensaffix menar jag ett sådant, som blott har till uppgift att ange den därmed försedda språkformens samhörighet [3] med någon annan (eller några andra) inom samma — eller åtminstone en närstående — ordfogning (»konstruktion»), t. e. gammal-*t* virke, snäll-*a* gossar, vi tog-*o*; och af denna deras ringa betydelsehalt förklaras utan tvifvel väsentligen deras så småningom fortgående utdöende.

Ännu betydelsefattigare och därför i minst lika hög grad underkastade förgängelsen äro emellertid de stilistiska af-

[1] En annan sak är, att infigering af hela ord och ordfogningar — således af självständiga morfemer — otvifvelaktigt förekommer i en mängd fall af separabla derivata och komposita, t. e. stå *mig* bi, far *då* väl, för *mina barns* skull osv., hvarom se s. 16 och 25 f. nedan.

[2] Jfr om detta hittills föga undersökta ämne det ytterst intressanta och uppslagsgifvande arbetet af H. Schröder, *Streckformen*, Heidelberg 1906.

[3] Om begreppet »kongruens» se närmare i § 9 nedan.

fixerna, hvarmed jag förstår sådana, som på sin höjd förläna de därmed försedda språkformerna ett i någon mån annat stämningsvärde (eller »stil», se I, 28 ff.) än dessa utan de ifrågavarande affixernas tillträde skulle äga, t. e. *e*-mot, *e*-mellan [1] (i lägre stil äfven *i*-mot, *i*-mellan), hvarför-*e*, därför-*e*, hur-*u*, tretti-*o*, karaff-*in*, polk-*ett* jämte *polka*, du-*ett* jämte *duo*.

Till affixerna räknar jag ock, trots deras stora öfverensstämmelse med självständiga språkformer, sådana slags morfemer, som stå på gränsen mellan de egentliga affixerna (t. e. *be-*, *o-*, *-lig*, *-are* o. d.) och självständiga morfemer — ord eller ordfogningar — om ock närmare de förra. Sådana finnas af två tämligen olika slag, hvilka jag för att antyda deras intima förhållande till verkliga ord vill kalla ordaffixer och affixord (eller i närmare öfverensstämmelse med hittills gängse terminologi »hjälpord»).

Med ett ordaffix (dvs. ordliknande affix) menar jag ett sådant, som i fråga om ljud och betydelse så nära ansluter sig till ett visst självständigt morfem, att det otvunget associerar sig med detsamma och kan uppfattas såsom en genom någon jämförelsevis lindrig modifikation — ofta tilläggandet af något derivationsaffix med eller utan annan samtidig förändring — af det nämnda självständiga morfemet bildad biform till detsamma, därför lämpligen kallad dess affixform. Sådana äro t. e. *åsne*-öron af *åsna*, *har*-tass af *hare*, bred-*bent* af *ben*, forn-*tida* af *tid*, *kräs-magad* af *kräsen* och *mage*.

Med ett affixord (dvs. till affix öfvergånget ord) eller hjälpord (t. e. »hjälpverb» osv.) menar jag däremot ett sådant affix, som utan någon — eller åtminstone någon kvalitativt väsentlig — ändring i ljud, men med en vida pregnan-

[1] Jfr däremot derivationsaffixet *e-*, som högst väsentligt modifierar det därmed försedda morfemets betydelse, t. e. i *e*-huru, *e*-medan, *e*-ho *e*-när m. m.

tare (innehållsrikare) betydelse kan användas såsom självständigt morfem (vanligen ett ord). Af denna art äro de s. k. artiklarna, hjälpverberna, prepositionerna m. m. dylikt, t. e. *en* i »en bok» jämfördt med räkneordet *en* och å andra sidan med det typiska affixet *-en* i »boken»; *den* i »den svarta» likvärdigt med *-en* i »Svarten» (jfr ordet *den* i t. e. »den är svart»); *må* hända, *må* vara = var-*e* (jfr »*må* som pärla i gull»); han *är* snål på maten = snål-*ar* (jfr *är* 'existerar'); han *har* dött (jfr *har* 'äger'); konungen *af* Frankrike = Frankrike-*s* (jfr »*af* och an», »*af* och till», »pengarna stå på upp och *af*»). Man får härvidlag icke låta af vår arkaiserande ortografis »ordskillnads»vanor förleda sig att anse för självständigt morfem eller ens för hjälpord, hvad som vid närmare granskning otvetydigt visar sig vara öfvergånget till ett rent och oblandadt affix, t. e. *att* äta [1], *för* stor (jfr *för* såsom ord i t. e. »för och emot», »för och akter», »frisk och för», »för honom hit»), gå *an* [2] (jfr »af och *an*», »*an* och per»), i *går* (jfr »klockan *går*»), i *fjol;* jfr franskans affixer *je (me), tu (te), il* [3] *(le), se, ce* m. m. vid sidan af orden *moi, toi, lui, soi, celui-ci* osv., engelskans *a* och *the* jämte *one* och *this (that)* m. m. [4] Å andra sidan får man icke af den omständigheten, att ett visst morfem är synonymt med ett annat af otvetydig affixnatur sluta till, att det förra självt är ett affix. Så t. e. är visserligen »jag har sett *honom (henne, det)*» alldeles liktydigt med »jag har sett-*en (-na, -et)*» och »de öka *sig*» synonymt med »de öka-*s*», men därför äro icke *honom* och *sig* affixer, ty de kunna i motsats till affixerna *-en* och *-s* uppträda isolerade, utan att detta behöfver föranleda den ringaste förändring af den betydelse, som de i den ofvan anförda sammanställningen äga.

---

[1] Jfr tyskans inkonsekventa skrifning *zu sehen*, men *anzusehen* o. d.

[2] Jfr den inkonsekventa sammanskrifningen i t. e. *däran* och *välan*.

[3] Obs. den inkonsekventa skrifningen alltefter användningen som pre- eller suffix *je suis: suis-je, il est: est-il* o. d.

[4] Se härom utförligare NOREEN i Nordisk tidskrift 1879, s. 23 ff.

Svårigheten att bestämma, om ett morfem ännu är ett självständigt sådant eller nedsjunkit till ett hjälpord (eller ock ett ordaffix) eller ändtligen blifvit ett otvetydigt affix, består alltså i att afgöra, huruvida det i det speciella fallet så mycket aflägsnat sig i fråga om ljud och betydelse från det ursprungliga självständiga morfemet, att det icke längre kan utan svårighet, resp. icke alls kan af den allmänna språkkänslan därmed identifieras, ett afgörande som naturligtvis med nödvändighet måste utfalla mycket subjektivt. Emellertid torde man kunna vara ense om t. e. att *kan-* i *kanhända* och *kanske* liksom ännu säkrare *må-* i *måhända* redan upphört att vara ord och stå på gränsen till affix, att *ödmjuka* (tjänare) åtminstone i den lägre stilens »*mjuka* tjänare» och det vulgära »*ka* tjänare» öfvergått till ett ordaffix, samt att *-dom* i *ungdom* och *-lek* i *päderlek* icke längre associera sig med, än mindre identifieras med orden *dom* och *lek*, utan blifvit rena derivationsaffixer. Och därest t. e. *Blå porten* med tiden blifvit svart och *Dagligt allehanda* inskränkts till att vara blott veckotidning (dock utan ändring af namnet), så skulle här orden *blå* och *dagligt* alltförväl kunnat genomlöpa samma utvecklingsserie.

§ 3. Självständiga morfemer.

Ett självständigt morfem eller en (språk)form i inskränkt och vanlig bemärkelse (jfr s. 5 ofvan) eller som det också får heta ett »språkligt uttryck» (en »expression») är ett sådant morfem, som taget ensamt för sig äger en specifik betydelse, t. e. *häst, Gud, tålig, kräsmagad, kyrkogårdsmuren, solen glimmar blank och trind* osv. Ett lätt kontrollerbart kännetecken på ett sådant är, att det kan ensamt för sig utgöra svar på en fråga [1], något som enligt sakens natur är för ett affix — äfven ett hjälpord — omöjligt.

[1] Se Noreen, a. st. s. 21 f.

Från synpunkten af större eller mindre enhetlighet indelas de självständiga morfemerna i två hufvudgrupper: ord och ordfogningar.

I. Ord eller vokabel[1] är[2] ett självständigt morfem, som i fråga om ljud och betydelse af vårt språksinne uppfattas som en enhet, vare sig emedan det icke alls kan upplösas i smärre morfemer, t. e. *häst, Gud, kalabalik*, eller emedan, om det också kan det, man dock icke reflekterar eller åtminstone icke vill reflektera på dessa smärre morfemers speciella betydelse, t. e. *fläckig* (jfr ordfogningen *försedd med fläckar*), *prästerskapet* (jfr *alla präster*), *triangel* eller *trehörning* (jfr *tresidig rätlinig figur*), *skogsmark* (jfr *skogbeväxt mark*), växtnamnet *förgätmigej* (jfr satsen *förgät mig ej*). Enhetligheten beror sålunda icke, såsom åtskilliga förmenat, på enkelheten af den föreställning eller idé, som ordet betecknar, utan helt och hållet på det sätt, hvarpå idéinnehållet betecknas — den form hvarigenom betydelsen aktualiseras — i det att ordet så att säga serverar idén i en enda dosis (t. e. *triangel*), icke droppvis så att hvarje dess moment får tillfälle att göra sig särskildt gällande (t. e. *tresidig rätlinig figur*). För öfrigt hänvisar jag rörande det svårdefinierade begreppet »ord» — kanske det vanskligaste inom hela grammatiken — till den närmare utredning, som lämnas i kap. 2 nedan.

Alltefter arten af sina associationsmöjligheter kan ett ord vara af två väsentligen olika slag: enkelt eller sammansatt.

A. Ett enkelt ord eller simplex är ett sådant, som icke kan upplösas i delar, hvilka hvar för sig genom ljud och betydelse hänvisa på — låta otvunget associera sig med — något i språket befintligt självständigt morfem. Det enkla ordet hänvisar sålunda i fråga om sin bildning på intet eller högst ett annat självständigt morfem, t. e. *skog, skog-ar,*

---

[1] Om »ord» i betydelsen (icke vokabel, utan) paradigm se § 9 nedan.

[2] Om andra uppfattningar af termen ord (vokabel) se §§ 4—6 nedan.

skog-ig (jfr det sammansatta ordet *skogsmark*), *be-visa* (jfr *undervisa*), *o-viss* (jfr *segerviss*).

Från samma synpunkt erhålla vi inom de enkla orden två underafdelningar: grundord och afledda ord.

1. Grundord eller primitivum är ett sådant som icke alls kan upplösas i smärre morfemer (utom möjligen på etymologisk väg, hvilket emellertid icke här kommer oss vid, dvs. det faller icke inom den deskriptiva formläran, som vi här närmast sysselsätta oss med), t. e. *häst, skog, gå.* Hit höra således naturligtvis också — i motsats mot hvad åtskilliga författare hålla före — sådana ord, som visserligen under äldre språkskeden eller ock i de främmande språk, från hvilka de lånats, varit, men som nu icke längre äro (för den icke språkhistoriskt bildade) morfologiskt upplösbara, såsom *bröllop, lekamen, tordyfvel* (men icke den »folketymologiskt» ombildade formen *torndyfvel*, hvilken icke kännes såsom enkel), *elände, gevär*, som alla en gång varit och således etymologiskt betraktade äro sammansatta.

Begreppet 'grundord' bör noga skiljas från det i böjningsläran hemmahörande 'stam' [1] och det till den etymologiska formläran hörande 'rot' [1] (hvilket icke så lätt sker, därest man, såsom åtskilliga författare för sed hafva, i stället för »grundord» använder »stamord» eller »rotord», termer som för öfrigt behöfvas väl på annat håll och med annan innebörd [1]). Så t. e. är *längtan* en »stam» likaväl som *längta*, men blott det sednare är ett »grundord»; bådaderas svenska »rot» är *lang*.

2. Afledt — noga att skilja från »härledt» [1] — ord [2] eller derivatum är ett sådant, som (redan från det samtida

[1] Se närmare härom i § 10 nedan.

[2] Äfven kalladt »afledning», en term som emellertid är mycket tvetydig (och därför mindre lämplig), enär den än får betyda »afledt ord», än »afledningselement», dvs. det affix förmedelst hvilket ett afledt ord bildas, än åter själfva »afledningsprocessen». I denna sistnämnda betydelse använder jag för min del företrädesvis detta ord.

och inhemska språkmaterialets ståndpunkt) kan upplösas i två eller flera delar, af hvilka dock blott en låter hänföra sig till något själfständigt morfem (vanligen ett grundord), under det att däremot det eller de öfriga äro egentliga affixer. Den förstnämnda beståndsdelen behöfver icke nödvändigtvis själf vara ett ord, såsom visserligen oftast är fallet, t. e. i o-*rätt*, be-*ljuga*, *skog*-ar, *skog*-ig, *skog*-s; utan den kan äfven utgöras af en ordfogning, t. e. *femhörn*-ing, *tretumm*-are[1], eller af ett ordaffix (se s. 10 ofvan), t. e. *åsne*-aktig, *kräs*-lig, *yng*-ling (till *ung*). Och den eller de öfriga beståndsdelarna — »afledningselementerna»[2] — äro icke alltid, såsom i de nyss anförda exemplen är fallet, affixer i egentligaste bemärkelse, dvs. »derivationsaffixer» eller kortare uttryckt derivativer, utan stundom kongruensaffixer, t. e. i gammal-*t* och snäll-*a*, eller stilistiska affixer, t. e. i *e*-mot och hur-*u* (jfr s. 9 f. ofvan).

Alltefter affixets plats inom det afledda ordet har man att skilja mellan prefix- och suffixafledda ord (om de jämförelsevis sällsynta infixafledda orden se s. 8 f. ofvan).

a) Prefixafledda ord eller prefixderivater, i hvilka affixet står främst, t. e. *be-ljuga*, *van-art*, *o-viss*, *veder-möda*, *gen-mäla*, *und-få*, *an-skaffa*, *er-nå*, *e-ho*, *bi-stå*, *miss-unna*, *går-dag*, *fjol-år*. Ett så afledt ord kan ånyo på samma sätt afledas, hvarigenom uppstå dubbelt prefixafledda ord, t. e. *o-be-ständig*, *för-o-rena*, *an-för-tro*, *miss-för-hållande*, *bi-be-hålla*, där sålunda *o-*, *för-*, *an-*, *miss-* och *bi-* äro sekundära prefixer. Genom ännu en gång upprepad dylik afledning kunna vi erhålla tredubbelt prefixafledda ord, t. e. *o-för-be-redd*.

b) Suffixafledda ord eller suffixderivater, i hvilka affixet står sist, t. e. *skog-s*, *-en*, *-ar*, *-ig*, *kalla-de*, *fri-het*, *lång-sam*, *dår-aktig*, *i-går*, *i-fjol*[3]. Ett suffixafledt ord kan

[1] Se härom utförligare s. 35 nedan.

[2] Jfr föreg. not.

[3] Ofta (t. e. i Sv. ak:s ordlista) skrifna *i går*, *i fjol*. Jfr s. 11 ofvan.

ånyo — och detta många fler gånger än ett prefixafledt — på samma sätt afledas. Så t. e. ha vi dubbel suffixafledning i *skog-en-s, skog-ar-na, skog-ig-are, kalla-de-s, lång-sam-het, dår-aktig-a,* där *-s, -na, -are* osv. äro sekundära suffixer; tredubbel i *skog-ar-na-s, lång-sam-het-en, vän-skap-lig-ast, odl-ing-s-bar,* där *-s, -en* osv. äro tertiära suffixer; fyrdubbel i *sann-ing-ar-na-s, tölp-aktig-het-er-na, vän-skap-lig-ast-e, odl-ing-s-bar-het,* där *-s, -na* osv. äro kvartära suffixer; femdubbel i *fient-lig-het-er-na-s, odl-ing-s-bar-het-en* med *-s* och *-en* såsom kvintära suffixer; ändtligen sexdubbel i *odl-ing-s-bar-het-en-s* o. d.

I likhet med väl alla prefixafledda ord äro de allra flesta suffixafledda

α) inseparabla (ofta, men mindre lämpligt kallade »oskiljaktiga»), dvs. deras beståndsdelar kunna icke af mellanträdande ord skiljas. Exempel härpå lämna alla ofvan anförda afledda ord. Emellertid äro dock några suffixafledda ord

β) separabla (»skiljaktiga», bättre då »skiljbara»), dvs. deras beståndsdelar kunna — men måste icke — åtskiljas genom att andra ord träda däremellan, t. e. *»stå* mig redeligen *bi!», »går* det inte *an?»* jämte *stå bi* och *går an* [1].

Synnerligen ofta kunna ord vara på samma gång prefix- och suffixafledda, t. e. med enkel afledning å båda hållen *van-art-ig, o-viss-het;* med dubbel *o-be-ständig-het-en, miss-för-håll-ande-na;* med tredubbel »den allra *o-för-be-redd-ast-e-s», o-för-be-håll-sam-het-en;* med enkel prefix- och fyrdubbel suffixafledning *o-sann-ing-ar-na-s;* osv.

På gränsen mellan afledda ord och grundord, ehuru i allmänhet närmare de sednare, stå talrika ord, i hvilka man med större eller mindre möda och framgång kan eller åtminstone tror sig kunna urskilja en semologisk gräns, i ty

---

[1] Om de arkaiska skrifningarna *stå bi* och *går an* i stället för de af språkutvecklingen fordrade *ståbi* och *gåran* se s. 11 ofvan.

att en del af ordets ljudmassa uppträder såsom affix uti andra, tydligt afledda ord, med hvilka de här ifrågavarande då på grund af den partiella ljudlikheten associera sig. Så t. e. uppfattas *an-dakt, -genäm, -lete, -tasta* o. d. på grund af sin likhet med *an-föra, -taga, -visa* osv. lätteligen såsom afledda medelst prefixet *an-*, trots att *-dakt, -genäm* osv. icke låta associera sig med något i språket befintligt morfem. På samma sätt förhålla sig *be-dröfva, -fryndad, -gär, -hag, -kajad, -kymmer, -röm, -svär, -vågen* o. d. till de medelst *be-* tydligt prefixafledda *be-sätta, -taga, -visa* o. d.; vidare *er-tappa, -öfra* till *er-hålla, -nå; för-nuft, -tret* till *för-sorg, -tjänst; gen-störtig* till *gen-skjuta, -sägelse; i-hjäl, -jåns* [1] till *i-fjol* (jfr *fjolår*), *-går* (jfr *gårdag*); *miss-firma, -kund* till *miss-bruka, -känna; sam-fund, -kväm* till *sam-band, -ljud; veder-häftig, -saka* till *veder-lägga, -vilja*. Exempel på motsvarande endast i högst oegentlig mening suffixafledda ord ha vi i *bäg-, hamm-, kamm-, kyp-, skrädd-, stack-are* o. d., som lätt kunna uppfattas i analogi med *dom-, skoj-, sång-, vis-, åk-are* o. d. På samma sätt förhålla sig *kommiss-, not-, vik-arie* : *arkiv-, bibliotek-arie; add-, barb-, brod-era* : *marsch-, motion-, vaddera; Katar-, Malv-, Reg-ina* : *Albert-, Josef-, Vilhelm-ina; då-, här-, sa-lig* : *fred-, skad-, tro-lig; hämp-, kyck-, väpp-ling* : *gunst-, hvit-, peppar-ling*. Då emellertid, sedan det skenbara eller åtminstone mycket oegentliga affixet på så sätt blifvit afskildt, återstoden af ordet nästan alltid befinnes vara till sin bildning (ofta både hvad ljud och betydelse vidkommer) enastående och det således icke kan med ledning af vissa bestämda associationer med någon säkerhet afgöras, hvar denna ordets andra beståndsdel rätteligen börjar eller slutar, så är det gifvet, att den preliminärt uppgjorda semologiska gränsen i det hela blir ytterst osäker, och att man måste medgifva andra uppdelningsmöjligheter. Så t. e. kan man

[1] I Sv. ak:s ordlista inkonsekvent skrifna *ihjäl*, men *i jåns (jons)*.

ju äfven upplösa *ant-asta* och betrakta ordet som »prefix»afledt på samma sätt som *ant-varda*. Likaså kan man i fråga om »suffixet» jämföra *dål-ig* med *prål-*, *tål-ig* o. d.; *kyckling* med *usl-*, *ädl-ing*; *bägar-e* med *lik-*, *ung-e* osv. Och det är alls icke gifvet, att någon af dessa från deskriptiv synpunkt, dvs. med ledning af den nuvarande språkkänslan, företagna uppdelningar stämma med den från etymologisk synpunkt fordrade, alltså rent historiskt sedt enda »riktiga». Så t. e. är *stackare*, som vi otvifvelaktigt associera med de suffixafledda orden på *-are* (typen *sång-are*), etymologiskt sedt att uppdela i *stac-kar-e* (fsv. *staf-karl*). Under det att den »officiella» skrifningen *i jåns* (se s. 17 noten) ju otvetydigt visar, att åtminstone en del af svenska folket söker förlägga en semologisk gräns före *j* i *ijåns*, så kräfver etymologien däremot *ij-åns* (fsv. *i adhans*). Det icke sällsynta »staffelet» *alldrig* visar, att vi associera detta ord — helt naturligt — med *all-tid*, under det att etymologien ger vid handen ett *aldr-i-g* (af det fornnordiska *aldr* 'tid', nu *ålder*). Och hur liten roll det etymologiska förhållandet spelar för det allmänna språkmedvetandet, framgår tydligt af ett sådant fall som *papper*, hvilket vi tvifvelsutan känna som ett afledt ord i förhållande till *papp*, hvarmed det dock etymologiskt icke har det ringaste att skaffa (jfr å ena sidan *papyrus*-växten, å den andra lat. *pappa* 'grötlik massa').

En liknande mellanställning mellan afledda ord och grundord intaga sådana ord, som i fråga om sin icke såsom något sorts »affix» uppfattade beståndsdel endast med större eller — för den språklärde — mindre svårighet associera sig med något eller några i språket befintliga självständiga morfemer. Gränsen emellan dylika tvetydiga och de otvetydigt afledda orden blir mycket sväfvande, emedan associationsmöjligheterna och -vanorna ställa sig ytterst olika för olika individer. Emellertid torde väl flertalet af nutida svenskar såsom grundord uppfatta exempelvis *törne* trots tillvaron af

de därmed svårassocierade *hag-torn, lik-torn* och *spänn-torn.* På samma sätt förhålla sig väl i allmänhet t. e. *välde* : *våld, vulen* (fsv. *vurdhen*) : *varda, lek-amen* : *lik* 'kadaver' och *hamn* 'spöke', *glugg* : *glo, käring* (fsv. *kærling*) : *karl, skor-sten* : *sten, ab-borre* : *sjö-borre, bär-särk* : *särk, to-lag* : *lag, näkter-gal* : *gala, um-gänge* : *gång, säll-skap* : *sälle* o. d. fall, där det semologiska svalget mellan primitivet och dess forna derivatum numera är synnerligen stort. Däremot uppfattar man nog i allmänhet exempelvis *yngling* och *lättja* såsom afledda ord i förhållande till grundorden *ung* och *lat.* På samma sätt kännes väl förhållandet mellan t. e. *stöld* : *stjäla, gässling* : *gås, färd* : *fara, törst* : *torr* (i halsen), *drinkare* : *dricka, skaf-föttes* : *fot, ville-bråd* : *vildt* m. fl. dylika fall, där det semologiska afståndet mellan kontrahenterna är jämförelsevis litet. Af de anförda exemplen framgår, att en till och med mycket stor differens i fonologiskt afseende, ensamt för sig tagen, icke spelar någon nämnvärd roll såsom hinder för association. Så t. e. associera vi ju utan all svårighet de nyssnämnda ordparen *stöld* : *stjäla* (dvs. fonetiskt *fäla), gässling* (dvs. *jässling*): *gås, färd (fäd)* : *fara* och väl äfven *törst (töṣt)* : *torr,* trots att i intetdera fallet mer än ett enda ljud — resp. *l, s, f* och *t* — är för de båda orden gemensamt. Emellertid är det tydligt, att ordets »stafning» härvidlag utöfvar ett afsevärdt inflytande, ty det lider intet tvifvel, att ju t. e. *gässling* skulle vida mindre lätt associera sig med *gås,* om det vore fonetiskt stafvadt, alltså hade skriftformen *jässling* (jfr hurusom vi vida lättare associera *skott* med *skjuta* än med ett fonetiskt *futa, herde* lättare med *hjord* — om vi öfverhufvud associera dessa ord — än med ett *jord* osv.). Under det att sålunda en äfven rätt betydande fonologisk olikhet — särskildt därest den icke fått uttryck i skriften — i och för sig är skäligen betydelselös i förevarande afseende, så är däremot en, om än aldrig så liten sådan tillräcklig att försvåra eller rentaf omöjliggöra all association, därest med densamma

förbinder sig en betydligare semologisk differens. Jfr t. e. hurusom *stänga* (en dörr) nu svårligen låter associera sig med sitt forna primitivum *stång*, under det att däremot *tränga* fortfarande lifligt erinrar oss om *trång* och fortfarande fattas såsom därmed sammanhängande [1].

B. Ett sammansatt ord (äfven »sammansättning», en term som dock ofta får afse själfva sammansättningsprocessen; så företrädesvis i detta arbete) eller kompositum är ett sådant, som kan upplösas i delar, hvilka hvar för sig hänvisa på något i språket befintligt självständigt morfem. Det sammansatta ordet pekar sålunda i fråga om sin bildning hän på minst två andra självständiga morfemer, t. e. *fackel-dans* (jfr *fackla* och *dans*), *äro-rik*, *ord-bok*, *half-cirkel*, *ihjäl-slå* och *slå ihjäl*, *utse* och *se ut* (som en neger), *trettifem*, *Österrike-Ungern*, *Röda hafvet*, *Högsta domstolen*. I den stora massan af hithörande typer särskiljer jag till att börja med två hufvudafdelningar: starkt och svagt sammansatta ord.

1. Stark sammansättning [2] eller konglutination, föreligger, då ordet icke utan en väsentlig förändring af delarnas ljud eller ordningsföljd kan bringas i öfverensstämmelse med språkets rådande ordfogningsvanor. Alltefter graden af större eller mindre afvikelse från dessa ordfogningsvanor kunna vi skilja mellan:

a) Sammanväxning eller kombination, då minst en af delarna har affixnatur, dvs. är ett »ordaffix» (se s. 10 ofvan), och alltså icke kan — i oförändrad form — inom språket uppträda ensamt för sig såsom självständigt morfem, t. e.

---

[1] Förhållandet mellan associationsmöjlighet och etymologiskt sammanhang behandlas för tyskans vidkommande rikhaltigt och sakkunnigt af K. Scheffler i de båda småskrifterna *Das etymologische Bewusstsein* I, II (i Jahresbericht des Neuen Gymnasiums in Braunschweig), Braunschweig 1897 och 1898.

[2] Ofta, men mycket oegentligt kallad (efter Grimm) »egentlig» eller (efter Diez) »äkta sammansättning» eller ock »stamkomposition»; jfr s. 22 not 1.

med förra leden prefixartad *fackel-dans* (jfr *fackla*), *har-tass* (: *hare*), *säll-spord* (: *sällan*), *supan-mat* (: *supande* 'som supes'), *handt-verk* (: *hand*), *äro-rik* (: *ära*), *känslo-full* (: *känsla*), *varu-lager* (: *vara*), *sanno-lik* (: *sann*), *sins-emellan* (: *sin, sig*); med sednare leden suffixartad *bar-bent* (: *ben*), *följe-slagare* [1] (: »*slå* följe med någon»), *till-varo* (: *vara*), *till-baka* (: *bakåt*), *till handa* [2] (: *hand*), *å-nyo* (: *ny*, på *nytt*), *å sido* [2] (: *sida*), *i morse* [2] (: *morgon*), *i afse* [2] (: *afton*); med båda lederna affixartade *finn-ländsk* (: *finne* och *land*), *kräs-magad* (: *kräsen* och *mage*), *landt-mäteri* (: *land* och *mäta*), *tve-höfdad* (: *två* och *hufvud*), *styck-junkare* (: *stycke* och *junker?*), *säll-synt* (: *sällan* och *syn*) m. m.

b) Sammanfogning eller konglomeration, då delarna hvar för sig kunna uppträda såsom självständiga morfemer i språket, ehuruväl de icke kunna på detta sätt, dvs. i just denna förbindelse eller i just denna ordningsföljd tillsammans bilda en ordfogning, däri deras här förevarande betydelse vore i det väsentliga oförändrad bibehållen. Hithörande ord äro t. ex. *bläck-horn, bok-staf, bok-mal, ord-bok, sy-nål, hög-mod, röd-måla* (jfr *måla röd*), *kors-fästa* (: *fästa* på *kors*), *sorg-fri* (: *fri* från *sorg*), *barn-fest* (: *fest* för *barn*), *saltsjö-fisk, all-ting* (: *alla ting*), *ingen-ting* (: *intet* eller *inga ting*), *tvifvels-utan* (: *utan tvifvel*), *upp-å* (: *uppe* [*p*]*å*), *lik-väl* (: *lika väl*), *för-detta* [3] (: *före detta*), *öfver-hand, forn-svensk* (: *svensk* från *forn*tiden), *ljus-grön* (: *ljust grön*), *i-akt-taga* (: *taga i akt*), *akt-gifva* (: *gifva akt*), *igen-stängd* (jfr med helt annan betydelse: [åter]*igen stängd*), *ut-föra, till-intet-göra, till-freds-ställa, lag-stifta* (: *stifta lag*), *ek-orre* [4], *löf-koja* [4] m. m.

---

[1] Etymologiskt sedt att uppdela i *följes-lagare* (till *lägga*).

[2] På grund af arkaiserande tendenser vanligen skrifvet som två skilda ord.

[3] Vanligen skrifvet *f. d.*

[4] Etymologiskt sedt alldeles oriktigt uppdeladt.

2. Svag sammansättning[1] eller agglutination föreligger, då ordets delar utan någon väsentlig — på sin höjd prosodisk — ändring kunna i samma förbindelse och ordningsföljd utgöra en i enlighet med språkets rådande ordfogningsvanor bildad ordfogning[2]. Från en sådan (se II nedan) skiljer sig därför den svaga sammansättningen — icke genom sin morfologiska beskaffenhet, hvilken kan vara, äfven prosodiskt, identisk med en ordfognings, utan — väsentligen blott genom den mera enhetliga betydelse, som den ju i sin egenskap af ord öfverhufvud måste äga (se s. 13 ofvan), och framför allt därigenom att denna betydelse afviker från den, som skulle framgå såsom ett resultat, därest delarna bibehölle den betydelse, de såsom särskilda ord äga[3]. Alltefter graden af denna enhetlighet och denna afvikelse kan man, om man så vill, uppdraga en, visserligen mycket sväfvande, gräns mellan:

a) Sammanställning eller juxtaposition, då man icke kan fatta det hela som en ordfogning, emedan reflexion på den för delarna — såsom särskilda ord betraktade — specifika betydelsen skulle leda till ett helt annat semologiskt

---

[1] Ofta kallad »oegentlig» eller »oäkta sammansättning» (jfr s. 20 not 1) eller ock »juxtaposition», hvilken sistnämnda term jag begränsar till en hithörande underafdelning, liksom jag till en dylik hänvisar termen »gruppord», på sätt och vis en öfversättning af Sweets *(A new english grammar* I, 153) »group-compounds», hvarmed denne författare snarast afser svagt sammansatta ord i allmänhet.

[2] Jfr A. Darmesteters *(Traité de la formation des mots composés,* 2. éd., s. 59) definition på »juxtaposition»: »réunion de deux ou plusieurs termes groupés d'après les lois ordinaires de la langue, sans violence faite à la syntaxe» och Wundts ord (*Völkerpsychologie* I, 1, 607): »das französische Compositum trägt deutlich die Spuren der unmittelbaren Entstehung aus dem Satze an sich; ja vielleicht ist es selbst ursprünglich nichts anderes als ein lückenhafter Satz gewesen».

[3] Eller, för att tala med Paul *(Prinzipien,* 3. aufl., s. 306), därigenom att det hela erhållit »einen Bedeutungsinhalt, der sich nicht mehr genau mit demjenigen deckt, der durch die Zusammenfügung der einzelnen Elemente gewonnen wird».

resultat än det för tillfället verkligen åsyftade. Sådana ord äro t. ex. *fjärdings-man, hungers-nöd, skön-litteratur, dubbel-bössa, half-cirkel* [1], *egen-kärlek, stor-man* (jfr »en *stor man*»), *sex-män* (hvilken plural gifvit upphof till den singulara sammanfogningen *sex-man*), *små-barn, hvar-andra, hvar-annan, mäster-tjuf, öfver-allt* (jfr »älska någon *öfver allt*»), *i-tu, än-nu* (jfr »förr mera *än nu*»), *för-sig-kommen, gud-ske-lof* (jfr »*Gud ske lof* och pris!»), *här-om-dagen* (jfr »han vistas *här om dagen*»), *i dag* [2] (jfr »*i* denna *dag*», »*i* ljusan *dag*» o. d.), *såsom* (regent o. d.; jfr »det är inte *så som* du tror»), ett *kryp-in*, i *skym-undan*, en *förgät-mig-ej* (jfr »*förgät mig ej!*»), en *sitt-opp, nu-mera* (jfr »*nu mera* än förr»), *än-då* (jfr »nu mer *än då*»), *såväl* (nu som då; jfr »om det vore *så väl*»), *all-den-stund, hvad-helst, hvad som helst* [2] (duger inte att komma med; jfr »kanske detta är *hvad som helst* önskas»), *hvar och en* [2], *en och annan* [2], *där och där* [2] (jfr »både *där och där*»), *då och då* [2], *fem och tjuge* [2] (borde den kanaljen ha; jfr »det kostar 5 och 20», »tåget går 5 och 20»), *ock-så* (jfr »vi tycka *ock så*»), *rätt-fram* (jfr »gå *rätt fram*»), *åter-igen* (jfr »vaken frös *åter igen*»), *äfven-som* (jfr »stor *äfven som* talare»), *alla-samman* (jfr »här träffade *alla samman*), *in-till* (jfr »gå *in till* doktorn»), *efter hand* [2] (blef han lugnare; jfr »hand *efter hand* bar fram sin skärf»), *månn-tro* (han lefver?; jfr »*månn tro* och heder ännu lefva?»), *om-bord* (jfr »*om bord* och stolar talar jag inte»), *så-vida* (jfr »ärmarna voro *så vida*»), *så vidt* [2] (jag vet; jfr »*så vidt* gick hans rykte»), *tills vidare* [2] (är jag utan hatt; jfr »*tills vidare* hatt hunnit anskaffas»), *öfver-hufvud* (är det dyrbart att resa; jfr »*öfver hufvud* och axlar bar hon en duk»), *Natt och Dag* (är sjuk; jfr »*natt och dag* växla»), *Hvita hafvet* [2] (är en utmärkt balsal), *Röda hafvet* [2] (jfr »i det sålunda uppkomna *röda haf-*

[1] Yta af en viss bestämd form, under det att en *half cirkel* kan se ut på många olika sätt.

[2] På grund af arkaiserande tendenser vanligen skrifvet som skilda ord.

vet drunknade Ymers ättlingar»), *icke för-ty, hvad för en* [1] (karl är han?; jfr »*hvad för en* karl går an, går inte för en kvinna»), *se ut* [1] (som en neger; jfr »*se ut* genom fönstret»), *gå på* [1] (som en vilde; jfr »*gå på* eller bredvid trottoaren»); med från etymologisk synpunkt oriktig uppdelning t. e. *eds-öre, hands-öl.*

b) Gruppord eller komplex [2], då man väl skulle kunna, men icke vill fatta det hela som en ordfogning, emedan den enhetliga synpunkten alltjämt är den öfvervägande. Sådana ord äro t. e. *öfverste-präst, illa-sinnad, all-tid* (jfr »*all tid* är dyrbar»), *för-den-skull, kan-ske* (jfr »det *kan ske* genast»), *kan-hända* (jfr »vet du hvad som *kan hända?*»), *öfver-måttan, den-samme* (jfr »du är alltjämt *den samme* som förr») [3]; vidare en del ord, som äfven i vanlig skrift plägа medelst bindestreck uppdelas i sina beståndsdelar, t. e. *icke-fackman* (jfr *icke fackman*), *kronprinsen-regenten* (jfr V, 116), *skalden-politikern* o. d. [4], efternamn som *Montgomery-Cederhielm, Hyltén-Cavallius, Trolle-Wachtmeister, Edgren-Leffler-Cajanello* o. d. [5], förnamn sådana som *Anne-Charlotte, Marie-Louise* o. a.; ändtligen en stor mängd ord, som i vår vanliga, i denna punkt ytterligt arkaiserande [6], skrift plägа uppdelas i bokstafsgrupper utan mellanstående bindestreck, t. e. *Gustaf Adolf* (den store), *Dagens nyheter* (är utsåld; jfr »*dagens nyheter* äro goda»), *Högsta domstolen* (jfr »den *högsta domstolen* i riket»), *förste landtmätare* (jfr »han är den *förste landtmätare*, som . .»),

---

[1] På grund af arkaiserande tendenser vanligen skrifvet som skilda ord.

[2] I ungefär samma betydelse användes »stående» eller »stereotyperade uttryck», fra. »locutions figées».

[3] Om skillnaden mellan *densamme* och *den samme* (som osv.) se närmare I. Flodström, *Svensk Rättskrifningslära*, s. 37 noten.

[4] Se R. G:son Berg i Nystavaren V, 44.

[5] Noga att skilja från ord af typen *Lyttkens-Wulff* (dvs. L. och W.), *Collin-Schlyter* o. d. (jfr V, 147 med not 2), om hvilka se närmare s. 29 nedan.

[6] Jfr s. 30 f. nedan.

hin håle, god natt (jfr »patienten har haft en *god natt*»), ljusstaken stod *upp och ned* (jfr »han gick *upp och ned* i trappan»), *slå ihjäl* (jfr det starkt sammansatta *ihjälslå*), *ge akt* (: *aktgifva*), *stänga igen* (jfr »banken har nu måst *stänga igen*»), *gud vet* (hvad du menar; jfr »blott *Gud vet* hvad jag lider»), *hoppa kråka* (jfr »hoppa, kråka!»).

De svaga sammansättningarna äro visserligen i allmänhet

α) inseparabla[1] (jfr A, 2, b, *a* ofvan), såsom fallet är med så godt som alla de nyss ofvan anförda exemplen på gruppord, men därjämte finnas ej få, som äro

β) separabla[2], dvs. deras beståndsdelar kunna genom andra däremellan trädande ord åtskiljas. Detta fall är i det hela mycket sällsynt i fråga om »sammanställningar», t. e. »*hvad* är han *för en* karl?» vid sidan af det ofvan nämnda »*hvad för en* karl är han?», »*hofrätts* e. o. *notarie*» i stället för det naturligare »e. o. hofrättsnotarie» samt[3] några rent individuella bildningar såsom Strindbergs »*silkes* med guld bemängda *fransar*» och Dagens nyheters» »*klädes*, fodrade och ofodrade, *kjolar*»; i poesi stundom[4] »*hvem* än *helst*», »*hvar* än *helst*», »*hvilkens* lugn *som helst*» o. d.; rent finländskt »*senats* extra *kopist*[3]. Bland »gruppord» däremot träffas många hithörande, t. e. »*far* då *väl* (hulda vän osv.»; likaså »*far* då *väl*, o värld, med all din snara!», Fredmans epistlar, nr 58, str. 4), »*i* barns *ställe*», »*om* jag *ock*» o. d. jämte *farväl*, *i stället* (för), *om ock* och framför allt de otaliga verbformerna af typen »*gå* genast *in*», »*stiga* hastigt *upp*», »*träda* i förening

---

[1] Hvad Brugmann i Berichte der K. Sächs. Gesellschaft der Wissenschaften 1900, s. 382 ff. och *Kurze vergleichende Grammatik*, s. 288 kallar »Kontaktkomposita».

[2] Af Brugmann, a. st. (och Paul i Indogermanische Forschungen XIV, 255) kallade »Distanzkomposita», en term som jag finner lämpligare att använda i något inskränktare betydelse; se s. 26 här nedan.

[3] Se Berg, a. st. V, 50.

[4] Se Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 341.

med andra *fram*», »*ge* noga och omsorgsfullt *akt*» osv. för att nu icke tala om skaldernas utvidgade bruk, ja mången gång missbruk af den separabla sammansättningstypen, t. e. [1] Franzéns »*tryckte* känslan *ut*», Nyboms »*slöt* du *af* med bön», Scholanders »*satte* sig för faror *ut*», Wirséns »än *väcker* turturdufvans sång i hjärtat *upp*», Bååths »*upp* till nyfödt lif oss *väcka*», Snoilskys »*fram* ur skyar *bryter*», Strandbergs »*ut* sin kappa *bredde*» osv. osv.

Frånsedt det poetiska språkbruket tyckas emellertid de separabla sammansättningarna tendera åt att med tiden öfvergå till inseparabla. Så t. e. har i stället för det äldre uttryckssättet, »de *slogo* honom *ihjäl*» nu normalt trädt »de *slogo ihjäl* honom» och i stället för »*göra* sig *illa*» hör man redan, åtminstone i lägre stil, »*göra illa* sig».

Från de separabla eller, om man så vill, »skiljbara» sammansättningarna, i hvilka delarna kunna uppträda såväl förenade som åtskilda, afsöndrar jag såsom en väsentligt olikartad grupp de »isärhållna» eller, som jag hellre med en från Brugmann [2] lånad, ehuru här i något afvikande betydelse använd term vill uttrycka mig, distanskomposita, dvs. sådana sammansatta ord, hvilkas beståndsdelar alltid måste stå åtskils, t. e. »*för* mina barns *skull*», »*å* egna eller andras *vägnar*», »soffan *som* jag sitter *i*» (jfr »*hvari* jag sitter») eller »*som* jag sitter *på*» (jfr »*hvarpå* jag sitter») osv.

På gränsen mellan enkla och sammansatta ord stå naturligtvis sådana, som endast med större eller mindre svårighet associera sig åt två håll. Härvid kan än den ena leden, än den andra, än båda (eller alla) vålla svårighet. Såsom exempel på det förstnämnda fallet må anföras: *bo-fink*, som väl knappast associerar sig med *bo* och helt säkert icke med sitt stamord [3] *bok* (trädet); *bo-hvete*, som något lättare

[1] Se a. st., s. 137 ff. och 327 f.

[2] Se s. 25 not 2.

[3] Om denna term se § 10 i det följande.

associerar sig med *bo*, men knappast med stamordet *bok*; *dylik*, svagt associerande sig med *den*, *det*, *de* och alls icke med det från samma stamord utgångna *ty*; *elfen-ben*, knappast längre förbundet med *elefant*; *fru-kost*, månne möjligt att hänföra till *fru*?; *fata-bur*, kanske fortfarande i någon mån samhörigt med *fat*; *fläder-mus*, väl med det etymologiskt främmande *fläder*; *kun-göra*, utan tvifvel med *kunnig* (jfr *göra kunnigt*); *källar-hals* (daphne) med det etymologiskt främmande *källare*?; *mid-dag*, *-sommar* o. d. säkert med *midt*; *miss-tag* tvifvelsutan med *miste*; *sam-tala* med *samman*; *styf-mor*, *-son* o. d. svårligen med *styf*; *und-gå* med *undan*; *var-ulf* helt säkert icke med *var*. Bland fall, där andra leden vållar svårighet, må exempelvis nämnas: *in-billa*, knappast längre samhörigt med *bild*; *redo-bogen*, hörande till det åtminstone på Rydqvists tid »i allmänna språket qvarstående», men numera i allmänhet utdöda *bogen opp* (försigkommen, kry); *före-brå*, svårligen anslutande sig till stamordet *brå-s* (på); *så-dan* till *dana*??; *hvar-dera*, månne till *deras*?; *ör-fila* till (skam)*fila*??; *uppe-hälle* till *hålla*? (snarare då *samhälle*, jfr *samman-hållning*); *till-fälle* till *falla*? (snarare *från-fälle*, jfr *falla ifrån*); *all-sköns*, knappast till *skön* eller — än mindre — stamordet *kön*; *tal-för* till *för* (adj.) eller *föra* (verbet)?; *upp-hof* till *häfva*?; *heden-hös* torde väl af en och annan associeras med *hög* att döma af den stundom förekommande »folketymologiska» skrifningen *-högs*; *lär-junge* till *ung*?; *igel-kott* till *kotte*?; *af-lat* till (för)*låta*??; *vård-kase*, naturligtvis till synonymet *kas(e)* för dem som öfverhufvud känna till detta numera väsentligen dialektala ord; *röd-lätt* till *lätt*?; *på-laga*, säkerligen ännu till *lägga* (jfr *lade*, *lagt*); *för-mak*, väl till *gemak*; *lik-*, *rätt-mätig*, väl till *mäta*; *till-mäle* till det dock blott i arkaiserande språkbruk förekommande *mäla*; *väl-måga* till *må* (jfr det arkaiserande »att vi *måge*» o. d.); *hög-mögende* till *för-mögen*?; *här-städes* till *stad* (och ställe)?; *en-störing*, åtminstone individuellt till *stör*; *en-staka* till *stake*?;

mull-vad, knappast till *vada*; *far-håga*, väl till *håg*; *upp-skof* till *skof?*; *af-sked* till *besked??*; *ord-stäf* till (bok-)*staf??*; *öfver-tyga* till *tyga till??*; *under-såte* till *sitta??* (jfr *öfver-siltare?*); *af-vita* till *veta??* (vida snarare *få-vitsk* till *vett*); *in(ne)-vånare* till *våning??*; *and(d)rake* till *drake*, åtminstone för dem som skrifva ordet med *-dd-*; *arm-od*, folketymologiskt *arm-[m]od*. Till sist må anföras några exempel på ord, hvilkas båda leder — om öfverhufvud några sådana kunna urskiljas — äro svåra att associera med andra ord, ja för flertalet nutida svenskar kanske utan hvarje associationsmöjlighet, hvadan de kanske snarast äro att från nysvensk synpunkt räkna såsom enkla ord. Sådana äro bland många t. e. följande: *härbärge* (: *bärga?*), *ur-tima* (: *tima* och *timme?*), *nipper-tippa* (: *tipp?*), *var-nagel* (: *varna* och *nagel?*), *ill-fänas* (: *illa* och *få?*), *barm-hertig* (: *barm* och *hjärta??*), *led-saga* (: *leda* och *säga?*), *ur-säkta* (: *sak?*, jfr det arkaiska *ur-saka*), *ta-fatt* (: *taga* och *ofatt*, få *fatt* i, så *fatta* omständigheter, hvad är det *fatt* o. d.?), *vill-kor* (: *kora?*), *all-var* (: *varna*, *varsam* o. d.?), *var-sko*, *knäfvel-borr*, *ärt-skocka*, vulgärt *torn-dyfvel*, *salt-peter* m. fl., där den folketymologiska ombildningen tydligt ådagalägger den visserligen öfverraskande associationens tillvaro — åtminstone en gång hos dessa folketymologiers upphofsmän — och art.

På gränsen mellan starkt och svagt sammansatta ord stå sådana, hvilkas delar visserligen bilda en i språket förekommande ordfogningstyp, men denna dock blott en ovanlig eller mycket sällsynt — vanligen mer eller mindre arkaisk — sådan. Hit hör t. e. *Kristus-barnet*, som blott prosodiskt skiljer sig från den möjliga, men sällsynta ordfogningen *Kristus, barnet* (där *barnet* står som apposition [1]), under det att uttrycket afgjordt svär mot den vanliga ordfogningen *barnet Kristus* (där *barnet* står som epitet [1]) och endast äger ett svagt stöd i arkaiska konstruktioner af typen *Birger jarl, Bengt lagman, Magnus ladulås* o. d. (där *jarl* osv. står som

[1] Se härom närmare V, 170 ff.

epitet [1]). Sådana fall åter som *Österrike-Ungern, Sverge-Norge, Lyttkens-Wulff, Collin-Schlyter* o. d. [2] ha visserligen ett visst stöd i sådana sällsynta asyndetiska [3] förbindelser som t. e. »*tron, hoppet, kärleken*, dessa tre», men skulle dock i normal ordfogning lyda — syndetiskt [3] — *Österrike och Ungern* osv. Likaså erinra nog *fransk-tysk* (ordbok, allians m. m.), *tysk-polsk* (härkomst), *populärvetenskaplig-musikalisk* (aftonunderhållning), *humoristisk-satirisk, sötsur, sursöt* och Levertins *bitterljuf* [4] om sådana asyndetiska förbindelser som »en *stor, stark* karl» eller »*många, långa* resor», men äro dock såsom ordfogningar betraktade abnorma i jämförelse med *fransk och tysk* osv. Och *förhandenvarande* har ett ytterst svagt stöd i ett arkaiserande »hvad *för handen är*» (eller »*var*») i stället för det mera tidsenliga »hvad som *är* (resp. *var*) *för handen*». Att man emellertid känner detta slags sammansättningar såsom ganska lösa, framgår af det hos dem i skrift med förkärlek — synnerligast i händelse lederna äro mera omfångsrika (jfr exemplen ofvan) — använda bindestrecket, som annars har sitt egentliga tillhåll hos de svagt sammansatta orden, enkannerligen grupporden. Allra svagast är sammanhållningen hos de sammansatta räkneorden, som också i skrift tillkännagifva detta förhållande genom att delarna särskrifvas, så snart fråga är om mycket stora tal, t. e. *sju millioner åttahundratrettifemtusen sexhundranittifyra* (dvs. 7,835,694), men *trettifem, hundraen* (jfr »*tusen och en* natt» o. d. med obestridlig ordfogning), *tretusenfem* o. d. — Däremot ha vi naturligtvis utan all fråga att göra med otvetydiga starkt sammansatta ord i de fall, då delarna endast för ögat, dvs. blott i skrift, te sig såsom identiska med de i en ordfogning ingående orden. Ty t. e. *dödsdom, hafsluft* och *skogsmark*

---

[1] Se härom närmare V, 170 ff.

[2] Andra exempel se V, 147.

[3] Se härom närmare V, 147 och 150 f.

[4] Många andra exempel se V, 147 och Berg i Nystavaren V, 45.

innehålla i verkligheten, dvs. i det talade språket, icke orden *döds*, *havs* och *skogs*, utan dessas affixformer (jfr s. 10 ofvan) *dötts-*, *haffs-* och *skocks-* (kasus komponens; jfr V, 188).

Att gränsen mellan svagt sammansatta ord (särskildt gruppord) och ordfogningar (jfr II nedan) är ytterst sväfvande och ofta beroende på individuell uppfattning, framgår redan af de för nämnda termers vidkommande lämnade definitionerna och ådagalägges för öfrigt väl af åtskilliga bland de ofvan s. 23 ff. anförda exemplen, af hvilka än ett för den ene, än ett annat för den andre torde te sig snarare som en ordfogning än som ett sammansatt ord i angifven mening. På själfva gränsen mellan de båda kategorierna stå tydligen alla sådana ordfogningar, hvilkas beståndsdelar i fråga om sin betydelse mer eller mindre isolerats i förhållande till den betydelse, de äga utanför och oberoende af den i det speciella fallet förevarande förbindelsen, t. e. *hin onde* (jfr det vida ostridigare gruppordet *hin håle* vid sidan af de båda synonyma enkla orden *hin* och — väl väsentligen dialektalt — *håle*), *fattig fan*, *hel och hållen* (jfr »väl *hållen*», »välbe*hållen*» o. d.?), *herr prosten* (jfr *herre*), *liten Karin*, *Anna lill* (jfr »den *lilla*»), *unger sven* och *ungersven*, *salig kungen* (*far* o. d.) [1], *Sjätte november* (som bemärkelsedag; jfr »född den sjätte november» med »född på själfva Sjätte november»), *ligga sjuk*, *hugga ved*, *laga mat* o. d. (jfr V, 239), *gröna ärter*, *sur mjölk* o. d. (som maträtt betraktadt), *Karl den store*, *Sjuåriga kriget*, *Det förlofvade landet* m. m., m. m. Den gängse ortografien upplyser härvidlag alls intet rörande vår verkliga uppfattning af företeelserna, ty liksom i de flesta andra språk är den i denna punkt ultra-etymologisk [2], i det den, såsom

---

[1] Väl snarast sammansättning, enär ju *salig* nu tydligtvis här intet annat betyder än 'afliden'; jfr sådana uttryck som »den salig skojarn».

[2] Längst i denna riktning går väl engelskan, som till och med särskrifver sådana äfven från engelsk synpunkt innerliga sammansättningar som *appel pudding*, *gold watch*, *silk thread* o. d., hvilka »for convenience

vi redan af många ofvan s. 23 ff. anförda exempel funnit, ofta fortfarande såsom två skilda ord betecknar hvad som redan för längesedan ostridigt öfvergått till att blifva ett enda ord. Dess särskrifningar kunna därför lika väl representera sammansatta ord som ordfogningar [1]. Däremot kan man tvifvelsutan af de icke sällsynta fall, då en författare i strid med skriftens konservativa tendens i dylika fall använder hopskrifning eller bindestreck, med all rätt draga den slutsatsen, att åtminstone den ifrågavarande författaren vill ha sitt uttryck uppfattadt som ett ord. Sådana fall äro de af Berg [2] anförda *sköntböjd* (Fröding), *skumtgrå, svagtgyllne, blygtförnäm, mildtomhuldad, frittglada, koleriskt-sangviniska, religiöstsvärmiska, latinskt-klassisk, godmodigt-uppmuntrande* o. d.

Till sammansatta ord måste hänföras äfven sådana ord, hvilkas delar utgöras af eller hänvisa på — icke två (eller flere) olika, utan — samma enkla ord; alltså sådana som minst två gånger peka åt samma håll. Dylika bildningar anträffas inom alla de ofvan omnämnda underarterna af sammansatta ord: sammanväxta sådana som *karlakarl*, sammanfogade som *farfar, sonson* o. d., sammanställda som *då och då, där och där* (jfr ofvan s. 23) och gruppord som *jojo, jaja, ajaj, finfin, norsk-norsk* jämte mera individuella bildningar såsom *liten-liten*, »det *näst-näst* bästa», *prima-prima* (Dagens nyheter), *stygg-stygga* (fru Agrell) [3]. Från detta fall kan icke skiljas det ganska likartade, då den ena leden blott utgör en genom s. k. afljud — vanligen ett oursprungligt och på analogisk väg uppkommet sådant — modifierad form af

---

[om tycke och smak kan ju icke disputeras] are separated in writing» (Sweet, *A new english grammar* I, 154).

[1] Jfr rörande hela denna fråga den utförliga diskussionen och de rika exempelsamlingarna hos Paul, *Prinzipien*, 3. aufl., s. 304 ff., och i Indogermanische Forschungen XIV, 251 ff., samt Brugmann, *Über das Wesen der sogenannten Wortzusammensetzung* (Abdruck aus den Berichten d. phil.-hist. classe d. K. Sächs. Ges. der Wiss. zu Leipzig, 1900).

[2] Nystavaren V, 45 f.

den andra leden och icke låter associera sig åt något annat håll än med just denna ursprungligare led. Härvid kunna vi skilja emellan sådana fall, där den led, som låter associera sig med något självständigt morfem, är den första, t. e. *virrvarr* (jfr *virrig*, *förvirra*), *villervalla* (jfr »fara *vill*», *vilse* o. d.), och sådana, där denna led står sist, t. e. *snicksnack* (jfr *snacka*), *sliddersladder* (jfr *sladdra*), *bingbång* (jfr »buller och *bång*», *bång*styrig); båda slagen sålunda att skilja från sådana tydligt tvåledade sammansättningar som t. e. *klingklang*, där förra leden närmast associerar sig med *klinga*, den sednare åter med *klang*. I detta sammanhang få vi väl ock inrangera de ord, där lederna genom afljud hänvisa på hvarandra, men ingendera på något självständigt morfem, t. e. *krimskrams* och *mischmasch* (som däremot i tyskan låter associera sig med *mischen*).

Ett primärt, dvs. i första hand, sammansatt ords leder äro vanligen — men visst icke alltid [1] — två, mera sällan flere, t. e. tre i *förgät-mig-ej*, *till-intet-göra*, *vid-makt-hålla*, *öfver-ens-komma*, *för-godt-finnande*, *all-den-stund*, *för-den-skull*, *mellan-fyra-ögon* (»rendez-vous»), *upp-och-ned*, *hvar-och-en*; fyra i *tretusen-sexhundra-åttio-fem* o. d. Med dylika tre- eller flerledade primära sammansättningar få ej förblandas de vida talrikare, nödvändigtvis minst tre, resp. fyra osv. enkla sammansättningsleder innehållande sekundära, tertiära osv. sammansättningarna [2]; alltså sammansättningar, hvari ingå redan sammansatta ord. Exempel på dylika ord äro följande, i hvilka jag låter den primära sammansättningens leder skiljas af ett bindestreck, den sekundäras af två osv. Sekundära: *salt-sjö--fisk*, *förgät-mig-ej--krans*, *kompani--trum-*

[1] Såsom dock stundom uppges, t. e. af Bréal, *Essai de sémantique*, s. 185: »Quelle que soit la longueur d'un composé, il ne comprend jamais que deux termes».

[2] Ofta, men olämpligt, kallade »dekomposita». Bättre vore »rekomposita», dvs. ånyo sammansatta ord, eller »dubbelsammansättningar».

slagare, bo-lags--ord-förande, upp-och-ned--vänd, svarta-hafs--flottan. Tertiära: *brand-stods--bo-lags---ord-förande, fattig---sopp-kokning-s--in-rättning, infanteri-regements--kompani---trum-slagare--pojkar, högsta--dom-stols---ledamöterna, metallarbetare--fack-förenings---samman-träde.* Kvartära: *sprithandels---aktie--bo-lags----ord-förande, kropps-arbetare--försäkrings---kommitté----ut-låtandet.*

I det föregående ha vi sett talrika exempel på hurusom ett sammansatt ords leder utgöras än af enkla ord, vare sig grundord såsom i *bläck-horn* eller afledda såsom i *be|vis|ning|s-skyld|ig|het,* än åter af sammansatta ord af ena eller andra slaget, t. e. *folk-skole--under-visning* m. m. d. Men dessutom kunna icke sällan ordfogningar ingå såsom sammansättningsleder. Och detta gäller icke blott, om ock företrädesvis, de f. d. eller nuvarande ordfogningar som mer eller mindre bestämdt öfvergått, resp. tendera att öfvergå till (svagt) sammansatta ord, utan äfven ganska otvetydiga sådana. Såsom exempel af ena eller andra slaget må anföras *fjärde⌣november-stipendiet, Sten⌣Sture-monumentet, höko⌣ch⌣dufva-leken, vatten⌣och⌣bröd-straffet, rå⌣och⌣rörs-hemman, Tusen⌣och⌣en ⌣natt-sagorna, Så⌣tuktas⌣en⌣argbigga-representationerna, fänrik⌣Stål-uppläsningen, kejsar⌣Vilhelms-statyn, gamla⌣Stockholms-afdelningen, hotell⌣Sala-portiern, Stänk⌣och⌣flikar-beslaget, biträdande⌣stadsläkare-befattning, gifta⌣kypare-föreningen, rökt⌣lax-handlare* (pl. *rökt⌣lax-handlare?*), *eldfast⌣tegel-fabrikör, i⌣och⌣för⌣sig-varande, fram⌣och⌣tillbaka-springandet, låt⌣gå-systemet, af⌣Guds⌣nåde-teorien, Sverge⌣åt⌣svenskarna-doktrinen, öga⌣för⌣öga⌣och⌣tand⌣för⌣tand-principen* [1].

En sammansättning kan läggas till grund icke blott för en ny (sekundär, tertiär osv.) sammansättning, något hvarpå ofvan (s. 32 f.) en mängd exempel meddelats, utan äfven för afledning och detta lika väl medelst prefix som suffix, t. e.

[1] En massa andra dylika exempel meddelas af Berg i Nystavaren V, 41 f. och 47 f.

be-fullmäkt-ig-a (: *full-makt*), *o-utför-bar* (: *ut-föra*), *miss-uppfatt-ning* (: *upp-fatta*), *småbarn-s-aktig* (: *små-barn*), *gåpåare-n-s* [1].

Med elliptisk sammansättning menar jag det icke sällsynta fall, då ett sammansatt ord för örat (och i skrift för ögat) består af blott en led — ehuruväl för tanken af två — i det att endast den ena (vanligen den första) fått språkligt uttryck, under det att den andra måste suppleras ur sammanhanget (oftast ur ett följande sammansatt ord med samma slutled, mera sällan ur ett föregående med samma förled), t. e. »*skrif-* och tryckstil», »folkskolelärare och *-lärarinnor*» [2]. Här äro *skrif-* och *-lärarinnor* elliptiska sammansättningar, under det att de båda citerade uttrycken i sin helhet äro »elliptiska ordfogningar» [3]. Jfr i det hela min V, 77 ff. gifna framställning af ellipsens natur och arter [4].

II. Ordfogning eller konstruktion är ett själfstän-

---

[1] Förbiseende af den grundväsentliga skillnaden mellan afledning af ett sammansatt ord (t. e. *hushåll-are* af *hus-hålla*) och sammansättning med ett afledt ord (t. e. *ljus-hållare* af *håll-are*) har förledt Lundell, *Svensk ordlista*, s. 355 ff. till en mängd felaktiga ordanalyser. Så t. e. uppföras såsom »ord, vilka endast förekomma som senare led af sammansättning» *-påare* i *gåpåare* och *-daling* i *älvdaling*, ehuru tydligtvis rätta förhållandet är, att båda äro afledningar på *-are*, resp. *-ing* af de sammansatta orden *gå på* och *Älvdalen*. Såsom »senare led af sammansättning» uppföres utan åtskillnad *-delare* i *meddelare* och *vattendelare*, då ju dock det förra är afledt på *-are* af *med-dela* och blott det sednare verkligen sammansatt af *vatten* och *delare*. Osv.

[2] En mängd hithörande exempel anföras i detta arbete V, 83 och 81 samt ännu flere af Bergo, a. st., s. 31 ff.

[3] Äfven dylika kunna liksom de ofvan (s. 33) anförda icke-elliptiska läggas till grund för afledning och ny sammansättning, t. e. *tro-⌣och⌣huldhet-s-ed* af *tro- och huldhet*.

[4] En besynnerlig form har ellipsen antagit i det — väl enastående — stundom (t. e. hos E. Hildebrand, Historisk tidskrift 1898, s. 80) förekommande »*i* [dvs. *-i!*] och därmed» i stället för »i och med detta», hvaraf vid normal elliptisk behandling bort bli »däri och *-med*», under det att nu »med detta» utan hänsyn till det föregående sammanhanget på vanligt sätt utbytts mot synonymet »därmed».

digt morfem, som består af flera ord, af hvilka hvart och ett för reflexionen framstår såsom ett särskildt moment med hvar sin speciella betydelse, men som dock samtidigt alla sammanhållas af en gemensam semologisk uppgift; detta sednare i motsats mot en blott ordsamling, dvs. en ramsa af ord med hvar sin fristående betydelse. Ordfogningar äro alltså t. e. *tresidig rätlinig figur, han och hon, solen lyser klart, den som lefver får se hur det går,* men icke t. e. *häst drygg gråta om sju.* I det sistnämnda fallet föreligger icke ett utan fem olika morfemer, under det att de föregående uttrycken utgöra, åtminstone i vanliga fall af deras förekomst och användning, hvartdera ett enda (tre- till elfva-ledadt) morfem.

Att gränsen mellan ett ord och en ordfogning är i det hela svåfvande och ofta mycket svår att uppdraga, har redan ofvan (särskildt s. 30) framhållits.

Likaså är det redan (s. 33 ofvan) påpekadt, hurusom en ordfogning kan läggas till grund för sammansättning, samt (s. 15) i korthet antydt, att ordfogningar äfven kunna afledas. Detta sednare gäller dock företrädesvis sådana ordfogningar, som mer eller mindre starkt tendera att öfvergå till (svagt) sammansatta ord, t. e. *förståsigpå-are* af *förstå sig på, tretumm-are* af *tre tum, elektrisk⌣instrument-makare* (pl. *elektriska⌣instrument-makare!*) af *elektriska instrumenter, femör-ing* och *femöre-s* (cigarr o. d.) af *fem öre, sjuår-ig* af *sju år, rödhår-ig* och *rödhår-ing* af *rödt hår, viktor-rydberg-sk* af *Viktor Rydberg, ultrakonservati-sm* af *ultra konservativ, illamående* af *må illa* (jfr ty. »das sich übel befinden» o. d.), *kungen⌣af⌣Dan-mark-s* (bröstkarameller) o. d. [1]

[1] Åtskilliga väl mera individuellt förekommande exempel anföras af Berg, a. st., s. 49, t. e. *några⌣och⌣åttioår-ig* (L. Stavenow), *ett⌣och⌣tjugo-nde* (Frans Hedberg).

ANDRA KAPITLET.

Kritik af äldre definitioner på termen "ord".

§ 4. Fonologiska definitioner.

Termen »ord» har hittills af olika författare tagits i mycket olika betydelse, i det man sökt definiera den än från fonologisk, än från semologisk synpunkt — båda delarna enligt min åsikt med orätt [1] — i stället för från morfologisk.

Inom området af de fonologiska definitionerna, eller åtminstone ansatserna till en sådan, träffa vi först den alldeles oreflekterade populära uppfattningen, som väl knappast någonsin uttryckts i en formlig definition, och som till sin innebörd väl, liksom så många andra språkliga uppfattningar hos gemene man, bestämts af skriftens ordskillnadsprinciper (eller kanske rättare sagdt brist på principer). Denna populära uppfattning inlägger väl i »ord», att ett sådant utgöres af hvarje fonem, som motsvarar en (bokstaf eller vanligen en) bokstafsgrupp, omgifven af större spatium (tomt mellanrum) än det som vanligen förekommer mellan två bokstäfver. Detta åskådningssätt leder emellertid tydligtvis till den orimliga slutsatsen, att t. e. *till baka* (såsom Rydqvist ansåg att ordet rätteligen borde skrifvas) är två ord, men *tillbaka* (såsom vi allmänneligen skrifva) blott ett ord; dvs.

---

[1] Jfr Noreen i Nordisk tidskrift 1879, s. 18 ff. Om ännu andra användningar af termen och betydelser hos ordet »ord» se § 9 nedan.

att man icke kan afgöra, huruvida ett språkligt uttryck består af ett eller flera ord, förrän man får se det skrifvet, och att afgörandet i ty fall är afhängigt af den tillfällige skrifvarens — eller kanske majoritetens af de skrifvande — alltid mer eller mindre godtyckliga förfarande.

Öfverflyttad från ortografiskt till fonologiskt område skulle väl denna uppfattning innebära, att ett »ord» vore ett sådant fonem, som uttalas »för sig», alltså väl ett som omges af (absoluta) pauser, dvs. hvad jag kallar en »fras» (se I, 362). På denna ståndpunkt tror man nämligen helt naivt, att detta förhållande — infattningen inom pauser — äger rum hos de fonemer, som vi i skrift plåga utmärka med hvar sin genom mellanrum afskilda bokstafsgrupp (eller undantagsvis enstaka bokstaf). Men faktum är, att vi i regeln icke pausera mellan två »ord» [1], och bästa beviset för att icke någon, om än så kort, paus i normala fall åtskiljer tvenne sådana [2], ligger däri, att samma kollisionslagar göra sig gällande mellan ett ords slutljud och ett annat ords medljud (s. k. yttre »sandhi») som mellan samma två slags ljud, då de uppträda i midljud (s. k. inre »sandhi»). Så t. e. sammansmälter *r* med *d*, *t*, *s* och *n* till resp. *ɖ*, *ʈ*, *ʂ* och *ɳ* lika väl i *har du*, *kör till*, *gör så* och *ser ni* som i *färd*, *fort*, *Pers* och *barn*; *t* blir »stumt» — öfvergår till en »artikulerad paus» (se I, 404) — före ett annat *t* lika väl i *ut till* som i *hittills*; osv. [3] Fasthåller man därför den uppfattningen, att tillvaron af paus är den nödvändiga förutsättningen för en gräns mellan två ord, så blir man nödsakad att draga den konsekvensen, att *hurstårdettill* (skrifvet *hur står det till*, uttaladt *huʂʈå-*

[1] Om de faktiska villkoren för och orsakerna till pausers inträdande se Prosodien, kap. 2.

[2] Detta faktum är dock ännu obekant för Mikkelsen, *Dansk Sproglære*, s. 86, där det heter: »De mindste Ophold [i Talen] ere dem, der göres mellem de enkelte ord». Försiktigtvis tillägger dock författaren omedelbart därpå: »I Almindelighed ere de saa smaa, at de næppe [!] mærkes».

[3] Se härom närmare i den Kvalitativa ljudläran, kap. 2.

ɖätill), *tackarbra* o. d. utgöra hvar sitt ord — hvilket är orimligt.

En mera reflekterad, men till sina konsekvenser lika orimlig ståndpunkt representeras af den vetenskapliga åsikt, som väsentligen identifierar ett »ord» med en språktakt (om hvilket begrepp se I, 364), vare sig med eller utan tillhörande upptakt (se a. st.). Så t. e. heter det hos Mätzner [1]: »Die unter einem Hochton befassten Wörter bilden eigentlich einen Wortkörper, und sollten demgemäss auch als solcher durch die Schrift dargestellt werden». Och Sweet uttalar sig i sitt tidigare författarskap ännu bestämdare i samma riktning, t. e. då han säger [2]: »a word is, phonetically speaking [!], a stress-group». Men han erkänner själf, att man med ledning häraf blott kan nå till insikt om hur många ord, man i ett visst fall har för sig, men däremot icke om hvar gränsen dem emellan går. Så t. e. kan man icke veta, om man har att afdela *cometo morrow* (resp. på svenska *komi morgon*) eller *come tomorrow* (resp. *kom imorgon*), en ovisshet som blott kan häfvas genom samtidigt hänsynstagande till betydelsen (hvarför ock Sweet redan på följande sida uppställer en annan definition, hvarom se s. 50 f. nedan). Men vida värre än denna brist är det af Sweet förbisedda förhållandet, att på så sätt ett fonem blir att räkna som ord eller icke-ord allteftersom det står hufvudtonigt eller proklitiskt (resp. enklitiskt). Och vidare den konsekvensen, att ett längre fonem kommer att bestå af ett, två, tre osv. ord, allteftersom man i emfatiskt syfte placerar en eller flera hufvudaccenter inom detsamma, t. e. »jag tycker inte om honom» (ett ord), »jag tycker inte om honom» (två ord), »jag tycker inte om honom» (tre ord) osv. Också har Sweet numera uppställt en helt annan definition på ord (se s. 50 f. nedan), än den han en gång använde »phonetically speaking».

[1] *Englische Grammatik*, 3. aufl., I, 524 f.

[2] *Words, logic and grammar* (i Transactions of the Philological society 1876), s. 4.

En i viss mån besläktad ståndpunkt intar Rydqvist, visserligen icke på grund af någon radikal hänsynslöshet — hvarför Sweet ju med ett visst fog kunde beskyllas — utan tvärtom på grund af oklarhet och konservativ bundenhet. Utgående från den riktiga observationen, att i de flesta fall begynnelsen af en språktakt (i svenskan) sammanfaller med början af ett ord (dvs. att de flesta svenska ord sakna upptakt), förallmänligar han detta därhän, att han för rent svenska ords vidkommande bestrider tillvaron af upptakt och anser denna i stället utgöra ett eller flera särskilda »ord», ett begrepp som han dock aldrig uttryckligen definierar. De viktigaste åt detta håll syftande uttalandena i hans Svenska språkets lagar äro följande: I, xi »den vedertagna skrifningen .. kan vara .. i sjelfva verket oegentlig, såsom .. sammanskrifningen *tillika, tillbaka, hvarandra, ibland, åstad, farväl, öfverens* m. fl., hvilka redan genom sjelfva accenten utmärka, att de icke äro sammansatta, utan blott hopstälda, på samma sätt som Engelska *perhaps*, i stället för *per haps*, som är rätt, men obrukligt»; II, 348 f. »tonvigten .. är olika i .. *Ulriksdal* .. *Stockholm* .. Denna olikhet kan ej ega någon annan grund, än att i senare fallet namnet är verkligen sammansatt .. i det förra åter från början [!] endast sammanstäldt, hopskrifvet, liksom *densamme, tillbaka, tvertom, ihjel, öfverallt, omsider, tillstädes* och en stor mängd andra, hvilka nu gemenligen så skrifvas och tryckas [i en not tillägges bl. a. »en .. osed som griper allt mer omkring sig»], fastän de uttalas [!] *den samme, till baka, i hjel* osv., — långt ifrån det enda fall då uttalet har rätt och skrifningen orätt»; IV, 215 f. »seden att sammanskrifva ord, hvilka icke äro sammansatta, och derföre uttalas [!] som skilda ord. Lättast kan detta [dvs. sammanskrifvandet] förklaras i *enär, eho* .. men man skrifver ock *ibland, ihjel, igen, åstad, farväl, tyvärr, omkull* .. der likväl den i skriftställeriet rådande bekvämlighet eller sorglöshet ingenting förmått på det grannlaga örat [!] .. en fördel

[vore], att i enlighet med uttalet [!] skrifva orden särskildt»; V, 116 ff. »uttalet af de sammanstälda orden . . med . . största tonvigten på sista ordet, t. ex. *in till, fram för* . . är omöjligt i en verklig sammansättning med *in* eller *fram* . . Allt talar för teckningen *å stad, å sido, å nyo, i hjel, i går . . i sär . . till städes . . till baka . . om bord, om kring, om kull . . ty värr* . . hvilket ger klarhet, emedan det är naturligt, okonstladt och Svenskt. Ingen må klandras, som skrifver . . *åt minstone . . till förene* . . Mera betänklighet torde mången finna vid *fast än, om sider, väl an, öfver allt, öfver ens*, ehuru de alltid utsägas som osammansatta». Det hopplösa i att få denna sin teori konsekvent genomförd i praktiken inser ock Rydqvist själf klarligen, då han (V, 119) utbrister: »men huru skulle man få någon att teckna *Göte borg, Öre sund, La holm?*» Han kunde ha tilllagt *Karl berg, Drottning holm, kall brand, o fantlig, gut år, vass erra, ska vank, lek amen, hel vetisk* osv., osv. Men alldeles frånsedt sakens ortografiska sida — som ej hör hit — är ståndpunkten fullständigt orimlig; ty kunna väl *La, gut, vass, ska* o. d. erkännas såsom ord, då dessa fonemer väl icke kunna sägas ha någon betydelse alls, således icke äro ens morfemer öfverhufvud. Och vidare är det ju lindrigast sagdt högst opraktiskt att bestämma innebörden af termen »ord» i svenskan så, att den kommer att vara något helt annat än t. e. i franskan, där upptakt ju i regeln förekommer hos hvarje flerstafvigt ord. Jämför ock hurusom enligt Schleichers m. fl:s i alldeles motsatt riktning gående, men lika orimliga argumentering det tyska *ei'nsehen* (af Schleicher och hans anhängare skrifvet *ein sehen*) o. d. är två ord, *beza'hlen* o. d. däremot ett ord.

Det är väl i känslan af dessa svårigheter som A. Hazelius i fråga om uttryckens bestämdhet något modifierat Rydqvists ståndpunkt, som han beklagligtvis för öfrigt delar, i det han bl. a. yttrar [1]: »Undergår vid en sammanställning af

[1] *Om Svensk rättstafning* II, 179.

två eller flere ord den ursprungliga tonen icke någon ändring, har man i allmänhet näppeligen [1] skäl att anse en sammansättning hafva egt rum». Han rekommenderar därför att »i enlighet med uttalet»[!] skrifva t. e. *å stad, om bord, i hjäl* m. m., men *åstadkomma*, emedan hufvudtonvikten här flyttats från *stad* till *å*. Den orimliga konsekvensen af detta betraktelsesätt blir, att de icke få svenskar, som ännu i dag uttala *åstadkomma* med hufvudtonvikten på *stad*, här ha två ord och böra skrifva *å stadkomma;* att *Sundsvall* är ett eller två ord, allteftersom det uttalas med hufvudtonvikten på första stafvelsen, såsom i Norrland är fallet, eller på andra stafvelsen, såsom i Mellansverge vanligen sker; osv.

Ännu ett steg längre bort från Rydqvist går J. A. A[urén][2], som medger, att *gevär, allena, tillika, ehuru* o. d. äro hvartdera ett ord, men »de kunna .. icke betraktas såsom sammansatta. De äro .. icke heller enkla .. och deras förmenta sammansättning består ofta nog [?] blott och bart uti en hopskrifning [!] af två eller flere ord, hvilka icke för örat [!] angifva någon organisk [?] förening till ett helt. Ofta är emellertid deras förening till en viss grad [!] befogad». »Ord af dylik bildning, vilja vi .. benämna sammanskrifna». Denna olyckliga term, »sammanskrifna ord», hvilken spelat en viss roll i vår ordbildningslära, är lånad från C. E. Schweder [3], som dock definierar »oegentlig sammansättning, som man kan kalla sammanskrifning» så, att den »består deri, att tvänne (eller flera) ord, hvilka stå i något slags syntaktiskt förhållande till hvarandra .. föras tillhopa och bilda en, ehuru blott yttre, ord-enhet. Hvart och ett af de enkla orden bibehåller både sin betydelse och sin grammatiska form, och tonen hvilar icke uteslutande på något af dem, utan svåfvar likformigt fördelad öfver båda [detta ett groft misstag,

[1] Af mig spärradt för att framhålla det ytterst svåfvande och obestämda i uttrycken.

[2] *Bidrag till svenska språkets qvantitetslära*, s. 23 ff.

[3] *Om Sammansatta ord i Svenska språket* (1866), s. 12 f.

såsom af författarens egna exempel klarligen framgår]. T. ex. *öfverste-präst . . Gudilof . . försigkommen . . annorlunda* [?] . . *ickeförty . . häromdagen*». Denna Schweders framställning är, om också icke i sina detaljer riktig, så dock i sin helhet begriplig, och han erkänner ju utan omsvep de »sammanskrifna» orden såsom varande ett slag af sammansättningar. Hos Aurén åter saknas hvarje egentlig definition af det ifrågavarande, för hans uppfattning af det hela så viktiga begreppet. Vi få blott veta, hvad de »sammanskrifna» orden icke äro, nämligen: »tydligen [?] icke enkla», emedan de »ha korta begynnelsetillägg» (dvs. upptakt); icke heller sammansatta, emedan i dem »icke finnes mer än en lång [dvs. tryckstark] stafvelse», hvadan t. e. — såsom också Aurén uttryckligen medger — *anfäkta* är ett sammansatt ord, då det (såsom oftast) uttalas med helstark första och halfstark andra stafvelse, men ett »sammanskrifvet» ord, då det uttalas med helsvag första och helstark andra stafvelse [1]. Föga upplysande är ock hans exempelsamling, där *i hjäl, i gen* och *till baka* uppföras såsom hvartdera två ord, men *ihjälslå, igenkomma* och *tillbakasätta* såsom hvartdera ett ord. Härigenom är tydligen Rydqvists uppfattning af upptakten såsom varande ett särskildt ord uppgifven; men hvad är satt i stället? Än värre blir oredan, då t. e. *förståsigpåare* och *förgätmigej* m. m. d. sägas hvarken »till fullo dela kännetecknet på sammansatta eller sammanskrifna ord», hvadan dessa »ordföreningar» »torde . . böra betraktas» »såsom nödvändigt sammanskrifna» [!?]. Och till råga på allt äro ord sådana som *fiol* och *predikan* enligt Aurén hvarken enkla eller sammansatta eller »sammanskrifna» eller »ordföreningar», utan »formelt främmande», detta trots att *klenod, lekamen, valkyria, marskalk, pressenning, fernissa, skarlakan* m. fl. — såvidt nämligen de uttalas med hufvud-

[1] Det hjälper icke upp saken, att Aurén förklarar sistnämnda uttal af *anfäkta* (och *anamma* — han skrifver *annamma* — i hvilket ord det är det enda användbara) vara »tydligen felaktigt».

tonvikten på andra stafvelsen, hvilket hos somliga af de anförda icke alltid är fallet — äro »nödvändigt sammanskrifna».

En nära besläktad ståndpunkt — dock såtillvida klarare, att författaren själf är fullt medveten om dess oklarhet — intar A. Kock [1], delvis under uttryckligt åberopande af Auréns »undersökning». Kock frånsäger sig den svåra uppgiften att definiera vare sig enkelt eller sammansatt ord, men räknar till den sednare kategorien dels i likhet med Aurén »ord med mer än en lång stafvelse», dels i motsats mot denne »ord hvilkas form i nysvenskan tydligt [?] angifver att de icke äro enkla, oaktadt de hafva endast en lång stafvelse .. särskildt de som börja med prefixen [obs. icke »sammansättningslederna»] *be-*, *ent-*, *ge-*, *för-*, *e-*», hvadan alltså enligt Kocks terminologi t. e. *behag* och *gevär* äro sammansatta (!) ord. Ja han afstår öfverhufvud från att definiera »ord» i dess motsats mot ordfogning och åtnöjer sig med att åberopa »språkkänslan», medveten om att han härigenom nödvändigtvis får mycket sväfvande gränser. Den enda definition, han lämnar, inför blott i diskussionen ännu en ny oklar term, då det nämligen heter: »Ord som för den nuvarande språkkänslan stå på gränsen mellan ett sammansatt och två eller flera sammanskrifna ord, kallas sammanställda eller juxtapositioner, t. ex. *tillsamman*, *bakfram*». Han tyckes således — och detta med full rätt — icke erkänna tillvaron (i det talade språket) af »ett sammanskrifvet ord», ett begrepp som naturligen ej kan höra hemma annat än rättskrifningsläran. I praktiken räknar han till sina »sammansatta» ord exempelvis *välsigna*, *fullnog*, *sydväst*, men till »sammanställda» *ihjäl*, *ijåns*, *hvaba*, *öfverstlöjtnant*, *passopp*, *klöfveress*, ord som för min språkkänsla äro minst lika enhetliga som de förra. För Kocks språkkänsla är emellertid tydligen icke så fallet,

---

[1] *Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent* I, 56 f., II, 26 f., 65.

ty om de sist nämnda orden och deras likar heter det: »Några .. skrifvas äfven — och några med lika stor eller större [obs.] rätt — såsom två eller flera ord. Då dylika här anföras, är således därmed icke angifvet, att de enligt min mening böra betraktas som ett ord, utan blott att de stundom [obs.] så uppfattas». Men å andra sidan anser han, under hänvisning till min utredning [1], att t. o. m. så lösa förbindelser som *resa bort*, *komma in* o. d., hvilka »väl vanligen uppfattas som två ord, .. ur en synpunkt med lika stor eller större rätt kunna betraktas som ett ord». Härvidlag missförstår han mig dock — kanske till dels därför, att jag ej tillräckligt utförligt framställt min mening — därutinnan, att han anser den ifrågakommande »synpunkten» vara »begreppets» (dvs. betydelsens, således af semologisk natur) i stället för formens (formgifningens, således af morfologisk natur). Jag har ju nämligen uttryckligen betonat [1], att ehuru t. e. *tresidig rätlinig figur* betyder alldeles detsamma — eller, för att begagna Kocks ord, »till begreppet i intet afseende skiljer sig från» — *triangel*, dock det förra uttrycket består af tre, det sednare af ett ord, detta emedan det förra icke på samma enhetliga sätt, utan medelst ett mera detaljeradt angifvande af det ifrågavarande begreppets särskilda så att säga ingredienser anger dettas innehåll. Därför skulle jag aldrig ha kunnat — liksom jag ej heller gjort det — anföra de af Kock valda uttrycken *resa bort* och *komma in* såsom från någon som helst synpunkt typiska exempel på ett ord, något som de endast med en viss reservation kunna sägas vara. Jag skulle nämligen från min ståndpunkt fastmera vilja säga, att *resa bort* är två ord lika väl som *resa hem* eller *resa utrikes*. Rättast skulle väl vara att säga, det alla tre uttrycken stå på gränsen mellan ordfogningar och »gruppord», dock kanske något närmare de förra. Hvad jag

[1] *Något om ord och ordklasser* i Nordisk tidskrift 1879.

däremot sagt är t. e. att *gå an* är ett ord lika väl som *angå* och *ser ut* i »han *ser ut* som en neger» eller »det *ser ut* som om det vore så» (men icke i »han *ser ut* genom fönstret») lika väl som *utser;* ty i dessa fall specificeras ju icke idéinnehållet i och genom uttryckens båda beståndsdelar. Men denna min ståndpunkt är ju en helt annan än den af Kock såsom alternativt möjlig angifna.

Den dualism i fråga om synpunkten för definierandet af »ord», som sålunda spåras i Kocks sist citerade yttrande, uppträder vidare utbildad, nämligen till en fullt medveten treenighet hos Mikkelsen [1]. Denne fattar ett »ord», i dess motsättning mot en förbindelse af flera ord, såsom en både fonologiskt, semologiskt och morfologiskt bestämbar enhet. Här angår oss emellertid endast hans fonologiska kriterium, så lydande: »Paa Grund af Udtalen danne to Ord en Sammensætning, hvis det første er stærkt, det andet kun halvstærkt» och »Kun en Ordforbindelse forekommer, hvis begge Ordene ere stærke», dvs. om morfemet är tvåtaktigt. Som synes möta vi här fortfarande en förblandning af ord och språktakt. Tillämpad på nysvenskan leder Mikkelsens uppfattning, åtminstone sådan den af författaren själf formulerats, till orimliga konsekvenser af tveggehanda slag. Å ena sidan nödgar den oss att såsom ett ord betrakta hvarje förbindelse af ett helstarkt och ett omedelbart följande halfstarkt ord, alltså t. e. *vänta Petter!* (prosodiskt likställdt med *altartafla*), »soffan som han *sitter uti*» (jfr *bokkatalog*), »gossen som han *ropar på*» (jfr *trohetsed*) o. d. Å andra sidan måste såsom två skilda ord uppföras alla de många sammansatta ord, som — några uteslutande, de öfriga och flesta åtminstone alternativt — äro tvåtaktiga (dvs. innehålla två helstarka stafvelser) [2], t. e. *ram-svart, kol-mörk, a-moll, nord-*

[1] *Dansk Sproglære*, s. 91 f.

[2] Jfr KOCK, a. st., II, 71 ff., 103 och TAMM, *Nysvenska sammansättningar med två lika starkt betonade stafvelser* (i Språkvetenskapliga sällskapets i Upsala förhandlingar 1888—1891).

nordost, sex-hundra, (vid) *half-fyratiden, bofven-bramsegel, immer-fort, öfver-nog, åsyna-vittne, filosofie-doktorspromotion, tvåmans-imperialsäng, trevånings-stenhus, spritt-naken, tvärt-om, råoch-rörshemman* m. m. Och hvad än värre är: de af dessa ord, som hafva vacklande uttal, i det att de äro än entaktiga, än tvåtaktiga, skulle alltefter detta uttals växlande beskaffenhet vara än ett, än två ord.

Då sålunda dylika, mer eller mindre konsekventa försök att identifiera ord och språktakt [1] ännu på senare tider understundom göras, så må här till sist, innan vi lämna de fonologiska definitionerna på »ord», påpekas, huru totalt dessa båda begrepp i verkligheten falla isär. Förhållandet mellan ord och (språk)takt är nämligen det, att ett ord i taktafseende kan vara af åtminstone följande olika slag: 1) en (hel) takt, t. e. | *honom* | misstror jag |; 2) stark taktdel, t. e. | *honom* som jag | misstror |; 3) svag taktdel, t. e. jag | såg *honom* |; 4) upptakt, t. e. *jag* | såg honom |; 5) del af upptakt, t. e. när *jag* | såg honom |; 6) upptakt + takt, t. e. *be* | *talning* | fordras |; 7) upptakt + stark taktdel, t. e. *be* | *talning* i | förskott |; 8) två takter, t. e. | *nord-nord* | *ost* |; 9) takt + stark taktdel, t. e. | *nordnord* | *ost* är ett | väderstreck |; 10) upptakt + två takter, t. e. *filoso* | *fie* | *doktorspromotion* |; 11) upptakt + takt + stark taktdel, t. e. *filoso* | *fie* | *doktorspromotion* i | aulan |; 12) upptakt + icke omedelbart följande takt, t. e. *för* | ärans | *skull* |; 13) del af upptakt + icke omedelbart följande takt, t. e. *för* min | äras | *skull*); 14) del af upptakt + icke omedelbart följande stark taktdel, t. e. *om* jag | *ock* det | gjorde |; 15) svag taktdel + icke omedelbart följande svag taktdel, t. e. | soffan *som* jag | sitter *i* | (jfr s. 26 ofvan).

---

[1] Öfverhufvud gäller om alla sådana försök Wundts träffande ord (*Völkerpsychologie* I, 1, 604): »dass Wörter, die ursprünglich mit gesonderten Accenten gesprochen wurden, einen gemeinsamen Accent erhielten ist offenbar selbst nur eine äussere Wirkung der bereits eingetretenen Verbindung, nicht deren Ursache».

I detta sammanhang må ock ännu en gång betonas, hvad som redan ofvan (s. 30 f.) i korthet påpekats, nämligen att vår gängse ortografi icke i nämnvärd mån lämnar ledning för bedömande af när man har att göra med ett eller flera ord. Skulle skriftens spatier konsekvent användas för att utmärka de verkliga ordgränserna, så hade man att i vida större utsträckning än nu är fallet anlita hopskrifning, hvarvid jag låter vara osagdt, huru pass praktiskt detta vore. Den som mig veterligt tidigast påyrkat utsträckt hopskrifning af här ifrågavarande grund, är V. F. Palmblad, som i ett bref till Hammarsköld af den 8 febr. 1811 yttrar [1]: »Jag har nu öfvergifvit förslaget af föreningen af *hvarochen, tillochmed* m. fl., men håller mig kvar vid *idag, såsnart, engång* osv. . . . Det kan väl icke nekas, att icke kortheten och rikheten i språket ogement vinner genom det, att genom ögats vägledning tanken vänjer sig att under ett ord erhålla ett begrepp». Bland nutida författare som jämte mig [2] kraftigt framhållit skriftens starkt arkaiserande ståndpunkt i fråga om angifvande af ordgräns må utom Brugmann och Paul [3] här blott ytterligare nämnas Mätzner [4], A. Darmesteter [5], Wundt [6] och O. Dittrich [7].

---

[1] Se *Bref rörande Nya skolans historia*, utg. af G. Frunck, s. 235; påpekadt för mig af R. G:son Berg.

[2] I Nordisk tidskrift 1879, s. 18 ff.

[3] I deras ofvan s. 31 not 1 anförda arbeten.

[4] *Englische Grammatik*, 3. aufl., I, 525: »ein Wortkörper . . sollte auch als solcher durch die Schrift dargestellt werden. Dies geschieht jedoch im Englischen keineswegs überall oder gleichmässig».

[5] *Traité de la formation des mots composés*, 2. éd., s. 13: »Dans *pomme de terre*, rien n'indique extérieurement la juxtaposition, et cependant ce mot [!] est bien un juxtaposé . . l'ortographe est donc indifferente ici».

[6] *Völkerpsychologie* I, 1, 608: »*cerf volant* . . obgleich getrennt geschrieben, ist doch in der Rede zu einem wahren Compositum geworden» och s. 613: »*stehe auf* . . *lege ab* . . *trage vor* u. s. w. . . . solche Wörter sind im wollen Sinne des Wortes Composita».

[7] T. e. i Zeitschrift für romanische Philologie XXII, 310: »Bildungen

§ 5. Semologiska definitioner.

Flertalet af våra något äldre grammatikförfattare stå på den naiva, af tysken K. F. Becker i början af 1800-talet inaugurerade och »vetenskapligt» utbildade ståndpunkten, att de tro »språket vara en trogen [!] afbild af det, som föregår inom föreställnings- och tankeförmågan» [1]. Häraf uppstå en mängd olyckliga konsekvenser för både grammatik och, kanske i ännu högre grad, logik (inom hvilken vetenskap denna villomening ännu i denna dag icke är på långt när tillräckligt öfvervunnen). Liksom man på denna ståndpunkt definierar mening (eller som det plägar få heta »sats») som »ett i ord uttryckt omdöme» (jfr V, 52) [2] och såsom sådant bestående af »subjekt» och »predikat» (jfr V, 37 f. och 153 ff.), så heter det hos hithörande författare att ordet är det språkliga uttrycket för ett begrepp o. d. I denna anda uttalar sig t. e. Svenska akademiens språklära (1836), Fineman (1852), Pipon (1872) och ännu tysken R. Grassmann (1890) [3] samt dansken Mikkelsen (1894) [4]. Någon smula bättre uttryckes samma tanke hos K. W. L. Heyse [5] så: »Ein Wort ist der hörbare Ausdruck .. für eine einzelne bestimmte Vorstellung» och hos N. Strömborg (1852) [6] så: »Ord äro menskliga benämningar på något»; snarast sämre

---

wie *rue Racine* .. dürfen gewiss nicht aus der Zahl der Composita ausgeschlossen werden».

[1] P. G. Boivie, *Försök till en Svensk Språklära*, omarbetad uppl., s. 12.

[2] Häraf ett kvasi-korollarium, som G. W. Sylvander, *Läran om Satsens bildning*, s. 3, verkligen på rama allvaret uppställer, nämligen att t. e. »stenen flyger» icke är en sats, ty »genom satsen måste uttryckas en förnuftig tanke» (jfr den filosofiska doktrinen, att när man öfverhufvud tänker, så tänker man alltid rätt). Jfr min kritik häraf i Pedagogisk tidskrift 1898, s. 393.

[3] I sin onjutbara lunta *Die Sprachlehre*.

[4] *Dansk Sproglære*, s. 1.

[5] *Deutsche Schulgrammatik*, 22. aufl., s. 55.

[6] *Svensk språklära*, s. 22.

däremot hos Sylvander [1] så: »orden äro hvar för sig sinliga uttryck för tanken eller föreställningen». En i viss mån afvikande ståndpunkt torde möjligen intagas af P. Moberg (1815) och W. Heikel (1856), såtillvida som de tyckas fatta »ord» snarast såsom uttryck för »en föreställning» (om de nu verkligen därmed mena något annat än de andra med sitt »begrepp»); jfr D. A. Sundéns formulering (1875) [2]: »ord . . uttrycka begrepp (föreställningar)».

Denna definition (eller dessa definitioner), som ju egentligen bestämmer hvad jag kallar »glosa» (se V, 47 ff.) i dess motsats mot »yttrande», är tydligtvis alldeles för trång för att kunna något så när motsvara den allmänt gängse uppfattningen af hvad »ord» är, ity att dels t. e. imperativer såsom *kom!* eller svaren *ja* och *nej* icke bli »ord», eftersom de ju ej uttrycka enskilda begrepp eller föreställningar, utan förbindelser af sådana (hela tankar); dels interjektioner såsom *o! ack!* o. d. — i den mån de verkligen uttrycka blotta affekter — ej heller bli det, hvarför de ock af Heyse mycket riktigt rubriceras såsom »Naturlaute», icke »Wörter». Denna brist i den ifrågavarande definitionen har redan Boivie (1834) [3] insett, hvarför han också säger »ordet» uttrycka såväl en föreställning som en tanke — här tydligen taget i betydelsen af tankeakt, t. e. *ja, spring!* — liksom ock därjämte, ehuru icke »egentligen», en sinnesrörelse (detta »känsloord» i motsats mot »tankeord»). Men tydligt är, att definitionen nu däremot blir alldeles för vid, ity att på så sätt till »ord» måste komma att räknas alla morfemer, t. e. icke blott — såsom äfven efter den förra formuleringen blef fallet — *tresidig rätlinig figur* o. d., utan äfven *solen lyser* o. d. Denna svårighet har också känts af vår hittills bäste och förmodligen siste beckerian R. R. (dvs. Theodor Keyser, se I, 248),

[1] A. st. (se s. 48 not 2 ofvan).

[2] *Svensk språklära för elementar-läroverken*, 3 uppl., s. 1.

[3] A. st., s. 14.

hvilken därför definierar [1] »ord» såsom uttryck för en »enkel föreställning», hvarvid af sammanhanget framgår, att han med föreställning, eller som det också heter »tanke», menar idéinnehåll, medveten förnimmelse öfverhufvud. Men häremot kan invändas, att man torde kunna med skäl påstå, det t. e. »tresidig rätlinig figur» uttrycker en lika enkel föreställning — om ock icke på ett lika enkelt sätt — som »triangel» och därför lika väl som detta sednare uttryck borde få räknas som ett ord, hvadan sålunda definitionen fortfarande blir för vid, icke tillräckligt afgränsande ett ord gentemot en ordfogning, på samma gång som den är för trång, enär ju t. e. *kom!* uttrycker en lika sammansatt föreställning som *begif dig hit* och sålunda lika litet som detta sednare uttryck borde erkännas såsom ett ord. Och en ännu viktigare invändning är den, att definitionen alldeles afgjordt är för vid i så måtto, att t. e. *miss-* i *misstänka*, *-ar* i *hästar*, *-de* i *kallade* o. d. enligt densamma måste erkännas för »ord», helst R. R. själf uttryckligen medgifver, att äfven pre- och suffixer uttrycka »föreställningar».

Det har alltså visat sig omöjligt att definiera termen ord rent semologiskt, dvs. på grund af beskaffenheten hos det som därigenom betecknas (uttryckets betydelse). Också lämnar R. R. äfven en annan — väsentligen riktig — definition på »ord», hvilken han besynnerligt nog anser vara en konsekvens af den förra, nyss kritiserade. Men denna nya definition tar hänsyn hvarken till uttryckets fonologiska eller semologiska beskaffenhet, utan till dess morfologiska och hör därför till det följande (se s. 52 nedan).

§ 6. Morfologiska definitioner.

Sweets ofvan (s. 38) antydda andra definition på ett ord lyder: »a group having an independent meaning and in-

[1] *Afhandling om svenska språket* (1875), s. 3.

capable of further division. The test of independent meaning is isolation, or the power of forming an independent sentence. We may, therefore, define a word as an ultimate, or indecomposible sentence . . Soundgroups, which . . are meaningless when isolated, are not words».[1] Orimligt nog indelar han sedan orden i »full-words», på hvilka definitionen verkligen passar, och »half-words» (t. e. *a* och *the* i motsats till *one* och *that*), på hvilka den alls icke passar. Ja, den rentaf upphäfves genom den specialdefinition som lämnas[2] på »half-word», som skall vara »a word [!] incapable of forming a sentence by itself, or of suggesting an independent meaning», således raka motsatsen till hvad som först angafs såsom »word». Icke mindre underligt är, att författaren anser sin nu lämnade definition (på »full-words») stämma väl öfverens med den af honom förut (se s. 38 ofvan) lämnade fonologiska definitionen på »ord». Han yttrar nämligen[2]: »Full-words correspond to stressgroups, half-words to stressless syllables. If we wish to know how many full-words there are in a sentence, we only have to count the number of full stresses. Each full stress indicates a full-word, although it does not show where the word begins and ends». Oriktigheten af detta påstående är redan ofvan (s. 38) uppvisad.

Det för öfrigt i flera afseenden sväfvande, oegentliga och i viss mån motsägande i denna Sweets nya definition är formellt bättradt i hans vida precisare affattade definition uti A new english grammar, där det (I, 20) heter: »A word may be defined as an ultimate independent sense-unit», dvs. (uttryckt med min terminologi) ett sådant självständigt morfem, som icke kan upplösas i smärre dylika. Emellertid kommer den gamla surdegen tillbaka, då författaren sedan (s. 22) talar om tre slags ord: »full words», på hvilka defi-

[1] *Words, logic and grammar*, s. 5.

[2] A. st., s. 6.

nitionen passar; »form words», dvs. »words in form [?] only», »independent [?] in form, not independent in meaning», t. e. *is* [!]; »empty words», dvs. »form-words, entirely devoid of meaning» [?], t. e. *the* [!]. Frånsedt dessa inkonsekvenser är emellertid definitionen ett godt stycke inne på rätt väg. Men lika långt hade redan 1874 R. R. hunnit med sin definition [1]: »ord äro . . talets minsta sjelfständiga delar», ehuru han, såsom redan ofvan (s. 50) nämndt, besynnerligt nog anser denna definition följa af den förut gifna, att »ord uttrycker enkel föreställning» (en åsikt mot hvilken Sweet med rätta polemiserar, påpekande att t. e. »regn» anger en lika sammansatt föreställning som »vattendroppar fallande från molnen»). Emellertid är tydligt, att både R. R. och Sweet lämnat en för trång definition på ord, enär den de gifvit icke medger inrymmandet under termen »ord» af en mängd sammansatta sådana, t. e. *trettifem, Slesvig-Holstein, prinsen-regenten, norsk-norsk, upp och nedvänd, förgätmigej, krypin, kanhända, halfcirkel, alltid, småbarn* osv. Ty då *tretti, Slesvig* osv. onekligen själfva utgöra »ord», så kunna *trettifem* osv. icke sägas vara — åtminstone icke i egentlig mening — »talets minsta sjelfständiga delar», resp. »ultimate independent sense-units». Också vågar sig ej Sweet (s. 26) längre än till att säga, det ett sammansatt ord som *blackbird* är »to some extent [!] an ultimate sense-unit».

Svårigheten är således på denna ståndpunkt den att, sedan man väl förmått att genom bestämningen »själfständigt» lyckligt begränsa ett »ord» gentemot en blott orddel, nu i sin tur bestämma hvad som är ett ord i motsats mot två eller flere, hvad som är ett sammansatt ord i motsats mot en ordfogning. Visserligen anser sig Mikkelsen [2] kunna »af formelle Grunde» uppställa icke mindre än fem olika kännetecken på sammansatta ord i motsats mot blotta »Ord-

[1] A. st., s. 4.

[2] *Dansk Sproglære*, s. 92.

forbindelser», men ledsamt nog håller intet enda af dessa streck. För det första »danne flere Ord en Sammensætning», heter det, »hvis de böjes som en Helhed, f. Eks. *Halvdel, Halvdelen, Halvdele*» — hvilket leder till att *kungen af Danmark* måste erkännas som ett sammansatt ord, eftersom det böjes som en helhet, t. e. i »kungen af Danmarks bröstkarameller». För det andra, »hvis Könnet forandres, f. Eks. *en Borg > det smukke Frederiksborg*» — hvilken princip gör *smaklig måltid* till ett sammansatt ord på grund af t. e. »ett hjärtligt menadt 'smaklig måltid' ljöd honom till mötes». För det tredje, »hvis Ordklassen forandres, f. Eks. *forglem mig ej! > en Forglemmigej*» — hvilket icke hindrar honom att mot all rimlig konsekvens neka sammansättnings tillvaro i *et velment »Gud velsigne dig!»* För det fjärde, »hvis Ordfølgen forandres, f. Eks. *at give sin Mening til Kende > at tilkendegive sin Mening*» — hvilket nödgar till antagande af sammansättning i t. e. *ser jag* och *far min*, som innebära en förändrad ordföljd i förhållande till de vanligare *jag ser* och *min far*. För det femte, »hvis en Ordforbindelse af sproglige Grunde ikke er mulig [cirkel! — Det är ju nämligen just fråga om att utreda, hvilka de språkliga skäl äro, som omöjliggöra antagandet af en blott ordförbindelse], f. Eks. *Modermælk . . gudsjammerlig* [som väl icke är mera »umuligt» än det som »Ordforbindelse» erkända *Pokkers rask* o. d.]» — hvilket bör tillförsäkra *kalfskinn tänka, oskuld grönrandigt* o. d. språkliga omöjligheter rangen af sammansatta ord.

Vida bättre är då det kriterium, som Mikkelsen å näst föregående sida uppställer, visserligen efter hans eget förmenande »paa Grund af Betydningen», men i själfva verket väsentligen på grund af sättet för formgifningen. Enligt detta ha vi att göra med ett (sammansatt) ord, när delarnas »særlige Betydning er forsvunden og der er opstaaet et enkelt nyt Begreb». Hvad som betecknas är således likgiltigt, och afgörandet beror på hur betecknandet sker. I tillämpningen

visar sig emellertid författaren vara en ortografiens träl, då han såsom exempel på ordförbindelser, hvilka såsom sådana skola kännetecknas af att »de enkelte Ord bevare deres særlige Betydning», anför *alt for stor, i steden for* o. d., under det att såsom exempel på ett ord anföres *Vorherre*, detta tydligen icke så mycket på grund af det uppgifna skälet som fastmera därför, att det plägar hopskrifvas. Samma ståndpunkt som Mikkelsen intar fransmannen Clédat i sin Grammaire classique, där t. e. *eau-de-vie* anses vara ett, men *eau de roche* flera ord. Såsom skäl för denna besynnerliga distinktion åberopar han, att det förra uttryckets leder förlorat sin ursprungliga specialbetydelse, men det synes mig dock uppenbart, att tillvaron eller icke-tillvaron af bindestreck är den verkliga (psykologiska och i sista hand ortografiska), om ock omedvetna grunden till hans indelning. En konsekvens af densamma, såsom han motiverat den, blir emellertid, att i svenskan t. e. väl *skedvatten* är ett ord, men däremot icke *brunnsvatten*.

Ungefär samma ståndpunkt, med samma ledsamma konsekvenser, intar Tamm, då han under hänvisning till mina artiklar (i Nordisk familjebok) »*kompositum*» och »*ord*», hvilkas uppfattning han dock i viss riktning chargerat, anser [1] »det egentligen avgörande» kriteriet på ett kompositum vara »betydelsens självständighet .. i förhållande till de båda ledernas betydelse såsom självständiga ord». Häraf skulle snarast följa, att t. e. *få korgen, ligga i dödens käftar, ge* (någon) *på pälsen, ta sin Mats ur skolan* o. d. äro komposita — en uppfattning hvaremot jag icke har så synnerligen mycket att invända — men däremot, hvilket jag finner vida betänkligare, svårligen *förstelandtmätaresysslan, trehundrasextiofem, Slesvig-Holstein* o. d. kunna såsom sådana erkännas.

---

[1] Språkvetenskapliga sällskapets i Upsala förhandlingar 1888—1891, s. 124.

Sweet åter säger [1] visserligen likaledes, att »the meaning of a compound is isolated from the meanings of its elements», men han framhåller äfven, att detta förhållande »is not enough to constitute a compound». Och i tillämpningen går han utan tvifvel t. o. m. väl långt i underkännande af betydelseisolationens vikt, då han t. e. nekar, att *the Red Sea* trots sin »logical isolation» är ett kompositum, hvilket påstående han motiverar därmed, att uttrycket »does not differ grammatically [borde väl sanningsenligt heta »orthographically»] in any way from *the black bird*» o. d. Han fordrar af ett kompositum jämte »logical isolation» äfven »formal isolation», som skall [2] bestå däri, att lederna »are inseparable from one another and follow another in a absolutely fix order». Men i så fall bli naturligtvis tyskans *ansehen, anzusehen, angesehen,* (ich) *sehe an* osv., som ju bryta mot båda de uppställda fordringarna, icke hvartdera ett ord liksom gifvetvis ej heller ty. *um . . willen, von . . wegen,* sv. *för . . skull, stå bi, gå an* o. d. (jfr s. 16 och 25 f. ofvan). Sweet har sålunda på en annan väg kommit till samma resultat som Schleicher, nämligen att ty. *anzusehen* (»rätteligen» *an zu sehen*) är tre ord. Detsamma blir följden af det färskaste mig bekanta tyska uttalandet i frågan, nämligen F. N. Fincks [3], så lydande: »das Wort ist der kleinste nicht in bestimmter Weise an andere Lautkomplexe gebundene Bestandteil der Rede», en definition som också medför, att han måste kalla orddelen *haus* i t. e. *Haustier, Armenhausverwaltung* och *Missionshaus* för ett »ord».

Försiktigare än Sweet uttrycka sig Paul [4] samt, följande

---

[1] *A new english grammar,* s. 26.

[2] A. st., s. 24.

[3] *Die Aufgabe und Gliederung der Sprachwissenschaft* (Halle 1905), s. 30.

[4] *Prinzipien,* 3. aufl., s. 305 ff.

honom, Brugmann [1] och Wilmanns [2]. Starkt betonande omöjligheten af att åstadkomma en skarp gräns mellan sammansättning och ordfogning, anse dessa författare kriteriet på ett kompositum ligga däri, att »das Ganze den Elementen gegenüber, aus denen es zusammengesetzt ist, in irgend welcher Weise isoliert wird» [3], hvarigenom det således framhäfves, att isolationsfenomenerna äfven kunna gälla annat än betydelsen. Men strängt taget är väl äfven denna formulering anfäktbar, ty t. e. *trehundrasextifem* och *Slesvig-Holstein* äro knappast än så länge på något som helst sätt tydligt isolerade gentemot sina beståndsdelar. Det för sammansättningen konstitutiva är nog icke själfva isoleringen, lika litet som det helas oupplösbarhet [4], utan det består däri, att man ej vill upplösa uttrycket i dess beståndsdelar; man vill betrakta det hela just som en enhet, ett betraktelsesätt som med tiden leder till isolation och oupplösbarhet. Bäst bland alla äldre författare synes mig därför Bréal hafva träffat sakens kärna, då han yttrar [5]: »La condition suffisante , . c'est que le composé fasse sur l'esprit l'impression d'une idée simple . . que l'esprit sans s'arrêter successivement sur les deux [6] termes ne perçoit plus que l'ensemble . . La vraie composition a son critérium dans l'esprit».

---

[1] *Grundriss der vergleichenden Grammatik*, II, 4 (kort och klart) samt (något mera sväfvande) *Kurze vergleichende Grammatik*, s. 287 f.

[2] *Deutsche Grammatik* II, 3.

[3] Ett återfall i ett äldre åskådningssätt röjer sig i Pauls ord (a. st., s. 315), att »die Umstellung *er treibt an, er steht auf* etc. beweist, dass noch keine eigentliche Komposition eingetreten ist», ett uttalande hvaremot Brugmann med rätta polemiserar i sin skrift »Über das Wesen der sogenannten Wortzusammensetzung».

[4] Särskildt betonad af B. Delbrück, *Grundriss der vergleichenden Grammatik* V, 140: »Sämtliche Komposita . . stellen die unlösliche Einheit zweier Begriffe dar».

[5] *Essai de sémantique*, s. 174 f.

[6] Om denna, för nu föreliggande fråga oväsentliga, oriktighet se ofvan s. 32 med not 1.

Vi ha sålunda i och genom ofvan lämnade kritik af äldre åsikter i frågan ledt oss fram till min ofvan s. 13 gifna definition på »ord». Denna är väsentligen af morfologisk innebörd, men såtillvida också i någon liten mån semologisk, som den bestämmer »ord» till att vara uttryck för ett — om ock stundom ganska sammansatt — tankeobjekt, under det att »ordfogningen» uttrycker flera, visserligen alltid till något slags lösare enhet sammanslutna, tankeföremål (jfr *Slesvig-Holstein* med *Slesvig och Holstein* eller *Gustaf-Adolf* [Pettersson] med *Adolf Gustaf* [P.]). Men hvad för slags tankeobjekt som genom det ifrågavarande uttrycket betecknas, är däremot fullkomligt likgiltigt. Likaså, enligt hvad vi ofvan i § 4 sett, uttryckets fonologiska beskaffenhet. Visserligen kunna faktiskt de flesta ord, åtminstone i svenskan, fonologiskt skiljas från ordfogningar, t. e. genom tillvaron af fasta intensitetsförhållanden, vissa tonalitetsförhållanden o. d., men detta är en sekundärt inträdd följd af att de äro ord, icke någon grund därtill [1]. »Ord» är alltså väsentligen ett morfologiskt begrepp, en morfologisk enhet.

Man skulle kunna tycka, att samma svårighet att skilja mellan ett (sammansatt) och två (särskilda) självständiga morfemer borde återkomma i fråga om ordfogningen, och man skulle t. e. kunna tvista om huruvida Kellgrens »anständigheten kom och sederna försvunno» må räknas som en eller två ordfogningar. Men tydligt är, att vi här ha att göra med blott en ordfogning, bildad af två enklare sådana, alltså en sammansatt ordfogning jämförlig med sammansatta ord af typen *upp och ned* eller *Natt och Dag*. Ja enligt min definition ofvan (s. 34 f.) är tydligen strängt taget ett bevis i Euklides att betrakta som endast en, visserligen mycket inveckladt sammansatt ordfogning. Två fristående ordfogningar ha vi blott i de fall, där ett sammanhållande semologiskt band saknas, t. e. *tresidig figur, bäret rodnar* o. d.

[1] Jfr ofvan s. 46 noten.

TREDJE KAPITLET.

Hvad menas med "samma" morfem?

§ 7. Heterofona morfemer.

I det föregående ha vi sett, hurusom det är ganska svårt att nöjaktigt skilja mellan ett enda ord och en förbindelse af två eller flera dylika. Nästan lika vanskligt är det att — åtminstone med ledning af gängse språkbruk, hvilket äfven i denna punkt är såsom vanligt mycket vacklande — afgöra, när vi ha för oss ett och samma ord eller, för att redan från början ta upp problemet i hela dess utsträckning, ett och samma morfem och icke två olika, ehuru i viss mån likartade. Jag frånser här alldeles den omständigheten, att liksom man strängt taget ju »aldrig stiger två gånger i samma flod» eller frambringar (eller hör) samma ljud, så ock strängt taget samma morfem aldrig återkommer, utan en gång uttaladt är försvunnet och, tills nästa reproduktion äger rum, fortlefver blott såsom minnesbild; jfr III, 6. Jag frånser här också, att man vid en med ledning af dylik minnesbild företagen reproduktion endast undantagsvis och af ren slump lyckas åstadkomma ett med förebilden alldeles öfverensstämmande fonem (resp. morfem). Denna omständighet är nämligen oväsentlig, eftersom vi ju, så snart afvikelserna ej äro så pass stora, att vi märka deras tillvaro, måste med hvarandra identifiera de båda fonemerna (resp. morfemerna).

Och skulle äfven de förhandenvarande differenserna vara, åtminstone för en skarpare observation, märkbara, men dock samtidigt utan all egentligt språklig innebörd, dvs. icke bärare af någon som helst morfologisk, semologisk eller ens stilistisk skillnad, så kunna vi lugnt betrakta de ifrågavarande fonemerna (resp. morfemerna) såsom varande ett och »samma»; jfr I, 407 och V, 22 f. Vi taga oss ju då blott samma frihet som när vi t. e. anse en person vara densamme som förut äfven sedan han rakat sig, en bok vara densamma som förut äfven sedan den fått s. k. hundöron osv.

Men öfver en viss gräns få dessa fonologiska differenser tydligen icke sträcka sig. Om ock t. e. *tjugo* och *tjugu* utan svårighet kunna erkännas vara »samma ord», trots att dessa båda uttryck äro tydligt och medvetet heterofona, dvs. fonologiskt sedt olika, så följer däraf icke utan vidare, att t. e. *du* och *dig* äfvenledes äro »samma ord» — homomorfa uttryck — äfven om det medgifves, att de äro alldeles homosema, dvs. semologiskt sedt lika; och t. e. *sfär* och *klot* äro ju alldeles ostridigt olika ord — heteromorfa uttryck — lika väl som de heterosema, dvs. semologiskt sedt olika, *sfär* och *kub*. Hvar går nu denna gräns mellan homomorfa och heteromorfa uttryck? Förekomma t. e. i frasen *du hör* samma två ord som i frasen *hö‿du* (skrifvet *hör du*)? Är *telefon* samma ord som *telefån* (båda skrifna *telefon*), *stridde* samma som *stred*, *hon* som *henne*, *ge* som *gifva*, *fred* som *frid*, *tusen* som *tusan*? Och så kunna vi fråga i hundra- ja tusentals mer eller mindre tvekan föranledande fall.

Genom den klassifikation, jag nu går att lämna, vinnes en öfversikt öfver samtliga de fall, i hvilka man kan tänkas vara tveksam om huruvida heterofona fonemer äro homomorfa eller icke. Jag kallar alla dylika, i väsentlig öfverensstämmelse med gängse språkbruk, för dubbletter och väljer för enkelhetens skull mina exempel uteslutande bland ord, med förbigående af ordfogningarna, på hvilka de för orden

funna principerna utan vidare kunna med lätthet tillämpas. För alla dubbletter är ju på grund af själfva termens definition gemensamt, att de i fråga om ljud äro mer eller mindre, men alltid i märkbar grad, olika. Allteftersom åter med denna olikhet i ljud förbinder sig eller icke förbinder sig en sådan äfven i fråga om form eller betydelse (eller möjligen båda-dera), erhålla vi trenne underarter, som jag benämner ljud-, form- och betydelsedubbletter.

1. Ljuddubbletter äro sådana, hos hvilka olikheten uteslutande rör de däri ingående ljuden, utan att någon vare sig morfologisk eller semologisk åtskillnad, åtminstone i egentlig mening, kan spåras de båda uttrycken emellan. Den förhandenvarande fonologiska olikheten kan bero på:

a) Vissa allmänna företeelser inom språkets ljudlära, särskildt kombinationsläran och prosodien, t. e. *minn* : *min* ègen : *mim*$_{m}$ (se I, 413) poj'ke : *min*$_{n}$ (I, 428) tan't : *miŋ* (med resonantiskt *ŋ*) gos'se (alla fallen skrifna *min*); en *mot* en : en *mo* tio : *mot* (med latero-gingivalt *t*) lagen : *mot* (med velofaukalt *t*) natten; *hör* jag : *hö ḏu*; *du* hör : hö *ḏu*; min *frŭ* : *frŭ* Olsson; *ka*^{0}*pte*^{3}*n* : *ka*^{1}*pte*^{0}*n* Pal'm; *ko*^{3}*nu*^{0}*nga*^{1}*rna*^{0} : *ko*^{3}-*nu*^{0}*nga*^{0}*rna*^{1} m. m. d.[1] Sådana, vanligen för den talande själf och hans åhörare antingen icke alls eller åtminstone icke fullt medvetna, differenser innebära visserligen tillvaron af olika fonemer (en rent materiell olikhet), men såsom redan ofvan antydts, synes man här icke böra tala om olika morfemer (en formell olikhet), emedan de ifrågavarande differenserna icke äro bärare af någon rent språklig faktor. Man nämligen både vill och tror sig säga samma sak på samma sätt både den ena och andra gången. Jag talar därför i detta fall blott om uttalsvarianter af samma morfem. Sådana komma alltid att finnas i hvarje språk, ty de bero på »ljudlagar» (se III, 64 ff.). De utgöra sålunda inom språklifvet

[1] Angående sifferbeteckningens innebörd se närmare i Prosodien, kap. 3.

ett oundvikligt ondt, hvilket icke hindrar, att de medföra vissa, om ock underordnade, fördelar, särskildt den att under»lätta» talströmmens jämna flytande.

b) Vissa mera individuella uttalsvanor, ofta lokalt begränsade, men dock erkända såsom berättigade inom språkområdet i det hela — sålunda ej af dialektal natur — t. e. *telefon* : *telefån* (i båda fallen skrifvet *-fon*), *sal'lad* : *sal'lat* : *salla't*, *Olov* : *Olof*, *artjiv* : *arkiv*, *allra* : *aldra*, *toddy* : *toddi*, *honung* : *honing* : *honning*, *teoloji* : *teologi*, *enkel* : *änkel*, *äga* : *ega*, *disjippel* : *disippel* (båda skrifna *discipel*), *honom* : *honnom* : *hånom* (alla skrifna *honom*), *tjugo* : *tjugu* [1], *departement* : *departemang*, *kongsär* : *konsärt* [2] (båda skrifna *konsert*), *säl* : *själ*(hund), *barlast* : *ballast*, *kalfleka* : *kabbelek*(*a*) : *kabbelök*, *oxeltand* : (sällan) *axeltand*, *taltrast* : *talltrast*, *organist* : *orgelnist* m. m. d., snart sagdt i oändlighet [3]. I dylika, för de talande i allmänhet fullt medvetna, fall af s. k. vacklande uttal föreligga naturligtvis ännu tydligare än i föregående fall två olika fonemer, men detta dock icke i en och samma persons språk. Den ene individen vill nämligen med sitt uttal säga precis det samma som den andre individen med sitt. Jag skulle därför kunna medge, att vi här ha att göra med två olika språk, men svårligen att vi, om båda uttalen anses tillhöra samma språk, böra säga oss här ha två olika morfemer. Ty äfven i detta fall spelar den fonologiska olikheten alls ingen språklig roll, utan är att jämföra med skillnaden mellan t. e. sv. *fader* och ty. *vater*, hvilka kunna sägas vara samma ord med svenskt, resp. tyskt uttal, eller med den olikhet, som råder inom svenskan, då en individ uttalar *röd* med »skor-

[1] Den tredje formen *tjuge* tillhör väl en något lägre stilart än de andra båda; se s. 64 nedan.

[2] Så alltid i politisk betydelse, t. e. »den europeiska konserten».

[3] Se bl. a. (Schwartz och) Noreen i *Svensk språklära*, s. 11 ff. och s. 20, men framförallt den af Rättstavningssällskapet [genom A. Andersson] utgifna, omkring 1,300 ord upptagande listan öfver ord med vacklande uttal, Uppsala 1886.

rande», en annan med icke skorrande *r*, eller då barn i ena eller andra afseendet ofullkomligt återge sina föräldrars uttal. Man vill i båda fallen säga detsamma, det »rätta», ehuru försöket åtminstone för ena parten, misslyckas antingen på grund af bristande öfning eller ingrodd vana eller ouppmärksamhet eller okunnighet eller ovisshet om det »rätta». Jag talar därför i detta fall blott om uttalsdubbletter af (»vacklande uttal» hos) samma morfem. Sådana äro visserligen ett oblandadt, ehuru lyckligtvis öfvervinnerligt, ondt inom språklifvet, men de försvinna så småningom, i samma mån som »rikisspråket» utvecklas till ett verkligt enhetligt sådant.

2. Formdubbletter äro sådana, hos hvilka olikheten rör både ljuden och formen, är af både fonologisk och därjämte morfologisk natur. De förhandenvarande differenserna kunna bero på:

a) Olika ordbildningstyper, i det att de båda fonemerna representera hvar sin formtyp, t. e. *stridde* : *stred*, *miste* : *mistade*, *betalt* : *betalat*, *stödja* : *stöda*, *vänjde* : *vande*, *gisseln* : *gisslet*, *lundar* : *lunder*, (två) *härad* : *härader*, *stadsbor* : *stadsboar*, *medhjälperska* : *medhjälparinna*, *gröfre* : *grofvare*, (den) *blå* : *blåa*, *intet* : *inget* m. m. d. Olikheten är här både fullt medveten och i regeln äfven afsiktlig, ehuru visserligen de båda uttrycken ännu utan nämnvärd olägenhet kunna brukas i stället för hvarandra. De representera emellertid, som sagdt, olika morfologiska principer, hvilka med hvarandra ligga i en ofta skarp strid, hvars utgång — t. e. vid *stridde* : *stred* (jfr *spred*, *kved* jämte äldre *spridde*, *kvidde*) — är af ojämförligt större betydelse för språklifvets utveckling, än om t. e. *telefon* segrar öfver *telefån* eller tvärtom. Att motsatsen här spelar en större roll, framgår också däraf, att den fonologiska dubbelheten, som naturligtvis är, om icke en ofullkomlighet, så dock en besvärlighet inom språket, här så ytterst ofta med tiden förbinder med sig en semologisk åtskillnad och således

öfvergår till att bli en ren vinst för språket, t. e. *slåss* : *slås*, *rifs* : *rifves*, *icke* och *inte* : *intet* och *ingenting* o. d. [1] Dock torde en stor del af de hithörande fallen ännu lämpligast böra anses stå på gränsen emellan att vara »två olika» och »ett och samma» morfem. Man talar därför här, särskildt då ännu blott en rent morfologisk — icke såsom vid *slåss* : *slås* osv. äfven en semologisk — differens föreligger, om dubbelformer, hvarvid man ofta, om ock mången gång med tvifvelaktig rätt, tillägger »af samma ord».

b) Olika ordfogningsprinciper, i det att de båda fonemerna ha det ena eller andra utseendet alltefter de syntaktiska förbindelser, i hvilka de förekomma, t. e. *en* bok : *ett* hus, *denna* myckna tack : *detta* varma tack, en *ung* man : två *unga* män, *unge* man! : *unga* flicka!, *stor* skada : *stort* men, jag *är* : vi *äro*, *du* är det (som hatar mig) : *dig* är det (som jag hatar), *de* glädja sig : *dem* gläder det, en viss *herre* : en viss *herr* [2] Pettersson. Här ha vi ännu tydligare, ja alldeles ostridigt, att göra med två olika morfemer. Skillnaden framträder här nämligen särskildt tydligt utprägladt därutinnan, att de båda fonemerna, ehuru ägande alldeles samma betydelse, dock icke kunna brukas i stället för hvarandra, utan växla efter en mer eller mindre bestämd — ehuru visserligen i det stora hela alldeles onödig — regel. Jag kallar dem för växelformer, hvarmed jag sålunda menar två (eller flere) olika morfemer med alldeles samma betydelse, men olika syntaktisk användning (liksom naturligtvis ock olika ljud). Äfven detta slags dubbletter kunna saklöst — ja böra — afskaffas, helst på så sätt att hvardera formen får öfverta sin särskilda betydelse, såsom ock i ty fall ofta skett och fortfarande dagligdags sker, t. e. *dag* : *dager*, *ande* : *anda*, *att* (före infinitiv) : *åt* m. m.

---

[1] Se särskildt Noreen i Språkvetenskapliga sällskapets i Upsala förhandlingar 1882—1885, s. 110 ff.

[2] Möjligen förefinnes här äfven en semologisk nyansering.

3. Betydelsedubbletter äro sådana, hos hvilka olikheten rör både ljud och betydelse (stundom äfven form), sålunda är af både fonologisk och därjämte semologisk (eventuellt också morfologisk) natur. Detta slags dubbletter äro af två väsentligen olika arter:

a) Stilistiska dubbletter, då olikheten endast är förbunden med olika stämningsvärde hos de båda uttrycken, som sålunda beteckna »sak samma», men inom olika stilarter, dvs. äga samma idéhalt (»betydelse» i inskränkt mening), men olika associations- och känslohalt (båda fallande inom »betydelse» i vidsträckt mening) [1]. Mer än ett tjog hithörande exempel, har jag redan I, 30 anfört, hvarför här endast ett mindre antal nya må tilläggas, såsom i högre stil »vi *äta* (*åto*)»: mellanstil och lägre stil »vi *äter* (*åt*)»; likaså *dessa hus* : *de* (lägre *di*) *här husena*, *trettio* : *tretti*, *tjugo* (*tjugu*, jfr ofvan s. 61 med not 1) : *tjuge*, *blifva* : *bli*, *mycket* : *mycke*; i högre stil och vårdad mellanstil »han *kallade*»: familjär mellanstil och lägre stil »han *kalla*»; likaså *drottning* : *dronning*, *tjuf* : *tjyf*, *östgöte* : *öffötte* [2]. Ej sällan förekommer den ena formen blott i högre stil, den andra däremot i alla slags stilarter, t. e. *fader* : *far*, *konung* : *kung* (så alltid i fråga om kort), *eder* : *er*, *tvenne* : *två*, *trenne* : *tre*, *båda* : *bägge*, *hundrade* : *hundra*, *gifva* : *ge*. I den mån i dessa och dylika fall en verklig stilskillnad förefinnes, ha vi här naturligtvis att erkänna tillvaron af olika morfemer, om ock dessa icke äro i samma grad olika, som då vi ha att göra med hvad jag kallar

b) Reella betydelsedubbletter, dvs. de fall då — äfven inom en och samma stilart — de båda uttrycken representera ett äfven i »sak» olika innehåll eller, som man äfven säger, äga olika idéhalt [1], dvs. beteckna olika föremål, tankar osv. (icke samma föremål, tanke osv. blott på olika sätt).

---

[1] Se närmare härom I, 27 ff., 31 f. och V, 24.

[2] Ännu andra exempel hos P. Mobberg, *Försök till en lärobok* osv., 2 uppl., s. 98 ff., och i *Svensk språklära*, utg. af Svenska akademien, s. 72 f.

Att vi härvidlag ha att göra med olika språkformer, är så självklart, att det på sin höjd han förbises af den ortografiskt klavbundne, som förvillas af att de olika morfemerna stundom skrifvas lika eller nästan lika, eller af den etymologiserande doktrinären, som vet, att den förefintliga differensen i fråga om ljud eller betydelse eller bådadera är ursprunglig. Bland de ytterst talrika exemplen må anföras *jä* : *jä* : *jå* : *jaa* : *jaha* : *jaja* : *tjä* : *nja* (m. fl. dylika, särskildt många på olika sätt modulerade, uttal af *ja*, där vi af den enhetliga skrifningen lätteligen låta narra oss att tro, det »samma» ord föreligger), *är* och *var* (i betydelsen 'existerar', resp. 'existerade'): *ä* och *va* (såsom hjälpverb), *fred* (i yttre måtto) : *frid* (i inre måtto; jfr »fred med fienden» : »frid med Gud» o. d.), *tusen* : *tusan*, *dag* : *dager*, *ande* : *anda*, *mosse* : *mossa*, *värme* : *värma*, *grädde* : *grädda*, *trä* : *träd*, *inte* : *intet*, *rät* (linje) : *rätt* (israelit), för att nu icke tala om fall, då ljud eller betydelse eller båda delarna gått så långt isär, att »gemene man» omöjligen kan tänka på att identifiera uttrycken, t. e. *att* (före infinitiv): *åt* (jfr ty. *zu* i båda fallen), *Karl* (ofta uttaladt *Kal*): *karl* (vanligen uttaladt *kar*), *kona* : *kvinna*, *skir* : *skär*, *spricka* : *springa* (sönder), *sticka* : *stinga*, *måne* : *månad*, *värdes* : *vördas*, *vatten* : *Vätter(n)*, *topp* : *tupp*, *gods* (uttaladt *gotts*) : *göds* (t. e. »en elak mänskas och en gods»), *slås* : *slåss*, *klädning* (abstrakt) : *klänning* (konkret), *hjärna* : *Hjärne*, *gutår* : *godt år*, *domna* : *dufna*, *hustru* : *husfru*, *osäll* : *usel* m. m. [1] Dylika dubbletter, så till

[1] Se Noreen, *Om orddubbletter i nysvenskan* (i Språkvetenskapliga sällskapets i Upsala förhandlingar 1882—1885) samt i populär form *Språkliga dubbelgångare* (i Juldagar, Upsala 1904). Till de 300 exempel, jag i förstnämnda arbete meddelat, kan jag nu lägga minst lika många nya, t. e. *aflas* : *äflas*, *bock* : *båge*, *boren* : *buren*, *bödeln* : *böfveln*, *böra* : *börja*, *fälas* : *färdas*, *grafva* (lax) : *gräfva*, *gärning* : (ha något i) *görning*(en), *hota* : *höta*, *käraste* : *kåresta*, *landa* : *lända*, (öfver)*låtas* : *låtsa*, *marsk* : *mar'skalk* (på bröllop o. d.) : *marskal'k* (af Frankrike o. d.), *pocker* : *pockor*, *raggig* : *ruggig*, *satan* : *sate*, *se* : *sia*, (öfver)*skygga* : *skugga*, *stackars* : *stackares*, *styrka* (själen) : *stärka* (kroppen), *tum* : *tumme*, *turkisk* : *tursk*(a bönor), *vålnad* : (om-) *vårdnad*, *välkom'men!* (hälsning) : *vä'lkommen* (adjektivform).

både ljud och betydelse skiljaktiga, att man icke utan speciellt språkhistoriskt vetande kan inse, det de en gång varit »samma» ord, kallas etymologiska orddubbletter eller dubblettord (orddubbletter i inskränkt och vanlig betydelse). Trots att dessa sålunda fordom voro ett och samma ord, kunna de flesta af dem numera icke ens med hvarandra associeras, något som icke kan väcka förundran i sådana fall som t. e. *ko* : *biff*, *fem* : *punsch* : *sinka* (5 i brädspel), *prost* : *profoss*, *schavott* : *katafalk* m. m. d.

Från det ofvan behandlade och medelst termen »betydelsedubbletter» betecknade begreppet, som afser morfemer med, vanligen på etymologiskt sammanhang beroende, större eller mindre fonologisk och morfologisk likhet, är att skilja det rent semologiska begrepp, som betecknas med termen synonymer i inskränkt och egentlig bemärkelse [1], dvs. ord och andra morfemer, som, vanligen emedan de sakna etymologiskt sammanhang med hvarandra, icke äga sådan fonologisk likhet, att de på denna grund kunna associeras med hvarandra, än mindre inordnas under rubriken »samma morfem», men däremot visa en väsentlig öfverensstämmelse i fråga om betydelse. Denna öfverensstämmelse är ofta mycket stor, men högst sällan usuellt — ehuruväl ej sällan ockasionellt (se V, 23 f.) — alldeles fullständig såsom i »definitioner» med åtminstone åsyftad identitet, t. e. *triangel* : *tresidig rätlinig figur*, och möjligen ett och annat fall med faktisk identitet hos föremålen, t. e. *filfrasen* : *järfven*, *Kandia* : *Kreta*, *Jesus* : *Kristus*, *Aristoteles* : *Alexander den stores lärare* o. d.; annars blott ockasionellt, t. e. då i vissa bestämda ordfogningar

[1] Till synonymer i vidsträckt och oegentlig bemärkelse, dvs. till betydelse hvarandra mer eller mindre liknande morfemer, höra äfven form- och betydelsedubbletter, t. e. *stridde* : *stred* (se s. 62 f. ofvan), *tvänne* : *två* (s. 64 ofvan), *frid* : *fred* (s. 65 ofvan). Hvad jag kallat »dubblettord» kan naturligtvis, på grund af det semologiska svalg som skiljer de båda kontrahenterna åt, icke räknas till synonymer i någon som helst bemärkelse.

— men visst icke alltid eller ens i allmänhet — *om* och *ifall*, *bittida* och *tidigt*, *befogad* och *berättigad*, *förstå* och *begripa* m. fl. kunna träda i stället för hvarandra utan nämnvärd olägenhet. Emellertid är i alla dessa fall åtminstone »känslotonen» ej obetydligt olika, såsom nog hvarje öfvad stilist märker, och en sådan lär därför också svårligen anse för alldeles likgiltigt, hvilketdera uttrycket han i hvarje särskildt fall väljer. Om sålunda absoluta synonymer ytterst sällan [1] äro att tillgå, så är däremot det fallet så mycket vanligare, att »synonymer» endast stilistiskt differera (jfr I, 32), såsom t. e. då man har följande motsatser i lägre, resp. högre stil: *bara* : *blott(endast)*, *ibland* : *stundom*, *igen* : *åter*, (om)*igen* : *ånyo*, *märr* : *sto* eller — hvarvid det lägre ordet äfven kan förekomma i den högre stilen — *också* : *äfven*, *ansikte* : *anlete*, *börja* : *begynna*, *berätta* : *förtälja*, *fråga* : *spörja*, *frisk* : *helbrägda*, *språk* : *tungomål*, *välja* : *kora*, *alltid* : *städse*, *slagfält* : *valplats*. Mycket vanliga äro naturligtvis äfven de fall, då en reell betydelsedifferens, med eller utan en samtidig stilistisk, är knuten vid synonymerna, t. e. *afton* : *kväll* (trängre betydelse och väl äfven något lägre stil), *skön* : *vacker* (gradskillnad), *gumma* : *käring* (ohöfligare), *gosse* : *pojke* (väsentligen stilskillnad), *skald* : *poet* (gradskillnad), *rund* (företrädesvis om plana föremål) : *trind* (företrädesvis om solida föremål; äfven stilistiskt något lägre), *fuktig* : *våt* : *blöt* (gradskillnad), *vred* : *ond* : *arg* (väsentligen stilskillnad), *sorgsen* : *ledsen* : *dyster* : *missmodig* : *nedstämd* m. m. [2]

I en viss både frändskap och motsättning till begreppet »synonymer» står begreppet antonymer, dvs. uttryck för »motsatser», såsom det populärt heter, men mera exakt angifvet uttryck för korrelata (och ofta därjämte konträra) [3] be-

[1] »Aldrig» anser STEINTHAL, *Kleinere Schriften* I, 220, 247.

[2] Se vidare exemplen hos MOBERG, a. st., s. 59 och 69 ff. samt N. LINDER, *Regler och råd*, 2 uppl., s. 230 f.

[3] Om dessa termer se närmare WUNDT, *Logik*, 2. aufl., I, 134.

grepp (och föreställningar), t. e. *dag* : *natt*, *berg* : *dal*, *debet* : *kredit*, *köpa* : *sälja*, *ung* : *gammal*, *norr* : *söder*, (äkta) *man* : *hustru*, *far* : *mor*, *grund* : *följd*, *orsak* : *verkan*, *hvit* : *svart*, *god* : *ond* osv. [1] .

§ 8. Homofona morfemer.

Vi ha hittills uteslutande sysselsatt oss med frågan, huru stora och af hvad art de fonologiska differenserna mellan två semologiskt identiska (»homosema», se V, 6 och ofvan s. 59) fonemer få vara, för att vi skola kunna erkänna dem vara »samma» morfem, och vi komma nu till den motsatta frågan, huru stora och hurudana de semologiska differenserna mellan två fonologiskt identiska sememer få vara, för att dessa må kunna erkännas såsom »samma» morfem, alltså såsom »homomorfa» (se s. 59 ofvan) uttryck. Med »semem» menar jag (se V, 6) ett visst idéinnehåll, uttryckt i någonsom helst språklig form. Alltså äro t. e. *triangel* och *tresidig rätlinig figur* samma semem, homosema uttryck, ehuru olika fonemer (heterofona) och naturligtvis äfven olika morfemer (heteromorfa). Däremot äro t. e. *väsen* 'varelse' och *väsen* 'buller' samma fonem (homofona), ehuru olika sememer, heterosema uttryck. Men äro de ock olika morfemer, eller äro de samma morfem? Äro de heteromorfa eller homomorfa uttryck?

Härom gå åsikterna bland fackmännen vidt isär. Steinthal [2] anser inga »ord» kunna ha flera olika betydelser, dvs. vara hvad jag kallar polysema (se V, 18) [3]. Han måste alltså naturligtvis anse *väsen* 'varelse' och *väsen* 'buller' vara två olika ord, hvilket innebär, att han med »ord» menar väsent-

---

[1] Se vidare Moebergs förträffliga exempelsamling, a. st., s. 69 ff.

[2] Zeitschrift für Völkerpsychologie I, 426.

[3] Termen bildad i anslutning till Bréals (*Essai de sémantique*, s. 154 f.) uttryck »polysémie, dvs. flertydighet.»

ligen detsamma som jag med min term »semem» [1]. Paul däremot häfdar [2] i motsättning mot Steinthal, att de flesta ord äro polysema. Och ändtligen förfäktar Wegener [3] den åsikten, att alla ord äro polysema, ity att ett ord strängt taget aldrig betyder alldeles detsamma vid det ena tillfället som vid det andra, utan får sin speciella betydelse ur sammanhanget och den speciella situationen [4]. Våra ordboksförfattare sakna fast princip härutinnan. Så t. e. uppför Sundén dels etymologiskt identiska fonemer än — och vanligen — såsom samma ord, t. e. *väsen* 'varelse' och 'buller', *ben* 'extremitet' och 'skelettdel', än såsom olika ord, t. e. *bok* 'trädslag' och 'tryckt skrift', *ort* 'ställe' och 'viktsort', »en *man*» och »*man* tycks tro det»; dels å andra sidan etymologiskt skilda fonemer än såsom samma ord, t. e. »*att* äta» och »*att* du äter», *bråka* 'bearbeta lin' och 'stoja', än — och vanligen — såsom olika ord, t. e. *akt* 'handling' och 'fredlöshet' samt 'uppmärksamhet'.

Från min ståndpunkt blir det jämförelsevis lätt att afgöra, om och i hvad mån homofona, men på samma gång mer eller mindre heterosema uttryck (alltså uttryck med samma ljud, men åtminstone i någon mån olika betydelse) äro homomorfa, dvs. utgöra samma morfem (särskildt ord) eller icke. Tydligt är först och främst, att ortografiska olikheter — hvilka ju äro obefintliga i det talade språket, som här i första hand behandlas — äro utan all betydelse för frågan; att alltså, om *bror* och *Bror*, *kallat* och *kalladt*, *värk* och *verk*, *hvitt* och *vidt*, *själ* och *skäl* samt *stjäl* m. m. d. (i äldre skrift *te* och *thé*, *pligt* och *plikt*, *flygt* och *flykt*, *rigta* och

[1] Samma ståndpunkt intog jag själf ännu i *Spridda studier*, s. 163 noten, där det heter, att »'ord' med flera betydelser äro olika ord», ett uttalande som numera naturligtvis bör rättas till öfverensstämmelse med den åsikt, som här i det följande utvecklas.

[2] *Prinzipien*, 3. aufl., s. 69 f.

[3] *Untersuchungen über die Grundfragen des Sprachlebens*, s. 47 ff.

[4] Jfr härom närmare V, 18 ff. och 22 f.

rikta, *sigta* och *sikta* m. m.) äro olika ord, så äro de det ej därför, att de stafvas olika [1], liksom de naturligtvis ej heller upphöra att vara det, därest de med tiden komma att få samma stafning (t. e. *vitt* för både *hvitt* och *vidt*, *kallat* för både *kallat* och *kalladt*). Och lika litet ha vi naturligtvis i en deskriptiv framställning af det nutida språket att fästa oss vid de etymologiska distinktioner, som i allmänhet torde — jämte ortografien — ha varit ordboksförfattarnas ledstjärna vid deras uppställning af ordförrådet. Dvs. att om t. e. (far-) *led*, en *led* på kroppen, ett *led* i en trupp, ett *led* på en gärdesgård, adjektivformen *led*, imperativen *led* och preteritiformen *led* äro olika ord, så äro de det ej därför, att de ha sin upprinnelse ur respektive fsv. *lēdh*, *lidher*, *lidh*, *lidh* (äldst *hliþ* såsom ännu i isländskan), *lēdh*, *lēdh*, och sålunda af de nutida sju homofona uttrycken åtminstone de fem i fornsvensk tid voro heterofona [2]. Men vidare är tydligt, att då, såsom jag ofvan visat, »ord» (och morfem öfverhufvud) är en morfologisk, icke en semologisk term, så äro äfven rent semologiska distinktioner utan betydelse för frågan, dvs. att om t. e. en *nöt* och ett *nöt*, adjektivformen *låg* och preteritiformen *låg* äro olika ord, så äro de det icke därför, att de äro olika sememer (ha olika betydelse).

Ehuru jag således väsentligen intar samma ståndpunkt som Paul och Wegener, så är det dock för att precisera denna min ståndpunkt — särskildt gentemot Wegener, som jag anser ha gjort sig skyldig till en viss öfverdrift — lämpligt att här ta en öfversikt öfver alla slag af homofona sememer för att se efter, om icke dock möjligen några af dem kunde, äfven från en rent morfologisk synpunkt sedt, med en viss rätt sägas vara olika morfemer. Jag uppställer då följande indelning:

[1] Den s. k. ordskillnadsprincipen skiljer alltså icke mellan ord (morfemer), utan mellan »glosor» (sememer).

[2] Ännu tidigare gällde detta alla sju, ty de tre fsv. *lēdh* återgå på resp. urnordiskt *laiðō* (fem.), *laiði* (imp.) och *laiþ* (pret.).

A) Betydelseolikheten är för den talande (och hörande) icke medveten eller i alla händelser icke åsyftad. Man antingen — på grund af okunnighet om skillnaden i sak — tror sig uttrycka sak samma, eller ock vill man, ehuru medveten om den förefintliga skillnaden, med afsiktligt bortseende från (de för tillfället oväsentliga) olikheterna uttrycka endast sak samma, det för båda de ifrågakommande företeelserna lika och gemensamma. Vi kunna här lämpligen särskilja två specialfall:

a) De båda uttrycken användas af en och samma individ. Härvidlag må då gärna medgifvas, att det onekligen är rätt hvad särskildt Wegener kraftigt framhållit, nämligen att hvarje af oss användt uttryck får en olika valör alltefter olika tid, rum, sinnesstämning o. a. omständigheter [1]. *Uppsala* betyder i min mun naturligen ej nu alldeles detsamma som för tretti år sedan eller ens som i går, men vill jag bringa detta forna Uppsala till medvetande, så säger jag »sjuttitalets Uppsala», »U. sådant det var i går» o. d. Morfemet »jag älskar dig» har en väsentligen olika innebörd, allteftersom det riktas till en mor, en älskarinna eller ett fädernesland, men jag gör icke anspråk på att ha medelst de ifrågavarande orden uttryckt detta, utan om så öfverhufvud skall ske, så åstadkommes det genom gest, minspel, situationen i det hela osv. Det är nog också sant, såsom Paul [2] framhållit, att t. e. i »gif mig en nål» ordet *nål* alltefter omständigheterna kan betyda en »synål, stoppnål, knappnål, hårnål, virknål» osv., men det är å andra sidan lika sant hvad Steinthal framhållit, nämligen att ordet i alla dessa fall betecknar, med bortseende från alla olika species af nålar, endast genus »nål». Sak samma då jag än om ett svin, än om ett får, än om en häst osv. säger »*djuret* är magert», ty hvad jag härvidlag vill ha uttryck för är blott den allmänna, icke den speciella djur-

[1] Se närmare härom V, 18 ff. och 22 f.

[2] A. st., s. 69.

karaktären; man skulle kunna säga, att hvad jag i de särskilda fallen talar om är nog olika, men icke hvad jag talar om. Dylika fall af flertydiga uttryck betrakta vi därför såsom »samma semem» (homosema) i samma mening och med samma rätt, som vi betrakta den ljudgrupp *Uppsala*, jag just nu producerar, såsom varande samma fonem som (homofon med) det *Uppsala*, jag för en stund sedan uttalade, detta ehuruväl de båda ljudprodukterna vid en skarp analys nog skulle visa sig icke vara absolut identiska i fonetiskt afseende. Men äro två uttryck sålunda både homofona och homosema, så ha vi ingen som helst anledning att betrakta dem som heteromorfa, som olika ord eller ordfogningar.

b) De båda uttrycken användas af olika individer, hvilket ofta leder till nya och något större differenser, som dock fortfarande ha samma omedvetna och oafsiktliga karaktär. Så t. e. betyder *kärlek* i den enes mun hvad grekerna kallade »agapē», osinnlig kärlek i motsats mot *älskog* [1], i den andres »eros», könskärlek — i så fall blott ett mera prosaiskt synonym till det högpoetiska *älskog* — eller något ännu lägre; *fan* är för den ene något outsägligt rått, som han endast med vedervilja reproducerar [2], för den andre så att säga dagligt bröd, som han med välbehag tar i munnen minst en gång i timmen; *Gud* är för den ene ett så högt ord, att han därför endast högst sällan brukar, än mindre missbrukar detsamma, för mången åter blott ett »ord» som alla andra; *berg* har en annan och väl vida rikare innebörd för en bergsbo än för en slättbo; *lejon* aktualiserar helt olika innehållsmomenter för ett barn, för en fullvuxen icke-fackman och för en zoolog; *Sven Nilsson*, *Karl Larsson* och *Gustaf Adolf* beteckna van-

[1] Jfr danskans motsättning *kærlighed : elskov*, som svenskan har allt skäl att afundas systerspråket. Tvetydigheten af ordet *kärlek* (liksom ock af *älska*) synes mig nämligen utgöra en af vårt språks största brister.

[2] Jfr flickpensionens bekanta textförbättring i Runebergs Sven Dufva: »Släpp ingen hm hm öfver bron».

ligtvis helt olika individer alltefter beskaffenheten af den talandes umgångeskrets, hvarjämte de, då man rör sig på det »allmänbildade» språklifvets sociala allmänning, äga en (efter olika tider och förhållanden något olika) »predominerande» betydelse [1], t. e. för närvarande väl resp. den lundensiske zoologen, målaren i Sundborn och vår störste regent; *jag* eller *undertecknad* återigen betecknar alltid något olika i olika personers mun eller skrift. Men i alla dessa och dylika fall anser jag samma semem föreligga, emedan differensen antingen är omedveten eller åtminstone icke afsedd. Omedveten är den i regeln t. e. vid sådana fall som de nyssnämnda exemplen *kärlek* och *Gud*, något som framgår bl. a. af de eviga dispyterna om »hvad *kärlek* är» eller om »*Guds* väsen», dispyter af hvilka åtminstone det vida öfvervägande flertalet vore omöjliga, därest de tvistande vore lika medvetna om differenserna i de använda och omdebatterade ordens betydelse, som de skulle vara, ifall den ene talade om *väsen* 'buller', den andre däremot om *väsen* 'varelse'. Icke afsedd åter är den i sådana fall som *jag* eller *undertecknad*, eftersom naturligtvis ingen är okunnig om den här föreliggande differensen; men man vill icke framhäfva just denna — i hvilket fall man ju säger: »jag N. N.» o. d. — utan blott det för alla i samma situation sig befinnande lika och gemensamma, i detta fall sålunda »den för ögonblicket talande (eller skrifvande)». Att härvidlag tala om olika sememer vore lika opraktiskt som att säga, det *Uppsala* är ett annat fonem, då det uttalas af Andersson, än då det uttalas af Pettersson, emedan de båda individernas uttal naturligtvis är i någon mån olika. Kort sagdt, vi ha i förevarande fall att göra med både samma fonem och samma semem, därför ock med samma morfem.

B) Betydelseolikheten är för den talande (och hörande) både medveten och åsyftad (samt oftast möjlig att medelst

[1] Betydelsen »par préférence» eller *κατ' ἐξοχήν*, hvarom se närmare V, 21.

anlitande af synonymer uttrycka). Man både vet sig uttrycka olika saker och vill så göra, om ock man på grund af språkets otillräckliga tillgångar nödgats för de olika fallen använda likalydande — ehuruväl i vår ofonetiska skrift stundom heterografa (olika »stafvade») — fonemer. Här ha vi således obestridligen att göra med olika sememer, ehuru representerade af alldeles lika fonemer — dvs. samma fonem — alltså med hvad som allmänneligen kallas homonymer. Inom dessas område kunna vi särskilja två olika fall:

a) Skillnaden mellan homonymerna kan vara af rent och uteslutande semologisk natur. Något tvifvel kan sålunda ej råda om att ju dessa homonymer äro homomorfa, dvs. utgöra samma morfem. Vi ha alltså att göra med samma ord i t. e. »*lejonet* (= ett lejon) är ett rofdjur» och »*lejonet* (= vårt menageris lejon) dog i natt». Likaså i »ett *lejon* i bur»: »blott en, men ett *lejon*» : »stadens förnämsta *lejon*»; »hon tog *lifvet* af sig på grund af olycklig kärlek» : »hon tog af sig *lifvet* [mindre tillfredsställande uttryckt: tog lifvet af sig] på grund af den tryckande värmen»; *ben* 'extremitet' och 'skelettdel'; *åsna* som djurart och som okvädinsord; *ax* på en nyckel och på ett strå; *foder* på en rock och i en lada; *dåna* om åskan och om en baldam; *fjäll* på en fisk och i bergstrakter; *själ* 'säl' och 'andlig natur' m. m. [1] I skrift äro dylika homonymer — tack vare den s. k. ordskillnadsprincipen[2] — ofta heterografa, t. e. *färjar* : *färgar*, *cession* : *session*, *hjord* : *gjord* : *jord*, *val* : *hval*, *bror* : *Bror* m. m. [3], i stockholmsmål (och kanske framtidens svenska rikskspråk!) äfven *ref* : *räf*, *sed* : *säd* o. d. — Homonymer af nu ifrågavarande art böra alltså enligt min mening i en vokabular, dvs. en efter rent morfologiska synpunkter uppställd ordförteckning, upp-

[1] En mängd exempel meddelas bl. a. hos Moberg, *Försök till en lärobok*, 2 uppl., s. 146 ff.

[2] Jfr ofvan s. 70 not 1.

[3] Se Moberg, a. st., s. 144 ff.

föras såsom samma ord, med underafdelningar alltefter de olika sememer som af detsamma representeras. Af praktiska skäl får emellertid tillsvidare undantag göras för de heterografa homonymerna, hvilka uppföras hvar för sig, på det att de sålunda må kunna lättare hittas.

b) Skillnaden mellan homonymerna kan vara af icke blott semologisk, utan därjämte äfven på sätt och vis morfologisk natur. Detta sednare i tveggehanda mått. Dels kunna nämligen de här ifrågakommande homonymerna kräfva olika konstruktionssätt, ingå såsom beståndsdelar af väsentligt olika beskaffade konstruktioner, alltså vara »syntaktiskt heteromorfa», detta dock strängt taget icke gällande om dem själfva, betraktade isolerade, utan om de konstruktioner, i hvilka de ingå. Dels åter kunna de därjämte ingå såsom beståndsdelar af till olika böjningstyper hörande paradigmer [1], alltså vara »flexiviskt heteromorfa», detta dock strängt taget icke gällande om dem själfva, betraktade isolerade, utan om de paradigmer, i hvilka de ingå. Blott syntaktiskt heteromorfa äro t. e. sådana fall som »månget *skepp*»:»många *skepp*» (jfr däremot »månget *vin*» : »många *viner*» utan homonymi), »*gå*, du!» : »*gå* vi?» (jfr »*köp*, du!» : »*köpa* vi?») o. d., ty de båda *skepp*, resp. *gå* tillhöra ju samma paradigm, hvadan de naturligtvis för den som tar termen »ord» i betydelsen af »paradigm» [1] äro eller åtminstone höra till »samma ord». Men äfven den, som i likhet med mig icke så gör, kan på goda grunder bestrida, att de äro olika ord, dvs. (språk)former, nämligen betraktade hvart för sig. Å andra sidan: då ett dylikt betraktelsesätt är ett rent abstrakt sådant och ett ord aldrig har någon reell och konkret tillvaro annat än i det s. k. satssammanhanget (bättre : meningssammanhanget), hvarvid genast den konstruktiva — och således morfologiska — skillnaden mellan homonymerna framträder, så

[1] Om begreppet »paradigm» och dess förhållande till »ord» se s. 80 ff. nedan.

har man en viss rätt att här tala om olika ord, naturligtvis i betydelsen af (språk)former. Härigenom kommer man ock i öfverensstämmelse med gängse grammatiskt språkbruk, som ju allmänneligen kallar det singulara *skepp* och det plurala *skepp* för olika former (af samma »ord», denna term då tagen i betydelsen af paradigm), och som säger *gode* i »gode herrar och svenske män» vara obestämd, men i »min gode vän» vara bestämd form osv.[1] Härvidlag har det intet att betyda, att våra s. k. »ord»böcker upptaga dessa o. d. former under samma »ord», ty en ordbok är faktiskt aldrig en verklig vokabular (jfr s. 74 f. ofvan), dvs. förteckning å vokabler (jfr s. 13 ofvan), utan å paradigmer och borde således strängt taget heta paradigmatikon eller något dylikt. — Om vi sålunda med en viss rätt betrakta de blott syntaktiskt heteromorfa homonymerna såsom olika morfemer, så kunna vi tydligen med ännu större skäl så uppfatta de homonymer, som äfven i flexiviskt afseende äro olika ställda. Sådana äfven flexiviskt heteromorfa homonymer äro t. e. en *led* på kroppen (best. f. *leden*, pl. *leder*, best. f. *lederna*) : ett *led* på gärdesgården (best. f. *ledet*, pl. *led*, best. f. *leden* och *ledena*) : du är *led* : hon *led* : *led* mig, en *arm* varelse : en kraftig *arm*, ett *bad* : han *bad*, ett *styre* : Gud *styre* allt till det bästa, en rundad *bak* : ett vällyckadt *bak* : fram och *bak*, han *besatt* en stor förmögenhet : han har *besatt* fästningen : han är *besatt*. Ofta äro de heterografa, t. e. en svår *värk* : ett godt *verk*, han har *skylt* på huset : han har *skyllt* på mig, en *hjord* : väl *gjord*, ett stort *hjul* : en glad *jul*, *djärf* : *järf*, mycket *tjära* :

[1] Däremot äro naturligtvis icke de hittills i våra flesta grammatikor spökande »nominativen» *hästen* och »ackusativen» *hästen* från någon som helst synpunkt olika former. Här förefinnes nämligen ingen ens konstruktiv olikhet. Den nuvarande svenskan äger öfverhufvud icke motsättningen nominativ : ackusativ utom hos vissa pronomina. Erkände man dess tillvaro för öfrigt, så finge man i konsekvensens namn också medge tillvaron af »formerna» ablativen *hästen*, dativen *hästen*, lokativen *hästen* osv. i oändlighet. Jfr närmare härom V, 37 f. och 179 ff.

tjära båten : *kära* du : *kära* inför rätta, inga *men* : inga *män* : jojo *män*, *scen* : *sen*, *skälfva* : *själfva*, *sälg* : *sälj*, *släkt* : *släckt*, *spridt* vida omkring : *spritt* lagom (du abborre!) : *spritt* naken, *vad* : *hvad*, *vardt* : *hvart*, ett dunfylldt *var* : fågeln är *var* : han *var* sjuk : *hvar* är han : *hvar* man, en *själ* : ett *skäl* : *stjäl* icke, ett af *värdens* (fem. *värdinnans*) barn : ett *världens* barn, mycken *jäst* (den) : mången *gäst* (han), en *rot* (pl. *rötter*) : *Roth* (pl. *Rothar*), denna vackra *köping* : detta vackra *Köping*, i stockholmsmål äfven *veta* (pret. *visste*) : *väta* (pret. *vätte*), *sett* : *sätt* m. m. [1]

Gränsen mellan de nu senast behandlade fallen a) och b) är i någon mån sväfvande, såtillvida som man onekligen med en viss rätt kan om de under a) uppförda exemplen säga, att de lika väl som de under b) uppförda äro dels syntaktiskt, dels därjämte flexiviskt heteromorfa. Fattar man nämligen begreppet »ett ords konstruktion» mycket vidt och konkret, såsom hvarje för detta ords vidkommande faktisk eller tänkbar ordförbindelse (och icke blott vissa abstrakta typer af sådana), så är det gifvet, att det ord *lejonet*, som förekommer i frasen »lejonet är ett rofdjur» — lejonet som »dividuum» [2] — icke konstrueras lika, dvs. icke kan användas i alldeles samma förbindelser, som det ord *lejonet* — lejonet som »individuum» [2] — hvilket förekommer i frasen »lejonet dog i natt». Men i så fall skulle vi heller aldrig kunna säga, att två ord ha samma konstruktionssätt — hvilket vore orimligt. Och likaså därest man fattar begreppet »ett ords paradigm» så vidsträckt och konkret, att det får innefatta alla med det ifrågavarande ordet associabla andra ord, så är tydligt, att t. e. *värd* och *värld*, *själ* 'ande' och *själ* 'säl' och än mer *bror* och *Bror* o. d. komma att uppvisa inbördes helt olika beskaffade paradigmer. Men i så fall skulle vi heller aldrig kunna säga, att två ord ha samma

[1] Jfr vidare Mobeeg, a. st.

[2] Se om detta begrepp närmare i Betydelselären.

slags flexion, utan hvart och ett finge anses ha sitt alldeles egendomliga paradigm — hvilket vore orimligt. Jag fasthåller därför den ofvan gjorda indelningen, som motiveras af den praktiska begränsning, jag i § 9 nedan ger åt termerna konstruktionssätt och paradigm (resp. flexion).

Med homonymer får man icke — hvad också endast grof ytlighet kan göra sig skyldig till — förblanda s. k. homografer (»ord med samma stafning, men olika uttal»), dvs. morfemer som äro heterofona, olika till ljud, men icke förty homografa, lika i skrift, detta sednare på grund af vår gängse skrifts ofullkomlighet (liksom homonymerna bero på vårt tals, visserligen mera ursäktliga, ofullkomlighet). Af sådana finnes i de flesta skriftspråk legio, t. e. i nutida svenska *kör* (läs dels *tjör*, dels *kör*), *loge* (dvs. *låsj* och *loge*), *men* (*mēn* : *männ*), *bort* (*bōrt* : *bårt*), *man* (*mān* : *mann*), *helgen* (*häl'jen* : *hel'gen*), *vinsten* (*vin'sten* : *vin`stēn*), *reform* (*re`vorm* : *refår'm*), *pålade* (*på^{3}la^{0}de^{1}* : *på^{3}la^{2}de^{0}*), *fö`rbud* : *förbu'd*, *kre'dit* : *kredi't*, *trum`pet* : *trumpe't*, *hālt* : *hălt*, I *lysten* : han är *lysten* m. m.[1] Lättast förbises de fall, där skillnaden ligger väsentligen i accentformen (icke accentens plats), t. e. *an'den* (såväl gräsanden som skördeanden) : *an`den* (människoanden), fartygets *ak'ter* : dramats (och rättegångsmålets) *ak`ter* o. d. i hundratal.

[1] Se vidare exempelsamlingen hos MOBERG, a. st., s. 119 ff.

FJÄRDE KAPITLET.

Morfologisk gruppering.

§ 9. Gruppering från deskriptiv synpunkt.

Vi ha i det föregående sett, att de flesta ord i vanligt språkbruk ha flera olika betydelser. Denna olägenhet bör i vetenskapligt språkbruk så vidt möjligt undanrödjas — och den kan det på alla punkter, där man verkligen nått till en strängt vetenskaplig uppfattning — därigenom, att man gör det ifrågavarande ordet till en term, dvs. ett ord som genom vetenskaplig definition fixerats till att i gifvet sammanhang alltid och oföränderligen uppträda såsom ett och samma semem. I det allmänna språkbruket är däremot en dylik uttryckssättets exakthet, på grund af den konkreta verklighetens outtömliga rikedom gentemot det tillgängliga språkmaterialets jämförelsevis begränsade tillgångar, ouppnåelig och väl heller icke önskvärd, åtminstone icke i viss stil; ty äfven »tvetydigheter» ha sitt, åtminstone språkliga, berättigande, och äfven »det dunkelt tänkta» och därför »dunkelt sagda» har berättigade kraf på att få såsom sådant komma till uttryck. Men då vi nu här ha till uppgift att upphöja ordet »ord» till rangen af term, så måste vi än ytterligare reducera den polysemi, hvaraf icke minst detta uttryck hittills lidit.

Vi ha redan sett, att »ord» tages icke blott i den af

mig använda terminologiska betydelsen af enhetligt uppfattadt självständigt uttryck för ett tankeobjekt, utan äfven i betydelsen af hvad jag kallar »glosa», dvs. ett semem som uttrycker en föreställning eller föreställningskomplex, ett psykiskt resultat, i motsats mot ett helt »yttrande», dvs. ett semem som uttrycker en psykisk process, resulterande i två eller flere föreställningars (eller föreställningskomplexers) kombinerande med hvarandra. Men »ord» förekommer dessutom i många andra betydelser. Jag förbigår såsom varande mindre vanliga och därför äfven mindre viktiga de fall, då »ord» får betyda detsamma som fonem (t. e. i »ord utan mening») eller tal (t. e. »ord och gärningar») eller meddelande (t. e. »Guds ord») eller påstående (t. e. »det var ett sant ord», »tro någon på hans ord») eller kraftigt uttalande (t. e. »ord och inga visor», »ord och afsked») eller löfte (t. e. »hålla ord, sitt gifna ord, ord och aftal») o. d. Viktigare är för oss att observera, det ordet »ord» mycket ofta och icke minst i språkvetenskaplig litteratur användes såsom beteckning för en på visst sätt beskaffad grupp af ord, t. e. då det heter, att *åk, åka, åkas, åke, åker, åken, åkes, åkte, åkten, åktes, åkt, åkts, åkande* och (han kom) *åkandes* [1] äro »former af samma ord» eller kort och godt »samma ord». Då nu emellertid hvardera af dessa språkformer enligt den af mig förordade terminologien är ett »ord», så kunna de naturligtvis icke alla tillsammanstagna vara detsamma, utan utgöra de tillsammans hvad jag i likhet med mången annan betecknar medelst termen ett paradigm [2]. Visserligen uppträder äfven detta ord i flera betydelseanvändningar, så att det exempelvis i Nordisk familjebok, Dalins och Sundéns ordböcker samt

---

[1] Konsekvent borde åtminstone *åkande(t)*, *åkare(n)* och *åkninge(n)* tilläggas. Jfr V, 35 f.

[2] Att, såsom ännu vissa nutida grammatikförfattare göra, låta termen »ord» betyda än vokabel, än paradigm, är naturligtvis principiellt förkastligt och i alla händelser ytterst opraktiskt.

diverse skolboksartad litteratur definieras såsom »öfningsexempel för ords böjning» eller något dylikt, dvs. det får betyda ett visst konkret exempel på paradigm (i af mig angifven mening), såsom t. e. om man säger: »*mensa* är de latinska skolgrammatikornas oftast använda paradigm för första deklinationen». Men för detta begrepp väljer jag hellre den otvetydiga termen flexions- eller böjningsmönster. I andra vändningar åter kan man stundom få höra ordet paradigm användt i stället för hvad man rättare kallar flexions- eller böjningssätt eller -typ, t. e. då det heter, att »*mensa* och *terra* höra till [eller: ha] samma paradigm», i hvars ställe jag skulle säga »likartade» eller »lika byggda paradigmer», och blott medge, att *mensa*, *-æ*, *-am* osv. utgjorde »samma» paradigm. För min del tar jag alltså, i öfverensstämmelse med ett inom den strängt vetenskapliga litteraturen sig alltmera konstant utbildande bruk, ordet paradigm såsom term betraktadt i betydelsen: en grupp af med hvarandra efter vissa principer intimt associerade ord (morfemer, se s. 85).

Hvilka äro nu de härvidlag ifrågakommande principerna? Tydligt är nämligen, att icke alla associativa ordgrupper äro hvad vi mena med paradigmer. Språklig association kan ju äga rum af mångahanda anledningar. Så t. e. af rent fonologiska skäl. Att först och främst rena homonymer — i den mån dessa kunna betraktas såsom varande olika ord [1] — associera sig med hvarandra, framgår af ordlekandet, som ju förutsätter och profiterar af detta psykiska faktum, t. e. i det bekanta »Lamm får tacka Bagge». Men att äfven en blott partiell fonologisk öfverensstämmelse har samma effekt, är åtminstone rimsmidaren ytterst villig att tacksamt erkänna, och det bevisas bl. a. af talrika s. k. folketymologier, sådana som t. e. *prestaf* (äldst 'begrafningsmarskalk', sedan dennes *staf*) och *tungus* (först blott namn på

[1] Jfr ofvan s. 75 f.

ett folkslag, så äfven '*tung*sint person'), där betydelsen ändrats, eller *öfvermage* (af fsv. *oformaghe* 'oförmående person') och *torndyfvel* (jämte det ursprungligare *tordyfvel*), där ljudet ändrats, allt tydligen blott på grund af fonologisk — ty semologiskt sedt orimlig — association. Men icke räkna vi därför *staf : prestaf, tung : tungus* osv. till samma paradigm, under det att vi däremot såsom olika former inom ett och samma paradigm, erkänna t. e. *gå : jikk* (skrifvet *gick*) eller *jag : mig : vi : oss*, där den fonologiska öfverensstämmelsen är ingen eller åtminstone utan all betydelse.

Sålunda är fonologisk öfverensstämmelse hvarken den tillräckliga grunden till uppkomsten af den associativa grupp, som vi kalla paradigm, eller något nödvändigt — om ock ofta förefintligt — kännetecken på densamma. Månne då semologisk öfverensstämmelse? Att äfven sådan alstrar associativa grupper, är ögonskenligt. Först och främst gäller detta naturligtvis i fråga om synonymer. Ägde dessa icke associationsförmåga, vore ju t. e. kriarättarens uppgift hopplös. Och otvetydiga spår af denna associations verksamhet mera i det fördolda innebära ju de talrika analogibildningar, som äga rum synonymer emellan, t. e. *oförvägen* (i stället för *förvägen*) efter *oförskräckt, oförfärad* o. d. Men äfven en vida mindre grad af betydelselikhet än den vi kräfva af synonymer har samma förmåga att föranleda association. Öfverhufvud associera sig lätt alla uttryck för disjunkta begrepp, t. e. alla färgbenämningar, alla folkslagsnamn osv. Icke minst gäller detta hvad jag, i motsats till synonymer, kallar »antonymer» (se s. 67 f. ofvan), t. e. *dag : natt, berg : dal* o. d. Däremot associera sig endast med svårighet uttryck för disparata begrepp, t. e. *åsna : lingonmos : glad : snyta* o. d. Lättare däremot uttryck för sådana som stå i subordinationsförhållande till hvarandra, t. e. *katt : rofdjur : däggdjur : djur* osv.

Emellertid är äfven en högre grad af semologiskt motiverad associationsförmåga icke ensamt för sig tillräcklig för

att konstituera tillvaron af ett s. k. paradigm, ty vi erkänna ju hvarken serien *kvadrat : fyrsiding : figur* eller *europé : asiat : afrikan : amerikanare : australier* eller *blå : grön : gul* osv. såsom paradigm. Utan det tarfvas därjämte en viss morfologisk beskaffenhet — dock icke af associativ art — hos gruppen, för att den skall kunna sägas utgöra ett paradigm. Visserligen kunna språkliga uttryck också på grund af morfologiskt likartad beskaffenhet bilda enhetliga associativa grupper. Så t. e. associera sig nog med hvarandra alla presensformer på *-er*, alla supinformer på *-it*, alla pluralformer på *-or* osv. Men hvarje sådan grupp är icke ett paradigm, utan ett slag af hvad Paul [1] kallar »formal grupp», dvs. en grupp bildad af alla ord (eller andra morfemer) som på ett mer eller mindre likartadt sätt uttrycka — i och genom sin form — en viss grammatisk kategori [2], t. e. numerus, species, kasus, sexus, tempus, modus o. d. Paradigmet däremot är ett slag af »real grupp» (Pauls »stoffliche Gruppe»), dvs. en grupp bildad af ord (eller andra morfemer) som, jämte det de äga en viss vanligen ganska speciell betydelselikhet, dock skilja sig åt — både semologiskt och morfologiskt — därigenom, att de hvart för sig på sitt särskilda sätt uttrycka en viss, för hvart och ett af dem specifik, betydelsekategori. Det enande bandet i den formala gruppen *åkrar : skogar : hästar* osv. är således den allmänna betydelsen »flerhet», och dennas morfologiska uttrycksmedel är suffixet *-ar*. Däremot i en real grupp sådan som *präst : präster : prästen : prästs : prästinna* osv. eller *häst : hästar : hästen : hästs : sto* osv. utgöres föreningsbandet af det mera speciella begreppet »sacerdos», resp. »equus caballus». Det sednare af dessa båda exempel visar ock, att ett paradigm hvarken är detsamma som eller behöfver inrymmas inom en s. k. ordfamilj [3], dvs. en etymologiskt samhörig ordgrupp, en grupp

[1] *Prinzipien*, 3. aufl., s. 96 f.

[2] Se om detta begrepp utförligt V, 26 och 32 ff.

[3] Jfr om detta begrepp s. 91 f. nedan.

af ord med helt eller delvis samma upprinnelse. Ty *sto* hör till samma paradigm som *häst* (lika väl som *prästinna* till samma som *präst*), ehuruväl de båda orden äro utan etymologiskt sammanhang med hvarandra, tillhöra olika ordfamiljer. Och t. e. *jag, mig, vi, oss* tillhöra samma paradigm, fastän intet af dessa ord har, så vidt man vet, något etymologiskt sammanhang med något af de andra. Omvändt hör t. e. ordet *hästsvans* icke till samma paradigm som *häst, hästar* osv., ehuru det är etymologiskt nära besläktadt med dessa sistnämnda ord; ty dess bildningssätt har icke till uppgift att i motsats till *häst, hästar* och öfriga former inom samma paradigm uttrycka någon i nysvenskan till mera allmänt gängse språkligt uttryck kommen allmän betydelsesynpunkt med »regelbundet» morfologiskt uttryckssätt, kort sagdt någon grammatisk kategori [1]. Detta måste man däremot säga om ordets förra hälft, *häst-*. Likaså hör *kyrk-* i t. e. *kyrktorn* och *kyrko-* i t. e. *kyrkomusik* till paradigmet *kyrka, kyrkas, kyrkor* osv. Ty dessa o. d. prefigerade affixformer (se ofvan s. 10) af ordet — dess »kasus komponens» (s. V, 186) — tjäna tydligen till att beteckna samma grammatiska kategori (»status», se V, 178 ff.), som annars uttryckes än medelst en inkongruent kasus på *-s* (den s. k. genitiven), t. e. »*en kyrkas torn*», än medelst en kongruent sådan (i detta fall på *-lig*), t. e. »*kyrklig* musik», än åter medelst »kasus prepositionalis» (se V, 187), dvs. ordets förbindelse med ett hjälpord, t. e. »torn *på kyrka*», »musik *i kyrka*». På samma grund höra naturligtvis också till paradigmet *kyrka* osv. både *kyrklig* och *i kyrka*, resp. *på kyrka*, vare sig nu man vill anse prepositionalen för en ordfogning eller ett gruppord eller något midt emellan. Likaså höra *kommer att resa* och *skall resa* likaväl

[1] Se härom närmare V, 35 ff. Jfr WILMANNS, *Deutsche grammatik* II, 9: »Den Flexionen eigentümlich ist es, dass sie ein festes System bilden, welches durch den Classencharakter der Wortart gefordert wird und diesen eben dadurch bestimmt».

som *reser* — alla tre formerna fungerande som olika uttryck för futur-kategorien — till paradigmet *res, resa, reste* osv. liksom naturligtvis ock *har rest, hade rest* m. m. d.

Vi finna sålunda, att ett paradigm kan omfatta ej blott »ord», utan äfven andra slags morfemer, både osjälfständiga sådana — ordens affixformer — och ordfogningar eller åtminstone på gränsen till dylika stående sammansättningar (jfr V, 182 f.). Man kan därför icke rätteligen säga, att ett paradigm är en grupp af ord, utan af morfemer. Vi kunna alltså nu definiera paradigm såsom en grupp af morfemer, hvilka, på samma gång som de uttrycka hvar sin grammatiska kategori, dock öfverensstämma i fråga om det öfriga, vanligen mera speciella betydelseinnehållet.

Ett paradigm består sålunda af minst två, vanligen flere olika morfemer. Bland dessa kallas en, godtyckligt vald, men vanligen den kortaste af dem, för grundform eller »oböjd form» (understundom äfven »utgångsform» eller »stamform»), vanligen, men icke alltid, använd såsom ordböckernas »uppslagsform», äfven stundom kallad »den lexikaliska formen». Efter denna grundform får vanligen hela paradigmet sitt namn, så att t. e. »paradigmet *häst*» betyder det paradigm, hvars grundform utgöres af ordet *häst*. De öfriga formerna inom paradigmet kallas för grundformens böjningsformer eller »böjda former», detta emedan de af praktiska skäl betraktas såsom med grundformen till utgångspunkt bildade genom vidtagande af olika slags mer eller mindre genomgripande formella förändringar i eller af densamma, en procedur som kallas böjning eller flexion.

Visa alla böjningsformerna icke blott en — alltid oeftergiflig — semologisk, utan äfven en väsentlig fonologisk öfverensstämmelse med grundformen, så säges paradigmet äga en enda (primär, jfr s. 88 nedan) stam eller ett enda tema (paradigmets »rot»), dvs. uttryck för det för alla paradigmets former

semologiskt gemensamma[1] (obs. icke »fonologiskt gemensamma», ty i så fall skulle t. e. i *minn : mitt : mina* blott *m* — icke *mĭ* — utgöra »stammen»). Böjningen (flexionen) kallas då enstammig eller homotematisk (kanske oftare, men sämre[2], »homoklitisk»), t. e. *skō'g : skō'g-s : skö'g-ar : skŏk'-s-mark* (skrifvet *skogs-*) eller *trō' : trō'-r : trŏ-d'de : trŏ-t't* eller *spring' : spring'-a : sprang' : sprung'-it.* I motsats mot denna blott i jämförelsevis lindriga förändringar — »motion» — af en och samma stam bestående böjning stå de fall, då paradigmet har att uppvisa två eller flere (primära) stammar. Den kallas då flerstammig eller heterotematisk (kanske oftare, men sämre[3], »heteroklitisk»; i händelse stammarna sakna etymologiskt sammanhang äfven »suppletiv» eller, mycket olämpligt, »defektiv»), t. e. med två stammar *han (hon, honom, henne) : de (dem, deras)*, *häst (hästar* osv.) *: sto (ston* osv.), *är (äro) : var (voro* m. m.), *gå (går, gått) : jick (jingo, jinge)*[4]; med tre stammar *du (dig) : ni : er* (resp. i högre stil *I : eder)*, *liten : lille* (möjligen ännu kändt såsom af samma stam — i så fall *li-* — som *liten*); med fyra stammar *jag : mig (min) : vi (vår,* kanske att uppföra som en särskild — femte — stam) : *oss.*

Böjningsformerna bildas vanligen af stammen (eller stammarna) medelst afledning, vare sig denna sker — »syntetiskt» — genom egentliga affixer eller — »analytiskt»[5], hättre och

---

[1] Se vidare om den egentligen etymologiska termen stam s. 95 nedan.

[2] Jfr nästa not.

[3] Särskildt emedan termen »heteroklitisk», liksom den därmed nära sammanhängande »heteroklis», af olika författare användts och användes i olika betydelse.

[4] Skrifvet (*gick, gingo, -e*), hvadan alltså en viss ortografisk likhet förefinnes, ehuru alls ingen fonologisk sådan, medan däremot dylik, om ock i ringa mån, förefinnes i t. e. *få : fick (fingo, -e), äta : åt, stå : stod* och väl äfven *gås : jäss* (fordom uttaladt, såsom det ännu plägar skrifvas, *gäss* och då naturligtvis obestridligen af samma stam som *gås*).

[5] Skillnaden mellan »syntetiskt» och »analytiskt» bildningssätt (t. e. *kung-en : der könig*) är, i motsats mot hvad som allmänt (t. e. ännu af

väl oftare »perifrastiskt» (dvs. omskrifvande) — genom hjälpord. De härvid till användning kommande affixerna, hvilka till skillnad från andra affixer, de s. k. »formativerna»[1] (eller formationsaffixerna), kunna kallas flexiver (flexionsaffixer) eller, såsom understundom sker, böjningselementer[2], utgöras vanligen af suffixer, t. e. *häst-ar, häst-en, häst-s* eller *komm-a, komm-er, komm-o, komm-it,* mera sällan af prefixer (med eller utan samtidigt suffix), t. e. *o-viss, be-gråt-a, för stor, att komm-a* (jfr s. 11 ofvan). Däremot äro hjälporden nästan alltid ställda före stammen (med eller utan samtidigt suffix), t. e. *skall gå, har kommit, må vara.* I motsats mot denna genom yttre tillägg af ena eller andra slaget kännetecknade yttre böjning (flexion) står en visserligen icke lika talrikt representerad, men dock långtifrån ovanlig inre böjning (flexion). Denna sker genom vare sig kvalitativ eller (eventuellt jämte) prosodisk förändring af de i stammen redan ingående ljuden, mera sällan genom tillsats eller uteslutning af ljud inom densamma, t. e. *man : män, spring : sprang, lus : löss, bro'der : brö'der;* Degerfors-målets *An'na* : vokativ *An'na,* Burträsk-målets infinitiv *ga'pa* : imperativ *ga'pa,* Fryksdals-målets inf. *fàr* 'fara' : imp. *fa'r* 'far'; rsp. *hvīt : hvĭtt*

Jespersen, t. e. *Progress in language,* s. 346 f. och flerestädes) anses, af rätt oväsentlig natur. Gränsen dem emellan är sväfvande, och vanligen äger med tiden en öfvergång från analytisk till syntetisk bildning rum, t. e. engl. *a king* eller *the king,* som numera är lika syntetiskt som någonsin *kung-en.* Då Jespersen o. a. anse den motsatta utvecklingsgången vara det normala, så ha de ensidigt fäst sig vid att suffixafledda former plåga ersättas af perifrastiska former med framför ställdt hjälpord (t. e. *man's : of man*) men förbisett, att detta hjälpord i regeln med tiden öfvergår till ett verkligt prefix, hvadan utvecklingen i det hela härvidlag blott innebär ett ersättande af en suffixafledd form medelst en prefixafledd.

[1] Termen är af mig bildad i anslutning till den, i något afvikande betydelse, af Brugmann, *Kurze vergleichende Grammatik,* s. 285 ff. (och i Indogermanische Forschungen XIV, 1 ff.) använda termen »formans».

[2] Den något oftare förekommande termen »böjningsändelse» är naturligtvis alldeles oanvändbar för alla flexiver, som utgöras af ett prefix. Jfr ock s. 8 not 1 ofvan.

(där mutan *-t-* inskjutits), Fryksdals-målets *hŭnn* 'hund' : *hŭn* (där resonanten *-n-* uteslutits) 'hunden'. Mycket ofta förekomma yttre och inre böjning samtidigt, t. e. *spring* (*sprang*) : *sprung-o* (*sprung-if*), *ängel* : *ängl-ar*, *moder* : *mödr-ar*, *Gŭd* : *Gŭt-s* (skrifvet *Guds*), *mĭnn* (skr. *min*) : *mĭn-a*, *dok'tor* : *dokto'r-er*, *E'rĭk* : *Erĭ'ka*, *sko'g* : *sko'g-ar*, *å'ker* : *å'kr-ar* o. d.

Ett morfem som kan böjas kallas böjligt (flexibelt), hvarje annat oböjligt (inflexibelt). Böjliga äro icke blott alla grundformer, utan äfven många böjningsformer, hvilka således såsom sekundära och tertiära stammar kunna läggas till grund för nya böjningsformer, t. e. med sekundär stam *häst-ar--na*, *häst-en--s*, *tag-a--s*, *kalla-de--n*, *tog--o*, med tertiär stam *häst-ar--na---s*, *kalla-de--n---s*, *tog--o---s*. Oböjliga åter äro t. e. alla de nu nyss anförda formerna på *-s* samt bland oböjda ord t. e. *aj*, *då*, *småningom*.

Böjningsformernas uppgift är visserligen att representera vissa grammatiska kategorier, men det är icke därför sagdt, att den kategori, som af en viss böjningsform angifves, alltid är dennas egen. I afseende på anledningen till sin förekomst kan nämligen böjningen vara af följande olika slag (af hvilka dock de två första icke äro skarpt skilda från hvarandra):

1. Oafhängig böjning eller spontan flexion, då böjningsformens tillvaro och beskaffenhet är uteslutande eller åtminstone väsentligen motiverad af dess egen betydelse utan hänsyn till det syntaktiska sammanhang, hvari den uppträder, t. e. *häst-en*, *häst-ar*, *yng-re*, *yng-st*, *köp-te*.

2. Afhängig böjning eller konstruktiv flexion, då böjningsformens tillvaro och beskaffenhet är uteslutande eller åtminstone väsentligen motiverad däraf, att den är semologiskt sedt nära förbunden men en annan, vanligen i samma ordfogning (undantagsvis i en annan sådan, t. e. ett svar eller en fråga) eller »konstruktion» ingående språkform, kort sagdt att den fungerar som representant för en s. k. biglosa till en s. k. hufvudglosa (jfr V, 168). Denna sednare säges

konstrueras med den ifrågavarande böjningsformen. Härvid äro tvenne, jämförelsevis skarpt skilda fall att särhålla:

a) Rektion, då den afhängiga formens böjning anger den — visserligen af konstruktionen i det hela motiverade — grammatiska kategori, som den ifrågavarande böjningsformen själf representerar, alltså det därmed betecknade föremålets eget förhållande i något visst afseende, t. e. »*hästen-s* (ben)» eller »(benet) *på hästen*», där *-s*, resp. *på* anger »attributs»funktion hos *hästen;* »(tro) *mig*» eller »(tro) *på mig*», där *mig*, resp. *på mig* anger, att *jag* fungerar som »objekt». Representanten för hufvudglosan säges i detta fall regera eller styra (vara den »styrande» formen i förhållande till) den ifrågavarande böjningsformen, hvilken i sin ordning säges regeras eller styras af den förra (vara den af densamma »styrda» formen).

b) Kongruens (eller, mindre vanligt, »konkordans»), då den afhängiga formens böjning anger någon semologisk eller morfologisk beskaffenhet hos den språkform, som representerar hufvudglosan, t. e. *ung-t* barn, *ung-a* människor, de (vi, gossarna osv.) *tog-o*, I *tog-en*, »han hade kunnat *dö-tt*» (vulgärt för *dö*), där *-t*, *-a* osv. icke på något sätt modifiera begreppen *ung* osv., utan blott upplysa om hvem, hvad eller hvilka de tillkomma, dvs. om beskaffenheten (i något afseende) af deras bärare. Den ifrågavarande böjningsformen säges i detta fall kongruera med (»rätta sig efter», »höra till», »konkordera med») den språkform, som representerar dess hufvudglosa.

Om, såsom nästan alltid är fallet, en och samma grammatiska kategori representeras genom flera olika slags böjningar, så kallas den bland dessa, hvilken uppträder i ett jämförelsevis stort antal fall (liksom ock hvarje särskild till denna böjningstyp hörande böjningsform), för regelbunden. Den böjning åter, som endast i ett ringa fåtal fall förekommer (liksom ock hvarje till en dylik böjningstyp hörande

böjningsform), kallas för oregelbunden. Regelbunden, resp. oregelbunden kallas därför den förra, resp. sednare formen i hvartdera af t. e. följande ordpar: *vänn-er* : *män* (mera sällan något regelbundnare *männ-er*), *grad-er* : *städ-er* (af *stad*), *ärende-n* : *fängelse-r*, den *bitna* (af *biten*) : den *lilla* (af *liten*), de *bitna* : de *små*, *väg-de* : *sa-de* (af stammen *säg*), *så-dde* : *sto-d* (af *stå*), *grofv-are* : *gröf-re* o. a. d.

Böjning är icke, såsom saken vanligen framställes, inskränkt till att vara blott »ordböjning», i ty att äfven ordfogningar kunna böjas. Detta gäller icke blott sådana, som stå på gränsen till sammansättningar, i det att de mer eller mindre afgjordt öfvergått till gruppord, t. e. *Karl den store-s* (likställdt med *den store Karl-s*), *Oskar den andre-s* (jfr *tredje Gustaf-s*), *Birger jarl-s* (jfr *jarl Angantyr-s*), *Ivar blå-s*, *Norstedt och söner-s*, »*Min son på galejan-s* författare», »jag har förvånats öfver *en och annan-s* beteende», »det skulle kunna vara *hvem som helst-s*» eller »*den och den-s*» eller »både *den här-s* och *den där-s*». Utan äfven oomtvistliga ordfogningar kunna böjas, t. e. *far min-s*, »den här hatten är nog *någon af mina gäster-s*», »*en del af mina kamrater-s* mening känner jag», »*Adam och Eva-s* barn» (*Adams och Evas* kunde inge tanken, att barnen ej vore deras gemensamma), »*Sverge och Norge-s* utrikesstyrelse» (*Sverges och Norges* ger vid handen, att hvartdera riket äger sin särskilda utrikesstyrelse), »det är väl *en af dessa herrar-s*» (jfr *endera-s*, där samma procedur tidigare genomförts), vulgärt »*hvem i Hälsingland-s* är den här hatten?», »det är *den där där borta-s*» o. d. Inkonsekvent nog spjärnar emellertid mången emot [1] användandet af sådana böjningar som *Klas på Hörnet-s*, *Sven Nilsson i Efveröd-s* död, *kejsaren af Ryssland-s* manifest [2],

[1] Dock blott i skrift, ty i tal torde väl i förevarande fall få, om ens någon, lefva som de lära.

[2] »*Kungen af Danmark-s* bröstkarameller» har dock vunnit allmänt erkännande.

slaget vid Lund-s utgång, »hans *förste ministrar* [1] voro i tur och ordning följande» o. d. samt mot uppgifvandet af den öfverflödiga och stundom rentaf skadliga dubbla böjningen i t. e. *hvar(s) och en-s, vår herre(s) och mästare-s, vår herre(s) Jesu Kristi, Collin(s) och Schlyter-s* [2], *hvar(t) sitt* o. d. — Under det att öfriga slags ordfogningar ha att uppvisa väsentligen samma böjning som ord, kunna däremot sådana ordfogningar som utgöra satser bilda alldeles särskilda paradigmer, väsentligen på grundval af de för en mening specifika kategorierna (se V, 131 ff.), t. e. *du säger* : *säger du?* (eller *du säger?* med stigande modulation): »jag hör *dig säga*» (jfr V, 182 och 186) eller »*att du säger*» (jfr V, 182 och 189) m. m.

Rörande de båda hufvudarterna af böjning: deklination (»nominalböjning»), ledande till det slags paradigm som kallas nomen, och konjugation (»verbalböjning»), ledande till det slags paradigm som kallas verb, hänvisar jag till Böjningsläran i det följande.

§ 10. Gruppering från etymologisk synpunkt.

Från »paradigm» bör noga skiljas det helt och hållet etymologiska begreppet ordfamilj (ty. »wortsippe»), dvs. en real grupp (jfr s. 83 ofvan) af ord, hvilka vid en språkhistorisk undersökning visa sig stå i etymologiskt sammanhang med hvarandra, något som innebär, att de för sin historiska uppkomst förutsätta vare sig hvarandra eller en för dem alla gemensam s. k. rot. Detta sammanhang kan emellertid ofta i följd af »folketymologi» [3] vara blott skenbart eller rättare sagdt oursprungligt, i det att nämligen ett ord under tidernas

---

[1] S. Boëthius, *Historisk läsning* II, 129, skrifver *första* [!] *ministrar*, något som väl på intet sätt kan försvaras, då man ju undantagslöst (både säger och) skrifver *öfverste-präster, förste landtmätarna* o. d.

[2] Dock alltid *Collin-Schlyters*, aldrig *Collins-Schlyters*.

[3] Jfr Jespersen, *Progress in language*, s. 114 f.

lopp kan ha flyttats öfver från en ordfamilj till en annan. Så t. e. är numera *framdeles* (fordom *framledhis*) befryndadt med *del* i stället för med (far)*led*, *fladermus* snarare med *fläder* än med *fladdra*, *öfvermage* väl med *öfver* och *mage* och säkert icke längre med *oförmåga*, *tungus* med *tung*, *han(d)tera* med *hand*, *allsköns* med *skön* i st. f. med *kön*, *grötmyndig* med *gröt*, *mormässa* med *mor* i st. f. med *Maria*, *följeslagare* [1] med *slå* i st. f. med *lägga* m. m. d. Dylika förflyttningar kunna naturligtvis ha ägt rum redan i uräldsta tider, hvadan sålunda alla våra etymologier blifva rent historiskt sedt osäkra.

Med rot (lat. »radix», ty. »wurzel») menas ett för en, vanligen real, ordgrupp gemensamt fonem, hvilket för språkkänslan framstår såsom bärare af det för gruppen semologiskt gemensamma. Allteftersom man utsträcker undersökningen till större eller mindre språkgrupper, resp. äldre eller yngre språkskeden, erhåller man större eller mindre ordfamiljer och ursprungligare eller oursprungligare rötter t. e. en indoeuropeisk, en germansk, en nordisk eller en svensk ordfamilj, resp. rot. Roten erhålles genom upphäfvande af alla de ljudförändringar, som verkat på orden inom den ifrågavarande språkgruppen och det ifrågavarande språkskedet. Ju mindre den förra och ju yngre det sednare är, desto svårare är det att bringa roten till en fullt enhetlig form. Så t. e. kan den nysvenska roten i familjen *säga*, *säja*, *sade*, *sakt* (skrifvet *sagt*), *saga*, led*saga*, (syn för) *sagen*, *säŋn* (skrifvet *sägn*) ej bringas till en enklare form än den sexfaldigt varierande *säg*, *säj*, *säŋ*, *sa*, *sag*, *sak*, men redan den fornsvenska roten är blott fyrfaldig, *sægh*, *sæŋ*, *sagh*, *sak*, ja i förlitterär tid blott tvåfaldig, *sægh*, *sagh*, och ändtligen är den urnordiska roten uteslutande af formen *sagh*. Men icke alltid förenklas förhållandet lika fort och väl. Den nysvenska familjen

[1] Jfr ofvan s. 21 med not 1.

sitta, setat (analogiskt ombildadt till *suttit*), *säter* (och *Säter*), *sätta, satte, satt* (supinform, preteritiform och adjektivform), *försåt, hösåte, undersåte, uppsåt, säte* och — om ordet hör hit, hvilket är något tvifvelaktigt — *sot*, hvartill ytterligare komma de jämförelsevis unga lånorden (från nyhögtyskan) *sats, sits,* (från lågtyskan) *sätt,* (från latinet och franskan) *reseda, sedimentär, session, residuum, residens, insidiös, president,* subsidier, denna familj kan icke ens på urnordisk ståndpunkt bringas till en enklare rotform än *sit, set, sat, sāt, sōt.* Den motsvarande urgermanska roten är, för den allra äldsta tidens vidkommande, fyrfaldig, *set, sat, sæt, sōt,* och till en enklare form än en fyrfaldig, *sed, sod, sēd, sōd,* kunna vi på vetenskapens nuvarande ståndpunkt ej ens bringa denna familjs yttersta, dvs. indoeuropeiska, rot.

Vi måste sålunda stundom nöja oss med att uppställa en två- eller flerhet af med hvarandra sidoordnade rotformer, hvilka vi dock i sådana fall, som förete en obestridlig både fonologisk och semologisk snarlikhet, icke betrakta såsom varande olika rötter, utan kalla rotvarianter, eftersom man ju med skäl kan misstänka, att de på något för oss obekant sätt återgå på en ursprunglig enhet. Särskildt i fråga om ett så ytterst vanligt fall som den indoeuropeiska växlingen *e* : *o* och *ē* : *ō* — i *sed* : *sod* osv. (se strax ofvan) och därmed likartade exempel — hyser man, om ock utan afgörande skäl, den förhoppningen, att den varierande mångfalden här är ett fel, som försvinner med åren, och man talar därför här vanligen icke ens om rotvariation, utan begränsar denna term till de mera ovanliga fallen, t. e. *mungipa* : *gap* : *gōpen* af de germanska rotvarianterna resp. *ʒeip* : *ʒap* : *ʒaup* eller *rep* : metr*ef* af *reip* : *reiþ.*

Det vanligaste fallet af rotvariation är det, då en kortare rot utbildats — åtminstone skenbart — medelst ett eller flere olika affixer (vare sig pre-, in- eller suffixer), s. k. rotdeterminativer, t. e. i de indoeuropeiska rotvarianterna

stā-t i *stod* och *sta-n-t* i *stånda* vid sidan af *sta* i *stå* eller det germanska *s-melt* i *smälta* och *smultron* (dial. *smulter*) vid sidan af *melt* i *malt* och dial. *multer* 'hjortron'; jfr sådana fall från en jämförelsevis sen tid som då *fr-äta* ställt sig vid sidan af *äta*, hvarvid *fr-* utgör en reducerad form af det prefix som under formen *för-* uppträder i *förgöra*, *förgås*, *föräta* (dubblettord till *fräta*) sig m. m. d. Den ursprungligaste rotformen kallas då primär rot, t. e. *stā*, de öfriga alltefter determinativernas antal sekundär rot, t. e. *stā-t*, tertiär rot, t. e. *sta-n-t* osv. Med »rot» utan närmare bestämning menar man vanligen primär rot.

Inom hvarje språkgrupp eller språkskede är det vissa af dessa determinativer, som äro produktiva eller lefvande, dvs. användbara i och för skapande af nya bildningar. De öfriga, som redan upphört att så användas, kallas improduktiva eller döda. Enligt sakens natur öfvergår emellertid ett lefvande determinativ, i den mån det mer eller mindre flitigt användes, till ett »formativ» (se s. 87 ofvan), och ett lefvande formativ — ty äfven på sådana är indelningen i lefvande och döda tillämplig (jfr t. e. det numera döda *-lek* i *kärlek* med det ännu lefvande *-het* i *godhet* o. d.) — öfvergår, sedan det nått hän till »regelbunden» (se s. 89 ofvan) användning, till ett »flexiv» (se s. 87 ofvan). Detta sistnämnda slag af affixer åter är enligt själfva sitt begrepp alltid lefvande.

Ord, hvilka för sin etymologiska förklaring icke förutsätta andra elementer än de i ordfamiljens rot ingående, kallas för rotord, t. e. *so*, *gås*, *fot*, *natt*. Familjens öfriga medlemmar kallas härledda ord, t. e. *sugga*, *gässling*, *skafföttes*, *nattlig* (*midnatt*, *nattsvart*), och härledning kallas den process, hvarigenom dessa ord uppstått ur vare sig ännu kvarlefvande eller redan utdöda rotord. Abstraktionen »rot» har nämligen naturligtvis lika litet som andra abstraktioner någonsin verkligen existerat, utan på sin höjd i den konkreta formen af de densamma återspeglande rotorden. Dessa äro alltså icke

»uppkomna» af »rötter», utan tvärtom är »roten» — en af språkforskaren abstraherad formel — uppkonstruerad på grundval af ordfamiljens hela ordförråd, såväl rotord som de däraf härledda orden. Emellertid äro rotord inga nödvändiga beståndsdelar af en familj, ty de kunna understundom saknas och blifva då af samma imaginära natur som själfva roten. Så t. e. har af den franska roten *roul* bildats — resp. roten *roul* abstraherats ur — *rouler, roulement, roulage, roulier, rouleau, roulette, roulis* o. a., men något rotord (*roule* eller något dylikt) existerar icke [1].

Ett ord, som utgör den historiska förutsättningen för uppkomsten af ett annat till samma familj hörande (härledt) ord, kallas det sednares stamord, dvs. det från hvilket det »härstammar» (jfr »stamfader» o. d.). Så t. e. är *städa* stamord till *städning* och *städerska* samt dessa båda sistnämnda ord i sin ordning stamord till (student)slangens ultramoderna *städ* i dess abstrakta betydelse (t. e. »min städ kostar 5 kr. i månaden»), resp. i dess konkreta (t. e. »mitt städ får 5 kr. i månaden»). Man kan också uttrycka saken så, att ett härledt ords stamord är det äldre ord, af hvilket det erhållit sin stam, t. e. *häst-en, -s, -ar* af den primära stammen *häst, häst-ar-na* af den sekundära stammen *hästar, hästarna-s* af den tertiära stammen *hästarna*. Begreppet »stam» är nämligen ingenting annat än begreppet »rot», begränsadt till den del af ordfamiljen, som faller inom ett och samma paradigm (jfr s. 85 f. ofvan), och kan alltså definieras som roten (resp. rötterna) inom ett paradigm. Att man emellertid

[1] Se Bréal i Journal des Savants 1876, s. 644 ff. Annorlunda ännu Delbrück (*Einleitung in das Sprachstudium*, 2. aufl., s. 74 ff.), som anser sin mening, att rötterna äro »die Wörter der vorflexivischen Periode», vara »heut zu Tage wohl allgemein recipiert», ett tvifvelsutan stort misstag. Det rätta lärde redan Pott 1833 (se Delbrück, a. st., s. 73) och af yngre författare utom Bréal (a. st.) bl. a. v. d. Gabelentz, *Die Sprachwissenschaft* (1891), s. 289 ff.; jfr ock Brugmann, *Kurze vergleichende Grammatik*, s. 282 f., samt numera äfven Delbrück, a. st., 4. aufl., s. 135 f.

härvidlag vanligen föredrar att säga »stam», beror på att, såsom ofvan (s. 94) påpekats, »rot» vanligen tas i betydelsen af primär rot, och en sådan utgör stam endast i de jämförelsevis sällsynta rotorden.

De rent historiskt-etymologiska termerna »rotord» och »härledt ord» böra noga särhållas från de rent deskriptiva termerna »grundord», resp. »afledt ord», om hvilka se s. 14 f. ofvan. Detta har i äldre litteratur icke skett, emedan man förbisett skillnaden mellan de båda helt olika synpunkter — historisk, resp. psykologisk — som ligga till grund för den ena och den andra indelningen. Och distinktionen försvåras fortfarande i väsentlig mån på grund af bristen på skilda latinska termer, i ty att lat. »primitivum» och »derivatum» mäst anlitas eller åtminstone faktiskt anlitats för båda ändamålen, så att det förra fått betyda både rotord och grundord, det sednare både härledt och afledt ord [1]. Emellertid är den ifrågavarande distinktionen alldeles nödvändig bl. a. därför, att rotord och grundord, resp. härledt och afledt ord visserligen ofta sammanfalla med hvarandra, men dock mycket ofta icke göra det — såsom ju gifvet är, då vi ha att göra med olika indelningsgrunder. Så t. e. äro *barm*, *barn* och *börd* alla tre grundord, således icke afledda, men väl äro de härledda, ty såsom redan jämförelsen mellan dem inbördes och med t. e. de besläktade *bära* (*bar*) och *bår* visar, äro deras resp. ändelser *-m*, *-n* och *-d* historiskt sedt af suffixal natur. Och under det att t. e. substantivformerna *skämt*, *krafs*, *lägg*, *plock*, *stryk* m. fl. d. deskriptivt sedt äro grundord i förhållande till de afledda verbalformerna *skämta*, *krafsa*, *lägga*, *plocka*, *stryka*, så äro däremot historiskt sedt alldeles tvärtom *skämta*, *krafsa* osv. stamord till de af dem härledda (och till tiden vida yngre) *skämt*, *krafs* osv.

[1] På grund af denna tvetydighet torde dessa båda latinska termer helst böra undvikas. För fullständighetens skull har jag dock ofvan s. 14 upptagit dem och då såsom synonymer till grundord, resp. afledt ord.

Fortsättning från omslagets 2. sida.

FÖRSTA DELEN.

Allmän inledning till den nysvenska grammatiken. — Band I.

Kap. 1. Nysvenska grammatikens begrepp. 2. Nysvenskans frändskapsförhållanden. 3. Nysvenskans språkområde; rikskspråk och dialekter. 4. Nysvenskans perioder och källor. 5. Den nysvenska språkforskningens historia. 6. Bibliografisk öfversikt af de viktigaste hjälpmedlen för det nutida studiet af nysvenskan.

Utgifvet.

ANDRA DELEN.

Ljudlära.

Afdelning I. Fonetisk inledning (Fonetik): Kap. 1. Språkljudens akustiska beskaffenhet (fonetisk akustik). 2. Talorganerna (fonetisk anatomi). 3. Artikulationen (fonetisk fysiologi).

Afdelning II. Deskriptiv ljudlära. A. Kvalitativ ljudlära: Kap. 1. De enskilda språkljuden. 2. Ljudförbindelserna (kombinationslära). B. Prosodi. Kap. 1. Sonoritet och stafvelsebildning. 2. Kvantitet (uttalstid). 3. Intensitet (tryckstyrka). 4. Tonalitet (tonhöjd). — Band II.

Afdelning III. Etymologisk ljudlära. A. Metodologisk inledning: Kap. 1. Allmänna anmärkningar. 2. Talförändringarnas orsaker. 3. Talförändringarnas resultat. 4. Om begreppet ljudlag. B. Sonanterna: I. Nysvenska ljudöfvergångar: a. Kvalitativa förändringar. 1. De från fornsvensk tid ärfda sonanternas utveckling. 2. Sonanterna i lånord. b. Kvantitativa förändringar. c. Intensitetsförändringar. d. Tonalitetsförändringar. II. Spår af äldre ljudöfvergångar. C. Konsonanterna. — Utgifvet. Band III. Band IV.

TREDJE DELEN.

Betydelselära. — Band V.

Afdelning I. Inledning.

Afdelning II. Deskriptiv betydelselära: A. Kategorilära (läran om de grammatiska kategorierna): Kap. 1. Sememernas hufvudindelning. 2. Expressiv och pronominell betydelse. 3. Meningens hufvudarter. 4. Sememernas förhållande till hvarandra. 5. De olika slagen af status. 6. Glosans hufvudarter. B. Funktionslära (läran om de grammatiska funktionerna).

Utgifvet.

Afdelning III. Etymologisk betydelselära. — Band VI.

FJÄRDE DELEN.

Band VII. Utgifvet.

Formlära.

Afdelning I. Inledning: Kap. 1. Olika slag af morfemer. 2. Kritik af äldre definitioner på termen »ord». 3. Hvad menas med »samma» morfem? 4. Morfologisk gruppering.

Afdelning II. Deskriptiv formlära: A. Formbildningslära: I. Läran om ordet. II. Läran om ordfogningen (syntax).

Band VIII. B. Böjningslära.

Band IX. **Afdelning III. Etymologisk formlära.**

Register till band I—IX.

Häraf föreligga redan banden I och II fullständigt samt banden III, V och VII till större eller mindre del färdiga i manuskript, hvadan tryckningen kan fortgå skäligen raskt.

Då arbetets blifvande läsare förmodligen äro intresserade den ene mera af ett, den andre mera af ett annat parti, komma banden I, III, V och VII att samtidigt utgifvas i häften å 4 till 8 ark. Priset är beräknadt till 25 öre per ark i oktavformat, och kommer årligen att utgifvas inemot ett halft band eller högst 250 sidor. Kostnaden för subskriberadt exemplar blir således högst 4 kr per år.

Framställningen skall utan att i någon mån förbise det vetenskapliga innehållets kraf på exakthet och grundlighet söka blifva i samma gång i god mening populär och så pedagogisk som möjligt, det förra för att göra boken ägnad till självstudium, det senare för att göra den användbar såsom lärobok för högre vetenskapliga studier, särskildt vid våra universiteter.

Subskription mottages i alla boklådor.

Lund, september 1906.

C. W. K. Gleerup
Förlagsbokhandel.

Tryckfel:

S. 33 r. 19 läs: *hôk ⌣ och*

Lund, Berlingska Boktryckeriet, 1906.

8787. 3

20. Häftet. (Bd. VII, 2.) Pris 1:50.

VÅRT SPRÅK

NYSVENSK GRAMMATIK I UTFÖRLIG FRAMSTÄLLNING

AF

ADOLF NOREEN

SJUNDE BANDET

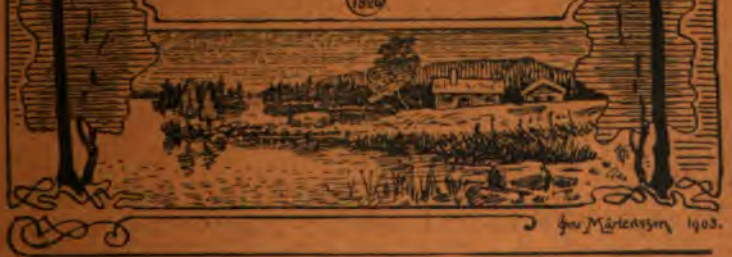

LUND, C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

HARVARD COLLEGE
OCT 1 1925
LIBRARY

Subskriptionsanmälan

SUBSKRIPTIONSANMÄLAN.

En något så när fullständig, utförlig och efter moderna språkvetenskapliga principer utarbetad nysvensk grammatik saknas tills dato. Och dock torde få böcker vara af verkligt behof mera påkallade än en dylik. Den är ett det viktigaste hjälpmedel för alla slags språkvetenskapliga studier i vårt land, ty modersmålet utgör det ojämförligt bästa grundlaget för hvarje försök att klarlägga språklifvets allmänna lagar och företeelser. Den är en nödvändig förutsättning för tillkomsten af redan allt för länge saknade tidsenliga, elementära läroböcker för modersmålsundervisningen vid våra högre och lägre skolor. Dess åstadkommande är för öfrigt helt enkelt en nationell plikt, ty en nation äger intet rikare och fylligare uttryck för sin egenart än modersmålet, och ett grundligt studium af detta åligger därför hvar och en, som vill söka lyda det gamla vishetsbudet: känn dig själf!

Ett arbete, som vill söka fylla denna lucka i vår litteratur är

VÅRT SPRÅK

nysvensk grammatik i utförlig framställning

af

ADOLF NOREEN.

Verkets plan är följande. Det sönderfaller i fyra delar samt ett utförligt register till det hela och är afsedt att bindas i nio band å hvardera 500 à 600 sidor. Innehållet i sin största allmänhet och dess fördelning på de olika banden och delarna framgår af följande öfversikt:

Fortsättning å omslagets 3. o. 4. sidor.

§ 11. Den svenska formlärans indelning.

Liksom grammatikens båda andra hufvuddelar, ljudläran och betydelseläran (jfr I, 48 och V, 39), är äfven formläran (morfologien), alltefter det olika framställningssättet och de olika synpunkterna för grupperingen af fenomenerna samt framför allt i fråga om metoden och den däraf beroende graden af vetenskaplighet, af tvåfaldigt slag:

I. Deskriptiv formlära, som nöjer sig med att redogöra för den faktiska beskaffenheten och förekomsten af de olika slagen af nysvenska språkformer (morfemer), och

II. Etymologisk formlära, som redogör för dessa formers historiska upprinnelse, utveckling och därpå beroende inbördes förhållanden.

I båda fallen erhåller man emellertid, då man till indelningsgrund tar själfva de morfologiska fenomenernas beskaffenhet, alldeles samma ytterligare indelning, hvilken redan i det föregående fått sin utförliga och, som jag hoppas, tillräckliga motivering, nämligen följande:

A. Formbildnings- eller formationsläran, som redogör för de särskilda språkformernas (morfemernas) bildningssätt. Då det är onödigt att särskildt för sig behandla de osjälfständiga morfemerna (affixerna), eftersom ju i alla fall hänsyn måste till dem tagas vid behandlingen af de själfständiga morfemerna, så nöjer man sig härvidlag med att redogöra för dessa sednare. Och då det minsta och enklaste af dem är ordet (vokabeln), de öfriga åter de förbindelser af ord, som kallas ordfogningar, så få vi här blott tvenne hufvuddelar, nämligen:

1. Läran om ordet, ord- eller vokabelläran — oftast men onödigtvis kallad »ordbildningslära», en term som konsekvent borde leda till skapandet af en motsvarande term »ordfogningsbildningslära», hvilken dock på grund af sin

klumpighet förbjuder sig själf — som redogör för bildningen af de särskilda orden. Då nu dessa, såsom vi i § 3 (ofvan s. 13 ff.) sett, äro till sin morfologiska beskaffenhet af rätt olika art, så erhålla vi här följande underafdelningar:

a) Läran om det enkla ordet (simplex); jfr ofvan s. 13 ff. Visserligen är, såsom vi sett, ett sådant antingen ett grundord (primitivum) eller ett afledt ord (derivatum), men då man vid behandlingen af det sednare slaget alltid måste ta hänsyn till det grundord, hvaraf det afledda ordet är afledt, så behöfs — åtminstone i den deskriptiva formläran — ingen särskild behandling af grundordet, utan vi kunna med skäl behandla denna del af ordläran som om den vore — och i öfverensstämmelse därmed kalla den — blott afledn i n g s- eller d e r i v a t i o n s l ä r a. Denna består helt naturligt (se ofvan s. 15) af två underafdelningar:

α) Läran om p r e f i x a f l e d n i n g (prefixderivation) och

β) Läran om s u f f i x a f l e d n i n g (suffixderivation).

b) Läran om det sammansatta ordet (kompositum) — jfr ofvan s. 20 ff. — alltså s a m m a n s ä t t n i n g s- eller k o m p o s i t i o n s l ä r a med sina äfvenledes två naturliga (se ofvan s. 20 ff.) underafdelningar:

α) Läran om s t a r k s a m m a n s ä t t n i n g (konglutination) och

β) Läran om s v a g s a m m a n s ä t t n i n g (agglutination).

2. O r d f o g n i n g s l ä r a n eller s y n t a x e n — hvilken sednare term emellertid mycket ofta brukats och nog ännu brukas med annan men olämplig innebörd, såsom då den får afse än hela betydelselären [1], än vissa delar af densamma [2], vare

---

[1] Så t. e. hos Miklosich, *Vergleichende gramm. der slavischen sprachen* IV (1883), och ännu hos Sweet, *Words, logic and grammar*, s. 31, och *New english grammar* I, 204 (1892), samt till och med Jespersen, *Större engelsk grammmatik* II, 1 (1914).

[2] Så t. e. hos Scherer och hos Behaghel.

sig kategorilären eller funktionsläran eller enbart läran om meningen (eller, som det vanligen får heta, »satsen» — hvaraf försvenskningen af »syntax» till »satslära» — se V, 52 ff.)[1] osv.[2] — som efter hvad själfva namnet ger vid handen, redogör för ordens sammanförande till (enkla eller sammansatta) ordfogningar[3]. Den nyssnämnda hittillsvarande tve- eller rättare mångtydigheten hos termen »syntax» gjorde visserligen önskligt, att man i dess ställe, till internationellt bruk använde termen »konstruktionslära», dvs. läran om konstruktionen (ordfogningen, se ofvan s. 34), men detta önskemål synes ej kunna förverkligas, enär sistnämnda term behöfves såsom benämning på en af syntaxens underafdelningar. Man måste nämligen skilja på:

a) Den egentliga konstruktionsläran (i inskränkt bemärkelse), som redogör för de olika slagen af ordfogningar med afseende på deras beståndsdelar, dvs. den redogör för hvilka ord som med hvarandra förenas till en ordfogning, och hvilka ordfogningar som med hvarandra förenas till mera sammansatta sådana. Härinom falla naturligen (jfr ofvan s. 89) underafdelningarna:

α) Rektionsläran och

β) Kongruensläran.

b) Ordningsläran, vanligen något oegentligt — eftersom ju fråga är icke blott om ord utan äfven om ordfogningar — kallad »läran om ordföljden», som redogör för den ordning, i hvilken orden förenas till ordfogningar och dessa till sammansatta sådana.

---

[1] Så t. e. hos Delbrück, *Grundriss der vergleichenden gramm.* (1893).

[2] Se närmare härom Riss, *Was ist Syntax* (1894), särskildt s. 75 ff.

[3] Redan Steinthal, *Grammatik, Logik und Psychologie* (1855), s. XXII, yttrar: »der syntaktische Theil der Grammatik ... bespricht die Zusammenfügung der einzelnen Sprachelemente», där man blott kunde önska, att det något dunkla uttrycket »Sprachelemente» vore utbytt mot det otvetydiga — och af författaren väl afsedda — »Wörter».

B. Böjnings- eller flexionsläran, som redogör för paradigmbildningen, dvs. språkformernas sammanslutning till ett s. k. paradigm (se ofvan s. 80 ff., särskildt s. 85). Hit hör således framför allt läran om deklination och om konjugation.

AFDELNING II.

Deskriptiv formlära.

A. Formbildningslära.

I. Ordlära.

a. Afledning.

1. Prefixafledning.

FÖRSTA KAPITLET.

Tryckstarka prefixer.

§ 12. Enstafviga prefixer [1].

abb-, *add-* och *al-* förekomma blott i några mindre vanliga grammatiska termer: *abessiv* och *ablativ* (se V, 199 f.), resp. *adessiv* (se V, 193) och *allativ* (se V, 201) vid sidan af *essiv* och *lativ* (se V, 190, resp. 199). Dessutom förekommer dock *al-* stundom i den kemiska termen *alkali*, som emellertid oftast torde uttalas med trycksvagt prefix (se närmare s. 123).

an(n)- har däremot en vidsträckt användning. Frånsedt dess förekomst såsom biform till *aven-* i *annbok* (*afvenbok*) och såsom representant för det fsv. prefixet *and-* i

[1] Ordnade efter det faktiska uttalet, oberoende af den ofta oegentliga ortografiska dräkten, som emellertid i citaten bibehålles.

ansvar(a) samt det väl blott dialektala *ansols* 'motsols' [1] uppträder det genom lån från tyskan i en mängd fall.

Det är då först och främst verbalt prefix, nämligen i ungefär 70 fall, af hvilka åtminstone ett tjog alternativt kunna ha postpositivt *-ann* (skrifvet *an*, se s. 135 i det följande), hvarigenom dock betydelsen vanligen mer eller mindre, ja ofta i hög grad (t. e. *angå : gå an*) modifieras. Dess uppgift är då stundom att göra verbet transitivt (jfr V, 604) såsom i *anblåsa, -falla, -fäkta, -klaga, -lita, -löpa* [2], *-passa, -ropa* [2], *-träda* af de intransitiva *blåsa* (stundom dock transitivt), *falla* osv.; något oftare att göra verbet resultativt (jfr V, 657) såsom i *ankomma* [2], *-lägga* [2], *-löpa* [2], *-passa, -stå* (om detta öfverhufvud associeras med *stå*), *-ställa, -teckna, -träffa, -tåga, -tända, -visa.* Än oftare anger det — på grund af den ursprungliga betydelsen hos det ty. *an* 'på, vid, till, åt' — ett allativt förhållande, dvs. ett till beröring tenderande närmande (jfr V, 201 f.), t. e. *anbringa, -gripa* [2], *-göra* [2] (sjöterm), *-hala* [2], *-knyta, -komma* [2], *-lofva* [2] (sjöterm), *-lägga* [2] (i synnerhet som teknisk term), *-lända, -löpa* [2] (sjöterm), *-nalkas* (nu kanske utdödt), *-passa, -rycka* [2], *-sluta sig, -slå* [2], *-spänna* (körterm), *-storma* [2], *-stryka* (teknisk term), *-sätta* (i synnerhet som teknisk term), *-träffa, -tåga*; sällan ett adessivt förhållande, dvs. grannskap (jfr V, 193), t. e. *anfräta, -gränsa, -ligga* (teknisk term). Men i öfriga — ungefär halfva antalet — fall är denna ursprungliga betydelse antingen så förandligad eller på annat sätt fördunklad eller i olika riktningar modifierad, att man ej kan hos *an-* spåra någon enhetlig funktion [3], ja stundom såsom i *anhopa, -samla, -skaffa, -värfva*

---

[1] *Anlete* däremot associeras nu ej längre med det nästan utdöda *lita* 'se' (t. e. i »allas ögon lita till dig»). Det mot fsv. *and-* svarande ty. *ant-* är ej heller nysv. prefix i lånordet *antvarda*, som ej längre associeras med vare sig *varda* eller *vårda*.

[2] Äfven med postpositivt *an*.

[3] Jfr öfversikten i SAOB, A 1230 f.

knappast någon semologisk funktion alls, dvs. att *an-* helt och hållet eller åtminstone i det närmaste öfvergått till ett rent stilistiskt affix (se härom ofvan s. 9 f.), som emellertid såsom sådant numera är — i motsats till förhållandet i äldre perioder af nysvenskan — starkt stadt på retur. Andra exempel på *an*-afledningar med sålunda på diverse sätt modifierad eller fördunklad innebörd hos prefixet äro *anbefalla, -draga* [1], *-föra* [1], *-förtro, -gifva (-ge)* [1], *-gå* [1], *-hålla, -mana, -mäla, -märka, -ordna, -ropa* [1], *-rätta, -se* [1], *-skjuta* (jaktterm), *-skota* (sjöterm), *-spela, -sporra* (numera kanske utdödt), *-sticka* (teknisk term), *-stifta, -svälla, -söka, -ta(ga)* [2], *-lyda, -vända.* Föregånget af prefixet *för-* uppträder *an-* i *föranleda* och *föranlåta.*

Såsom nominalt prefix är *an-* visserligen vanligt i ord, som äro medelst ett eller flera suffixer afledda af något bland ofvan anförda verber, t. e. de substantiviska *anför-are, anhåll-an, anklag-else, ankom-st, anordn-ing, anrätt-ning, anseende, anslå-nd, antåga-nde* eller de adjektiviska *annalka-nde, anslå-ende, antag-lig, använd-bar* och en mängd andra med dessa jämförliga. Men frånsedt dylika bildningar är *an-* mycket sällsynt hos adjektiver, t. e. *anboren, -hängig, -hörig,* rätt vanligt däremot hos substantiver — minst ett 30-tal fall — t. e. *anblick, -brott, -bud, -del, -drag* (musikterm), *-fall, -fart* (teknisk term), *-flog* (teknisk t.), *-förvant, -grepp, -halt, -hang* (för så vidt det kännes såsom associabelt med det etymologiskt nära befryndade *påhäng* och man sålunda kan uppdra en semologisk gräns efter *an-* [3]), *-hängare, -klang, -lag, -ledning* (jämte det deverbativa *föranled-ning*), *-ljud* (sällsynt språkvetenskapligt synonym till det vanliga *uddljud* och

---

[1] Äfven med postpositivt *an.*

[2] Jämte *ta(ga) sig an.*

[3] Något som t. e. ej är möjligt med de samma tyska prefix innehållande *andakt* och *antasta,* som därför från svensk synpunkt äro grundord (se ofvan s. 14), ej afledda ord.

det mera sällsynta *framljud*), *-lopp*, *-marsch*, *-part*, *-rop*, *-sats*, *-sikte*, *-skri*, *-slag*, *-spann*, *-språk*, *-stöt*, *-tal*, *-tåg*. En enhetlig uppgift hos detta *an-* kan emellertid icke spåras.

Trots den som synes ganska talrika förekomsten är detta prefix nu icke produktivt i nysv. [1], tydligen emedan det som vi sett saknar en enhetlig och markerad funktion. Om icke desto mindre då och då ett nytt ord på *an-*, som ter sig som en svensk afledning, dyker upp, så beror detta på det alltjämt fortgående inlånandet af allehanda facktermer direkt från tyskan.

be- är nästan alltid trycksvagt och behandlas såsom sådant i nästa kapitel (s. 124 f.). Dock är det tryckstarkt och således hithörande i *bearbeta* samt alternativt i *befullmyndiga*, *befullmäktiga* och *beledsaga*, hvarom se II, 348 f.

bi- representerar två alldeles skilda sememer, beroende på dess tveggehanda upprinnelse.

a) Det från lågtyskan lånade, alltid tryckstarka *bi-* med den ursprungliga, men numera sällsynta betydelsen 'bredvid', som ännu mer eller mindre tydligt framträder i *bifoga*, *-hang*, *-laga*, *-ord*, *-sittare*, men redan väsentligen fördunklats i *biläger*, *-stå*, *-träda* och väl alldeles försvunnit i t. e. *bifall* eller *bisätta* (ett lik; ursprungligen 'sätta afsides').

Såsom verbalt prefix är det rätt sällsynt med inalles omkring ett dussin nutida fall, hvarvid det någon gång brukas postpositivt (se s. 135 f. i det följande). Det verkar stundom transitivering (jfr V, 604) såsom i *bifalla*, *-springa*, *-stå* [2], *-träda*, *-vista* (till *vistas*), stundom åter resultativ aspekt (jfr V, 657) såsom i *bibringa*, *-foga*, *-lägga* [2], *-sträcka* (mindre

---

[1] Om en mängd på sin tid nymodiga, men numera föga eller alls icke brukliga bildningar med *an-* hos Törneros, G. G. Adlerbeth, Wallin, Biberg, Atterbom, Tranér m. fl. äldre författare se O. Östergren, *Stilistiska studier i Törneros' språk*, s. 46 ff., och R. G:son Berg i Språk och Stil V, 217 ff.

[2] Äfven med postpositivt *bi*.

brukligt), *-sätta, -träda.* Utom dessa båda grupper falla *bi-behålla* och *bidra(ga).*

Så mycket vanligare är *bi-* såsom prefix till substantiver. Det har då i de ojämförligt flesta fall den, på en utveckling af den rent lokala betydelsen 'bredvid' till den förandligade '(där)jämte' beroende, specifika uppgiften att framställa det därmed afledda ordet såsom uttryck för något sidoordnadt med eller ännu mycket oftare något af underordnad betydelse i jämförelse med en annan föreställning, uttryckt medelst samma grundord eller, ifall man vill uttryckligen framhålla den öfverordnade rangen, en dess sammansättning med *hufvud-*, t. e. *biaccent* (jfr *hufvudaccent*), *-afsikt, -bana, -episod, -figur, -flod, -form, -förtjänst, -göromål, -inkomst, -namn, -näring, -omständighet, -sak, -sats, -smak, -syssla, -ton, -ändamål* osv. (se SAOB, där inemot 200 exempel anföras). I denna användning är *bi-* i hög grad produktivt, så att kanske de flesta substantiver vid förefallande behof kunna på så sätt afledas. Af exempel på dylika unga bildningar, som först från slutet af 1800-talet eller ännu senare äro kända, må blott anföras följande ur SAOB hämtade: *biax* (botanisk term), *-doft* (hos Tavaststjerna), *-fot* (zoologisk t.), *-fyr, -företeelse, -förnimmelse, -göl, -gödning, -gödsel, -haf, -hjärta* (zoologisk t.), *-hypotes, -håla* (anatomisk t.), *-intresse, -intrig, -kalk* (botanisk t.), *-kanal, -knopp* (botanisk t.), *-kupol, -kärl, -motiv, -mynning.*

b) Det från latinet stammande, blott i facktermer förekommande *bi-* med betydelsen 'dubbel, två, tve-', oftast tryckssvagt — hvarom se i nästa kapitel (s. 125) — men alternativt tryckstarkt i *bikarbonat, -konkav, -konvex, -kromat, -kvadrat* (sällan med trycksvagt *bi-*), *-labial, -lateral, -metallisk, -sexuell* (sällan med tryckstarkt *bi-*), *-sulfat, -syllabisk.* Detta *bi-* är i någon mån produktivt vid skapande af nya internationella facktermer.

blikst- förekommer någon gång såsom augmentativt prefix till adjektiver, t. e. *blixtfull* o. d. (se V, 502).

blåck- har dels samma funktion i *blockdum, -stor* (se V, 502), dels tjänstgör det som intensivbildande i ett par verber: *blockläsa, -supa* (se V, 643).

bo- (af da. *bog-* och detta från mlty. *bōk-*, se III, 93) i de isolerade fallen *bofink* och *bohvete.*

by- (af mlty. *bu-*, dvs. *by-*, biform till det ofvan s. 104 f. behandlade lty. *bi-* [1]) blott i *bysätta* (orddubblett till *bisätta*).

bål- (ursprungligen ett i våra dialekter ännu allmänt adjektiv med betydelsen 'stor, grof', som rikskspråket äger kvar i *förbålt*) förekommer som augmentativt prefix i *bålstark* och *bålstor* samt dessutom i substantivet *bålgeting* [2].

bålm- (ursprungligen ett adjektiv, liggande till grund för verbet *bolma* [3] och substantiveradt i isl. *bolmr* 'björn' [4]) förekommer blott i intensivbildningen *bolmröka* samt med ackrescitiv funktion (se V, 387) i *bolmtistel* [5].

bärn- (af lty. *bern-* för ursprungligt *brenn-*) träffas blott i *bärnsten.*

durk- (från ty. *durch*) blott i *durkdrifven, -lopp, -marsch* (dessa båda numera nästan alldeles komna ur bruk), *-slag, -tåg* (åtminstone ännu hos Dalin 1850).

dy- i *dylik-, -medelst* är ursprungligen samma ord som *ty.* Kännes — hvilket rimligtvis icke är fallet — ännu sammanhanget med detta eller med de äfvenledes etymologiskt nära besläktade *den, det,* så äro de nämnda orden ej afledda, utan sammansatta och höra sålunda icke hit.

e- uppträder blott i den sällsynta grammatiska termen *elativ* (se V, 200) [6].

[1] Se Tamm, *Et. sv. ordbok*, s. 75. Annorlunda Kock, *Sv. ljudhistoria* I, 104, och efter honom SAOB, B 2387.

[2] Se Norrby, *Ydre härads gårdnamn* II, 60.

[3] Se Tamm, *Et. sv. ordbok.*

[4] Se Persson, *Beiträge zur indogerm. Wortforschung*, s. 797 med not 5.

[5] *bär-* (ursprungligen förlitterär biform till *björn*) i *bärsärk* hör hit, om — hvilket väl dock icke är fallet — det ännu kan associeras med *särk.*

[6] *fjol-* eller *fjor-* i *fjolgammal, -år* får väl på grund af ordet *iffjol* snarast anses vara en sammansättningsled, ej prefix.

fly är väl snarast att betrakta som prefix i det vulgära augmentativa uttrycket *fly förbannad* (se V, 503).

fort- (från lty. *fort* 'framåt, vidare', lånadt först i nsv. tid) kan väl knappast på grund af de i utdöende stadda orden *alltfort* och *immerfort* uppfattas som sammansättningsled — association med *fort* 'snabbt' är nämligen alldeles utesluten — utan är nog ett rent prefix med sin ursprungliga betydelse i det hela väl bevarad. Det användes blott vid omkring ett dussin verber såsom *fortbestå, -bilda, -fara, -gå, -hjälpa, -komma* (åtminstone ännu hos Dalin 1850), *-lefva, -löpa, -planta, -skaffa, -skrida, -skynda, -sätta, -vara* och i ett fåtal af verber afledda substantiver, t. e. *fortbestånd, -bildning, -gång, -komst, -varo.*

fruk- (af lty. *fru-, frou-* m. m. = ty. *früh* 'tidig') finnes blott i *frukost* (uttaladt *fruckost*), som säkerligen ej associerar sig med *fru*, men troligen ännu med *kost* och sålunda är prefixafledt däraf.

för- (lånadt från lty. *vor-* och ty. *ver-* med bevarande i allt väsentligt af dessa prefixers funktion) är nästan alltid trycksvagt och behandlas därför utförligare i nästa kapitel (s. 127 ff.). Emellertid är det stundom af skäl, som II, 360 utvecklats, tryckstarkt, nämligen alltid i verberna *förarbeta, -olyckas, -orena, -orätt-a* och väl vanligen i *förafskeda, -allmänlig-a, -an-leda, -anstalta, -auktionera, -blommera, -fullkomna, -fullständiga, -fördel-a, -orsaka, -ödmjuka;* dessutom i af dessa verber suffixalt afledda nomina såsom *föranstaltande, -orening, -ödmjukelse* o. d. — Från detta prefix måste noga skiljas den nästan alltid tryckstarka (mot ty. *vor-* och *für-* svarande) sammansättningsleden *för-* (jfr s. 127 och II, 359), som både till form och betydelse representerar något af orden *före, framför, förut* eller *för*, t. e. i *förarbete, -behåll(a), -bereda, -bön, -del, -dom, -kärlek* o. d. eller med alternativt trycksvag första led *förhärska(nde), förskjuta* (någon en summa pengar), *förskott* (jfr II, 360).

gall- är intensivbildande i *gallhoja* och *gallskrika* (jfr V, 644).

grund-, *guts-* [1] och *hund-* [2] stå på öfvergång till augmentativa och intensivbildande prefixer i sådana fall som *grundrik*, *-kugga*, *-stuka*, resp. *gudsinnerlig* och *hundkallt* (se V, 503 och 644).

här- (från ty. och lty. *her* 'hit') förekommer blott i verberna *härflyta*, *-leda*, *-röra*, *-stamma* och däraf suffixalt afledda nomina såsom *härledning*, *-stamning* o. d., hvartill kommer *härkom-st.* Af inhemskt ursprung är däremot det numera väl rent prefixalt verkande *här-* (ursprungligen samma ord som *här* 'skara, trupp') i *härbärge* — hvaraf sedan *härbärgera* med trycksvagt prefix — afledt af verbet *bärga.*

hög- är väl öfvergånget till rent augmentativt prefix i ett sådant fall som *högkonservativ* (jfr V, 503).

il- och *im-* förekomma blott i de grammatiska termerna *illativ* (se V, 202), resp. *imperfekt.*

in(n)- träffas blott i den sällsynta grammatiska termen *inessiv* (se V, 191) samt alternativt (jämte trycksvagt *in-*) i *indirekt* och *intransitiv* (jfr II, 414 f.) [3].

je- (från ty. *ge-*) kännes såsom nsv. prefix på sin höjd i *gelike*, som dock oftast har trycksvagt *ge-* (se II, 361 och nedan s. 129).

[1] *går-* i *gårdag* däremot är väl på grund af ordet *igår* snarast att betrakta som en sammansättningsled.

[2] *hän-* (lån från lty. *hen* 'bort' = ty. *hin*) i verberna *hänföra*, *-gifva* (*-ge*) *sig* (äfven med postpositivt *hän*), *-leda*, *-rycka*, *-skjuta*, *-syfla*, *-tyda*, *-visa* (äfven med postpositivt *hän*), *-vända sig* och däraf suffixafledda nomina såsom *hänförelse*, *-gifven(het)*, *-ryckning* o. d., hvartill komma *hänseende*, *-sikt*, *-svunnen*, *-syn* samt *hänemot*, anföres visserligen af Tamm (*Tyska prefix*, s. 27) såsom »verbalprefix», men måste väl på grund af orden *dit-*, *där-*, *hvarthän* samt *hän* i uttryck som »hvart bär det hän», »han gick hän och hängde sig» o. d. snarare uppfattas som sammansättningsled. Såsom sådan är det emellertid icke att förblanda med det inhemska ordet *hän*, biform till *hädan.*

[3] Det äfvenledes vacklande *inrullera* är väl snarast sammansatt (se II, 415).

jen- med betydelsen 'mot, åter', sällan 'tillbaka, igen' är numera både till ljud och vanligen äfven betydelse så skildt från ordet *igen* [1] (dvs. *ijänn*), att det måste betraktas som ett särskildt prefix. Det användes sällan vid verber, nämligen blott i *gendrifva, -gifva, -gälda, -ljuda, -mäla, -skjuta,* oftare däremot vid nomina, nämligen i *genfordran, -färd* 'vålnad', *-gåfva, -gångare, -gäld, -klang, -kärande, -kärlek, -ljud, -mäle, -saga, -sträfv-ig, -stämning, -stört-ig, -svar, -säg-else.*

jung- (från ty. *jung* 'ung') förekommer blott i *jungfru* och *jungman.* Det förra ordets biform *jumfru* få väl anses ha prefixet *jum-*, då ordet (vulgärt) brukas i betydelsen 'tjänstekvinna', men ej då det (och då äfven i högre stilarter) betecknar ett visst mått. Det kan nämligen då icke längre associeras med *fru* (icke ens i samma ringa mån som *jungfru*), utan måste från nsv. synpunkt erkännas som grundord [2].

jär- träffas blott i *järtecken.*

kav- är augmentativt prefix i *kaf lugn, omöjlig, slut, stilla* (se V, 504).

ko-, som oftast är trycksvagt (se nästa kapitel s. 130), hör emellertid hit i de matematiska termerna *kosekant, -sinus, -tangent.*

liss- (från mlty. *līs-* af äldre *lives-* — hvaraf fsv. *lifs-* — 'liviskt') finns blott i *lispund.*

lung- (ursprungligen väl 'sjö, vatten', jfr sjönamnet *Lungen* m. m. [3]) är augmentativt prefix i *lungblöt, -sur, -våt,* (se V, 504).

mar- (ursprungligen 'haf, vatten') i *mareld, -gräs, -halm, -katta* (från mlty. *merkatte* med insättande af den mot *mer-*

---

[1] Jfr dock i fråga om betydelsen t. e. *gengångare* 'en som går igen'.

[2] *jäm-* i *jämstor* o. d. (se V, 496) torde väl ännu kännas som sammansättningsled.

[3] Se Noreen i Indogerm. Forsch. XXVI, 224.

svarade sv. formen), *-svin* (på samma sätt försvenskadt af mlty. *merswīn*), *-ulk*, *-valten* är att noga skilja från sammansättningar med ordet *mara* såsom *marbjörk*, *-buske*, *-tall* o. d.

miss- (delvis lån från tyskan, delvis inhemskt) är tämligen vanligt, mest med den pejorativa betydelsen 'dålig, illa' (jfr V, 388), stundom med den rent negerande betydelsen 'icke' (jfr V, 568). Det användes vid minst ett tjog substantiver såsom *missbruk*, *-bud*, *-dåd*, *-fall*, *-foster*, *-förhållande*, *-gifte*, *-gärning*, *-handel* (i fråga om betydelsen att jämföra med det *handel* som ingår i »handel och vandel»), *-humör*, *-kredit*, *-ljud*, *-mod*, *-nöje*, *-stämning*, *-sämja*, *-tanke*, *-tro*, *-växt*, *-öde*; vidare vid ett dussin verber såsom *missakta*, *-bjuda*, *-hushålla*, *-klāda*, *-känna*, *-lyckas*, *-pryda*, *-tro*, *-trösta* (jfr *förtrösta*), *-tycka*, *-tänka*, *-unna*, *-vårda*; ändtligen vid ett halft dussin adjektiver — frånsedt de af nyssnämnda verber suffixalt afledda — såsom *missbelåten*, *-bildad*, *-gynnsam*, *-lynt*, *-nöjd*, *-trogen* (dvs. 'som hyser misstro', ej 'otrogen'). Det torde vara i någon mån produktivt, såsom tycks framgå t. e. af det här och där uppdykande *missrekommendera* [1]. — Från detta prefix *miss-* är noga att skilja den lika lydande sammansättningsleden med betydelsen 'miste, i orätt riktning', ingående t. e. i ett dussin verber såsom *missförstå*, *-leda*, *-minna sig*, *-rikta*, *-räkna sig*, *-skrifva*, *-säga sig*, *-teckna* (kan också föras till de prefixalt afledda orden), *-tyda*, *-uppfatta*, *-visa* och däraf afledda substantiver såsom *missförstå-nd*, *-uppfatt-ning* o. d., hvartill komma *missgifning* (i kortspel), *-grepp*, *-hugg*, *-läsning*, *-tag*.

mol- är augmentativt prefix i *mol allena*, *ensam*, *-rik*, *-still(a)*, *-tyst* (se V, 504), intensivbildande i *mollāsa*, *-supa*, *-tiga* (se V, 644).

na- (ursprungligen positiv till komparativen *när* 'nära') förekommer blott i *nabo* (i ä. nsv. äfven *nåbo*, se III, 135;

[1] Se Språk och stil III, 130 och V, 159.

na- för *nå-* beror väl väsentligen på inflytande från mlty. *nābūr*).

nack- (från ty. *nach* 'efter') i *nackdel* och, om man så vill, *nackspil* för *-spel*, som träffas t. e. hos Lind och Sahlstedt.

o- (sällan alternativt trycksvagt, hvarom se II, 356) är ett af våra allra allmännaste prefixer. Redan vanliga ordlistor uppta inemot 700 därmed afledda ord. Det användes i mycket olika hög grad vid olika ordklasser:

a) Jämförelsevis sällan prefigeras det substantiver och då — om vi frånse sådana substantiver, som äro suffixalt afledda af redan medelst *o-* afledda adjektiver och verber — dels i knappt 30 fall för att bilda pejorativer (jfr V, 388), således med betydelsen 'dålig, elak, af ondo', t. e. *oart, odjur, odåd, ofall, ofågel* (Olof Högberg [1]), *ofärd, ogräs, ogärning, ohälsa, okväde* (t. e. hos »Sigurd»), *okynne, oköp, olag, olat(er), oleverne* (Högberg [1]), *oljud, olynne* [1], *olåt, olägenhet, oläte* (Högberg [1]), *omänniska, osed, oskick, osmak, otid, oting, otjänst, otyg* (af samma ord *tyg*, som ingår i *fanstyg* o. d.), *ovana, ovilja, oväder, ovāsen, oår*, dels i drygt 40 fall för att uttrycka konträr motsats, t. e. *oadel, obehag, obygd, odygd, odåga* (till *duga*), *ofog, ofred, ofrid, ofrälse, oförmåga, oförnuft, oförstånd, ogagn, ogunst, ohägn, olust, olycka, olydnad, omak, omening, onatur, onit* (Olof Högberg), *onåd, onödan, oreda, oro, oråd* ('något som ej är *råd*ligt'), *orätt* (hvarjämte, med infigeradt *för*, i speciell betydelse *oförrätt*), *oskuld, oskäl, osämja, otack, otakt, otal* ('som ej kan täljas, dvs. räknas'), *otro, otrohet, otukt, otur, ovett* (numera i betydelse dock vidt skildt från sitt grundord *vett*), *oväld, ovän*.

b) Däremot är *o-* i sistnämnda funktion ytterst vanligt vid adjektiver, ett fall som utförligt behandlats V, 563 ff., hvarför det här kan affärdas i all korthet. Allra vanligast,

---

[1] Se Cederschiöld, *Fresta duger*, s. 6.

ja rentaf normal är dess användning vid sådana adjektiver — i all synnerhet om de äro af participiell natur — som äro afledda medelst suffixerna *-bar*, *-d*, *-dd*, *-en*, *-lig*, *-t*, t. e. *obrukbar*, *orakad*, *oskodd*, *oskrifven*, *oböjlig*, *okokt*. Mycket vanligt är det äfven vid adjektiver afledda med *-ig*, *-isk*, *-sam*, t. e. *oskyldig*, *osjälfvisk*, *otacksam*, sällsynt däremot vid de med *-abel*, *-aktig*, *-(a)nde*, *-ende* och *-sk* afledda, t. e. *odisputabel*, *ogudaktig*, *ovetande*, *opassande*, *osammanhängande*, *otillfredsställande*, *oförstående*, *oberoende*, *olutersk*, och likaså vid sammansatta adjektiver, som ej samtidigt äro afledda med något af de ofvan i främsta rummet nämnda suffixerna, t. e. *orättvis*, *osannolik* (och det tämligen vulgära *o-comme-il-faut*). Jämförelsevis sällsynt är *o-* äfven vid sådana adjektiver, som från nutida synpunkt te sig som icke afledda, alltså grundord. Dithörande exempel äro emellertid först några — omkring ett tjog fall — som genom sina ändelser *-d*, *-en*, *-ig*, *-t* påminna om och nästan alltid också etymologiskt sedt verkligen äro af samma art som de ofvannämnda medelst *-d*, *-en*, *-ig*, *-t* afledda adjektiverna, t. e. *obelefvad*; *obelåten*, *obenägen*, *obevågen*, *oförmögen*, *otrogen* (som dock kan uppfattas såsom medelst *-gen* afledt af *tro*); *obarmhärtig*, *obehörig*, *obillig*, *oförsiktig*, *ogiltig* (som dock kan uppfattas såsom medelst *-tig* afledt af *gill*), *ohelig*, *omyndig*, *oriktig*, *ovederhäftig*; *obekant*, *oförsynt*, (hvardagligt) *okontant*. Öfriga fall uppgå blott till ett par tjog, nämligen utom de några och 30, som anförts V, 564, blott *obekväm*, *ofrisk* (t. e. hos Heidenstam), *ogemen* (i fråga om betydelsen att jämföra med »*gemene* man»), *ogentil*, *oglad*, *orask* (hos Heidenstam), *oren*, *osnygg*, *ovacker* (Ossian-Nilsson). Ett isoleradt fall är adj. *ohemul* vid sidan af subst. *hemul*.

Dessutom förekommer *o-* stundom utan specifik betydelse, alltså som ett rent »stilistiskt» (se ofvan s. 9 f.) prefix till adjektiver, visserligen blott i ett ringa fåtal fall, som dock synes på sistone ha något ökats. Hit höra utom det sedan gammalt

vanliga *oförvägen* (lån från mlty. *unvorwegen*) [1] dels det numera allt oftare uppdykande *oskärad* för *skär* (eller sällan *skärad*) [2] och det äfvenledes rätt vanliga *osparad* (*ospard*) [3], dels de jämförelsevis sällsynta *oöfversvinnelig* (Em. Carlén m. fl.) [4], *ofredad* (Palmblad m. fl.) [5], [1] och de kanske rent individuella *oförmäten* (M. Roos) [1], *oförsummad* (Palmblad) [6], *onödig* 'nödbedd' (Numers) [7].

c) Mycket sällsynt är *o-* som verbalt prefix, ty frånsedt de af något redan ofvan nämndt ord afledda *odygdas* (sällsynt), *ofreda*, *oförrätta* (sällsynt), *ogilla*, *ohelga*, *okväda*, *omaka*, *orena*, *oroa* äro blott att anföra *oskära* (till det sällsynta *skära* 'rena') och *ostäda*.

d) Ändtligen kan såsom exempel på *o*-afledning af oböjliga ord anföras *oense*, *ogrannlaga*, *ogärna*, *omaka*, *osams*, *oäfven* och *oäkta*.

od- förekommer blott i *odört*, hvarom se III, 87.

or- finns blott i *orlof* och *orsak*, hvarom se III, 92, resp. 94.

pin- är augmentativt prefix i t. e. *pinfull*, *-färsk*, *-galen* (se V, 504).

plugg- är intensivbildande i *pluggläsa* (se V, 644).

pro- (äfven trycksvagt, se i det följande s. 130, och jfr II, 349) förekommer i *proinspektor*, *-kurator* (i en studentnation; jfr *prokurator* som juridisk term), *-lativ* (grammatisk term, se V, 203), *-seminarium* och de alternativt med trycksvagt prefix uppträdande *prokansler*, *-konsul* (oftast med trycksvagt *pro-*), *-rektor* (mera sällan med trycksvagt *pro-*).

---

[1] Se A. Lindqvist i Språk och stil VI, 177 ff.

[2] Se Hjelmqvist, *En ny källa för vår fosterländska odling*, s. 60 f., Språk och stil I, 188, II, 48, XII, 224 ff.; R. G:son Berg, ib. IV, 237 f.

[3] Se Hjelmqvist, Arkiv XXIX, 139 f.

[4] Se Hjelmqvist, Språk och stil XII, 227.

[5] Se Hjelmqvist, ib. VII, 83 f.

[6] Se Hjelmqvist, Arkiv XXIX, 157.

[7] Se Hjelmqvist, ib. XXIX, 154.

påst- (äfven trycksvagt, se i det följande s. 130) ingår blott i den sällsynta grammatiska termen *postessiv* (se V, 198), det studentikosa *postseminarium* och de väl oftast med trycksvagt prefix uttalade *postglacial, -position, -positiv.*

ram- (af fsv. *ramn* 'korp') är augmentativt prefix i *ramsvart* och *ramtysk* (se V, 504).

sam- skulle visserligen kunna uppfattas som en sammansättningsform af *(till)samman(s)*, hvarmed det nästan alltid [1] mer eller mindre lätt associerar sig. Men då detta ord såsom sin normala sammansättningsform har *samman-*, från hvilket *sam-* ej blott i form, utan äfven till betydelse ej oväsentligt skiljer sig, så föredrar jag att fatta det sednare som ett prefix, möjligen med undantag för de ytterst få ord, där det representerar *(den) samma*, t. e. *samtid* och *samordna* 'ge samma rang'. Frånsedt dessa sällsynta fall uppträder *sam-* dels mera sällan — med icke fullt 10 exempel — såsom prefix till verber, som därigenom få än kooperativ, än en närbesläktad reciprok aktionsart (se V, 644 f.), t. e. *samarbeta, -ljuda, -spela, -tycka, -verka*, resp. *samråda, -språka, -tala;* dels något oftare vid adjektiver, t. e. *sambladig, -fälld, -hörig (-hörande), -könad, -malen, -sjungen, -stämmig, -tagen* och den lifskraftiga typen *samgermansk, -nordisk, -romansk, -slavisk* osv. till nästan hvilket folknamnsadjektiv på *-sk* som helst (jfr V, 525 och 532 f.); dels ändtligen och detta jämförelsevis ofta — i ett 30-tal fall — vid substantiver, t. e. *samarbete, -arfvinge (-arfva), -bruk, -byggare, -färd(sel), -förstånd, -klang, -konung, -känsla, -lif, -ljud, -regent, -råd, -segling, -skola, -släkting, -spel, -språk, -syskon, -syster, -tal, -trafik, -tycke, -undervisning, -uppfostran, -varo, -verkan, -ägare.* Produktivt är det åtminstone vid den ofvannämnda typen *samgermansk*, men troligen äfven vid substantiv- och kanske också verbbildning.

[1] Ett tydligt undantag bildar *samvete*, som väl numera kännes som grundord.

ska(f)- förekommer blott i *skafföttes* (till pl. *fötter* [1]).

skråv- och *skvatt-* äro augmentativa prefixer i *skrofglad, -rik* o. d., resp. *skvattgalen* (se V, 504).

skårr- förekommer blott i *skorsten* (från mlty. *schorstēn*).

smit-, småck-, smäck-, spik-, spritt-, spräng- och *sten-* äro augmentativa prefixer i resp. *smitfull, smockfull, smäckfull, spiknykter, sprittnaken, -ny* osv., *spränglärd, stenblind, -rik* o. d. (se V, 504 f.).

spar(r)- (väl oftare trycksvagt, se i det följande s. 131) förekommer blott i *sparlakan*.

styv- är prefixalt blott i släktskapsorden *styvbarn, -bror, -dotter, -fa(de)r, -föräldrar, -mo(de)r, -son, -syster, -syskon*.

ståck-, stårm- och *stört-* äro augmentativa och ackrescitiva prefixer i resp. *stockaristokrat, -konservativ, stormlat, -rik, -tok* osv., *stört omöjlig* (se V, 387 och 505); *stårm-* dessutom intensivbildande i *stormläsa, -supa* o. d. (se V, 644).

svär- får väl numera betraktas som ett blott prefix i *svärdotter, -fa(de)r, -föräldrar, -mo(de)r, -son*, sedan det gamla ordet *svära* (»Petri svära» i bibeln) ej längre är i bruk.

sär- är prefix med betydelsen 'för sig' i *säregen, -märke, -skild, -skola, -tryck, -undervisning* och med något annan betydelse i det nu med *del* föga associerade *särdeles*. Däremot är det sammansättningsled med betydelser 'isär' i verberna *särhålla* [2], *-skilja, -skrifva*, hvilka samtliga kunna i stället för *sär-* använda postpositivt *isär*.

to- (från mlty. *to* 'till') träffas i *tolag*.

trans- som vanligen är trycksvagt (hvarom se i det följande s. 131), förekommer dock alternativt tryckstarkt i de sällsynta grammatiska termerna *transessiv* och *translativ* (se V, 198, resp. 202 f.).

tve- (undantagsvis såsom i *tvedräkt* stammande från

[1] Jfr den af Lyttkens-Wulff, *Sv. uttals-ordbok* (1889) anförda biformen *skaffötters*, som jag dock icke hört.

[2] Ej upptaget i SAOL.

mlty. *twē-*, annars inhemskt) kan man, om man så vill, uppfatta som en sammansättningsled, som en biform till det vanligare *två-*, hvarmed det någon gång växlar, t. e. i *tvekönad* jämte *tvåkönad*. Men annars är det att betrakta som ett i aftynande stadt prefix, uppträdande i knappt ett tiotal substantiver och närapå lika många nästan uteslutande denominativa adjektiver, t. e. *tvebett*, *-böte*, *-dräkt* (till *draga*), *-gifte*, *-kamp*, *-ljud*, *-männings*, *-skifte*, *-talan*, resp. *-tveeggad*, *-hågsen* (till *håg*), *-höfdad* (till *hufvud*), *-könad*, *-skiftad*, *-talig*, *-tungad*, *-tydig*.

låpp- är augmentativt i *topprasande* o. d. (se V, 505).

um- är ursprungligen tre skilda prefixer af olika ursprung [1]:

1. Mlty. *um-*, äldre *unt-* i de visserligen numera i fråga om sin sednare beståndsdel endast med svårighet associerbara *umbära* (mlty. *umberen*) och *umgälla* (mlty. *untgelden* — jfr att ännu vår sjölag har *undgälla* — hvadan *m* i den sv. formen väl beror på inflytande från något annat ord, t. e. kanske det strax nedan behandlade *umgälder*).

2. Mlty. *un-*, ty. (af oklar anledning) *um-* för äldre *un-* i pl. *umgälder* (ty. *umgeld*), hos Lind försvenskadt till *omgälder*, liksom vårt *omkostnad(er)* väl väsentligen utgår från ty. *unkonsten*, dvs. utgifter som äro af ondo, alltså ursprungligen en pejorativ bildning.

3. Fsv. *um-* (hvaraf nu vanligen *om-*, liksom den därmed ursprungligen identiska prepositionen *om* utgår från fsv. *um*) med *u* väl genom ty. inflytande bevaradt i *umgås* (jfr lty. *umgän*) och det åtminstone till sin sednare beståndsdel rent svenska *umgänge* (hörande till *gång*).

und- (lån från fs. *und-*, mlty. *unt-*, ofta förmedladt af da. *und-* [2]) förekommer som verbalt prefix i ett dussin fall, vanligen med betydelsen 'bort(a) från' eller 'undan' — med

[1] Se Tamm, *Tyska prefix*, s. 31 f.

[2] Se Tamm, a. st. s. 32 ff.

hvilket sednare ord det icke hör etymologiskt samman, trots att det väl numera stundom därmed associeras, särskildt i ett par fall där *und-* kan ersättas af postpositivt *undan* — t. e. *undfalla*, *-fly* (med det dithörande substantivet *undflykt*), *-gå*, *-komma* (jämte *komma undan*), *-skylla*, *-slippa* (jämte *slippa undan*), *-vara* 'vara borta från, dvs. i mistning af', *-vika*, hvartill komma substantiverna *undseende* och med det ytterligare tillträdande prefixet *o-* adjektivet *oundgänglig*. Med mera obestämbar betydelse står *und-* i verberna *undfå*, *-fägna* och *-sätta*.

ur- är ursprungligen tre skilda prefixer med olika ursprung:

1. Ty. *ur-* med betydelsen 'ursprunglig, urtida' i minst ett tjog substantiver såsom *urberg*, *-bild*, *-fader*, *-folk*, *-form*, *-föräldrar*, *-grund*, *-hem*, *-häfd*, *-kraft*, *-människa*, *-skog*, *-skrift*, *-slem* 'protoplasma', *-språk*, *-tid*, *-tillstånd*, *-typ*, *-värld*, *-väsen*, *-ämne* och några adjektiver såsom *urfinsk*, *-germansk*, *-nordisk* o. d. Samma *ur-* användes ock ymnigt och med hvar dag allt rikligare såsom augmentativt prefix före adjektiver, t. e. *urstyf*, *-svensk* o. d. (se V, 505), hvarvid utgångspunkten är att finna i sådana fall som *urgammal* eller *uråldrig*, där den ursprungliga betydelsen ännu lyser igenom.

2. Fnord. *ūrr* 'uroxe' i den alltså från etymologisk synpunkt »tautologiska sammansättningen» *uroxe*.

3. Fsv. partikeln *ur*, använd med negerande funktion i de oböjliga orden *urarfva*, *-bota*, *-minnes*, *-tjufva* [1]. Samma *ur* är däremot att betrakta som sammansättningsled i t. e. *urarta*, *urmodig* (hörande till *mod*, fra. *mode*), *ursinnig* 'från sina sinnen', *urval* m. m., där partikeln mer eller mindre klart häfdar sin vanliga nsv. betydelse.

ut- (ursprungligen identiskt med ordet *ut*) är augmen-

---

[1] *Urtima* är väl däremot numera ett grundord, som ej längre associeras med vare sig *timme* eller *tima*.

tativt prefix till adjektiver i *utfattig*, *-gammal*, *-led* o. d. (se V, 505).

van- har pejorativ, stundom till rent negerande öfvergående (se t. e. V, 568) funktion i nära ett tjog substantiviska stamord och ungefär hälften så många dels adjektiviska, dels verbala, t. e. *vanart*, *-börd-ing*, *-frejd*, *-gömmo* (arkaiskt), *-heder*, *-häfd*, *-kant*, *-makt*, *-pris*, *-rykt*, *-rykte*, *-sinne*, *-trefnad*, *-tro*, *-vett*, *-vård*, *-vörda*, *-ära*, resp. *vanbörd-ig*, *-för*, *-lottad*, *-mäktig*, *-skapad*, *-skaplig*, *-treflig*, *-trogen*, *-vördig* och *vanhelga*, *-pryda*, *-sköta*, *-släktas*, *-ställa*, *-trifvas*, *-vörda*, *-ära*.

var- (ursprungligen identiskt med adjektivet *var* 'varsam') ingår blott i *varfågel*, *-ulf* och *varnagel* (om detta ännu kan associeras med *nagel;* jfr III, 150).

åbb- förekommer blott i de sällsynta grammatiska termerna *obessiv* och *oblativ* (se V, 198 och 201).

äks- (från lat. *ex*) med betydelsen 'före detta' ingår i de sällsynta *exkonung* och *exregent*.

är- (från ty. *er-*) är verbalt prefix utan enhetlig specifik betydelse i *erbjuda*, *-fara*, *-fordra*, *-hålla*, *-känna*, *-lägga*, *-nå*, *-sätta* jämte däraf suffixalt afledda nomina, hvartill kommer det icke med *erkänna* associerbara *erkänsla*.

ö- (af fsv. *øþ-* 'lätt') ingår blott i *ökänd*.

öd- (ursprungligen identiskt med föregående) förekommer blott i *ödmjuk(a)*.

§ 13. Tvåstafviga prefixer [1].

allra- eller *aldra-* fungerar som förstärkande prefix före superlativer (jfr V, 491), uttaladt än som självständig språktakt, än som blott beståndsdel af en sådan och då dels med tryckstark, dels med trycksvag första stafvelse (jfr SAOB), t. e. *al'lra min'st* jämte *al'lraminst* och *allramin'st* (se § 15).

[1] Alla, så snart ej motsatsen särskildt anmärkes, med helstark första stafvelse.

Det sammanskrefs förr mycket oftare än nu med superlativen (exempel se SAOB).

amfi- (grek. 'omkring') med än första, än andra stafvelsen helstark (än åter i sin helhet trycksvagt, hvarom se s. 132) förekommer i *amfiteater*; jfr II, 415.

anti- 'mot' (från grek.) är vanligen trycksvagt (se s. 132, och jfr II, 362, 415 f. samt SAOB A 1884 f.), men har dock stundom alternativt tryckstark första stafvelse, i synnerhet uti mera tillfälliga bildningar och då motsatsförhållandet skall starkt framhäfvas samt oftare vid adjektiver såsom *antidynastisk*, *-kritisk*, *-kyrklig*, *-strofisk* o. d. än vid substantiver såsom *antikrist*, *-republikan*, *-rojalist*, *-skandinav*.

avang- (från fra. *avant* 'före') med helstark andra stafvelse förekommer blott i *avantgarde* och *avantscen*.

aven- (från da. *avn-*, lty. *hagen* 'häck') i *afvenbok* (jämte *annbok*, hvarom se ofvan s. 101).

bide- i *bidevind* är vanligen trycksvagt, se s. 132.

båtten- håller på att öfvergå till augmentativt prefix i *bottenrik* o. d. (se V, 502).

desi- 'tiondedels' (af lat. *decem* 'tio') förekommer i *decigram*, *-liter*, *-meter*, *-ton*, alla dock oftare med trycksvagt prefix (se s. 132).

etter-, *himla-* och *hunda-* hålla på att öfvergå till augmentativa prefixer i *etterrasande*, *himlaarg*, *hundadyr* o. d. (se vidare V, 503).

hyper- 'öfver' (från grek.) användes som augmentativt prefix (se V, 508), men är vanligen trycksvagt (se s. 132 f.), undantagsvis dock alternativt tryckstarkt, t. e. i *hyperciviliserad*, *-estetisk*, *-ortodox*.

häkto- (från grek. *hekaton* 'hundra') är äfvenledes vanligen trycksvagt (se s. 133), men alternativt tryckstarkt i *hektoliter* (se II, 362). Sedan *hekto* på sistone börjat öfvergå till självständigt ord med betydelsen 'hektogram', kan man emellertid fatta *hekto-* som en sammansättningsled.

inter- (vanligen trycksvagt, se s. 133) är undantagsvis tryckstarkt i den sällsynta grammatiska termen *interessiv* (se V, 192).

jenåm- öfvergår så småningom till augmentativt prefix i t. e. *genomusel* o. d. (se V, 503) samt till intensivbildande prefix i t. e. *genomprygla* o. d. (se V, 644).

jubel- är numera blifvet ett rent augmentativt prefix i *jubelfånig, -idiotisk* (se V, 503).

jäntel- (från engl.) förekommer blott i *gentleman.*

kåntra-, oftast med betydelsen 'mot' (lat. *contra*), uppträder i *kontraalt, -band* (hvars association med *band* dock är mycket tvifvelaktig), *-bas, -besök, -bok, -dans, -fäktning, -mina, -märke, -order, -proposition, -punkt, -revolution, -stöt, -visit.* Om de sällsynta fallen af trycksvagt *kåntra-* se s. 133.

medel- (noga att skilja från substantivet *medel* i sammansättningar som t. e. *medellös*) användes för att ange »intermediär» grad (se V, 507) ofta vid adjektiver, t. e. *medelgod, -grof, -hög* osv., mindre ofta vid substantiver, t. e. *medelklass, -längd, -måtta, -skörd, -sort* (jfr den i viss mån synonyma sammansättningen *mellansort*) eller med den mera rent fysiska betydelsen 'intagande sin plats midt emellan två andra i viss mån likartade föremål' t. e. *medelengelska, -högtyska, -lågtyska* (m. fl. benämningar på språkperioder), *-proportional, -tid* (i historisk mening), *-väg*, eller sällan med betydelsen 'midt uti', t. e. *medelpunkt.* Men lika ofta eller oftare står *medel-* vid substantiver i betydelsen 'genomsnitt', t. e. *medelafstånd, -hastighet, -höjd, -inkomst, -lifslängd, -markegång, -pris, -tal, -tid* (i astronomisk mening), *-värde, -ålder* o. d.

näjån- (från mlty. *negen* 'nio') finns blott i *nejonöga.*

näkter- (kontamination af fs. *nahti-* och fsv. *nætter*, se III, 161) föreligger i *näktergal*, om nu detta ord fortfarande associeras med *gala.*

rosen-, (från ty.) är augmentativt i *rosenbefängd, -rasande* (se V, 504).

semi- 'half' (från lat.) träffas blott i *semikolon* (äfven uttaladt med trycksvagt prefix, se s. 134).

spiller- och *splitter-* äro augmentativa prefixer i t. e. *spillerny, splittergalen* o. d. (se V, 504 f.).

sänti- 'hundradels' (af lat. *centum* 'hundra') förekommer i *centigram, -liter, -meter*, alla dock oftare med trycksvagt prefix (se s. 134, och jfr II, 362).

ultra- (från lat. 'bortom, utöfver') är augmentativt i *ultraklerikal, -konservativ, -liberal, -modern, -radikal* och möjligen något mera dylikt ord. Med annan — rent lokal — betydelse användes det i de fysiska termerna *ultraröd* och *ultraviolett*.

yver- (fsv. *yver* 'öfver') förekommer blott i den rudbeckianska bildningen *yfverboren* (för *hyperboreisk*, se III, 213).

veder- är af tvåfaldigt ursprung och betydelse:

1. Inhemsk — äfven om ordets sednare beståndsdel stundom är tyskt lån — biform (fsv. *viþer*) till partikeln *vid* i *vederbör(lig), -börande, -deloman, -fående, -fås, -lag, -like, -mäle, -namn, -stygglig, -tagen, -våga* [1].

2. Lån från motsvarande mlty. ord. (*weder*) — äfven om ordets sednare beståndsdel stundom försvenskats — vanligen i betydelsen 'mot' (som i det motsvarande ty. *wider*) såsom i *vederfaras, -gälla* (mlty. *-gelden*), *-lägga, -möda, -part, -sakare, -vilja* (mlty. *-wille*), *-värdig*, undantagsvis i betydelsen 'ånyo' (som i det med *wider* ursprungligen identiska ty. *wieder*) såsom i *vederdöpare* [2].

vise- (från lat. *vice* 'i stället för') användes före titlar o. d., t. e. *viceamiral, -konung, -konsul, -värd*. Om dess förekomst som trycksvagt prefix i samma betydelse se s. 134.

[1] *Vederhäftig* däremot associeras ej med *häftig*, dit det ej heller hör, ty ordet är lån från danskan, där det utgör en omstöpning af *vederhættig* 'som har något att vedervåga' (fsv. *hœtta viþer*), se WIMMER i Oversigt over Videnskabs Selskabets Forhandlinger 1898, s. 144 f.

[2] *Vederkvicka* däremot, som ursprungligen betydt 'återupplifva', associeras väl numera ej med sitt stamord *kvick*, ursprungligen 'lefvande'.

älfen- (från mhty. *elfent* 'elefant', i sammansättning *elfen-*) förekommer blott i *elfenben.*

älva- är augmentativt prefix i *elfvabefängd, -förbannad* (se V, 503 med not).

ärke- (redan fsv. lån från ags. *œrce-* af lat.-gr. *archi-* 'som går i täten') användes framför allt till ackrescitiv substantivbildning (se V, 387) och är i denna funktion mycket produktivt, t. e. *ärkearistokrat, -bof, -drummel, -fiende, -fä, -kanalje, -kättare, -lymmel, -narr, -nöt, -skojare, -skälm, -snobb, -åsna* osv. Mindre ofta användes *ärke-* såsom augmentativt prefix till adjektiver (se V, 505), t. e. *ärkearistokratisk, -dum, -elak, -kättersk, -lat, -snobbig.* Sällsynt är numera dess — äldsta — användning före titlar i betydelsen 'af högre rang', t. e. *ärkebiskop, -hertig, -ängel.*

Trestafviga prefixer saknas, frånsedt *ariär-* (från fra. *arrière* 'bakom') i *arriärgarde,* däri prefixets tredje stafvelse är helstark, och de väl till stor del dialektala bildningar på *-ande* — vid sidan af kortare och ursprungligare former — om hvilka talas V, 505 f., t. e. *beckande mörk, ellande röd, kolande mörk, kritande hvit, lungande våt, smitande full, spillrande ny* o. d., alla uttalade med prefixet såsom en självständig språktakt.

ANDRA KAPITLET.

Trycksvaga prefixer.

§ 14. Enstafviga prefixer.

a- är af tveggehanda upprinnelse och användning:

1. Sällan det grekiska negerande prefixet *a-* (jfr V, 568) såsom i *akatalektisk*, *amorf* (: *morf-ologi*, *-em* m. m.), *anormal* (jfr V, 479 not 1), *asymmetrisk*, *ateism* och *ateist(isk)*.

2. Något oftare utgående från den latinska prepositionen *ad* 'till' eller — och detta väl i de flesta fallen — dess franska aflägare *à*, t. e. i *ajustera*, *alarm* [1] (hvaraf grundordet *larm* etymologiskt sedt är en förkortad form), *apropå* och, skrifvet *ac-*, *af-*, *ag-*, *al-*, *an-*, *ap-* eller *ar-*, i *acklimatisera* (: *klimat*), *ackommodera* (: adj. *kommod*), *ackreditera*, *ackumulera*, *affix*, *aggravera* (: *graverande*; sällsynt, se SAOB), *alliera(d)*, *annotera*, *annullera* (: *noll*), *apposition*, *approbera*, *arrangera*.

ab- (lat. och fra. 'från') förekommer blott i *abnorm* och *absolvera*.

ad- (lat. 'till') blott i *adverb* och *adoptera*.

al- är af tvåfaldigt ursprung:

1. Arabiskans bestämda artikel *al* (som äfven förekommer i nsv. grundord såsom *albatross*, *algebra*, *alkohol*, *alkov*, *almanacka*) ingår i *alkali* (äfven uttaladt med tryckstarkt prefix, se s. 101), *-kemi*, *-koran*, i hvilket sistnämnda ord det är rent stilistiskt (*alkoran* = *koran*).

---

[1] Fra. *alarme*, lånadt från ital. *all'arme* 'till vapnen'.

2. Italienskt *al* 'på eller till det' ingår blott i *alfresko* och *alpari*.

an- (grek. negerande prefix) förekommer blott i *analfabet(isk)* och *anorganisk*.

ant- (af grek. *anti* 'mot') i *antarktisk*.

at- (skrifvet *att*) före infinitiver är det enda hithörande exemplet på ett separabelt (se ofvan s. 16) prefix; se vidare böjningslären.

av- har blifvit ett betydelselöst »stilistiskt» (se ofvan s. 9 f.) prefix i några tiotal adliga familjenamn af typen *af Wirsén* (se vidare V, 420).

ba- (fra. *bas* 'låg') förekommer blott i *basrelief*.

be- (ty. *be-*), ett af våra allra vanligaste prefixer, användes nästan uteslutande vid verber, endast undantagsvis vid nomina. Jag behandlar här hvartdera fallet för sig.

1. Såsom verbalt prefix användes *be-* till att bilda:

a) Transitiva verber af intransitiva (se V, 602 f.). Härpå äro V, 603 f. anförda 62 exempel såsom *bebo*, *-gapa*, *-sitta*, *-tvifla* osv., till hvilka kunna läggas *bedöma* (= *döma om*), *-lägga* (= *lägga på*), *-stryka* (= *stryka på*), *-skära* (= *skära af*), *-styra* (= *styra med*), *-taga* (= *taga från*).

b) Affektiva verber (se V, 632) till substantiver. Härpå äro V, 632 ff. och 637 anförda 51 exempel såsom *befolka*, *-gåfva*, *-mantla*, *-nåda*, *-själa*, *-slöja* osv., hvartill kunna läggas *bebåda* (: *bud*), finländskt *behedra*, *beklädа*, *-kriga*, *-rykta*, *-skugga*, *-skylla* (: *skuld*), *-svika* (: *svek*).

c) Faktitiva verber (se V, 620) till adjektiver blott i ett fåtal fall, t. e. *befria*, *-mäktiga sig*, *riktiga*, *-sanna*, *-trygga*, *-värdiga*, *-veka* och de alternativt med tryckstarkt prefix uppträdande *befullmyndiga*, *-fullmäktiga* (jfr ofvan s. 104). Till ett substantiv ansluter sig väl blott *bemanna sig*.

d) Existentiella verber (se V, 616) till adjektiver mycket sällan, t. e. *betunga*, *-svära* (: *svår*), *-flita sig* (: *flit-ig*).

e) Stundom nästan blott stilistiska varianter till verber

utan *be-*, t. e. *bedrifva* (ett yrke eller något dylikt), *-främja*, *-ledsaga* (vanligen dock med tryckstarkt prefix, se ofvan s. 104) [1], *-stå* (t. e. i »så länge världen består»). Hit kunna ock föras en mängd af de ofvan under b nämnda affektiva verber, som vid sin sida ha *be*-lösa synonymer, t. e. *bebräma*, *-båda*, *-fläcka*, *-hedra*, *-kläda*, *-kransa*, *-löna*, *-pansra*, *-prisa*, *-rusa*, *-skugga*, *-skydda*, *-smitta*, *-smutsa*, *-smycka*, *-spisa*, *-straffa*, *-svika*, *-vattna*, *-väpna*.

f) Diverse verber, där prefixet, oftast fogadt till ett verb, ej har någon enhetlig eller ens alltid gripbar funktion, t. e. *bedraga*, *-fara* (: subst. *fara*), *-fästa*, *-gripa*, *-känna*, *-möta*, *-skåda*, *-ställa*, *-träffa*, *-vilja* (: subst. *vilja*), *-visa*.

2. Såsom nominalt prefix bildar *be-*:

a) Attribuerande adjektiver (se V, 511 f.) på *-ad* till substantiver efter mönstret af affektiva participier på *-ad*, t. e. *behandskad*, *-hjärtad*, *-hornad*, *-hårad*, *-kjo(rt)lad*, *-medlad*, *-släktad*, *-sporrad*, *-stöflad* samt (vid sidan af *be*-lösa synonymer) *beklöfvad*, *-vimplad*, *-vingad* och dessutom mera tillfälliga bildningar såsom (se SAOB) *behofvad*, *-hufvad*, *-klackad*, *-kograd* o. d., som visa, att denna bildningstyp är i viss mån produktiv [2].

b) Diverse enstaka bildningar utan inre sammanhang såsom adjektiverna *begifven* (*på*), *-hjälplig*, *-händig*, *-ständig* (nästan synonymt med *ständig*) och substantiverna — alla nära anslutande sig till verber — *begrepp*, *-råd*, *-skydd* (nästan synonymt med *skydd*), *-stånd*.

bi- (från lat. *bi-* 'dubbel') uppträder i *bicykel*, *-form* (adj.), *-nomenklatur*, *-nominal*, *-plan*, *-polär* samt de många ofvan s. 105 anförda med alternativt tryckstarkt prefix. Af i

---

[1] Om betydelseskillnaden mellan *ledsaga* och *beledsaga* se mina *Spridda studier, första samlingen*, 2 uppl. s. 107.

[2] Att den förr var det i mycket högre grad, framgår dels af exemplen i SAOB, dels af hvad R. G:son Berg i Språk och stil V, 219 ff. anför från Tranérs språkbruk.

viss mån annat ursprung (lat. *bis* 'två gånger') är *bi-* i den matematiska termen *bisektris* (till *sektor*).

bin- (lat. *bini* 'två') träffas blott i *binokulär*.

bo- (af fsv. *bogh* på fartyg) i *bolina*.

de- (lat. 'af, från') bildar öfver ett dussin privativa (se V, 637) eller i förhållande till den prefixlösa motsvarigheten rentaf konträr motsats angifvande verber på *-era*, t. e. *decentralisera, -chiffrera, -gradera, -komponera, -markera, -mobilisera, -montera, -moralisera, -nationalisera, -naturera, -naturalisera, -placera, -rangera, -tonera, -tronisera*; dessutom substantivet *dekrescendo* och de dock nu näppeligen längre med de motsvarande prefixlösa orden associabla verberna *deponera* och *designera*. I de grammatiska termerna *denominativ* (: *nomen*) och *deverbativ* (: *verb*) anger *de-* härstamning.

des- (fra. negerande prefixet *dés-*) bildar de privativa eller ock konträr motsats angifvande verberna — alla på *-era* — *desarmera, -infektera, -inficiera, -integrera, -organisera, -orientera, -oxidera* samt med likartad funktion substantiverna *desassimilation* (kemisk term) och *desillusion*.

dis- (lat. 'isär') ingår blott i *disharmoni* och de privativa verberna *diskreditera* och *diskvalificera*, hvaremot *disponera* ej associeras med *ponera*.

dö- (dels från fra. *de* 'af', dels från det egentligen ett helt annat uttal afseende nederländska *de* 'den') är ett blott stilistiskt prefix i drygt ett dussin familjenamn af typen *de Berg* (se V, 420).

e- (fsv. *e* 'alltid') har förallmänligande betydelse i *eho* 'hvem än', *ehurudan, ehvad, ehvar, ehvart*, men är blott ett rent stilistiskt prefix i *emellan* och *emot*. I *ehuru, emedan, enär* har prefixet fått en så starkt modifierande funktion — af olika slag — att associationen med resp. grundord är i hög grad hotad. Af helt annat ursprung och utan särskild betydelseuppgift är *e-* i *e-piskop-at* vid sidan af *biskop* (grek. *episkopos*).

fan- (från nederl. *van* 'af') är stilistiskt prefix i familjenamnet *van Aller* (jämte *Aller*); jfr V, 420.

fil- (grek. 'kär') förekommer blott i *filharmoni(sk)*.

fån- (från ty. *von* 'af') är stilistiskt prefix i omkring hundra familjenamn af typen *von Axelson*; jfr V, 419.

för- (dels mera sällan, nämligen i fallet B, 1 nedan, inhemskt, dels lån från lty. *vor-*, ty. *ver-*, sällan från ty. *vor-* såsom i *förbund, -råd, -slag* af resp. ty. *vorbund, vorrat* osv.; icke att förblanda med prepositionen *för* i sammansättningar sådana som *fördetting* — af *för* i betydelsen 'före' och *detta* — *förmer, förut, förvisso*; jfr ofvan s. 107) är det vanligaste af alla våra trycksvaga [1] prefixer. Det ingår i både nominala och i synnerhet verbala bildningar samt utöfvar i sednare fallet en mängd olika funktioner och är i några af dessa synnerligen produktivt [2].

A. Såsom verbalt prefix bildar det:

1. Faktitiva verber, vanligen hörande till adjektiver, t. e. *förarga, -blinda, -djupa, -lama, -tydliga*, sällan till substantiver, t. e. *förguda, -panta, -stena* o. d.; se vidare V, 620 ff., resp. 624, där öfver 100 exempel anföras.

2. Resultativa [3] verber till icke resultativa sådana, t. e. *förbanna, -dela, -fråga sig, -tjusa, -trolla, -älska sig* o. d., tillsammans öfver 100 exempel, hvaribland särskildt märkas följande grupper:

a) Pejorativa i förhållande till motsvarande prefixlösa verber, t. e. *fördöma, -frysa, -leda, -äta sig* m. m., se V, 658, där 53 exempel anförts, till hvilka kunna läggas *förgapa sig, -gripa sig, -gå sig, -häfva sig, -nagla, -skrifva sig* (t. e. åt djäfvulen; jfr 9 nedan), *-tycka*.

b) Exhaustiva i förhållande till motsvarande prefixlösa

---

[1] Om undantagsvis tryckstarkt *för-* se ofvan s. 107.

[2] Förr helt visst i ännu högre grad än nu. Jfr t. e. hvad R. G:son Berg i Språk och stil V, 221 f. anför från Tranérs språkbruk.

[3] Om denna terms innebörd se V, 654.

verber, t. e. *förblöda, -gå, -rinna, -slösa* m. m., se V, 657, där 33 exempel äro anförda.

c) Ett tiotal fall, där *för-* fogadt till ett verb har betydelsen 'bort' t. e. *fördrifva, -jaga, -kasta, -komma, -lofva, -sätta, -ta(ga), -tränga, -visa.*

3. Minst ett par tjog — stundom med någon bismak af intensiv (se V, 643) försedda, stundom blott stilistiskt skilda — synonymer till prefixlösa verber, t. e. *förblända, -bättra, -dölja, -glömma, -hindra, -hjälpa, -håna, -härja, -härska, -höja, -likna, -mildra, -minska, -märka, -packa, -plåga, -samla, -sjunka, -skapa, -skona, -smäda, -sona, -sprida, -stelna, -stärka, -svinna, -sälja, -sända, -sänka, -tynga, -unna, -vålla, -vägra, -vänta, -ändra, -öda, -öka.*

4. Transitiva verber till intransitiva, t. e. *förankra, -fela, -häxa, -tiga* osv., se V, 604, där omkring 30 exempel anföras.

5. Affektiva verber till substantiver, t. e. *förlusta, -pesta, -silfra, -skansa* osv., se V, 632 ff., där omkring ett tjog exempel anföras.

6. Inkoativa (se V, 613) verber, alla med passiv eller reflexiv form, till nomina (oftast substantiver) i minst 15 fall, t. e. *förbenas, -dummas, -fäas, -hetsa sig, -ifra sig, -tröttas* osv., se V, 615.

7. Sällan existentiella verber, t. e. *fördrista sig* (: *dristig*), *-medla, -orsaka* (vanligen dock med tryckstarkt prefix), *-plumpa sig, -skylla* (: *skuld*).

8. Sällan instrumentala (se V, 639 f.) verber, t. e. *förbinda* (: *band*), *-dämma* (: *damm*), *-konstla* (: *konst*).

9. Spridda fall af prefigering på ett verb utan enhetlig betydelse hos prefixet, t. e. *förbli(fva), -fasa sig, -foga, -höra, -må, -skrifva sig* (t. e. från en viss person; jfr 2, a ofvan), *-strö, -ställa sig.*

B. Såsom nominalt prefix uppträder det:

1. Som augmentativt prefix före alla möjliga adjektiver, t. e. *för lång, stor* osv., se V, 508.

2. Utan enhetlig funktion i:

a) Substantiver, som intimt ansluta sig till och oftast äro medelst suffix afledda af med *för-* prefigerade verber, t. e. *förakt, -argelse, -band* (: *förbinda*), *-brytare, -bud* (: *förbjuda*), *-delning, -fall, -lopp* (: *förlöpa*), *-silfring, -skyllan, -stånd*; annars blott i några få bildningar till nomina såsom *förråd, -slag* (som icke associerar sig med *förslå*, men väl med *föreslå*), *-syn, -äldrar.*

b) En del adjektiver, som ursprungligen utgjort participier till *för-*prefigerade verber, t. e. *förbunden* 'tacksam', *-legad, -supen, -tappad, -tegen, -tviflad, -vuxen* o. d.

gu- (dels af *Gud*, dels af *god*, se II, 351 f.) förekommer i *gubevars* samt i *gulår*, om detta numera associeras med *år.*

i- (skrifvet *il-*, *im-* och *ir-;* lån från lat. och fra.) är negerande prefix i drygt ett dussin adjektiver såsom *illojal, immateriell, irrationell* o. d., se II, 414 och V, 568. Det förekommer dessutom med betydelsen 'in' i *immatrikulera.*

im- (lat. och fra. *im-*) är negerande prefix i *impersonell, -populär, -produktiv* och några andra adjektiver, se II, 414 och V, 567 f.

in- [1] (lat. och fra. *in-*) är negerande prefix i öfver ett tjog adjektiver såsom *inexakt, -kompetent, -korrekt, -kongruent* osv. (se II, 414 f. och V, 567) samt, om också icke med någon utprägladt negerande betydelse, i substantiverna *indifferens* och *indigestion.* Det förekommer dessutom med betydelsen 'in' i verberna *informera* och *inrullera* (i hvilket sednare dock prefixet utgår från fra. *en-*, icke *in-*, se II, 415).

je- (från ty. *ge-*) föreligger blott i *gehäng* (: *hänga*), *gehör* (: *höra*) och *gelike* (detta dock någon gång med tryckstarkt prefix, se ofvan s. 108) samt, om man så vill, *gemak* vid sidan af *för-mak* (och det i äldre nsv. och ännu t. e. af Atterbom och Hedborn [2] använda *mak*).

[1] Före *k*-ljud äfven uttaladt *iŋ-*, se II, 20.

[2] Se O. Östergren, *Stilistiska studier i Törneros' språk*, s. 57.

ko- (lat. *co-* 'sam-') i *koexistens, -operera, -optera, -ordinera.* Om tryckstarkt *ko-* se ofvan s. 109.

kor- (grek.-lat. *chor-*) i *korjamb.*

kåm- (lat. och fra. *com-* 'sam-') i *komponera* (om detta möjligen ännu associeras med *ponera*), *-press, -pression.*

kån- (lat. och fra. *con-* 'sam-') i *koncession* (som dock väl knappast kan associeras med *cession*), *-rektor, -sekvens, -signera, -solidera, -sonant.*

mak- (från det skotska *mac* 'son') är ett rent stilistiskt prefix i ett par familjenamn, t. e. *Mac Berlin* (jfr V, 420).

mal- (fra. *mal-* 'illa') förekommer blott i *malplacera(d).*

mån- (grek. *mono-* 'en-') i *monokulär.*

o-, som normalt är tryckstarkt (se ofvan s. 111 ff.), är dock alternativt trycksvagt i öfver ett tjog adjektiver, t. e. *odödlig, omöjlig, oändlig* osv., se II, 356.

pan- (grek. 'all-') förekommer i *pangermanism, -slavism, -teism* och möjligen något till.

pen- (lat. *pæne* 'nästan') blott i *penultima.*

pre- (lat. *præ* 'före') i *preadamit, -destinerad, -disponerad, -existens, -position.*

pro- (lat. *pro* 'i stället för') i *prokansler, -konsul, -kurator, -rektor* — alla äfven mer eller mindre ofta eller blott i viss betydelse uttalade med tryckstarkt prefix, se ofvan s. 113 — samt *proponera,* om detta associeras med *ponera.*

påst- (lat. *post* 'efter') i *postglacial, -position, -positiv* — alla alternativt med tryckstarkt prefix, se ofvan s. 114 — och *postskriptum* (: *skrift*).

pär- (lat. *per* 'genom, medelst, hän') i *permission,* om det möjligen associeras med *mission,* och *peroxid* (kemisk term).

rang- (fra. *rem-*) i *remplacera.*

re- (lat. och fra. *re-* 'åter') i mer än ett dussin fall såsom *reagera, -assurera, -engagera, -flektera* (om möjligen association med *flektera* kan äga rum), *-form(era), -fraktion,*

-generera, -habilitera, -konstruera, -konvention, -organisera, -partition, -producera, -tur, -union och däraf afledda som *reaktion, -flexion, -generation, -konstruktion* o. d.

sju- är augmentativt prefix i *sjudundrande* o. d., se V, 504.

ska- (af *skada* [1]) förekommer blott i *skavank.*

spar- i *sparlakan* (lån från mlty. *sperlaken* 'lakan som utspärras'); stundom tryckstarkt se ofvan s. 115.

su- (lat. *sup-*) i *supponera* och *supposition.*

sub- (lat. 'under') i *subatlantisk, -boreal, -marin, -ordinera, -tropisk.*

syn- (grek. 'med') i *syntes,* om detta associeras med *tes.*

syr- (fra. *sur* 'på, öfver') i *syrnumerär.*

ter- (nederl. *ter* af *te der,* dvs. 'till' + bestämd artikel) är stilistiskt prefix i familjenamnet *Ter Borch* vid sidan af *Borch.*

trans- (lat. 'hän öfver') förekommer i *transaktion, -atlantisk, -formera, -fusion, -marin, -mission* (om associabelt med *mission*), *-plantera, -ponera* (associabelt om icke med *ponera,* så dock väl med *kom-ponera*), *-position.*

tri- (lat. *tri-* 'tre-') i *tricykel.*

å- (dels fra. *haut* 'hög', dels lat. *op-*) i *hautrelief, opponera, opposition, oppression.*

äks- (lat. *ex* 'ur, ut') i *exkommunicera, -ponera, -position,* om nu dessa ord möjligen associera sig med *kommunicera, ponera* och *position.* Om tryckstarkt *äks-* se ofvan s. 118.

änt- (ty. *ent-*) blott i det faktitiva verbet *entlediga.*

öd-, vanligen tryckstarkt (se ofvan s. 118), är någon gång trycksvagt i *ödmjuka, -ast* (se II, 353).

§ 15. Tvåstafviga prefixer.

allra- eller *aldra-* är blott alternativt trycksvagt; se vidare ofvan s. 118 f.

[1] Se II, 353. Till hvad där anförts komma nu de af HJELMQVIST i Språk och stil XII, 228 framdragna ä. nsv. *skadhawank* 1619 och *skadhwanck* 1636 jämte *skawanck* 1525.

amfi- (jfr ofvan s. 119) är trycksvagt i *amfiteatralisk* och någon gång i *amfiteater* (se II, 415).

ana- (grek. 'ånyo') förekommer blott i *anabaptist.*

ante- (lat. 'före') i *antedatera, -penultima, -position.*

anti- (grek. 'mot'; stundom alternativt tryckstarkt, hvarom se ofvan s. 119) fogas, i synnerhet på allra sista tiden, ofta till substantiver och ännu oftare till adjektiver, t. e. *antibackius* (metrisk term), *-cyklon, -dynastisk, -katolsk, -klerikal, -konstitutionell, -krist, -kritisk, -kyrklig, -makassar, -ministeriell, -passad, -religiös, -republikan(sk), -revolutionär, -rojalist, -semit, -septisk, -skandinav, -strof(isk), -tes, -trinitarisk* osv., se SAOB A 1884 f., där 55 exempel på mera »tillfälliga» bildningar anföras såsom *antibiblisk, -byråkratisk, -grammatisk, -konungsk, -lutersk, -militarism, -nationell, -protektionistisk, -socialistisk, -tysk, -wagnerian* o. d.

auto- eller *autå-* (grek. 'själf') förekommer i *autobiograf(i), -didaktisk, -grafisk, -ktonisk, -mobil, -suggestion, -typisk, -typografi.*

bide- (nederl. *bi* 'vid' + bestämd artikel; någon gång tryckstarkt, se ofvan s. 119) i *bidevind.*

biå- (grek. *bio-* 'lif-') i *biobibliografi, -genetisk, -geograf, -kemi.*

boven- (nederl. 'ofvan') i *bovenbramkultje, -bramrå, -bramsegel.*

desi- (alternativt, ehuru mera sällan, tryckstarkt, se ofvan s. 119) i *decigram, -liter, -meter, -ton.*

epi- (grek. 'på') i *epicykel.*

fandär- (nederl. *van* 'från, af' + bestämd artikel) är stilistiskt prefix i familjenamnet *van der Hagen* (jämte *Hagen*).

foto- eller *fotå-* (grek. 'ljus') förekommer i *fotosfär, -typ.*

fårte- (ital. *forte* 'stark') i *fortepiano.*

hydrå- (gr. *hydro-* 'vatten-') i *hydrodynamik, -statik, -teknik.*

hyper- (undantagsvis alternativt tryckstarkt, se ofvan

s. 119) är augmentativt prefix i *hyperciviliserad, -estetisk, -fin, -kritik, -kritisk, -ortodox;* träffas dessutom i *hyperkatalektisk.*

hypo- eller *hypå-* (grek. *hypo* 'under') förekommer blott i *hypocykloid* och *hypotes.*

häkto- (stundom tryckstarkt, se ofvan s. 119) i *hektogram, -liter.*

inter- (lat. 'mellan') i *internationell, -punktera* och (alternativt tryckstarkt, se ofvan s. 120) i den sällsynta grammatiska termen *interessiv* (se V, 192).

jeå- (grek. *geo-* 'jord-') i *geostatik.*

kilo- se nedan s. 134 under *tjilo-.*

kläptå- (grek. *klepto-* 'tjufaktig') träffas blott i *kleptomani.*

krypto- eller *kryptå-* (grek. 'hemlig') i *kryptokalvinist, -katolik.*

kryså- (grek.-lat. *chryso-* 'guld-') i *krysoberyll.*

kåntra- (oftast tryckstarkt, se ofvan s. 120) i *kontraponera, -position, -signera.*

kåsmo- eller *kåsmå-* (grek. *kosmo-* 'världs-') i *kosmopolitisk.*

loko- (lat. 'plats-') i *lokomobil* (men icke *lokomotiv*, eftersom detta ej kan associeras med *motiv*).

melo- (grek. 'sång-') i *melodram(atisk).*

meta- (grek. 'öfver,. om') i *metafysik, -fysisk, -plastisk, -statisk, -tes.*

mikrå- (grek. 'lill-') i *mikroelektrometer, -galvanometer, -kosmisk, -meter.*

milli- (från lat. *mille* 'tusen') i *milligram, -meter.*

muske- i *muskedunder,* lånadt från mlty. *muskedonner,* folketymologisk ombildning af fra. *mousqueton.*

månå- (grek. *mono-* 'en-, ensam-') i *monoklinisk, -mani, -plan, -syllabisk, -teism, -teist(isk).*

nitrå- (grek. *nitro-* 'salpeter-') i *nitrobensin, -glycerin.*

pantå- (grek. 'all-') i *pantomimisk.*

para- (grek. 'vid, förbi') i *parafras, -meter.*

peri- (grek. 'omkring') i *perifras.*

prått- (grek. *proto-* 'först-') i *prototyp.*

pseudo- eller *pseudå-* (grek. 'falsk-') i *pseudoklassisk* och kanske något till.

pyrå- (grek. *pyro-* 'eld-') i *pyromani, -tekniker.*

påli- (grek. *poli-* 'stads-') i *poliklinik, -klinisk.*

påly- (grek. *poly-* 'mång-') i *polyteism, -teist(isk), -tekniker, -teknisk.*

retro- (lat. 'tillbaka') i *retroaktiv.*

rudi- (lat. 'rå-') i *rudimaterie.*

semi- (lat. 'half-') i *semikolon* (alternativt med tryckstarkt prefix, se ofvan s. 121), *-pelagian(ism).*

super- (lat. 'öfver') i *superfin, -fosfat, -intendent, -klorid, -klorur, -oxid.*

supra- (lat. 'öfver') i *supradental, -naturalism, -naturalist(isk).*

sänti- (mera sällan alternativt tryckstarkt, se ofvan s. 121) i *centigram, -liter, -meter.*

tjilo- eller *kilo-* (från fra. *kilo-* af grek. *chilioi* 'tusen') i *kilogram, -meter.* Då *kilo* numera ofta brukas i stället för *kilogram,* så kan *kilo-* äfven betraktas som en sammansättningsled; jfr *häkto-* ofvan s. 119.

vise- (alternativt tryckstarkt, se ofvan s. 121) brukas före titlar o. d., t. e. *vice häradshöfding, v. ordförande, v. pastor.*

äkstra- (lat. *extra* 'utom') förekommer som trycksvagt prefix i *extrajudiciell, -ordinarie, -ordinär.* Ord med tryckstarkt *extra* äro däremot sammansatta med ordet *extra* 'utomordentlig', t. e. *extralärare, -post, -tåg* o. d.

Trestafvigt prefix förekommer väl blott i följande. sällsynta fall: *helio-gravyr, -plastik; paleo-typ; stereo-typ.*

2. Suffixafledning.

FÖRSTA KAPITLET.

Helstarka suffixer.

§ 16. Enstafviga separabla [1] suffixer.

Blott två hithörande fall förefinnas:

-ann, skrifvet *an*, äfven förekommande som prefix (se ofvan s. 102 ff.), är verbalt suffix i ett 30-tal fall, af hvilka dock endast ungefär tredjedelen utgöres af mera vanliga ord. Det användes uteslutande som suffix i *gripa sig an*, *ligga an* (sjöterm), *ta(ga) sig an* och de sällsynta *skrifva an*, *skåda an*, *spränga an*, *spörja an*, *stöta an;* däremot alternativt som prefix i sjötermerna *göra an*, *hala an*, *lofva an*, *löpa an*, *ropa an* (såsom sjöterm; annars alltid *anropa*) och de sällsynta *dra(ga) an*, *föra an*, *ge* (*gifva*) *an*, *rycka an*, *rätta an*, *storma an*, *stå an*, *ställa an*, *teckna an*, *träda an*, jämte vida vanligare *andraga*, *-föra* osv. Dels prefixalt, dels suffixalt användes det ock i följande fall, där dock det prefixafledda verbet har en helt annan betydelse än det suffixafledda: *gripa* (verket) *an*, *gå an*, *komma an* (på), *lägga an* (med ett gevär), *se* (tiden) *an*, *slå an* vid sidan af *angripa*, *-gå*, *-komma* osv.

-bi (det från lågtyskan lånade och vanligen som prefix brukade affixet, se ofvan s. 104 f.) är verbalt suffix i en del sjötermer, nämligen *dreja bi*, *ligga bi*, *pressa bi* samt *falla bi*

---

[1] Om termens betydelse se VII, 16.

och *lägga bi* (vid sidan af de icke såsom sjötermer använda och en helt afvikande betydelse uppvisande *bifalla* och *bilägga*); dessutom i *stå bi* vid sidan af det synonyma *bistå*.

§ 17. Enstafviga inseparabla suffixer.

-ad (fra. *-ade* och detta från prov., sp. och ital. *-ada* af lat. *-ata*) uppträder i inemot ett tjog fall, uteslutande som substantiviskt suffix. Dels ansluter det sig till verber på *-era*, hvarvid denna verbala ändelse i regeln går förlorad, t. e. *block-*, *brav-*, *krev-*, *par-*, *pass-*, *promen-*, *raffin-*, *rockad*, men behålles som *-ər-* i *maskerad*, till annat verb blott i *rulad* (: *rulla*); dels fogas det till substantiver såsom i *fas-*, *galopp-*, *ili-* (: *Ili-on*), *jeremi-* (: *Jeremi-as*), *kanon-*, *kolonn-*, *limon-*, *robinsonad*. En enastående oregelbunden bildning är *triad* till *tre*. Om funktionen se V, 296, 357, 368, 464. Om biformen *-ia'd* se § 18 i det följande.

-ag (grek. *agos* 'förare') förekommer blott i *korag*.

-ak blott i *bosniak* (: *Bosni-en*).

-ack blott i *polack* (: *Pol-en*), som dock stundom uttalas *pol'lak* (jfr familjenamnet *Pol'lak*).

-al (dels från fra. *-al*, dels från dettas källa lat. *-alis*, *-ale*) har till specifik uppgift att bilda genetiska (se V, 512) adjektiver af substantiver. Så användes det i ett 50-tal fall, hvaraf 40 äro anförda V, 549, t. e. *horisont-*, *koloss-*, *kontinent-*, *monument-*, *paradoxal*, hvartill kunna läggas *kameral* (jfr *kammar-kollegium*), *klerikal* (: *klerk*), *medial* (: *medi-um*), *nasal* (: *näsa*), *occidental*, *postal*, *preterital* (: *preterit-um*), *sentimental*, *transcendental* (ett enastående fall med adjektiviskt grundord), *universal* (: *univers-um*). Härtill kommer ett enda icke genetiskt adjektiv, nämligen *centrifugal*. Dessutom brukas det i något öfver ett tjog fall såsom afledningssuffix utan enhetlig funktion (jfr V, 361, 378 och den kollektiva betydelsen i *personal*) bildande substantiver vid sidan af andra substantiver, t. e. *adverbial* (: *adverbi-um*), *areal* (: *are-a*),

faral, fodral (jfr klock*foder*), *ideal* (: *idé*), *instrumental, kloral, kvartal, material* (: *materi-a*), *medelproportional, nasal* (: *näsa*), *normal, oriental, personal, portal, provensal, reversal, ritual* (: *ritu-s;* dock snarare med suffixet *-ual* bildadt till det moderna *rit*), *tribunal*, sällan vid sidan af verber på *-era*, t. e. *differential, integral, linjal* till *differenti-era* osv. Om biformen *-nal* se s. 151, om *-ana'l, -ia'l, -ina'l, -ora'l, -ua'l* se § 18. — Trots sin, som vi sett, rätt ymniga förekomst är dock detta suffix icke produktivt inom nutida svenska, om vi frånse den alldeles enastående vulgära nybildningen *faral* (som bekant ordlekande bildadt som motsvarighet till *moral*). Ty det af Tamm [1] såsom exempel på svensk »nybildning» anförda *fenomenal* är uppenbarligen lån från tyskan.

-ālsk (det nyssnämnda *-al* + *sk*) förekommer blott i *provensalsk* (: *Provence*).

-amm blott i *telegram* (: *telegr-af*).

-an (lat. *-anus*) är ett nästan uteslutande substantiviskt suffix och fogas aldrig till annat än substantivstammar. Det användes först och främst till att af ortnamn bilda indigenatsnamn (se V, 371), t. e. *spartan, tibetan, trojan* osv., tillsammans inemot halftannat tjog fall, anförda V, 377; därnäst till att af personnamn bilda tendentiella konkreter (se V, 353), hvarpå ett dussin exempel äro anförda V, 356, t. e. *luteran, mohammedan, schartauan* osv., till hvilka kunna läggas *dominikan* och *fransiskan*, om dessa ord ännu associeras med *Dominicus* och *Franciscus*. I denna sistnämnda användning är suffixet produktivt i förhållande till personnamn på *-i* eller *-ius*, så att det icke finns något hinder för att vi icke hvilken dag som helst kunna stöta på en *paulian* (: *Pauli*), *tottian* (: *Tottie*) eller *boltzian* (: *Boltzi-us*), *montelian* (: *Monteli-us*). Till annat än egennamn fogas *-an* med tendentiell innebörd i *kurtisan* och *republikan*, utan dylik i *kastellan, sakristan* (: *sakrist-ia*)

---

[1] *Om avledningsändelser hos sv. adj.* s. 65.

och *samaritan* (till det äldre *samarit*). Adjektivbildande är det blott i de V, 551 nämnda *median* och *momentan*. Om biformen *-tan* se s. 155 nedan, om *-ia'n*, *-ria'n*, *-via'n* och de etymologiskt ej härmed samhöriga *-koma'n* (*-kåma'n*) och *-åma'n* se § 18.

-and (lat. gerundivändelsen *-andus*) bildar några få fall af ett sorts participia necessitatis (se V, 552) till verber på *-era* — hvilket suffix försvinner före *-and* — t. e. *examin-*, *konfirm-*, *multiplik-* (: *multiplic-era*), *ordin-*, *tentand* till *examinera* osv.

-ang (fra. *-ent*) förekommer blott i *komplimang* till *komplim-entera*. Om biformen *-emang'* se § 18.

-angs (fra. *-ance*, *-ence* från lat. *-antia*, *-entia*) bildar i halftannat tiotal fall abstrakta substantiver till verber på *-era* (som då förlora detta suffix), t. e. *allians*, *assistans*, *assonans*, *assurans*, *differens* [1], *dissonans*, *extravagans*, *hofvans* (vulgärt; modern nybildning, väl — jämte 1700-talet *leverantz*, nu *leverans*, dvs. *leverangs* — det enda spåret af produktivitet hos detta suffix), *konkurrens* [1], *konvenans*, *korrespondens* [1], *leverans*, *observans*, *tolerans*, *vigilans* [2] till *alli-era* osv.' Dessutom förekommer det i *magnificens* [1] till *magnifik*. Om biformen *-jangs* se s. 151, om *-ånang's* se § 18.

-angt (fra. *-ant*, fem. *-ante*) bildar adjektiver till verber på *-era* (med förlust af detta suffix) i ett dussin fall, t. e. *brilj-*, *charm-*, *extravag-*, *frapp-*, *gen-*, *hofv-* (vulgärt; enstående nybildning, jfr *hofvans* strax ofvan), *intress-*, *intrig-*, *neglige-*, *observ-*, *tolerant* (jfr nedan under *-ant*) till *brilj-era* osv., sällan till verber på *-a*, t. e. *dansant*, *pikant*, *pressant*; jfr V, 523, 560. Om biformerna *-sangt*, *-tangt* se s. 152 och 155.

-ann förekommer dels i *däran* och *välan* (med samma affix som ofvan s. 102 ff. och 135 behandlats), dels i namnen *Marianne* och *Sirianne* (af *Marie*, resp. *Siri* + *Anne*).

[1] Äfven uttaladt *-äns* (jfr s. 158).

[2] Några af de ord, där *-angs* skrifves *-ans*, uttalas undantagsvis *-ans* (jfr s. 139).

-ans blott i *stimulans* till *stimul-era* samt i några af de ofvan (jfr not 2 å s. 138) under *-angs* anförda orden, som undantagsvis (i mindre vårdadt språkbruk) uttalas med *-ans* i stället för *-angs.*

-ānsk (det ofvan s. 137 behandlade *-an* + *sk*) bildar i stor utsträckning genetiska adjektiver till substantiver (ofta med stympning af dessa grundord), företrädesvis till personnamn, t. e. *linne-, skytte-, messiansk,* därnäst oftast till ortnamn, t. e. *bosporansk, pompejansk,* sällan till andra substantiver, t. e. *republikansk, antediluviansk* (: *diluvi-um*). Se vidare V, 529, där 42 exempel äro anförda, till hvilka kunna läggas t. e. *mohammed-, nestori-* (: *Nestori-us*), *schartau-, zwingliansk.* Om biformen *-tānsk* se nedan.

-ant (ty. *-ant* från fra. *-ant,* ursprungligen ändelse för pres. part.) är ett specifikt substantiviskt suffix, som framför allt har till uppgift att till verber på *-era* (med förlust af detta suffix) bilda agentiala (se V, 334) substantiver såsom *emigr-, prenumer-, representant* — se vidare V, 335 f., där 28 exempel äro anförda, till hvilka kan läggas *variant* — mera sällan aktorala (se V, 337) substantiver såsom *domin-, fabrik-* (: *fabric-era*), *ignor-, kommend-, musik-* (: *music-era*), *tremulant* (jfr V, 344). Till annat verb än på *-era* hör blott *predikant;* till substantiver — frånsedt några agentiala eller aktorala bildningar som kunna hänföras lika väl till ett verb på *-era* — höra *arrest-, back-* (: *Back-us*), *cession-, delir-* (: *delir-ium*), *foli-* (: *foli-o*), *komedi-, kvadr-* (: *kvader*), *paskillant* (jfr V, 336, 351, 356); till ett adjektiv blott *obskurant.* Med tiden torde *-ant* bli äfven adjektivbildande, ty några af de s. 138 anförda adjektiverna på *-angt* (skrifvet *-ant*) börja på grund af ortografiens inflytande att anta ett alternativt uttal *-ant;* så åtminstone tämligen allmänt *intolerant* (men knappast ännu *tolerant*). Om biformen *-uan't* se § 18.

-ar (ty. *-ar* från lat. *-aris, -are*) är i det hela sällsynt, både såsom bildande genetiska adjektiver till substantiver,

t. e. *alveolar* (: pl. *alveol-er*), *konsular*, *polar*, *solar*, *velar* (: *vel-um*), och såsom bildande substantiver till andra substantiver, t. e. *exemplar* (: *exempel*) och *hektar* (: *hekt-o*) eller till verber på *-era* (med förlust af detta suffix), t. e. *jubilar* och *kommentar*, eller rent undantagsvis till ett adjektiv t. e. *singular* (: vulgärt *singel*). Om den icke etymologiskt samhöriga biformen *-oa'r* se § 18.

-ard (fra. *-ard* från ty. *-hard* i namn af typen *Bernhard*) bildar substantiver af andra substantiver i några få fall såsom *dynamit-*, *kommun-* (jfr V, 356), *savojard* (se V, 378).

-āsj (lty. *-asche* från fra. *-age* af lat. *-aticum* [1]) bildar substantiver, företrädesvis till verber på *-era* (som därvid förloras), t. e. *ballot-*, *emball-*, *karambol-*, *kartonn-*, *kolport-*, *mass-*, *pass-*, *persiffl-*, *plantage*, mera sällan till andra verber, t. e. *bräck-*, *last-*, *läck-*, *slit-*, *tacklage*, eller substantiver, t. e. *band-*, *busk-*, *eremit-*, *kusin-*, *lavett-*, *personage* [2]. Om betydelsen se V, 361, 464, 480. Om biformen *-tāsj* se s. 155.

-asm (grek. *-asmos*) kan uppföras som sv. suffix på grund af *entusiasm* och *kiliasm* vid sidan af *entusi-ast* och *kili-ast*.

-ass förekommer blott i *barkass* (från ty. *barkasse*) till *bark*skepp.

-ast (ty. *-aster* [3] från lat.) med förklenande betydelse (såsom i tyskan) förekommer blott i *kritikast* och *poetast* (jfr V, 388). Af annan upprinnelse (grek. *-astēs*) och innebörd är det i *entusiast* och *kiliast*, som kunna betraktas som suffixafledda på grund af de sidoordnade bildningarna *entusiasm* och *kili-asm* (jfr strax ofvan).

[1] Se Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. subst.*, s. 16.

[2] Dialektalt utbytes *-asj* stundom mot *-as*, antingen i följd af dissimilation, t. e. *skänkas* 'skänk, gåva' (nybildning på sv. botten, kanske enastående), eller på grund af metates, t. e. *masjas* 'massage', *pasjas-a* 'sagolik berättelse' af *passage*. Jfr det omvända ändelsebytet i de vulgära formerna *grimasj*, *strapasj* 'strapats', *tabelrasj*.

[3] Hvari *-er* väl uppfattats såsom nominativändelse (eller möjligen pluraländelse) och därför aflägsnats på samma sätt som den fsv. nominativändelsen *-er*. Jfr *kusk* af ty. *kutscher*, *tratt* af lty. *trachter* o. d.

-at (ty. *-at* från lat. *-ātus*) är ett så godt som uteslutande substantivbildande suffix. Dels användes det i öfver 40 fall för att skapa företrädesvis abstrakter och lokala konkreter (jfr V, 472, 480 och 381 f.) till andra substantiver, t. e. *aktorat, antikvariat* (: *antikvari-e*), *asiat* (: *Asi-en*), *banat, decemvirat, dekanat, doktorat, duumvirat, eforat* (: *efor-us*), *episkopat* (: *biskop*), *exarkat, format, fosfat* (: *fosf-or*), *hospodarat, inspektorat, jodat* (*klorat* o. a. d. kemiska termer), *kalifat, kantorat, kollegat, kommissariat* (: *kommissari-e*), *konkubinat, konsulat, kvadrat* (: *kvader*), *lektorat, markisat, nasirat, notariat* (: *notari-e*), *novitiat* (: *noviti-e*), *opiat* (: *opi-um*), *pastorat, patriarkat, patronat, pensionat, possessionat, primat* (: *prim-as*), *priorat, protektorat, recentiorat, rektorat, seniorat, sultanat, triumvirat, vikariat* (: *vikari-e*). Dels bildar det i öfver ett tjog fall företrädesvis resultativa och virtuella konkreter (jfr V, 368 och 351) till verber på *-era* (med förlust af detta suffix), t. e. *adressat, citat, derivat, destillat, duplikat* (: *duplic-era*), *endossat, fabrikat* (: *fabric-era*), *filtrat, internat, kastrat, ornat, petrifikat* (: *petrific-era*), *plagiat, postulat, predikat* (: *predic-era*), *prejudikat* (: *prejudic-era*), *preparat, referat, resultat, separat, sublimat, stipendiat, trassat, vertebrat* (: *vertebr-erad*; verb saknas); blott i ett fall till verb på *-a*, nämligen i *sirat*. Alldeles undantagsvis bildar det adjektiver till verber på *-era*, t. e. *moderat* och *separat*. Om biformen *-krat* se nedan s. 151, *-ea't, -ia't, -lika't* se § 18, *-aria't* se § 20.

-ats (mlty. *-atze* af lat. *-atio*) förekommer blott i *seglats*.

-av blott i *skandinav* (: *Skandien*).

-ba (af *behagar*, se II, 351 f.) blott i *hvaba* till *hvad*.

-be blott i det skämtsamma *skarabé* (: *Skara*); se V, 378.

-bi (samma affix som de ofvan s. 104 f. och 135 f. behandlade *bi-* och *-bi*) blott i *förbi*.

-des (lat. *-decim*) blott i *duodes*.

-dik (jfr *-ik* s. 144) blott i *juridik* (: *juri-s* kandidat o. d.).

-e (fra. *-é*, vanligen af lat. *-œus*) förekommer i *dubblé*

(jaktterm), *epikuré* (: *Epikur-us*), *europé* (: *Europ-a*), *kafé* (: *kaff-e*), *kanané, nasaré* (: *Nasar-et*), *odyssé* (: *Odyss-eus*), *pytagoré* (: *Pytagor-as*); jfr om betydelsen V, 356, 378, 381. Dessutom uppträder det i en mängd vanligen af ortnamn bildade familjenamn såsom *Hamré, Holmé, Hulthé, Strömé, Thomée* o. d. (se V, 435). Om biformerna *-je, -ne, -se* och *-te* se här nedan s. 151, 153 och 155.

-el förekommer blott i *ceremoniel* (jämte *-äl* och *-äll*, hvarom se s. 157 f.) och — stammande från lat. *-ela* — i *klientel, kuratel* (: *kurat-or*; i båda dessa sednare ord jämte *-äl*, se s. 157 f.).

-em se *-äm* (s. 158).

-en träffas i *acetylen* och möjligen någon annan kemisk term; vidare i några indigenatsnamn (se V, 371, och jfr 378) såsom *antioken* (: *Antiok-ia*), *chilen* (: *Chil-e*), *damasken* (: *Damask-us*), *hellen* (: *Hell-as*). Dessutom förefinnes det i en ofantlig och dagligen sig ökande mängd mest af ortnamn bildade familjenamn — ursprungligen med den lat. ändelsen *-enius* — såsom *Arosén, Björkén, Clasén, Forsén, Noreen, Petrén* osv. (se V, 431 f.). Om biformen *-sen* se nedan s. 153.

-ēnsk uppstår genom *-sk*-afledning af de nyssnämnda indigenats- och familjenamnen på *-en*, t. e. *antiokensk* (: *Antiok-ia*), *chilensk, hellensk* (: *Hell-as*), *noreensk*. Om *italiensk* se nedan under *-änsk* (s. 158).

-er förekommer i *klaver* (om detta ännu associeras med *klav*) och *kvarter* (t. e. månens) samt i en mängd vanligen till ortnamn bildade familjenamn — ursprungligen med den lat. ändelsen *-er(i)us* — såsom *Almér, Bolmér, Holmér, Tunér* osv. (se V, 434). Om biformen *-ler* se nedan s. 151.

-es (ital. *-ese* af lat. *-ensis*) träffas i några indigenatsnamn, hörande till ortnamn såsom *albanes* (: *Alban-ien*), *aragones* (: *Aragon-ien*), *genues* (: *Genu-a*), *japanes, kines* (: *Kin-a*), *siames, sudanes, tonkines* (se V, 378) och i efterbildningen *idunes* (se V, 345). Om biformen *-nes* se här nedan s. 152, om det helt annat ursprung ägande *-des* se här ofvan s. 141.

-et (af diverse ursprung såsom grek. *-ētēs*, lat. *-ētum*, fra. *-et*) förekommer i *homilet* (: *homil-ier*), *paket* (: *pack-e*), *piket*, *signet* (: *sign-era*), *staket* (: *stak-e*). Om biformen *-ite't* och däraf ytterligare utbildade suffixformer se § 18.

-graf (grek. *-grafos* '-skrifvare') i *lexikograf* (: *lexiko-n*). Om biformen *-ogra'f* (eller *-ågra'f*) se § 18.

-i (mlty., fra. *-ie* af lat. *-ia*) är ett af våra allra vanligaste suffixer, erbjudande inemot 300 exempel. Det är specifikt substantivbildande och uppträder med följande hufvudsakliga funktioner [1], i det att medelst detsamma skapas:

1. Framför allt — i nära 200 fall — aktionella abstrakter, stundom åtminstone alternativt öfvergångna till resultativa konkreter. Dessa bildningar utgå:

a) Vanligen från substantiver, nästan uteslutande sådana som beteckna personer, i synnerhet dylika på *-are*, hvilket suffix före *-i* uppträder som *-ər-*, t. e. *bokhålleri*, *frieri*, *fyrverkeri*, *gästgifveri* osv. (se V, 469 ff., 479 och 369, där tillsammans 111 exempel anföras, till hvilka kan läggas det i ä. nsv. allmänt, men numera nästan blott i Finland förekommande *drinkeri* [2]), men äfven på *-låg*, t. e. *filologi*, *mytologi*, *teologi* m. m. (se V, 468 f., där 35 exempel anföras), på *-graf*, t. e. *geografi*, *lexikografi*, *topografi* m. m. (se V, 469, där 16 exempel anföras, till hvilka kunna läggas *biografi* och *fotografi*), och på annat ordslut, t. e. *astronomi*, *diplomati*, *filosofi* osv. (se V, 468 f., där 19 exempel anföras). Till subst. som icke beteckna person höra däremot blott 7 fall, nämligen *autotypi*, *dagerrotypi*, *elektrotypi*, *fototypi*, *stereotypi*, *telefoni* och *telegrafi*.

b) Sällan — blott i ett dussin fall — från verber på *-era*, hvilket suffix då före *-i* vanligen uppträder som *-ər*, t. e. i *broderi*, *draperi*, *fronderi*, *koketteri*, *kujoneri*, *kåseri*, *ral-*

[1] Jfr i viss mån Cederschiöld, *Studier öfver verbalabstrakterna i nutida svenska*, s. 52 ff.

[2] Se närmare om detta ord i Språk och stil III, 127 och V, 150. För öfrigt är nog detta suffix dagligdags produktivt för bildande af ord på *-eri* vid sidan af ord på *-are*.

jeri, spioneri, trakasseri, mera sällan helt och hållet förloras, t. e. i *dementi, garanti, travesti.*

2. Virtuella abstrakter, undantagsvis alternativt öfvergångna till resultativa konkreter. Dessa bildningar äro afledda af:

a) Substantiver som beteckna personer, t. e. *barbari, byråkrati, tyranni* o. d. (se V, 479, där 16 exempel anföras, till hvilka kan läggas *parti*).

b) Adjektiver, t. e. *analogi, anomali, ortodoxi* o. d. (se V, 479, där 10 exempel anföras, till hvilka kunna läggas *kakofoni* och krono-, skatte*värdi*).

3. Officinnamn (se V, 380) bildade till benämningar på yrkesidkare, t. e. *bageri, marketenteri, mejeri* (: *mejer-ska*) osv., se V, 381, där 37 exempel anförts, till hvilka kan läggas *schweizeri,* ursprungligen 'kafé hållet af en schweizare'.

4. Dominienamn (se V, 381) bildade till personbenämningar i ett fåtal fall, t. e. *baroni, dekani, faktori, monarki, sacellani, satrapi, tetrarki.*

5. Feminina till maskulina dopnamn, blott i *Antonie, Eugenie,* och — alternativt med trycksvagt suffix — *Stefanie.*

6. Kollektivum. Blott i *rytteri* till *ryttare.*

Om biformerna *-ni, -ri, -si* se nedan s. 152 f., *-eri', -grafi', -leri', -lågi'* § 18, *-ågrafi'* och *-ålågi'* § 20.

-id (grek. *-id-*) bildar substantiver till andra substantiver i några få fall: *bernadottid, fluorid, klorid, sylfid, tegnerid* (: *Tegnér*). Om biformen *-oi'd* eller *-åi'd* se § 18.

-ik (fra. *-ique* af lat. *-icus*) bildar abstrakta — sällan konkreta — substantiver till andra substantiver, företrädesvis personbenämningar, t. e. *apologetik, gymnastik, pedagogik* o. d. (se V, 471, där 19 exempel anföras), men äfven stundom till andra slags substantiver, t. e. *melodik, metrik* (: *meter*), *synonymik* osv. (se V, 472, där 9 exempel anföras, till hvilka kunna läggas *epik* till *ep-os, gotik, historik* till *histor-ia, klassik,*

kubik, *portik*). Om biformen *-dik* se ofvan s. 141, *-tik* se s. 155, *-ati'k*, *-isti'k*, *-oti'k* se § 18.

-il förekommer blott i adj. *febril* (: *feber*).

-ilj (fra. *-ille* af lat. *-icula*) blott i *flottilj* (: *flott-a*).

-im (hebreisk pluraländelse) blott i de bibliska *kerubim* och *serafim*.

-in (fra. *-ine* af lat. *-inus*) är, frånsedt adj. *alpin* (: *alp*), uteslutande substantivbildande och fogas då, frånsett *blondin* (: adj. *blond*) och våra annonsafdelningars färska nybildningar af typen *rakin* (: v. *rak-a*), endast till substantivstammar. Det bildar då:

1. Familjenamn till ett dagligen sig ökande antal af många hundra (jfr V, 431), anslutande sig företrädesvis till ortnamn, t. e. *Hedin*, *Lundin*, *Nordin*, *Sundin*, *Vallin*, *Vestin* osv.

2. Kvinnliga dopnamn — öfver ett tjog — till manliga sådana, t. e. *Alfons-*, *Adam-*, *Adolf-*, *Albert-*, *August-*, *Axel-*, *Bernhard-*, *Erhard-*, *Ernest-* (: *Ernst*), *Georg-*, *Herman-*, *Josef-*, *Karol-* (: *Karl*), *Claës-*, *Klement-* (: *Klemens*), *Malkolm-*, *Paul-*, *Nikol-* (: *Nikol-aus*), *Reinhold-*, *Rupert-*, *Tomas-*, *Viktor-*, *Vilhelmine*.

3. Kemiska termer — öfver dussinet — såsom *antifebrin* (: *feber*), *aseptin* (jfr *anti-sept-isk*), *azalein* (: *azale-a*), *fibrin* (: *fiber*), *fuksin* (: *fuchs-ia*), *kinin* (: *kin-a*), *koffein* (: *kaffe*), *rosein* (: *ros-a*), *sackarin* (: *socker*), *safranin* (: *saffran*), *tein*, *tuberkulin* (: *tuberkel*), *ytterbin* 'jord från *Ytterby*' o. d.

3. Diverse bildningar — inemot ett tjog — såsom *amorin*, *Augustin* (dopnamn), *augustin* (munk; etymologiskt sedt ej af *August*, utan af *Augustinus*), *balsamin*, *benediktin*, *bernhardin*, *bramin* (: *Bram-a*), *dalmatin* (: *Dalmat-ien*), *disciplin* (: *discipel*), *georgin* 'Dalia', *jakobin*, *karaffin*, *karolin* (: *Karl*), *kolerin* (: *koler-a*), *lanternin* (: *lantern-a*), *montenegrin* (: *Montenegr-o*), *rabbin* (: *rabb-i*), *violin* (: *fiol*).

Om biformen *-lin* se nedan s. 151, *-oli'n* se s. 168.

-ing förekommer blott i *karoling* (: *Karl* den store) och det mindre kända *meroving* (: *Merov-eus*).

-īnsk (af det nyss behandlade *-in* + *-sk*) bildar genetiska adjektiver till person- och ortnamn, t. e. *levantinsk*, *paulinsk*, *sixtinsk* osv., se V, 530, där 15 exempel anföras. Om biformerna *-nīnsk* och *-tīnsk* se här nedan s. 152 och 155.

-ir träffas blott i *bankir*.

-is (fra. *-ice* af lat. *-ix*, genit. *-icis*) har till sin specifika uppgift att bilda femininer till maskuliner på *-tör*, hvilket suffix då före *-is* uppträder som *-tr-*, t. e. *aktris*, *direktris*, *restauratris* osv. (se V, 321, där 18 exempel anföras). Desutom förekommer det fogadt till annat slags substantiv i *gurmandis* och *portugis* (: *Portug-al*) samt i några bildningar af verber på *-era* (med förlust af detta suffix) såsom *exercis*, *notis*, *servis*, *syrpris* (: *syrpr-enera*).

-isk träffas blott i subst. *morisk*.

-ism (fra. *-isme* af lat. *-ismus* och detta från grek. *-ismos*) är ett af våra allmännaste suffixer, af hvilket jag — frånsedt dess mångfaldiga biformer — antecknat 199 fall. Det är uteslutande substantivbildande och fogas ojämförligt oftast (i 115 fall) till substantiver, men äfven till adjektiver (i 47 fall) eller andra stammar (i 37 fall). Dess specifika funktion är att bilda virtuella abstrakter (se V, 472 f.), hvaraf de allra flesta äro utprägladt tendentiella (se V, 481 ff.), och det ansluter sig då mycket mer än dubbelt så ofta till substantiver (101 fall) som till adjektiver (44 fall). Undantagsvis, men dock så att det alltjämt är i denna användning produktivt, bildar det konkreter — i 10 fall till substantiver, i 3 fall till adjektiver — med den specifika betydelsen af för ett visst språkbruk karakteristiska uttryck (jfr V, 355), än mera sällan kollektiver (blott 3 fall, alla till substantiver). Vi få alltså följande indelning:

1. Abstrakter:

a) Till substantiver höra *advent-*, *albin-* (: *albin-o*), *alkohol-*, *antisemit-*, *asket-*, *bonapart-*, *budd(a)-*, *bysantin-*, *cesar-*, *darvin-*, *despot-*, *dilettant-*, *donat-* (: *Donat-us*), *dual-*, *epikur-*, *esperant-* (: *esperant-o*), *fartse-*, *fetisch-*, *fosfor-* (: *Phosphor-os*),

galvan- (: *Galvan-i*), *hellen-*, *hero-* (: *hero-s*), *ideal-*, *idiot-*, *impression-*, *islam-*, *jakobin-*, *jansen-* (: *Jansen-ius*), *jesuit-*, *jingo-*, *journal-*, *juda-*, *kalvin-*, *kannibal-*, *kapital-*, *karl-* (don *Carl-os*), *katolic-* (: *katolik*), *kommun-*, *kretin-*, *lama-* (: Dalai *lama*), *macchiavell-* (: *Macchiavell-i*), (*elektro*)*magnet-*, *marx-*, *metod-*, *militar-* (: *militär*), *montan-* (: *Montan-us*), *morfin-*, *mormon-*, *obskurant-*, *orlean-* (: *Orléans*), *panslav-* (: *slav*), *patriot-*, *penal-*, *platon-*, *protektion-*, *protestant-*, *sadduce-*, *saintsimon-*, *satan-*, *sion-*, *skandinav-*, *somnambul-*, *symbol-*, *tom-* (: *Thom-as* ab Aquino), *wagner-*, *vandal-*, *verdandism* (: *Verdand-i*); vidare till några substantiver på *-iker*, med förlust af *-er* och öfvergång af *k-* till *s*-ljud, sådana som *agnostic-*, *eklektic-*, *gnostic-*, *mystic-*, *skeptic-*, *stoicism* samt slutligen till tendentiella personbenämningar på *-an* sådana som *boströmian-*, *schartauan-*, *vegetarianism* osv., se V, 483, där 27 exempel äro anförda. I det sist nämnda fallet är suffixet nu för tiden ytterst produktivt.

b) Till adjektiver höra *absolut-*, *fatal-*, *femin-* (: *femin-in*), *feodal-*, *human-*, *indifferent-*, *klerikal-*, *kollektiv-*, *konservat-* (: *konservat-iv*), *liberal-*, *merkantil-*, *nykter-*, *ockult-*, *opportun-*, *parallell-*, *partikular-* (: *partikulär*), *positiv-*, *pur-*, *radikal-*, *real-*, *separat-*, *servil-*, *social-*, *subjektivism*; vidare till åtskilliga adjektiver på *-äll*, med förändring af detta till *-al-*, sådana som *formal-*, *individual-*, *industrial-*, *material-*, *proportional-*, *rational-*, *sensual-*, *universalism* samt till många adj. på *-isk*, med förlust af detta suffix, sådana som *akadem-*, *anark-*, *antropomorf-*, *cyn-*, *empir-*, *fanat-*, *hypnot-*, *lakon-*, *pragmat-*, *reumat-*, *sekter-*, *vegetarism*.

c) Korresponderande med tendentiella personbenämningar på *-ist* äro, utom många redan under a och b nämnda, *altru-*, (*ana*)*bapt-*, *antagon-*, *chauvin-*, *de-*, (*in*)*determin-*, *ego-*, *eudemon-*, *exorc-*, *hedon-*, *imperial-*, *kviet-*, *nihil-*, *optim-*, *pap-*, *pessim-*, *piet-*, *rabul-*, *rigor-*, *rojal-*, *spirit-*, *spiritual-*, *synkret-*, *synkron-*, (*a-*, *mono-*, *pan-*, *poly*)*te-*, *terror-*, *trapp-*, *ultra-*, *util*(*itar*)*-*, *verism*.

2. Icke kollektiva konkreter:

a) Till substantiver höra *amerikan-*, *barbar-*, *dan-* (: pl. *daner*), *fenn-* (: *finn-e*), *finland-*, *german-*, *grec-*, *island-*, *latin-*, *slavism*.

b) Till adjektiver höra *arka-* (: *arka-isk*), *provinsial-* (: *provinsiell*), *vulgarism* (: *vulgär*).

c) Korresponderande med ett tendentiellt konkretum på *-ist* är *sofism*.

3. Kollektiver, alla hörande till substantiver, äro *mekan-* (: *mekan-ik*), *organ-*, *vokalism*.

Om biformerna *-sm* § 26, *-nism*, *-sism*, *-tism* här nedan, *-ais'm*, *-alis'm*, *-anis'm*, *-atis'm*, *-eris'm*, *-isis'm*, *-otis'm*, *-tisis'm*, *-vagis'm* § 18, *-ialis'm*, *-ianis'm*, *-ualis'm* § 20 se i det följande.

-ist (fra. *-iste* af lat. *-ista* och detta från grek. *-istēs*) är nästan lika vanligt som *-ism* — jag har 192 exempel antecknade — och äfvenledes rätt produktivt. Det bildar uteslutande personbenämningar, nästan alla af aktoral eller tendentiell natur (jfr V, 341 f. och 352 ff.), och fogas ojämförligt oftast (122 fall) till substantivstammar, stundom (28 fall) till adjektivstammar, men sällan (4 fall) till verber på *-era* med utelämnande af detta suffix. Vi ha alltså följande olika slags bildningar:

1. Till substantiver höra *advent-*, *akvarell-*, *alkohol-*, *alt-*, *angl-* (: pl. *angl-er*), *annal-*, *arvod-* (: *arvod-e*), *auktion-*, *atom-*, *bandag-*, *baryton-*, (*kontra*)*bas-*, *basun-*, *belletr-* (: »belles lettres»), (*automo*)*bil-*, *blåband-*, *bonapart-*, *botan-* (: *botan-ik*), *brikoll-* (: Par *brikoll*), *budd*(*a*)*-*, (*violon*)*cell-* (: *cell-o*), (*bi*)*cykl-* (: *cykel*), *darvin-*, *detalj-*, *donat-* (: *Donat-us*), *drog-*, *dual-*, *esperant-* (: *esperant-o*), *essay-*, *evangel-* (: *evangel-ium*), *fetisch-*, *fiol-*, *flott-* (: *flott-a*), *flöjt-*, *folklor-*, *fosfor-* (: *Phosphor-os*), *följeton-* (: *följetong*), *försteklass-* (*andreklass-* osv.), *gard-* (: *gard-e*), *german-*, *grad-*, *gratial-*, *gymnas-* (: *gymnas-ium*), *harp-* (: *harp-a*), *hellen-*, *hofrätt-*, (*valt*)*horn-*, *humor-*, *ideal-*, *impression-*, *jansen-* (: *Jansen-ius*), *journal-*, *jur-*

(: *jur-a*), *kabbal-* (: *kabbal-a*), *kalvin-*, *kapell-*, *kapital-*, *karl-* (: don *Carl-os*), *karrikatyr-*, *klarinett-*, *kommun-*, *kontor-*, *kontrapunkt-*, *kor-* (: *kör*), *kornett-*, *korrektion-*, *lama-* (: Dalai *lama*), *libell-*, *librett-*, *lig-* (: *lig-a*), *lungsot-* [1], *lyce-* (: *lyce-um*), *manufaktur-*, *manövr-* (: *manöver*), *marx-*, *maskin-*, *metod-*, *mod-*, *montan-* (: *Montan-us*), *moral-*, *morfin-*, *nord-* 'en som studerar *nord*iska språk', *novell-*, *obo-* (: *obo-e*), *od-* 'medlem af sällskapet *O. D.*', *oriental-*, *orlean-* (: *Orléans*), *ornament-*, *panegyr-* (: *panegyr-ik*), *pian-* (: *pian-o*), *prill-* (: *prill-a* 'preliminärexamen'), *prokur-* (: *prokur-a*), *prosa-*, *protektion-*, *protokoll-*, *psalm-*, *sanskrit-*, *saintsimon-*, *sion-*, (*pan*)*slav-*, *sol-* (: *sol-o*), *stil-*, *stereotyp-*, *symbol-*, *telefon-*, *telegraf-*, *tenor-*, *tom-* (: *Thom-as* ab Aquino), *tur-*, *wagner-*, *velociped-*, *verdand-* (: *Verdand-i*), *violinist*.

2. Till adjektiver höra *absolut-*, *civil-*, *fatal-*, *femin-* (: *femin-in*), *human-*, *kameral-*, *kollektiv-*, *legitim-*, *merkantil-*, *nykter-*, *ockult-*, *opportun-*, *partikular-* (: *partikulär*), *positiv-*, *privat-*, *pur-*, *real-*, *roman-* (: *roman-ska* språk), *sekter-* (: *sekterisk*), *separat-*, *socialist* samt åtskilliga som förändra adjektivets *-äll* till *-al* såsom *formal-*, *individual-*, *proportional-*, *rational-*, *sensual-*, *special-*, *universalist*.

3. Till verber på *-era* (med utelämnande af detta suffix) höra *excerp-*, *kompon-*, *manier-* och *publicist*.

4. Korresponderande med tendentiella abstrakter på *-ism* äro, utom många redan under 1 och 2 nämnda, *altruist*, (*ana*)*baptist* osv., se 37 exempel ofvan under *-ism* 1, c.

Om biformerna *-st* § 26, *-nist* här nedan s. 152, *-ais't*, *-alis't*, *-anis't*, *-eris't* § 18, *-ualis't* § 20 se i det följande.

-it (fra. *-ite* af lat. *-ita* och detta från grek. *-itēs*) är — frånsedt det enstaka adjektivet *expedit* till *exped-iera* — alltid substantivbildande. Det fogas nästan alltid till substantiver (blott undantagsvis verber) eller närmare angifvet:

---

[1] Se t. e. Språk och stil V, 158.

1. Företrädesvis till ortnamn för att af dessa bilda indigenatsnamn, t. e. *kanaanit, ninivit* (stundom med fördunklad betydelse, t. e. *abderit, karmelit*) och deras inhemska efterbildningar, som visa att suffixet i denna användning är alltjämt produktivt, t. e. *kalmarit, åmålit* osv., se V, 377 [1], där 22 exempel äro anförda, till hvilka kunna läggas *edomit* och *moabit* samt det finländska *arkangelit.* [2]

2. Ofta till personnamn, hvaraf då företrädesvis bildas tendentiella konkreter (jfr V, 377 och 345) eller ock s. k. patronymika, t. e. *(pre)adamit, amalekit, ammonit, beskowit, hamit, heimdalit* (: föreningen *Heimdal*), *hickmanit, hussit, ibsenit, ismaelit, israelit, jakobit, jesuit, johannit* (: *Johann-es*), *levit* (: *Lev-i*), *malinit, midianit, (anti)semit* samt de efter mönstret af sådana till 1 ofvan hörande fall som *falsterboit, åboit* o. d. bildade skämtsamma *dalboit* och *hjoboit.*

3. Sällan till andra substantiver än de redan anförda, t. e. *bronkit* (: *bronkerna*), *kolorit* (: *kulör*), *meteorit, metropolit* [2] och några kemiska termer såsom *cyanit, fosforit, klorit.*

4. Alldeles undantagsvis till verber på *-era* med förlust af denna ändelse, t. e. *expedit* (subst.), *fallit* (vanligen dock uttalat *falitt*; till det vulgära *fallera*), *favorit* (: *favor-isera*).

Om biformen *-ovi't* se s. 168.

-itt förekommer blott i *fallit*, hvarom se strax ofvan under *-it* mom. 4.

-iv (fra. *-if, -ive* af lat. *-ivus*) bildar nästan uteslutande adjektiver, vanligen till substantiver, t. e. *abortiv, attributiv, defensiv, effektiv, impulsiv, instinktiv, kollektiv, kvalitativ* (: *kvalitet*), *kvantitativ* (: *kvantitet*), *objektiv, predikativ, progressiv, (im-, re)produktiv, regressiv, subjektiv*, sällan till adjektiver, t. e. *definitiv* (: *finit*), *disjunktiv, intensiv*, och än mera sällan till verber såsom *adoptiv* (: *adopt-era*). Undantagsvis bildar det

---

[1] Jfr Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. subst.*, s. 20.

[2] Jfr ock det *samskolit* (: *samskol-a*), som träffas hos W. Cederschiöld i *Svenska studier tillägnade G. Cederschiöld*, s. 121.

äfven substantiver, t. e. till annat substantiv *(ac)kreditiv* och den fysikaliska termen *objektiv*, till adjektiv väl blott *korrektiv*. Om biformerna *-ktiv*, *-siv*, *-tiv* se här nedan, *-ati'v* se s. 162.

-jangs (jfr *-angs* ofvan s. 138) förekommer blott i *ruljangs*, hvarom se V, 465.

-je blott i de fra. lånorden *portier* och *rentier* (: *ränt-a*).

-jon (jfr *-on* nedan s. 152) blott i *kompanjon* (: *kompan-i*) och *miljon* (: pro *mille*).

-jär (jfr *-är* nedan s. 159) bildar adjektiv af substantiv i *reguljär* (: *regel*) och af adjektiv i *singuljär* (: *singel*). Om *-jär* växlande med *-iär* i vissa aktorala konkreter se § 18 under *-iär*.

-jäss (jfr *-äss* nedan s. 159) förekommer blott i det från franskan lånade *gentiljess*.

-krat blott i *byråkrat*.

-ksjon (jfr *-sjon* nedan s. 153 f.) blott i *instruktion* och *(re)konstruktion* till resp. *in-* och *(re)konstru-era*.

-ktiv (jfr *-iv* ofvan s. 150 f.) blott i *fiktiv* till *fi-ngera* samt *instruktiv* och *konstruktiv* till resp. *in-* och *konstru-era*.

-ktör (jfr *-tör* nedan s. 156) blott i *instruktör* och *konstruktör* till resp. *in-* och *konstru-era*. Om biformerna *-aktö'r*, *-äktö'r* se § 18.

-ler (jfr *-er* ofvan s. 142) blott i det till *skrifva* oregelbundet bildade *skribler*.

-lin (jfr *-in* ofvan s. 145) uppträder i en mängd familjenamn, bildade till ortnamn, t. e. *Bro-*, *Mo-*, *Sjölin*. Se vidare V, 431.

-låg (från grek. *logos* 'tal') förekommer i *embryolog* och *etymolog* (: *etymo-n*). Om biformen *-åg* se s. 157, om *-kålå'g* och *-ålå'g* se § 18.

-lätt (jfr *-ätt* nedan s. 159 f.) blott i *landålett* 'liten landå'.

-nal (jfr *-al* ofvan s. 136 f.) blott i *embryonal* och, om man så vill (se V, 549), *konditional*. Om biformen *-ana'l* se s. 162.

-ne blott i *turné*.

-nes (jfr *-es* ofvan s. 142) blott i *javanes.*

-ni (jfr ofvan *-i* mom. 5) blott i kvinnonamnet *Ottonie.*

-ninsk (jfr *-insk* ofvan s. 146) blott i *ottoninsk.*

-nism (jfr *-ism* ofvan s. 146 ff.) i *bramanism* och *platonism.*

-nist (jfr *-ist* ofvan s. 148 f.) i *orgelnist.*

-när (från mlty. *-nēre* [1]) träffas stundom i *konst-, port-, tullnär,* som dock vanligen ha antingen trycksvagt eller halfstarkt suffix. Om biformen *-enä'r* se s. 163.

-od (eller *-åd*) blott i den fysikaliska termen *elektrod* (: *elektr-isk*).

-ol (eller väl oftare *-ål*, se nedan) blott i *kupol* (: *kup-a*).

-on är substantivbildande, men blott i några ord som föga eller kanske alls icke längre associera sig med sina grundord. Det fogas, frånsedt det föråldrade myntnamnet *dublon* (: *dubbel*) och *pretenti-on* vid sidan af *pretenti-ös,* blott till substantiver, t. e. *bataljon, cyklon* (eller *-ån*), *fason, feston* (eller *-ång*), *fronton* och familjenamnet *Andersoon.* Om biformerna *-jon, -ksjon* se ofvan, *-sjon, -son, -tsjon* se nedan, *-aksjon, -atsjon; -iljon, -itsjon, -katsjon, -satsjon, -sitsjon, -utsjon,* se § 18, *-fikatsjon, -iatsjon, -isatsjon* se § 20, *-ifikatsjon, -ikulatsjon* se § 23.

-or förekommer blott i *spanjor* till *Spanien* (uttaladt *Spanjen*).

-os i *fransos* (: *frans-man*), *tuberkulos* (: *tuberkel*) samt i *nevros,* för den händelse att detta skulle hänföras till *nerv*(!) Om biformen *-iko's* se s. 166.

-ot i indigenatsnamnen *epirot* (: *Epir-us*) och *kandiot* (: *Kandi-a*). Om biformen *-io't* se s. 166.

-ri (jfr *-i* ofvan s. 143 f.) fogas till substantiver i *fåneri, fögderi* (: *fogde*), *kanaljeri, skytteri* 'jakt', *spökeri, stolleri, säteri* (: *säte-sgård*). Om biformen *-eri'* se s. 163 ff.

-sangt (jfr *-angt* ofvan s. 138) förekommer blott i *imposant* (: *impo-nera*).

[1] Se vidare Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv,* s. 73 f.

-se blott i *exposé* (: *expo-nera*).

-sen (jfr *-en* ofvan s. 142) bildar familjenamn till minst 88 dopnamn, t. e. *Petersén*, *Svensén*, och till minst 40 enklare bildade familjenamn, t. e. *Ankarsén*, *Bergersén*. Jfr vidare V, 416 och 422.

-sens bildar familjenamnen *af Peterséns*, *-ens* till dopnamnet *Peter* och *Andresénz* (*Andrésenz*) till familjenamnet *André*.

-si (jfr *-i* ofvan s. 143 f.) förekommer i *aristokrati* och *diplomati* (om de uttalas *-asi* i stället för det vanligaste *-ati*), *bourgeoisie*, *geodesi* (: *geode-t*), *hypokrisi* (: *hypokri-t*), *jalusi* 'svartsjuka', *poesi* (: *poe-t*) samt *anestesi*, *apoplexi*, *epilepsi*, *frenesi*, *heresi*, *katalepsi* och *paralysi* vid sidan af *aneste-tisk* osv.

-sism (jfr *-ism* ofvan s. 146 ff.) förekommer i *gastricism* till *gastri-t*, *-sk* och *svecism* till *sve-ar*, *-aland* o. d.

-siv (jfr *-iv* ofvan s. 150 f.) bildar nära ett tiotal adjektiver, som kännas såsom afledda på grund af sin korrespondens med abstrakter på *-sjon* (jfr ock *decisiv* till *deci-dera*), t. e. *expansiv*, *explosiv* (jfr ock *explo-dera*), *expressiv*, *extensiv*, *koncessiv*, *konklusiv*, *repulsiv*, *successiv*, *suspensiv* (jfr ock *suspendera*) vid sidan af *expansion* osv.

-sjon[1] (af lat. *-siōn-* och *-tiōn-*, ofta genom tysk eller fransk förmedling) förekommer — frånsedt de talrika, oändligt rikt (t. e. ensamt *-atsjon* med 201 fall) representerade biformerna, om hvilka se ofvan s. 152 under *-on* — i åtminstone 119 fall, uteslutande bildande substantiver, nästan alla med abstrakt, stundom dock åtminstone alternativt till konkret öfvergången betydelse (jfr V, 459 f., 480, resp. 345, 365 f.). Det kan till nöd i omkring hvart sitt tjog fall betraktas som afledningssuffix till ett substantiv eller adjektiv, ehuru i bådadera fallen de allra flesta af de ifrågavarande afledda orden vida otvungnare associera sig med verber (på *-era*), från hvilka de ock historiskt sedt utgå. Exempel på dylika af-

[1] Skrifvet *-ion*, *-(s)sion*, *-tion*.

ledningar till substantiver vore då *affekt-*, *aggregat-*, *annex-*, *aspirat-* (: *aspirat-a*), *assignat-*, *citat-*, *derivat-* (: *derivat-um*), *expedit-*, *fabrikat-*, *falsifikat-*, *institut-*, *kompress-*, *korrelat-*, *legat-*, *preparat-*, (*re*)*produkt-*, *progress-*, *reflex-* (t. e. i *reflexionsspegel*), *rekvisit-* (: *rekvisit-a*), *substitution*; till adjektiver åter *abstrakt-*, *definit-*, *desperat-*, *disjunkt-*, (*in*)*diskret-*, *distinkt-*, *konfus-* (: *konfys*), *konjunkt-*, *konkret-*, *kontrakt-*, *korrekt-*, *invers-*, *moderat-*, *obligat-*, *precis-*, *resolut-*, *sankt-*, *separation*. Men hufvudmassan af exemplen måste i alla händelser nödvändigtvis associativt hänföras till verber, samtliga på *-era*, hvilka ej blott förlora detta suffix före *-sjon*, utan äfven oftast dessförutom undergå genomgripande fonologiska förändringar (se t. e. V, 459 f.) vid det nya suffixets tillfogande. Sådana fall äro *absorption*, *adjunktion*, *adoption*, (*re*)*aktion*, *allusion*, *cession*, *deduktion*, *digestion*, *direktion*, *diskussion*, *dissektion*, *distraktion*, *division*, *elision*, *emission*, *explosion*, *fiktion*, *flexion*, *funktion*, *induktion*, (*des*)*infektion*, *injektion*, *inspektion*, *interpunktion*, *intervention*, *introduktion*, *invention*, *kollision*, *konskription*, *konsumtion*, *konvention*, *konversion*, *korruption*, *obduktion*, *option*, *permission*, *preskription*, *presumtion*, *pretention*, *projektion*, *proskription*, *protektion*, *recension*, *reception*, *redaktion*, *reduktion*, *reflexion* 'öfverläggning', *relation* 'berättelse', *repulsion*, *resorption*, *revision*, *skansion*, *subskription*, *suggestion*, *suspension*, *transkription* till *absorbera*, *adjungera* osv. Härtill komma nu åtskilliga fall, där *-sjon* kännes som suffix, emedan det korresponderar med *-siv* eller *-tiv* hos besläktade adjektiver, såsom i *expansion*, *expression*, *extension*, *koncession*, *konklusion*, *succession*, resp. *eruption*, *intuition*, *ostentation*, *relation* 'förhållande', *restriktion* vid sidan af *expansiv* osv., resp. *eruptiv* osv. Ändtligen höra hit de fall, då suffixet i mera »vårdad» stil har uttalet *-tsjon*, hvarom se här nedan s. 155. Om biformen *-ksjon* se ofvan s. 151, om *-aksjo'n* se s. 161.

-sjös (jfr *-ös* nedan) uppträder i *kapriciös* (: *kapri-s*) samt i *religiös* (: *reli-gion*), om och när detta ord uttalas med *f*-ljud.

-son (se V, 435 not 2) i familjenamnen *Petersòon* och *Åkessoon*.

-säll (jfr *-äll* nedan s. 157 f.) i familjenamn af typen *Wiksell* (se vidare V, 432).

-sör (jfr *-ör* nedan s. 160 f.) i *regissör* (: *regi*). Om biformerna *-isö'r*, *-tisö'r* se § 18.

-tan (jfr *-an* ofvan s. 137 f.) i *samaritan* (: *Samari-en*).

-tangt (jfr *-angt* ofvan s. 138) i *eklatant* 'som sker med *eclat*'.

-tänsk (jfr *-änsk* ofvan s. 139) i *samaritansk* (: *Samari-en*), *toletansk* (: *Tole-do*) och *tripolitansk* (: *Tripoli-s*).

-täsj (jfr *-äsj* ofvan s. 140) i *agiotage*.

-te i *varieté* till *varie-ra*.

-tik (jfr *-ik* ofvan s. 144 f.) i *dogmatik* (oftare uppfattadt som *dogm-atik* se s. 162), *dramatik* (äfven *dram-atik*), *romantik*.

-tïnsk (jfr *-ïnsk* ofvan) i *bysantinsk* (: *Bysan-s*) och *florentinsk* (: *Floren-s*).

-tism (jfr *-ism* ofvan s. 146 ff.) i *dogma-* (eller *dogmatism*, se s. 162) och *schematism*.

-tiv (jfr *-iv* ofvan s. 150 f.) bildar ett fåtal adjektiver till verber på *-era* såsom *(retro)aktiv* (: *ag-era*), *distributiv*, *konstitutiv*, *presumtiv*. Härtill komma de fall, då *-tiv* uppfattas som suffix på grund af sin korrespondens med *-sjon* i samhöriga substantiver, t. e. *eruptiv*, *induktiv*, *intuitiv*, *ostentativ*, *relativ*, *restriktiv*, *suggestiv* vid sidan af *eruption* osv. Om biformen *-ati'v* se s. 162.

-tsjon (i något lägre stil *-sjon*, se ofvan s. 153 f.) bildar högst ett dussin substantiver, vanligen till verber på *-era* (med förlust af detta suffix) såsom *definition*, *distribution*, *expedition*, *konstitution*, *kontribution*, *promotion* (: *promo-vera*), *prostitution*, *restitution*, sällan till verber på *-a* (med bibehållande af detta suffix) såsom *forma-*, *muntra-*, *seglation*. Med den juridiska termen *proklama* associerar sig näppeligen *proklamation*,

utan i stället med verbet *proklamera*, och det är sålunda en afledning med suffixet *-a(t)sjon*, om hvilket liksom om *-itsjon*, *-katsjon*, *-satsjon*, *-sitsjon*, *-utsjon* se § 18. Om biformerna *-fikatsjon*, *-iatsjon* och *-isatsjon* se § 20, *-ifikatsjon* och *-ikulatsjon* § 23.

-tur (jfr *-ur* här nedan) förekommer blott i *tabulatur*, ty *litteratur* associeras näppeligen med bokhålleritermen *littera*. Om biformerna *-atu'r*, *-äktu'r* se § 18.

-turg (jfr *-urg* här nedan) blott i *dramaturg* (eller *dram-aturg*, se s. 163).

-täll (jfr *-äll* nedan s. 157 f.) blott i *accidentell* (: *acciden-s*).

-tärn (jfr *-ärn* nedan s. 159) blott i *sextern*.

-tör (fra. *-teur*, lån från lat. *-tor*; jfr *-ör* nedan s. 160 f.) bildar några få substantiver till verber på *-era* (som saknas före *-tör*), t. e. *aktör* (: *ag-era*), *distributör*, *expeditör*, *introduktör* (: *introduc-era*). Om biformen *-ktör* se ofvan s. 151, om *-aktör*, *-angtör*, *-antör*, *-atör*, *-itör*, *-sitör*, *-utör*, *-äktör* se § 18.

-u förekommer blott i *hindu* (: *Hind-ostan*).

-ul i *cellul* och *oxidul*. Om biformen *-ambul* se s. 162.

-ur (af lat. *-ūra*) bildar nästan uteslutande substantiver (hvaraf inemot halfva antalet äro namn på befattningar, se V, 472), nästan alltid till substantivstammar, t. e. *adjunkt-*, *agent-*, *arkitekt-*, *cens-* (: *cens-or*), *diktat-* (: *diktat-or*), *docent-*, *intendent-*, *kandidat-*, *klor-*, *kvadrat-*, *kvest-* (: *kvest-or*), *prefekt-*, *profess-* (: *profess-or*), *punkt-* (medicinsk och boktryckeriterm), *recept-* (en sorts apoteksdisk), *text-* (medicinsk och apoteksterm), sällan till verber på *-era* (med förlust af detta), t. e. *bravur*, *kultur* (: *kult-ivera*), *skulptur*, eller adjektiver, t. e. *korrektur*, *ruptur* (: *ab-rupt*). Om biformen *-tur* se här ofvan, om *-atu'r*, *-äktu'r* se § 18.

-urg förekommer blott i *metallurg*. Om biformen *-turg* se här ofvan.

-us blott i det skämtsamma *tungus* till *tung*.

-yd blott i *inkietyd* till *inkiett*.

-yr (fra. *-ure* af lat. *-atura*) bildar ett dussin substantiver (mest abstrakter), nästan uteslutande till verber på *-era* (med förlust af detta), t. e. *blessyr*, *bornyr*, *dressyr*, *frisyr*, *glasyr*, *gravyr*, *kannelyr*, *lavyr*, *martyr*, *tortyr*. Till substantiver höra blott *flottyr* och, om man så vill, *advokatyr* och det nyssnämnda *glasyr*. Om biformerna *-aty'r*, *-ity'r* se § 18.

-ysk förekommer blott i *fransysk* vid sidan af *frans-os*, *-man*.

-åd se *-od* ofvan s. 152.

-åg (jfr *-låg* ofvan s. 151) blott i *mineralog* (jfr V, 469 not 1).

-ål i *kupol* (äfven uttaladt *-ol*, se ofvan under *-ol*) och tidningsannonsernas nybildningar af typen *hårol* (ett hårmedel), som äfven bjuda på en utvidgad biform *-erål*, t. e. i *läkerol* (: *läk-a*).

-ån (eller *-on*, se ofvan s. 152) i *cyklon* (: *cykel*).

-ång på sin höjd i *feston* (äfven uttaladt *-on*, se ofvan under *-on*), *linong*, *medaljong*, *salong*, som endast mycket svagt — och några af dem kanske icke alls — associera sig med de enkla grundorden.

-ått i *Charlotte* (: *Charl-es*) och *kapott* (: *kapp-a*).

-äjsk i *europeisk* (: *Europ-a*) och *hebreisk* (: *hebr-é*).

-äl i subst. *ceremoniel* (äfven uttaladt *-el* — se ofvan s. 142 — eller *-äll*), *klientel*, *kuratel* (: *kurat-or*; båda dessa sednare ord kanske oftare uttalade *-el*, se ofvan), *materiel* (: *materi-a*; äfven uttaladt *-äll*).

-äll (från fra. *-el* af lat. *-alis*) bildar dels talrika genetiska adjektiver till substantiver, t. e. *form-*, *ide-*, *(inter)nationell* osv. (se V, 548, där 33 exempel anföras, till hvilka kunna läggas *duell* till *du-o*, *muskatell*, *nominell* till *nomen*, *rituell* till *ritu-s* och *universell* till *univers-um*), dels en mängd familjenamn — ofta uppkomna af äldre latiniserade namn på *-elius* — af typen *Fors-*, *Sundell* osv. (se V, 432), dels ändtligen några få andra substantiver, nämligen *naturell* och de båda nyss ofvan

nämnda (alternativt uttalet *-äl* uppvisande) *ceremoniel* och *materiel*, alla tre hörande till substantivstammar. Om biformerna *-säll* och *-täll* se här ofvan, om *-iäl'l*, *-siäl'l* och *-uäl'l* se § 18.

-äm eller *-em* (grek. *-ēma*) förekommer blott i *filosofem* och den alldeles färska nybildningen *telefem* till *telef-onera*.

-än i det vulgära adjektivet *knoddän* (se V, 551) och substantivet *hellen* (om hvars uttal med atternativt *-en* se II, 383) till *Hell-as*.

-änd (från lat. *-endus*) bildar några substantiver till verber på *-era* såsom *add-*, *divid-*, *promov-*, *recipi-*, *subtrahend* samt dessutom *minuend* till *minu-s*.

-äns (från ty. *-enz* af lat. *-entia*) bildar uteslutande substantiver, nästan blott till verber på *-era* t. e. *assist-*, *(in)-differ-* [1], *diverg-*, *exist-*, *fosforesc-*, *konfer-*, *(in)kongru-*, *konkurr-* [1], *konverg-*, *korrespond-* [1], *kvitt-*, *refer-*, *resid-*, *tendens*; i ett enda fall till ett adjektiv, nämligen *magnificens* [1] (: *magnifik*). Härtill komma många fall, då ett substantiv på *-äns* korresponderar med ett adjektiv på *-änt*, t. e. *intellig-*, *kompet-*, *(in)konsekvens* o. d. (se V, 479, där 19 exempel anföras), blott i ett fall med ett substantiv på *-änt*, nämligen *konvalescens*. Om biformen *-ilän's* se s. 166.

-änsk (eller *-ēnsk*) blott i *italiensk* till *Itali-en*.

-änt (från ty. *-ent* af lat. *-ent-*) bildar dels ofta substantiver (vanligen agentiala eller aktorala) till verber på *-era*, t. e. *abbon-*, *oppon-*, *recens-*, *regent* osv. (se V, 335, 344, 352, där 31 exempel anföras), hvartill kommer det med abstraktet *konvalescens* korresponderande *konvalescent*; dels mera sällan adjektiver till verber på *-era*, t. e. *diverg-*, *(in)kongru-*, *konvergent*, hvartill komma de många fall, då ett adjektiv på *-änt*, korresponderar med ett abstrakt substantiv på *-äns* (jfr strax ofvan), t. e. *intellig-*, *(in)kompet-*, *(in)konsekvent* o. d. (se V, 520, där 19 exempel anföras). Om biformerna *-amän't*, *-imän't* se § 18.

[1] Äfven uttaladt *-angs* (jfr ofvan s. 138).

-är (fra. *-aire* af lat. *-arius* och *-aris*) bildar till substantiver dels närmare ett 30-tal adjektiver såsom *disciplinär, elementär, familjär* osv. — se V, 550, där 22 exempel anföras, till hvilka kunna läggas *(extra)ordinär* (: *»extra ordinem»*), *primär, sedimentär, sekundär* (: *sekund-a*), *syrnumerär* (: *nummer*) — dels ett tjog substantiver (om hvilkas betydelse se V, 336, 345, 353, 357) såsom *borgenär* (som dock oftast uttalas med blott halfstark ultima; hör för öfrigt historiskt sedt ej hit, utan till det ofvan behandlade *-när*), *cirkulär* (: *cirkel*), *diktionär, doktrinär, formulär* (: *formel*), *funktionär, kommissionär, milliardär, millionär, ministär* (: *minist-er*), *missionär, motionär, (syr)numerär* (: *nummer*), *parlamentär* (närmast hörande till verbet *parlament-era*, liksom ock vissa andra af de här anförda exemplen lika väl eller någon gång hellre ansluta sig till verber på *-era* än till de mot dessa svarande substantiviska stamorden), *pensionär, petitionär, reaktionär, revolutionär, visionär.* Enstaka står *mystär* till *myst-isk.* Om biformerna *-jär, -när* se här ofvan, *-enä'r, -inä'r, -iä'r, -olä'r, -sjonä'r* se § 18, *-ikulä'r* se § 20.

-ärn träffas blott i *kvint-, modern.* Om biformen *-tärn* se ofvan s. 156.

-ä'rt blott i *reformert.*

-äs blott i *fadäs* (: *fadd*).

-ä'sj i det vulgära *pigäsch* (: *pig-a*).

-äsk (fra. *-esque* från ital. *-esco* af lat. *-iscus*) bildar några substantiver till andra substantiver, t. e. *arab-, barbar-, humor-, mor-* 'arabesk', *soldatesk*; dessutom adjektivet *romanesk.*

-äss (fra. *-esse* af lat. *-itia*) bildar några abstrakta (stundom alternativt till konkreta öfvergångna) substantiver till adjektiver, t. e. *ackurat-, delikat-, fin-, nobl-* (: *nobel*), *sekretess.* Enstaka står femininet *negress* (jämte *negrinna*) till *neger.* Om biformen *-jäss* se ofvan s. 151.

-ätt (från det romanska diminutivsuffixet fra. *-et, -ette,*

ital. *-etto, -etta*) bildar först och främst till substantiver två dussin andra substantiver, bland hvilka endast få bibehållit mer eller mindre af den ursprungliga diminutiva betydelsen (jfr V, 386) och för öfrigt många numera föga eller stundom kanske ej alls associera sig med de ursprungligen motsvarande grundorden. Sådana fall äro *anis-*, *bal-*, *chemis-*, *cigarr-*, *du-* (: *du-o*), *falkon-* 'liten falkon (gammalt eldgevär)', *fas-*, *histori-* (: *histori-a*), *jack-* (uttadt *fakätt*, trots *jack-a*), *kask-* (uttaladt *kafätt*, trots *kask*), *kolonn-*, *kvart-*, *kvint-*, *lamp-* (: *lamp-a*), *lans-*, *novell-*, *oper-* (: *oper-a*), *palm-* (ett sorts ornament), *polk-* (: *polk-a*), *ros-*, *schal-*, *staty-*, *stöfl-* (: *stöfvel*), *tersett*. Vidare bildar det kvinnliga dopnamn dels till andra dylika, t. e. *Annette, Jeanette, Lisette, Minette* till *Ann-a* osv., dels till manliga, t. e. *Andreette, Henriette, Jacquette*. Sällan bildar det substantiver till adjektiver, t. e. *blank-*, *brun-*, *dubbl-* (: *dubbel*), *duplett* (: »in *dupl-o*»), eller verber såsom i *lornjett* (till det numera vanligen af nybildningen *lornjettera* ersatta *lornj-era*) och *rulett*, om detta nu verkligen associerar sig med *rull-a*. Slutligen bildar det ett par adjektiver, nämligen till ett substantiv *violett* och till ett adjektivum *brunett*. Om biformen *-lätt* se ofvan s. 151.

-ör (fra. *-eur* af lat. *-atōr-*, sällan *-tōr-*, *-ōr-*) bildar uteslutande substantiver till ett antal af minst 74 — eller, om vi medräkna de som bildas medelst någon af suffixets utvidgade biformer, 105 — af hvilka alla utom *longör, parlör* och *transportör* utgöra personbenämningar, de allra flesta af aktoral natur. De ansluta sig dels (i 30 fall) till verber på *-era*, t. e. *appret-*, *arrang-*, *cisel-*, *desert-*, *dress-*, *eklär-*, *flan-*, *fris-*, *frott-*, *galvanis-*, *grav-*, *hypnotis-*, *inspekt-*, *jongl-*, *kommend-*, *kolport-*, *kås-*, *magnetis-*, *mark-*, *marod-*, *mass-*, *mont-*, *nivell-*, *parl-*, *ralj-*, *skrod-*, *skulpt-*, *tiralj-*, *traktör*; dels nästan lika ofta (i 27 fall) till såväl ett substantiv som ett därmed samhörigt verb på *-era*, t. e. *affisch-*, *annons-*, *bankrutt-*, *debatt-*, *diskont-*, *dispasch-*, *emalj-*, *export-*, *fabrik-*, *flank-*, *frond-*, *furag-*,

import-, *intrig-*, *kontroll-*, *kurtis-*, *massag-*, *min-* (: *min-a*), *modell-*, *parfym-*, *plant-* (: *plant-a*), *porträtt-*, *rapport-*, *retusch-*, *stereotyp-*, *transport-*, *voltigör*; dels mera sällan (i 15 fall) till substantiver, som ej vid sin sida ha något verb på *-era*, t. e. *ambassad-*, *bank-*, *dans-*, *entrepren-* (: *entrepren-ad*), *gross-*, *kass-* (: *kass-a*), *klack-*, *kollekt-*, *krönik-* (: *krönik-a*), *medalj-*, *milliard-* (jämte *-är*, se s. 159), *musket-* (: *musköt*), *silhuett-*, *valsör*; dels ändtligen i två fall till ett adjektiv, nämligen i *litteratör* och *longör*. Om biformerna *-ktör*, *-sör*, *-tör* se här ofvan, *-adör*, *-aktör*, *-angtör*, *-atör*, *-isör*, *-itör*, *-sitör*, *-tisör*, *-utör*, *-äktör* se § 18.

-ös (fra. *-eux*, *-euse* af lat. *-ōsus*, *-ōsa*) bildar framför allt adjektiver till substantiver, t. e. *melodi-*, *nerv-*, *por-*, *skandalös* osv. (se V, 523 och 550 f., där 34 exempel anförts, till hvilka kunna läggas *inventiös* till *inventi-on* och *serös* till *ser-um*); vidare femininer till några maskuliner på *-ör* såsom *arrangös*, *dansös*, *frisös*, *krönikös*, *massös*, *retuschös* samt utan dylik maskulin motsvarighet *brodös* till *brod-era* och *petrolös* till *petrol-eum*. Om biformen *-sjös* se ofvan s. 154, om *-inö's*, *-iö's*, *-uö's* se § 18, *-uriö's* se § 20.

§ 18. Tvåstafviga suffixer med tryckstark ultima [1].

-adör (jfr *-ör* § 17) bildar ett par substantiver till verber på *-era*, nämligen *assur-* och *raffinadör*.

-aism (jfr *-ism* § 17) förekommer blott i *hebraism* till *hebr-é*.

-aist (jfr *-ist* § 17) blott i *hebraist* till *hebr-é*.

-aksjon (jfr *-sjon* § 17) blott i *distraktion* till *distr-ä*.

-aktör (jfr *-ör* § 17) blott i *redaktör* till *red-igera*.

-alism (jfr *-ism* § 17) afleder substantiver af substantiver i *form-*, *ide-*, *industri-*, *materi-* (: *materi-en*), *natur-*, *proportionalism*. Om biformerna *-ialis'm*, *-ualis'm* se § 20.

[1] Alla äro inseparabla, liksom öfverhufvud alla flerstafviga suffixer.

-alist (jfr *-ist* § 17) likaså i *form-*, *ide-*, *materi-*, *natur-*, *orient-*, *proportionalist*. Om biformen *-ualis't* se § 20.

-ambul (hörande till lat. *ambulare* 'vandra') förekommer blott i *somnambul* till *sömn*.

-amänt (lat. *-amentum*) bildar substantiver till verber på *-era* i *incitament*, *medikament* (: *medic-inera*) och *ornament*.

-anal (jfr *-al* § 17) förekommer blott i *backanal* till *Back-us*.

-angtör (äfven uttaladt *-antör*; jfr *-ör* § 17) i *leverantör* till *lever-era*.

-anism (jfr *-ism* § 17) är dagligen produktivt för bildande af abstrakter till personbenämningar, t. e. *ari-* (: *Ari-us*), *luter-*, *læstadi-* (: *Læstadi-us*), *muhammed-*, *nestori-* (: *Nestori-us*), *nietzsche-*, *pelagi-* (: *Pelagi-us*), *rousseau-*, *schartau-*, *unitarianism* (: *unitari-e*) osv., sällan till andra substantiver, t. e. *republikanism* (genom förmedling af *republikan*). Om biformen *-ianis'm* se § 20.

-anist (jfr *-ist* § 17) uppträder i *organist* till *org-el*.

-antör se *-angtör* här ofvan.

-atik (jfr *-ik* och *-tik* § 17) afleder substantiver af substantiver i *dogm-* och *dramatik*.

-atism (jfr *-ism* § 17) träffas i *dogmatism* (jfr *-tism* s. 155).

-ativ (jfr *-iv* § 17) bildar till verber på *-era* dels några instrumentala substantiver såsom *lax-*, *preserv-*, *purg-*, *regulativ* (: *regl-era*), dels några adjektiver såsom *konserv-*, *represent-*, *vegetativ*.

-a(t)sjon (lat. *-atiōn-*; jfr *-sjon* § 17) bildar massvis abstrakta — stundom till konkreta (i synnerhet resultativa sådana) öfvergående — substantiver till verber på *-era*, t. e. *deklam-*, *demonstr-*, *donation* osv. (se V, 457 ff., 365, 345, 362, 480, där 201 exempel äro anförda). Om biformer se *-tsjon* § 17.

-atur (lat. *-atūra*; jfr *-ur* § 17) bildar några substantiver, företrädesvis till verber på *-era* såsom *arm-*, *kolor-*,

kvadr-, *makul-*, *registr-*, *sign-*, *titulatur*, sällan till substantiver — ehuruväl några af de redan anförda exemplen kunna hänföras till sådana — såsom *komministratur* till *komminister* och *muskulatur* till *muskel*.

-aturg (jfr *-urg* § 17) träffas blott i *dramaturg* (jfr *-turg* s. 156).

-atyr (jfr *-yr* § 17) blott i *karrikatyr* (: *karrik-era*) och, om man så vill, *advokatyr* (: *advoc-era*).

-atör (fra. *-ateur* af lat. *-atōr-*; jfr *-ör* § 17) bildar öfver ett dussin konkreta substantiver till verber på *-era* såsom *ackompanj-*, *administr-*, *deklam-*, *dekor-*, *demonstr-*, *epur-*, *illustr-*, *improvis-*, *konspir-*, *navig-*, *oper-*, *organis-*, *registr-*, *vaccinatör*, alla utom *epuratör* och *registratör* utgörande personbenämningar.

-eat förekommer blott i *hanseat* till *Hans-an*.

-elur [1] blott i *krumelur*.

-emang (fra. *-ement* af lat. *-amentum*) bildar nära ett dussin substantiver (de flesta abstrakta) till verber på *-era* såsom *abonn-*, *ackompanj-*, *arrang-*, *avanc-*, *bombard-*, *deplac-*, *endoss-*, *engag-*, *mank-*, *möbl-*, *resonemang*. Om biformen *-isemang'* se § 20.

-emänt (lat. *-ementum*) bildar några substantiver till verber på *-era* såsom *log-*, *signal-*, *supplement*.

-enär (jfr *-när* § 17), som dock oftast uttalas med blott halfstark ultima, afleder subst. af subst. i *falkenär* (arkaiskt), *gäldenär*, *resenär* (: *res-a*) och *skuldenär*.

-eri (från mlty. *-erīe* af fra. *-erie* och ital. *-eria*; ursprungligen suffixet *-are* + *-i* [2]) bildar minst 127 substantiver [3] med följande funktioner:

[1] Här liksom i de följande åtta suffixerna är *e* tecken för *ə*-ljud.

[2] Se Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 17, och *Om ty. ändelser*, s. 25 f., samt Noreen, *Vårt språk* V, 470. Jfr också *-i* § 17.

[3] »En svensk förf., som är utomordentligt rik på -eri är Strindberg» (R. G:son Berg i Språk och stil III, 127).

1. Abstrakter (stundom öfvergående till resultativa konkreter):

a) Till verber (36 fall; jfr nedan b): *angifveri, bakdanteri, bedrägeri* (: *bedrag-a*), *begabberi, bettleri, boleri, dykeri, frieri, frosseri, förräderi* (: *förråd-a*), *gnideri, huttleri, jägeri* (: *jag-a*), *kannstöperi, kaperi, klåperi, kryperi, lismeri, mångleri, prejeri, raseri, rofferi, röfveri, signeri, skinneri, skrifveri, slöseri, smuggleri, snatteri, ströfveri, svärmeri, tiggeri, vingleri,* af hvilka alla utom *huttleri, köpslageri, raseri* och *signeri* äfven kunna uppfattas som afledningar på *-i* till ord på *-are* (enligt s. 143 under *-i* mom. 1, a).

b) Till verber eller därmed samhöriga enklare substantiviska ord (35 fall): *afguderi, baggböleri, drömmeri, fiskeri, fjolleri, fronderi* (: *frond-era*), *fuskeri, fylleri, fåneri, grubbleri, gyckleri, gäckeri, horeri, hyckleri, häxeri, jobberi, kludderi, kujoneri* (: *kujon-era*), *käbbleri, lotteri, mureri, mångsyssleri, procenteri, rimmeri, sjåperi, skojeri, skrymteri, slafveri, snobberi, spioneri* (: *spion-era*), *spökeri, stolleri, superi, svineri, tokeri, trolleri, vurmeri,* af hvilka minst hälften äfven kan uppfattas som afledningar på *-i* af ord på *-are.*

c) Till substantiver (19 fall; jfr ofvan b): *bönhas-, charlatan-, donquijott-, fantast-, fe-, krögeri* (: *krog*; samtidigt afledning på *-i* till *krögare*), *lurifax-, jurist-, kines-, papist-, pedant-, pultron-, rabulist-, rebell-, skolfux-, sodomit-, sofist-, tjufv-, tyskeri.*

d) Till adjektiver (7 fall, frånsedt det nyssnämnda *tyskeri,* som ju äfven kan föras hit): *bigott-, bisarr-, bryd-* (: *brydd*), *galant-, kokett-, pikant-, pryderi.*

2. Officinnamn:

a) Till verber (16 fall; jfr nedan b): *blekeri, bryggeri, bränneri, garfveri, gjuteri, kröneri, mälteri, renseri, rosteri, sliperi, snideri, spinneri, sätteri, valkeri, vaskeri, åkeri,* af hvilka alla utom *blekeri, renseri* och *rosteri* äfven kunna uppfattas som afledningar på *-i* till ord på *-are.*

b) Till verber eller därmed samhöriga enklare substantiviska ord (5 fall): *färgeri, rökeri, slakteri, tryckeri, väfveri*, hvilka samtliga äfven kunna uppfattas som afledningar på *-i* till ord på *-are*.

c) Till substantiver (6 fall; jfr ofvan b): *anderi* (inhägnadt område för kultur af änder) [1], *fasaneri, hönseri, raffinaderi, ränteri* (: *ränt-a*) och *skafferi*, om detta ännu associeras med *skaff-ning*. [2]

3. Öfriga fall äro *klerkeri* (arkaiskt), *länderi* (: *land*) och *prosteri*, alla tre bildade till substantiver.

Om biformen *-leri'* se här nedan s. 167.

-erism (jfr *-ism* § 17) förekommer blott i *sekterism*.

-erist (jfr *-ist* § 17) blott i *sekterist*.

-eron eller *-erån* blott i *kvart-* och *terseron*.

-erål se s. 157 under *-ål*.

-geri (jfr *-eri* s. 163 ff.) i *köpslageri* (: *köpslå*).

-grafi i *lexikografi* (: *lexiko-n*). Om biformen *-ågrafi'* se § 20.

-iad (jfr *-ad* § 17) är alltjämt produktivt i bildningar till egennamn såsom *bellman-, borås-, fahlcrantz-, gustav-, karoliad* o. d., om hvilkas tvåfaldiga betydelse se V, 357.

-ial (jfr *-al* § 17) bildar till substantiver dels några få substantiver såsom *adverb-, different-* (: *differens*), *potential* (: *potens*), dels några äfvenledes få adjektiver såsom *allod-, ekvator-, kollegial* (: *kolleg-a*; äfven afledning på *-al* till *kollegium*).

-ian (jfr *-an* § 17) är dagligen produktivt för bildande af tendentiella substantiver till personbenämningar, t. e. *boström-, gustav-, presbyterian* o. d. (se V, 356, där 18 exempel anföras).

-iänsk (jfr *-änsk* § 17) uppstår vanligen genom *-sk*-af-

---

[1] Ej upptaget i SAOB, men användes t. e. i Sv. jägarförbundets tidskrift.

[2] Om det 1838—1851 uppträdande *dejeri* (: *dej-a*) se E. Ljunggren i *Svenska studier tillägnade* G. Cederschiöld, s. 88 ff.

ledning till nyssnämnda ord på *-ian*, men förekommer dessutom någon gång såsom i t. e. *borgströmiansk(a* professuren) o. d., hvarom se V, 529.

-iard förekommer blott i *milliard* (: »pro *mill-e*»).

-iat (jfr *-at* § 17) i *kansler-*, *proletar-* (: *proletär*), *sekretariat* (: *sekreter* eller *sekter*).

-ifug i *centrifug* till *centr-um*.

-ikos (jfr *-os* ofvan s. 152) i *studentikos*.

-iljon i *postiljon*.

-iläns (jfr *-äns* § 17) i *pestilens*.

-imänt i *(as)sortiment*.

-inal (jfr *-al* § 17) i *longitudinal*.

-inär (jfr *-är* § 17) i *latitudinär*.

-inös (jfr *-ös* § 17) i *voluminös* (: *volym*).

-ion i *kommun-*, *mill-* (: »pro *mill-e*»), *opinion* (: *opin-era*).

-iot (jfr *-ot* § 17) i *cypriot* (: *Cyper-n*).

-isism (jfr *-ism* och *-sism* § 17) i *angl-* (: pl. *angl-er*), *gallicism* (: pl. *gall-er*).

-istik (jfr *-ik* § 17) i *karakter-* (: *karaktär*), *kasu-* (: *kasu-s*), *stilistik*.

-isör (jfr *-ör* § 17) i *furnissör* (: *furn-era*) och *magnetisör* (äfven *-ör*-afledning till *magnetis-era*).

-itänsk (jfr *-änsk* § 17) i *konstantinopol-* (: *Konstantinopel*), *metropol-*, *neapolitansk* (: *Neapel*).

-itet (från lty. *-itēte* af fra. *-itet* — nu *ité* — och detta af lat. *-itāt-*) är ett synnerligen vanligt suffix. Det bildar alltid substantiver, nästan alla till adjektiver och vanligen med abstrakt betydelse, t. e. *brutal-*, *naiv-*, *neutralitet* osv. (se V, 474, där 90 exempel äro anförda), sällan med — åtminstone alternativt — konkret betydelse, t. e. *celebr-* (: *celeber*), *eventual-* (: *eventuell*), *formal-* (: *formell*), *förnäm-*, *kurios-* (: *kuriös*), *notabil-* (: *notabel*), *rar-*, *specialitet* (: *speciell*). Sällan afleder det subst. af subst., t. e. med abstrakt betydelse *invalid-*, *moral-*, *rival-*, *virtuositet*, med konkret betydelse blott *nullitet* till

noll. Om biformerna *-sitet, -vitet* se nedan s. 168 f., *-alitet, -aritet, -isitet, -ivitet, -ositet, -ärnitet* § 20, *-ialitet, -ualitet* § 23.

-i(t)sjon (jfr *-sjon* § 17) bildar subst. till verber på *-era* i *add-, ed-* och *repetition.*

-itud förekommer blott i *longitud* till *lång.*

-ityd i *exaktityd.*

-ityr (jfr *-yr* § 17) i *garn-, polityr* till verber på *-era.*

-itär (jfr *-är* § 17) i subst. *solitär* (: *sol-o*) och adj. *humanitär.*

-itör (jfr *-ör* § 17) i *repetitör* till *repet-era.*

-iäll (jfr *-äll* § 17) bildar åtskilliga adjektiver till substantiver, t. e. *finans-, particip-, principiell* osv. (se V, 548 f., där 12 exempel anföras).

-iär (i vissa fall växlande med *-jär*, se § 17) afleder ett tiotal substantiver af substantiver, t. e. *finans-, gondol-* [1], *hillebard-, kanon-* [1], *karabin-* [1] (: *karbin*), *kyrass-, lans-, penitent-* (: *penitens*), *ponton-* [1], *saladiär* [1]. Adjektiviskt är blott *tertiär* till *ters.*

-iös (jfr *-ös* § 17) afleder några adjektiver af substantiver, t. e. *grac-, malic-, myster-* (: *mystär*), *sentent-* (: *sentens*), *tendentiös* (: *tendens*).

-ka(t)sjon (jfr *-sjon* § 17) bildar substantiver (vanligen abstrakta) till verber på *-era* (alla med föregående *-fi-*), t. e. *exemplifi-, identifi-, modifi-, mystifi-, personifi-, verifi-, versifikation.*

-koman eller *-kåman* (jfr *-åman* s. 169) förekommer blott i *svekoman* till *sve-ar.*

-kålåg (jfr *-låg* § 17) blott i *farmakolog* till *farma-ci.*

-leri (jfr *-eri* ofvan s. 163 ff.) i *fromleri.*

-likat i *paschalikat.*

-lågi (grek. *-logia*) i *embryo-* och *etymologi* (: *etymo-n*). Om biformen *-ågi'* se nedan s. 169, *-ålogi'* se § 20.

-niänsk (jfr *-änsk* § 17) i *ciceroniansk.*

-ograf eller *-ågraf* (jfr *-graf* § 17) i *epistolograf* (: *epis-*

---

[1] Alternativt med suffixformen *-jär.*

tel), *historiograf* (: *histori-a*), *kartograf* (: *kart-a*), *psykograf* (: *psyk-e*), *typograf*, *zinkograf*, alla afledda af substantiver.

-oid eller *-åid* i några matematiska och kemiska termer såsom *alkal-* (: *alkal-i*), *cellul-*, *cykl-* (: *cykel*), *ellips-*, *metall-*, *romb-*, *sfär-*, *trapezoid*, alla afledda af substantiver.

-olin i *trampolin* till *tramp-a*.

-olär i *bandolär*.

-oman se *-åman* nedan.

-oral (jfr *-al* § 17) i *temporal* till *temp-us*.

-otik (jfr *-ik* § 17) i *erotik* till *Er-os*.

-otism (jfr *-ism* § 17) i *idiotism* till *idi-om*.

-ovit (jfr *-it* § 17) i *moskovit* till *Mosk-va*.

-rian (jfr *-an* § 17) i *vegetarian* till *vegeta-bilier*.

-sa(t)sjon (jfr *-sjon* § 17) i *kolonisation* (äfven *-atsjon*-afledning till *kolonis-era*).

-sitet (jfr *-itet* ofvan s. 166 f.) i *(ir)religiositet* till *religio-n*.

-si(t)sjon (jfr *-sjon* § 17) bildar substantiver till verber på *-nera* såsom *depo-*, *(in-, pre)dispo-*, *expo-*, *kompo-*, *oppo-*, *propo-*, *supposition* till *depo-nera* osv. Dessutom förekommer det i *rekvisition* till *rekvi-rera*.

-sitör (jfr *-ör* § 17) förekommer blott i *kompositör* till *kompo-nera*.

-sjonär (jfr *-är* § 17) blott i *aktionär* till *ak-tie*.

-siäll (jfr *-äll* § 17) i *partiell* till *part*.

-tisism (jfr *-ism* § 17) i *sveticism* till *sve-ar*.

-tisör (jfr *-ör* § 17) i *hypnotisör* till *hypno-s*.

-ual (jfr *-al* § 17) i *ritual* (jfr ofvan s. 137).

-uant (jfr *-ant* § 17) i *tumultuant*.

-utiv (jfr *-iv* § 17) i *exekutiv* till *exek-vera*.

-u(t)sjon (jfr *-sjon* § 17) bildar substantiver (vanligen abstrakta) till verber på *-vera* såsom *absol-*, *evol-*, *exek-*, *solution* till *absol-vera* osv. Dessutom förekommer det i *revolution* till *revol-t(era)*.

-utör (jfr *-ör* § 17) uppträder i *exekutör* till *exek-vera*.

-uäll (jfr *-äll* § 17) afleder adjektiver af substantiver i *grad-, individ-, intellekt-, process-, rituell.*

-uös (jfr *-ös* § 17) uppträder i *luxuös* till *lyx* och *spirituös* till *sprit*(!).

-vagism (jfr *-ism* § 17) i *norvagism* till *Nor-ge.*

-vian (jfr *-an* s. 137 f.) i *peruvian* till *Peru.*

-viänsk (jfr *-änsk* § 17) i *peruviansk* till *Peru.*

-vitet (jfr *-itet* ofvan s. 166 f.) i *antikvitet.*

-ågi (jfr *-lågi* ofvan s. 167) i *alkohologi* (haplologiskt för väntadt *alkoholologi*; jfr V, 468 not 1), *mineralogi* (jfr V, 469 not 1) och *sociologi* (: *social*, ehuru etymologiskt af lat. *socio-*).

-ågraf se *-ograf* ofvan s. 167.

-åid se *-oid* ofvan s. 167 f.

-ålåg (jfr *-låg* § 17) bildar till substantiver ett dussin benämningar på vetenskapsidkare o. d., t. e. *alg-, bakteri-* (: *bakteri-e*), *egypt-* (: *Egypt-en*), *hymn-, ide-, klimat-, krani-* (: *krani-um*), *meteor-, myt-, sin-* (: *Kin-a*!), *typolog.* Närmast till ett adjektiv ansluter sig *teknolog* (: *tekn-isk*).

-åman eller *-oman* bildar tendentiella substantiver till andra subst. i *angl-* (: pl. *angl-er*), *fenn-* (: *finn-e*), *galloman* (: pl. *gall-er*) o. d.

-ånangs (jfr *-angs* § 17) förekommer blott i *ordonnans* till *ord-er.*

-åskåp i *elektroskop* (: *elektr-isk*), *galvanoskop* (: *galvanisk*) och *spektroskop* (: *spektr-um*).

-äktur (jfr *-ur* § 17) i *konjektur* till *konj-iciera* och *korrektur* till *korr-igera.*

-äktör (jfr *-tör* § 17) i *desinfektör* till *desinf-iciera* och *direktör* till *dir-igera.*

§ 19. Tvåstafviga suffixer med tryckstark penultima.

-abel (från fra. *-able* af lat. *-abilis*) bildar framför allt möjlighetsparticipier (om hvilket begrepp se V, 552) till ver-

ber på *-era* (som då förlora detta suffix), t. e. *accept-*, *present-*, *trafikabel* osv. (se vidare V, 556, där 29 exempel äro anförda). Mera undantagsvis bildar det icke-participiella adjektiver till substantiver, t. e. *fashion-*, *komfort-*, *miser-* (: *misär*), *reson-*, *risk-*, *räntabel* (: *ränt-a*).

-adi förekommer i familjenamnet *Torpadie* (och *Bäckstadi*, om detta kännes som samhörigt med *Bäcksta*).

-aisk i *algebr-* (: *algebr-a*), *pros-* (: *pros-a*), *mos-* (: *Mos-es*) och *trokaisk* (: *trok-é*).

-alis i *kondition-* och *konsistorialis* (: *konsistori-um*).

-alisk bildar genetiska adjektiver af substantiver, t. e. *fysik-*, *orient-*, *patriarkalisk* osv. (se V, 539, där 14 exempel anföras). Om biformerna *-ana'lisk*, *-ia'lisk* se § 21.

-amen (lat. *-amen*) bildar några substantiver till verber på *-era*, t. e. *dikt-*, *grav-* (: *grav-erande*), *komplett-*, *tentamen*.

-ana afleder några kvinnliga dopnamn af enklare sådana, t. e. *Juli-*, *Mari-*, *Olivi-*, *Ottiliana* till *Juli-a* osv., samt *Viviana* till *Vivi*. Om biformen *-ia'na* se § 21.

-anda (lat. pl. *-anda* af participier på *-andus*) erbjuder några substantivbildningar till verber på *-era*, nämligen *propaganda* och pluralerna *emendanda*, *memoranda* (hvartill stundom äfven sg. *memorandum*), *observanda*, *prestanda*.

-ander (från grek. *-andros* '-man') uppträder i en massa familjenamn såsom *Björk-*, *Fors-*, *Hagander* osv. (se V, 432). Om biformen *-lander* se nedan s. 176.

-ando (ital. *-ando*) i musiktermerna *recitando* (: *recit-era*) och *tremulando* (: *tremul-era*).

-andum se *-anda* strax ofvan.

-ani i ett par familjenamn t. e. *Ambrosiani* (: *Ambrosi-us*).

-arisk bildar genetiska adjektiver till substantiver, t. e. *fragment-*, *legend-*, *parlamentarisk* osv. (se V, 539 f., där 16 exempel anföras). Till ett adjektiv hör blott *solidarisk*. Om biformerna *-ata'risk*, *-ua'risk* se § 21.

-atisk bildar likaså adjektiver (mest genetiska sådana) till substantiver, t. e. *axiom-*, *problem-*, *systematisk* osv. (se V, 540 och 522, där 26 exempel anföras). Om biformen *-ea'tisk* se § 21.

-ator (från lat.) bildar agentiala, aktorala och instrumentala substantiver till verber på *-era*, t. e. *arrend-*, *don-*, *examin-*, *separator* osv. (se V, 336, 341, 360, där 40 exempel anföras).

-atum (från lat.) träffas blott i *derivatum* till *deriv-era*.

-atur (från lat.) i *approbatur* och *improbatur*, båda till verber på *-era*.

-ea i de kvinnliga dopnamnen *Bertea* och *Petrea* till resp. *Bert-a* och *Petr-a* (samt *Petr-us*).

-eisk bildar genetiska adjektiver till personnamn, t. e. *epikur-*, *johann-*, *pytagoreisk* (: *Pytagor-as*) osv. (se V, 540, där 12 exempel anföras). Till ett ortnamn hör blott *kananeisk*.

-eli träffas i några familjenamn såsom *Gran-*, *Sundeli* (se V, 436).

-ena blott i *majsena*.

-enisk i adj. *badenisk* (: *Bad-en*), *chilenisk* (: *Chil-e*), *hellenisk* (: *Hella-s*).

-era (från mlty. *-ēren* af dels lat. *-ēre*, *-ĕre*, dels fra. *-er* af lat. *-āre*) är ett af våra allra vanligaste suffixer, uppträdande i minst 394 fall, frånsedt omkring 175 exempel på dess 24 (hvaraf en förkortad och 23 utvidgade) biformer, bland hvilka *-isera* ensamt har att uppvisa 88 fall. Det är uteslutande verbbildande och fogas ojämförligt oftast (i 365 fall) till en substantiv-, jämförelsevis sällan (i 29 fall) till en adjektivstam. Dess semologiska uppgift är att bilda verber af följande kategorier (ordnade efter aftagande frekvens hos de hithörande fallen):

1. Affektiva såsom *adress-*, *balsam-*, *kostymera* osv. (se V, 634 ff., där 159 exempel anföras).

2. Effektiva såsom *applåd-*, *duell-*, *fantis-* (: *fantas-i*), *protestera* osv. (se V, 628 f., där 93 exempel anföras).

3. Faktitiva:

a) Till substantiver, t. e. *förskott-*, *grupp-*, *substantivera* osv. (se V, 625, där 35 exempel anföras, till hvilka kan läggas *rotera* 'indela i *rotar*').

b) Till adjektiver, t. e. *halfv-*, *klar-*, *kursivera* osv. (se V, 622 f., där 27 exempel anföras).

4. Instrumentativa (om hvilket begrepp se V, 638 f.) såsom *dekret-*, *medicin-*, *telefonera* osv. (se V, 639, där 23 exempel anföras).

5. Traktativa (om hvilket begrepp se V, 631) såsom *frukost-*, *kalas-*, *missionera* osv. (se V, 631, där 20 exempel anföras).

6. Existentiella:

a) Till substantiver, t. e. *kontrast-*, *rest-*, *spionera* osv. (se V, 618, där 15 exempel anföras).

b. Till adjektiver blott *kokettera* och *perennera*.

7. Possessionella såsom *flor-*, *harmoni-*, *respektera* osv. (se V, 619, där 8 exempel anföras).

8. Privativa såsom *skalpera* jämte 9 andra fall (anförda V, 638), hvilka dock alla (liksom ock det därstädes ej nämnda *desoxidera*) ha sin privativa betydelse på grund af de prefixer, hvarmed de äro afledda.

Om biformerna *-gera*, *-nera*, *-sera*, *-tera* se här nedan s. 173 och 176 f., om *-enera*, *-esjera*, *-fiera*, *-fisera*, *-iera*, *-isera*, *-itera*, *-ivera*, *-tisera*, *-uera* § 21, *-alisera*, *-arisera*, *-atisera*, *-etisera*, *-ifiera*, *-ifisera*, *-ikulera*, *-isiera* § 24, *-ualisera* § 25 anm. Om den förkortade biformen *-ra* se i det följande under trycksvaga suffixer.

-erad bildar — frånsedt participier på *-d* af verber på *-era* — attribuerande adjektiver till substantiver i följande tiotal fall: *briljant-*, *kraschan-* [1], *mustasch-*, *passion-*, *propor-*

[1] Ej upptaget i SAOL.

tion-[1], *rutin-*, *sort-* (ej att förväxla med participiet af *sortera*), *tigr-* '*tiger*fläckig', *uniform-* 'klädd i uniform' (jfr participiet *uniformerad* 'gjord likformig'), *vertebrerad* (: *vertebr-at*). Om den förkortade biformen *-rad* se i det följande under trycksvaga suffixer.

-ering förekommer (frånsedt *-ing*-afledningar till verber på *-era*) blott i den krigsvetenskapliga termen *blindering*.

-erisk i *generisk* (: *gen-us*), *målerisk* (: *mål-a*; äfven *må'lerisk*, se II, 413), *numerisk* (: *numm-er*), *sekterisk* och det i Finland stundom hörda *dikterisk* (som däremot i Sverge normalt uttalas med trycksvagt suffix; jfr II, 413).

-erlig i *kontinu-* (: *kontinu-itet*), *krus-*, *proportion-*, *reput-* (: *reput-ation*), *sakramenterlig* och det i Finland ofta hörda *prästerlig* (som i Sverge alltid uttalas med trycksvagt suffix).

-erus i familjenamn, bildade till ortnamn, såsom *Dahl-*, *Flod-*, *Svederus* o. d. (jfr V, 434).

-esisk (ursprungligen *-sk*-afledning af folkslagsnamn på *-es*) bildar genetiska adjektiver till ortnamn, t. e. *milanesisk* (: *Milan-o*), *piemont-*, *ultunesisk* (: *Ultun-a*) osv. (se V, 540 f., 533, där 19 exempel anföras). Till annat ord hänför sig endast *idunesisk* (: sällskapet *Idun*). Om biformen *-nesisk* se nedan s. 176.

-etisk uppträder i *dietetisk* (oftast haplologiskt förkortadt till *dietisk*), *patetisk* (: *pat-os*), *sympatetisk* (: *sympat-i*; därjämte *sympatisk*, delvis i något afvikande betydelse), *teoretisk* (: *teor-i*).

-eum i *jubileum* till *jubil-era*, *jubel(år)* o. d.

-eus i familjenamn, bildade till ortnamn, såsom *Fåhræus*, *Nyblæus* o. d. (se V, 435).

-gera (jfr *-era* ofvan s. 171 f.) i *diftong-*, *harang-*, *prolongera* (: *lång*).

-ibel (fra. *-ible* af lat. *-ibilis*) i *disponibel* och *konvertibel* till verber på *-era*.

[1] Ej upptaget i SAOL.

-iet i många länders namn, bildade af folknamn, nämligen *Berber-*, *Lombard-*, *Mandsjur-*, *Mongol-*, *Tartar-* (arkaiskt), *Turk-* och *Valackiet.*

-ikkel i *konventikel* och *partikel*, om numera någon association med resp. *konvent* och *part* skulle äga rum.

-ina (från lat.) bildar mer än ett 40-tal kvinnliga dopnamn till manliga sådana, t. e. *Abraham-*, *Adam-*, *Adolf-*, *Albert-*, *Alexandr-*, *August-*, *Axel-*, *Bernhard-*, *Börj-* (: *Börj-e*), *Edvard-*, *Emil-*, *Erasm-* (: *Erasm-us*), *Ernest-* (: *Ernst*), *Eskil-*, *Evert-*, *Filipp-*, *Frans-*, *Georg-*, *Gerhard-*, *Gotthard-*, *Govert-*, *Herlof-*, *Jakob-*, *Jesper-*, *Josef-*, *Just-* (: *Just-us*), *Karl-*, *Kla(e)s-*, *Konrad-* [1], *Leonhard-*, *Leopold-*, *Mikael-*, *Nikol-* (: *Nikol-aus*), *Olof-*, *Paul-*, *Petr-*, *Reinhold-*, *Robert-*, *Rudolf-*, *Sigg-* (: *Sigg-e*), *Thom-*, *Viktor-*, *Vilhelm-*, *Yonina* (: *John*?), af hvilka dock de allra flesta äro mycket sällsynta eller rentaf inom den yngsta generationen utdöda [2]. Vid sidan af kortare kvinnliga namn på *-a* ställa sig blott *Karol-*, *Magn-* och *Rosina.* Om biformen *-tina* se här nedan s. 177.

-inder träffas blott i familjenamnet *Norinder* (se V, 437). Om biformen *-linder* se här nedan s. 176.

-iner förekommer i ett fåtal indigenatsnamn, bildade till ortnamn, såsom *alexandr-* (: *Alexandr-ia*), *dalmat-* (: *Dalmat-ien*), *levantiner* (: *Levant-en*), alla dock med vanligare biformer (se V, 376).

-ini i några familjenamn såsom *Blad-*, *Petrini* (se V, 436 f.)

-inisk blott i *apollinisk* (: *Apoll-o*) och *kristallinisk.*

-inna (från mlty. *-inne* [3]) är ett mycket vanligt och i viss användning produktivt suffix. Jag har V, 318 ff., 322 f. och II, 394 f. anfört 93 exempel, till hvilka kunna läggas *beskärma-*

---

[1] *Kristina* associeras väl hvarken med *Krister* eller *Kristus.*

[2] Se R. G:son Berg i Språk och stil XIII, 249.

[3] Om hvars ursprung se Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 61, *Om tyska ändelser*, s. 29 f.

rinna (se SAOB) och 42 andra af mig å de citerade ställena ej upptagna mindre vanliga ord på *-arinna* [1] samt åtskilliga ord af typen (*hofrätts-*, *kammar*)*rådinna* och det kanske individuella *maninna* [2]. Det bildar uteslutande femininer och fogas med det enda — föga brukliga — undantaget *huldinna* (till adj. *huld*) blott till substantivstammar. Dessa utgöras blott i fem fall (*björn-*, *lejon-*, *tigr-*, *varg-*, *åsninna*) af djurnamn, annars af personbenämningar, vanligen maskulina, mera sällan kommuna. Hufvudmassan — öfver 70 fall — af dessa består af stammar (vanligen agentiala) på *-are*, t. e. *gifvar-*, *läsar-*, *åskådarinna* o. d., en grupp som nog vid förefallande behof kan dagligen ökas, ehuru visserligen typen *sångerska* (*medspelerska*, *medtäflerska* osv.) synes vara lifskraftigare än typen *sångarinna* (*medspelarinna*, *medtäflarinna* osv.). Mindre ofta — i omkring 30 nu mera gängse fall — fogas *-inna* till en stam af annan form, t. e. *gud-*, *herd-* (: *herd-e*), *landsmaninna*. Tamms regel [3], att »till två- och flerstafviga subst. med hufvudaccenten på sista stafvelsen bildas femin. på *-ska*, icke på *-inna*», är i denna generella affattning icke riktig, såsom framgår af *backant-*, *infant-*, *markis-*, *regentinna*. Enastående är fallet *mejerinna* (jämte *mejerska*) vid sidan af *mejer-ist*. — Hvad betydelsen vidkommer, äro nästan alla ord på *-inna* funktionella [4] femininer såsom t. e. fallet är med alla här ofvan anförda exempel utom *markisinna* och de på *-rådinna*. Endast omkring ett tjog äro matrimoniella [5], t. e. *biskop-*, *borgmästar-*, *prost-*, *öfverstinna* (se vidare V, 322 f., där 18 exempel anföras, till hvilka kunna läggas *öfverhofjägmästarinna* och de ofvan nämnda på *-rådinna*), men af dessa är nära hälften alternativt funktionella femininer, t. e. *grefvinna*, *kejsarinna*, *värdinna*.

[1] Anförda af Leksell, *Svenskt rimlexikon*, s. 109 f.

[2] Se Gustaf Johansson, *Jägarvisor och landsvägsballader*, s. 197.

[3] *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 62.

[4] Om denna terms betydelse se V, 315.

[5] Om termens betydelse se V, 321.

-ino förekommer blott i musiktermerna *andantino* (: *andant-e*) och *pianino* (: *pian-o*).

-isisk i *portugisisk* till *Portug-al*.

-iska i namnet *Fransiska*.

-issa (från lat.) bildar ett fåtal femininer (jfr V, 321), vanligen afledda af maskulina eller kommuna substantiver, t. e. *abbed-* (: *abbot*), vulgärt *bond-* (: *bond-e*), *chef-* (hos Almquist), *diakon-*, vulg. *fotograf-*, *poet-*, *profetissa*, af andra subst. blott de vulgära *telefon-* och *telegrafissa* och af ett verb på *-era* det strindbergska *emancipissa*. Att döma af de nu anförda moderna, ehuru visserligen vulgära, nybildningarna är detta suffix nu i viss mån produktivt.

-istisk förekommer i en mängd genetiska adjektiver, bildade till substantiver såsom *interim-*, *karakteristisk* (: *karaktär*) m. fl., se V, 541 och 533 (där ett tiotal exempel anföras, hvilka dock kunna betydligt ökas).

-ita bildar några kvinnliga dopnamn till andra sådana, t. e. *An(n)ita*, *Juanita*, *Rosita* till *Ann-a* osv. Om biformen *-sita* se här nedan s. 175.

-itisk uppträder i *islam-*, *jafetitisk* och en hop andra genetiska adjektiver, bildade medelst suffixet *-isk* till substantiver på *-it* (se V, 541 och där citerade ställen [1]).

-lander (jfr *-ander* ofvan s. 170) i en mängd familjenamn, bildade till ortnamn, såsom *Mo-*, *Ry-*, *Sjölander* osv. (se V, 432).

-linder (jfr *-inder* ofvan s. 174) i några familjenamn, bildade till ortnamn, t. e. *Sjölinder* o. d. (se vidare V, 437).

-nera (jfr *-era* ofvan s. 171 f.), blott i *returnera*.

-nesisk (jfr *-esisk* ofvan s. 173) blott i *javanesisk* till *Java*.

-odisk i *spasmodisk*.

-onisk i *arkitektonisk*.

-orisk i *advokat-*, *obligatorisk* samt en hop andra adjek-

[1] Till hvilka kan läggas Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv*, s. 60.

tiver, där *-orisk* korresponderar med substantiver på *-(t)sjon*, t. e. *exspiratorisk* (se vidare V, 542, där 8 andra exempel äro anförda). Om biformerna *-sorisk*, *-torisk* se strax nedan, om *-ato'risk* se § 21.

-osa i *cellulosa*, pl. *svinosa* (jämte *sviniosa*) samt några andra substantiver, där *-osa* korresponderar med *-ös* i adjektiver, nämligen *nebulosa*, *spirituosa* och pl. *kuriosa* (hvartill stundom sg. *kuriosum*).

-otisk i *epir-* (: *Epir-us*), *er-* (: *Er-os*), *kandi-* (: *Kandi-a*), *kaotisk* (: *ka-os*). Om biformen *-io'tisk* se § 21.

-sera (jfr *-era* ofvan s. 171 f.) bildar verber af substantiver i ett tjog fall: *allegori-*, *anatomi-*, *avi-*, *demokrati-*, *ekonomi-*, *embarras-*, *etymologi-*, *favori-* (: *favori-t*), *galvani-*, *harmoni-*, *idioti-*, *ironi-*, *koloni-*, *melankoli-*, *psykologi-*, *ragu-*, *sympati-*, *tapet-*, *teologi-*, *tyrannisera*. Till ett adjektiv hör blott *stoltsera*. Om biformer se *-isera* § 21.

-sia förekommer i *profetia*.

-sita i *rekvisita* till *rekvi-rera*.

-sivisk i *konvulsivisk* vid sidan af *konvul-sion*.

-sorisk (jfr *-orisk* ofvan s. 167 f.) i *illusorisk* till *illu-sion*, *-dera*.

-tera (jfr *-era* ofvan s. 171 f.) i *hand-*, *komma-*, *poäng-*, *remittera* (: *remi-ss*). Om biformen *-itera* se § 21.

-tina (jfr *-ina* ofvan s. 174) i dopnamnen *Klemen-* (: *Klemen-s*), *Lauren-* (: *Laurens*), *Leontina*.

-torisk (jfr *-orisk* ofvan s. 176 f.) i *kontradiktorisk* vid sidan af *kontradik-tion*.

-urisk i *tellurisk* (: *Tell-us*).

-urlig i *finurlig*.

-usisk i det vulgära *djäfvulusisk*.

-utor i *exekutor* till *exek-vera*.

-ynja (äfven uttaladt trycksvagt) i *asynja*.

-yska i *fransyska* till *frans-man*, *-os*.

-ålisk i *parabolisk* till *parab-el*.

-åså i *furioso* till *furi-e.*

-älli i några familjenamn, hörande till ortnamn, såsom *Gran-*, *Tunelli* o. d. (se V, 436).

-änsisk i ett antal genetiska adjektiver såsom *lund-*, *prelatensisk* osv. (se V, 543, där 9 exempel anföras). Om biformen *-iän'sisk* se § 21, *-iniän'sisk* § 24.

-äntlig (från ty. *-entlich*, som dock är trycksvagt; om accentförskjutningen se II, 412) i *fientlig* (: *fi-ende*), *ordentlig* (: *ord-ning*), *väsentlig* (: *väs-en*).

-ässa (ital. *-essa*, fra. *-esse*) bildar fem. till mask. i *baron-*, *patron-*, *prinsessa* [1].

-ätta (ital. *-etta*, fra. *-ette*; jfr *-ätt* s. 159 f.) bildar några kvinnliga dopnamn och fogas dels till mansnamn såsom i *Andre-*, *Henri-*, *Jacquetta*, dels till kvinnonamn såsom i *Ann-*, *Jeann-*, *Nann-* och *Rosetta* till *Ann-a* osv.

-ätto (ital. *-etto*) förekommer blott i musiktermerna *allegretto* (: *allegr-o*) och *largetto* (: *larg-o*).

§ 20. Trestafviga suffixer med tryckstark ultima.

-alitet (jfr *-itet* s. 166 f.) förekommer i *besti-* (: *besti-e*), *form-*, *geni-* (dvs. *jeni-* till *geni*, dvs. *feni*!), *ide-*, *modalitet* (: *mod-us*). Om biformerna *-ialite't* och *-ualite't* se § 23.

-aritet (jfr *-itet* s. 166 f.) i *solidaritet.*

-eitet (jfr *-itet* s. 166 f.) i *spontaneitet.*

-fika(t)sjon (jfr *-a(t)sjon* s. 162) i *identi-* (: *identi-sk*), *kvali-* (: *kvali-tet*) och *mystifikation* (: *mysti-sk*).

-ialism (jfr *-ism* s. 146 ff.) i *provinsialism.*

-ianism är produktivt för bildande af tendentiella abstrakter (vid sidan af tendentiella konkreter på *-ian*) till personbenämningar, t. e. *boström-*, *grundtvig-*, *haug-* (: *Haug-e*),

[1] Möjligen blott individuellt är *poetessa* hos T. & W. Söderhjelm, *Italiensk renässans*, 2 uppl. s. 190.

hegel-, *jäger-*, *kant-*, *(ny)malthus-*, *presbyter-*, *ritschl-*, *schelling-*, *svedenborg-*, *wagner-*, *waldenström-*, *voltairianism* o. d.

-ia(t)sjon (jfr *-sjon* s. 153 f.) förekommer i *prononciation* (: *prononc-era*) och *transsubstantiation* (: *substans*).

-iatur (jfr *-ur* s. 156) blott i *klaviatur*.

-ikulär (jfr *-är* s. 159) i *partikulär*.

-illion i *trillion* till *tr-e*. Däremot associeras *kvadrillion* näppeligen med *kvader*.

-isa(t)sjon (jfr *-sjon* s. 153 f. och *-a(t)sjon* s. 162) bildar ett tjog abstrakta substantivafledningar, hvaraf hälften ansluta sig till substantiver och lika många till adjektiver. Exempel på det förra äro *auktor-*, *demoral-*, *detron-*, *kanal-*, *kanon-* (till *ka'non*, icke *kano'n*), *kristall-*, *lokal-*, *(des-, re)organisation*, på det sednare *(de)central-*, *labial-*, *legal-*, *polarisation* (: *polär*) och med ändring af adjektivets *-äll* till *-al aktual-*, *general-*, *individual-*, *material-*, *realisation*.

-isemang (jfr *-emang* s. 163) förekommer blott i *etablissemang* (: *etabl-era*) och *fallissemang* (: *fall-a*).

-isitet (jfr *-itet* s. 166 f.) i *klassicitet* till *klass-isk*.

-ivitet (jfr *-itet* s. 166 f.) i *fest-*, *objekt-*, *(im)produkt-*, *subjektivitet*.

-iålåg (jfr *-ålåg* s. 169) i *fossiliolog*.

-ografi se *-ågrafi* strax nedan.

-ositet (jfr *-itet* s. 166 f.) i *nerv-*, *porositet*.

-ualism (jfr *-ism* s. 146 ff.) i *individualism*.

-ualist (jfr *-ist* s. 148 f.) i *individualist*.

-uriös (jfr *-ös* s. 161) i *luxuriös* till *lyx*.

-ågrafi (eller stundom *-ografi*; jfr *-grafi* s. 165) i *kristall-* och *typografi*.

-ålågi (jfr *-lågi* s. 167) i *alg-*, *bakteri-* (: *bakteri-e*), *egypt-* (: *Egypt-en*), *hymn-*, *klimat-*, *krani-* (: *krani-um*), *meteor-*, *myt-*, *sin-* (: *Kin-a*!), *typologi*, alla till substantiver.

-ärnitet (jfr *-itet* s. 166 f.) i *modernitet*.

§ 21. Trestafviga suffixer med tryckstark penultima.

-amänte förekommer blott i *traktamente* till *trakt-era*.

-analisk (jfr *-alisk* s. 170) i *backanalisk* till *Back-us*.

-ardera (jfr *-era* s. 171 f.) i *bombardera*.

-asjerad (jfr *-erad* s. 172 f.) i *plymascherad*.

-atarisk (jfr *-arisk* s. 170) i *diplomatarisk*.

-atorisk (jfr *-orisk* s. 176 f.) i *ambul-* (: *ambul-era*), *examin-* (: *examen*), *reformatorisk*.

-eatisk (jfr *-atisk* s. 171) i *hanseatisk* (: *Hans-an*).

-emänte i *regemente* (i den ålderdomliga betydelsen 'regering') och *reglemente*, båda till verber på *-era*.

-enera (jfr *-era* s. 171 f.) i *syrprenera* till *syrpr-is*.

-esjera i *fosforescera*.

-fiera (fra. *-fier* af senlat. *-ficare*) i *glori-* (: *glori-a*), *identi-* (: *identi-sk*), *mysti-* (: *mysti-sk*), *mumifiera* (: *mumi-e*). Om biformen *-ifiera* se § 24.

-fisera (ty. *-fizieren* af senlat. *-ficare*) i *(dis)kvalificera* till *kvali-tet*. Om biformen *-ifisera* se § 24.

-ialisk i *bestialisk* (äfven *besti-alisk*, jfr s. 170, till *besti-e*).

-iana är produktivt i »personalia» af typen *bellman-*, *spongberg-*, *tessiniana* o. d. (se vidare V, 370). Dessutom uppträder det i ett par kvinnliga dopnamn, bildade till manliga sådana, nämligen *Georgiana* och *Gustaviana*.

-iera (jfr *-era* s. 171 f.) träffas i *differentiera* (: *differens*), *domiciliera*, *potentiera* (: *potens*). Om biformerna *-ifiera* och *-isiera* se § 24.

-iora blott i *humaniora*.

-iosa se *-osa* s. 177.

-iotisk (jfr *-otisk* s. 177) i *cypriotisk* till *Cyper-n*.

-isera (jfr *-era* s. 171 f.) uppträder i minst 88 fall, uteslutande verber, bildade:

a) Oftast (i 49 fall) till substantiver såsom *acklimat-* (: *klimat*), *alkohol-*, *amerikan-*, *angl-* (: pl. *angl-er*), *auktor-*,

bagatell-, *baron-*, *demokrat-*, *detron-* (: *tron*), *dialog-*, *ekonom-*, *gall-* (: pl. *gall-er*), *german-*, *gymnast-*, *hellen-*, *hypot-* (: *hypot-ek*), *ideal-*, *idiot-*, *idyll-*, *italian-* (: *Italien*), *kanal-*, *kanon-* (: *ka'non*, ej *kano'n*), *kapital-*, *karakter-* (: *karaktär*), *karbol-*, *katalog-*, *kristall-*, *latin-*, *lokal-*, *magnet-*, *magyar-*, *makadam-*, *monopol-*, (*de*)*moral-*, *nomad-*, (*des*)*organ-*, *parallell-*, *poet-*, *pulver-*, *rival-*, *roman-*, *rytm-*, *satir-*, *skandal-*, *stil-*, *symbol-*, *vandalisera*, representerande mycket skiftande betydelsekategorier.

b) Nästan lika ofta till adjektiver. Af dessa bildningar ha ett 30-tal faktitiv betydelse, t. e. *banal-*, *central-*, *humanisera* osv. (se V, 623, där 29 exempel anföras, till hvilka kan läggas *nobilisera*, därest detta numera kan associera sig med *nobel*). Dessutom höra hit *antikisera* och de många, där *-isera* korresponderar med *-isk* hos ett besläktadt adjektiv — ett förhållande som för öfrigt gäller äfven 23 af de ofvan under a) anförda exemplen, t. e. *demokrat-isera* : *demokrat-isk* osv. — t. e. *arka-*, *botan-*, *elektr-*, *fanat-*, *grammat-*, *polem-*, *polit-*, *praktisera* m. fl. (se t. e. V, 617, 623, 631).

Om biformen *-fisera* se här ofvan, *-tisera* se strax nedan, *-alisera*, *-arisera*, *-atisera*, *-etisera*, *-ifisera* se § 24, *-ualisera* se § 25 anm.

-itera (jfr *-era* s. 171 f.) förekommer blott i (*re*)*habilitera*.

-ivera (jfr *-era* s. 171 f.) i *kultivera* (: *kult-ur*).

-iänsisk (jfr *-änsisk* s. 178) i *aten-*, *uppsaliensisk* (: *Uppsal-a*). Om biformen *-iniänsisk* se § 24.

-tisera (jfr *-isera* här ofvan och *-era* s. 171 f.) i *dogma-*, *drama-* (båda äfven afledda med *-atisera*, se § 24), *hypno-* (: *hypno-s*), *roman-*, *schematisera*.

-uarisk (jfr *-arisk* s. 170) i *tumultuarisk*.

-uera (jfr *-era* s. 171 f.) i *accent-*, *effekt-*, *graduera*.

-åmeter i några fysikaliska termer såsom *elektrometer* (: *elektr-isk*), *galvanometer* (: *galvan-isk*), *gasometer*.

§ 22. **Trestafviga suffixer med tryckstark antepenultima.**

-alier (lat. *-alia*) användes i en del »pluralia tantum», afledda af substantiver, nämligen *arkiv-*, *extempor-* (: *»ex tempor-e»*), *materi-* (: *materi-e*), *musik-*, *natur-*, *pastor-*, *personalier*. Om biformen *-ana'lier* se § 25.

-anare i indigenatsnamn som *amerik-* (: *Amerik-a*), *hannover-*, *mexikanare* (: *Mexik-o*) osv., se V, 373, där 11 exempel anföras. Om biformerna *-ia'nare*, *-ita'nare*, *-via'nare* se § 25.

-aneer (lat. *-anea*) i de blott plurala *kollekt-* och *miscellaneer*.

-an(t)sia (lat. *-antia*) i de äfvenledes blott plurala *ordin-* och *stimulantia*, båda hörande till verber på *-era*.

-an(t)sier (jfr föregående suffix) i det likaledes uteslutande plurala *restantier*.

-arie (lat. *-arius*) i personbenämningarna *abeced-*, *arkiv-*, *blibliotek-*, *deposit-* (: *deposit-um*), *fideikommiss-*, *justiti-* (: *justiti-e*), *komment-* (: *komment-era*), *prebend-* (: *prebend-e*), *vikarie* (: *vic-e*!).

-arium (från lat.) i *fals-* (: *fals-k*), *gloss-* (: *gloss-a*), *invent-* (: *invent-era*), *kabel-* (sjöterm), *kalend-* (: *kalend-er*), *legend-*, *solarium* 'solur' (sällsynt). Om biformerna *-ata'rium*, *-ia'rium* och *-ua'rium* se § 25.

-arius (från lat.) i *abeced-*, *prebendarius* (: *prebend-e*). Om biformen *-darius* se strax nedan.

-atiker (från ty. *-atiker* af grek.-lat. *-aticus*) i *dogm-*, *dram-*, *flegm-* (: *flegm-a*), *schism-*, *systematiker*.

-darius (jfr *-arius* strax ofvan och V, 403) i *drummeldarius* och det finländska *slarfvendarius*.

-elius (från lat.) i några familjenamn, bildade till ortnamn, såsom *Ryd-*, *Sund-*, *Svedelius* o. d. (se V, 433 f.).

-enare i *italienare* (: *Itali-en*, dvs. *-ən*) och några andra (sällsynta) indigenatsnamn (se V, 374).

-enius (från lat.) i några familjenamn, bildade till ortnamn, såsom *Aros-*, *Forss-*, *Hedenius* o. d. (jfr V, 434).

-erare i *juvelerare* och *musketerare* (: *musköt!*). Om biformen *-ene'rare* se § 25.

-erius (från lat.) i något enda familjenamn, bildadt till ortnamn såsom *Vallerius*.

-esare i åtskilliga indigenatsnamn såsom *genu-* (: *Genu-a*), *sigtun-*, *ultunesare* o. a. (se V, 374, där 14 exempel anföras, till hvilka kan läggas *kalabresare* från *Kalabr-ien*); dessutom i *idunesare* (: sällskapet *Idun*).

-etiker i *teoretiker* till *teor-i*.

-inare i indigenatsnamnen *levant-* (: *Levant-en*), *tarent-* (: *Tarent-o*), *tridentinare* (: *Trient!*). Om biformen *-tinare* se nedan.

-inkare i *pommerinkare* till *Pommer-n*.

-isare i *portugisare* till *Portug-al*.

-issimo (från ital.) i *bravissimo* (: *brav-o*) och musiktermerna *fort-* (: *fort-e*), *pian-* (: *pian-o*), *prestissimo* (: *prest-o*).

-issimus (från lat.) i *generalissimus*.

-kalier i det blott plurala *kemikalier*.

-odikon i *psalmodikon*.

-onius (från lat.) åtminstone i familjenamnet *Svenonius* (jfr V, 435).

-surium i *sammelsurium* till *saml-a*.

-tinare (jfr *-inare* strax ofvan) i indigenatsnamnen *bysantinare* (: *Bysan-s*) och *florentinare* (: *Floren-s*).

-vallius åtminstone i familjenamnen *Bo-* och *Brovallius* (jfr V, 435).

-änsare i några indigenatsnamn såsom *berg-* (: *Berg-en*), *dorpat-*, *lundensare* osv. (se V, 374, där 8 exempel anföras). Om biformen *-iän'sare* se § 25, *-iniän'sare* § 25 anm.

§ 23. Fyrstafviga suffixer med tryckstark ultima.

-ialitet (jfr *-itet* s. 166 f.) förekommer i *bestialitet* (äfven *besti-alitet*, se s. 178) och *potentialitet* (: *potens*).

-ifika(t)sjon (jfr *-a(t)sjon* s. 162) i *exempl-* (: *exempel*), *klass-*, *kod-*(: *kod-ex*), *person-*, *simpl-* (: *simpel*), *versifikation*.

-ikula(t)sjon (jfr *a(t)sjon* s. 162) i *gestikulation*.

-ualitet (jfr *-itet* s. 166 f.) i *individualitet*.

§ 24. Fyrstafviga suffixer med tryckstark penultima.

-alisera (jfr *-isera* s. 180 f.) förekommer i (*de*)*centr-* (: *centr-um*), *form-*, (*de*)*nation-*, (*de*)*natur-*, *norm-*, *specialisera* (: *speci-es*).

-arisera blott i *familjarisera*.

-atisera i *dogm-*, *dram-* och *systematisera*.

-etisera blott i *teoretisera* till *teor-i*.

-ifiera (jfr *-fiera* s. 180) i *exempl-* (: *exempel*), *kod-* (: *kod-ex*), *person-*, *simpl-* (: *simpel*), *versifiera*.

-ifisera (jfr *-fisera* s. 180) i *klass-* och *russificera* (: *ryss*).

-ikulera blott i *gestikulera*.

-iniänsisk (jfr *-iänsisk* s. 181 och *-änsisk* s. 178) blott i *kartaginiensisk* till *Kartag-o*.

-isiera (jfr *-era* s. 171 f.) blott i (*des*)*inficiera* till (*des*)*inf-ektion*.

§ 25. Fyrstafviga suffixer med tryckstark antepenultima.

-analier (jfr *-alier* s. 182) blott i det plurala *backanalier* till *Back-us*.

-atarium (jfr *-arium* s. 182) i *diplomatarium*.

-atorium i *labor-* och *observatorium*, båda till verber på *-era*.

-enerare (jfr *-erare* s. 183) i de ålderdomliga *falk-* och *pikenerare*.

-ianare (jfr *-anare* s. 182) i *bellmanianare* 'sång af *Bellman*' och möjligen något dylikt ord dessutom (jfr V, 367).

-iarium (jfr *-arium* s. 182) i *breviarium* (: *bref*).

-itanare (jfr *-anare* s. 182) i indigenatsnamnen *konstantinopol-* och *neapolitanare* till resp. *Konstantinopel* och *Neapel.*

-iänsare (jfr *-änsare* s. 183) i indigenatsnamnen *aten-* och *uppsaliensare* till resp. *Aten* och *Uppsal-a.*

-uarium (jfr *-arium* s. 182) i *sanktuarium.*

-vianare (jfr *-anare* s. 182) i *peruvianare* till *Peru.*

Anm. Exempel på femstafviga suffixer äro väl blott *-iniänsare* (jfr *-iänsare* strax ofvan och *-änsare* § 22) i *kartaginiensare* till *Kartag-o* och *-ualisera* (jfr *-alisera* § 24 och *-isera* § 21) i *individualisera,* hvaraf ett sexstafvigt i *individualiserande.*

§ 26. Icke stafvelsebildande suffixer.

-dd bildar framför allt preteritiparticipier till verbalstammar på lång vokal eller *-d,* t. e. *flådd, sedd, sydd, strödd, trodd* o. d. till *flå* osv., resp. *bedd, född, gladd, klädd, prydd, spridd* o. d. till *bed* osv. (se vidare i böjningsläran), hvartill kommer det icke längre participiella *rädd* till *räd-as.* Sällan bildar det substantiver, dels till verber på lång vokal såsom *grodd, rodd, snodd, sådd* till *gro* osv., dels till adjektiver på *-d* såsom *bredd, snedd, vidd* till *bred* osv. [1]

-kk förekommer i *läck* (: *läk-a,* hvarjämte äfven *läcka*), *veck* (: *vik-a*) samt *fick* och *gick* till resp. *få, gå.*

-mm förekommer i *sömm* till *sy* och *dem* vid sidan af *de-n,* såvida man icke hellre vill uppfatta *dem,* som ju uttalas *dämm,* såsom afledt medelst suffixet *-ämm* af *d-e* (jfr *hv-em* jämte *hv-ad*).

-nn uppträder dels som bestämd artikel vanligen i *sjön, snön,* vulgärt *frun* och dialektalt färgadt *byn* (se vidare i böjningsläran), dels dessutom i *din, en, min, sin* vid sidan af

[1] Om nybildningen *sydd* se Cederschiöld, *Studier över verbalabstrakterna,* s. 89.

din-a osv. samt i *den* vid sidan af *de-m*, *-t* och *hon* (om man så vill äfven *han*) vid sidan af *hon-om*.

-pp förekommer i *dropp* (: *dryp-a*), *grepp* (: *grip-a*) och *lopp* (: *löp-a*).

-rn (dvs. långt *ɳ*) korresponderar med *-rr* dels i med artikel försedda former som *cigarrn*, *dörrn*, *herrn* (se vidare i böjningsläran), dels dessutom i *förrn* 'förrän' vid sidan af *förr*.

-rr korresponderar — frånsedt nu senast nämnda fall — med *-r* i *förr* jämte *för(e)*.

-rs (dvs. långt *ʂ*) korresponderar med *-r* dels i några passivformer såsom *törs* (: *tör-as*) och *görs*, *hörs*, *spörs* (: *spör-ja*) — i hvilka tre sistnämnda fall dock *rs* alternativt och i något högre stilarter oftast uttalas som kort *ʂ* — dels dessutom i *(gu)bevars* (: *Gud bevar-e* oss), *hvars* (och ens), *härs*, *tvärs*.

-rst (dvs. *ʂt*) korresponderar med *-rr(e)* i några superlativformer såsom *först* (: *förr*), *smärst* (: *smärr-e*), *störst* (: *störr-e*), *värst* (: ty-*värr*).

-rt (dvs. långt *ʈ*) korresponderar med *-r* i *gjort* (: *gör*; dock äfven ofta uttaladt med kort *ʈ*), *(e)hvart* (: *hvar*), *tvärt* (såsom neutralform till *tvär* dock äfven och kanske oftast med kort *ʈ*), med *-rr* åter i *torrt* samt med *-rd* (dvs. *ɖ*) i *vardt* (: *vard-a*).

-sm (jfr *-ism* s. 146 ff.) bildar abstrakta (sällan konkreta) substantiver till substantiver på helstarkt *-i* såsom *akademism*, *anarkism*, *barbarism*, *despotism*, *empirism*, *encyklopedism*, *galvanism*, *idiotism*.

-ss uppträder:

a) Som passivändelse hos några verber på lång vokal eller *-d*, *-t* såsom *slåss* eller med alternativt kort *s* *brås*, *dras*, *förgås*, *förstås*, *ges*, *ses*, *tas* m. fl. (se vidare böjningsläran), med alternativt *-ds*, *-ts* *ids*, *leds*, resp. *bits*, *låts*.

b) Som genitivändelse i *dess* (: *de-n*), »till *sjöss*» (men annars *sjös* med kort *s*), stundom i »till *bys*» och i en eller

annan genitiv af ord på *-d*, t. e. i det vulgära *Guss* för de högre stilarternas *Guts* (skrivet *Guds*) o. d., hvarom se närmare i den konsonantiska ljudläran.

c) Som pluraländelse i *gäss*, *löss*, *möss* till *gås*, *lus*, *mus*.

d) Dessutom i *loss* till *lös* och *nyss* till *ny*.

-st (jfr *-ist* s. 148 f.) bildar:

a) Inemot ett 30-tal personbenämningar af aktoral eller tendentiell natur, nästan alla hörande till primitivare substantiver på *-i* såsom *akademi-*, *alkemi-*, *anarki-*, *apologi-*, *artilleri-*, *ekonomi-*, *empiri-*, *encyklopedi-*, *fylleri-*, *fysionomi-*, *haveri-*, *infanteri-*, *kansli-*, *kavalleri-*, *kemi-*, *koloni-*, *landtmannaparti-*, *mejeri-*, *monarki-*, *myteri-*, *simoni-*, *speceri-*, *stereotypi-*, *telegrafist*, sällan till ett subst. med annan ändelse såsom *kolorist* till *kolori-t* och *kopist* till *kopi-a*.

b) Superlativer korresponderande med komparativer på *-r*, *-re*, *-ra* blott i *bäst* (: *bä-ttre*), *mest* (: *me-r*, såvida man ej snarare bör uppfatta det såsom bildadt med suffixet *-äst* till *m-er*), *näst* (: *nä-ra*).

-tt bildar:

a) Neutrala former, dels normalt till adjektiver på lång vokal, *-d*, *-dd* eller *-t*, t. e. *blått*, *fritt*, *nytt*, *slätt*, resp. *bredt*, *brådt*, *gladt*, *godt*, *rödt*, *vidt* och *fadt*, *födt*, *spridt*, *sydt* samt *blött*, *hvitt*, *slätt*, *vått* osv. (se böjningsläran), dels undantagsvis till adj. på *-nn*, nämligen i *ditt*, *ett*, *mitt*, *sitt* till *din* osv.

b) Supinformer till verber på lång vokal, *-d* och *-t*, t. e. *flått*, *sett*, *strött*, *sytt*, *trott*, resp. *bedt*, *lydt*, *stadt*, *slödt* och *bytt*, *nött*, *vätt* o. d. (se vidare i böjningsläran).

c) Några substantiver, dels till verber på *-d*, *-t* eller lång vokal såsom *ridt*, *skridt*, *snitt* (: *snid-a*), resp. *bett* (: *bit-a*), *brott* (: *bryt-a*), *flott* (: *flyt-a*), *skott* och *skytt* (båda till *skjut-a*), *vett* samt *tvätt* (: *två*), dels till adjektiver på *-t* såsom *fett*, *rätt* (om detta numera associeras med *rät*, hvilket näppeligen torde vara fallet), *slätt*, dels ändtligen till det (f. d.

adjektiv på *-d*) *mid-*, som ingår i *mid*-dag, -natt, -sommar, -vinter (jfr ock *mid-ja*), det enastående *midt*; dessutom *tott* vid sidan af *tåt*.

d) Ett par adjektiver till substantiver på *-t(e)*, nämligen *lytt* (: *lyt-e*) och *mätt*, om detta ännu kan associeras med *mat*.

ANDRA KAPITLET.

Halfstarka [1] suffixer [2].

§ 27. Enstafviga suffixer.

-back (från ty. *bach* 'bäck') fogas till ortnamnsbestånds-delar för bildande af icke få familjenamn såsom *Lidback*, *Mobach* o. d. (se V, 441).

-bar (från mlty. *-bār*) är ett af våra vanligaste suffixer och bildar uteslutande adjektiver, nämligen:

1. Normalt possibilitetsparticipier, undantagsvis habilitetsparticipier och än mera sällan gerundiviska participier (om hvilka begrepp se V, 552 f.):

a) Till de flesta transitiva verber, i all synnerhet dem på *-era*, t. e. *farbar* 'som kan (be)faras', *fattbar* (: *fatt-a*), *flyttbar* (: *flytt-a*), *hör-*, *känn-*, *märk-*, *sälj-*, *tänkbar*, resp. *kontrollerbar*, *realiserbar* osv. (se V, 553 f. och 555 f. [3], där 189 hithörande exempel anföras, samt för öfrigt i böjningsläran). Gerundivisk betydelse ha, åtminstone alternativt, *beskattbar* och *betalbar*. Är verbet intransitivt, uppstår ett habilitetsparticip såsom *flyt-*, *gro-*, *håll-*, *kostbar*.

b) I nära ett tjog fall hänförliga såväl till verber som till substantiver, t. e. *alster-* (: *alstr-a*), *bild-*, *bruk-*, *del-*, *dyrk-*,

---

[1] De flesta emellertid alternativt trycksvaga och i så måtto hörande till nästa kapitel.

[2] Jag lämnar här å sido dem som uppträda endast i ortnamn såsom Boarp, Medelpad, Njutånger o. d.

[3] Samt Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv*, s. 16 ff.

lås-, *mut-*, *rök-*, *segel-* (: *segl-a*), *spel-*, *sår-*, *tryck-*, *tvätt-*, *uttalbar*. Gerundiviska äro *straff-* och *tullbar*, habilitetsparticipier *o-felbar* och *stridbar* (äfven fungerande som tendensparticip, se V, 557 och 560).

c) I minst ett tiotal fall till ett medelst *-s* utvidgadt verbalsubstantiv på *-(n)ing*, t. e. *beskattnings-*, *odlingsbar* osv. (se V, 554, där tio exempel anföras).

d) Till substantivers grundform blott i *jakt-*, *kontroll-* [1], *syn-*, *sång-*, *trafik-* [1] och *valbar*. Habilitetsparticipier äro *frö-*, *gång-*, *man-* och *tjänstbar*.

2. Sällan afledningar med annan betydelsefunktion:

a) Till substantiver höra *frukt-*, *last-*, *medel-*, *rykt-* (: *rykt-e*), *sken-*, *under-*, *ärbar* (: *är-a*), af hvilka de flesta ha attribuerande betydelse (jfr V, 521).

b) Till adjektiver höra blott *dyr-*, *en-* och *uppenbar* (: *öppen*), hvartill kan läggas *redbar* vid sidan af *red-lig* och »*red-a* penningar».

-baum (från ty. *baum* 'träd') bildar åtskilliga familjenamn såsom *Carl-*, *Söderbaum* o. d. (se V, 442).

-bo (fsv. *-bō*) träffas blott i växtnamnen *grå-* och *rödbo*. — Ett etymologiskt sedt helt annat *-bo* (fsv. *-bo*, äldre *-bōe* '-boende', ännu kvarlevande i det nsv. mansnamnet *Bo*) torde väl på grund af sin intima association med verbet *bo* snarast kännas som en sammansättningsled [2], men må dock såsom i alla händelser stående på öfvergång till suffix här upptagas. Det förekommer:

a) I indigenatsnamn, bildade dels till nästan hvilket som helst inhemskt lokalt egennamn (ofta utvidgadt med *-s*), t. e. *arvika-*, *filipstadsbo* osv. (se V, 371), dels till många andra lokalitetsbenämningar, t. e. *gräns-*, *kust-*, *landt-* (: *land*), *skär-*, *slätt-*, *socken-*, *strand-*, *öbo* eller (med den nämnda *s*-ut-

[1] Se Tamm, a. st. 17.

[2] I öfverensstämmelse med denna uppfattning har jag ofvan s. 110 uppfört *nabo* såsom ett medelst *na-* prefixafledt ord.

vidgningen) *bergs-*, *gårds-*, *härads-*, *lands-*, *skogs-*, *skärgårds-*, *stadsbo*.

b) Dessutom i *landbo* (arkaiskt) 'arrendator' och *åbo*.

-bring (urspr. dels från sv. ortnamn sådana som *Gullbringa*, dels från familjenamnet *Bring*) bildar några familjenamn såsom *Hult-*, *Sjöbring* o. d. (se V, 443 [1]).

-bårn (dels från lty. *born* 'brunn', dels från sv. ortnamn sådana som *Sundborn*) bildar några familjenamn såsom *Carl-*, *Hedborn* o. d. (se V, 442 [2]).

-domm (fsv. *dōmber* 'beskaffenhet, sak', samma ord som nsv. *dom* [3]) bildar över ett tjog substantiver, företrädesvis med abstrakt betydelse (se V, 477 f., jfr 465 och 368). Det ansluter sig till substantiver i *barn-*, *gu-* (: *gu-d*), *jungfru-*, *luter-*, *man-*, *mō-*, *sven-*, *ålderdom*, till substantiv eller verb i *hor-*, *lär-* (: *lär-a*), *straff-*, *troll-*, *träldom*, till blott verb i *spå-* och *svordom* (: *svär-a*) samt till adjektiv i *egen-*, *fattig-*, *heden-*, *kristen-*, *rik-* (blott poetiskt; annars *rik-edom*, hvarom se § 28), *sjuk-*, *ung-*, *visdom*. Om biformerna *-edomm* och *-ndomm* se § 28, resp. här nedan. — *Fordom* (: *för-r* och *fōr-e*) och *lönndom* (: »lägga å *lönn*», men etymologiskt sedt böjningsform af fsv. *lēnd* 'hemlighet'), hvilka nästan alltid uttalas *-domm*, samt *stundom*, som äfvenledes lär kunna ha detta uttal [4], höra etymologiskt sedt ej hit, utan äro ursprungligen fsv. dativer på *-ŏm*, men ha, i den mån de ha nämnda uttal, påverkats af afledningarna på *-dom* [5] och uppfattas därför mer eller mindre allmänt såsom sådana.

-dräkt (fsv. *-dræckt* från mlty. *dracht*, påverkadt af mlty.

---

[1] Hvarmed nu bör jämföras R. Brieskorn, *Bidrag till den svenska namnhistorien*, s. 6.

[2] Hvarmed nu bör jämföras H. Geijer i Sv. landsm. B. 7, s. 117 ff.

[3] Se vidare Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 8.

[4] Enligt uppgift af Lyttkens-Wulff, *Sv. uttals-ordbok* 1889 och *Sv. ordlista* 1911, samt Hoppe muntligen.

[5] Liksom redan Kristoffers landslag återger Östgötalagens dat. pl. *sløghþum* med *sløg(h)doom*, se Kock, Arkiv VIII, 272.

adj. *-drechtich*) är väl snarast suffix i *en-*, *sam-*, *tvedräkt*, som afgjordt mindre lätt associera sig med *draga* än t. e. *ande-*, *not-*, *tidsutdräkt*, hvilka därför också kännas som sammansatta (jfr *torfläkt* till *taga* o. d.).

-dårf (ty. *dorf* 'by') bildar några familjenamn såsom *Bo-*, *Ljungdorff* o. d. (se V, 440 f.).

-fald (ombildning — efter de närbesläktade orden på *-faldig* — af ty. *-falt*) förekommer blott i substantiverna *en-* och *mångfald*.

-falt (fsv. *-falt*, ntr. af *-falder* '-faldig') förekommer i mer eller mindre arkaiserande multiplikativa räkneord sådana som *hundra-*, *mång-*, *nio-*, *sju-*, *tre-*, *tusen-*, *tvefaldt* o. d.

-fri, stående på gränsen mellan sammansättningsled och suffix (se V, 211 och 570), bildar åtskilligt öfver hundra (jfr V, 570, där 24 exempel anföras, till hvilka kunna läggas Ossian-Nilssons *tvekfri* och minst 91 andra [1]) negativt kvalificerande adjektiver till substantiver, därvid rätt olika morfologiska typer komma till synes såsom *fel-*, *trikin-*, *feberfri* (85 fall), *fördoms-*, *passionsfri* (minst 19 fall), *mödo-* (: *möda*), *plåg(o)-*, *smitt(o)-*, *smärtfri* (: *smärt-a*) och de isolerade *arbets-* (: *arbet-e*), *back-* (: *back-e*), *hyres-* (: *hyra*), *ränte-* (: *ränt-a*), *snark-* (: *snark-ning*), *tvekfri* (: *tvek-an*).

-full, som är oomtvistlig sammansättningsled i t. e. *brädd-*, *hand-*, *proppfull* (och kanske äfven i unga nybildningar sådana som Heidenstams *blygselfull* och O. Högbergs *motsägelsefull*), håller emellertid på att öfvergå till ett suffix [2], hvarmedelst bildas attribuerande adjektiver till abstrakta substantiver, så att t. e. *hat-*, *lättje-*, *vördnadsfull* ha blifvit nästan synonyma med resp. *hätsk*, *lat*, *vördsam* och i regeln ej längre betona någon särskild »fullhet». Andra dylika fall äro *flärd-*, *fröjde-*, *godhets-*, *gåt-*, *hopp-*, *kval-*, *kärleks-*, *lek-*,

[1] Anförda af K. J. Samuelsson i Sv. studier t. G. Cederschiöld, s. 395 ff.

[2] Antydt redan af Tamm, a. st. s. 6.

Fortsättning från omslagets 2. sida.

FÖRSTA DELEN.

Allmän inledning till den nysvenska grammatiken.

Band I. (Afslutadt.)

Kap. 1. Nysvenska grammatikens begrepp. 2. Nysvenskans frändskapsförhållanden. 3. Nysvenskans språkområde, rikksspråk och dialekter. 4. Nysvenskans perioder och källor. 5. Den nysvenska språkforskningens historia. 6. Bibliografisk öfversikt af de viktigaste hjälpmedlen för det nutida studiet af nysvenskan.

ANDRA DELEN.

Ljudlära.

Afdelning I. Fonetisk inledning: Kap. 1. Språkljudens akustiska beskaffenhet (Fonetisk akustik). 2. Den mänskliga talapparaten (Fonetisk anatomi). 3. Talorganernas verksamhet eller artikulationen (Fonetisk fysiologi).

Utgifvet.

Afdelning II. Deskriptiv ljudlära. A. Kvalitativ ljudlära Kap. 1. De enskilda språkljuden. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Författare- och utgifvare-register. Första bandets innehåll. Efterord]. 2. Ljudförbindelserna (kombinationslära). B. Prosodi. Kap. 1. Sonoritet och stafvelsebildning. 2. Kvantitet (uttalstid). 3. Intensitet (tryckstyrka). 4. Tonalitet (tonhöjd). [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Andra bandets innehåll. Efterord].

Band II. (Afslutadt.)

Afdelning III. Etymologisk ljudlära. A. Metodologisk inledning: Kap. 1. Allmänna anmärkningar. 2. Talförändringarnas orsaker. 3. Talförändringarnas resultat. 4. Om begreppet ljudlag. B. Sonanterna: I. Nysvenska ljudöfvergångar: a. Kvalitativa förändringar. 1. De från fornsvensk tid ärfda sonanternas utveckling: Kap. 1. Tungartikulationens förskjutning bakåt. 2. Tungartikulationens förskjutning framåt. 3. Ändring af läppartikulationen. 4. Öfvergång till indifferensläget. 5. Bihang: Dialektala öfvergångar. 2. Sonanterna i lånord. b. Kvantitativa förändringar. c. Intensitetsförändringar. d. Tonalitetsförändringar. II. Spår af äldre ljudöfvergångar. C. Konsonanterna.

Band III.

Band IV.

TREDJE DELEN.

Betydelselära.

Afdelning I. Inledning.

Band V. (Afslutadt.)

Afdelning II. Deskriptiv betydelselära: A. Kategorilära (läran om de grammatiska kategorierna): Kap. 1. Sememernas hufvudindelning. 2. Expressiv och pronominell betydelse. 3. Meningens hufvudarter. 4. Sememernas förhållande till hvarandra. 5. De olika slagen af status. 6. Glosans hufvudarter. 7. De konkreta glosorna. 8. Familjenamnens bildning (morfologisk exkurs). 9. De abstrakta glosorna. 10. De assumptiva glosorna. 11. De finita glosorna. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Femte bandets innehåll. Efterord]. B. Funktionslära (läran om de grammatiska funktionerna).

Utgifvet.

Band VI.

Afdelning III. Etymologisk betydelselära.

FJÄRDE DELEN.

Band VII. Tidigare.

Formlära.

Afdelning I. Inledning: Kap. 1. Olika slag af morfemer. 2. Kritik af äldre definitioner på termen »ord». 3. Hvad menas med »samma» morfem? 4. Morfologisk gruppering.

Afdelning II. Deskriptiv formlära: A. Formbildningslära: I. Ordlära. a. Afledning. 1. Prefixafledning. Kap. 1. Tryckstarka prefixer. 2. Tryckssvaga prefixer. 2. Suffixafledning. Kap. 1. Helstarka suffixer. 2. Halfstarka suffixer. 3. Tryckssvaga suffixer. b. Sammansättning. 1. Stark sammansättning. 2. Svag sammansättning. II. Ordfogningslära (syntax). B. Böjningslära.

Band VIII.

Band IX. **Afdelning III. Etymologisk formlära.**

Register till band I—IX.

Häraf föreligga redan banden I, II och V färdigtryckta samt de redan delvis tryckta banden III och VII till större eller mindre del färdiga i manuskript, hvadan deras utgifning kan fortgå skäligen raskt.

Då arbetets blifvande läsare förmodligen äro intresserade den ene mera af ett, den andre mera af ett annat parti, komma banden III och VII att samtidigt utgifvas i häften å 4 till 8 ark. Priset är beräknadt till 25 öre per ark i oktavformat, och kommer årligen att utgifvas inemot ett halft band eller högst 250 sidor. Kostnaden för subskriberadt exemplar blir således högst 4 kr. per år.

Framställningen skall utan att i någon mån förbise det vetenskapliga innehållets kraf på exakthet och grundlighet söka blifva på samma gång i god mening populär och så pedagogisk som möjligt, det förra för att göra boken ägnad till självstudium, det senare för att göra den användbar såsom lärobok för högre vetenskapliga studier, särskildt vid våra universiteter.

Subskription mottages i alla boklådor.

Lund, september 1914.

C. W. K. Gleerup
Förlagsbokhandel.

Lund, Berlingska Boktryckeriet, 1914.

8287.3

22. Häftet. (Bd. VII, 3.) Pris 1:25.

VÅRT SPRÅK

NYSVENSK GRAMMATIK
I UTFÖRLIG FRAMSTÄLLNING
AF

ADOLF NOREEN

SJUNDE BANDET

LUND, C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

HARVARD COLLEGE
OCT 1 1925
LIBRARY

SUBSKRIPTIONSANMÄLAN.

En något så när fullständig, utförlig och efter moderna språkvetenskapliga principer utarbetad nysvensk grammatik saknas tills dato. Och dock torde få böcker vara af verkligt behof mera påkallade än en dylik. Den är ett det viktigaste hjälpmedel för alla slags språkvetenskapliga studier i vårt land, ty modersmålet utgör det ojämförligt bästa grundlaget för hvarje försök att klarlägga språklifvets allmänna lagar och företeelser. Den är en nödvändig förutsättning för tillkomsten af redan allt för länge saknade tidsenliga, elementära läroböcker för modersmålsundervisningen vid våra högre och lägre skolor. Dess åstadkommande är för öfrigt helt enkelt en nationell plikt, ty en nation äger intet rikare och fylligare uttryck för sin egenart än modersmålet, och ett grundligt studium af detta åligger därför hvar och en, som vill söka lyda det gamla vishetsbudet: känn dig själf!

Ett arbete, som vill söka fylla denna lucka i vår litteratur är

VÅRT SPRÅK

nysvensk grammatik i utförlig framställning

af

ADOLF NOREEN.

Verkets plan är följande. Det sönderfaller i fyra delar samt ett utförligt register till det hela och är afsedt att bindas i nio band å hvardera 500 à 600 sidor. Innehållet i sin största allmänhet och dess fördelning på de olika banden och delarna framgår af följande öfversikt:

Fortsättning å omslagets 3. o. 4. sidor.

nyck-, *prakt-* (jfr *präktig*), *smak-*, *sorg-* (jfr *sorgsen*), *svek-* (jfr *sviklig*), *tank-*, *värde-*, *ånger-*, *ärofull* [1], af hvilka några äfven låta hänföra sig till verber (*fröjdas*, *hoppas*, *leka*, *ångra*). Undantagsvis ansluter det sig uteslutande till ett verb, t. e. i det med *retsam* synonyma *retfull*.

-fådd (om etymon — som dock är osäkert — se SAOB) finns i *andfådd* (: *and-a*).

-fäng i *fåfäng* associeras väl numera näppeligen med *fång* och är sålunda öfvergånget till suffix.

-färd (från mlty. *verde* 'beteende') är suffix i *högfärd*; jfr sammansättningar med *färd* såsom *hem-*, *himmelsfärd* o. d.

-för (fsv. *fōr* 'färdig, duglig', ännu kvarlefvande i »frisk och *för*») är visserligen oomtvistlig sammansättningsled i t. e. *o-*, *van-*, *vapenför*, men torde hålla på att öfvergå till suffix i de få fall, då det användes för bildande af habilitetsparticipier (jfr V, 552), t. e. *arbets-*, *beslut-*, *talför*.

-gumm (fsv. *gumi* 'man') förekommer blott i *brudgum*.

-gått (fsv. *gāt*, isl. *gát* 'läckerhet' [2]) blott i *örngått*.

-hag (fsv. *hagh*; jfr no. *hag* 'skick', isl. *hagr* 'tillstånd, tillgångar') blott i *bohag*. Familjenamnet *Nordenhaag* däremot innehåller väl antingen det fsv. *hagh* 'inhägnad mark' eller dess nära släkting ty. *hag* 'hage'.

-het (fsv. *-hēt* från mlty. *-heit* [3]) är det specifika nsv. suffixet för bildande af virtuella abstrakter. Det kan för detta ändamål afleda de allra flesta adjektiver, t. e. *blek-*, *dår-*

---

[1] Huruvida den mängd af numera föga eller alls icke brukliga bildningar på *-full*, som från 1700-talets slut citeras af R. G:son Berg i Språk och stil XI, 310 f. och M. Feuk, *Lidners poetiska språk*, s. 87, snarast kändes som sammansättningar eller som afledningar, är väl omöjligt att afgöra.

[2] Se vidare Noreen, *Sv. etymologier*, s. 73 f., och Falk-Torp, *Etymologisk ordbog* I, 242, *Norw.-Dän. et. Wörterbuch*, s. 337; annorlunda, men helt säkert oriktigt, Kock i Sv. landsm. XV, 8, s. 28 ff., och Karsten i Neuphilologische Mitteilungen 1906 nr 1—2, s. 11 (bemött af Setälä i Finn.-ugr. forschungen XIII, 372).

[3] Se vidare Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 10.

aktig-, *enträgen-*, *exakt-*, *snillrikhet* osv. (se V, 473 f., där 33 exempel äro anförda [1], och vidare i böjningsläran). Ej sällan kunna dessa substantiver på *-het* alternativt uppträda med konkret betydelse, t. e. *kvick-*, *ny-*, *orolig-*, *skönhet* osv. (se V, 352, där 30 exempel anföras). Till oböjliga ord ansluta sig *närhet* (: *när-a*), *stillhet* (: *still-a*), *äkthet* (: *äkt-a*) och *öfverhet*; till ett substantiv blott *(o)trohet*, som dock vida intimare än med substantivet *tro* associerar sig med adjektivet *trogen* (liksom det ock historiskt sedt utgår från det fsv. adj. *tro* 'trogen'). — Om biformerna *-enhet* och *-ighet* se s. 206 f.

-håff (ty. *hof* 'gård') bildar åtskilliga familjenamn såsom *Ek-*, *Stéenhoff* o. d. (se V, 441).

-hålts (ty. *holz* 'skog') bildar åtskilliga familjenamn, t. e. *Berg-*, *Björkholz* o. d. (se V, 441 f.).

-häjm (ty. *heim* i den gamla betydelsen 'hemvist' bildar åtskilliga familjenamn, t. e. *Carl-*, *Lagerheim* o. d. (se V, 441).

-hös (fsv. *hös*, isl. *hauss* 'hufvudskål' [2], men ursprungligen, liksom dess etymologiska motsvarighet sanskr. *kōṣas* [3], 'förvaringskärl') förekommer blott i *hedenhös* (där *hös* avser grafurnan eller möjligen grafkullen).

-jåp (fsv. *Iāp* 'Jakob', se III, 135) finns blott i *snåljåp*.

---

[1] Linder, *Regler och råd*[3], s. 132 f. anför 74 exempel, hvaraf många mindre vanliga.

[2] Så redan Loccenius, Verelius, Stiernhielm och C. Säve samt med ny motivering Noreen hos K. F. Johansson, *Beiträge zur griechischen Sprachkunde*, s. 137 noten, och hos Tamm, *Et. sv. ordbok*, s. 294 f., å hvilka ställen (liksom i Arkiv f. nord. fil. VI, 311) jag dock oriktigt sammanställt *hauss* med *hufvud* i stället för med *hus* och *husa*, *hosa* (se III, 262) 'byxa, strumpa'. Ihres, Kalkars och Falk-Torps härledning af *-hös* från genitiven *högs* är ljudhistoriskt omöjlig — såsom redan Rydqvist, *Sv. språkets lagar* IV, 407 kraftigt framhållit — och detta så mycket mera som det såsom ursprungligt förutsatta *g* saknas redan i fsv. tid (»af hedhnom *høs*» 1399 ff., där för resten adjektivets dativform förbjuder hvarje tanke på en genitiv) liksom ock i fda. (»aff hedhen *høøss*» 1495 ff.). Triewalds vrångform *hedenöset* (se Dahlgrens *Glossarium*) visar, att ordet redan på hans tid ej längre förstods.

[3] Se Persson, *Beiträge zur indogerm. Wortforschung*, s. 182.

-karl är väl nästan öfvergånget till suffix i sådana fall som t. e. *färg-*, *skjutskarl* [1] (jfr V, 346 f.).

-kröjts (ty. *kreuz* 'kors') förekommer i några familjenamn såsom *Blom-*, *Stjerncreutz* (jfr V, 443).

-kväm (af ett fsv. **-kwǣme*; jfr nyisl. *samkvæmi* 'samkväm') i *samkväm* associeras väl ej längre med *komma* och är sålunda blifvet ett suffix.

-kåst (fsv. *koster* 'hjälpmedel') finns blott i *farkost*.

-lag är väl — i motsats till sammansättningsleden *-lag* i t. e. *grund-*, *mat-*, *sam-*, *upplag* — mer eller mindre afgjordt öfvergånget till suffix i *bergs-*, *bo-*, *bya-*, *hand-*, *hjone-*, *hjärte-*, *hvardags-*, *sinne-*, *skepps-*, *svåger-* och *tingslag*.

-leds, poetisk biform [2] till *-ledes*, hvarom se s. 213.

-lek, ursprungligen samma *lek* 'spel, liflig rörelse' som i sammansättningarna *barn-*, *fisk-*, *harpolek* o. d., har ännu i någon mån bevarat sin gamla betydelse i de på substantiver byggda *väderlek* (jfr Bellmans »vädren spela») och kollektivet *kortlek* (jfr »ett spel kort») samt det till ett adjektiv hörande *vitterlek*. Men till rent suffix, bildande virtuella abstrakter (jfr V, 481), har det nedsjunkit i de öfriga, icke talrika fall, då det fogas till ett adjektiv såsom i *djup-*, *fin-*, *grof-*, *(gen)kär-*, *stor-*, *tjock-* och *tunnlek*. Det isolerade *smälek* associerar sig ej med det etymologiskt befryndade *små*, utan fastmera med verbet *smä-da*.

-lett se nedan under *-lätt*.

-låt (af *låt* i den gamla betydelsen 'skick', se III, 135) är numera ett rent suffix i *grannlåt*.

-lätt (eller *-lett*; fsv. *liter* 'färgad', se III, 190 och 193) förekommer i *ljus-*, *mörk-* och *rödlätt*.

-lös, som är tydlig sammansättningsled i t. e. *landlös* (is), *ledlös* (kropp) o. d., har emellertid vanligen nedsjunkit

---

[1] Jfr hurusom jag i Norge hört en flicka yttra till mig: »Jeg skal være *skydsgut*».

[2] Om hvars förekomst se R. G:son Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 21.

till ett suffix (se V, 211 och 568 ff.), som i minst 280 fall (jfr V, 569 f., där 98 exempel anföras, till hvilka kunna läggas Ol. Högbergs *knotlös* och 181 andra [1]) bildar negativt kvalificerande adjektiver, nästan uteslutande till substantiver (ehuru visserligen stundom därjämte till verber), men af flera olika morfologiska typer såsom *barn-*, *kritik-*, *faderlös* o. d. (177 fall), *kärlek-s-*, *religion-s-*, *pietet-s-lös* (63 fall), *hjärt-*, *redlös* (: *hjärt-*, *red-a*; 13 fall), *tank-*, *vinglös* (: *tank-*, *ving-e*; 5 fall), *arbet-s-*, *samvet-s-*, *ämbet-s-lös* (: *arbet-e* osv.), *ränte-*, *vilje-*, *ärelös* (: *ränta* osv.), *känslo-*, *sysslolös* (: *känsla*, *syssla*) och de hvar för sig enastående *anlös* (: *an-or*), *föräldralös* (: *föräldra-r*), *makalös* (: *make*), *sedeslös* (: *seder*). Enbart till verber ansluta sig *orklös* (oftare *orkeslös*, hvarom se s. 207) och *skon(s)-lös* (jämte det vanligare *skoningslös*); till ett adjektiv möjligen det sällsynta *arglös* [2] (från ty. *arglos*). — Om biformerna *-elös*, *-eslös* och *-olös* se s. 206 f.

-man är väl öfvergånget till suffix i sådana fall som *afund-s-*, *handel-s-*, *köp-*, *spel-*, *tjänst-e-*, *ämbet-s-man*, allt ord som kunna användas icke blott om män, utan äfven om kvinnor (jfr V, 346).

-mot (fsv. *möt* 'möte'; se vidare III, 86) finns blott i *ledamot*.

-mål (vanligen af *mål* 'tal, ärende', men i *spann-* och *ödesmål* af *mål* 'mått'; jfr III, 135), som ännu utgör sammansättningsled i t. e. *före-*, *lands-*, *lägers-*, *tungo-*, *modersmål* m. m., är i öfver ett dussin fall blifvet ett substantiviskt suffix, om hvars betydelsefunktioner jfr V, 369, 466 och 481. Vanligen ansluter det sig till verber, hvarvid dessas infinitivändelse framför *-mål* utbytes mot *-o-*, *-e-*, *-er-* eller *-s-* såsom i *göro-*, *klago-*, *kåro-*, *svaromål*, *värjemål*, *gifter-*, *skriftermål*, *dröjs-*, *skons-*, *spörsmål* (: *spör-ja*). Till substantiver

[1] Anförda af K. J. Samuelsson i *Sv. studier till G. Cederschiöld*, s. 395 ff.

[2] Icke upptaget i SAOB, men hos K. J. Samuelsson, a. st. s. 396.

höra *spann-*, *slag-s-*, *vittne-s-mål*, till ett adjektiv *trångmål* och till ett oböjligt ord *öde-s-mål*.

-mån (fsv. *mon* 'grad, mån'), som utgör sammansättningsled i t. e. *för-*, *sömsmån*, är rent suffixalt i *jordmån*.

-ndomm (jfr *-domm* ofvan s. 191) finns blott i *judendom*.

-när (stundom tryckstarkt, se II, 385) förekommer fogadt till substantiver i *konst-*, *port-*, *tullnär*; jfr ofvan s. 152. — Om biformen *-enär* se s. 207.

-od (mlty. *-ōd-*) förekommer blott i *armod* till adjektivet *arm*.

-og (fsv. *-ogher*; jfr III, 112) förekommer i *idog* till substantivet *id* och *älskog* till verbet *älsk-a*.

-sam (fsv. *-samber*, ursprungligen den obestämda formen till *sami* 'samme') bildar — äfven om man frånser de s. 207 behandlade biformerna — i nära ett hundratal fall attribuerande, mycket ofta som tendensparticipier fungerande adjektiver (jfr V, 521, 547 f., resp. 557 f.) med följande anknytningar:

1. Till verber eller substantiver hänförliga äro (48 af mig antecknade fall, nämligen) *afund-*, *afvel-*, *arbet-*, *bekymmer-*, *beslut-*, *bild-* (jfr V, 557), *bråk-*, *buller-*, *erkänn-* (: *erkänn-ande*), *förbehåll-*, *fördrag-*, *förtryt-* (: *förtryt-else*), *heder-*, *hinder-*, *hjälp-*, *kost-* (: *kost-nad*), *meddel-* (: *meddel-ande*), *medlid-* (: *lid-a med* och *medlid-ande*), *medömk-* (: *ömk-a* och *medömk-an*), *misskund-*, *misstänk-* (: *misstänk-e*), *nöj-*, *omtänk-* (: *tänk-a* sig *om* och *omtank-e*), *pin-*, *plåg-*, *prat-*, *skryt-*, *skräfvel-*, *skämt-*, *slit-*, *släp-*, *smek-*, *smitt-* (jämte *smitt-osam* enligt s. 207, *smärt-*, *språk-*, *stoj-*, *sträf-* (: *sträfv-an*), *tack-*, *trug-*, *trät-*, *trött-* (: *trött-het*; dessutom till adjektivet *trött-*), *tvek-* (: *tvek-an*), *tvifvel-*, *verk-*, *(o)vård-*, *vörd-* (: *vörd-nad*), *återhållsam*.

2. Till blott verber höra (30 fall): *afhåll-*, *akt-*, *beställ-*, *betänk-*, *fog-* (: *fog-a* sig; knappast därjämte till substantivet *fog*), *funder-*, *förnöj-* (snarast dock till adjektivet *förnöj-d*), *förtänk-* (: *tänk-a* sig *för*), *gruf-*, *gynn-*, *hör-*, *inställ-*

(: *ställ-a* sig *in*), *kläd-*, *led-* (: *led-as*; äfven till adjektivet *led*), *missunn-*, *omhuld-*, *ret-*, *sink-*, *skon-*, *skroder-*, *skynd-*, *sköt-*, *spar-*, *spender-*, *träl-*, *tål-*, *under-*, *vak-*, *våg-*, *ödsam*.

3. Till blott substantiver höra (9 fall:) *allvar-*, *bryd-* (: *bryd-eri*), *fred-*, *frid-*, *frukt-*, *hof-*, *kyrk-*, *umgäng-*, *våldsam*.

4. Till adjektiver höra (4 fall, oberäknadt de ofvan under 1 och 2 anförda *tröttsam*, resp. *förnöjsam* och *ledsam*): *blyg-*, *en-*, *lång-*, *varsam*.

5. Till oböjliga ord höra blott (2 fall): *stillsam* (: *still* och *still-a*) och *sällsam* (: *säll-an*).

Om biformerna *-esam* och *-osam* se s. 207.

-sinn (fsv. *sin* 'gång', bevaradt i uttryck som »tusen *sinom* tusen») föreligger suffixalt blott i *nå(go)nsin*.

-sjuk torde ha öfverskridit gränsen mellan sammansättningsled och suffix i de med resp. *afundsam*, *grälaktig* och *pratsam* väsentligen synonyma *afund-*, *gräl-* och *pratsjuk* [1] samt möjligen i ännu något ytterligare fall.

-sjöns föreligger i *allsköns*, ursprungligen *alls-köns* af *kön*.

-skap (fsv. *-skap*; jfr isl. *skap* 'skapnad, skaplynne'), i bestämd form *-skapet* (jfr nästa suffix), bildar i ett 50-tal fall substantiver, nästan alltid till andra substantiver och vanligen med abstrakt betydelse (jfr V, 475 f.), men i omkring ett dussin fall dock åtminstone alternativt med konkret och stundom därjämte åtminstone alternativt kollektiv betydelse (jfr V, 353 och 382, resp. 295). Exempel äro *adel-*, *agent-*, *anförar-* (: *anförar-e*), *artist-*, *beskyddar-* (: *beskyddar-e*), *borger-* [2] (: *borgar-e*; jfr *medborgarskap* här nedan), *broder-*, *bror-*, *bud-* [3], *disponent-*, *du-*, *fader-*, *fadder-*, *friherre-* [4] (hos Dalin 1850 *friherrskap*, jfr *herrskap* här nedan), *främling-*, *fullmäktig-*, *föreståndar-* (: *föreståndar-e*), *författar-* [4] (: *författar-e*), *för-*

---

[1] Se Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv*, s. 6.

[2] Kollektiv.

[3] Konkret.

[4] Alternativt konkret.

man-, *förmynder-* (: *förmyndar-e*), *grann-* [1] (: *grann-e*), *gref-* [1] (: *grefv-e*), *herr-* [2] (: *herr-e*), *junior-*, *kamrat-*, *konstnär-*, *land-* [3], *landsman-*, *ledar-* (: *ledar-e*), *man-* [2], *mecenat-*, *medborgar-* (: *medborgar-e*), *medlar-* (: *medlar-e*), *moder-*, *måg-*, *målsman-*, *mästerskap-* (: *mästar-e*), *ordförande-*, *recensent-*, *recentior-*, *representant-*, *ridder-* [2] (: *riddar-e*), *senior-*, *ståthållar-* [1] (: *ståthållar-e*), *svåger-*, *säll-* [4] (som dock kanske ej längre associeras med *säll-e*), *värd-*, *öfverherrskap-* (: *öfverherr-e*). Härtill komma *burskap* (vid sidan af de ålderdomliga *burbref* och *burspråk*) samt *redskap* [3] (i icke kollektiv betydelse; jfr nästa suffix), hvilket snarast hör till ett verb (*red-a* sig med). — Om biformerna *-askap*, *-enskap* och *-erskap* se s. 206 f.

-skap (fsv. *-skaper*), i bestämd form *-skapen* (jfr nästföregående suffix), bildar äfvenledes uteslutande substantiver, som dock blott uppgå till något öfver ett tjog fall, oftast med abstrakt betydelse (jfr V, 475 f.), men äfven åtminstone alternativt med konkret och stundom därjämte åtminstone alternativt kollektiv betydelse (jfr V, 353 och 369, resp. 295). De flesta — omkring ett dussin — höra till adjektiver såsom *bekant-* [1], *egen-*, *fången-*, *(an)förvant-*, *galen-* [1], *gemen-* [4], *huld-*, *klok-*, *kvarlåten-* [3], *lifegen-*, *skyldskap*. De öfriga höra dels till substantiver såsom *bo-* [2], *djäfvul-* [1, 5], *dår-* [1] (: *dår-e*), *fiend-* (: *fiend-e*), *fränd-* (: *fränd-e*), *släkt-*, *vänskap*, dels till verber såsom *kun-* [1] (: *kun-na*), *red-* [2] (jfr näst föregående suffix), *räken-* [1] (: *räkn-a*), *vetskap*, dels till ett adjektiv i det enda fallet *beredskap* [5] (: *bered-d*). — Om biformen *-enskap* se s. 207.

-sko (ombildning af mlty. och mnederl, *schūwen*, *schouwen* 'skrämma, sky', väl närmast på grund af den lty. for-

[1] Alternativt konkret.

[2] Kollektiv.

[3] Konkret.

[4] Alternativt kollektiv.

[5] Enligt Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 13, »neutr.» och då naturligtvis hörande till näst föregående suffix : *-skap(el)*.

men *schoen*) förekommer i *varsko* (mlty., mnederl. *warschouwen, -schūwen*) till adjektivet *var* (jfr III, 150).

-slev finns som suffix blott i *underslef* (från ty. *unterschleif* 'smuggleri, bedrägeri').

-stans (fsv. sent *-stadens* — t. e. *flērestadens* 1501, se Söderwalls ordbok — för äldre *-stads*, dvs. genitiv i bestämd, resp. obestämd form af *stad* i betydelsen 'ställe') uppträder i något lägre stil såsom motsvarighet till den högre stilens *-städes* (hvarom se s. 216 f.), t. e. *alla-* eller *alle-, an(nan)-, hvar-, ingen-, mången-, nå(go)n-, somligstans.*

-städs (fsv. *-stæds*), poetisk biform [1] till *-städes*, hvarom se s. 216 f.

-stäjn (ty. *stein* 'sten') förekommer i många familjenamn såsom *Carl-, Lindstein* (se V, 441).

-stätt (ty. *stätte* 'ställe') finns i en mängd familjenamn, förnämligast bildade till ortnamnsmaterial, såsom *Sjö-, Lind-, Lundstedt* osv. (se V, 433).

-stäv (fsv. *-stæf*, isl. *stef* 'stående uttryck, omkväde') i *ordstäf.*

-söl (fsv. pl. *søl* — i litteraturen händelsevis icke anträffadt — till fsv., isl. *sal* 'afgift') förekommer i *handsöl.* Fråga är om ej möjligen *barnsöl* (hvarom se nedan under *-öl*) af somliga uppfattas som *barn-söl.*

-tals (genitiv af *tal* i betydelsen 'antal') står på gränsen till suffix i t. e. *hvarf-, stund-* (jfr *stundom*), *styck-* (: *styck-e*), *tidtals* o. d. [2]. Dessa bildningar äro nästan synonyma med en grupp bland dem på *-vis* (hvarom se nedan s. 201 f. under 2, A, a), men sakna dessas distributiva betydelse.

-tyg (lty. *tüg* 'redskap'; samma ord som vårt vanliga *tyg*, men med den ursprungligare betydelse som vi ännu ha i t. e. »allt hvad *tygen* hålla», *tyg*hus, fält*tyg*mästare o. d.) är väl ännu sammansättningsled i *rid-, sel-, skrif-* och *verk-*

[1] Om hvars förekomst se R. G:son Berg, a. st.

[2] 36 exempel anföras hos Tamm, *Om ändelser hos adverb*, s. 25.

tyg, men torde däremot numera vara rent suffixalt i *djäfvuls-*, *fans-*, *far-*, *in-*, *lin-*, *o-*, *rackar-* (: *rackar-e*), *sat-* (: *sat-an*) och *trolltyg*.

-vald (ty. *wald* 'skog') förekommer i några familjenamn såsom *Grönwald*, *Ljungvald* o. d. (se V, 442).

-vart (dels fsv. *-vart* 'riktadt åt ett visst håll', dels — i sjötermerna — från det etymologiskt motsvarande lty. *-wart* [1]) förekommer i *ingen-* och *någonvart* samt sjötermerna *lof-*, *nord-*, *ost-*, *syd-* och *västvart*.

-vis har tveggehanda helt olika ursprung och användningar:

1. Adjektivet *vis*, som är tydlig sammansättningsled i t. e. *allvis*, står — såsom redan Tamm antydt [2] — på gränsen till suffix eller har väl snarast öfverskridit denna gräns i sådana fall som *fråg-*, *näs-*, *rätt-* och *vrångvis*.

2. Substantivet *vis*, som är tydlig substantivisk sammansättningsled i t. e. »på *bond(e)vis*, *herrskapsvis*, *hvardagsvis* [3]» o. d. eller »i *hundradevis*, *tusenvis*» o. d., är däremot — väsentligen på grund af lån från eller efterbildning af lty. ord på *-wīs*, hty. på *-weise* — suffix, bildande i åtminstone omkring 250 fall [4] oböjliga, i lägre stil dock stundom (t. e. *del-*, *grad-*, *växelvis*) alternativt såsom adjektiver böjda ord af ganska olika bildning och betydelse:

A. Till substantiver hänföra sig de ojämförligt flesta (225 fall antecknade):

a) Med mer eller mindre utpräglad distributiv betydelse, dvs. suffixet är ungefär liktydigt med 'i sänder, åt gången' (135 fall). De till grund för dessa bildningar liggande sub-

---

[1] Se Tamm, a. st. s. 35 f.

[2] Se *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 6.

[3] Enligt SAOL, Wenström-Jeurling och Lyttkens-Wulff, *Sv. ordlista* skall detta ord blott vara »adv.» Lundell, *Sv. ordlista*, uppför det däremot endast såsom substantiv. Äfven jag känner blott denna sednare användning.

[4] Jfr särskildt Tamm, *Om ändelser hos adverb*, s. 38 ff.

stantiverna äro — frånsedt det enastående *åldersvis*, som dock är ellips för ett *åldersklassvis* — uteslutande konkreter och uppträda i följande olika former:

α) Grundformen oförändrad (86 fall), t. e. *aln-*, *ark-*, *bit-*, *blad-*, *bunt-*, *butelj-*, *bänk-*, *centner-*, *del-*, *(half)dussin-*, *famn-*, *flock-*, *fögderi-*, *glas-*, *glimt-*, *grad-*, *grupp-*, *halfbutelj-* (äfven till *β* här nedan), *halfkilo-*, *halfpund-* (äfven till *β*), *halftimme-*, *hekto-*, *hop-*, *häfte-* (jfr *β*), *hög-*, *kapital-*, *kappe-* (jfr *γ*), *kilo-*, *kilometer-*, *klas-*, *klass-*, *klump-*, *klunk-*, *kommun-*, *kompani-*, *kvarter-* (jfr *β*), *kår-*, *lass-*, *led-*, *(hekto)liter-*, *lod-*, *mark-*, *matsked-* (jfr *β*), *meter-*, *mil-*, *minut-*, *par-*, *paragraf-*, *parti-*, *period-*, *pluton-*, *pund-*, *punkt-*, *rad-*, *rote-* (jfr *γ*), *ryck-*, *sekund-*, *sked-*, *skikt-*, *skock-*, *skvätt-*, *skyl-*, *skålpund-* (jfr *β*), *socken-*, *spalt-*, *språng-*, *stack-*, *steg-*, *stop-*, *strof-*, *stund-*, *stycke-*, *stöt-*, *sup-*, *säck-*, *tesked-* (jfr *β*), *tid-*, *tjog-*, *tolft-*, *tropp-*, *trupp-*, *val-* (om strömming o. d.), *våg-*, *ämbarvis*.

β) Grundformen utvidgad med *-s* (34 fall), t. e. *afdelnings-*, *bataljons-*, *distrikts-*, *divisions-*, *fackförenings-*, *fakultets-*, *fjärdings-*, *församlings-*, *halfalns-*, *halfbuteljs-* (jfr *α*), *halfminuts-*, *halfmånads-*, *halfpunds-* (jfr *α*), *halfstops-*, *halftjogs-*, *halfårs-*, *häftes-* (jfr *α*), *härads-*, *kontrakts-*, *kvartals-*, *kvarters-* (jfr *α*; *-s* användes alltid då fråga är om stadskvarter), *landskaps-*, *läns-*, *matskeds-* (jfr *α*), *månads-*, *nations-*, *portions-*, *skvadrons-*, *skålpunds-* (jfr *α*), *stifts-*, *ståndS-*, *termins-*, *teskeds-* (jfr *α*), *åldersvis* (jfr ofvan s. 201 f.).

γ) Grundformen minskad med *-a* eller *-e* (13 fall), t. e. *dropp-*, *hyll-*, *kann-*, *kapp-* (jfr *α*), *knipp-*, *låd-*, *mass-*, *rot-* (jfr *α*), *sid-*, *skop-*, *ställ-*, *tim-*, *tunnvis*.

δ) Grundformen med *-a* utbytt mot *-o* eller *-s* (2 fall): *halfvecko-*, resp. *halftunnsvis*.

b) Med suffixet användt i den ungefärliga betydelsen 'i form af, såsom' (84 fall). De substantiver, till hvilka det fogas, äro vida öfvervägande — åtminstone i öfver 50 fall — abstrakter och uppträda i följande former:

α) Grundformen utvidgad med *-s* (58 fall, hvaraf 29 på *-(n)ing-s-* och 14 på *-tion-s-*), t. e. *afbetalnings-, afslutnings-, amorterings-, anfalls-, anings-, anknytnings-, antydnings-, beräknings-, bihangs-, deduktions-, depositions-, fortsättnings-, föreställnings-, företrädes-, förklarings-, förkortnings-, förliknings-, förskotts-, förslags-, försöks-, förutsättnings-, gissnings-, handräcknings-, imitations-, induktions-, inlednings-, insinuations-, interims-, kommissions-, kompletterings-, konklusions-, lyftnings-* [1], *(för)medlings-, ordspråks-, petitions-, proportions-, rekonstruktions-, repetitions-, reproduktions-, reservations-, restitutions-, ryktes-, sammanfattnings-, sammanjämknings-, samtals-, skiftes-* (jfr *β* här nedan), *supplements-, tilläggs-, trappstegs-, undantags-, underställnings-, upplysnings-, utminuterings-, utmätnings-, öfnings-, önskningsvis.*

β) Grundformen oförändrad (24 fall, hvaraf 7 på *-else-*), t. e. *agentur-, allegori-, analogi-, anekdot-, exempel-, förberedelse-, händelse-, jämförelse-, kompromiss-, kors-, liknelse-, (till)närmelse-, parodi-, process-, rim-, skifte-* (jfr *α*), *skymt-, skämt-, slump-, terrass-, tur-, underrättelse-, växelvis.*

γ) Grundformen minskad med *-a* eller med *-a* utbytt mot *-o* (2 fall): *trapp-*, resp. *tredskovis.*

c) Med suffixet i betydelsen 'i riktning af' bildas blott vissa sjötermer (6 fall) såsom *kranbalks-, lårings-, (bak-, kort-, lång)stagsvis.*

B. Till adjektiver hänför sig ett mindretal (21 fall antecknade), däri suffixet har den ungefärliga betydelsen 'det är', så att t. e. *troligtvis* betyder ungefär det samma som satsen »det är troligt». Adjektivets grundform synes vara använd endast i *blindvis* (i ä. nsv. vanligen, senare allmera sällan *blindtvis*, se SAOB), under det att i alla öfriga fall suffixet är fogadt till böjningsformen på *-t.* Med undantag af *gifvetvis* utgå alla andra hithörande exempel från adjektivformer på *-(l)igt*, t. e. *anständigt-, begripligt-, beklagligt-, bil-*

[1] Se TAMM, a. st., s. 40.

ligt-, förnufligt-, försiktigt-, förståndigt-, höfligt-, lyckligt-, möjligt-, naturligt-, onödigt-, oskyldigt-, rimligt-, skäligt-, tillfälligt-, troligt-, tydligt-, vanligtvis. De flesta af dem äro väsentligen synonyma med de s. k. adverberna på *-(l)igt* eller *-ligen*, men skilja sig syntaktiskt från dessa sednare därigenom, att formerna på *-vis* icke kunna fungera som biord till annat än verbalformer (och deras förbindelser), under det att alla på *-(l)igt* och de flesta på *-ligen* kunna alternativt fungera som biord till adjektivformer; jfr t. e. »han är *lyckligt* gift» och »han är *lyckligen* gift» med »han är *lyckligtvis* gift», där *lyckligtvis* är biglosa till »är gift», icke såsom *lyckligt* och *lyckligen* till »gift».

C. Till verb eller till oböjligt ord höra blott *strövis*, resp. *ömsevis.*

-vitsk (fsv. *-vitsker*, isl. *vizkr* 'vettig') i *råvitsk* associeras numera endast med svårighet med *vett* (fsv. *vit*) och står sålunda åtminstone på gränsen till suffix.

-värd torde — såsom Tamm [1] antydt — stå på gränsen mellan sammansättningsled och suffix, åtminstone i de fall då de af mig V, 552 påpekade participierna på *-värd* icke längre strängt fasthålla sin gerundiviska betydelse, alltså t. e. då *fasans-*, *(för)undrans-*, *rysans-*, *älsk-*, *ömkans-*, *önskvärd* uppträda som synonymer till de icke gerundiviska adjektiverna *fas-*, *(för)under-*, *rys-*, *älsk-*, *ömk-*, *önsklig.* Men då gränsen mellan sammansatta och afledda ord härvidlag är synnerligen sväfvande, anför jag här samtliga de till nära ett 50-tal uppgående mig bekanta bildningarna på *-värd.* Dessa ansluta sig:

1. Till verber (44 fall), hvarvid till utgångspunkt tages:

a) Infinitiven utvidgad med *-ns* (31 fall), t. e. *anammans-*, *beaktans-*, *begagnans-* (se SAOB), *begrundans-*, *begråtans-*, *behjärtans-*, *beklagans-*, *bemärkans-* (se SAOB), *berät-*

---

[1] Se *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 6.

tans- (se SAOB), *betänkans-* (M. Roos [1]), *beundrans-*, *bevarans-* [2], *dyrkans-*, *efterföljans-*, *efterliknans-* (J. E. Hylén [3]), *eftersträfvans-*, *eftertraktans-*, *erkännans-*, *fasans-*, *fruktans-*, *förvånans-*, *påaktans-*, *rysans-*, *tillbedjans-*, *understödjans-* [4], *(för)undrans-*, *åhörans-* [4], *älskans-* (Tegnér m. fl., men ej i SAOL; jfr *älskvärd* nedan under b), *(med)ömkansvärd*. Af dessa kunna emellertid *begrundans-*, *betänkans-*, *beundrans-*, *dyrkans-*, *fruktans-*, *tillbedjans-*, *(för)undrans-* och *ömkansvärd* äfven hänföras till substantiver på *-an* (dit de historiskt-etymologiskt sedt också höra), *fasansvärd* åter till ett substantiv på *-a*.

b) Infinitiven minskad med *-a*, därest den har denna ändelse — hvarvid ett postkonsonantiskt *-r-* uppträder som *-er-*, t. e. *hedervärd* till *hedr-a* — annars oförändrad (13 fall), t. e. *afse-*, *afsky-*, *heder-*, *klander-*, *lof-*, *läs-*, *nämn-*, *pris-*, *se-*, *straff-*, *tänk-*, *älsk-*, *önskvärd*. Af dessa kunna emellertid *afsky-*, *heder-*, *klander-*, *lof-*, *pris-* och *straffvärd* äfven hänföras till substantiver (dit de för öfrigt historiskt-etymologiskt sedt höra).

2. Till substantiver (3 fall utom de ofvan under 1, a och b anförda 16 alternativt hit hänförliga), t. e. *afunds-*, *aktnings-*, *anmärkningsvärd*, alla (utom de under b nämnda 6) med *-s-* i kompositionsfogen.

-är förekommer i *borgenär*, hvarom se närmare ofvan s. 159.

-öl (fsv. *øl* 'öl, gästabud'), som naturligtvis är sammansättningsled i *jul-*, *pors-*, *starköl* o. d., torde väl numera ha öfvergått till suffix i *arf-*, *barns-* (jfr dock ofvan s. 200 under *-söl*) och *graföl*.

---

[1] Se G. Cederschiöld, *Studier öfver verbalabstrakterna*, s. 66. Ej upptaget i SAOB.

[2] Se Linder, *Regler och råd*[2], s. 142. Ej i SAOB.

[3] Se Språk och stil VI, 154. Ej i SAOL.

[4] Se Linder, a. st. Ej i SAOL.

Härtill komma de öfver hundra olika fall, då i nsv. språk fullt gängse ord nedsjunkit till nästan betydelselösa suffixer för bildande af familjenamn, t. e. *-berg*, *-man*, *-ström* osv., hvarom se närmare V, 424—431. Jag förbigår dem här liksom ock åtskilliga andra fall, då — utanför familjenamnens område — ett allmänt gängse substantiv såsom sednare sammansättningsled mer eller mindre afgjordt nedsjunkit till suffixartad natur, t. e. girig*buk*, fattig*lapp*, ynk*rygg* o. d.

§ 28. Tvåstafviga suffixer med halfstark ultima.

-askap (jfr *-skap*, bestämd form *-skapet*, ofvan s. 198 f.) förekommer i *barn-*, (*stall*)*brödr-* och *ombudsmannaskap*.

-edomm [1] (jfr *-domm* ofvan s. 191) ansluter sig till verb i *känn-*, *läk-* och *ynkedom* (: *ynk-a*), till adjektiv i *helg-* (: *helig*) och *rikedom* (jfr *rikdom* ofvan s. 191).

-elös (jfr *-lös* ofvan s. 195 f.) förekommer i *dygd-* och *fröjdelös* samt om så vill i de redan s. 196 upptagna *ränt-*, *vilj-* och *ärelös*.

-enhet (jfr *-het* s. 193 f.) bildar till adjektiver och participier abstrakta (sällan konkreta) substantiver: dels ett dussin däri *-enhet* ersätter adjektivets *-ad*, t. e. *befog-*, *belefvenhet* osv. (se V, 474, där 10 exempel anföras, till hvilka kunna läggas *hårdhjärt-* och *trångbröstenhet*); dels ett tiotal där det ersätter participiets *-ande*, t. e. *allvet-*, *betydenhet* osv. (se V, 474, där 6 exempel anföras, till hvilka kunna läggas *mångfrestenhet* [2], *tillydenhet* [3], *underlåtenhet* och *uraktlåtenhet*); dels ändtligen några mera isolerade fall såsom *förnödenhet* (: *nödig*), *grannlagenhet* (: *grannlag-a*) och (*o*)*lägenhet* (*läg-lig*). *Beläsenhet*, som jag V, 473 fört hit såsom afledning till *be-*

[1] I detta och de följande 8 suffixerna är *e* tecken för ə-ljud.

[2] T. e. hos Tegnér, men ej i nu gängse ordlistor.

[3] Se Tamm, *Om tyska ändelser i svenskan*, s. 23 f.; ej i SAOL.

läs-t, kan lika väl uppfattas som afledt medelst *-het* af det dock något ålderdomliga *beläsen*.

-enskap med bestämd form på *-et* (jfr *-skap-et* ofvan s. 198 f.) förekommer i *äktenskap* (: *äkt-a*).

-enskap med bestämd form på *-en* (jfr *-skap-en* s. 199) träffas i *dryck-*, *köp-* och *vetenskap* (: *vet-a*).

-enär (jfr *-när* s. 197) har någon gång helstark ultima, hvarför hithörande ord (*gäld-*, *res-* och *skuldenär*) redan behandlats ofvan s. 163.

-erskap (jfr *-skap*, i bestämd form *-skapet*, ofvan s. 198 f.) förekommer endast i kollektivet *prästerskap*.

-esam (jfr *-sam* s. 197 f.) afleder adjektiver af substantiver i *dygd-*, *fröjd-*, *fägn-* (: *fägn-ad*), *hugn-* (: *hugn-ad*), *sed-* och *våndesam* (: *vånd-a*), af hvilka dock de flesta äfven hänföra sig till verber (*fröjda*, *fägna*, *hugna* och *våndas*).

-eslös (jfr *-lös* s. 195 f.) uppträder i *ork-* (: *ork-a*) och *skadeslös* (: *skad-a*) samt om man så vill i det redan s. 196 upptagna *sedeslös* (som dock näppeligen associerar sig med *sed*, utan blott med *seder*).

-ifaks förekommer afledande verbet *lura* i *lurifaks* (ombildning — efter ty. *faxe* 'narrstreck'? — af lty. *lürfiks*, hörande till ty. dial. *fex* 'narr').

-ighet (jfr *-het* ofvan s. 193 f.) träffas i de af adjektiver afledda *fast-*, *matt-*, *rätt-* och *svårighet* samt det till ett verb hörande *verkställighet*.

-olös (jfr *-lös* s. 195 f.) förekommer i *förfallolös* och *känslolös* (: *känsel*) samt om man så vill äfven de redan ofvan s. 196 upptagna *känslo-* (: *känsl-a*) och *sysslolös*.

-osam (jfr *-sam* s. 197 f.) afleder substantiver på *-a* (med förlust af denna ändelse) i *häls-*, *lyck-*, *möd-* och *smittosam*, af hvilka dock de tre sista äfven hänföra sig till verber (*lyckas*, *möda*, *smitta*).

§ 29. Tvåstafviga suffixer med halfstark penultima.

-aktig [1] (fsv. *-aktogher, -aktigher* från mlty. *-achtich* af äldre *-haftich* [2]) bildar hundratals adjektiver af följande olika slag:

A. Med approximerande [3] betydelse till nästan hvilket substantiv som helst och dessutom till rätt många adjektiver (tillsammans 338 exempel antecknade [4], ett antal som lätteligen kan högst betydligt ökas [5]):

1. Till substantiver (310 fall af de nyss nämnda 338). Betydelsen är ofta, särskildt om det till grund liggande substantivet betecknar lefvande varelse eller varelser, alternativt genetisk (jfr V, 547), så att i t. e. »*slyngelaktigt* uppförande» och »*fabelaktig* rikedom» det ifrågavarande adjektivet ej — såsom i t. e. »*slyngelaktigt* barn» och »*fabelaktig* berättelse» — betyder 'som liknar en slyngel', resp. 'fabel', utan 'som tillhör en slyngel' (eller 'liknar en slyngels'), resp. 'hör hemma i fabeln' (eller 'liknar fabelns'). Alltefter substantivets olika behandlingssätt vid afledandet kan man särskilja följande morfologiska typer, i det att man kan utgå från:

a) Grundformen oförändrad (182 fall af de nämnda 310), t. e. *läder-, odyssé-, operett-, orkan-, svamp-, trä-, träskaktig* eller med alternativt genetisk betydelse *allmoge-, donquijote-, kramp-, narr-, pöbel-, svin-, Trosa-aktig.*

b) Grundformen utvidgad med *-s* (77 fall af de nämnda), t. e. *fabriks-, fänrikståls-, humbugs-, norrskens-, pappers-, skråpuks-, slottsaktig,* resp. (dvs. med alternativt genetisk bety-

---

[1] Undantagsvis och arkaiserande med alternativt helstark penultima, t. e. *del-, lydaktig,* hvarom se närmare II, 351.

[2] Se vidare Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv,* s. 8 f.

[3] Om denna terms betydelse se V, 560.

[4] Se V, 561 f., Tamm, a. st., s. 10 ff., och Lundell, *Sv. ordlista,* s. 354.

[5] De flesta äro emellertid af mera tillfällig natur, hvarför ock en stor del af dem ej upptagits i SAOB och SAOL.

delse) *fjärils-*, *fruntimmers-*, *Göteborgs-*, *herrskaps-*, *hvardags-*, *nidings-*, *påfågelsaktig*.

c) Grundformen minskad med *-e* (18 fall af de nämnda), t. e. *bägar-*, *spökaktig*, resp. *bond-*, *dår-*, *gnidar-*, *gubb-*, *gåpåar-*, *herr-*, *kannstöpar-*, *klåpar-*, *krämar-*, *kälkborgar-*, *ox-*, *pojk-*, *rackar-*, *sjåar-*, *skojar-*, *skolmästaraktig*.

d) Grundformen minskad med *-a* (17 fall), t. e. *ask-*, *dim-*, *hinn-*, *hundkoj-*, *kräft-*, *kåd-*, *nejlik-*, *nässel-* (: *nässl-a*), *olj-*, *snufaktig*, resp. *brack-*, *flick-*, *hyen-*, *kruk-*, *nuck-*, *slyn-*, *tossaktig*.

e) Grundformen med *-a* utbytt mot *-e* (5 fall), t. e. *folksage-*, *gyttje-*, *lilje-*, *ödleaktig*, resp. *åsneaktig*.

f) Grundformen med *-e* utbytt mot *-s* (5 fall), t. e. *halfmåns-*, *regnbågs-*, *schackbrädsaktig*, resp. *skolpojks-*, *tjufpojksaktig*.

g) Grundformen med *-a* utbytt mot *-s* (4 fall), t. e. *ättiksaktig*, resp. *blåstrumps-*, *drängstugs-*, *skolflicksaktig*.

h) Grundformen utvidgad med *-a* (2 fall), t. e. *ynglinga-*, *ämbetsmannaaktig*.

2. Till adjektiver. Betydelsen har oftast, särskildt då fråga är om färg och smak, jämte den approximerande — stundom kanske uteslutande — en detraktiv karaktär, se V, 506, där 17 exempel anföras, till hvilka kunna läggas *blek-*, *blöt-*, *havanna-* (ellips för *havannabrun-*), *isabell-* (ellips för *isabellfärgad-*), *kornblå-*, *orange-* (ellips för *orangegul-*), *rund-*, *rå-*, *scharlakans-* (ellips för *scharlakansröd*), *trind-*, *våtaktig*.

B. Tendensparticipier (36 exempel antecknade; jfr V, 558), hvilka ansluta sig till:

1. Substantiver eller verber, t. e. *fjäsk-*, *fladder-*, *gräl-*, *hor-*, *kif-*, *krångel-*, *pladder-*, *regn-*, *rummel-*, *skrymt-*, *skryt-*, *skräfvel-*, *skrän-*, *skvaller-*, *sladder-*, *slammer-*, *slarf-*, *svindel-*, *sölaktig* samt de något afvikande bildade *åsk-* (: *åsk-a*) och *hushåll-s-aktig*.

2. Blott substantiver, t. e. *gud-*, *lif-*, *lögn-* (jfr nedan

under C, 1), *rof-*, *stånd-* (: »hålla *stånd*»), *sömn-*, *tjuf-*, *tjänstaktig* och med afvikande bildning *oväder-s-aktig*.

3. Blott verber, t. e. *lär-*, *slinger-* (: *slingr-a*), *slös-*, *virraktig*.

4. Adjektiver, t. e. *lat-*, *småaktig* och *meraktig*[1] (: *mer-a*).

C. Med attribuerande betydelse (14 exempel antecknade; jfr V, 522), utgående från:

1. Substantiver, t. e. *del-*, *feber-*, *fördel-*, *jäf-*, *lögn-* (jfr ofvan under B, 2), *tvifvelaktig* samt med något afvikande bildning *fross-* (: *fross-a*) och *nöjaktig* (: »till *nöj-es*»).

2. Verber, t. e. *följ-*, *lyd-*, *skilj-*, *varaktig*.

3. Adjektiv i *lösaktig* (: »*lös-a* seder», alltså ungefär synonymt med *sedeslös*).

-bigga i *argbigga* är troligen[2] ursprungligen identiskt med det kvinnonamn *Bigga*, som stundom användes såsom hypokoristisk form för *Birgitta* liksom t. e. *Bigge* för *Birger* och *Magga* för *Margareta* (se V, 393). *Argbigga* och det dialektala synonymet *etterbigga*[3] äro sålunda etymologiskt väsentligen identiska med synonymerna *arg-Brita*, resp. *etter-Brita*[4] och tillhöra liksom dessa sednare den bekanta smädliga namntypen *pip-Lisa*, *lat-Maja*, *snål-Jåp* (dvs. Jakob), *tråk-Måns*, *dummer-Jöns*, *trill-Janne*, *barfota-Lasse* osv.

-bogen (fsv. *-bōghen* af äldre *-bōin* 'färdig'; jfr III, 84) uppträder i *redobogen*.

---

[1] Se Tamm, a. st., s. 14.

[2] Visserligen har Svenning, Språk och stil XIV, 97 ff., efter en utförlig och omsorgsfull redogörelse för alla de talrika hittills framställda etymologierna af ordet och en som det synes afgörande vederläggning af dessa, framställt den hypotesen, att *argbigga* skulle ha uppkommit genom kontamination af de dialektala orden *argpigge* (till *pigg*) och *etterbilla* (till *billa* 'blåsa'); men då detta resultat ej synes fullt tillfredsställa ens honom själf, torde här ofvan framställda förslag till ännu en annan och i mitt tycke enklare etymologi förtjäna att tagas i betraktande.

[3] Se om dessas förekomst Hjelmqvist, *Förnamn och familjenamn*, s. 62.

[4] Se Svenning, a. st., s. 101.

-bonde har väl öfvergått till suffix i *skjutsbonde* (jfr *skjutskarl* ofvan s. 195).

-borda (fsv. *-bordha* från mlty. *-borden*) förekommer i *fullborda.*

-brasket (väl förutsättande ett fsv. neutr. *brazk* vid sidan af fem. *brazka* 'brådska' [1]) träffas i »*brådbrasket*». Den numera väl sällsynta, men hos Weste ensamt upptagna biformen *brådrasket* torde bero på folketymologisk anslutning till adjektivet *rask.*

-brägda (fsv. *-brægdho*) finns blott i *helbrägda.*

-bördes (fsv. *-byrþis* '-bords', jfr *inombords*) blott i *inbördes.*

-deles (fsv. *-dēlis*, delvis ombildning af äldre *-lēþis*, afledt af *lēþ* 'väg, sätt') i *alldeles* (fsv. *aldēlis* af äldre *allalēþis*), *framdeles* (fsv. *framdēlis* af äldre *-lēþis*) och *särdeles* (fsv. *sǣrdēlis* af *dēl*) associeras nu kanske ej längre med *del* och är i så fall blifvet suffix.

-dera (fsv. *þēra* 'deras [2], af dem') i *båda-, bägge-, en-, hvar-, hvilken-, ingen-* och *någondera* associeras näppeligen längre med *deras* och är sålunda suffix.

-dånig (fsv. *-dānogher, -dānigher* från mlty. *-dānich* '-given') finns i *underdånig.*

-döme (fsv. *dōme* 'förhållande, makt, maktområde') bildar omkring ett tjog substantiver (hvaraf ungefär hälften äro dominienamn, se V, 381 f.), afledda af:

1. Substantiver — så i de flesta fall — hvilkas grundform därvid uppträder behandlad på flera olika sätt:

a) Oförändrad i *bergmästare-* (jfr dock nedan under d), *hertig-, (lands)höfding-* (jfr nedan under e), *jarl-* (jfr nedan b och c), *kejsare-* (jfr d), *påfvedöme.*

---

[1] Se vidare Noreen, *Sv. etymologier*, s. 9.

[2] Ännu hos Urban Hiärne förekommer *dera* t. e. några gånger i Rosimunda. Om äldre exempel från 1500- och 1600-talen se SAOB.

b) Ökad med *-a* i *apostla-* (: *apostel*), *jarla-* (jfr a och c), *konunga-*, *kunga-*, *prästadöme*.

c) Ökad med *-s* i *abbots-*, (*ärke*)*biskops-*, *jarls-* (jfr a och b), *lagmansdöme*.

d) Minskad med *-e* i *bergmästar-* (jfr a) och *kejsardöme* (jfr a).

e) Ökad med *-e* i (*lands*)*höfdingedöme* (jfr a).

f) Ökad med *-n* i *furstendöme*.

g) Med *-e* utbytt mot *-a* i *herradöme*.

2. Oböjliga ord blott i *efter-*, *före-*, *innan-* och *omdöme*.

-faldig (fsv. *-faldogher*, *-faldigher* af mlty. *-valdich* '-faldig'; jfr *-fald* och *-falt* ofvan s. 192) bildar utom adjektivet *enfaldig* ett obegränsat antal multiplikativa räkneord såsom *fler-*, *mång-* (arkaiskt äfven *marg-*), *tvefaldig-* samt *två-*, *tre-*, *fyrfaldig* osv. till alla kardinaltal.

-fälle (fsv. *-fælle* '-fall'), som är tydlig sammansättningsled i *från-* och *vindfälle*, förekommer som suffix i *tillfälle* och det för mig obekanta växtnamnet *påfälle* 'svampen Puccinia' [1].

-fällig är suffixalt i *bristfällig* (till lty. *fällig* 'fallande' [2]), *samfällig* (väl snarast *-ig*-afledning af *-fäll-d* i synonymet *samfälld*) och *sorgfällig* (till mlty. *-veldich*, *-vellich* '-full' [2]). Såsom sammansatta ord — tendensparticipier till *falla* — kännas väl däremot *af-* och *bofällig*.

-fänas (förr äfven *-fägnas*, *-fännas*, *-fehnas* [3]) finns i *illfänas*.

-färdig (mlty. *verdich* 'färdig, fullkomlig') är suffix i *rätt-* och *sannfärdig*, som icke längre i likhet med sammansättningar såsom *bot-*, *res-* och *slagfärdig* associera sig med adjektivet *färdig*.

-göling (af *-gyling* till *gul*, se III, 213) träffas i *grön-göling*.

[1] Se Lundell, *Sv. ordlista*, s. 230.

[2] Se Tamm, a. st., s. 24.

[3] Se vidare Tamm, Språk och stil II, 218 f., där ett (osäkert) förslag till etymologisk tydning framställes.

-haftig [1] (ty. *-haftig*; jfr *-aktig* ofvan s. 208) blott i *manhaftig*,

-hagen (ty. *-hagen* 'hage') ingår i ett fåtal familjenamn såsom *Grön-*, *Lindhagen* (jfr V, 443).

-handa (fsv. *handa* — ännu kvar i »till handa» — genitiv af *hand* i den alternativa fsv. betydelsen 'art, sida' bildar de oböjliga *alla-* eller *alle-*, *ena-*, *fem-* (åtminstone finländskt [2]), *flere-*, *fyra-*, *hvarje-*, *många-*, *tregge-* och *tveggehanda*.

-hälle (fsv. *-hælde* 'håll') finns i *sam-* och *uppehälle*.

-hällig i *en-* och *samhällig*, afledningar på *-ig* af föregående.

-junge (ty. *junge* 'pojke') i *lärjunge*.

-komlig [3] (fsv. *-kom(ne)liker*) i *fullkomlig*, afledning på *-ig* af följande.

-komna [3] (fsv. *-komna* af *komin* 'kommen') i *fullkomna*.

-kvisten i uttrycken »på *afton-*, *kväll(s)-*, *morgonkvisten* är ursprungligen obestämd form af det vanliga ordet *kvist*, i det att de nämnda uttrycken äro efterbildningar af jakttermen »sätta sig på *nattkvisten*», använd om orre, tjäder och vissa andra fåglar [4].

-ledes (fsv. *-lepis*; jfr ofvan under *-deles*) är väl blott suffix i *annor-*, *huru-*, *lika-*, *samma-*, *så-* och *äfvenledes*, under det att det ännu tydligt kännes som sammansättningsled i t. e. *båt-* och *sjöledes*.

---

[1] Uttalas äfven med helstark penultima, se II, 351.

[2] Se LUNDELL, a. st., s. 77.

[3] Äfven med helstark penultima, se II, 349.

[4] Alldeles orimlig är den förklaring, som framställes af FALK-TORP (under *morgenkvist*). Om omöjligheten af att härleda *kv-* från *tw-* se särskildt TORBJÖRNSSON i Nordiska studier tillegnade A. Noreen, s. 255 f. Och uppgiften att det no. *morgenkvist* har den dialektala biformen *morgonkvisl* är icke exakt, ty det sednare betyder 'gryning', under det att det förra liksom i sv. förekommer blott i uttrycket »paa morgenkvisten». Den riktiga förklaringen synes vara antydd redan i SAOB under *aftonkvist*, då det där heter: »ett från jägarspråk hämtadt uttr.; jfr *natt-kvist*».

-lunda (fsv. *-lunda*, genitiv af *lund* 'sätt') träffas i *annor-*, *inga-*, *någor-*, *samma-* och *sålunda*.

-lyftig (lty. *-lüftig* till mlty. *lufte* 'lopp') i *vidlyftig*.

-låten (ursprungligen particip af *låta*) är väl suffix i tendensparticipet *tystlåten* och kanske i *efterlåten*, men ostridig sammansättningsled i *kvar-*, *nedlåten* (jfr *nedlåta* sig) m. m.

-länges (fsv. *-længis* 'i riktning af' [1]) träffas i *bak-*, *fram-* och det finländska *rygglänges* [2].

-marig [3] i *illmarig*.

-mena (fsv. *-mina* af oklart ursprung) i *hvitmena*.

-moge (fsv. *mōghe* 'hop') i *allmoge*.

-muskig (sällan *-smuskig*, jfr no. *sortsmusket*; till sv. dial. *musk* 'smolk, affall', resp. till *smuts* [4]) i *svartmuskig*.

-mäle (fsv. *-mæle* 'mål, tal') är väl suffix i *vedermäle* (jfr ofvan s. 121), ehuru sammansättningsled i *efter-*, *gen-* och *tillmäle*, som associera sig med det ålderdomliga *mäla* 'tala'.

-märe (fsv. *-mære* 'gräns' [5]) förekommer i *landamäre*.

-mässig (ty. *-mässig* '-enlig') bildar till substantiver åtminstone 75 adjektiver, däri det har betydelsen 'som ägnar och anstår' eller 'lämpad för' och af följande morfologiska typer: *instinkt-*, *salong-s-*, *skol-* (: *skol-a*), *statsmann-a-mässig*, resp. med den sistnämnda betydelsen *dårhus-*, *pension-s-mässig* (se vidare V, 547 och 559 f., där tillsammans 64 exempel anföras, till hvilka kunna läggas *fackmann-a-*, *kontrakt-s-*, *köpmann-a-*, *plikt-*, *självhärskare-*, *sjö-*, *sjömann-a-*, *skrå-*, *sportsmann-a-*, *tidningsmann-a-* och *ämbetsmann-a-mässig*).

-mäte (fsv. *-mæti*, afledt af *mater* 'mat') förekommer i *in(nan)-* och *lystmäte*.

---

[1] Se vidare Falk-Torp, *Norw.-dän. et. Wtb*, s. 42.

[2] Se Lundell, a. st., s. 242.

[3] Om — den ovissa — etymologien se Tamm, *Et. sv. ordbok*, och Falk-Torp, a. st., s. 464 (under *indmari*).

[4] Se vidare Noreen, a. st., s. 70, och Falk-Torp.

[5] Om hvars etymon se Falk-Torp, a. st., s. 622.

-mätig (mlty. *-mētich* '-enlig') i *(lag)lik-* och *rättmätig* (i äldre nsv. äfven i *regelmätig* 'regelmässig').

-ntimmer (lty. *-entimmer*, dvs. böjningsändelse + *timmer* 'stuga') i *fruntimmer*.

-nämlig [1] (mlty. *-nemelik*) i *tacknämlig*.

-nöte (fsv. *-nōte* '-sällskap') i uttrycket »i flock och *farnöte*».

-packa i *trollpacka* (*trullpacka* Lex. Linc., Wolimhaus) är en, möjligen på inflytande af *pack* (jfr da. *troldpak* 'trolltyg' och finl. dial. *trollpack* 'byke') och kanske äfven »*packa* sig i väg» beroende, ombildning af *-backa* i sv. dial. *trollbacka* (jämte *-blacka*; se Rietz), ä. nsv. *trulbacka* (Petrus Jonæ Angermannus 1623 [2]). Detta *-backa* är väl — såsom redan antagits af Tamm [3], ehuru han finner formen vara »etymologiskt oklar» — etymologiskt identiskt med det som ingår i fsv. *aptanbakka* 'fladermus', da. *aftenbakke* 'nattskärra, fladermus' och fsv. *natbakka* 'fladermus, uggla' (nu *nattblacka* 'fladermus, nattskärra'), fda. *natbakke* 'fladermus' samt med mengl. *bakke* 'fladermus'. Såsom af dess användning till beteckningar för fladermusen, nattskärran, ugglan och trollkäringen (helst flygande till Blåkulla) framgår, anger det från början tydligtvis något som »flyger och far» eller flyr undan, och jag förmodar därför, att det etymologiskt hör samman med lit. *bė̃gu*, fsl. *bĕzǫ* 'löper', grek. *φέβομαι* 'flyr', *φόβος* 'skyggande, rädsla' (indoeur. rot *bheg*). Formerna med *bl-*, till hvilka äfven hör nisl. *leðrblaka* 'fladermus', bero tydligen — såsom redan Tamm [3] tänkt sig — på den ordgrupp som representeras bl. a. af isl. *blaka* 'fladdra' och sv. dial. *blakka* 'flacka omkring' (jfr sv. dial. *natterblakksla* 'fladermus': *bläksa* 'fläkta, vifta', båda från Dalsland, se Rietz [4]).

[1] Äfven med helstark penultima, se II, 351.

[2] Se Samlaren 1899, s. 10. Enligt meddelande af Hoppe äfven i handlingar från Växjö 1646 och Åbo 1659.

[3] Se Språk och stil I, 28 f.

[4] Oantagliga äro de förslag till tydning af de nämda djurnamnen —

-parig (af fsv. *par* 'knep') finns i *illparig*. Påfallande är den i Dalins Argus 4 gånger förekommande formen *illpadig* [1].

-rangel i *benrangel* är en ombildning af äldre *-ragel* (till *ragla*, se III, 168) efter *ranglig*, sv. dial. *rangla* 'ragla', no. dial. *rangl* 'skelett' m. m.

-rasket (af obekant ursprung) finns i *skumrasket*. Om *bråd-(b)rasket* se ofvan s. 211.

-råde i *område*, bildadt till verbet *rå(da)* om.

-saga [2] i *ledsaga*, abstraheradt ur *ledsagare* (fsv. *lēþsaghi* 'vägvisare, en som *säger* rätta *leden*').

-saka [3] i *nödsaka*, bildadt till fsv. *nödhsak* (lån från mlty. *nōtsake* 'nödfall').

-siktig (ty. *-süchtig* 'sjuk') i *blek-*, *gul-*, *lung-*, *vattusiktig* gentemot *bleksot* osv.

-skaffens, mera sällan *-skaffen* [4] — ehuru väl oftare *rättskaffenhet* än *rättskaffenshet* — (ty. *-schaffen* '-skapad') i *rättskaffen(s)*.

-smuskig se *-muskig* ofvan s. 214.

-staka (fsv. *-staka*; se vidare III, 164) finns i *enstaka*.

-städes (fsv. *-stœdhis*, genitiv af *stœdhe* 'plats' — från mlty. *stede* — som äfven ingår i *tillstä'des*) bildar ett dussin oböjliga ord, mest af adjektiver, såsom *alle-*, *annan-* eller

---

trollpacka indrages ej i diskussionen — som framställts af v. Friesen, *Om de germ. mediageminatorna*, s. 100, där *bakka* antas vara identiskt med ty. *backen* 'kind' och ursprungligen ha betydt 'upphöjning, klabb', och af Falk-Torp, som anta *bl-* vara ursprungligt och ha förlorats genom dissimilation i *leðrblaka*, som sedan påverkat de öfriga sammansättningarna (detta trots att *leðrblaka* blott anträffats i nisl. och där icke förlorat *l*, samt trots att mengl. *bakke* uppvisar ursprungligheten af både *b-* och *-kk-*.

[1] Se *Then swänska Argus*, utg. af Hesselman och Lamm, Anmärkningar s. 60.

[2] Äfven uttaladt med helstark penultima, se II, 348.

[3] Äfven med helstark penultima, se II, 351.

[4] Hos Lyttkens-Wulff, *Sv. ordlista*, dock upptaget som enda form. Förr vanligare, t. e. hos P. Swart, Lind, Rydqvist o. a. Ihre m. fl. har *rättskaffans*, hvarom se Hoppe i Ark. f. nord. fil. XXII, 82 ff.

annor-, *där-*, *fler(e)-*, *hvar-* [1], *här-*, *ingen-*, *mången-*, *någon-* eller *någor-* [2], *samma-*, *somligstädes*.

-ständig (ty. *-ständig* 'stående') förekommer i *en-*, *full-* [3] och *självständig*, hvilka väl ej nu längre associeras med *ständig*.

-störig och *-störing* i *enstörig*, resp. *enstöring* (hos Lind 1749 och i sv. dial. *enstöhling*, dvs. *-stö·ing*, af fsv. *styrdher*, isl. *stirþr* 'styf, stel' [4]).

-störtig i *genstörtig*, fsv. *gēnstørtogher*, *-størtigh* af ursprungligare *-styrktigh* (skrifvet *-stürcktig*, *-sturckteg* [5]), afledning till fsv., isl. *styrkt* 'styrka, motståndskraft' på samma sätt som synonymet *genstridig* till *strid* och med *k* senare utträngt mellan *r* och *t* såsom i fsv. *start* för *starkt*, nsv. vulgärt *mört* för *mörkt* o. d. Den i ä. nsv. mycket vanliga biformen *genstortugh* Nya test. 1526 m. m., *-stortig(h)* Bibeln 1541 m. m. (äfven i *genstorteliga* och *genstortigheet*) [6] visar, att *styrkt* ägt en fsv. biform *storkt* (möjligen äfven *sturkt*, jfr den ofvan nämnda fsv. skrifningen *-sturckteg*, som dock snarast är felskrifvet för det i samma urkund förekommande *-stürcktig*), hvilken förhåller sig till *styrkt* såsom fsv. *tolft* (*tulft* i Ög.) till *tylft*, *þiūft* till *þypt* o. d. [7], dvs. att *styrkt* ombildats till *storkt* (*sturkt*) efter det adjektiv *storker* (*sturker*), som

---

[1] Tamm, *Om ändelser hos adverb*, s. 14, nämner ock ett *hvarjestädes*, som jag emellertid ej känner till, och som ej heller är upptaget i SAOL.

[2] Denna sednare form ej upptagen i SAOL, men vanlig; Wenström-Jeurling säga: »*någonstädes* rättare än *någorstädes*».

[3] Äfven med helstark penultima, se II, 349.

[4] Se vidare Noreen, *Sv. etymologier*, s. 15.

[5] Se Söderwalls *Ordbok*, där dock i öfverensstämmelse med den citerade källan (Grönblad, *Nya källor till Finlands medeltidshistoria*, s. 676) skrifves *-stiircktig*. Detta är emellertid tydligtvis oriktigt, ty den hos Grönblad aftryckta urkunden betecknar stundom på tyskt vis *y*-ljudet med *ü*, t. e. *tüskæ* (hos Grönblad *tiiskæ*, på samma rad som *-stiircktig*), *lübskæ* (så äfven Grönblad; två gånger), *rückthe* (Grönblad *riickthe*).

[6] Se Dahlgrens *Glossarium* och Kock, *Sv. ljudhistoria* II, 19.

[7] Se Noreen, *Altschwed. gr.* § 409 anm. 4.

bör ha funnits [1] såsom fsv. motsvarighet till det isl. adjektivet *styrkr* liksom fsv. *starker* motsvarar isl. *sterkr* [2].

-såte (fsv. *-sāte* af mlty. *-sāte* '-sittare') i *undersåte.*

-sōre (fsv. *-sōre* 'svärjande') i *edsöre.*

-timmer se *-ntimmer* ofvan s. 215.

-tyga (fsv. *tȳgha* af mlty. *tugen* 'bevisa') i *full-*, *in-*, *till-* (jämte *tyga till*) och *öfvertyga.*

-vita (fsv. *vīta* 'skylla') i *före-* och *tillvita* associeras väl näppeligen numera med *vite.*

-vändig (ty. *-wendig*) i *nödvändig* [3] associeras ej med *vända*, hvilket däremot är fallet i *in-* och *utvändig*, som därför äro sammansatta ord.

-värtes (fsv. *-vœrtis* af mlty. *-wertes* 'vettande') träffas i *in-* och *utvärtes.*

Härtill komma de öfver ett tjog fall, då i nsv. språk fullt gängse ord nedsjunkit till nästan betydelselösa suffixer för bildande af familjenamn, t. e. *-krona*, *-stjerna*, *-stråle*, osv., hvarom se närmare V, 428 ff.

§ 30. Trestafviga suffixer [4].

-jängare (ombildning af ty. *gänger* 'en som går') torde i *fot-*, *kost-*, *parti-* och *skridskogängare* ännu kunna, väsentligen på grund af stafningen med *g*, mer eller mindre lätt

---

[1] Substantiveradt förefinnes det väl i fågelnamnet *stork*, fsv. *storker* jämte nästan lika ofta förekommande *størker* (af **styrkr*, som ligger till grund för subst. och verbet *styrka*).

[2] Kock, a. st., anser sannolikt, att *o* i *-stortugh* osv. beror på inflytande från lty. *storten* 'störta' (om hvilket se III, 221), något som synes mig föga rimligt, då ju orden äro både semologiskt och etymologiskt vidt skilda. Skulle man åter vilja — såsom Kock kanske gör, ehuru detta ej direkt säges — anta ett etymologiskt sammanhang dem emellan, så strandar ett dylikt antagande på dels den starkt divergerande betydelsen, dels de ofvan nämnda fsv. formerna med *k*, som otvetydigt hänvisar på *styrkt.*

[3] Uttalas äfven med helstark penultima, se II, 351.

[4] Alla med halfstark antepenultima.

associera sig med *gå* och *gång*, men svårligen gäller detsamma *rorgängare*, som alltså icke är sammansatt utan afledt.

-makare (fsv. *-makare*, ombildning af mlty. *maker* 'förfärdigare') bildar till substantiver en mängd aktorala substantiver af olika morfologiska typer såsom *hatt-*, *kruk-* (: *kruk-a*), *ränk-* (: *ränk-er*), *snör-* (: *snör-e*), *uppror-s-makare*; se vidare V, 339, där 64 exempel anföras, af hvilka 40 beteckna professionella yrkesidkare.

-mästare håller på att öfvergå till suffix, t. e. i *vaktmästare* o. d. (se V, 346).

-slagare (ombildning af nederl. *slager* 'en som slår') kännes ännu mer eller mindre tydligt som sammansättningsled i *följe-*, *hof-*, *köp-*, *puk-* (: *puk-a*), *tegel-*, *trumslagare* (: *trumm-a*) på grund af de vid deras sida stående morfemerna *slå följe* (med någon [1]), resp. *hofbeslag*, *köpslaga(n)*, *pukslag*, *tegelslagning*, *trumslag*; däremot gäller detta svårligen beträffande *bleck-*, *guld-*, *koppar-*, *mässing-*, *olje-*, *plåt-* och *repslagare*, som således äro att anse som afledda.

-såtare, en förr icke sällsynt (t. e. i 1667 års sjölag, 1734 års lag och ännu Dalins Handordbok 1868), men nu så godt som obruklig biform till *-såte*, hvarom se ofvan s. 218.

Anm. Såsom exempel på icke stafvelsebildande halfstarkt suffix kan väl knappast anföras annat än *-dd* i sådana fall som *trångbodd* eller *hög-* och *omljudd* o. d.

[1] Associationen med *slå* är ursprunglig, i ty att *följeslagare* utgår från fsv. *følghis-laghi* 'en som *lägger* följe med någon'; jfr Noreen, *Spridda studier*, 2 uppl., I, 40.

TREDJE KAPITLET.

Trycksvaga suffixer.

§ 31. Enstafviga suffixer.

-a,

återgående till fsv. *-a* (i ä. fsv. stundom *-ar*, t. e. i ortnamn som *Boda, Forsa* o. d., sällan *-o* såsom i *borta, fram-, hufvud-stupa* [1]), är vårt ojämförligt vanligaste suffix. Det uppträder i tusentals fall i och för följande bildningar:

A. Böjningsformer (om hvilka fall se närmare i böjningsläran):

1. Med bestämd artikel försedda plurala substantivformer af typen *äpplen-a, frön-a, hufvuden-a, gässen-a* osv.

2. Pluralformer af typen *examin-a* (: *examen*), *fakt-a* (: *fakt-um*), *lexik-a* (: *lexik-on*) osv [2].

3. Plurala adjektivformer i såväl bestämd som obestämd form af positiv och superlativ af typen *god-a, högst-a* o. d.

4. Singulara adjektivformer i bestämd form af positiv och superlativ af typen *god-a, högst-a* o. d.

5. Infinitiven af verbalstammar på konsonant, t. e. *far-a, välj-a, köp-a, lefv-a.*

6. 1. och 3. pers. plur. pres. indik. af verbalstammar på konsonant, t. e. *far-a, välj-a, köp-a, lefv-a.*

---

[1] Se Noreen, *Altschwed. gr.* § 148.

[2] Se tills vidare Linder, Regler och råd, 3 uppl., s. 57 f.

B. Öfriga fall utgöras dels af substantiviska grundformer, dels af verbalstammar, dels ock af oböjliga ord. Vi få alltså följande tre hufvudgrupper:

I. Substantivers grundformer. Allteftersom dessa ansluta sig till andra substantiver eller till adjektiver eller till verber eller till oböjliga ord, få vi fyra underafdelningar:

a) Bildningar till substantiver utgöras — frånsedt det enstaka maskulinet (Ingjald) *illråda*, i den mån detta ännu associeras med *råd* — dels (i 240 antecknade fall) af funktionella femininer (jfr V, 320 och 392 ff.), dels (i en massa ortnamn och 101 andra fall) af insexuella ord.

1. Femininer. Dessa äro ojämförligt oftast (i 212 fall) egennamn — hvarvid hypokoristiska former (se V, 390 ff.) räknats som särskilda namn — och endast sällan (i 28 fall) af annan art.

a) Kvinnliga egennamn, anslutande sig — frånsedt det enstaka och sällsynta *Fröjda* till det insexuella *fröjd-* — dels till maskulina (103 fall), dels och detta ännu oftare (108 fall, frånsedt 17 som äfven hänföra sig till maskuliner) till andra feminina egennamn:

* Till maskuliner höra utan annan ändring af utgångsformen, än den själfva suffixets tilläggande innebär, blott ett fåtal namn: *Alfa*, *Augustina*, *Bengta*, *Freja*, *Jana*, *Karla* (jfr *Karola* här nedan s. 222), *Paula*, *Tora*, *Viktorina*. Det vanligaste, i inemot ett femtiotal namn uppträdande förhållandet är nämligen det, att det maskulina namnets hufvudaccent flyttas till stafvelsen näst före *-a* (jfr II, 408), hvarvid, därest denna stafvelse är öppen, dess korta vokal förlänges och i sammanhang därmed antar en slutnare kvalitet t. e. *Mikae'la* (: *Mi'kaəl*), *Oskàra* (: *Os'kar*). Andra sådana fall äro *Abela*, *Adriana*, *Alberta*, *Albina*, *Alfrida*, *Armida*, *Arvida*, *Augusta*, *Baptista*, *Benedikta*, *Benjamina*, *Davida*, *Didrika*, *Elisa*, *Elvira*, *Erika*, *Evalda*, *Fabiana*, *Ferdinanda*, *Fredrika*, *Georga*, *Gudmunda*, *Gustava*, *Haralda*, *Hen-*

rika, Hermana, Isidora, Josefa, Juliana, Kristiana, Martina, Maximiliana, Napoleona, Olava, Rafaela, Roberta, Selima, Severina, Stefana, Teofila, Ulrika, Valentina.

Synkope uppvisa blott *Alexandra* (: *Alexander*) och *Vendla* (: *Vendel*), andra vokaliska förändringar *Elva* (: *Alf*), *Karola* (: *Karl*; jfr *Karla* här ofvan s. 221) och *Pedrua* (: *Pedro*).

Mycket vanligt — i öfver 30 fall — är däremot, att den maskulina ändelsen *-us* utbytes mot *-a*. Så i *Alexia, Amanda, Augusta* [1], *Augustina* [1], *Benedikta* [1], *Emerentia, Emilia, Eugenia, Flora, Franciska, Julia, Juliana*[1], *Junia, Justa, Justina, Kalixta, Kamilla, Klaudia, Kornelia, Laurentia, Liboria, Lina, Magna, Mariana, Oktavia, Oliva, Paula* [1], *Paulina, Pia, Stefana* [1], *Tullia, Valeria, Viktorina* [1].

Ej heller sällan — i inemot ett tjog fall — svarar *-a* mot maskulint *-e*. Så i *Alla, Britta, Ebba, Göta, Hedda, Helga, Hilda, Inga, Janna, Julla, Kalla, Manna, Nora, Suna· Sölva, Taga, Tilda, Tora* [2], *Ulla*. Enastående är däremot det sällsynta *Vidolfa* till det likaledes sällsynta *Vidolf-er*.

** Till feminina namn höra däremot i de allra flesta fall längre former som skilja sig från de kortare blott genom *-a* utan vidare. Jag har antecknade 76 sådana fall, af hvilka ej mindre än 30 äro namn på *-ina* vid sidan af kortare former på *-in* (vanligen skrifvet *-ine*), nämligen *Adamina, Adelina, Adina, Adolfina, Albertina, Alina, Augustina* [4], *Axelina, Bernhardina, Celestina, Elvina, Ernestina, Evelina, Georgina, Hermina, Jaquelina, Josefina, Karolina, Klasina, Klementina, Kristina, Leontina, Malvina, Nikolina, Paulina, Reinholdina, Rudolfina, Thomina, Viktorina* [4], *Vilhelmina*. De öfriga 46 äro *Agata, Andreetta, Anetta, Anna, Antoinetta, Aurora* (till *Aurore*, uttaladt *Årår*), *Axiana, Beata, Benedikta* [3,1], *Berta, Brita, Charlotta, Do-*

[1] Äfven korresponderande med maskulint namn utan *-us* (se ofvan).

[2] Äfven korresponderande med maskulint namn utan *-e* (se ofvan s. 221).

[3] Äfven till maskulint namn på *-us* (se ofvan).

[4] Äfven till maskulint namn (se ofvan s. 221 och 222).

rotea, Eleonora, Elisa [1], *Engla* (: *Engel*; det enda hithörande fallet med synkope), *Estella, Eufrosyna, Eva, Fredrika* [1], *Gabriella, Gerda, Helena, Heloisa, Henrietta, Henrika* [1], *Hilda* [1], *Jaquetta, Jeanna, Jeanetta, Justina* [2], *Kamilla* [2], *Katrina, Leonora, Louisa* (*Lovisa*), *Lucia, Maja, Malena, Marg(a)reta, Maria, Matilda, Petronella, Sofia, Susanna, Tullia* [2], af hvilka de allra flesta äro vanligare, ja mycket vanligare än biformerna utan *-a*.

I motsats till förhållandet vid de bildningar, som ansluta sig till maskuliner (se ofvan s. 221), förekommer här jämförelsevis sällan — i 25 fall — accentflyttning. Oftast — i 17 fall — uppträder den hos namn på *-ia* (: *-i*), hvilka med undantag af de redan ofvan nämnda *Lucia, Maria* och *Sofia* samtliga ha i motsats till de kortare formerna sin hufvudaccent förlagd till antepenultima, t. e. *Antonia, Cecilia, Emelia* (*Emilia* [2]), *Eufemia, Eugenia* (: *Eugenie*, uttaladt *Öfeni* [3]), *Hermania, Herminia, Julia* [2] (: *Julie*, uttaladt *fyli* [3]), *Kordelia, Natalia, Ofelia, Oktavia* [2], *Ottonia, Rosalia, Sidonia, Stefania, Virginia* (: *Virginie*, uttaladt *Virfini* [3]). I öfriga (8) fall är liksom hos de till maskuliner sig anslutande namnen hufvudaccenten förlagd till penultima, t. e. *Brynhilda, Elina, Gunhilda, Hedviga, Helfrida, Iduna, Svanhilda, Valfrida* gentemot *Bry'nhild* osv.

Ändtligen är här att anföra minst ett drygt tjog hypokoristiska namn — jfr V, 390 ff. — såsom *Ada* Adolfine, *Alba* Albertine, *Alda* Alexandra, *Alva* Alfhild, *Berna* Bernhardine, *Dora* Dorothée, *Elsa* Elisabet, *Emma* Emerence, *Gerda* Ingegerd, *Gerta* Gertrud, *Helma* (*Hilma*) Vilhelmine, *Ida* Adelaide, *Isa* Lovis, Louise, *Laura* Laurentia, *Liva* Olivia, *Lona* Apollonia(?), *Lova* Lovis, *Lotta* Charlotte, *Rita* Marga-

[1] Äfven till maskulint namn (se ofvan s. 221).

[2] Äfven till maskulint namn på *-us* (se ofvan s. 222).

[3] Associationsmöjligheten beror sålunda här väsentligen på stafningen.

rithe, *Tala* Natalie, *Vilma* Vilhelmine. Antalet ökas, om man medtar sådana former som redan ofvan i annat sammanhand upptagits, t. e. *Hedda, Hilda, Inga, Tora,* som ej blott äro feminina motsvarighcter till resp. *Hedde, Hilde, Inge, Tore,* utan äfven kortnamn till resp. *Hedvig, Hildegard, Ingegerd, Torborg.*

β) Andra femininer (än kvinnliga egennamn):

* Till maskuliner höra följande (18) bildningar: *blåsa* [1] 'blåsigt sto' (: *blås* 'häst med blås'; jfr nedan under ***), (en) *danska, fuxa* [2] 'fuxsto', *katta, kulta, lunsa, skälma* [1], *slarfva,* (en) *svenska, toka, trulsa* [3] (: *truls* [3]), (en) *tyska*; med utbyte af *-e* mot *-a kissa, maka* samt med inre förändring *gylta* [1] 'sugga' (: *galt*), *hynda* (: *hund*), *älfva* (: ljus*alf*) och med samtidigt utbyte af *-e* mot *-a höna* (: *han-e*).

** Till ett femininum ansluter sig blott *hon-a* (: *hon*).

*** Till insexuella substantiver hör ett fåtal fall: *blåsa* 'sto med *blås*' (jfr ofvan under *), *fåra, hafsa, hora, husa, kallskänka* [4], *slamsa, slurfva* [5], (flick)*slänga, stumpa.*

2. Insexuella ord. Vi kunna här urskilja tre olika grupper:

α) Ord där *-a* på sin höjd fungerar som stilistiskt affix (se ofvan s. 9 f.), i ty att ingen nämnvärd betydelseskillnad råder mellan formen med och formen utan ifrågavarande suffix, af hvilka båda former i de allra flesta fall endera — oftast den längre — är den vida vanligare. Hit höra minst ett 50-tal ord såsom *bana*[6], *byxa, drama, flagga, fura, hylla* (: *hyll*[7]), *hörna, kabyssa, klyfta, känga, lera, ritsa, skåra, socka, stunka* [5],

---

[1] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling och Lundell.

[2] Ej i SAOL, men t. e. hos Hedenstierna.

[3] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling.

[4] Ej i SAOL, men vanligt inom värdshuslifvet.

[5] Ej i SAOL, men hos Lundell.

[6] Om förekomsten af den kortare formen *ban* hos moderna författare se R. G:son Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 18 f.

[7] Ej i SAOL, men hos Linder, *Regler och råd*, 3 uppl., s. 46.

lofva (: *lof* [1]), *Valhalla* (hör äfven till *β* nedan), *yxa* (: *yx* [2]), *åra* (: *år* [3]), *ärta* samt med synkope *grissla*, *yrsla* (Ellen Key [4], kanske lån från Kellgren), *ådra* till resp. *grissel*, *yrsel*, *åder*; vidare med inre vokalförändring (bröd)*beta* till *bit* och med utbyte af *-e* mot *-a droppa* [5], *galla*, *kärna*, *packa*, *råga*, *släda* [6], *spjäla*, *tanka* [7], *timma*, *vassla*, *värma*, *ända*, hvartill komma de egentligen blott i Finland gängse *binga*, *borsta*, *bulla* 'bulle', *bunka*, *kälka*, *kätta*, *lia*, *meda* (: *mede*, biform till *med*), *mjärda*, *påsa*, *rulla* 'rulle', *sela*, *spada*, *slega*, *stockflotta* 'flotte', *vetta* »och kanske några till» [8]. — Om »till *handa*, *hopa*, *rygga*, *väga* o. d. se nedan s. 241 under III, a.

β) Minst ett hundratal ortnamn — till grundord som nästan alla äfvenledes, åtminstone alternativt, användas såsom ortnamn — t. e. *Aska*, *Aspa*, *Berga* (190 fall antecknade), *Björka*, *Boda* (164 fall), *Borga*, *Brunna*, *Bäcka*, *Dala*, *Eda*, *Eka*, *Ena*, *Falla*, *Fjälla*, *Forsa*, *Grafva*, *Grana*, *Grinda*, *Gryta*, *Gårda*, *Halla*, *Halsa*, *Heda*, *Hofva*, *Hulta*, *Husa*, *Hälla*, *Höga*, *Kila*, *Kinda* (: *Kind*), *Klefva*, *Klinta*, *Kläppa* (: *Kläpp*), *Kroka*, *Kärra*, *Landa* (*Lanna*), *Lida*, *Linda*, *Ljunga*, *Lunda*, *Löta*, *Malma* (: Norr*malm* o. d.), *Marka*, *Moa*, *Myra*, *Nora* (: *Nor*), *Ringa*, *Risa*, *Ruda* (: *Rud*), *Ryda* (: *Ryd*), *Rygga*, *Råda* (: *Råd*), *Röra* (: rå och *rör*), *Rösa* (: sten*rös*), *Sala* (: *Sal*), *Sanda* (*Sanna*), *Skoga*, *Spånga*, *Stafva*, *Stocka*, *Stranda*, *Strömma*,

[1] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling.

[2] Ej i SAOL, men hos Rydqvist, *Sv. språkets lagar* II, 76, Lyttkens-Wulff (1889), Wenström-Jeurling och Linder, a. st.

[3] Ej i SAOL, men hos Gellerstedt, K. A. Melin, Snoilsky, Talis Qualis m. fl., se R. G:son Berg, a. st.

[4] Se Cederschiöld, *Studier öfver verbalabstrakterna*, s. 48.

[5] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling och Linder, a. st.

[6] Ej i SAOL, men hos Lundell och Linder, a. st.

[7] Ej i SAOL, men hos Linder, a. st. Formen användes ännu af Snoilsky och Fröding, se R. G:son Berg, a. st. s. 56, där ock påpekas *båga* hos Heidenstam — där jag förmodar medveten arkaism föreligga — Malmström, Böttiger och naturligtvis många äldre författare.

[8] Se Bergroth, *Skriv ditt svenska modersmål riktigt* (i Kalender utg. af Svenska folkskolans vänner 1911), s. 4.

Stånga, Sunda, Säfva, Talla, Tega, Tjärna, Tomta, Torpa, Tuna (: *Tun*), *Tveta* (: *Tvet*), *Valla, Veda, Vika, Vista* (: hem*vist*), *Vreta, Våla* (: Torr*vål* o. d.), *Vånga, Åsa, Änga, Öna* (: *Ön*, bestämd form af *ö*), *Öra* (: *Ör*, sten*ör*); med synkope *Bottna* (: *botten*), *Hamra* (: *Hammar*), *Hassla* (: *hassel*), *Hestra* (: *Hester*), *Kumla* (: *kummel*), *Sätra* (: *säter*), *Åkra* (: *åker*), *Ökna* (: *öken*) och med *-a* för *-e Backa* (172 fall), *Bråta, Haga* (176 fall), *Holma, Kulla.*

γ) Öfriga fall — drygt ett 50-tal — äro: *blomma, eka* 'ökstock' (om ordet ännu kan associeras med *ek*), *fläkta, hacka, hasa*, glöd-, gräs*hoppa, hufva, hytta*, far-, rädd*håga, håla, linnea* (: *Linné*), *lufva* (associationen med *luf* dock mycket svag), *lusta, mygga, måtta, noppa, nota, näbba, planka, skranka, skrapa, skrefva* (svag association med *skref*), *skärfva* (om öfverhufvud associabelt med *skärf*), *slaga*, (kött)*slamsa*, (flug)*smälla, smula, torfva, tuta, vifta.* Synkope visa *hängsla* [1] (: *hängsel* [1]), *knottra* (: *knotter* [1]), *kägla, känsla, körsla*, (har)*skramla*, (kol-, väte)*svafla, svickla* (på en strumpa); inre förändring af vokalkvalitet *dyna* (: *dun*, om orden ännu associeras), *fälla* (: *fall*), *gänga* (svag association med *gång*), *hätta* (: *hatt*), (öfver) *höfva*(*n*) (: *hof*), *mylla* (: *mull*), (ko)*skälla* (: *skall*); utbyte af *-e* mot *-a anda, bälta*, (krigs)*flotta, grädda* (i samhället), *mossa.* Hypokoristiskt är suffixet i *sylta* 'syltkrog'.

b) Bildningar till adjektiver utgöras — frånsedt det enstaka kommuna (se V, 323) »min *nästa*» — af dels funktionella femininer, dels och oftare insexuella ord.

1. Femininernas hufvudmassa består af bildningar till adjektiver på *-(i)sk*, utgående från indigenats- och ortnamn (se V, 525, 526 f., 529 f., 532 f., 536 f., 539 ff.), t. e. *afrikanska, amerikanska, berlinska, danska* (äfven hörande till substantiv, se ofvan s. 224 under *β*, *), *engelska, finska, fransyska, genuesiska, göteborgska, holländska, italienska, kreolska, lapska, norrländska, norska, parisiska, portugisiska, ryska, sabinska,*

[1] Ej i SAOL., men hos Wenström-Jeurling.

schweiziska, stockholmska, svenska (äfven till subst., se s. 224), *tjerkessiska, tyska* (äfven till subst., se s. 224), *utländska, värmländska, österrikiska, östgötska* osv. i stort antal.

Annars äro här att anföra blott ett fåtal egennamn: *Edla* (: *ädel*), *Goda, Hulda, Klara, Milda*; vidare ett par okvädinsord: (din) *otäcka, stygga*; slutligen ett par smeknamn: *Blacka*(*n*) och *lilla*(*n*) till resp. *Black-en* och *lill-en*.

2. De insexuella ordens hufvudmassa består likaledes af bildningar till de nyss ofvan nämnda adjektiverna på *-(i)sk*, men här fungerande som namn på — icke kvinnor, utan — språk, t. e. *arabiska, baskiska, bondska, engelska, franska* (jfr *fransyska* såsom femininum — se ofvan under 1 — men numera ej gärna som namn på språk), *gotiska, grekiska, isländska, kastilianska, kinesiska, lapska, piemontesiska, polska, provensalska, rospiggska, skånska, spanska, tjeckiska, turkiska, ungerska, värmländska* osv. i stor mängd.

Återstoden utgöres af inemot ett 50-tal virtuella konkreter (jfr V, 349) eller abstrakter (jfr V, 476): *afviga*(*n*), *alla* (i tärningspel), *beska*, skoltermen *bibliska*(*n*), sjötermen *blinda* (se SAOB), *blotta, blöta*, mjöl*dryga, fasta* (som kameral term), *flata*(*n*), *fromma* (om det numera kan associeras med *from*, hvilket jag snarast betviflar), *fåfänga, fåvitska, glömska, gula, halfva, hela, hvita, leda, långa* (fisknamn), *platta, polska* (som namn på en dans), *räta*(*n*), *rättvisa, sjuka*, tusen*sköna, spetälska*, sten*söta, stora*(*n*) 'stora teatern', *tredska, tunga* 'tyngd', *vana, villa, vrångvisa, yra* samt med synkope *stadga* (: *stadig*) och med förändring af grundordets vokalkvalitet *fylla* (: *full*), *hälta* (: *halt*), *kyla* (: *kall*), (hus)*länga* (: *lång*), *skärpa* (: *skarp*), *styrka* (: *stark*), *svärta* (: *svart*), *syra* (: *sur*), *sälta* (: *salt*), *värma* (: *varm*), *väta* (: *våt*).

c) Bildningar till verbalstammar (på konsonant eller undantagsvis lång vokal) förekomma till ett antal af drygt 50. Hvad deras betydelse beträffar, äro de oftast instrumentala eller resultativa konkreter (jfr V, 359, resp. 363),

mindre ofta aktorala konkreter eller aktionella abstrakter (jfr V, 344, resp. 464). De af mig antecknade fallen äro följande: (åker)*binda*, (mur)*bräcka*, hals-, sol*bränna* (samt såsom ortnamn *Bränna*), *dricka*, *drifva*, slag*dänga*, *fästa* 'fånglina', (af)*föda*, *gömma*, *göra* — utom det nyss nämnda alternativt neutrala *dricka* och den nedan nämnda, föga brukliga filosofiska termen *vara-t* det enda hithörande neutret — *klämma*, *knipa*, af-, å*komma*, *kyla*, höst*köra* [1], kvar*lefva* (historiskt sedt hörande till fsv. *lēva* 'lämna', ej till *liva* 'lefva'), *lära*, mun*läsa*, *pipa* (att blåsa i), höst*plöja* [1], *reda*, *resa*, *röra*, *röta*, (nöt)*skrika*, fågel*skrämma*, sten*skvätta*, *skälfva*, *skära*, *smälta*, *smörja*, *snäsa*, *spricka*, *springa*, *spya*, *sticka*, *styrka*, *stämma*, ölsupa, *sämja*, *sänka*, in*taga*, *träda* 'trädesåker', *träta*, *vara* (som filosofisk term), *värja*, *snöyra*, *äga*, mjölöka samt med vokalisk — sällan därjämte konsonantisk — förändring i förhållande till grundordet o*dåga* (: *dug-a*), *frossa* (: *frys*), *gåfva* (: *gif*), på*laga* (: *lägg*) *lega* (: *lej*), *ränna* (: *rinn*), ut*saga* (: *säg*), *skåra* (: *skär*), *sveda* (: *svid*).

d) Bildningar till oböjliga ord utgöras hufvudsakligen af en mängd såsom namn på siffror, sedlar, järnvägståg, hotellrum m. m. eller husnummer o. d. använda afledningar till kardinaltal (jfr V, 349 f.) såsom *nolla*, *etta*, *tvåa*, *trea*, *femma*, *sexa* (äfven namn på en måltid), *sjua*, *nia* (: *ni-o*), *tia* (: *ti-o*), *tolfva* (äfven namn på ett kortspel), *tjuguetta*(*n*), *trettitvåa*(*n*), *fyrtitrea*(*n*), *femtia* (: *femti* och *femti-o*), *sextifemma*(*n*), *sjuttisexa*(*n*), *åttisjua*(*n*), *nittinia*(*n*), *hundratia*(*n*) o. d.

Andra hithörande fall äro mycket få, t. e. *kosa*, *läcka*, *pladaska*, vind*stilla* och med vokalisk förändring *yta* (: *ut*).

II. Verbalstammar bildas i ofantligt stor utsträckning — jag har antecknat 1,370 fall [2] — medelst detta suffix. Vi ha här samma fyra underafdelningar som vid I ofvan.

[1] Ej i SAOL., men hos Lundell.

[2] Af dessa äro historiskt sedt naturligtvis många primära i förhållande till de skenbart ursprungligare substantiverna.

a) Till substantiver (1118 fall). I fråga om betydelsen äro dessa bildningar företrädesvis af följande nio slag:

1. Effektiva (jfr V, 626 ff., där 283 exempel anföras), t. e. *bullra* 'åstadkomma *buller*', *skratta* 'producera *skratt*'.

2. Affektiva (jfr V, 632 ff., där 238 exempel anföras), t. e. *förtreta* 'tillfoga *förtret*', *gödsla* 'förse med *gödsel*'.

3. Instrumentativa (jfr V, 639, där 111 exempel anföras), t. e. *fila* 'begagna sig af *fil*', *segla* 'använda *segel*'.

4. Existentiella (jfr V, 618, där 45 exempel anföras), t. e. *gästa* 'vara *gäst*', *hagla* 'uppträda som *hagel*'.

5. Faktitiva (jfr V, 624, där 40 exempel anföras), t. e. *afguda* 'göra till sin *afgud*', *mosa* 'förvandla till *mos*'.

6. Inkoativa (jfr V, 614 f., där 29 exempel anföras), t. e. *löddra sig* 'öfvergå till *lödder*', *folka sig* 'bli som *folk*', *daga-s* 'bli dag'.

7. Possessionella (jfr V, 619, där 24 exempel anföras), t. e. *törsta* 'äga *törst*', *tvifla* 'hysa *tvifvel*'.

8. Traktativa (jfr V, 631, där 22 exempel anföras), t. e. *slakta* 'syssla med *slakt*', *ockra* 'idka *ocker*'.

9. Privativa (jfr V, 637 f., där 20 exempel anföras), t. e. *barka* 'beröfva sin *bark*', *fjälla* 'befria från *fjäll*'.

Utan att vidare än som nu skett här ingå på de i band V å de citerade ställena närmare behandlade betydelseförhållandena ordnar jag här nedan min exempelsamling efter det med verbalstammen samhöriga substantivets sista före *-a* uppträdande ljud.

b (14 fall): *bjäbba, ebba, flabba* [1], *gnabba-s, jobba, klabba* [2], *kubba* af, *nubba, näbba-s, skrubba, snibba, snobba, stubba, svabba.*

[1] Ej upptaget i gängse ordlistor, men vanligt.

[2] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff, Wenström-Jeurling och Lundell samt förutsättes naturligtvis af Cederschiöld, då han (*Stud. öfver verbalabstrakterna*, s. 116) uppför *klabb* såsom verbalabstraktum.

d (61 fall): *afguda, afskeda, afunda-s, bada, badda, banda, bilda* [1], af*blada, bloda, blunda, brodda, brädda, döda, fejda, freda, fröjda, gadda* upp, *grunda,* för*guda, gälda, hejda, häfda, högmoda-s, kladda, kludda, landa, leda, ljuda* (en bokstaf), *loda, ludda* sig, *misskunda* sig, be*nåda, odygda-s, rada* upp, *randa, sanda, sejda, skruda, skydda, sladda, slöjda, snedda,* be*solda, sprunda, stranda, stunda, stånda, städa* (: vulgärt *städ* 'städning, städerska'), *sudda, synda, tanda, vada, vanfrejda, vinda* upp samt de oregelbundet bildade *bläda* (: *blad*), *båda* (: *bud*), *flöda* (: *flod* och *flöd-e*) och *todda* (: *todd-y*),

rd (dvs. *ɖ*; 12 fall): (åter)*börda, färda-s,* (om)*gjorda, högfärda-s, jorda,* (för)*orda, skörda, vallfärda, vitsorda, vårda,* samt de oregelbundna *gärda* (: *gård* och *gärd-e*) och *mörda* (: *mord*).

f (11 fall): *bluffa, gruffa, knuffa, luffa, puffa, skuffa, skymfa, straffa, trumfa, träffa* och det oregelbundna *roffa* (: *rof*).

g (45 fall): *agga, behaga, betyga, bliga* (: *blig* hos Fröding), *daga-s, dagga, dega* sig, *dragga, dugga, egga* (associationen med *egg* dock svag), *flagga, foga, gnägga, grogga, intyga, håga-s* [2], *knoga, kriga, laga* 'bringa i *lag*', *lagga, logga, lugga, misshaga, nagga, plagga* på, *pligga, ploga, plugga, rigga, rugga, rygga, sagga, skägga* [3], för*slagga-s, staga, stega, såga, tragga, truga, tugga* (: till*tugg*), *tåga, vigga* (: *vigg* [4]), *väga* 'göra *väg*' samt med utbyte af *-e* mot *-a armbåga* sig (fram) och *råga* (: *råg-e*).

ng (dvs. *ŋ*; 12 fall): *betinga, gånga, punga* ut, *ringa* (svin), *spånga, sträng a, svinga, tinga* på samt de oregelbundna *klinga* (: *klang*), *tvinga* (: *tvång*) och med utbyte af *-e* mot *-a fånga* (: *fång-e*), be*vinga* (: *ving-e*).

---

[1] Efter *bild*: *bilda* har till *sinnebild* skapats ett *sinnebilda*; se t. e. Warburg, *Illustrerad sv. litteraturhistoria* IV, 9.

[2] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff (1889), Wenström-Jeurling och Lundell.

[3] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling.

[4] Se Cederschiöld, a. st., s. 117.

sch (dvs. *ʃ*; 4 fall): *duscha, klatscha, rutscha, tuscha.*

i (2 fall): *nia, skria.*

j (10 fall): *bälga* i sig (associationen med *bälg* svag), *dalja* [1] (: *dalj* [1], vulgärt 'stryk'), *färga, konterfeja, skoja, stoja, svaja, talga, vaja* (: *vaj* Fröding [2]), *ärga.*

k (142 fall): *backa* (: *back* Fröding [3]), *baka, balka* af, *barka, becka, blaska, blicka, blinka, blocka* ut, *bläcka* ned, *bocka, braka,* för*broska-s* [4], *bruka, bråka, bänka, daska, duka, dunka, duska, dyrka* upp, *däcka, fiska, fjanta, fjäska, flika* sig, *flocka* sig, *fläcka, fnaska, folka* sig och *befolka, fuska, gaska, gäcka, hacka, hanka, hinka* upp, *holka, huka,* för*kalka, kika,* (: ut*kik*), *kinka, klacka, klinka, klunka, kneka* (: på *knek-en*), *koka, korka, kroka* på, *kuska, lacka, laska, locka* (: hår*lock*), *locka* (: *lock* och pock), *lunka, länka, maka* sig, *mjölka, mucka, mäska, nicka, oka, omaka* sig, (för)*orsaka, pika, pilka* [5], *pirka, piska, pjoska, pjunka, pjåka, plaska, plocka, pocka, pricka, prunka, påska, ruska* (: regn och *rusk*), för-, nöd-, rann*saka* (svag, om ens någon association med *sak*), (för)-*sinka, skalka-s, skicka* sig, *skocka* sig, *skolka, skranka* af, *slaska, slicka, sliska, sluska, smaka, sminka, smiska, snacka, snaska, snoka* (: tull*snok*), *snuska* [6], *solka, sparka, spika, spinka* [7] (: *spink* [7] 'affall'), *spraka* (: *sprak* Fröding [8]), *språka, späcka, stacka, steka* (sjöterm), *sticka* (strumpor; svag association med ett *stick*), (för)*stocka, strecka, strejka, stånka* (: *stånk* [7]), *stöka, sucka, svycka, säcka, sämska, tacka, toka-s, tolka, torka* (: *tork* [9]), *traska* (: *trask* [10]), *tråka* ut, *träcka, vaka* (: natt*vak*),

[1] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff (1889), Wenström-Jeurling och Lundell.

[2] Se Cederschiöld, a. st., s. 112.

[3] Se Cederschiöld, a. st., s. 98.

[4] Ej upptaget i gängse ordlistor.

[5] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff och Lundell.

[6] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff (1889).

[7] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling.

[8] Se Cederschiöld, a. st., s. 113.

[9] Se Cederschiöld, a. st., s. 117.

[10] Se Cederschiöld, a. st., s. 114.

valacka, vaska, vecka, verka, vinka, vraka, för*zinka* samt med utbyte af *-e* mot *-a dika, fylka* sig (svag om ens någon association med *fylke*), *haka* på, *laka* ur, *nacka, packa, smycka, spöka,* (ut)*staka,* (be)*stycka, åbäka* sig, med *-a* för *-o eka* (: *ek-o*) och med ännu större stympning af grundordet *krocka* (: *krock-et*).

l (188 fall): *bolla* och snö*bolla-s* [1], *böla* (: *böl* Karlfeldt), *dala, dela, drilla, drula* [2], *fela, fila, fjälla, fålla, föla, gräla, gäla, hjula, hushålla, ila, jula, kela* (*käla*), *kila* fast, *knalla, knöla, kola, krulla* (: *krull* [1]), *kvälla-s, käla* (teknisk term), *landsmåla* [3], *mjöla, panela, pråla, sila,* be*själa* och *själa-s, skala, skalla, skråla, skvala, skyla* (säd), *skåla, smila, snåla, sola* sig, *spela, stalla, strila,* för*ståla, svalla, sålla, söla, tala, tralla, trolla, tråla* [4], *träla, tulla, tvåla* in, *valla, vråla, örfila* samt med inre vokalförändring *mylla* (: *mull*) och med utbyte af *-e* mot *-a baggböla* (: *Baggböl-e*), *bulla* upp, *fåla* [2], *kafla, knalla* sig i väg (: *skål-knalle*), *nafla* [1], *påla, rulla, sela, spjäla, spola, stråla, såla* [5] (: *såle* [6]), *sälla* sig, *tjäla.*

Ännu mycket talrikare äro de fall, som uppvisa synkope i förhållande till substantivet: *adla, afla, axla, babbla, betsla, bändsla* (sjöterm), *cirkla, cykla, dobbla, drafla, dregla, drumla,* öfver*flygla, fubbla, fuktla, fängsla, gaffla* i sig, *gissla, gnissla, grubbla, grumla, gurgla, gyckla, gödsla, hagla,* (miss)*handla, haspla, himla* sig, *hvirfla, hvissla, hyckla, hyfla, hångla, härfla, jubla, kackla,* in*kapsla, knussla, koppla, krångla, kuckla* [7] (*kockla,* se III, 245), *käbbla, mangla,* be*mantla, medla, mejsla, mumla, märgla, mögla, nagla,* för*nickla, paddla, pensla, pimpla* (fisketerm), *pingla, prassla, prygla, prägla, pyssla* (: *pyssel* [1]),

[1] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling.

[2] Ej i SAOL, men hos Lundell.

[3] Ej i ordlistor, men mycket vanligt i studentkretsar.

[4] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff.

[5] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling, Lundell, Lyttkens-Wulff (1889) och Sundén.

[6] Ej i SAOL, men hos Rydqvist och Lyttkens-Wulff (1889).

[7] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff, Wenström-Jeurling och Lundell.

rabbla, rackla (: *rackel* Fröding [1]), *raffla, ramla* på, *rassla, regla* (*rigla*), *ringla* sig, *rissla, rossla, ruckla, rumla,* ned*sabla, sadla, segla, skofla, skramla, skräfla, skyffla, skymla, smussla, smärgla, snabla-s* 'kyssas' [2], *spegla, spektakla* [3], *stapla, stegla, strigla, städsla, stämpla, stöfla, svabla, svafla, svamla, svibla, svifla* (sjöterm), *svindla, svirfla, tackla, tadla, tassla, tissla,* be*titla, toffla* omkring [2], *traggla, trassla, tumla, tvifla, tygla, vandla, varsla, vimla, vingla, växla, yngla, äckla* och det oregelbundna be-, för*segla* (: *sigill*).

rl (dvs. *l*; 2 fall): *porla* (: *porl* Snoilsky [4]), *sorla.*

m (33 fall): *beskärma, blomma, bomma* igen (: slag*bom*), *bomma* (: skjuta *bom*), (be)*bräma, damma, forma, glamma, gorma, harma, kamma, lamma, larma, limma, orma* sig, *parma* (hö), *prima* (svag association med *prim*), *rama* in, *rimma, simma* (: sträck*sim* o. d. [5]), *skumma, slamma,* (här)*stamma, stimma, storma, strömma, svärma, sömma, vurma, vålma* samt med utbyte af *-e* mot *-a holma* (björn), *tumma* på och med *-a* för *-i gumma* (: *gumm-i*).

n (51 fall): *agna,* (ut)*basuna, bana* (: *ban*), *bena* och för*bena-s, bobina, duna* ned, *dåna, döna, famna, flina, fåna, gagna, gana, grena* sig, *grina, gryna, hamna, håna, hägna, låna,* för*läna, löna,* be*manna* (sig) och sjötermen *manna* (rå), för*mena, namna,* (ut)*plåna, regna, råna, skena, skinna* (svag, om ens någon, association med *skinn*), *skräna, stena, stöna* (: *stön* [6]), *svina* till, *syna,* (be-, för)*tona* samt med inre vokalförändring (ut)*mynna* (: *mun*), *somna* (: *sömn*) och samtidigt med synkope *väpna* (: *vapen*). Annars träffas synkope blott i *bottna, teckna,* om*töckna, vattna* och *väsna-s* till resp.

---

[1] Se CEDERSCHIÖLD, a. st., s. 125.

[2] Ej i SAOL, men hos WENSTRÖM-JEURLING.

[3] Ej i SAOL, men hos WENSTRÖM-JEURLING och LUNDELL.

[4] Se CEDERSCHIÖLD. a. st., s. 112.

[5] Se CEDERSCHIÖLD, a. st., s. 114.

[6] Ej i SAOL, men hos WENSTRÖM-JEURLING och anfördt från flera författare hos CEDERSCHIÖLD, a. st.. s. 113.

botten osv. samt i *aftna-s* och *ögna* till *afton* och pl. *ögon*. Utbyte af *-e* mot *-a* visa *minna-s*, *pinna*, be-, eftersinna, *vittna*, *ämna* (svag, om ens någon, association med *ämne*).

rn (dvs. *ɳ*; 7 fall): *björna*, *korna*, *spjärna*, *torna* upp, *törna*, *värna* och det oregelbundna *morna* sig (: *morgon*, pl. *mornar*).

o (3 fall): *kloa* [1] (teknisk term), *oroa*, *roa* (svag association med *ro*).

p (57 fall): *doppa*, *droppa*, *flepa* [2], *gapa*, *gloppa*, *guppa*, *haspa* till [3], *hopa*, *hoppa* ,*hoppa-s*, *kapa* åt sig, *klampa*, *klappa*, *klimpa* sig, *knoppa-s*, *knåpa*, *lappa*, *lipa* (: ta till *lip-en*), *nappa*, *noppa*, *plumpa*, *proppa*, *pumpa*, *rappa* (till), *raspa*, *rispa* (: linne*risp*), *ropa*, *schappa* (: ta till *schapp-en*), *sjåpa* sig, (ut)*skeppa*, *skrapa*, *skräpa*, *skvalpa*, *slumpa*, *släpa*, *snoppa*, *stampa*, *stoppa* (strumpor), *stupa*, försumpa, *svampa* sig, *sällskapa*, *tappa* (i, ur), *toppa*, *trampa*, *trippa*, *troppa* af, *valpa*, *varpa* (vid väfning), *varpa* (sjöterm), *vippa* (: vara på *vipp-en*), *vispa*, *ympa*; med inre vokalförändring *kämpa* (: *kamp*), *stympa* (: *stump*) och med utbyte af *-e* mot *-a* *gröpa*, förknippa.

r (121 fall): *barra*, *besvära* (: *besvär*), *borra*, *bura* in, *burra* upp, *försvara*, *gira*, *hora*, *håra* af sig, *knarra*, *knorra*, *kura* 'göra sin *kur*', *lera* ned, *lura* 'ta sig en *lur*' och 'ligga på *lur*', *mura*, *narra*, *para*, *revidera* (: *revider*), *snora* ned, *spåra*, *spärra* (: *spärr*, t. e. på en järnvägsstation samt som mekanisk och fortifikationsterm [4]), *störa* (t. e. bönor), *surra*, *svara*, *svira* (: *svir* Fröding [5], Hallström), *såra*, *tira* (sjöterm), *tjura*, *tura* om, *tåra-s*, *vara* sig, *våra-s*, *äfventyra*, *ärra* sig och med utbyte af *-e* mot *-a* *dåra*, *kåra*, *sporra*.

---

[1] Ej i SAOL., men hos Wenström-Jeurling.

[2] Ej i SAOL., men hos Lyttkens-Wulff, Wenström-Jeurling och Lundell.

[3] Ej i SAOL., men hos Lundell.

[4] Ej i SAOL., men hos Wenström-Jeurling och Lyttkens-Wulff (1911).

[5] Se Cederschiöld, a. st., s. 114.

Ännu mycket talrikare äro fallen med synkope af substantivets ändelse (vanligen *-er*, dvs. *-ər*, men stundom äfven *-ar*, *-are*, ja till och med *-ur*): *alstra*, *bekymra*, *blomstra*, *förbrödra* (: pl. *bröder*), *bullra*, *dundra*, *fingra*, *fjädra sig* och *befjädra*, *fjättra*, *fladdra*, *fnittra*, *fordra*, *fostra*, *gallra*, *gillra*, *glimra*, *glindra*, *glittra*, *hedra*, *hindra*, *hungra*, *ifra*, *jollra*, *jämra* sig, *klandra*, *klappra* (: *klapper*[1]), *klistra*, *klottra* (*kluttra*, se III, 270 not 4), *knostra*, *knottra* sig (: *knotter*[2]), *kollra* bort, *konstra* (: pl. *konster*), *kullra*, *kuttra*, *kvittra*, *lagra*, *lefra* sig, *ljustra*, *ludra*, *lägra*, *löddra* sig, *muddra*, *myllra*, *ockra*, *offra*, beordra, *pjollra*, *pladdra*, *plottra* (*pluttra*, se III, 286), *plåstra*, *pudra*, *segra*, *försilfra*, *sintra* ihop, *skiffra*[3], *skimra*, *skvallra*, *skvattra*, *sladdra*, *slamra*, *sluddra*, *slumra*, *smattra*, *smickra*, *snattra*, *sockra*, *splittra*, *besvågra* sig, *timra*, *tjudra*, *undra*, (öfver)*vintra*, *vädra*, *ådra*, *åldra-s*, *ångra*. Synkope af *-ar* visa (för)*ankra*, *förkoppra*, (be)*pansra*, *peppra*, synkope af *-are* åter *förkättra* och *mästra*, af *-ur* blott *purpra*.

s (112 fall): *ansa*, *basa*, *betsa*, *bevisa*, *blossa*, *brisa* i, *bromsa*, *brusa*, *dansa*, *dunsa*, *falsa*, *fjäsa*, *flamsa*, *flaxa*, *flänsa*, (teknisk term), *fnasa*, *befransa*, *frasa*, *förgasa* sig, *gassa*, *gipsa*, *glansa*, *förglasa-s*, *gläfsa*, *grisa*, *grumsa* (: *grums* 'knot'[4]), *grusa*, *gränsa*, *gräsa* (om kulor), *hafsa*, *hamsa*, *hartsa*, *hasa*, *hetsa*, *hissa*, *hyfsa*, *isa*, *kalasa*, *karbasa*, *kinesa*, *knixa*[5] (: *knix*[5]), (för)*koksa(s)*, (be)*kransa*, *krasa*, *kratsa*, *kretsa*, *krossa* (: *kross*[6]), *krusa* (: »utan *krus*»), *kryssa*, *kyssa*, *käfsa*, *käxa*, *lassa*, *lotsa*, *lusa*, *mopsa* sig[7], *nafsa*, *nojsa*, *nosa*, *osa*, *förpassa*, *pressa*, *prisa*, *processa*, *pulsa*, *punsa*, *pussa*, *putsa*, *pälsa* på,

[1] Ej i SAOL. men hos Wenström-Jeurling, Lundell och Cederschiöld, a. st., s. 127.

[2] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling.

[3] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff (1889).

[4] Ej i SAOL, men se Cederschiöld, a. st., s. 115.

[5] Ej i SAOL, men hos Lundell och Cederschiöld, a. st., s. 99.

[6] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling och Lundell.

[7] Ej i gängse ordlistor och ordböcker, men rätt vanligt i hvardagligt språk.

rafsa, rasa, risa, ritsa, rosa, (be)*rusa, rösa, sansa* sig, *satsa, saxa,* för*skansa, skjutsa, skrupensa, slamsa, slitsa, slussa, smutsa, snusa, spetsa, spisa, splitsa, spritsa, stansa* (teknisk term), *stassa, studsa, susa, svansa, svetsa, såsa, tafsa, trotsa, tränsa* (sjöterm), *tungusa*[1], *valsa, vaxa, vitsa, yxa* till (: *yx*[2]), samt med utbyte af *-e* mot *-a dråsa* och *klasa* sig.

rs (dvs. *s*; 5 fall): *forsa, kommersa, korsa, kursa, pärsa.*

t (170 fall): (för)*akta,* (för)*anstalta, besluta, beta* 'gå i *bet', bikta, blota, bojkotta, bota, bröta* sig, *bukta* sig, *bunta, dikta, dofta, dunsta, festa, filta* sig, *fjanta,* (be)*flita* (sig), *flykta, flytta* (: *flytt*[3], t. e. i schackspel), *fläkta, flämta* (: *flämt* Fröding[4]), *fota, frakta,* be*frukta, fukta, förgifta, förtreta, gasta, gestalta, glimta, gnata, gröta* i sig, *gästa, hasta, hata, hatta* (skylar), *hojta, hota,* (in)*hösta, jäkta, kanota*[1], *kanta, kasta, kindpusta, kitta, kluta* ut, för*klyfta* sig, *klämta* (: begrafnings-*klämt* Fröding[5]), *knota, knuta, knysta, krumbukta, kvista, käfta* emot, *kälta, lasta* 'beskylla för *last'* och 'lägga in *last',* *lista* ut, (för)*lita* (sig) på, *lotta, lufta, lukta,* för*lusta, lykta* (: ändal*ykt*), *lästa* ut, *masta, mata, mynta, måtta,* öfver*natta* och *natta-s*[6], *nita, panta,* för*pesta, peta, plikta, plita, posta* (: vaktpost), *posta*[1] ett bref (: brefpost), *prata, presenta*[7], *procenta, pruta, pränta, pusta, påhitta, rasta, rista, rosta* 'angripas af *rost',* *rosta* (på en *rost*), *rota* sig, *rykta,* (för)*rätta, rösta, safta, salta, schakta, sikta* (med en *sikt*), *skafta, skatta, skifta* (: *skift,* teknisk term), *skota, skratta, skrifta* (: »*skrift* och aflösning»),

---

[1] Ej i gängse ordlistor och ordböcker, men rätt vanligt i hvardagligt språk.

[2] Ej i SAOL, men hos Rydqvist, Lyttkens-Wulff (1889), Wenström-Jeurling och Linder; jfr ofvan s. 225 not 2.

[3] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling och Cederschiöld, a. st., s. 115.

[4] Se Cederschiöld, a. st., s. 113.

[5] Se Cederschiöld, a. st., s. 112.

[6] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff (1889 och 1911) och Lundell.

[7] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff (1889 och 1911).

skrota, skrymta, skutta, skvätta, skylta, skymta, skämta, slakta, slanta (fisketerm), *sluta, släkta-s* på och be*släkta* sig, *smeta, smutta, sota* (: »bot för *sot*»), *spinta* [1], *splinta* sönder, *sponta,* (be)*spotta, sprätta, spröta, stata, stifta* (med ett *stift*), *stofta* [1], *strunta, stuta, ståta, svetta, svikta, sylta, texta, titta, tjata* [2], *tomta, tratta* i, *trumpeta, trösta, tukta, tvista, tvätta, tälta, ursäkta, vakta, vifta, vista-s* (: hem*vist*), *vojta* (sjöterm), *välta* (med en *vält*).

Inre vokalförändring uppvisa *beta* i (: *bit*), *böta* (: *bot*), be*kräfta* (: *kraft*), *mäkta* (: *makt*), *mälta* (: *malt*), *skäfta* (: *skaft*), *ysta* (: *ost*). Utbyte af *-e* mot *-a* förete *arbeta, beta* på 'sätta på *bete*', *bylta* ihop, *flotta, fästa, gifta, häfta* ihop, *häkta* 'sätta i *häkte*', be*rykta, sikta, skifta, syfta, såta* 'göra en *såte*'.

rt (dvs. *ʈ*; 9 fall): *arta* sig, vulgärt *borsta* [3] sig 'resa *borst*', *lorta* ned, *skörta* upp, *snärta, sporta, starta, törsta* [3] och med *-a* för *-e borsta* [3] (med en *borste*).

u (2 fall): *dua, intervjua.*

v (36 fall): *fördärfva, förvärfva, harfva, håfva, jäfva, kalfva, kifva(s), knifva-s, larfva* (: liten *larf* 'gosse'), *lifva, lofva* 'göra en *lof*', *lofva* 'ge *lof*', *lufva, löfva, profva, refva, safva, skarfva, skrefva, skrufva, slafva, slarfva, slefva* i sig, *stafva* (: bok*staf*), *slurfva* [4], *solfva, svarfva, tarfva, tofva* (: *tof* [1]), *trafva, ulfva, vefva*; med inre vokalförändring *pröfva* (: *prof*), *röfva* (: *rof*) och med utbyte af *-e* mot *-a klafva* [1], *trafva* (: ved*trafve*).

y (1 fall): *blya.*

å (1 fall): *sjåa* (svag association med *sjå*).

ä (3 fall): för*fäa, knäa, träa* (jaktterm).

ö (4 fall): *fröa* sig, *snöa, spöa, töa.*

---

[1] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling.

[2] Se Cederschiöld, a. st., s. 115.

[3] *t* har här ljudvärdet *ʈ* (se I, 432).

[4] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling och Lundell.

b) Till adjektiver (215 fall antecknade, af hvilka ej mindre än 61 obligatoriskt och 13 alternativt ha därjämte prefixet *för-* och ett 10-tal prefixet *be-*). I fråga om betydelsen äro dessa bildningar af följande tre slag:

1. Faktitiva (jfr V, 620 ff., där 148 exempel anföras), t. e. *rena* 'göra *ren*', *muntra* 'göra *munter*'.

2. Existentiella (jfr V, 616 f., där 34 exempel anföras), t. e. *halta* 'vara *halt*', *slöa* 'vara *slö*'.

3. Inkoativa (jfr V, 614 f., där 27 exempel anföras), t. e. *magra* 'bli *mager*', *mogna* 'bli *mogen*'.

Utan att här vidare ingå på frågan om betydelsen ordnar jag mina exempel här nedan efter det näst före *-a* gående ljudet.

d (8 fall): för*blinda*, *döda*, *grunda* upp, om*hulda*, *runda* af, för*vilda*, *vinda* och med inre vokalförändring *blända* (: *blind*).

rd (dvs. *ɖ*; 1 fall): det vokalförändrande (för)*härda* (: *hård*).

g (35 fall): *dryga* ut, *pigga* upp, *skygga*, *snygga*, *stygga-s* vid, för*svaga*, be*trygga* och med synkope *helga*, *stadga*, till resp. *helig*, *stadig*. Hufvudmassan af hithörande fall utgöres emellertid af icke synkoperade bildningar på *-iga*, i regeln försedda med någotdera af prefixerna *för-* och (mindre ofta) *be-*. Sådana, ursprungligen tyska eller efter tyskt mönster bildade, verber äro för*allmänliga*, för*andliga*, *billiga*, för*eviga*, för*flyktiga*, be*fullmyndiga* (knappast längre brukligt, se SAOB), be*fullmäktiga*, (för)*fullständiga*, för*färdiga*, för*hemliga*, för*härliga*, för*kroppsliga*, ent*lediga*, för*löjliga*, be*myndiga*, be*mäkliga* sig, för*pliktiga*, be*rikliga*, *rättfärdiga*, för*sinnliga*, för*tydliga*, för*vekliga*, för*verkliga*, be*värdiga* och *värdiga-s*, för*världsliga*, för*ytliga*.

ng (dvs. *ŋ*; 1 fall): be*tunga*.

i (1 fall): (be)*fria*.

j (2 fall): för*arga*, *haja* till.

k (27 fall): *blanka*, för*danska*, för*finska*, för*flacka*, för*franska*, *friska* upp, *färska* upp, *glanska*, *kvicka* sig, *mjuka* upp, *morska* sig, för*mörka*, för*norska*, *ranka*, *raska* på, be*rika* [1], för*ryska*, *slaka*, *sturska-s*, för*svenska*, för*tjocka*, för*tyska*, *tredska-s*, *trilska-s*, *veka* upp, *vrenska-s*, (för)*ödmjuka*.

l (12 fall): för*fula*, *gilla*, *hela*, *snåla*, *svala* af, (för)*villa* samt med synkope (för)*dubbla*, för*dunkla*, för*enkla*, för*simpla*, *usla* ut, för*rädla*.

m (12 fall): ut*arma*, *bekväma* sig, *dumma* sig och för*dumma-s* (ej i gängse ordlistor), för*grymma-s*, *hörsamma*, för*lama*, *ljumma*, *stram(m)a*, för*stumma*, *uppmärksamma*, *ömma*.

n (46 fall): (för)*ena*, för*fina*, *gena* (*gina*), *gröna* ned, *jämna*, för*klena*, *lena*, *lugna*, *måna* om, af*plana*, *rena*, (be)*sanna*, för*sena*, (för)*sköna*, *tunna* ut och för*tunna*. Dubbelt så många som de nu nämnda äro emellertid fallen med synkope: *aflägsna*, *bokna*, *bulna* (: *bulen* [2]), *dufna*, *fullkomna* (: ålderdomligt *fullkommen*), *galna-s*, *gistna*, *gällna*, *häpna*, *härskna*, *ilskna*, *kristna*, *krumpna*, *ledsna*, *löpna*, *mogna*, *mulna*, *multna* (: *mulen*, se SAOL), *murkna*, *ruttna*, *skrumpna*, *stickna*, *svullna*, *trumpna*, *unkna*, *vakna*, *vissna*, *välkomna*, *öppna* och med alternativ inre vokalförändring (till)*ägna* (*egna* : *egen*).

rn (dvs. *ɳ*; 1 fall): *forna-s*.

p (6 fall): för*djupa*, af-, för*knappa*, *läspa* (: »Erik den halte och *läsp-e*»), för*plumpa* sig, *rappa* sig, af-, för*slappa*.

r (28 fall): för*dyra*, vulgärt *kära* ner sig, för*mera*, *skira*, (o)*skära*, för*stora*, *sura*, för*svåra*, *tvära* (tegar), *uppenbara*, *yra* och med inre vokalförändring genom*syra* (: *sur*). Synkope uppvisa för*bistra*, för*bittra*, *dystra* till och för*dystra*, *luckra*, *magra*, *muntra*, *nyktra* till, af*smäckra*, (för)*säkra*; ut-

[1] Enligt SAOB »numera knappast br[ukligt]». Det brukas emellertid fortfarande stundom; se t. e. C. R. af Ugglas, *Gotlands medeltida träskulptur*, s. V (Upps. 1915).

[2] Ej i SAOL, men hos Lundell och hos Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. adj.*, s. 21, samt Lindroth, *Om adjektivering af particip*, s. 20.

byte af *-e* mot *-a* däremot (för)*bättra*, för*nedra*, för*sämra*, för*värra*, för*yngra*, af-, för*yttra*.

s (4 fall): *envisa-s*, för*vissa*, *vårdslösa* och med inre vokalförändring *hvässa* (: *hvass*).

t (19 fall): *bekanta* sig, *blotta*, *godta* sig (: ntr. *godt*), *halta*, *lata* sig, *lätta*, *matta*, *mätta*, *platta* till, *räta*, (upp)*rätta*, *salta*, *släta*, *söta*, *trötta*, *tysta*, (för)*täta* och med inre vokalförändring *fästa* (: *fast*), *glätta* (: *glatt*).

rt (dvs. *t*; 3 fall): *forta* sig, *korta* af och för*korta* samt med inre vokalförändring *svärta* (: *svart*).

v (5 fall): *döfva*, för*ljufva*, *skefva*, *snäfva*, *styfva*.

y (2 fall): *krya*, för*nya*.

å (1 fall): *blåa*.

ö (1 fall): (för)*slöa*.

c) Till verb hör blott *dia*, variantform till *di*.

d) Till oböjliga ord höra (36 fall):

hoja [1], *oja*, *voja*;

hyssja, *kuscha*, *vyssja*;

schacka;

stilla (: stå *still*) och med utbyte af *-e* mot *-a* *grensla*;

sina (: stå i *sin*);

kappa-s, *stoppa* 'hejda, stanna' och med inre både sonantisk och konsonantisk förändring *käppas* [2] (: *kapp*);

fyra af (: ge *fyr*) och med synkope *luttra*, *söndra*, *åtra* sig;

bus(s)a (: *bus* på), *hyssa*, *kasa* bort (en katt), *kraxa* (: interjektionen *krax* [3]), *lossa* (: ta *loss*), *länsa* (: bli *läns*), *passa* 'säga *pass*', *plumsa*, *samsa-s*, *schasa*, *vyssa* och med *-a* för *-e* *ömsa*;

---

[1] Ej i SAOL, men hos Lundell.

[2] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling och Leksell.

[3] Cederschiöld, *Studier öfver verbalabstrakterna*, s. 106, upptar ett i ordlistor och ordböcker ej förekommande substantiv (»verbalabstraktum») *krax*.

fatta 'få *fatt* i', *glänta* (: på *glänt*), *huta*, *kvitta*, *luta* (: på *lut*), *mota* och med *-a* för *-e* för*inta*.

III. Oböjliga bildningar förekomma jämförelsevis mindre talrikt (47 fall antecknade), men förete samma fyra underafdelningar som de ofvan under I och II behandlade substantiviska och verbala bildningarna:

a) Till substantiver höra (25 fall): sam-, ur*arfva*, till*baka*, ur*bota*, taga af *daga*, bar-, jäm*fota* och falla till *fota*, *Göta* rike (land), alle-, ena-, fyra-, många-, tregge-, tvegge*handa* och gå till *handa*, *hemma*, fara till *himla* (: *himmel*), till *hopa*, *kola* mörkret, (o)*laga*, tolf*mila*, ta till *orda*, *prima* (varor), lägga till *rygga*, inför, med, till *rätta*, fram-, hufvud*stupa*, *Svea* rike (land) till *Sve-ar*, ta till *tacka*, sent och *tida* samt då-, fram-, nu-, sam-, sen*tida* och (svagt associeradt med *tid*) bit*tida*, ur*tjufva*, lång*väga* och gå till *väga*, femti*åra* (sexti*åra* osv.), *åsyna* vittne; med inre vokalförändring *mäkta* (stor o. d.) till *makt* och med *-a* för *-e* ta till *fånga*, (o)*maka*, en*staka* (om detta kan associeras med *stak-e*).

b) Till adjektiver höra (12 fall): *bara* (svag association med *bar*), komma till *korta*, (o)*lika* och *tillika*, *vida* samt i arkaiserande eller skämtsam stil sådana bildningar till adjektiver på *-lig* som *gladeliga*, *storliga*, *svårliga*, (fara) *varliga* o. d. Blott stilistiska varianter äro all*ena*, med *arga* list, *flera* och *mera* till resp. all*en* (blott poetiskt), *arg*, *fler* och *mer*.

c) Till verber höra (2 fall): ge till *känna*, *reda* pengar.

d) Till oböjliga ord höra (8 fall): *borta*, *noga*, *norra* och med blott stilistisk variation *nära*, *stilla* till resp. »*när* och fjär» och *still*. Synkope uppvisa *södra*, *västra*, *östra* till *söder* osv.

Anm. Adjektivbildningar medelst suffixet *-a* saknas alldeles så när som pronominet *denna* vid sidan af *den* och *denn-e*. Om man så vill kan man ju ock föra hit pluralformen *dessa* vid sidan af *dess* och *dess-e*.

Om de utvidgade formerna *-da, -dra, -ga, -ja, -ka, -la, -ma, -na, -nda, -ra, -sa, -ska, -sla, -sta, -ta* se här nedan; *-diga, -ena, -era, -erska, -esta, -ia, -iga, -ika, -iska, -liga, -ora, -tliga* se § 32. Om flerstafviga suffixer på *-a* med föregående tryckstark penultima eller antepenultima se ofvan s. 170—182.

-ad,

återgående på fsv. *-aþ-*, sällan (såsom i *brånad* och *spånad*) *-a*, bildar uteslutande nomina (vanligen adjektiviska):

A. Adjektiver uppträda i mycket stort antal (vida mer än hundra fall, äfven om man frånser de mycket talrika fall, då ett particip alternativt fungerar som rent adjekt glosa, t. e. *däckad, fodrad* o. d., som lika ofta eller oftare äro afledningar på *-ad* till resp. *däck, foder* än afledningar på *-d* till verbalstammarna *däcka, fodra*; se närmare V, 517):

1. Till substantiver bildas attribuerande adjektiver (124 exempel antecknade; jfr V, 517 f.) på följande tre olika sätt:

a) Substantivet ingår i en ordfogning, bestående af ett adjektiv eller räkneord + substantiv (98 fall antecknade, ett antal som troligen skulle kunna betydligt ökas på grund af denna ordbildningstyps nästan dagliga produktivitet). Härvid är det likgiltigt, i hvilka böjningsformer de båda ordfogningen bildande orden uppträda, ity att uti afledningen på *-ad* hvartdera af dem alltid ingår i sin grundform, vare sig denna uppträder på det ena eller andra af följande fyra sätt:

α) Oförändrad (74 exempel antecknade), t. e. *kort-, lång-, smal-, tjockarmad* (: *kort-a arm-ar* osv.), *högbarmad, hög-, trångbröstad* (: *hög-t*, resp. *trång-t bröst*), *kort-, smal-, vidbyxad* (: *kort-a byx-or* osv.), *tre-, tveeggad* (oregelbundet för *tvåeggad*), *bar-, fyr-, lam-, lätt-, mång-, snabb-, tre-, tung-, ömfotad* (: *bara fötter* osv.), *kort-, långhalsad, enhofvad, tjockhudad, mörkhyad, bred-, snedhöftad, högkarmad, röd-, magerkindad, kortkjolad, hög-, lågklackad, mång-, tvåklöfvad, en-, tvåkönad, fin-, grof-, stark-, styflemmad, hård-, kort-, lång-,*

seg-, smal-, tjocklifvad, tjock-, tunnläppad, en-, tre-, tvåmastad, brednäbbad, svartrockad, gäll-, högröstad, grof-, hel-, tunnskinnad, långsvansad, slättoppad, tjockvadad, hög-, lågvristad, dubbelåsad, kort-, vidärmad, högättad.

β) Synkoperad (då substantivet ändas på *-el, -en, -er* eller *-ud*; 13 fall); t. e. *en-, bred-, snedaxlad, dubbel-, tjockbottnad, lång-, mjuk-, smal-, stelfingrad, hetlefrad* och — jfr emellertid nedan under *δ* — med vokalförändring *mång-, tre-, tvehöfdad* (: *två hufvud*).

γ) Minskad med *-e* (6 fall), t. e. *högkragad, kräs-* (oregelbundet för *kräsen-*), *stor-, trind-magad, hård-, styfnackad.*

δ) Minskad med *-ud* (5 fall), t. e. *bar-, lång-, stor-, svart-, tjockhufvad* (jfr ofvan under *β*).

b) Substantivet uppträder ensamt (17 fall), hvarvid dess grundform kan vara:

α) Oförändrad, t. e. *hugad, hågad, klumpfotad, klöfvad, pälsbrämad, pösärmad, slokhattad, stubbsvansad.*

β) Synkoperad, t. e. *fjädrad, gördlad, mantlad, vimplad.*

γ) Minskad med *-e*, t. e. *guldbågad, sinnad, spetskragad, tinnad, vingad.*

c) Substantivet är samtidigt afledt medelst prefixet *be-* (9 fall), hvarvid grundformen kan uppträda:

α) Oförändrad, t. e. *bedagad, befogad, behornad, behårad, bekjolad.*

β) Synkoperad, t. e. *bemedlad, bestöflad.*

γ) Minskad med *-e*, t. e. *behandskad, besporrad.*

2. Till verbalstammar (på konsonant) höra blott — om *däckad, fodrad* o. d. se nämligen ofvan under A och nedan i § 34 under suffixet *-d* — *utlefvad* (: *lef*) samt med vokalförändring *förlegad* (: *ligg*) och det participiella *förtegad* (: *tig*).

B. Substantiver äro däremot mycket sällsynta:

1. Till ett fåtal synkoperade adjektiver på *-n* bildas virtuella abstrakter, nämligen *häpnad, ledsnad, lystnad, mognad, trefnad* till *häpen* osv. (jfr V, 477).

2. Till verbalstammar (på konsonant) höra blott de mycket oregelbundet bildade *brånad* (: *brinn*) och *spånad* (: *spinn*); jfr V, 477, resp. 367.

3. Till ett substantiv hör *månad*, därest detta associerar sig med *mån-e*, hvilket emellertid numera näppeligen torde vara fallet.

Om biformerna *-nad* och *-rad* se nedan, om *-erad* se ofvan s. 172 f., *-asjerad* s. 180.

-aks,

troligen stammande från lat. *-ax* (i *Ajax* o. d.), förekommer blott i några slangartade bildningar såsom *Norax* 'Noreen', *profax* 'professor', *sjenax* 'generad' (se vidare V, 403).

-an,

fsv. *-an*, bildar:

1. Substantiver af följande tre olika slag:

a) Till verbalstammar (på konsonant, ty sådana fall som *ängslan*, *önskan* o. d. äro afledningar på *-n* af verbalstammar på *-a* och behandlas därför nedan i § 34 under suffixet *-n*) höra mer än ett 30-tal abstrakter, af hvilka dock många alternativt kunna ha konkret betydelse (jfr V, 460 f., resp. 367), t. e. *afrådan*, *anhållan*, *anmälan*, *ansökan*, *antydan*, *begäran*, *bönfallan*, *eftersökan* [1], *erbjudan*, *framställan* [2], *förmälan*, *förskyllan*, *glidan* (Norlind [3]). *hemställan*, *hitbjudan* [4], *häntydan*, *hänvändan* [5], *inbjudan*, *kvidan*, *inrådan*, *skridan* (Norlind [3]), *skyllan* (Strindberg [6]), *skälfvan* (Norlind [3]), blod-, kraft-,

[1] Se Cederschiöld, a. st., s. 65 not 4.
[2] Se Cederschiöld, a. st., s. 65 not 3.
[3] Se Cederschiöld, a. st., s. 66.
[4] Se Cederschiöld, a. st., s. 65.
[5] Se R. G:son Berg i Språk och stil IX, 262.
[6] Se Berg, a. st., s. 263.

(H. Hjärne [1]), man-, tids*spillan*, *styrkan* (H. Hjärne [1]), *sökan* [2], *tillrådan*, *tillstyrkan*, *undskyllan*, *yfvan* (Karlfeldt [3]), *öfvervägan* [4].

b) Till substantiver höra blott några få fall — frånsedt sådana som *talan*, *verkan* o. d., som snarare äro att uppfatta som afledningar på *-n* af verbalstammarna *tala*, *verka*, än som afledningar på *-an* af substantiverna *tal*, *verk* och därför behandlas nedan i § 34 under suffixet *-n* — nämligen *hemman* (om det ännu kan associeras med *hem*), *Herran*, »i *onödan*» (: *nöd*; egentligen bestämd form af ett *onöda*) och *nordan*. Väsentligen ett blott stilistiskt suffix är *-an* i *satan* vid sidan af *sat-e*.

c) Till oböjliga ord höra den astronomiska termen *nedan* (svag association med *ned*) samt *västan* och *östan* till resp. *väst-er* och *öst-er* (som dock äfven kunna böjas substantiviskt, hvadan *västan* och *östan* lika väl kunna föras till b här ofvan).

2. Oböjliga ord: blott ett tiotal, alla utom »för *jämnan*» (: *jämn*) hörande till andra oböjliga former, t. e. *fjärran* (: *fjärr*belägen, »när och *fjär*»), *innan* (: *in*), *mellan* (: *Mell*by o. d.; jfr ock *mell*erst), *nedan*, *nästan*, *ofvan* (: *öfv-er*!), *samman* (: *sam-t*), *sedan* (: *sed-ermera*), *sällan* (: *säll*synt o. d.), *undan* (: *und*-slippa o. d., i den mån dylika ord uppfattas såsom sammansatta med *undan*, ehuruväl intet etymologiskt sammanhang dem emellan råder, se ofvan s. 116 f.), *utan*.

3. Stilistiska varianter till adjektivformer utan *-an*, t. e. *annan* (: en *ann*, hvar*ann*) och sådana — delvis falskt — arkaiserande uttryck som »i *allan* tid», »uppfylla *allan* rättfärdighet», »ge sig *godan* ro», »i *hetan* sand» (V. Rydberg), »med *högan* röst», »i *högan* loft», »i *ljusan* låga»,

[1] Se Berg, a. st., s. 267 noten.
[2] Se Berg, a, st., s. 262.
[3] Se Cederschiöld, a. st., s. 66.
[4] Se Berg, a. st., s. 263.

»till *ljusan* dag», »på *lösan* sand», »döma någon *ohördan*», »i *rättan* tid», »å *sagdan* dag» m. m.[1] I folkvisor och folkvisestil öfverhufvud råkas en mängd andra dylika uttryck, t. e. *blekan* kind, *bredan* bord, ström, *djupan* dal, *(fager)gulan* lock, *fastan* grund, *fullan* dus, *förgyldan* bår, så *godan* en kväll, *grönan* dal, lind, lund, äng, *hårdan* lek, *härligan* lukt, *högan* berg, häst, sal, mur, *långan* väg, *rödan* gull, *saltan* flod, sjö, *(snö)hvitan* hand, kind, sand, *starkan* arm, *storan* skatt, *stridan* flod, *svartan* mull, så *vänan* en mö m. m.

Om biformen *-dan* se nedan s. 247.

-ar,

fsv. *-ar*, bildar substantiviska pluralformer af typen *häst-ar*, *drottning-ar*, *gaffl-ar* (: *gaffel*), *fjädr-ar*, *bottn-ar*, *goss-ar* (: *goss-e*), *mödr-ar* (: *moder*) osv., hvarom se närmare i böjningsläran[2]. Rent stilistiskt suffix är *-ar* i *antimakassar* jämte det mindre vårdade *antimakass* (hvarom se SAOB).

I »*skepp-ar* Karlsson» o. d. är *-ar* blott en i upptaktsställning inträdande biform till suffixet *-are* (om hvilket se § 32).

-as,

uppkommet af fsv. *-a* + *-s*[3], bildar dels i förening med prepositionen *i* ett slags preterital kasus till namn på årstider och helger, nämligen »i *höstas*, *julas*, *pingstas*, *påskas*, *våras*» och med synkope »i *somras*, *vintras*», dels passiva infinitiver till verbalstammar på konsonant, t. e. *böj-as* (afledning på *-s* af aktiva infinitiven *böj-a*) o. d., hvarom se böjningsläran.

Om biformen *-ras* se nedan.

---

[1] Om dylika former hos författare från förra hälften af 1800-talet se R. G:son Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 60 f.

[2] Presensformer af typen *kallar* äro däremot afledningar på *-r* af verbalstammar på *-a*.

[3] Se Tamm, *Om ändelser hos adverb*, s. 7.

-ast,

fsv. *-ast*, bildar superlativformer af typen *rikast, ädlast, trognast, vackrast, fortast*; se vidare böjningsläran [1].

-at,

fsv. *-at*, bildar supinformer till närmare ett dussin verbalstammar på konsonant, nämligen *dugat, hetat, kunnat, lefvat, legat* (: *ligg*), *måstat* (finländskt), *skolat, tegat* (: *tig*), *velat* (: *vill*), *vetat* , *vettat* [2].

-bak

bildar några slangord såsom *dröbak* (: *drö-na*), *pubak* (: *pu-nsch*), *slöbak* o. d., hvarom se V, 404.

-da,

fsv. *-þa, -da*, träffas blott i substantivet *klåda* (: *klå* sig) — och *gröda*, om detta ännu associeras med *gro* — samt i adjektivet *enda* (som biord till ett maskulinum äfven *ende*, se nedan under *-de*) och, om man så vill, i *båda* vid sidan af *bä-gge*. Blott stilistisk variant är *bittida* jämte hvardagligt *bitti* (se SAOB), där historiskt sedt *-da* ej tillagts, utan tvärtom i den kortare formen förlorats [3].

-dan,

från mlty. *dān* 'gjord' i adjektiverna *hurudan, likadan, sådan*, men af fsv. *-þan* i *dädan, hvadan, hädan* till resp. *dä-r, hva-r, hä-r*.

-dde,

ä. fsv. *-þe*, y. fsv. *-dde* [4], bildar imperfekter af typen *bodde* (se vidare böjningsläran).

---

[1] *Genast* i betydelsen 'strax' associerar sig numera näppeligen med *gen*.

[2] *Kallat* o. d. är däremot afledning på *-t* af verbalstam på *-a*.

[3] Sådana fall som *kläda* jämte hvardagligt *klä* o. d. (se Linder, *Regler och råd*, 3 uppl., s. 220; Berg, a. st., s. 82) höra ej hit, emedan där själfva verbalstammen uppträder än med, än utan *d*, t. e. imperativ *klä*, presens *klär* o. d.

[4] Se E. Olson i Arkiv f. nord. fil. XXIX, 216 ff.

-de,

fsv. *-þe, -de* (sällan *-þa, -da*, se III, 340 ff.), bildar:

1. Imperfekter af typerna *kalla-de, böj-de* (se vidare böjningsläran).

2. Ordinaltal för 13—19, 100 och 1000, t. e. *trettonde, hundrade, tusende.* Härtill kommer det oregelbundna *fjärde* (: *fyr-a*), som dock oftast uttalas *fjä-ɖe*).

3. Enstaka fall såsom *ende* (jämte *enda*, se ofvan under *-da*) till *en*, (ut)*säde* till *så*, (substantivet) *tusende* till *tusen* och (år)*hundrade* till *hundra.*

4. Stilistiska biformer såsom *väsende* och *årtusende* jämte *väsen* och *årtusen* samt *förkläde* jämte hvardagligt *förklä*; vidare imperfekterna *lade, sade* samt alla af typen *kallade* vid sidan af de hvardagliga *la, sa, kalla* osv.; ändtligen folkviseformer sådana som »*gamlade* hatt», »*lillade* Karin», »*rosende* blomma, kind» o. d.

Om biformen *-nde* se nedan, om *-ande, -ende, -ånde* se § 32.

-del,

förekommer blott i *spindel* (fsv. *spinnil*) till verbalstammen *spinn.* Förmodligen härstammar *d* från fsv. pl. *spinnlar*, där *nnl* blifvit *ndl* — jfr den fsv. öfvergången af *nnr* till *ndr* — liksom i *Gundla* af *Gunn(e)la* 'Gunilla, Gunnhild(a)' och det hos Bellman förekommande *rändel* för *rännil*, väl utgående från en pl. *rändlar* och sålunda en fullständig parallell till *spindel* i fråga om ljudutvecklingen.

-der,

fsv. *-þer, -þar*, förekommer blott i *eder* (: *I*) samt *roder* och *årder* (vanligen dock uttaladt *å-ɖer*), om dessa ännu kunna associeras med *ro*, resp. *är-ja.*

-ding,

fsv. *-þing*, förekommer, om man så vill, i *fjärding* (oftast dock *fjä-ding*; till *fyr-a*) och *treding* (: *tre*), hvilka dock enklare fattas som *-ing*-afledningar till resp. *fjärd-e* och *tred-je*.

-dje,

fsv. *-þie*, träffas blott i *tredje*.

-dra,

blott i *aldra* (numera dock oftast *allra*) till *all* och *andra* (som biord till ett maskulinum äfven *andre*, se nedan under *-dre*) till *an-nan*.

-dre

förekommer blott i *andre* (jämte *andra*, se ofvan under *-dra*) till *an-nan*, *heldre* (numera dock oftast *hellre*) till *hel-st*, *mindre* till *min-st* (och *min-ska*), *äldre* till *ät-st* (vanligen skrifvet *äldst*).

-e (dvs. æ),

fsv. *-e* eller *-i* (sällan *-a*, se III, 340 ff.), är ett af våra vanligaste suffixer, uppträdande i tusentals fall och bildande:

A. Böjningsformer (om hvilka fall se närmare i böjningsläran):

1. Bestämda singularformer af adjektiver i positiv och superlativ af typen (*den*) *gode*, *gamle*, *älskade*, *vackraste*, *högste* osv.

2. Bestämda och obestämda pluralformer af adjektiver i positiv och superlativ af typen (*de*) *gode*, *gamle*, *älskade*, *vackraste*, *högste* osv.

3. Optativer (jfr V, 110, 114, 132) såsom *gifve*, *vare*, *älske* (: *älsk-a*) osv.

4. Konjunktiver (jfr V, 108 f., 131 f.) såsom *fore, funne, grepe, gåfve, njöte* osv.

5. Några få genitiver (af latinskt ursprung) till ord på *-a*, t. e. »jungfru *Marie* sänghalm», »sankt *Anne* kapell» o. d. [1].

B. Öfriga fall utgöras dels af substantivformer, dels af oböjliga ord:

I. Substantivformer (i fyra hufvudgrupper).

a) Till andra substantiver höra följande olika slag af bildningar:

1. Blotta, på sin höjd stilistiskt afvikande, varianter till ord utan *-e* äro följande fall:

a) Själfva grundformen slutar på *-e* (och antar i bestämd form såsom artikel dels — och oftast — *-n*, dels *-t*):

* Bestämd form på *-n* uppträder i mer än ett hundratal fall. I flertalet af dessa är emellertid användningen af den längre eller kortare formen beroende på ordets större, resp. mindre grad af tryckstyrka (i sin tur beroende på dess funktion och ställning inom meningen); se närmare s. 251 f. här nedan. De öfriga fallen utgöra blott ett knappt 40-tal, nämligen *ande* (: *and*, numera blott förekommande i psalmstilens »Helge *and*»; se SAOB), *ankare* (mindre ofta *ankar*, se SAOB), *arfve* (växtnamn; oftast *arf* [2]), *arfvinge* (mindre ofta *arfving*, se SAOB), (såg)*bake* (vanligen *bak*, se SAOB), (släd)*banke* (oftare *bank*, se SAOB), *binge* (sällan *bing*, se SAOB), *Blekinge* [3], *bolde* (: *böld*, så särskildt i högre stilarter), *brudgumme* (ålderdomligt), *bräkne* (: *bräken*), *bägare* (: poetiskt *bägar* Karlfeldt, Levertin, Nyblom, Wirsén och äldre författare [4]), *fräkne* (: *fräken*, växtnamn), *hammare* (: poetiskt *hammar* Fröding,

[1] Däremot kännes *-e* ej längre som genitivändelse i sådana fall som »*filosofie* magister» o. d., hvarom se nedan s. 255 under II, a.

[2] Se vidare SAOB och A. Lyttkens, *Sv. växtnamn*, s. 393 f., 1070 f., 1073 f., 1079 ff.

[3] På Rydqvists (*Sv. språkets lagar* II, 347) tid »*Blekingen* (någon gång *Bleking, Blekinge*)».

[4] Se Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 12.

Snoilsky och äldre författare [1]), *haspe, holme* (: *-holm, Holm* blott såsom person- och ortnamn), *hälsinge, kafle* (: *kafvel*), *kammare* (: poetiskt *kammar* Fröding, Karlfeldt, Rydberg, Melin, Snoilsky, Nyblom, Wirsén o. a. [1]), (vård)*kase, kubbe* [2] (: *kubb*, kanske vanligare), *kugge* [3] (: *kugg*, vanligare), (hatt)*kulle, käke, mede* (oftare *med*), *nafle* (: *nafvel*), *narfvè* (växtnamn [4]), *roste* (vanligen *rost*) 'spisgaller', *rysse* (finländskt), *safve, sarfve* (växtnamn [5]), *släktinge* (numera sällsynt [6], men ej så hos något äldre författare [7]), *stackare* (: *stackar* Fröding, Nyblom [1]), *totte, tånge* (sällan *tång*), *vigge, vätte* [8].

I vida flera (omkring 80) fall är formen på *-e* den normala, och den kortare användes blott då ordet fungerar som titel, placerad före sitt hufvudord, och därför står i upptaktsställning (se II, 318 f.) [9]. Hit höra *furste* (: *furst* Bismarck o. d.), *grefve* (: *gref* numera blott arkaiserande, t. e. *gref* Magnus o. d.), *herre* samt en massa på *-are* slutande benämningar på professionella yrkesidkare såsom *apotekare, bagare, bokhandlare, borgmästare, byggmästare, bryggare, garfvare, grosshandlare, hökare, juvelerare, jägare* (: »*jägar* Malm» Fröding), *kejsare, klockare, krögare, lyktändare, mjölnare, murare, målare, mästare* (: *mäster*, men i sammansättningar regelbundet, alltså *-mästar*), *riddare* (: »*riddar* Röd» o. d. i folkvisor), *rättare, skeppare, skräddare, sotare, åkare* samt

[1] Se Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 12.

[2] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling.

[3] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff (1889), Wenström-Jeurling och Lundell.

[4] Se A. Lyttkens, a. st., s. 1073 ff.

[5] Se A. Lyttkens, a. st., s. 1074 ff.

[6] Se dock t. e. C. Weibull, *Saxo*, s. 131 (Lund 1915).

[7] Se t. e. Rydqvist, *Sv. språkets lagar* II, 204, Atterbom, *Fågel blå*, s. 255.

[8] Heidenstams *förstusval* för *-svale* (se Berg, a. st., s. 14) torde vara individuellt och bero på ett väl långt drifvet utnyttjande af licentia poetica.

[9] Om sällsynta fall af den kortare formens användning hos våra poeter äfven utanför nämnda område, t. e. »*riddar* god» Snoilsky, »*väktar* god» Eufrosyne o. d., se Berg, a. st., s. 12.

alla på *-makare* (ett 40-tal) och *-slagare* (ett dussin), t. e. *hatt-, peruk-, sadel-, sko-, vagn-, urmakare* (se vidare V, 339), resp. *bleck-, hof-, koppar-, plåt-, rep-, trumslagare* (se vidare V, 338).

"Bestämd form på *-t* uppträder däremot blott i ett knappt tjog fall (»neutra») såsom *altare* (: *altar* Strindberg, Snoilsky, Rydberg, Wirsén och äldre författare [1]), *ankare* (: *ankar*, se SAOB), *anlete* (: *anlet* Fröding, Karlfeldt, Ossiannilsson, Bååth, Strindberg, N. P. Ödman, Oskar II, Rydberg, Snoilsky, Wirsén, Wennerberg och äldre författare [2]) *himmelrike* (: *himmelrik* Karlfeldt, Geijerstam, Nyblom, Wirsén m. fl. [3] samt vår psalmbok), *hjalte, klenäte* (vanligen *klenät*, jfr II, 386), *pekorale* (: oftare *pekoral*), *reglemente* (: *reglement* Strindberg [3]), *ruckle* (: *ruckel*), *röse, röste* 'takresning', *saltomortale* (: *saltomortal*, som däremot har artikeln *-en*), *samvete* (: poetiskt *samvet* Bäckström, Sehlstedt och äldre författare [2]), *sinne* (: poetiskt *sinn* Hallström, Heidenstam, Karlfeldt, Melin, Strindberg, Ossiannilsson, Snoilsky m. fl. [3]), *sköte* (: poetiskt *sköt* Fröding, Forsslund, Melin, Snoilsky, Nyblom, Rydberg m. fl. [3]), *stycke* (: »per *stycke*») [4].

β) Grundformen saknar *-e*, som visar sig blott i vissa (omkring ett dussin) arkaiska uttryck såsom (bringa) å *bane* (: *ban*, se ofvan s. 224 med not 6), å *båle* bränd, vara å *färde*, gammal i *gårde*, man ur *huse*, i lefvande *lifve*, i vredes *mode*, med Guds *nåde*, med råds *råde*, i *syne*, i *tide*, åt *åre*.

2. Hypokoristiska former (jfr V, 392 ff.), de allra flesta hörande till manliga dopnamn (och sålunda saknande bestämd form) såsom *Alle* Alrik, *Fille* Filip, *Gösse* Gösta, *Hjalle, Lasse, Ludde, Manne* Manfred, *Masse* eller *Matte* Mats, *Nicke, Nisse, Pålle, Tosse* Torsten, *Ulle, Valle, Vicke, Ville*, sällan till

[1] Se Berg, a. st., s. 12.

[2] Se Berg, a. st., s. 13.

[3] Se Berg, a. st., s. 14.

[4] *Flöde* och *tryne* upptar jag ej här, eftersom Heidenstams *flöd* och *tryn* — se Berg, a. st., s. 14 — väl äro af samma art som hans *förstusval*, hvarom se ofvan s. 251 not 8.

annat ord (och med bestämd form på *-n*) såsom *drulle* (: *drul*), *moppe* (: *mop-s*).

3. En mängd familjenamn, anslutande sig sällan till dopnamn, t. e. *Clase, Fritze, Karle, Petre* (: *Peter*), men mycket ofta till ortnamn eller ortnamnsbeståndsdelar, t. e. *Borge, Grane, Göte, Malme, Myhre, Ringe, Rönne* osv. (jfr V, 440, där 24 andra exempel anföras). I sådana fall åter, där familjenamn med och utan *-e* stå vid hvarandras sida utan att vara hänförliga till vare sig dopnamn eller ortnamn, t. e. *Braun-e, Franck-e, Gadd-e, Grubb-e, Hess-e, Lang-e, Ling-e, Schultz-e* o. d., torde sällan eller aldrig någon association dem emellan äga rum, hvarför jag icke anser *-e* i dylika fall kunna uppfattas som suffix.

4. Öfriga fall (med bestämd form, därest sådan finnes, dels — och oftast — på *-t*, dels på *-n*):

α) Bestämd form på *-t* träffas i omkring tre dussin — stundom alternativt till verber hänförliga — fall, af hvilka dock endast omkring en tredjedel ansluter sig till grundordet utan förändring af dettas vokal, t. e. *bete* (: drifva i *bet*), *eke* 'ekvirke', *ene* 'envirke', *fiske, manuale* 'handbok' (: *manual* 'handklaviatur'), (an)*sikte, skifte*, fågel-, tjuf*skytte, släkte, spröte, ställe* (svag, om ens någon association med *ställ*), (ut)*säde*, dags*verke*. Nära dubbelt så många äro fall som uppvisa vokalförändring, t. e. tve*böte* (: *bot*), *dämme* (: *damm*), *flöde* (: *flod*), från-, vind*fälle* (: *fall*; om till*fälle* se ofvan s. 212), fiska*fänge* (: laga *fång*), *glete* (: silfver*glitt*), um*gänge* (: *gång*), (mellan)*gärde* (: *gård*), till*hygge* (: *hugg*), *knyte* (: *knut*), *knäppe* (: *knapp*), *linne* (: *lin*), *lyse* (: *ljus*; alltså med samtidig konsonantväxling *j* : *l*), *läte* (: *låt*), efter-, gen-, till*mäle* (: *mål*; om veder*mäle* se ofvan s. 214), ut*rymme* (: *rum*), *sleke* (: *slick*), *snyte* (: *snut*), *törne* (: hag*torn*), (trä)*virke* (: *verk*), *välde* (: *våld*), *ylle* (: *ull*), *yste* (: *ost*) och med samtidig synkope *äpple* (: *apel*).

β) Bestämd form på *-n* träffas i nära två dussin fall, t. e. *borste, droppe, flake, fåne, fånge, grepe, gåse*, väst-, öst-

göte, hake, hanne (: *han*), *mjölke, namne, stege, stomme, stubbe, tomte, Tore, tumme* (som dock numera väl svårligen associeras med *tum*), *udde, weimare* 'person från Weimar' (jfr V, 378). Förändring af grundordets vokal är här, i motsats till förhållandet hos de ofvan under *a* behandlade neutrerna, sällsynt t. e. *fåle* (: *föl*), *kämpe* (: *kamp*, alltså med samtidig konsonantväxling *k* : *tj*), *språte* (: *spröt*).

γ) Minst ett 60-tal ortnamn (som ju sakna bestämd form), hörande till grundord som nästan alla äfvenledes användas, åtminstone alternativt, såsom ortnamn, t. e. *Aske, Aspe, Berge* (28 fall anträffade), *Björke* (22 fall), *Brunne, Bäcke, Dale, Ede* (22 fall), *Eke* (21 fall), *Falle, Forse, Gryte* (: *gryt, Gryt*), *Hede* (55 fall), *Hulte, Huse, Håle, Hälle, Höge, Kile, Klinte, Kläppe, Kärre, Lanne* (: *land*), *Lide, Linde, Lunde, Myre, Nore* (: *Nor*), *Rise, Rude* (: *Rud*), *Rygge, Sanne* (: *sand*), *Skoge, Stocke, Stranne* (: *strand*), *Sunne* (: *sund*), *Säfve, Tege, Tjärne, Tomte, Valle, Vede, Vike, Viste* (: hem*vist*), *Våle* (: Torr*vål* o. d.), *Åse, Änge, Öre* (: *Ör*, sten*ör*); med synkope *Hamre* (: *Hammar*), *Hassle* (: *hassel*), *Kumle* (: *kummel*), *Åkre* (: *åker*), *Ökne* (: *öken*) och med inre vokalförändring det vanligaste af dem alla — med 66 fall — *Böle* (: *bol*, Prästb*ol* o. d.) samt *Fälle* (: *fall*), *Hylte* (: *hult*), *Hässle* (: *hassel*), *Tömte* (: *tomt*), *Äspe* (: *asp*) och väl ännu några till.

b) Till adjektiver hör blott ett fåtal bildningar, af hvilka drygt hälften utgöres af neutrer, nämligen *frälse* (: arkaiskt »*fräls* och fri» [1], men i pluralis ännu allmänt gängse, t. e. i »*frälse* och *ofrälse*»), *regale, värde* och med vokalförändring *fylle* (: *full*), *fäste* (: *fast*), *syre* (: *sur*), *värme* (: *varm*; neutrum blott såsom fysikalisk term, jfr strax nedan), *väte* (: *våt*). De öfriga äro: *kvicke* (: *kvick* i den gamla betydelse 'lefvande' som ännu fortlefver i t. e. *kvickrot* och *kvicksilfver*), (ge)*like*,

[1] Se Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 41, *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv*, s. 21.

unge, vilde, vrede, öfverste och med vokalförändring *värme* (jfr strax ofvan). Hit kan ock ställas pronominet *denne* till *den*.

c) Till verbalstammar (på konsonant) hör ett 60-tal ord, af hvilka dock nära ett tjog är hänförligt äfven till ett substantiv eller (sällan) adjektiv. I fråga om sin artikelböjning äro de nästan samtliga neutrer, t. e. *bleke, bryne, bygge,* (ut)*byte,* tve*böte* [1], *dämme* [1], *fylle* [2], vind*fälle* [1], land*fäste* [2], *följe, gifte, gömme,* (för-, om)*hänge, hölje,* (för-, hufvud)*kläde, klänge, knyte* [1], *knäppe* [1], *kväde, kväfve, lyse* [1], *minne* (: på*minn*), efter-, gen-, till*mäle* [1], *märke, möte,* (innan)*rede,* ut*rymme* [1], om*råde* (där *-råde* dock väl snarast är ett suffix, se ofvan s. 216), af*skräde, skygge, smide, snöre, spänne, styre, ställe* [1], *svepe, sänke, trycke, träde* 'trädesåker', af-, an-, bi-, före-, in-, samman-, till-, upp*träde, tycke, täcke, värme* (som fysikalisk term [2]), *värpe* [3], *yste* [1] och med inre vokalförändring (lock)*bete* (: *bit*), *flöte* (: *flyt*), från*fälle* [1] (: *fall*), *före* (: *far*), skogs-, till*hygge* [1] (: *hugg*), *läge* (: *ligg*), *läte* [1] (: *lät*), *säte* (: *sitt*). De få med artikeln *-n* äro: *värme* [2], samt de inre vokalförändring uppvisande *bete* 'huggtand' (: *bit*), *grepe* [4] (: *grip*), *stege* [4] (: *stig*), *tanke* (: *tänk*).

d) Till oböjliga ord höra blott: med bestämd form på *-n* hypokorismerna *kisse* 'katt' (: lockordet *kiss*) och *nolle* 'nollissimo'; med bestämd form på *-t* det alternativt till verb hänförliga (se ofvan c) vokalförändrande *möte* (: *mot*).

II. Oböjliga ord:

a) Till substantiver höra *skatte* (kameral term), in-, ut*sockne* (: *socken*) samt de ursprungligen latinska (jfr ofvan s. 250 not 1) *farmacie* (studiosus), *filosofie* (kandidat), *kirurgie* (magister), *medicine* (licentiat), *teologie* (doktor).

---

[1] Äfven hänförligt till substantiv, se ofvan s. 253 under 4, *α*.

[2] Äfven hänförligt till adjektiv, se ofvan s. 254 under b.

[3] Se Cederschiöld, *Studier öfver verbalabstrakterna*, s. 86.

[4] Äfven hänförligt till substantiv, se ofvan s. 253 f. under 4, *β*.

b) Till adjektiver höra *respektive*, *strikte*, *successive* och med vokalförändring *länge* (: *lång*).

c) Till andra oböjliga ord ansluta sig »inte en *endaste*», *ense* (om detta ännu kan associeras med *ens*), *framme* (: *fram*), *inne* (: *in*), *månne* (: *månn* tro), *nere*, *uppe*, *ute*, *värre* (: ty-*värr*) och de på sin höjd blott stilistiskt nyanserade variantformerna *både* (: *båd* blott i poesi), *därföre*, *främmande* (: *främmand* Fallström, Forsslund, Talis Qualis och äldre författare[1]), *före* (: *för* detta), *hvarföre*, *posterestante*, »*sankte* Per».

Om biformerna *-de*, *-dre* se ofvan s. 248 f., om *-je*, *-ke*, *-le*, *-lse*, *-nde*, *-ne* *-(r)re*, *-se*, *-ske*, *-sle*, *-ste*, *-te*, *-tje* se nedan; om *-ande*, *-are*, *-else*, *-ende*, *-ene*, *-erne*, *-nare*, *-ånde*, *-åne* se § 32.

-el (dvs. *-æl*),

i regeln återgående dels på fsv. *-il*, dels (i låneord) på ty. *-el*, bildar blott substantiver, detta vanligen till andra substantiver, stundom dock äfven till adjektiver och verber.

1. Till substantiver höra: *drafvel* (det enda hithörande neutret; fsv. *drafl*, y. *dravel*, *dravil*), (miss)*handel* (om association med *hand* ännu är möjlig), *haspel* (om det ännu associeras med *hasp*), *härfvel* (: *härfv-a*), *kisel*, *klämmel*[2] (på hölass), *orgel* (: pl. *org-or*), *refvel* (: sand*ref*), *ringel*, *spisel*[3], *svängel*, *stötel* och med inre vokalförändring *bindel* (: *band*; troligen ombildning af fsv. *bændil*[4] efter *binda* och ty.

[1] Se R. G:son Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 17 f.

[2] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling.

[3] Af Ihre, Dalin, Rietz, Rydqvist, *Sv. spr:s lagar* IV, 408, och Tamm. *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 43, oriktigt tydt såsom »förkortat av *spishäll*», en uppfattning som emellertid omöjliggöres af (det redan i Lex. Linc. såsom *spisel* uppträdande) ordets uppenbara sammanhang med ä. da. (*s*)*pisel* af mlty. *pisel*, *pesel* 'rum med värmeapparat', lånat från mlat. *pisele*, *pensile* '(hängande) badstu' och med no. (*s*)*peis* 'spis'; jfr vidare Falk-Torp. Oklart är dock tillsvidare det ursprungliga uddljudande *s* liksom ock förlusten af *-el* i *spis*.

[4] Enligt Schlyter, *Ordbok*. s. 109, brukas pl. *bändler* ännu om »smala linne- och bomullsband»; enligt meddelande av Hoppe är *bändel*(*band*) nu i Skåne namn på »ofärgade bomulls- eller linneband». Det saknas emellertid i våra ordlistor.

binde 'bindel'), *gördel* (: buk*gjord*), *hvirfvel* (: *hvarf*), *knäppel*[1] '*knapp* på jaktnät', *skänkel* (: *skank*), *stekel* (: *stick*), *stämpel* (: *stamp*), *stängel* (: *stång*, ehuru associationen numera är mycket svag). Härtill komma några till ortnamnsmaterial sig anslutande familjenamn såsom *Brandel*, *Grundel*, *Sundel*.

2. Till adjektiver höra: *rundel*[2], *vindel* (t. e. på en snäcka) och med vokalförändring *medel* 'midt' (: *mid*-dag o. d., se ofvan s. 187 f.), *yngel* (: *ung*), båda dessa sednare neutrer.

3. Till verber höra utom de redan nämnda *bindel*, *gördel*, *klämmel*, *knäppel*, *stekel*, *stötel*, *svängel* (se ofvan under 1) och *vindel* (se ofvan under 2), hvilka lika väl associera sig med ett verb som med ett substantiv eller (i sist nämnda fall) adjektiv, blott *häfvel* och de vokalförändrande *skyttel*, *åtel*, om nämligen dessa båda sistnämnda ännu kunna associeras med resp. *skjut*, *ät*.

Om biformen *-del* se ofvan s. 248, om *-sel* se nedan; om *-abel* se s. 169 f., *-ibel* s. 173, *-ikkel* s. 174, *-rangel* s. 216.

-en (dvs. *-æn*),

i regeln återgående på dels fsv. *-in* (sällan *-an*, se II, 244 och III, 341 f., 343 f.), dels (i lånord) ty. *-en*, är ett af våra vanligare suffixer, bildande:

A. Böjningsformer (hvarom se närmare i böjningsläran) af följande slag:

1. Bestämda singularformer af substantiver af typen *mannen*, *drottningen*, *idéen*, *bottnen*.

[1] Ej i SAOL., men hos Wenström-Jeurling.

[2] Af Tamm, a. st., s. 43 f. väl oriktigt tydt såsom »förkortning» af biformen *runddel*, som utgår från mlty. *rundël*, under det att *rundel* väl är lån från ty. *rundel* af fra. *rondelle*, hvilket i den mlty. formen ombildats efter *dël* 'del'.

2. Bestämda pluralformer af substantiver af typen *männen, gässen, ögonen.*

3. Plurala indikativ- och imperativformer af typen *far-en, for-en* (jfr imperfektet *köpte-n*), *kall-en* (: *kall-a*).

4. Preteritala participier af typen *biten, bunden, klufven, tagen* o. d.

5. I lägre stil verbalformer af typen »jag *ser-en, såg-en,* har *sett-en*», där *-en* (fsv. *-an, han*) representerar 'honom'.

B. Öfriga fall (substantiver, adjektiver och oböjliga ord) äro jämförelsevis sparsamma:

1. Substantiver:

a) Till andra substantiver höra dels några hypokoristiska kvinnliga förnamn (jfr V, 393 och 397) såsom *Bitten* (: *Bet* af Elisa*bet*), *Dicken* (: *Dik-a* af Fre*drika*), *Jetten* (: *Jett-a* af Henr*ietta*), *Lisen* (: *Lis-a*), *Lotten* (: *Lott-a*), *Visen* (: Lo*vis-a*), dels några enstaka fall såsom *Galiléen, glafven* (blott variantform till *glaf*), *gulden, gyllen* (: *gull*; äfven med konsonantväxlingen *g* : *j*), *Judéen* (: *ju'de*!) *Kaldéen, Norden.*

b) Till ett adjektiv hör blott *vatten* (: *våt*).

c) Till verber höra några få fall: *borgen* (: *borg-a*), *hållen, lofven* (: *lofv-a*), (in-, ut)*lösen,* »syn för *sagen*» (fsv. *saghn*) och det därmed etymologiskt identiska *sägen* (fsv. *sæghn*).

2. Adjektiver:

a) Till substantiver hör ett dussin fall: *besluten* [1], *bulen* [2] (: *bul-a*), *förfallen* [1], *förslagen* [1], *kristen* (: *Krist-us,* »hvite *Krist*» o. d.), *lumpen* och, om man så vill, *valen* (till det *val* som ingår i *valbjörk* och *valhändt*, se III, 165); vidare med vokalisk (stundom äfven konsonantisk) förändring i förhållande till substantivet: *förmögen* (om det nu kan associeras med *förmåga*), *kulen* (: *kyl-a*), *luden* (: *lŭdd*), *lysten* [1] (: *lust*), *rutten* (: *röt-a*) och det ålderdomliga *yllen* (: *ull*).

[1] Äfven till verb, se nedan under c.

[2] Se ofvan s. 239 not 2.

b) Till andra adjektiver höra blott variantformerna *härsken* (mindre ofta *härsk*), *ilsken* (stundom *ilsk* [1]), *mången* (: »*mång-t* och mycket») och det vulgära *ensammen* (normalt *ensam*).

c) Till verber hör inemot ett 50-tal fall, nästan alla ursprungligen participier (jfr ofvan A, 4), som mer eller mindre genomgående mistat sin participiella karaktär [2]. Flertalet af dessa är formellt identiskt med ännu fullt lefvande participier såsom in*biten*, skepps*bruten*, (för-, in-, regel-, sten)*bunden*, hår-, hög-, lång-, tillbaka*dragen* — vulgärt förekommer också simplex *dragen* i betydelsen 'en smula berusad' — (öfver)-*drifven*, *drucken*, (af-, dagg- [3], för- [4], hand-, und)*fallen*, er-, för-, med*faren*, för-, på*flugen*, *frusen*, *fången* (äfven hänförligt till *fånge* med *-n*-afledning), (be-, efter-, hän-, till-, under-, öfver-, öfversig)*gifven*, *gripen*, när*gången*, afsig-, an-, bort-, försig-, väl*kommen*, af*liden*, »klippt och *skuren*», för- [4], kyl-, ned-, skräck-, stor*slagen*, *sliten*, upp*sluppen*, (be [4])*sluten*, ålder*stigen*, jämn-, på*struken*, (snar)*stucken*, mod*stulen*, *sugen*, *svulten*, (be-, in-, med-, upp)*tagen*, *tvungen*, *vriden*, (be)-*vuxen*. De öfriga, som nu ej längre kunna ens alternativt uppfattas som participier, äro *burgen* (ursprungligen particip till *bärga*), *egen* (: *äga*), (ny)*fiken*, för*gråten*, *lysten* [4], efter-, ned*låten* (om *tystlåten* se ofvan s. 214), *sniken*, (snar)-*sticken* [5]), *svullen* (: *sväll-a*), för*tegen* (: *tig-a*), *trefven* (*trifv-as*), and*truten* (: *tryt-a*), för*veten*, för*vägen* (: *våg-a* [6]).

---

[1] Ej i SAOL, men t. e. hos Matts Magni Granström, *Visor i byn*, s. 118.

[2] Se närmare Lindroth, *Om adjektivering af particip* (Lund 1906).

[3] Se SAOB.

[4] Äfven hänförligt till substantiv, se ofvan under a.

[5] Om hvars ursprung se Lindroth, a. st., s. 37.

[6] Historiskt sedt från ty. *verwegen*, men att det numera associeras med det aflägset besläktade *våga*, framgår bl. a. af den värmländska ombildningen till *frivågen*.

d) Till ett oböjligt ord hör blott *öppen*, i den mån detta ännu associeras med *upp*, *opp*.

3. Oböjliga ord bildas blott till adjektiver, men i mycket stort antal (mycket öfver hundra fall antecknade), ehuru nästan uteslutande till adjektiver på *-lig*, t. e. *antagligen*, *dagligen*, *skriftligen*, *väsentligen*, *ömkligen* osv [1]. I de öfriga, ytterst få fallen ändas adjektivet åtminstone på *-ig* såsom *behörigen*, *saligen*, *skäligen* (ursprungligen *skäl-lig-en* och således äfven detta egentligen bildadt till ett adjektiv på *-lig*) och det kanske individuella *otvifvelaktigen* [2].

Om biformen *-ngen* se nedan; om *-amen* se s. 170, *-bogen* s. 210, *-hagen* och *-kvisten* s. 213, *-låten* s. 214.

-ens (dvs. *-ɯns*),

fsv. *-ans*, förekommer blott i *häromsistens* [3].

Om *-skaffens* se s. 216.

-er (dvs. *-ər*),

återgående dels på fsv. *-ir* eller *-e̥r* [4], mera sällan *-ar* (se III, 342, 344 f.), dels — i lånord — på ty. *-er*, är ett af våra vanligare suffixer, bildande:

A. Böjningsformer (hvarom se närmare i böjningslären) af följande slag:

1. Substantiviska pluralformer af typen *vänn-er*, *tant-er*, *fabl-er* (: *fabel*), *kolleg-er* (: *kolleg-a*), *histori-er* (: *histori-a*), *bryggeri-er*, *härad-er*, *muse-er* (*muse-um*) osv.

[1] Se Tamm, *Om ändelser hos adverb*, s. 19, där under C anföras ej mindre än 120 exempel, till hvilka kunna läggas *gladeligen*, *ofördröjligen*, *oförgripligen*, *ovägerligen*, *samtligen*, *stundeligen* och väl flere.

[2] Se Schück, *Ur gamla papper*, III, 184.

[3] Om hvars bildning se vidare Tamm, a. st., s. 12.

[4] Med e̥ betecknar jag den ur sonantiskt *r* efter konsonant utvecklade »hjälpvokalen».

2. Presensformer af typen *sitt-er, välj-er, köp-er* osv.; ålderdomligt och poetiskt äfven stundom *hör-er, tär-er* o. d.[1]

3. I biblisk stil plurala imperativformer af typen »*tag-er* och *ät-er*» o. d.

B. Öfriga fall (substantiver, adjektiver och oböjliga ord) äro:

I. Substantivformer:

a) Till andra substantiver höra:

1. Omkring ett 80-tal indigenatsnamn[2], där suffixet

α) ersätter *-en* i motsvarande ortnamn, t. e. *armenier, fenicier, libyer, litauer, nubier* osv. (se V, 375 f., där 50 exempel anföras);

β) ersätter *-ien* i motsvarande ortnamn, t. e. *galater, parter, perser* o. d. (se V, 376, där 15 exempel anföras);

γ) ersätter andra — sällsynta — ändelser i motsvarande ortnamn, t. e. *efeser* (: *Efes-us*), *filipp-er* (: *Filipp-i*), *kartager* (: *Kartag-o*), *tessaloniker* (: *Tessalonik-a*);

δ) tillägges motsvarande ortnamn utan vidare i *burgunder*;

ε) tillägges ett kortare indigenatsnamn med alldeles samma innebörd, t. e. *albaner, alexandriner, araber, cirkasser, dalmatiner, damaskener, galileer, kaldeer,* alla emellertid mindre vanliga än deras biformer af ena eller andra slaget (jfr V, 376, 378 f.).

2. Inemot ett 50-tal vetenskapsidkare- och konstnärsnamn på *-iker*, bildade med accentflyttning af motsvarande vetenskapers och konsters namn på *-ik*, t. e. *bota'niker, matema'tiker, mu'siker, poli'tiker, tek'niker* osv. (se V, 343 f., där 45 exempel anföras).

3. Åtskilliga tjog familjenamn, där suffixet lagts än till ett redan befintligt familjenamn såsom i typen *Hagström-er, Lindberg-er, Lundqvist-er* m. fl. (hvarom se närmare V, 421

[1] Exempel se hos Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 76.

[2] Om denna terms innebörd se V, 371.

f. och jfr V, 432 samt 437), än till ortnamnsmaterial såsom i *Berger*, *Holmer*, *Ström(m)er* o. d. (hvarom se V, 439).

4. Två dussin maskuliner med förklenande betydelse (hvarom se närmare V, 348 f.), anslutande sig:

a) Oftast till maskulina synonymer, t. e. *lufver*, *tafser* [1], *tasker*, *tölper* till resp. *luf*, *tafs* [2], *task* [3], *tölp*. Det stora flertalet af hithörande bildningar associerar sig emellertid därjämte med ett verb, t. e. *fjäsker*, *flabber* [3] (: *flabb* och *flabba* [3]), *fleper* (: *flep* och *flep-a* [4]), (putti)*fnasker*, *kladder*, *kludder*, *larfver*, *pjåker* [2] (: *pjåk* [2] och *pjåk-a*), *sjasker* [5] (: *sjask* [2] och *sjask-a* [2]), *slarfver*, *slusker*, *snoker*, tjufstryker, *sudder*, *toker*, af hvilka för öfrigt en del äfven ansluta sig till insexuella ord (se nedan under *β*).

β) Mindre ofta till ett insexuellt ord, t. e. utom de redan ofvan under *a* nämnda *fjäsker*, *flabber*, *fnasker*, *kladder*, *kludder*, *pjåker*, *slarfver*, *sudder*, *toker* äfven *hafser* [6], *liper* (:»ta till *lip-en*»), *smiler*, *snusker* [7], alla därjämte associerande sig med ett verb [8] (jfr nedan under c).

5. Öfriga fall äro sällsynta, t. e. *blunder*, *dager*, *glitter* (: silfver*glitt*: jämte *kvarter* och *papper* det enda hithörande neutret), *klinker* 'hårt brändt tegel' (: *klink* i samma betydelse), *kvarter*, *papper* (som nu utan tvifvel associeras med det etymologiskt ej samhöriga *papp*) samt de oregelbundet bildade *bläster* (:*blåst*), *hjärter* (: *hjärt-a*), *mudder* (: *modd*; jfr III, 284), *ruter* (: *rut-a*) och *spader* (: *spad-e*). Blotta stilis-

[1] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling och Lundell.

[2] Ej i SAOL, men hos Lundell.

[3] Ej i gängse ordlistor.

[4] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff, Wenström-Jeurling och Lundell.

[5] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff (1889).

[6] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff och Lundell.

[7] Ej i SAOL, men hos Lyttkens-Wulff och Wenström-Jeurling.

[8] Om förekomsten af verbet *snuska* se ofvan s. 231 not.

tiska varianter till *hop* och *nåd* visa sig i »en hel *hoper*», resp. »ta till *nåder*».

b) Till adjektiver höra de sällsynta, med ofvan under a, 4 nämnda ord likartade (en) *dummer*, *njugger* och *stygger* (i bestämd form dock alltid *stygg-en*), om hvilka se V, 348 not 3.

c) Till verber höra, utom de många ofvan under a, 4, *α* och *β* såsom alternativt till verber hänförliga nämnda orden med förklenande betydelse, blott ytterligare de därmed likartade *lafser* [1] (: *lafs-a* [1]), *mjäker* (: *mjäk-a* [2]), *visper* (: *visp-a* [3]) samt alternativt det ofvan s. 262 under 5 nämnda *blunder* (: *blund-a*).

II. Adjektivformer med suffixalt *-er* förekomma blott såsom stilistiska varianter och väsentligen endast i vissa stående uttryck såsom »bättre att Paulus blifvit *bränder* än af hvar man *känder*», »Kalle *glader*», »*lösker* dräng», »ingen *rädder* här», »*rätter* man». Dessförutom förekomma dylika variantformer blott då och då i poesi, t. e. hos Wennerberg *fuller*, Strindberg *blyger*, *glader*, *gäller*, *svarter* [4].

III. Oböjliga ord med suffixalt *-er* äro sällsynta, t. e. *neder* (ålderdomligt för *ned*), *saker* (om detta ännu associeras med *sak*), *söder* (: *syd*), *väster*, *öfver* (: *ofv-an*), *öster* och om man så vill det förstärkande *splitter* (jämte *splitt*).

Om biformen *-der* se ofvan s. 248, om *-ker*, *-ler*, *-ner*, *-ster*, *-ter*, *-tter* se nedan; om *-ier* se § 32, *-ander* ofvan s. 170, *-inder*, *-iner* s. 174, *-lander*, *-linder* s. 176, *-åmeter* s. 181, *-alier*, *-aneer*, *-an(t)sier*, *-atiker* s. 182, *-etiker*, *-kalier* s. 183, *-analier* s. 184.

---

[1] Ej i gängse ordlistor.

[2] Ej i SAOL., men hos Lundell.

[3] Ej i SAOL., men hos Wenström-Jeurling och Lundell.

[4] Se Linder, *Regler och råd*, 3 uppl., s. 66 och R. G:son Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 59 f., å hvilka ställen äfven exempel från äldre författare samt psalmer och folkvisor anföras.

-ersk (dvs. *-əʂk*)

förekommer blott i *romersk* (: *Rom*).

-erst (dvs. *-əʂt*)

fsv. *-erst* (se II, 248 och III, 342 not 5), förekommer i *bak-*, *bort-*, *hit-*, *inn-*, *midt-*, *nederst* och de oregelbundet bildade *mellerst* (: *mell-an*), *ytterst* (: *ut*), om hvilka alla se vidare i böjningsläran.

-ert (dvs. *-əʈ*),

från lty. *-ert* [1], förekommer i ett knappt tiotal ord, som ansluta sig dels till substantiver såsom *bojert* [2] 'holländsk fartygstyp (ursprungligen afsedd för utläggande af *boj*ar)', *klinkert* 'hårdt brändt tegel' (: *klink* i samma betydelse; jfr *klinker* ofvan s. 262), *puffert* (: *puff*; jfr ock »piff paff *puff*»), *skonert* (: *skon-are* i samma betydelse), *standert* 'trekantig flagg' (: *stand-ar*), dels till verber såsom *buffert* (: *buff-a* 'knuffa' [3]), *häfvert*, *klyfvert* 'klyfvare', *stickert* 'sjöofficerares dolk'.

-erts (dvs. *-əʈs*)

förekommer blott i *blyerts* (ombildning af ty. *bleierz*).

-es (dvs. *-æs*),

återgående på dels fsv. *-is*, dels (i låneord) lty. *-es*, användes dels som böjningsändelse, bildande till verbalstammar på konsonant passiva presensformer af typen *tages*, *böjes*, *köpes* osv., undantagsvis också passiva optativformer, men dessa då äfven till verbalstammar på vokal, t. e. »här *spares* — hellre »må sparas» — allt hvad sparas kan»; dels i om-

[1] Se vidare Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 50 f.
[2] Ej i SAOL., men hos Wenström-Jeurling och i *Nordisk familjebok*.
[3] Ej i SAOL., men hos Wenström-Jeurling och Lundell.

kring ett tiotal fall afledande nominalstammar, än substantiviska såsom i jäm- och skaf*töttes* (: *fot, föt-er*), in*hyses* (: *hus*), båt-, fot- [1] och sjö*ledes* (jfr *-ledes* ofvan s. 213), af-, jäm- och ömse*sides* [2] (: *sid-a*), *in-* och ut*socknes* (: *socken*; jfr in- och ut*sockne* ofvan s. 255), till *synes* och till*städes* (om detta ännu kan associeras med bo*stad*, *åstad* o. d.; jfr *-städes* ofvan s. 216 f.), än adjektiviska såsom i in*alles*, dess*likes*, bak*länges* (om det ännu associeras med *lång*) och till *nyes* [3].

Om *-bördes*, *-deles* se ofvan s. 211, *-ledes* s. 213, *-länges* s. 214, *-städes* s. 216 f., *-värtes* s. 218.

-est (dvs. *-æst*) [4]

förekommer blott i *därest*, (till)*fyllest* (: *full*), *hvarest*, *hyllest* (: *hyll-a*), *lingest* och *ynnest* (: *unn-a*).

-et,

fsv. *-it*, *-et*, bildar bestämda singularformer af substantiver af typen *taket*, *boet*, *museet* (jfr *rike-t*), hvarom se vidare i böjningsläran.

-ga

uppträder i:

1. Några stilistiska varianter till hvardagligare former utan *-ga*, nämligen dels substantiverna *badstuga*, *far-* eller *förstuga* och *rådstuga* jämte *bastu* osv., dels verberna *draga*, *taga* och *köpslaga* jämte resp. *dra*, *ta* och *köpslå*.

---

[1] Ej i SAOL, men hos Lundell och Tamm, *Om ändelser hos adverb*, s. 14.

[2] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling, Lundell och Tamm, a. st.

[3] Ej i gängse ordlistor, men t. e. hos Tamm, a. st., s. 15.

[4] Om hvars skiftande upprinnelse se Tamm, a. st. och *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 51 f.

2. Några substantiver, hörande till verber såsom *förmåga* och *välmåga* (: *må* väl) samt de oregelbundet bildade *slaga* och *tvaga* till resp. *slå* och *två*. Till ett substantiv kan man hänföra *slägga* (: *slag*).

3. Några verber, som höra dels till substantiver såsom *glödga*, *nödga* (som nu dock blott svagt associerar sig med *nöd*) och det något vulgära *snöga*, dels till adjektiver såsom *vidga* och *vredga-s*. .

4. Det oböjliga *föga*, som numera torde associeras med det etymologiskt ej samhöriga *få*(talig).

Om biformen *-nga* se nedan, om *-diga*, *-iga*, *-liga*, *-tliga* se § 32.

-gen (dvs. *-gæn*)

förekommer blott i *trogen* och de oregelbundet bildade participierna *slagen* och *tvagen* till resp. *slå* (jfr dock *slog* och *slogo*) och *två*.

Om biformen *-ligen* se § 32, om *-eligen*, *-erligen* se § 33.

-i

är utom i det enda fallet *Gudi* af utländskt, väsentligen latinskt ursprung och användes i jämförelsevis ringa utsträckning till bildande af:

A. Böjningsformer af två (sällsynta) slag (hvarom se närmare i böjningsläran):

1. Singulara genitivformer, som alternativt användas — särskildt i vissa förbindelser — af åtskilliga ord, nästan alla ändande på *-us*, t. e. *Backi* (bröder), *Berzelii* (park), *Kristi* (himmelsfärdsdag), *Pauli* och *Petri* (epistlar), *Tyri* (och Sidons landsändar), men äfven, särskildt i biblisk stil, *Egypti* (land), *evangelii* (kunskap) o. d.

2. Substantiviska pluralformer, som alternativt användas af några ord på *-us* och *-o*, t. e. *medici*, *modi*, *numeri*, resp. *konti*, *pianissimi*, *soli* o. d.

B. Andra former:

1. Åtskilliga unga, men till antalet alltjämt sig ökande hypokoristiska förnamn, vanligen feminina såsom *Anni* 'Antonia', *Gulli* 'Gunilla', *Sissi* 'Cecilia', *Tilli* 'Matilda', sällan maskulina såsom *Conny* (vanligen uttaladt *Kånni*) 'Konrad' o. d., se V, 394 ff.

2. Familjenamn, bildade dels:

a) Till manliga dopnamn i nära 30 fall såsom *Conra'di* (: *Kon'rad*), *Jaco'bi* (: *Ja'kob*), *Magni* (: *Magn-us*), *Michae'li* (: *Mi'kael*), *Pauli* (: *Paul* och *Paul-us*), *Petri* (: *Peter* och *Petr-us*) o. d., se V, 417.

b) Till andra familjenamn blott mera undantagsvis såsom *Collini*, *Olséni*, *Petrelli* o. d., se V, 422 f.

3. Öfriga fall äro blott *narri* (: *narr-a*; om ordets ursprungliga bildning se II, 299) och den stilistiska variant till *Gud* som förekommer i några uttryck såsom »*Gudi* behaglig, klagadt, lof, nog».

Om biformen *-ri* se nedan, om *-adi*, *-ani* se ofvan s. 170, *-eli* s. 171, *-ini* s. 174, *-älli* s. 178.

-ig,

lån från lty. *-ig* och genom inflytande från de mycket talrika lånorden inträdt i stället för fsv. *-ugh*, *-ogh* (*-agh* blott i *helig* [1]), är ett af våra vanligaste suffixer — jag har antecknat 559 fall, frånsedt de talrika och synnerligen vanliga, mer eller mindre utvidgade biformerna — men bildar uteslutande adjektiver, vanligen till substantiver eller verber (eller bådadera samtidigt), sällan till adjektiver eller oböjliga ord.

I fråga om betydelsen äro de hithörande orden företrädesvis af följande fyra slag:

1. Attribuerande (jfr V, 513 ff. och 565 f., där 140

[1] Se vidare Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv*, s. 25 ff.

exempel anföras), t. e. *dammig, saftig, trotsig* 'försedd med damm, resp. saft, trots'.

2. Fallenhetsparticipier (jfr V, 558 f., där 56 exempel anföras), t. e. *gnällig, skränig* 'fallen för gnäll, resp. skrän'.

3. Genetiska (jfr V, 546 f., där 40 exempel anföras), t. e. *sjåpig, tölpig* 'förskrifvande sig från ett sjåp, resp. en tölp'.

4. Approximerande (jfr V, 562, där 7 exempel anföras), t. e. *svampig, träig* 'nästan som en svamp, resp. trä'.

I morfologiskt afseende falla exemplen (de 559 antecknade [1]), såsom redan ofvan antydts, inom följande hufvudafdelningar:

I. Till substantiver (348 fall — frånsedt de under II nedan anförda 146 — antecknade [1]) fogas suffixet på fyra olika sätt:

a) Enstafviga eller på tryckstark stafvelse slutande flerstafviga substantiver (233 fall) antaga med få undantag (se nedan s. 269) suffixet utan vidare, t. e. två*atomig, barkig, barrig, beckig, benig, bjäfsig, bladig, blaskig, blodig, bläckig, bläsig, borstig, brunstig, bukig, bussig, byig,* (van)*bördig,* en*cellig, daggig, dammig, degig, disig, driftig, dräggig, dunig, dyig, dygdig, eldig, endräktig, enfaldig, fjunig, fjällig, flikig, flottig, flussig, fläckig, fläskig, fnasig,* lik*formig,* mång*fröig, fuktig,* ill*fundig* (: på*fund, fund-er*), *fyndig, fåtalig, färgig, förlustig, förnuftig, förståndig, gaskig, giftig, glansig,* hundra*gradig, grenig, gropig, grusig, grynig, grötig, gunstig,* järn*haltig,* två*hjulig, hullig, hålig, hårig, hönsig, isig, jolmig, jordig, kalkig, kantig, kartig,* först*klassig, klimpig, klumpig, klunsig, knepig, knifvig, knoddig, knubbig, knutig, knölig, kolig, konstig, kornig,*

[1] Denna siffra kan säkerligen högst betydligt höjas genom medtagande af dagligen uppdykande nybildningar medelst detta synnerligen produktiva suffix. En hop sådana, delvis af rent individuell karaktär, anföras af Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv.* s. 33 ff.

kraftig, krokig, kutig, kvalmig, kvistig, upp*käftig, kärrig, köttig, lappig, lerig, limmig, listig, lockig, lortig, luddig, luftig, luggig, lunsig, lurfvig, lusig,* (o)*lustig, löfvig, menedig, mesig, mjällig* [1], *mjölig, moddig, modig,* ny*modig, mosig, mustig,* under*målig,* hand*nervig, noppig, nosig, nådig, näbbig, nödig, nödtorftig,* få-, mång-, stor*ordig, otalig, oväldig, piffig, pliktig, prickig,* tre*procentig,* fyra*pundig, punschig,* sex*radig, raggig, randig, risig, rosig, rostig, rotsig, ruggig,* en*rummig, rusig,* krok*ryggig, rådig, rökig, saftig, sandig, sedig,* fyr*sitsig, självsvåldig, skabbig,* tunn*skalig, skavankig,* tre*skeppig, skogig, skålig, skäckig,* (o)*skälig, slaggig, slammig, sliskig, smetig, smolkig, smutsig, smörig, snibbig, snorig, snusig, snöig, solig, solkig, sotig,* två*spaltig, spetsig, spikig,* smal*spårig,* två*stafvig* (numera till *stafv-else*, icke bok*staf*!), *stolpig,* hög*stammig, stenig, stilig, stubbig, stybbig, sumpig, svampig, svettig, svulstig, sårig, såsig, sömnig, tafsig, taggig, talgig,* mång*talig, tampig, taskig, tidig, tofsig,* en*tonig, tranig, trådig, träig, träckig, träskig, tuktig, tvålig,* par*tåig, tålmodig* (: *tålamod*!), *tölpig, uddig, ullig, valkig, vanartig, varig, vassig, veckig, vettig, viktig, vågig, våghalsig,* alls*våldig, våpig,* tunn*väggig,* fler-, jämn*årig, ärgig, öfverdådig, öfverflödig.*

Inre förändring af grundordet uppvisa — frånsedt det redan ofvan nämnda *tålmodig* — blott *andäktig* (: *andakt*), *beständig* (: *bestånd*), o*bändig* (: *band*), (egen)*händig* (: *hand*), frost-, o*ländig* (: *land*), *präktig* (: *prakt*), *skyldig* (: *skuld*) och *tillständig* (: *tillstånd* 'tillåtelse').

b) Flerstafviga substantiver på *-a* (68 fall) sakna detta före suffixet, t. e. *askig, blemmig, blommig, blåsig, bläddrig, brackig, bucklig, dimmig,* mjuk*fenig, flagig, flammig, flisig, gyttjig,* öppen*hjärtig, immig, klådig, klippig, knotig, kotig, kritig, krukig, krämpig, kupig, kvisslig, kådig, lerig, loppig,* ren*lärig,* fin*maskig, mossig, myllig,* medel*måttig, nuckig, nyttig,* trubb*näsig, oljig, paltig, pipig, refvig, repig, rispig, rutig, ryn-*

[1] Se Tamm, a. st., s. 33.

kig, rörig, senig, fyr*sidig,* tre*siffrig, skifvig, skorpig, skrabbig, skuggig, skäfvig, slagdängig, slampig, slynig, smörjig, snipig, snufvig, strimmig, stripig,* fyr*stämmig, tjärig, trasig, tufvig, tågig, vasslig, vårtig, vätskig, ådrig.*

c) Flerstafviga substantiver på *-e* (27 fall) sakna detta före suffixet, t. e. *backig, busig, buskig, bågig, eländig, finnig, fräknig, gubbig, kaxig, krakig, kullig,* krok-, rät*linjig* (så ytterst ofta på de sista åren, ehuru äldre författare och gängse ordlistor och ordböcker blott ha *-linig* med förlust af grundordets *j*), *lynnig, okynnig, oxig, påsig, rucklig,* egen*sinnig,* bar-, tjur*skallig, stabbig, stollig, stubbig, tillfällig, tjälig, törnig, vasslig, väldig.*

d) Flerstafviga substantiver på *-ar, -el, -en, -er* (20 fall) synkopera *-e* före suffixet, t. e. *adlig,* korg*blomstrig, ettrig,* klå-, lång*fingrig, fnasslig, glittrig, klottrig, kollrig, känslig, muddrig, murflig, pepprig* (: *peppar*, enda exemplet på *-ar*), *pucklig, rucklig, skiffrig, töcknig, vattnig,* (rät)*vinklig, vintrig, ådrig.*

II. Till substantiver eller verber hänförliga äro följande (146) fall, som jag alltefter grundordets art indelar i fyra grupper:

a) Substantivet ändas på konsonant (med eller utan synkope af ett föregående *-e* vid suffixets tillfogande), verbalstammen på *-a*, som saknas före suffixet (123 fall), t. e. *ansvarig, bråkig, bullrig, drulig* (om verbet *drula* se ofvan s. 232 med not 2), *drumlig, duskig, fjantig, fjollig, fjäskig, flabbig, fladdrig, flaxig, flinig, flitig, flyktig, fnaskig, frasig, fånig, fängslig, gnatig, gnetig, gnisslig, gormig, grinig, grisig, grumlig, grälig, hackig, hafsig, hamsig, hankig, hastig, hungrig, högfärdig, ifrig, jäfvig, jäktig, kinkig, kladdig, klampig, klistrig, kluddig, knarrig, knogig, knorrig, knottrig, knusslig, krafsig, krullig, krånglig, krusig, kullrig, käxig, lipig, lurig* 'sömnig', *löddrig, mjäkig* (: *mjäk-er* och *mjäk-a*), *petig, pjollrig, pjoskig,*

pjunkig, pjåkig, plockig, plottrig, plumpig, prasslig, pratig, prålig, påhittig, rumlig, ruskig, saggig, sjåpig, skojig, skramlig, skrålig, skräflig, skränig, skräpig, skummig, skvallrig, skvalpig, skymlig, sladdrig, slamsig, slarfvig, slaskig, sluddrig, sluskig, släpig, snaskig, snattrig, snobbig, frispråkig, *sprättig, stimmig, stormig, stojig, stökig, suddig, svamlig,* motsvarig, *syndig, såsig* 'sölig, långsam', *otadlig,* stor-, väl*talig, tjatig, tjurig, tokig, trasslig, trotsig, tråkig, trälig* [1], *tvistig, törstig, vinglig, vippig, vispig* (: *visp-er* och *visp-a*), *vrålig, vurmig, åldrig, äcklig* och det i förhållande till substantivet oregelbundna *mäktig* (: *makt* och *mäkt-a*).

b) Substantivet och verbalstammen sluta båda på konsonant (12 fall), t. e. *dragig, flängig, fräsig, gnällig, gråtig* (finländskt), *pipig, pösig, ryckig* (se Lundell), *skrikig, skrällig, stridig, stötig* [2].

c) Substantivet och verbalstammen sluta båda på *-a*, som saknas före suffixet (7 fall), t. e. *flunsig, fnurrig, fradgig, halkig, kylig, skrynklig, tofvig.*

d) Substantivet ändas på *-a*, som saknas före suffixet, verbalstammen däremot på konsonant (4 fall), t. e. *kylig, redig, snäsig* och det i förhållande till substantivet oregelbundna *villig* (: *vil-ja* och *vill*).

III. Till verber höra följande två grupper (53 fall, frånsedt de ofvan under II anförda 146):

a) Verbalstammen ändas på *-a*, som saknas före suffixet (34 fall), t. e. *brummig, dristig, drönig, dåsig, frodig,* gud*fruktig, fumlig, gapig, gnistrig, hanglig, härdig, irrig, kittlig, klemig, klibbig, knagglig, knollrig, krasslig, lindrig* (numera svag association med *lindra*), *morrig, purrig, rankig* (jfr nedan under IV), *rosslig, rufsig, skorrig, skvaltig* (se Lyttkens-Wulff),

[1] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling, Lundell och Tamm, a. st., s. 28.

[2] Se Tamm, a. st., s. 33.

slingrig, *slokig*, gen-, mot*sträfvig*, *tjusig* (vulgärt), *trubbig*, *ovårdig* [1], *vördig*, *ängslig*.

b) Verbalstammen ändas på konsonant (19 fall), t. e. *blåsig*, på*finnig* (se Lundell), ut*hållig*, af*hängig*, sam-, till*hörig*, *kunnig*, *lydig*, lik*nämnig*, *närig*, äre*rörig*, o*styrig*, fem-, lik*ställig*, *supig*, mång-, tve*tydig*, *tålig*, kort-, lång*varig*, *vräkig*, in-, ut*vändig* och det oregelbundna af-, bo*fällig* (: *fall*; jfr ofvan s. 212).

IV. Till adjektiver höra (8 fall) t. e. *blackig*, *enig*, *rankig* (jfr ofvan under III, a), *slankig*, *värdig*, det oregelbundna *fyllig* (: *full*) och om man så vill *åtskillig* (som dock numera endast svagt associerar sig med *åtskil-d*).

V. Till oböjliga ord fogas *-ig* mycket sällan (4 fall antecknade), t. e. *gåpåig*, *motig* och med synkope i förhållande till grundorden *söndrig*, *öfrig* (: bli *öfver*).

Om biformerna *-lig*, *-rig*, *-sig*, *-slig*, *-stig*, *-tig*, *-tlig* se nedan, *-elig*, *-erlig* se § 32, *-e'rlig* se ofvan s. 173, *-u'rlig* s. 177, *-än'tlig*, s. 178, *-aktig*, *-dånig*, *-faldig*, *-fällig*, *-färdig*, *-haftig*, *-hällig*, *-komlig*, *-lyftig*, *-marig*, *-muskig*, *-mässig*, *-mätig*, *-nämlig*, *-siktig*, *-smuskig*, *-ständig*, *-störig*, *-störtig*, *-vändig* s. 208—218.

-iks

förekommer i några slangartade bildningar såsom *konix* 'konjak', *Salix* 'Sahlin' o. d. (se V, 404).

-il

förekommer blott i *rännil* (: substantivet *ränn-a* och verbet *rinn-a* [2]).

---

[1] Om ordets uppkomst — genom folketymologi — af ursprungligt *ovördig* se Hesselman, *De korta vokalerna i och y*, s. 210 f.

[2] Se vidare Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv*, s. 53.

Fortsättning från omslagets 2. sida.

FÖRSTA DELEN.

Allmän inledning till den nysvenska grammatiken.

Band I. (Afslutadt.)

Kap. 1. Nysvenska grammatikens begrepp. 2. Nysvenskans frändskapsförhållanden. 3. Nysvenskans språkområde, rikspråk och dialekter. 4. Nysvenskans perioder och källor. 5. Den nysvenska språkforskningens historia. 6. Bibliografisk öfversikt af de viktigaste hjälpmedlen för det nutida studiet af nysvenskan.

ANDRA DELEN.

Ljudlära.

Afdelning I. Fonetisk inledning: Kap. 1. Språkljudens akustiska beskaffenhet (Fonetisk akustik). 2. Den mänskliga talapparaten (Fonetisk anatomi). 3. Talorganernas verksamhet eller artikulationen (Fonetisk fysiologi).

Utgifvet.

Afdelning II. Deskriptiv ljudlära. A. Kvalitativ ljudlära Kap. 1. De enskilda språkljuden. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Författare- och utgifvare-register. Första bandets innehåll. Efterord]. 2. Ljudförbindelserna (kombinationslära). B. Prosodi. Kap. 1. Sonoritet och stafvelsebildning. 2. Kvantitet (uttalstid). 3. Intensitet (tryckstyrka). 4. Tonalitet (tonhöjd). [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Andra bandets innehåll. Efterord].

Band II. (Afslutadt.)

Afdelning III. Etymologisk ljudlära. A. Metodologisk inledning: Kap. 1. Allmänna anmärkningar. 2. Talförändringarnas orsaker. 3. Talförändringarnas resultat. 4. Om begreppet ljudlag. B. Sonanterna: I. Nysvenska ljudöfvergångar: a. Kvalitativa förändringar. 1. De från fornsvensk tid ärfda sonanternas utveckling: Kap. 1. Tungartikulationens förskjutning bakåt. 2. Tungartikulationens förskjutning framåt. 3. Ändring af läppartikulationen. 4. Öfvergång till reducerad vokal. 5. Bihang: Dialektala öfvergångar. 2. Sonanterna i lånord. Kap. 1. a-ljud. 2. o- och å-ljud. 3. u-ljud. 4. e- och ä-ljud. b. Kvantitativa förändringar. c. Intensitetsförändringar. d. Tonalitetsförändringar. II. Spår af äldre ljudöfvergångar. C. Konsonanterna.

Band III.

Band IV.

TREDJE DELEN.

Betydelselära.

Afdelning I. Inledning.

Band V. (Afslutadt.)

Afdelning II. Deskriptiv betydelselära: A. Kategorilära (läran om de grammatiska kategorierna): Kap. 1. Sememernas hufvudindelning. 2. Expressiv och pronominell betydelse. 3. Meningens hufvudarter. 4. Sememernas förhållande till hvarandra. 5. De olika slagen af status. 6. Glosans hufvudarter. 7. De konkreta glosorna. 8. Familjenamnens bildning (morfologisk exkurs). 9. De abstrakta glosorna. 10. De assumptiva glosorna. 11. De finita glosorna. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Femte bandets innehåll. Efterord]. B. Funktionslära (läran om de grammatiska funktionerna).

Utgifvet.

Band VI.

Afdelning III. Etymologisk betydelselära.

FJÄRDE DELEN.

Band VII. Utgifvet.

Formlära.

Afdelning I. Inledning: Kap. 1. Olika slag af morfemer. 2. Kritik af äldre definitioner på termen »ord». 3. Hvad menas med »samma» morfem? 4. Morfologisk gruppering.

Afdelning II. Deskriptiv formlära: A. Formbildningslära: I. Ordlära. a. Afledning. 1. Prefixafledning. Kap. 1. Tryckstarka prefixer. 2. Trycksvaga prefixer. 2. Suffixafledning. Kap. 1. Helstarka suffixer. 2. Halfstarka suffixer. 3. Trycksvaga suffixer. b. Sammansättning. 1. Stark sammansättning. 2. Svag sammansättning. II. Ordfogningslära (syntax). B. Böjningslära.

Band VIII.

Band IX.

Afdelning III. Etymologisk formlära.

Register till band I—IX.

Häraf föreligga redan banden I, II och V färdigtryckta samt de redan delvis tryckta banden III och VII till större eller mindre del färdiga i manuskript, hvadan deras utgifning kan fortgå skäligen raskt.

Då arbetets blifvande läsare förmodligen äro intresserade den ene mera af ett, den andre mera af ett annat parti, komma banden III och VII att samtidigt utgifvas i häften å 4 till 8 ark. Priset är beräknadt till 25 öre per ark i oktavformat, och kommer årligen att utgifvas inemot ett halft band eller högst 250 sidor. Kostnaden för subskriberadt exemplar blir således högst 4 kr. per år.

Framställningen skall utan att i någon mån förbise det vetenskapliga innehållets kraf på exakthet och grundlighet söka blifva på samma gång i god mening populär och så pedagogisk som möjligt, det förra för att göra boken ägnad till självstudium, det sednare för att göra den användbar såsom lärobok för högre vetenskapliga studier, särskildt vid våra universiteter.

Subskription mottages i alla boklådor.

Lund, december 1915.

C. W. K. Gleerup
Förlagsbokhandel.

Lund, Berlingska Boktryckeriet, 1916.

8287.3

25. Häftet. (Bd. VII, 4.) Pris 1: 7

VÅRT SPRÅK

NYSVENSK GRAMMATIK I UTFÖRLIG FRAMSTÄLLNING

AF

ADOLF NOREEN

SJUNDE BANDET

LUND, C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

HARVARD COLLEGE
OCT 1 1925
LIBRARY

En något så när fullständig, utförlig och efter moderna språkvetenskapliga principer utarbetad nysvensk grammatik saknas tills dato. Och dock torde få böcker vara af verkligt behof mera påkallade än en dylik. Den är ett det viktigaste hjälpmedel för alla slags språkvetenskapliga studier i vårt land, ty modersmålet utgör det ojämförligt bästa grundlaget för hvarje försök att klarlägga språklifvets allmänna lagar och företeelser. Den är en nödvändig förutsättning för tillkomsten af redan allt för länge saknade tidsenliga, elementära läroböcker för modersmålsundervisningen vid våra högre och lägre skolor. Dess åstadkommande är för öfrigt helt enkelt en nationell plikt, ty en nation äger intet rikare och fylligare uttryck för sin egenart än modersmålet, och ett grundligt studium af detta åligger därför hvar och en, som vill söka lyda det gamla vishetsbudet: känn dig själf!

Ett arbete, som vill söka fylla denna lucka i vår litteratur är

VÅRT SPRÅK

nysvensk grammatik i utförlig framställning

af

ADOLF NOREEN.

Verkets plan är följande. Det sönderfaller i fyra delar samt ett utförligt register till det hela och är afsedt att bindas i nio band å hvardera 500 à 600 sidor. Innehållet i sin största allmänhet och dess fördelning på de olika banden och delarna framgår af följande öfversikt:

Fortsättning å omslagets 3. o. 4. sidor.

-im

förekommer blott i det lat. lånordet *privatim*.

-ing

är dels fsv. (bildande liksom ännu i sv. dial. dels mask. vanligen med konkret, dels fem. företrädesvis med abstrakt betydelse), dels — i lånord — lty. *-ing*, dels ock har det genom suffixutbyte trädt i stället för fsv. eller lty. *-ung* (t. e. i *fjärding*, *köping*, *skåning*, *treding*, *åtting*, resp. *förvirring* efter ty. *verwirrung* o. d.) samt fsv. *-ind* (så blott i *fägring* och *sanning*) eller *-inge* (t. e. i *hedning* och *höfding*) [1]. Det är ett af våra allra vanligaste och i nutiden mest produktiva suffixer, förekommande — äfven om man frånser dess likaledes synnerligen vanliga utvidgade biformer *-ling*, *-ning* m. fl. — i inemot halftannat tusen fall. Dessa utgöras samtliga af substantivbildningar, anslutande sig vanligen till verber, men äfven mycket ofta till substantantiver, mera sällan åter till adjektiver och mycket sällan till oböjliga ord.

I fråga om sin betydelse äro hithörande ord företrädesvis af följande fem slag:

1. Aktionella abstrakter [2], ofta åtminstone alternativt öfvergångna till resultativa konkreter [3], t. e. *segling*, *vandring*, resp. *anteckning*, *yttring* (se vidare V, 449 ff., resp. V, 364, där 56, resp. 65 exempel anföras, antal som dock lätt kunna — i synnerhet det förra — ökas till många hundratal) [4].

2. Indigenatsnamn (se V, 371), t. ex. *fryksdaling*, *närking* (se vidare V, 375, där 40 exempel anföras, ett antal

[1] Jfr utförligare Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 54 ff. och 58 f., samt E. Olson, *De appellativa substantivens bildning i fsv.*, s. 26 ff., 108 f., 255 ff., 439 ff.

[2] Se om detta begrepp V, 445.

[3] Se om detta begrepp V, 362.

[4] Jfr den utförliga redogörelsen för dylika ord hos Cederschiöld, *Studier öfver verbalabstrakterna*, s. 26 ff.

som dock kan mycket ökas, helst som suffixet i denna funktion är fortfarande produktivt).

3. Familjenamn, t. e. *Branting, Ryding* (se vidare V, 433, där 7 exempel anföras, ett antal som kan betydligt ökas, och som förmodligen alltjämt växer genom nya hithörande namns tillkomst).

4. Virtuella konkreter[1], t. e. *fuling, vällusting* (se vidare V, 350 och 357, där tillsammans närmare ett 50-tal exempel anföras).

5. Aktionella konkreter[2], t. e. *ansvaring, flykting* (se vidare V, 345 och 336, där tillsammans 7 exempel anföras).

I morfologiskt afseende falla exemplen inom följande hufvudafdelningar, i det att suffixet fogas:

A. Till verber (omkring 1300 fall):

I. Med stam på *-a* (som före suffixet försvinner), föregånget af:

a) Kort *r* (jfr här nedan d) i omkring 1100 fall, bildande följande grupper, allteftersom före *r* går:

α) *e* i minst tusen fall, t. e. *dater-, funder-, grader-, reger-, taxering* osv. De ojämförligt flesta af de otaliga verberna på *-era* — af hvilka jag V, 618 f., 622 f., 625, 628 f., 631, 634 ff., 638 f. och VII, 172 f., 176 f., 180 f., 184 f. anför 552 exempel[3] — bilda nämligen dylika former, hvarför det torde vara öfverflödigt att här anföra flera exempel.

β) Konsonant (80 fall antecknade utom det nedan under B, III upptagna *åldring*)[4], t. e. *alstr-*[4], *ankr-*[4], *beffädr-, belamr-, beordr-, bepansr-, besiffr-, blomstr-*[4], *bläddr-, bort-*

[1] Se om detta begrepp V, 347.

[2] Se om detta begrepp V, 333.

[3] Cederschiöld. a. st., s. 44 ff. har 182 exempel, af hvilka blott 40, t. e. *existera, intressera, konversera, promenera*, ej bilda former på *-ering*, Leksell, *Sv. Rimlexikon*, s. 72 ff., upptar omkring 1015 verber på *-era*, Lyttkens-Wulff, *Ordskatt och ordförråd*, s. 124 ff. närmare 1200.

[4] Som äfven låter hänföra sig till substantiv (jfr nedan B).

plottr-, *(för)bättr-* [1], *dallr-*, *erinr-*, *eröfr-*, *fnittr-* [2], (ut)*fodr-* [2], (be-,upp)*fordr-*, *fostr-* [2], *förbistr-*, *förbittr-*, *förbrödr-*, *fördystr-*, *förkollr-*, *förkoppr-*, *förkättr-*, *förnedr-*, *försilfr-*, (lif)*försäkr-*, *försämr-*, *förvittr-*, *föryngr-*, *gallr-*, *gillr-* [2], (hop)*gyttr-*, *halstr-* [2], *hamr-* [2], *hägr-*, *inslumr-*, *kantr-*, *klandr-* [2] (åtminstone hos fru Lenngren [3]), *klistr-* [2], *klottr-* [2], *klättr-*, *kypr-*, *lagr-* [2], *lindr-*, *ljustr-* [2], *luckr-* [1], *ludr-* [2], *lystr-*, (af)*magr-* [1], *mildr-*, *muddr-* [2], *mönstr-* [2], *offr-* [2], *plåstr-* [2], *pudr-* [2], *skallr-*, *skildr-*, (för)*skingr-*, *skyldr-*, *slingr-*, *smickr-* [2], *sockr-* [2], *sofr-*, *splittr-*, *stegr-*, (af-) *söndr-*, (för)*timr-* [2], *tjudr-* [2], *uppmuntr-*, *uthungr-*, *vandr-*, *vattr-*, *vädr-* [2], (af-, för)*yttr-* [1], *ändr-*, *äntr-*, *öfvervintring*.

γ) Annan vokal än *e* (12 fall antecknade utom det nedan under B, III upptagna *ansvaring* [2]), t. e. *affyr-* [4], *afhår-* [4], *bespar-*, *bevär-*, *fördyr-* [4], *förklar-* (jfr däremot *klarning* till *klara*), *förstor-*, *förvar-* [2], *förär-*, *nedfir-* [4], *urspår-* [4], *utsiring* [4]. Som synes äro dessa jämförelsevis fåtaliga exempel samtliga antingen sammansatta eller ock prefixafledda ord och ha dessutom ofta biformer på *-ning*. Alltså tyckes *-ing* i detta fall ej äga någon egentligt produktiv kraft och vara rentaf obrukligt i och för afledning af osammansatta eller icke prefixafledda verber.

b) *n*, vare sig kort eller långt (82 fall antecknade), t. e. *afplan-*, *afslappn-*, *afsmaln-*, *en-* [1], *begrin-*, *bemann-*, *besinn-*, *betjän-*, *blån-* (Levertin [5]), *dan-*, *domn-*, *drunkn-*, *dån-*, *fullkomn-*, *förben-*, *fören-*, *förfin-*, *förgren-*, *förhån-*, *förhårdn-*, *förklen-*, *förkoln-*, *förmult-*, *förruttn-*, *förskön-*, *förson-*, *förtenn-*, *förtjockn-*, *förtunn-*, *förtvin-*, *förtätn-*, *förvissn-* (till *vissna*, ej adj. *viss*), *förvån-*, *gan-* [2], *hvitmen-*, dag-, ut*jämn-*, *kristn-* [1], *kärn-* [2], *ljusn-*, be-, in-, upp-, ut*lån-*, (af-, in-, ut)*lämn-* (så-

[1] Äfven hänförligt till adjektiv (jfr nedan C).
[2] Som äfven låter hänföra sig till substantiv (jfr nedan B).
[3] Se Cederschiöld, a. st., s. 40 noten.
[4] Jämte form på *-ning* i samma betydelse.
[5] Se Cederschiöld, a. st., s. 33 not 3.

som simplex alltid konkret, i sammansättning alltid abstrakt), be-, för*län-*, (af-, be)*lön* [1], *löpn-* (till *löpna*, ej *löpa*), (för)*man-*, *men-*, *mogn-* [2], *mynn-*, *mörkn-*, *ombon-*, *omfamn-*, *omtöckn-*, (an-, för)*ordn-*, af-, ut*plån-*, *ren-* [4], (af-, be-, ut)*räkn-*, af-, för-, ut*sin-*, (för)*skon-*, *span-*, äggs*tann-*, (för)*steln-*, (för)*sten-* [1], *storkn-*, (af)*svaln-* [3], (af)*syn-*, (an-, be-, för-, in)*teckn-* [1], *tillfriskn-*, af-, be-, för*ton-*, *trän-*, *tvinn-*, af-, för*tyn-*, *uppklarn-*, *uppmjukn-*, *upptin-*, *utbasun-*, *utpin-* [4], *vann-* [1], *varn-*, *vattn-* [1], af-, be*väpn-*, *öppning* [2]. Som synes äro de flesta (nämligen 47) af dessa ord sammansatta eller prefixafledda, så att vi här kunna konstatera samma förhållande som ofvan under a, *γ*, nämligen att sammansatta eller prefixafledda verber vida lättare än andra kunna afledas medelst *-ing*. Därför ha vi t. e. *afväpning*, *betoning*, *förmultning*, *omformning*, *uppmjukning*, *utlåning* o. d., men intet *väpning*, *toning* osv. till resp. *väpna*, *tona* osv.

c) Kort *l* (jämför här nedan e) efter annan konsonant (81 fall antecknade), t. e. *afl-*, *bemantl-*, *besudl-*, *betsl-* [1], *dobbl-* [1], *dregl-* [1], *forsl-*, *fördubbl-*, *fördunkl-*, *förenkl-*, *förkonstl-*, *förnickl-*, *förvandl-*, *förädl-*, *gissl-* [1], *gnissl-* [1], *gruml-* [1], *gurgl-* [1], *gödsl-* [1], (af-, be-, för-, miss-, upp)*hand-* [1], *harkl-*, *harskl-*, *haspl-* [1], *hvirfl-* [1], *hyfl-* [1], *häckl-*, *härfl-* [1], *inkapsl-*, *kackl-* [1], *kafl-* [1], *kittl-*, *knyppl-*, *koppl-* [1], *mangl-* [1], *medl-* [1], *mejsl-* [1], *märgl-* [1], *mögl-* [1], (för-, fast)*nagl-* [1], *nedsabl-*, *nåtl-*, *odl-*, *pejl-*, *pensl-* [1], *prygl-* [1], *prägl-* [1], *pådyfl-*, (upp)*rabbl-* [1], *rackl-*, *regl-* [1] eller *rigl-* [1], *rossl-* [1], *räffl-* [1], *sadl-* [1], *saml-*, *segl-* [1], be-, för*segl-*, ned-, till*skrynkl-*, *skyffl-* [1], *sköfl-*, *smuggl-*, bort-, undans*mussl-*, *smärgl-* [1], *snegl-*, *snubbl-*, *snöfl-*, *spegl-* [1], (upp)*stapl-* [1], *stegl-* [1], *strigl-* [1], *städsl-* [1], *stämpl-* [1], *svafl-* [1], af-, för-, in-, ut*veckl-*, *växl-* [1], *öfverflygling*. Att samman-

[1] Se s. 274 not 4.

[2] Se s. 275 not 1.

[3] Se CEDERSCHIÖLD, a. st., s. 36.

[4] Se CEDERSCHIÖLD, a. st., s. 33.

satta eller prefixafledda verber äfven i detta fall (jfr ofvan under a, γ och b) ha lättare än andra att antaga utbildning medelst *-ing*, torde väl framgå af det förhållande att man, som vi sett, har t. e. *besudling*, *förveckling*, *nedskrynkling*, *undansmussling*, *utprångling* o. d., men intet *sudling*, *veckling* osv. till resp. *sudla*, *veckla* osv.

d) Långt *r* blott i *förvirr-* [1], *förvärr-* och (för)*irring* alla utom det sällsynta *irring* prefixafledda.

e) Långt *l* blott i fågelnamnen sand- och strand*rulling* [2].

f) Annan konsonant än *l*(*l*), *n*(*n*), *r*(*r*), så vidt jag kunnat finna, blott i några konkreter: *dopp-*, *fylk-*, *inflytt-* [3], *okväding*(*s-ord*), *tulling*, *tuting* (till *tuta* 'dricka toddy'), det oregelbundna *bländing* (: *blanda*) 'bastard' (se SAOB) samt det nedan under B, III upptagna *flykting*; jfr ock Lidners hithörande dag*snylting*.

II. Med stam på konsonant (30 exempel antecknade), som kan vara:

a) Kort *r* (11 fall utom det nedan under B, III upptagna *ostyring*), t. e. *brefbäring* (jfr däremot *bärning* till *bära*), *förfaring*ssätt, af-, bevis-, bok-, bort-, krig-, pensel-, vapen*föring* (jfr det konkreta *förning* till *föra*), bot-, ren-, tjänst-, vakt*göring* (jfr »vara i *görningen*» och det alternativa ren*görning*, se V, 451), *näring*, knif-, till*skäring* (jfr *skärning* till *skära*), *profköring* [4], be-, vid*röring*, igen-, upp*snöring*, (för)*störing* (jämte *störning*, se V, 449), (för)*täring*. Det förhållandet att af dessa blott tre (*näring*, *störing* och *täring*) äro osammansatta eller icke prefixafledda visar väl, att äfven

[1] Tamm, a. st., s. 60, och Cederschiöld, a. st., s. 27, anta med orätt, att detta ord är det enda exemplet på *-rring*.

[2] Intetdera upptaget i SAOL och SAOF, men det förra hos Dalin, *Ordbok*, och E. Lönnberg, *De sv. ryggradsdjurens vetenskapliga namn*, samt båda hos Wenström-Jeurling.

[3] Se Gunnar Cederschiöld, *Infödingarna på Manhattan*, s. 199.

[4] Jämte form på *-ning* i samma betydelse; se Tamm, a. st., s. 60. SAOL upptar blott *-körning*.

här råder samma obenägenhet, som ofvan hos verbalstammar på *-ra* (se I, a, *γ*) konstaterats, för att använda suffixet *-ing*, i hvars ställe, såsom af exemplen synes, *-ning* föredrages.

b) *n*, vare sig kort eller långt (10 fall antecknade), t. e. *bryn-* [1], (af-, för-, upp)*bränn-*, *hvin-* [1] (åtminstone hos Lidner), *krön-*, *känn-* (äfven till »på *känn*»), be-, ut*nämn-*, (kapp-, upp)*ränn-*, *spinn-*, *uppfinn-*, (land-, åter)*vinning*.

c) Långt *l* blott i det konkreta *själfspilling* och det nedan under B, III upptagna *affälling* [1] (till *affalla*).

d) Annan konsonant än *ll*, *n*(*n*), *r* blott i de (8) konkreta (bort)*byt-* [1], *fäst-* [2], in*föd-* (jfr fram-, hem-, själf*föding* hos Ol. Högberg), *inhys-* (associerar sig väl dock närmast med *inhys-es*), *klipp-*, *lys-* 'Lysimachia', *snöping*, lik*tyd-* och det nedan under B, III upptagna *köping* [1].

B. Till substantiver. Af sådana har bildats;

I. Några tjog indigenatsnamn (om denna term se V, 371), alla utom *medelpading*, *närking* och *skåning* bildade till tydligt sammansatta ortnamn t. e. *bohusläning* (jämte *-länning*, se V, 375), *ljusdaling* (: *Ljusdal*), *ärtemarking* (: *Ärtemark*). Särskildt väl företrädda äro de med mer eller mindre betydande förändring af ortnamnet bildade typerna väster*bottning* (: *-botten*), härje*daling* (: *-dalen*) och öster*daling* (: *-dalarna*), jösse*häring* (: *-härad*), *telemarking* (: *-marken*), färö*ing* (: *-öarna*) samt framförallt den särskildt talrikt representerade typen på *-länning* (: *-land*), t. e. *is-*, *upp-*, *ölänning* osv. till inhemska nordiska, aldrig till utomnordiska ortnamn (jfr t. e. *grön-*, *holl-*, *irländare* osv.). Se vidare V, 375, där 40 exempel anföras, hvaraf 20 på *-länning*, hvartill kunna läggas de från artnamn — icke som de andra från egennamn — utgående *fast-*, *in-* och *utlänning*.

[1] Äfven hänförligt till substantiv.

[2] Om detta ords sannolika uppkomst af *fä-sting* se Tamm, a. st., s. 56, och *Et. sv. ordbok*.

II. Mer än ett tjog familjenamn, bildade till ortnamnsmaterial (jfr V, 433), t. e. *Asp-*, *Brant-*, *Bred-*, *Elfv-*, *Flod-*, *Gryt-*, *Hofv-*, *Holm-*, *Hult-*, *Lund-*, *Löfv-*, *Lönn-*, *Nord-*, *Nor-*, *Ris-*, *Ryd-*, *Stad-*, *Sund-*, *Vestr-*, *Östring*.

III. Öfriga fall (42 antecknade utom de 78 som redan ofvan under A anmärkts vara alternativt hithörande) äro t. e. *ansvar-* [1], van*börd-*, *flykt-* [1], fyr-, tusen*fot-*, två-, tre-, fyr*hjul-*, tagg-, tjock*hud-*, röd*hår-*, tre-, fyr-, fem-, sex*hörn-*, *kul-* (till *kul* i samma betydelse [2], se III, 546), *kvant-* (till *kvant* i samma betydelse [2], se III, 440), *köp-* [1], *lår-* (om det ännu associeras med *lår*, jfr III, 138), hvit*nos-*, *odygd-*, fem-, tolf*pund-*, grå-, röds*kägg-*, *släkt-*, *strömm-*, *ostyr-* (: »hålla i *styr*») [1], en*stör-* (om det associeras med *stör* [3]), *vanvett-*, *våghals-*, *vällust-*, ett-, två-, tre*år-*, (lax)*öring* (: sten*ör*) och med synkope af grundordet *åldring* (: *ålder*) [1] samt med apokope af dess slutljudande vokal tre-, fyr-, hvit*siding* (: *sid-a*) och ett-, två-, fem-, tie-, tjugefem-, femti*öring* (: *ör-e*). Inre vokalförändring i förhållande till grundordet uppvisa *affälling* (: *affall*) [1], *höfding* (: *hufvud*; jfr *-höfdad* ofvan s. 243), en-, nos*hörning* (: *horn*), fågelarten och äppelsorten *gylling* (: *gull*), *käring* (: *karl*, uttaladt *kar*), tre-, fyr*männing* och »dricka *tvemännings* (: *man*), *sälting* 'Triglochin' (: *salt*), väfnadsnamnet en*tänning* [4] (: *tand*), fisknamnet *äling* (jämte *al*kufva), *äring* (om det ännu associeras med *år* och synonymet *års*växt) samt växtnamnet *äxing* (: *ax*).

C. Till adjektiver (30 fall antecknade utom de 9 som redan ofvan under A anmärkts såsom varande alternativt hithörande). Sådana fall äro *allmänn-*, *bekant* [5], *dumm-* [6],

[1] Äfven hänförligt till verb.

[2] Alltså fungerar sufixet här såsom blott stilistiskt (jfr ofvan s. 9 f.).

[3] Etymologiskt sedt hör det kanske till C här nedan (se Noreen, *Sv. etymologier*, s. 15).

[4] Ej i SAOL (eller SAOF), men t. e. hos Lundell.

[5] Ej i SAOL (eller SAOF), men t. e. hos Tamm, a. st., s. 57.

[6] Ej i SAOL (eller SAOF), men hos Lyttkens-Wulff, *Ordskatt och ljudförråd*, s. 173.

dyr- 'dyr pjäs' [1], *döfstumm-* (Strindberg), *elak-* [2], *framfus-* [3] (till det ålderdomliga *framfus*), *ful-*, *gul-* [1], *otäck-*, tågvirkesnamnet *platt-*, *rar-*, *röd-*, *sann-*, *stygg-*, *svart-* [1], *tjock-* [1], *vettvilling*. Synkope uppvisa *galn-*, *gaml-*, *hedn-* (till det ålderdomliga *heden*), boll-, hö-, kalk-, upp-, vad*slagn-*, *tvagn-*, *usl-*, *ädling* och inre vokalförändring *fägring* (: *fager*), grön*göling* (: *gul*, se III, 113), *lättling* (: *lat*, men med *tt* genom påverkan från *lättja*). Här må ock uppföras de till neutrala adjektivformer sig anslutande *fördetting* (: *dett-a*) och *småtting* [4].

D. Till oböjliga ord höra blott *fjärding* (jfr ofvan s. 249), *oäkting* (: *oäkt-a*), *treding* (jfr s. 249), *åtting* (: *ått-a*) och det redan ofvan under A, I, a, *β* upptagna *söndring* (: *sönder*).

Om biformen *-ding* se ofvan s. 249, *-ling*, *-lling* s. 300 f., *-ning* s. 306, *-sling* s. 327 (tryckstarkt *-ing* se ofvan s. 145).

-is,

lån från lat. och grek., är till sin funktion tvåfaldigt:

1. Vanligen hypokoristiskt suffix (om denna term se V, 390), t. e. i *dekis* för *dek*adens, *Gästis* för *Gäst*gifvargården, *tjänis* för »ödmjuka *tjän*are» osv. i en stor mängd till slangspråket hörande uttryck, af hvilka de flesta dock nu synas vara på retur i fråga om popularitet och utbredning, så att suffixet väl snart upphör eller kanske redan på de flesta håll upphört att vara produktivt. Se för öfrigt utförligare om denna bildningstyp V, 401 f. och där anförd litteratur.

2. Stilistiskt suffix (se om termen ofvan s. 9 f.) blott i *basis*, *dosis* och *meta'tesis* [5] vid sidan af *bas*, *dos* och *metate's*.

---

[1] Hvardagligt gängse, men ej upptaget i våra vanliga ordlistor.

[2] Ej i SAOL (eller SAOF), men hos Tamm, a. st., och Lundell.

[3] Se s. 279 not 5.

[4] Enligt Tamm, a. st., s. 56, ursprungligen en sammansättning af *små* och *ting*. Kanske dock snarare med *-(t)ling* lånadt från synonymer som *batting*, *byting*, *tulting* o. d.

[5] *Tesis* (i metriken) associeras väl nu ej längre med *tes*.

-isk,

väsentligen lån från ty. *-isch* [1], är ett af våra allra vanligaste suffixer. Jag har antecknat åtskilligt öfver 800 fall — frånsedt 275 som höra till suffixets 38 mer eller mindre utvidgade biformer och de många som höra till den ytterst vanliga förkortade biformen *-sk* (eller blott *-k*) — ett antal som dock kan ej obetydligt ökas, helst som suffixet, ehuruväl det på många punkter viker för det synonyma och ursprungligen etymologiskt identiska inhemska *-sk*, likväl alltjämt är produktivt, om ock icke i samma grad som för hundra år sedan, då det speciellt af fosforisterna så att säga omhuldades [2]. Det bildar uteslutande adjektiver, som nästan alltid ansluta sig till substantiver, sällan till adjektiver (jfr not 2) eller verber.

I fråga om betydelsen äro dessa adjektiver företrädesvis af följande slag:

A. Genetiska (om termen se V, 524), bildade till:

1. Personbenämningar (344 exempel antecknade, hvaraf 85 till folknamn, 25 till manliga eller kvinnliga egennamn, 22 till släktnamn och 212 till andra hithörande ord), t. e. *göt-*, *slavisk*; *antikrist-*, *oska'risk*; *karoling-*, *mackabeisk*; *entusiast-*, *filosofisk*. Se vidare V, 532 f. (och 528), resp. 531, 531 f. och 533 ff.

2. Ortnamn, t. e. *korint-*, *parisisk*. Se vidare V, 536 f., där 87 exempel anföras.

3. Ord med annan betydelse, t. e. *myt-*, *telegrafisk*. Se vidare V, 537 ff., där 163 exempel anföras.

---

[1] Se Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv*, s. 50 f.

[2] En mängd exempel på dåtida afledningar på *-isk*, som nu ej längre brukas, meddelas af Österberg, *Stilistiska studier i Törneros språk*, s. 42 ff., t. e. *fosterlandisk*, *paradoxisk*, *slentrianisk*, ja ord afledda af adjektiver — en formtyp som numera är mycket sällsynt — t. e. *litterärisk* Palmblad (*litterarisk* Hammarsköld), *monotonisk* Leopold, Möller 1801, *sentimentalisk* Törneros m. fl., *spiritualisk* 'spirituell' Hammarsköld.

B. Attribuerande (se V, 513), t. e. *nit-*, *rytmisk*. Se vidare V, 522, där 32 exempel anföras.

C. Tendensparticipier (se V, 657), t. e. *häd-*, *svärmisk*. Se vidare V, 560, där 5 exempel anföras.

I morfologiskt afseende höra exemplen, såsom redan ofvan nämnts, till följande tre hufvudgrupper, af hvilka den första är ojämförligt större än de båda andra:

I. Till substantiver höra nästan alla redan befintliga eller genom nybildning i våra dagar uppkommande fall. Suffixets förbindelse med substantivet sker på något af följande sätt:

a) Enstafviga eller på tryckstark stavelse slutande flerstafviga substantiver tillägga suffixet utan vidare. Alltefter grundordets olika beskaffenhet ha vi sålunda att särskilja följande tre grupper:

a) Enstaviga substantiver ligga till grund för adjektiver på *-isk*[1] i (53 antecknade nutida fall), t. e. *bask-*, *britt-*, *djur-*, *drus-*, *faun-* (t. e. hos Levertin), *frank-*, *fris-*, *gnom-*, *got-*, *grek-*, *göt-*, *hor-*, *huss-**, *jamb-*, *jord-*, *kant-**, *kelt-*, *knös-**, *kon-*, *kopt-*, *krig-*, *kub-*, *köln-*, *lag-*, *lett-*, *mor-*, *mord-*, *myt-*, *nit-*, *part-* (äfven utgående från äldre *parti'-sk*, se V, 528), *pfalz-*, *reuss-*, *rytm-*, *sard-*, *scen-*, *schwartz-**, *schweiz-*, *sfär-*, *skald-*, *skyt-*, *slafv-*, *slav-*, *tham-**, *tjeck-*, *tjud-*, *tjukt-*, *trop-*, *turk-*, *typ-*, *wales-*, *vendisk*. Jfr hos äldre författare från y. nsv. tid sådana fall som *bofvisk* Dalin, Rosenstein, *fäisk*, *folkisk*, *hofvisk* (båda hos Almquist), *psalmisk*, *rofvisk*, *stoftisk* (båda hos Almquist) eller sådana fall, där vi nu använda *-sk*, som *gluckisk* Thorild, *langisk*, *lingisk* Geijer, *popisk* till *Gluck*, *Lang*, *Ling*, *Pope* eller *lundisk* Hammarsköld, Atterbom till *Lund*[2] (jfr *renisk* 'rensk'

[1] Jag utmärker här och i det följande medelst efterställdt * de ord som ha biformer på *-(s)k*.

[2] Se Östergren, a. st., s. 45; R. G:son Berg i Språk och stil XI, 257.

hos Asteropherus [1]. Från ä. nsv. må dessutom blott anföras *spottisk* 'spotsk' Gustaf II Adolf).

β) Flerstafviga substantiver med helstark ultima och upptakt — således nästan alla af utländskt ursprung — ligga till grund i många hundra fall (520 exempel antecknade, ett antal som nog kan betydligt ökas, särskildt genom afledning af ord på *-ist* och *-it* samt ortnamn på *-fors* och *-ås*). De ordslut som här förnämligast komma i fråga äro (alfabetiskt ordnade):

-ad i *menad-*, *nomadisk*;

-af i *serafisk* samt de 21 exempel på *-grafisk* som anföras V, 534 och 538;

-aj i *malaj-*, *paraguayisk*, *uruguayisk*;

-ack i *kosack-*, *valackisk*;

-ak i *dajak-*, *ostjak-*, *slovak-*, *votjakisk*;

-al i *backanal-*, *bengal-*, *fiskal-*, *ideal-*, *juvenal-*, *kannibal-*, *mineral-*, *moral-*, *oriental-*, *provensal-**, *vandal-*, *vestal-*, *vokalisk*;

-all i *kristall-*, *metallisk*;

-an i *afgan-**, *alban-**, *german-**, *iran-**, *ocean-*, *organ-*, *osman-**, *ottoman-**, *roman-**, *titan-*, *vulkanisk* (jfr *slentrianisk* ofvan s. 281 not 2);

-ann i *allemann-*, *tyrannisk*;

-ant i *backant-*, *dilettant-*, *gigant-*, *hierofant-*, *korybant-*, *pedant-*, *protestant-*, *(kon)sonant-*, *spirantisk*;

-ap i *eskulap-*, *priap-*, *satrapisk*;

-ar i *agrar-*, *barbar-*, *bulgar-*, *magyar-*, *ta(r)tarisk*;

-ard i *langobard-*, *lombardisk*;

-ark i *hierark-*, *monark-*, *oligarkisk*;

-ast i *bombast-*, *entusiast-*, *fantast-*, *gymnast-*, *kiliastisk*;

-at i *aerostat-*, *akrobat-*, *allopat-*, *asiat-*, *automat-*, *diplomat-*, *galat-*, *hanseat-*, *homöopat-*, *klimat-*, *kognat-*, *kroat-*,

---

[1] Se Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 50, r. 3.

kvadrat-, *sarmatisk* och ännu 13 andra exempel, anförda V, 534;

-av i *batav-*, *skandinavisk*;

-e i *epikure-*, *europe-*, *farise-*, *filiste-*, *galile-*, *hebre-*, *hyperbore-*, *kalde-*, *kanaane-*, *mackabe-*, *odysse-*, *pygme-*, *pytagore-*, *sadduce-*, *sponde-*, *trokeisk*;

-ed i *parallellepiped-*, *samojedisk*;

-en i *aten-*, *ekumen-*, *hygien-*, *katekumenisk*;

-es i *albanes-*, *aragones-*, *genues-*, *idunes-*, *irokes-*, *japanes-*, *javanes-*, *kines-*, *siames-*, *sudanes-*, *tonkinesisk*;

-et i *(an)alfabet-*, *anakoret-*, *apologet-*, *asket-*, *atlet-*, *diet-*, *estet-*, *exeget-*, *geodet-*, *gravitet-*, *homilet-*, *kateket-*, *magnet-*, *poet-*, *profetisk*;

-id i *druid-*, *metalloid-*, *sylfidisk*;

-ing i *kapeting-*, *karoling-*, *merovingisk*;

-int i *korint-*, *labyrintisk*;

-ir i *algier-*, *satir-*, *sefirisk*;

-is i *kirgis-*, *paris-*, *portugisisk*;

-iss i *narciss-*, *tjeremissisk*;

-ist i *antikristisk* samt en stor mängd andra afledningar af de ofantligt talrika orden på *-ist* (se t. e. ofvan s. 148 f., 161 ff., 179, 187, där tillsammans 228 sådana ord anförts), t. e. *aktivist-*, *empirist-*, *feminist-*, *ockultistisk* osv. (12 andra exempel anföras V, 533, och i det hela har jag antecknat 114 exempel, ett antal som dock kan rätt mycket ökas [1]);

-it i *abderit-*, *(pre)adamit-*, *amalekit-*, *annamit-*, *bandit-* (Fröding [2]), *bronkit-*, *charit-*, *eremit-*, *hermafrodit-*, *hickmanit-*, *hussit-*, *hypokrit-*, *ismaelit-*, *israelit-*, *jakobit-*, *jesuit-*, *kalmarit-*, *kanaanit-*, *karmelit-*, *kosmopolit-*, *levit-*, *melinit-*, *midianit-*, *moabit-*, *moskovit-*, *ninivit-*, *parasit-*, *(pre)rafaelit-*, *samarit-*, *schiit-*, *(anti)semit-*, *sunnit-*, *sybaritisk* m. fl., t. e. den lägre stilens *åmålitisk* o. d. (se V, 377);

[1] Leksell, *Sv. Rimlexikon* har blott 71 exempel.

[2] Se Berg i Språk och stil XVI, 147.

-iv i *perspektiv-, recitativisk*;

-od i *antipod-, episod-, epod-, metod-, period-, rapsod-, synodisk*;

-on i *amason-, breton-*, cyklon-* (jfr *-ån* här nedan), *lazzaron-, slavon-*, telefon-* (jfr *-ån*), *teutonisk**;

-ot i *cypriot-, epirot-, helot-, idiot-, kandiot-, patriot-, zelotisk*;

-u i *baku-, hindu-, marabuisk*;

-uck i *kalmuck-, mameluckisk*;

-ul i *(h)erul-, somnambul-, tamul-, vogulisk*;

-urg i *dramaturg-, kirurg-, liturg-, metallurgisk*;

-yf i *apokryf-, hieroglyf-, logogryfisk*;

-åf i *filosof-, teosofisk*;

-åg i *demagog-, isagog-, pedagogisk* samt afledningar till följande (48) ord på *-log*: *algolog-, alkoholog-, antropolog-, arkeolog-, astrolog-, bakteriolog-, balneolog-, biolog-, demolog-, dialog-, egyptolog-, embryolog-, entomolog-, etnolog-, etymolog-, filolog-, fonolog-, fraseolog-, frenolog-, fysiolog-, genealog-, geolog-, gynekolog-, hippolog-, histolog-, hymnolog-, klimatolog-, kraniolog-, ideolog-, iktyolog-, meteorolog-, mineralog-, monolog-, morfolog-, mytolog-, neolog-, oftalmolog-, ornitolog-, osteolog-, paleontolog-, patolog-, pomolog-, psykolog-, sinolog-, sociolog-, teknolog-, teolog-, typolog-, zoologisk*;

-ål i *hyperbol-, symbolisk*;

-åm i *agronom-, anatom-, astronom-, binom-, ekonom-, fysionom-, gastronom-, polynomisk*;

-ån i *cyklon-* (jfr *-on* här ofvan), *demon-, mikrofon-, telefonisk* (jfr *-on* här ofvan);

-ång i *diftong-, monoftong-, triftongisk*;

-ånj i *bourgogn-, gascognisk*;

-åp i *cyklop-, filantrop-, misantrop-, periskopisk* samt de sex andra exempel på *-skopisk* som anföras V, 538;

-år i *metafor-, meteorisk*;

-års i *bofors-*, söderforsisk** m. fl. dylika;

-ås i *borås-*, *västeråsisk* m. fl. dylika;

-åt i *anekdot-*, *despotisk*;

-ått i *donquijott-*, *hugenott-*, *sanskulottisk*;

-är i *atmosfär-*, *chimär-*, *hemisfär-*, *militärisk* (jfr *voltairisk* hos Brinkman [1]).

Härtill komma följande fall, som i fråga om de till grund liggande substantivernas helstarka ändelser (här äfvenledes alfabetiskt ordnade) äro hvart för sig — som det tyckes — enastående:

panama-, *arab-*, *korag-*, *autodidakt-*, *dityramb-*, *normand-*, *bretagn-*, *strateg-*, *aztek-*, *gael-*, *iber-* (jfr *tegnerisk* Hammarsköld, Törneros [2]), *nabob-*, *mongol-*, *burgund-*, *azur-*, *tungus-*, *anakolut-*, *daktyl-*, *idyll-*, *eskimå-*, *plebej-*, *dialekt-*, *rebell-*, *hellen-**, *albigens-*, *tjerkess-*, *anapest-*, *majestätisk*. Jfr *livinisk* (: *Livijn*) Hammarsköld [1] (och ä. nsv. *latinisk* [3]) och *paradoxisk* ofvan s. 281 not 2.

Undantag från regeln att substantivet förblir oförändradt före *-isk* utgöra blott bildningar till ord på *-ik* och *-ism*, i det att dessa ändelser försvinna och deras accent förlägges till stafvelsen näst före *-isk*. Sådana bildningar uppträda till ord på

-ik i *asept-*, *ballist-*, *dietet-*, *diplomat-*, *ecklesiast-*, *ekvilibrist-*, *florist-*, *got-*, *herald-*, *hermeneut-*, *hydraul-*, *karakterist-*, *keram-*, *klass-*, *kosmet-*, *naut-*, *obstetr-*, *oftalmiatr-*, *pediatr-*, *propedeut-*, *stat-*, *systemat-*, *terapeutisk* m. fl., se V, 537, där 50 andra exempel anföras;

-ism i *astigmat-*, *cyn-*, *fanat-*, *galvan-*, *organ-*, *reumatisk*.

γ) Flerstafviga substantiver med halfstark (eventuellt alternativt helstark eller halfsvag) ultima och utan upptakt ligga till grund t. e. i *afgud-*, *asfalt-*, *augsburg-** (jfr V, 536),

---

[1] Se Östergren, a. st., s. 45.

[2] Östergren, a. st., s. 43.

[3] Se Noreen-Meyer, a. st., s. 1, r. 9 och 2, 33.

*brandenburg-** m. fl. på *-burg*, *heidenstam-**, *hottentott-**, *lilleputt-*, *medeltid-* (se V, 539), *mened-*, *paradis-* (äfven hörande till b, *α* här nedan), *savolaks-**, *strängnäs-*, *upprorisk* samt inemot ett tjog bildningar till grammatiska termer på *-iv* såsom *ablativ-*, *ackusativ-*, *adjektiv-*, *appellativ-*, *dativ-*, *diminutiv-*, *genitiv-*, *imperativ-*, *infinitiv-*, *komparativ-*, *konjunktiv-*, *lokativ-*, *nominativ-*, *optativ-*, *substantiv-*, *vokativisk* m. fl. Jfr de hos något äldre författare förekommande [1] *framtidisk*, *förflodisk* (båda hos Almquist), *hundsfottisk* Hammarsköld, *näktergalisk* Almquist, *självmordisk*, *spitsbofvisk* och sådana fall, där vi nu ha *-sk* såsom *adlerbethisk* Palmblad, *bonapartisk*, *fosterlandisk*, *leopoldisk* Atterbom, Livijn, Palmblad, *lundbladisk* Hammarsköld, *robespierrisk*, *stockholmisk* Atterbom, Palmblad; jfr ä. nsv. *nederländisk*, *norländisk*, *uthländisk*, *östgötisk* [2].

b) Flerstafviga på trycksvag stafvelse slutande substantiver förbli vid suffixets tillläggande nästan aldrig fullt oförändrade, såsom dock fallet är med t. e. *elsassisk* och *kaschmirisk*. Utan det vanliga är, att före *-isk* substantivet uppträder mer eller mindre omstöpt på något af följande tre sätt:

α) Med hufvudaccenten flyttad till stafvelsen näst före *-isk*. Om då denna stafvelse innehåller *i*, blir dettas kvalitet ej nämnvärdt förändrad, t. e. *davidisk*, *paradisisk*, *sanskritisk* (: *Da'vid* osv.); ett undantag utgör dock *tune'sisk* (: *Tu'nis*). Andra vokaler ändras däremot från korta öppna till långa slutna, alltså:

a till *ɑ* i *balsam-*, *cesar-*, *gustav-*, *nektar-*, *oskar-*, *satanisk*;

ə till *e* eller *o* (eller *ɑ*) i *eter-*, *jafet-*, *numerisk* (: *nummer*), resp. *apostol-*, *hyperbol-*, *parabolisk*;

o (öppet *å*) till *o* i *babylon-**, *kalydon-**, *kanon-* (: *ka'non*), *lacedemon-**, *maraton-**, *solonisk** samt *exekutor-*, *in-*

[1] Se Österqren, a. st., s. 45, och Berg, Språk och stil XI, 257.

[2] Se Hellquist, *Stud. i 1600-talets svenska*, s. 221 f.

kvisitor-, *motor-*, *retorisk* och de 24 exempel på *-atorisk*, som anföras V, 535;

u till *u* i *febus-*, *talmudisk*.

β) Förkortadt genom:

*Synkope af:

-əl i *bibl-*, *cyklisk* (jfr däremot *apostolisk* osv. ofvan under *α*);

-ən i *norbottn-*, *västerbottn-*, *österbottnisk*;

-ər i *barometr-*, *cylindr-*, *dioptr-*, *hexaedr-*, *metr-*, *oktoedr-*, *termometrisk* (jfr däremot *eterisk* och *numerisk* ofvan under *α*);

** Apokope af:

-a i *bokhar-*, *edd-*, *eubö-*, *karrar-*, *kore-*, *vedisk*; jfr hos något äldre författare sådant som *dvalisk* Sturzen-Becker; *papegojisk* Thorild, *runisk*, *sagisk* Almquist, *upsalisk* Palmblad [1];

-are i (*angel*)*sax-*, *förför-*, *förräd-* (jfr *förstörisk* Almquist), *häd-*, *svärmisk* m. fl., särskildt till indigenatsnamn (på hvilka en mängd exempel anföras V, 372 ff.), t. e. *lundens-*, *maltesisk*; jfr de på helt annat — tyskt — sätt till ord på *-are* bildade *dikterisk* och *målerisk* samt hos något äldre författare t. e. *frimurerisk*, *landtjunkerisk* Atterbom, Hammarsköld, *skriftställerisk*, *svärmerisk* [2];

-arna i *färö-*, *orknöisk*;

-as i *eneisk* (: *Ene-as*);

-e (dvs. *-ə*) i *borghes-*, *jud-*, *närk-*, *påfv-*, *tempelherr-* Fröding (jfr *herrisk* Thorild), *österrikisk*; jfr *bondisk* Almquist (och ännu finländskt) och i ä. nsv. *norgisk* 'norsk' (: *Norg-e*) [3], *skånisk* 'skånsk' [4] samt fosforisternas [5] *fichtisk*, *hallisk*, *silfverstolpisk*, *thulisk*, där vi nu behålla *-e* och tillfoga suffixet *-sk*;

---

[1] Se Berg, a. st.

[2] Se Berg, a. st.; Österoren, a. st.

[3] Se Pira, *Svensk-Danska förhandlingar*, s. 168.

[4] Se Hellquist, a. st., s. 222.

[5] Se Östergren, a. st.

-en (dvs. *-ən*) i *aganipp-, atlant-, bad-, bengal-, brem-, böm-, egypt-, elyse-, empyre-, hess-, levant-, litau-, mär-, nord-, olymp-, preuss-, sachs-, savoj-, siebenbürg-, styg-, tyrol-*, vend-, vestfal-, zweibrückisk*;

-(i)er (dvs. *-ər*) i *angl-, armen-, assyr-, belg-, burgund-, dor-, efes-, egypt-, eol-. filipp-, galat-, gall-, ir-, kartag-, kimbr-, liby-, litau-, liv-, mag-, part-, pers-, schwab-, trakisk*;

-erna i *abruzz-, azor-, cyklad-, hebrid-, karpat-, moluck-, pyreneisk*;

-es (dvs. *-əs*) i *arkimedisk* och det vulgära *utrikisk*;

-o i *esperant-, kartag-, sapfisk*;

-um i *faktisk*;

-us i *august-, bure-, catull-, fåhræ-, gracch-, homer-, mackabe-, matte-, narciss-, neptun-, nyblæ-, peloponnes-, piræ-, ptoleme-, rhod-, terser-, tyr-, tyrtæisk* m. fl.

-ås i *dionys-, ep-, homer-, lesb-, paf-, parisk*.

*** Samtidig synkope af *-er-* och apokope af *-n* i *cyprisk* och *flandrisk*.

γ) Med accentflyttning och ty åtföljande ändring af vokalkvaliteten (på sätt här ofvan under *α* angifvits, dock att *o* här blir *ɑ*, ej *o*) och med samtidig apokope af:

-a i *kanadisk* och *megarisk*;

-e (dvs. *-ə*) i *helvetisk*;

-es (dvs. *-əs*) i *aristotel-, demosten-, herkul-, hippokrat-, mefistofel-, sokratisk*;

-s i *hero-, johanne-, kekropisk*;

-us i *efes-, kaukas-, pindar-, sardanapal-, tantalisk*;

-ås i *herostratisk* och *pindarisk*.

II. Till adjektiver höra blott ett tiotal fall såsom *analog-, animal-, genial-, ideal-* [1], *jovial-* [2], *militär-* [1], *postal-, pyramidal-* [2], *självisk* och med synkope *hednisk* (till det ål-

[1] Äfven hänförligt till substantiv.

[2] Stamordet ej upptaget i gängse ordlistor, men i mitt tycke tämligen vanligt, naturligtvis genom tyskt inflytande.

derdomliga *heden*), nästan alla i semologiskt afseende blott stilistiskt skiljande sig från sina stamord.

III. Till verber höra än färre fall, hvilka för öfrigt utom *höfvisk* (hvarom se V, 538 not 3) samtliga kunna lika väl hänföras till substantiver, t. e. *afgudisk* (jfr V, 560), *förförisk*, *förrädisk* (snarare till *förrädare* och *förräderi* än till *förråd-a*), *hädisk*, *krigisk*, *svärmisk* (till *svärma* eller *svärmare*, men icke till *svärm*); jfr hos något äldre författare *förstörisk* Almquist och *hånisk* (se V, 538 f.).

Om biformerna *-nisk*, *-sisk*, *-tisk* se här nedan; *-aisk*, *-alisk*, *-arisk* ofvan s. 170, *-atisk*, *-eisk*, *-enisk* s. 171, *-erisk*, *-esisk*, *-etisk* s. 173, *-inisk* s. 174, *-isisk*, *-istisk*, *-itisk*, *-nesisk*, *-odisk*, *-onisk*, *-orisk* s. 176, *-otisk*, *-sivisk*, *-sorisk*, *-torisk*, *-urisk*, *-usisk*, *-ålisk* s. 177, *-änsisk* s. 178; *-analisk*, *-atarisk*, *-atorisk*, *-eatisk*, *-ialisk*, *-iotisk* s. 180, *-iänsisk*, *-uarisk* s. 181; *-iniänsisk* s. 184. Om kortformerna *-sk* och *-k* se § 34.

-it,

i äldre tid liksom ännu vulgärt (se III, 383) växlande med *-et* (dvs. *-ət*), bildar supinformer till s. k. starka verber. Se vidare böjningsläran.

-ja,

fsv. *-ia* [1] (utom i *sarga*), förekommer frånsedt de nedan nämnda infinitiverna i knappt ett tjog fall, bildande;

1. Substantiver till:

a) Substantiv i *kedja* (blott stilistisk variant till *ked*), *lödja* (: *ludd*, jfr III, 215), *smedja*, *smörja* (blott svag association med *smör*), *svedja* [2] (synonym till *sved* [3]). Om hypokoristiska namn som *Aja*, *Kaja* se V, 393.

---

[1] Exempel se E. Olson, *De appellativa substantivens böjning i fsv.*, s. 64 ff., 231 ff., 425 ff.

[2] Ej i SAOL, men hos Wenström-Jeurling och Lyttkens-Wulff (1889, men ej 1911).

[3] Ej hos Wenström-Jeurling och Lyttkens-Wulff 1889, men i SAOL och hos Lyttkens-Wulff 1911. Lundell har hvarken *sved* eller *svedja*.

b) Adjekliv i *midja* (eller *medja*) till *mid*dag, -ljud, -sommar o. d. samt de oregelbundet bildade *kättja* (: *kåt*), *lättja* (: *lat*), *sedvänja* (: *van*, men kan även uppfattas såsom bildat till substantivet *sedvana* enligt a här ofvan eller medelst suffixet *-a* till verbalstammen *vänj* enligt s. 227 f. ofvan) och *sämja* (i den mån det associerar sig med *sam-s*; jfr ofvan s. 228).

c) Verb i *städja* och *vilja* till verbalstammarna *städ* och *vill*.

2. Verber till:

a) Substantiv i *härja*, *läppja*, *nyttja* (: *nytt-a*), *svedja* och de oregelbundet bildade *färja* (om detta ännu associeras med *far*kost, -vatten o. d.), *lödja* (: *ludd*, jfr ofvan 1, a), *sarga* (om det ännu associeras med *sår*; etymologiskt hör det närmast till adjektivet *sårig*), *vädja* (: *vad*).

b) Oböjligt ord blott i *främja* (om det ännu associeras med *fram*).

Om *-ja* såsom infinitivändelse i *glädja*, *städja*, *stödja*, *vilja* m. fl. till verbalstammarna *gläd* osv. se böjningsläran.

-jan

förekommer väl blott i substantivet *tillbedjan* till verbalstammen *bed*.

-je

förekommer blott i substantiverna *glädje* (: *glad*), *löje* (: *le*!), *vilje* (arkaiserande för *vilja* samt i uttrycket »göra till *viljes*») och hypokorismer som *Moje* 'Morits', *Peje* 'Per' (se V, 393) samt i det oböjliga *hvarje* (stilistisk variant till *hvar*).

Om biformen *-dje* se ofvan s. 249, om *-tje* se nedan.

-jåm

förekommer blott i det ålderdomliga uttrycket »den som sviker i *dryckjom* sviker ock i androm *styckjom*» (: *dryck*, resp. *styck-e*) och det därur lösgjorda *dryckjom*.

-jån

förekommer blott i bärnamnet *tränjon* (synonym till *tran*bär).

-ka

är numera föga användt, bildande:

1. Verber till:

a) Adjektiver i *blidka, dyrka* (upp ett pris), *halka* (: *hal*), *jämka* (: *jäm-n*), (för)*sinka* (: *sen*),? *snarka* (i fall det möjligen ännu låter associera sig med *snarr*verk, hvarom se III, 446 f.), *svalka* (: *sval*), *torka* (: *torr*), *ömka* (i den mån det ännu kan associeras med *öm*).

b) Substantiver i *holka* (: *hål*), *idka, knarka* (: *knarr*), *löska* (: *lus*, pl. *löss*), *spjälka* (: *spjäl-a, -e*). *Vanka-s* associeras väl nu ej längre med *vån*.

c) Oböjliga ord i *jaka, neka* (: *nej*!), *samka* (: *samm-an*), *tveka* (om det associerar sig med *tve*hågsen o. d.).

d) Verbalstam blott i *vricka* till *vrid* (men svag association).

2. Substantiver till:

a) Substantiv i *anka* (: *and*; om den sannolika utvecklingsgången se III, 422 not 3), *blacka* (: *blad* med assimilation *dk* > *kk* såsom i *snickare, öcken* m. m.), *fränka* (om det ännu associeras med *fränd-e*; jfr III, 422), *harmo'nika* (: *harmoni'*), *Marika* (: *Mari-a*), *ryska* (: *ryss*; egentligen *ryss-ska*), *rörka* (på gevär).

b) Adjektiver i *halka* (: *hal*), *svalka* (: *sval*), *torka* (: *torr*). *Änka* associeras säkerligen ej längre med *en*.

Om biformen *-ska* se s. 322, om *-erska* s. 346, *-ika* (och *-iska*, uttaladt *-ifa*) s. 348, *-is'ka* ofvan s. 176, *-ys'ka* s. 177.

-ke

uppträder blott i hypokorismer såsom *Danke, Jonke* o. d. (se V, 393) samt i *manke* (om detta ännu associeras med *man*).

-ken,

lån från lty. (utom i *öken*. eller *öcken*, fsv. *ōdhkn*), förekommer utom i hypokorismer såsom *Fiken* (: *Fi-a*, *Sofi*), *Lisken*, *Majken* o. d. (se V, 393) blott i *fanken* (: *fan*; jfr III, 437) och dess efterbildning *håken* (: hin *håle*; jfr III, 148) samt det nyssnämnda *ö(c)ken* (: *öd-e*). *Fröken* associeras väl ej längre med *fru*.

-ker,

i allmänhet lån från ty., är — frånsedt det enastående ålderdomliga »*lösker* karl» (: *lös*) — substantivbildande i omkring hundra fall (nästan alla virtuella konkreter), där det alltid föregås af *i*. Dessa substantiver på *-i-ker* korrespondera med adjektiver på *-i-sk*, t. e. *algebrai-*, *analyti-*, *aristoteli-*, *bukoli-*, *cyni-*, *cyrenai-*, *eklekti-*, *elektri-*, *elektrolyti-*, *epigrammati-*, *epilepti-*, *fanati-*, *flegmati-*, *gnomi-*, *(a-, geo)gnosti-*, *hekti-*, *hereti-*, *koleri-*, *parlamentari-*, *peripateti-*, *(ny)platoni-*, *prosai-*, *reumati-*, *sangvini-*, *satiri-*, *schismati-*, *skepti-*, *sokrati-*, *stoi-*, *synopti-*, *synteti-*, *teoretiker* (till resp. *algebrai-sk* osv.) m. fl., af hvilka mer än ett dussin kunna fattas som bildade till substantiver på *-i'* med hufvudaccenten flyttad till näst föregående stafvelse, t. e. *akade'mi-*, *allegori-*, *elegi-*, *fysionomi-*, *geometri-*, *hysteri-*, *ironi-*, *kemi-*, *magi-*, *melankoli-*, *neurasteni-*, *prosodi-*, *psykiatri-*, *symfoniker*, och ett drygt femtiotal alternativt som afledningar på *-er* till substantiver på *-i'k* med likadan accentflyttning (jfr ofvan s. 261), t. e. *dramatik-*, *erotik-*, *historik-*, *klassik-*, *komik-*, *praktik-*, *systematik-*, *tragik-* osv. (se vidare V, 343, där 44 andra dylika fall anföras).

-kus,

lån från lat., är en blott stilistisk variant till *-ker* (se föreg.), bildande ett knappt tjog substantiver, i hvilka det alltid föregås af *-i*. Dessa ord på *-i-kus* korrespondera med adjektiver på *-i-sk* t. e. *akademi-*, *histori-*, *klassikus* m. fl., af hvilka de flesta äfven kunna uppfattas som afledningar på

-us till substantiver på *-i'k* med accenten flyttad till föregående stafvelse, t. ex. *logik-, praktik-, skolastikus* osv. (se V, 343, där 12 andra dylika exempel anföras). Enastående äro *fiffikus* och *lustikus* till adjektiverna *fiffi-g* och *lusti-g*.

-la

hör till de jämförelsevis mindre använda suffixerna. Det bildar:

1. Substantiver, som ansluta sig till:

a) Dopnamn, dels kvinnliga såsom de hypokoristiska *Ella* 'Elin', *Julla* 'Julia', *Malla* 'Malin' o. d. (se vidare V, 394, där drygt ett dussin dylika anföras) samt det icke hypokoristiska *Isabella* (: *Isabel*), dels manliga såsom *Axella, Daniella, Emanuella* (*Imanuella*), *Samuella*.

b) Andra substantiver, t. e. dels hypokorismer såsom de något vulgära *prilla* 'preliminärexamen', *pulla* 'pulang', dels några bildningar till substantiver på *-a* (som saknas före *-la*) såsom *kvissla* (: *kvesa*), *skrynkla, strimla* (: *strimma*), *ögla*, på konsonant blott *vassla* (: *vatt-en*).

2. Verber, anslutande sig till:

a) Substantiver i *kidla* (eller *killa*), *kissla* (: *kiss-e*), (*för*)*konstla, nåtla*, (*in*)*nästla* (: *näst-e*), *ringla, skrynkla* (: *skrynk-a*; äfven till verb, se nedan b), (af-, in-, ut)*veckla*.

b) Verber i *harskla, skrilla* (: *skrid-a*), *skrynkla* (jfr ofvan under a), *skymla* (: *skymm-a*), *sprattla* (: *spritt-a*; jfr V, 609 och 641 samt om etymon III, 447).

c) Oböjligt ord blott i *kringla* (om det ännu associeras med *kring*) och *samla* (: *samm-an*).

3. Oböjligt ord i *särla* (om det möjligen ännu associeras med *sent* och *sedan*).

Om biformen *-sla* se s. 326.

-le

bildar blott hypokoristiska substantiver såsom *Kalle, Olle* eller

dille, kille, rölle o. d. (se vidare V, 393 f., där 31 exempel anföras).

Om biformen *-sle* se s. 326.

-ler,

lån från ty., bildar några familjenamn till ortnamnsmaterial, t. e. *Gissler* (: *Giss-ö*), *Sandler, Stadler, Sundler* (jfr V, 438).

Om biformen *-tler* se s. 330.

-lig,

dels af fsv. *-lik*, y. *-ligh*, dels substitueradt för lty. *-lik*, hty. *-lich* [1], är ett af våra vanligaste suffixer. Jag har antecknat 351 exempel — frånsedt några tjog som höra till de icke få utvidgade biformerna — ett antal som nog kan åtskilligt ökas, eftersom suffixet är alltjämt produktivt. Det bildar uteslutande adjektiver, vanligen till substantiver eller verber (eller bådadera samtidigt), jämförelsevis sällan till adjektiver och ytterst sällan till ett oböjligt ord.

I fråga om betydelsen äro hithörande ord förnämligast af följande slag:

1. Möjlighetsparticipier (jfr V, 554 ff. och 564 f., där 84, resp. 58, alltså tillsammans 142 exempel anföras), t. e. *böjlig, ätlig*.

2. Genetiska (jfr V, 544 f., där 110 exempel anföras), t. e. *kunglig, äktenskaplig*.

3. Attribuerande (jfr V, 515, där 70 exempel anföras), t. e. *hederlig, ungdomlig*.

I morfologiskt afseende höra exemplen, såsom ofvan nämndt, till någon af följande fem hufvudgrupper, af hvilka den första och den tredje äro de ojämförligt största:

I. Till substantiver höra de flesta fallen (143 an-

[1] Se vidare Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv*, s. 35.

tecknade, frånsedt de 58 som anföras nedan under II). Vi kunna här urskilja tre hufvudsakliga underafdelningar:

a) Substantiver slutande på konsonant eller tryckstark sonant (107 fall) tillägga med få, nedan under *α—γ* angifna, undantag suffixet utan vidare, t. e. *afsikt-*, *akter-*, *allvar-* (jfr *α* här nedan), *anstöt-*, *aptit-*, *baron-*, *besked-* (som väl dock numera näppeligen kan associeras med *besked*), (ur)*bild-*, *biskop-* (jfr *α* nedan), *bok-*, *bokstaf-* (jfr *α*), *broder-*, (hvar-, sön)*dag-*, *dotter-*, *ed-*, *eftertryck-* (jfr *uttryck-* nedan under II, b), *egendom-* (numera dock svårligen associabelt med *egendom*), *enhet-*, *fack-*, *fader-*, o*fason-*, *fest-*, *figur-*, *fint-*, (mellan-, o)*folk-*, (o)*form-*, *fred-*, *förmån-*, *försåt-*, *gemyt-*, *grund-*, *gud-*, *gudstjänst-*, *hertig-* (jfr *α*), *hus-*, *högtid-* (jfr *α*), *höst-*, *jungfru-* (jfr *α*), *kamrat-*, *kloster-*, *konstnär-* (jfr *α*), *krist-* (till det arkaiska *Krist*), *kung-*, *kön-*, *lag-*, *landskap-*, *magistrat-*, *majestät-*, *mak-*, *man-*, *men-*, *minut-*, *moder-*, *moster-*, o*emotstånd-*, *munart-*, *nation-* [1], *natt-*, *natur-*, *nord-*, o*nos-*, *person-*, (dom-) *prost-*, *punkt-*, *reson-*, (hufvud)*sak-*, *sed-*, *skam-*, (hand)*skrift-*, *son-*, *sorg-*, (skrift-, sär)*språk-*, (mellan)*stat-*, *stund-*, *svek-* (jfr *svik-* nedan under III, b), *syd-*, *syskon-*, *syster-*, *termin-*, *ungdom-* (jfr *α*), *uppsåt-*, *urkund-*, *ursprung-* (jfr *α*), *verk-* (numera dock svårligen associabelt med *verk*), *vetenskap-*, *vidunder-* (jfr *α*), *villkor-*, *vinter-*, *vår-*, (gäst-, kär)*vän-*, *vänskap-*, *växt-*, *ålderdom-*, *år-*, *äktenskap-*, *öfversikt-*, *ögonblicklig*.

Särskilda oregelbundenheter visa sig i följande fall:

α) Hufvudaccenten flyttas till stafvelsen näst före *-lig* i *auktor-*, *kurator-*, *professor-*, *rektor-*, *senatorlig* och nästan undantagslöst i *gudomlig* samt mer eller mindre allmänt i de redan ofvan anförda *allvar-*, *biskop-*, *bokstaf-*, *hertig-*, *högtid-*, *jungfru-*, *konstnär-*, *ungdom-*, *ursprung-*, *vidunderlig* (jfr II, 348, 350 f., 356 och 412).

[1] Se LINDER, *Regler och råd*, 3 uppl., s. 137.

β) Stympning af substantivets ändelse visa *lekamlig* (: *lekam-en*) och *omständlig* (: *omständ-ighet*).

γ) Inre vokalförändring företer *tillgänglig* (: *tillgång*).

b) Substantiver på trycksvagt *-e* (dvs. *-ə*) sakna nästan alltid denna ändelse före *-lig*. Undantag utgöra blott *samhällelig* (jfr V, 545) och det vacklande *and(e)lig*. De öfriga af mig antecknade tjugo exemplen äro: *efterdöm-*, *friherr-*, *(kur)furst-* (dock *furstelig* t. e. hos Wirsén), *föredöm-*, *godtyck-*, *gref-*, *han-*, *löj-*, *påf-* (dock *påfvelig* Wennerberg), *res-* (jfr III, 188), *sinn-*, gammal-, ny*testament-*, *tim-* (numera nog ej associabelt med *timm-e*, men väl med *lagtima*, *urtima* och »i *hedentima*»), *undersåt-*, *åbäklig*.

Särskilda oregelbundenheter uppträda i följande fall:

α) De få ord på- *-are*, som anta *-lig*, utbyta *-ar* mot *-ər-*, t. e. *(med)borgerlig* [1], *kejserlig*, *(borg)mästerlig* och *ridderlig*.

β) Ord på *-else*, som anta *-lig*, förlora förstnämnda ändelse, t. e. *vidskeplig* till *vidskep-else* (jfr *bedröflig*, *föraglig*, *förskräcklig* m. m. nedan under III).

c) Substantiver på trycksvagt *-a* sakna genomgående detta före *-lig*, t. e. (13 fall antecknade) *and-*, *far-*, *hjärt-*, *hon-*, *kvinn-*, *kyrk-*, *mått-*, *nes-*, *red-* (om det ännu associeras med »göra *reda* för sig»), (sed)*van-*, *våd-*, *ytlig* och det oregelbundet bildade *mänsklig* (: *människ-a*).

II. Till substantiver och verber samtidigt äro följande (58) fall hänförliga:

a) Substantivet ändas på konsonant eller tryckstark sonant, verbalstammen däremot på *-a*, som saknas före *-lig*, i (37 fall) *behag-*, *besvär-*, *bevis-*, *bruk-*, o-, svår*bot-*, *död-*, *fog-*, *förakt-*, *fördärf-*, *försvar-*, *förtret-*, *harm-*, för*hat-*, *hån-*, på*lit-*, *ljud-*, *lof-*, *miskund-* (jfr II, 356), *misshag-*, gudsnåd- (: *nåd* och »Gud *nåde* oss»; jfr II, 341), *oro-*, *rim-* (: »*rim* och

[1] Förr *borglig*, se Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 65.

reson» och »*rimma* sig»), (o)*skick-*, *skymf-*, *slut-*, *smak-*, o*straff-*, (stor)*ståt-*, *sällskap-*, *tarf-* (dock väl svårligen ännu associabelt med *tarf* och *tarfva*), (o)*tröst-*, *ursäkt-*, *äfventyrlig*. Ändas verbalstammen på *-ra* med föregående konsonant, utbytes *-r-* mot det i substantivet redan föreliggande *-ər-*, t. e. *heder-*, *jämmer-*, o*klander-*, (för)*underlig*.

b) Substantivet och verbalstammen ändas båda på konsonant eller tryckstark sonant i (10 fall) *begär-*, *beröm-*, *bräck-* (: »läck och *bräck*» och *bräck-a*), (af-, o-, be)*hjälp-*, (o-, till)*råd-*, *syn-* (: *syn* och *syn-as*), *tro-*, ut*trycklig* samt med vokalförändring i förhållande till substantivet *behöflig* (: *behof*) och till verbet ögon*skenlig* (om detta numera associeras med *sken* och *skin-a*).

c) Substantivet och verbalstammen ändas båda på *-a* i (9 fall) *fas-*, *lyck-*, *lämp-*, o*mut-*, *pin-*, *skad-*, *syr-* (äfven till den verbalstam på konsonant som förekommer i »det står och *syr*»), (o)*änd-*, *ärlig* (numera blott svag association med *ära*).

d) Substantivet ändas på *-e* (*-ə*) och verbalstammen på konsonant i om-, ut*byttlig*, på *-a* i *omskifttlig*.

III. Till verbalstammar höra följande två grupper (124 fall antecknade utom de 58 ofvan under II anförda):

a) Verbalstammen ändas på *-a*, som saknas före *-lig* (65 fall), t. e. (o)*anskaff-*, (o)*antast-*, *bedröf-*, *beklag-*, o*betving-*, o*efterhärm-*, o*efterrätt-*, (lätt-, svår)*fatt-*, *förarg-*, *fören-*, *förfär-*, *förklar-*, *förklen-*, till*förlit-*, *försmäd-*, *förson-*, *försum-*, o*förvansk-*, *gruf-* (: *grufva* sig), (lätt-, o-, svår)*handter-*[1], o*hygg-* (: vulgärt »*hygga* till sig»), för-, oomkull*kastlig*, o*kuf-*, o-, svår*kugg-*, *missfirm-*, o*mist-*, o*mätt-*, o(för)*nek-*, (o)*omtvist-*, (på)*pass-*, vulgärt o*pet-*, *pryd-*, o*reger-*, *rel-*, *ro-*, o*rubb-*, oomkull*runk-*, o*rygg-*, *sir-*, *skap-* (om det ännu kan associeras med *skapa* sig), ogenom-, å-, öfver*skåd-*, *tillämp-*, *tjän-*,

[1] Detta samt *oregerlig* och *ovärderlig* utgöra de enda bildningarna på *-lig* till verber på *-era*.

otapp-, *outgrund-*, *outhärd-*, *outplån-*, *outrannsak-*, *outrot-*, *outtrött-*, oaf-, *påvis-*, *ovärder-*, *ynk-*, *älsk-*, *öf-* (svag association med *utöfva*), *oöfverträff-*, *ömk-*, *önsklig*. Ändas verbalstammen på *-ra* med föregående konsonant, utbytes *-r-* mot *-ər-*, t. e. *erforder-*, *oförbätter-*, *föränder-*, *oväger-*, af-, (o)-*förytterlig*. Särskilda oregelbundenheter visa *hisklig* (i ä. nsv. äfven *hislig* till *hisna*, under det att *hisklig* utgår från den i ä. nsv. jämte *hisna* förekommande äldre formen *hiskna* [1]) och *oförvitlig* (: *förevita*, i ä. nsv. *förvita*).

b) Verbalstammen ändas på konsonant eller tryckstark sonant i (59 fall) (o)*afhänd-*, *antänd-*, (o)*begrip-*, *obeskrif-*, (o)*bestick-*, *obestrid-*, (o)*bevek-*, (o)*böj-*, (o)till-, veder*bör-*, (o)*dug-*, för-, svårbe*döm-*, (o)*eftergif-*, hän-, (o)jäm-, ut*för-*, *förbind-*, *oförd röj-*, *oförgät-*, *förskräck-*, *förtro-*, (o)*genomträng-*, (o)an-, (o)för-, hand*grip-*, (med-, o)*gör-*, *höf-* (om det associeras med *höfvas*), fram-, full-, ofrån-, (o)åt*kom-*, (o)igen-, omiss*känn-*, o*lid-*, (o)för-, oaf-, oefter-, (o)till-, öfver*låt-*, o-, svår*läk-*, (o)*läs-*, (oupp)*lös-*, (o)*märk-*, o*mät-*, *rym-*, *rys-*, (o)till-*räck-*, (o)*rör-*, (o)genom*skin-*, an*skräm-*, o(ut)*slit-*, o(ut)*släck-*, svårbe-, (o)öfver*stig-*, (o)*svik-*, oemot-, o(ut)-, ovederi*säg-*, (o)af-, (o)er-, (o)öfver*sätt-*, (o)an-, (o)emot-, oin-, på*tag-*, (o)*tyd-*, be-, efter-, miss-, upp*tänk-*, (o)*umbär-*, (o)*undvik-*, *uppbygg-*, *oupphör-*, *outnöt-*, *outtöm-*, *ovederlägg-*, *vederstygg-* (: *styggas vid*), *ät-*, (o)*öfvervinnlig*. Inre vokalförändring uppvisa *bedräglig* (: *bedraga*), (o)för-, (o)till-, ound*gänglig* (till preteritalstammen af *gå*) och *treflig* (: *trifvas*) [2].

IV. Till adjektiver höra följande (22) fall, af hvilka de flesta semologiskt föga skilja sig från sina utgångsord: *allmän-* (jfr II, 350), *bekväm-*, (otids)*en-* (jfr ock *enlig-t*), *fåfäng-*, *förnäm-*, *glad-*, *kär-*, *lik-*, *ljuf-*, *lång-*, *lös-* (jfr ofvan under II b), *ren-*, *rik-*, *rund-*, *sjuk-*, *skenbar-* (jfr II, 356),

[1] Jfr NOREEN, *Altschwed. gramm.* § 314.

[2] Om detta ords äldre betydelse 'som trifves, frodas o. d.' se W. CEDERSCHIÖLD, Språk och stil XVI, 248 ff.

synbarlig (jfr II, 356). Oregelbundenheter visa *innerlig* (: *inr-e, inner-st*), *somlig* (: *som-t*), *vanskaplig* (: *vanskap-ad*), *ypperlig* (: *ypper-st*) och *ytterlig* (: *yttr-e, ytter-st*).

V. Till oböjliga ord fogas *-lig* blott i *ungefärlig, västlig* och *östlig* (*ostlig*, jfr V, 544 not 3) samt i det vulgära — dock redan hos Stiernhielm och Tranér förekommande[1] — *förgäflig* (: *förgäfv-es*). Pl. *samtliga* associeras väl åtminstone numera icke med *samt*.

Om biformerna *-nlig, -slig, -tlig* se här nedan, *-elig* s. 340, *-erlig* s. 346, *-e'rlig* ofvan s. 173, *-nä'mlig* s. 215, *-u'rlig* s. 177, *-än'tlig* s. 178.

-ling,

från fsv. eller ty. *-ling* (utvidgad biform till det ofvan s. 273 behandlade *-ing*), i ett och annat fall också genom suffixutbyte härstammande från fsv. *-linge* eller *-lung(e)*, bildar uteslutande substantiver och detta:

1. Till substantiver i dels minst ett par tjog familjenamn, bildade på grundval af ortnamnsmaterial (jfr V, 433), t. e. *Ask-, Asp-, Berg-, Bjur-, Björk-, Bod-, Bro-, Djur-, Elf-, Fors-, Hammar-, Hed-, Hult-, Hög-, Löf-, Malm-, Nor-, Nord-, Ris-, Rud-, Sand-, Sjö-, Stad-, Sund-, Svart-, Sved-, Sö(de)r-, Torp-, Upp-, West-, Vetter-, Wrel-, Zetter-* (: *säter* i dialektformen *sätter*, men med dekorativ stafning), *Åker-, Ör-, Öst(er)ling* m. fl. (ty suffixet är på denna punkt alltjämt produktivt); dels ett drygt dussin andra fall såsom *benling*, sjötermen *fingerling, gunstling*, svamparten *pepparling, ättling* samt med större eller mindre förändring af stamordet *afkomling* (: *afkomm-a*), växtnamnet *bändling* (: *band*), *gässling* (: *gås*), *hämpling* (som dock nu väl ej längre associeras med *hamp-a*), *killing* (: *kid*), *kräkling* '*kråk*bär', det väsentligen dialektala *källing* '*katt*unge', *pyssling* (: *pys*), (fjäll)*skifling* (: *skifv-a*), *yngling*(aätten, till *Yng-ve*; jfr nedan under 2), *änkling* (: *änk-a*).

[1] Se Berg, Språk och stil V, 217.

2. Till adjektiver i *förstling*, fisknamnen *grönling* och *hvitling*, *sjukling*, *vekling*, *vildling* (Strindberg) samt, med delvis betydande ändring af utgångsformen, *främling* (: *främm-ande*), *krympling* (: *krump-en*), *nykomling* (: *nykomm-en*), *vanskapling* (: *vanskap-ad*, *-lig*) Bo Bergman [1] och *yngling* (: *ung*; jfr ofvan under 1).

3. Till verber i sjötermen *bärling*, *odugling*, *gräfling*, *inträngling* [2] (efter ty. *eindringling*), *lärling*, *stickling*, *uppkomling* samt — de enda fall då verbalstammen slutar på *-a* — *älskling* och Heidenstams *ömkling*.

4. Till oböjligt ord blott i *fyrling* (: *fyr-a*; jfr suffixet *-lling*).

Om biformerna *-lling* och *-sling* se här nedan, resp. s. 327.

-lla

förekommer blott i *förbrylla* till *bry*.

-lling

(jfr *-ling* här ofvan) förekommer blott i de båda oregelbundet bildade substantiverna *trilling* (: *tre*) och *tvilling* (: *två*).

-lse

förekommer åtminstone i de till substantiver bildade substantiverna *häktelse*, be-, ut*märkelse* (ensamt *märkelse* väl blott i sammansättningen *märkelsedag*), *spökelse*, af-, till-*trädelse*, *täckelse*, *umgängelse* och det bibliska *efterdömelse*.

Om den fullare formen *-else* se s. 341.

-ma,

fsv. dels (i substantiver) *-me*, oblikt *-ma* [3], dels (i verber) *-ma*, är sällsynt, bildande:

---

[1] Se Dagens Nyheter 4/6 1917. Jfr Heidenstams *skröpling* (: *skröplig*) m. m.

[2] Se t. e. Dagens Nyheter 21/4 1917.

[3] Se E. Olson, *De appellativa substantivens bildning i fsv.*, s. 539 f.

1. Verber, dels till adjektiver i *fetma*, *försötma*, dels till oböjliga ord i *fjärma* och *närma*.

2. Substantiver till adjektiver i *fetma* och *sötma*.

-na,

fsv. *-na*, bildar:

A. Böjningsformer (om vilka se närmare i böjningsläran) af följande slag:

1. Bestämda pluralformer af substantiver af typerna *hästarna*, *flickorna*, *kläderna*, *handlandena*.

2. I lägre stil verbalformer af typen »jag *ser-na*, *såg-na*, har *sett-na*», där *-na* (fsv. *-na* af *hana*) representerar 'henne'.

B. Öfriga fall utgöras dels och företrädesvis af verber, dels af ett par tre substantiver.

1. Verber (83 exempel antecknade), de flesta till sin betydelse inkoativa (se V, 613, där 58 exempel anföras), i morfologiskt afseende fördelande sig på följande fyra grupper, af hvilka den första är den ojämförligt största:

a) Till adjektiver höra (62 fall) *barna* (hos Didring[1], kanske individuellt), *beskna*, *blackna*, *blekna*, *blåna*, *blötna*, *djupna*, *fastna*, *fetna*, *flatna*, (till)*friskna*, *fräckna* till, *fulna*, vulgärt *gentilna* till, *glesna*, *grofna* till, *gråna*, *gulna*, *helna*, *hesna*, *hetna*, *hvitna*, *hårdna*, *härskna* (till det mindre vanliga *härsk*; jfr *härskn-a* till *härsken* ofvan s. 239), *kalna*, *kallna*, *klarna*, *klokna* till, *kvickna*, *latna* (Brate i Eranos XV, 87), (för)*likna*, *ljusna*, *lättna*, *mjukna*, *mojna* (se III, 469), *mörkna*, *mörna*, *plattna*, *rakna*, *rikna* (T. Sällberg), *segna*, (in)*sjukna*, *skumna* (Karlfeldt), *skralna*, *skörna*, *slakna*, *slappna*, *slöna*[2], *smalna*, *stelna*, *styfna*, *surna*, *svalna*, *svartna*, *sötna*, *tjockna*, *tröttna*, *tystna*, *tätna*, *vekna* och med ändring af adjektivformen *gona* sig (: *go-d*) samt *rodna* (: *röd*).

b) Till substantiver höra (14 fall) *allvarna* (hos

[1] Se Berg, Språk och stil XVI, 147.

[2] Se Cederschiöld, Språk och stil X, 226.

Ossiannilsson [1], kanske individuellt), *höstna* [1], *kolna*, *krokna* *sårna* (etymologiskt sedt hörande till det t. e. ännu hos Bellman förekommande adjektivet *sår* 'sårig') och med ändring af substantivformen *bulna* (: *bul-a*; jfr *buln-a* ofvan s. 239), *bågna* eller *bugna* (: *båg-e*), *falna* (: *fal*aska), *flagna* (: *flag-a*), *fyllna* till (: *fyll-a*), *kikna* (: *kik*hosta), *löpna* (: *löp-e*), *ögna* (: *ög-a*).

c) Till verber höra blott *ledsna*, *lyssna*, *somna* (: *sofv-a*, men lättare associerande sig med *sömn*, se ofvan s. 233), *tråna*, (till)*ägna* (jfr *ägn-a* till *egen*, ofvan s. 239).

d) Till oböjliga ord höra blott *lossna*, *stillna* och *varsna* (: *vars-e*).

2. Substantiver blott i fisknamnet *björkna* och ett par hypokoristiska feminina dopnamn såsom *Janna* (: *Jan*) och *Minna* (: *Min-a*).

Om biformen *-sna* se s. 327, om *-ena* se s. 344.

-nad,

fsv. *-naþ* [2], bildar uteslutande substantiver, inemot fyra tjog — frånsedt sådana som blott hos äldre författare anträffats [3] — vanligen med abstrakt, dock ej sällan till resultativ konkret öfvergången, betydelse (jfr V, 477, resp. 367). Dessa bildningar ansluta sig företrädesvis till verber, men äfven till adjektiver och (sällan) substantiver.

1. Till verber höra följande fall (27 antecknade), däri:

a) Verbalstammen slutar på konsonant (14 fall), t. e. *bygg-*, *fyll-*, *gräf-* Tavaststjerna [4], (be)*kläd-*, *leds-* (jfr *ledsn-ad* ofvan s. 243), *lef-*, *lyd-*, *lyst-* (jfr *lystn-ad* s. 243), *pryd-*, *trå-* (äfven att uppfatta som *tråna-d*), *tyd-* [5], *väfnad* (jfr nedan

[1] Se Cederschiöld, Språk och stil X, 226.

[2] Se Olson, a. st., s. 487 ff.

[3] T. ex. de som från tiden 1750—1850 anföras af Berg, Språk och stil XV, 124 ff.

[4] Se Berg, a. st., s. 126.

[5] Se Berg, a. st., s. 127.

under 3) samt med ändring af verbalstammen *skillnad* (: *skilj-a*) och *trefnad* (: *trifvas*; jfr *trefn-ad* s. 243).

b) Verbalstammen ändas på *-a*, som saknas före suffixet, t. e. (13 fall) *båt-*, *förpläg-*, *förtjock-* [1], *förtät-*, *kost-*, *lätt-* (jfr 2 här nedan), *mätt-* (jfr 2), *omvård-*, *skap-*, *skep-* (i den mån det ännu associeras med *skepa* sig), *sår-* (jfr 3), *söm-* (jfr 3), *trygg-* (jfr 2), *vördnad* samt med stympning af verbalstammen *härnad* (: *här-ja*; jfr 3).

2. Till adjektiver höra (12 fall) *blå-* (äfven att uppfatta som *blåna-d*), *grå-* [2] (ej i SAOL m. m., men åtminstone från och med Leopold till och med Heidenstam och Österling [1]), *gul-* [2] (t. e. Leopold och Österling [3]), *hvit-* [2] (Ola Hansson), *hård-* [2], *lätt-* [2] (jfr ofvan 1, b), *mätt-* (jfr 1, b), *styf-* [2,3], *trygg-* (Olof Högberg, Larsson i By [4]; jfr 1, b), *tystnad* [2] och det oregelbundna *rodnad* [2] (: *röd*).

3. Till substantiver höra blott (6 fall) *fä-*, *här-* (jfr 1, b), *sår-* (jfr 1, b), *söm-* (jfr 1, b), *tjuf-*, *väfnad* (jfr 1, b).

-nda,

förekommer blott i det ålderdomliga *stånda* vid sidan af *stå*.

-nde,

fsv. *-nde*, dels inhemskt, dels sent lån från mlty. [5], bildar utom det enastående *bonde* till *bo* (om dessa ord ännu associeras med hvarandra) och *sjunde* till *sju* (med utbyte af långt slutet mot kort öppet *u*) blott böjningsformer af verbalstammar på *-a*, nämligen:

1. Presensparticipier, ofta öfvergångna till aktionella konkreter, t. e. (en) *arbetande*, *handlande*, *kärande*, *studerande*

[1] Se Berg, a. st., s. 125.

[2] Kan liksom det nyssnämnda *blånad* äfven uppfattas såsom afledning på *-d* af verb på *-na*.

[3] Se Berg, a. st., s. 126.

[4] Se Berg, a. st., s. 127.

[5] Se vidare Tamm, *Tränne tyska ändelser*, s. 5 ff.

osv. (se vidare V, 551 och 520 samt böjningsläran, resp. V, 334 f. och 345), stundom sammansatta, utan att motsvarande sammansatta verber finnas, t. e. *gen-* och *hufvudkärande, medspelande, månadsrasande* o. d.

2. Gerundier (om termen se V, 446), ofta öfvergångna till resultativa konkreter, t. e. (ett) *blinkande, meddelande, yrkande, yttrande* osv. (se vidare V, 446, resp. 366 samt böjningsläran [1]).

Om biformerna *-ande, -ende, -ånde* se resp. s. 334, 344, 351.

-nden

förekommer blott i natt-, upp-, ut-, öfver*ståndden* till *stå* (jfr suffixet *-nda* ofvan).

-ne

bildar blott ett fåtal ord:

1. Substantiverna *fäderne* [2] och *möderne* [2] till resp. *fader* och *moder* samt *linne* till *lin* (med utbyte af långt mot kort *i*).

2. Några oböjliga ord:

a) Till substantiver höra *kopparne* [2], *purpurne* [2], *silfverne* [2] (om hvilka se V, 521) och det oregelbundna *gyllne* till *gull.*

b) Till annat oböjligt ord hör blott *tillförne* [2] (: *för*).

Om biformerna *-ene, -erne, -åne* se resp. s. 345, 346, 351.

-ner,

lånadt från ty., förekommer i ett par tjog familjenamn, bildade till ortnamnsmaterial, t. e. *Ed-, Fjell-, Fors-, Hed-, Lidner* o. d. (se V, 438, där 28 exempel anföras).

-nga

förekommer blott i det ålderdomliga *gånga* vid sidan af *gå.*

-ngen

förekommer blott i (und)*fången* och participiet *gången* till resp. *få* och *gå.*

[1] Se tillsvidare Cederschiöld, *Studier öfver verbalabstrakterna*, s. 8 ff.

[2] Där *r* vanligen sammansmälter med *n* till *ŋ*.

-ning,

fsv. *-ning* [1], är ett af våra allra vanligaste suffixer. Det bildar blott substantiver, hvilka frånsedt de båda enastående fallen *drottning* (till *drott*, hvarom se III, 325) och »i *förstningen*» (till *först*) uteslutande äro aktionella abstrakter [2] (se V, 449 ff., där 65 exempel anföras), ofta öfvergående till resultativa konkreter (se V, 364 f., där 64 exempel anföras). Dessa bildningar ansluta sig med ett enda undantag — det snarast virtuellt abstrakta *bestörtning* (till adjektivet *bestört*) — samtliga till verber, t. e. *blomning*, resp. *predikning*, och detta i den stora utsträckning, att man kunde taga i öfvervägande om ej *-ning* (och i så fall äfven dess variantform *-ing*, se ofvan s. 273 ff.) borde lika väl som *-ande(t)* uppföras som en böjningsform hos verbet. Emellertid saknas dock dylika bildningar utom i en mängd mera enstaka fall äfven bl. a. vid följande verbalstamsgrupper: de på långt *e*, *i*, *ö*, t. e. *se*, *di*, *dö*; de på *-a* med föregående lång vokal, t. e. *fria*, *roa*, *dua*, *förnya*, *sjåa*, *förfäa*, *snöa*; de på trycksvagt *-iga*, t. e. *bemyndiga*, *inmundiga*, dock med undantag af *besiktiga*, till hvilken hör det oregelbundet bildade *besiktning*; de på *-j* och *-ja* med föregående konsonant annan än *l*, *n*, *r*, t. e. *tämja*, *främja*, *läppja*, *nyttja*, *stäfja*; de på *-rla* (vanligen uttaladt *-ɭa*), t. e. *porla*. Dessutom saknas naturligtvis bildningar på *-ning* hos de stora verbalgrupper som i dess ställe använda suffixet *-ing*, nämligen verbalstammar på *-la* med föregående konsonant, på *-n* och *-na*, på *-ra* med föregående långt *e* eller konsonant samt på *-rna* (uttaladt *-ɳa*); se närmare ofvan s. 274 ff. [3]

[1] Se Olson, a. st., s. 441 ff.

[2] *Tidning* associeras väl numera ej med *tid*. Om *klänning* (förr *klädning* till *klād-a*, ej till *klād-er* eller *klād-e*) se nedan s. 310.

[3] Om semologiska faktorer som möjligen mer eller mindre motverka antagandet af *-ning* (och *-ing*) se Cederschiöld, a. st., s. 41 ff., där dock såsom saknande samhöriga substantiver på *-(n)ing* upptagas många verber, till hvilka enligt min mening en dylik form bildas eller åtminstone lätteligen kan bildas.

Jag har antecknat 889 till verbalstammar hörande substantiver på *-ning*, ett antal som dock säkerligen kan högst betydligt ökas, helst dylika ord helt säkert så godt som dagligen nyskapas [1]. Frånse vi det ofvan nämnda oregelbundna *besiktning*, så fördela sig dessa mina exempel på följande tre grupper:

1. Verbalstammen ändas på *-a*, som före *-ning* saknas (637 exempel). Jag ordnar materialet efter den före *-a* gående konsonanten.

drabb-, *dubb-*, *skubb-*, af-, till*trubbning* (4 exx.);

afblad-, *and-*, *bad-*, *badd-*, *band-*, *benåd-*, *bild-*, *bland-*, *bländ-*, (upp)*båd-*, *bädd-*, *eld-*, *fulländ-*, *förgud-*, *förvild-*, (upp)*grund-*, *grädd-*, *knåd-*, *krydd-*, (för)*ladd-*, *land-*, *lind-*, *ljud-* (vid läsundervisning), *lod-*, *rand-*, (af)*rund-*, *rädd-*, *sand-*, *sked-*, be-, *åskåd-*, *snedd-*, *sprund-*, *strand-*, *städ-*, *sudd-*, *vindning* (36 exx.);

gärd-, *härd-*, *kardning* (3 exx.);

försoff-, *knuff-*, *puff-*, (an)*skaff-*, *skuff-*, *skymf-*, af-, be*straff-*, *trumf-*, *träffning* (9 exx.);

bug-, *dag-*, *dugg-*, *dragg-*, *flagg-*, *fog-*, för-, ut*frågg-*, *förslagg-*, *försvag-*, *glödg-*, *gnägg-*, *kugg-*, *köpslag-*, *lag-*, *logg-*, *lugg-*, *nagg-*, *pligg-*, *plog-*, *plugg-*, (för)*pläg-*, *rigg-*, *rugg-*, *såg-*, *trug-*, *tugg-*, *uppegg-*, *uppigg-*, *uppsnygg-*, *vagg-*, (ut)*vidgning* (32 exx.);

an-, upp*bring-*, *gung-*, *gäng-*, *inring-*, *lang-*, *slung-*, *sträng-*, *stång-*, *sving-*, på-, upp*tingning* (10 exx.);

beslöj-, *bärg-*, *fej-*, *färg-*, *färj-*, *inolj-*, *härj-*, *prej-*, *sarg-*, *talgning* (10 exx.).

afbalk-, *afplank-*, *afskrank-*, *afsmak-*, *back-*, *bak-*, *bark-*, *beck-*, *befolk-*, *behärsk-*, *bevak-*, *blank-*, *blink-*, *bock-*, *bok-*, *bruk-*, (lin-, råd)*bråk-*, *bök-*, *dik-*, *disk-*, *duk-*, för-, upp*frisk-*, *fördansk-*, *förfinsk-*, *förflack-*, *förfransk-*, *förfusk-*, *förkalk-*,

[1] En mängd i ä. nsv. brukliga, men nu ej längre använda ord på *-ning* anföras af Åkerblom, *Runii svenska rim*, s. 106 f.

förnorsk-, *förryck-*, *försink-*, *försvensk-*, *förtjock-*, *förtysk-*, *förzink-*, *glansk-*, *gransk-*, *hack-*, *halk-*, *harsk-*, *hick-*, *hvisk-*, *jämk-*, *klack-*, *klick-*, *kluck-*, *knack-*, *knak-*, *knark-*, *kok-*, *kork-*, *lack-*, (ur)*lak-*, *lask-*, *lirk-*, *lynk-*, *läsk-*, *lösk-*, *minsk-*, *mjölk-*, *mock-* (eller *måk-*), *märk-*, *nedbläck-*, *nedfläck-*, *nick-*, *pack-*, *pek-*, *pisk-*, *plask-*, (bär)*plock-*, *predik-*, *prick-*, *rak-*, *rannsak-*, *runk-*, *rusk-*, *rynk-*, *sack-*, *sammanlänk-*, *schack-*, *sink-* (t. e. af porslin), *skak-*, (be)*skick-*, *skock-*, *skolk-*, *skrock-*, (till)*skrynk-*, *slick-*, *smack-*, *smask-*, *smink-*, *snark-*, *spark-*, *spik-*, *spjälk-*, *sprak-*, *späck-*, *stack-*, (ut)*stak-*, *stick-* (af strumpor), *stock-*, *streck-*, *stuk-*, (be)*styck-*, *stånk-*, *svalk-*, *sämsk-*, *tolk-*, *tork-*, *trösk-*, *uppdyrk-*, *uppfisk-*, *uppmjuk-*, *uppsluk-*, *utsmyck-*, *valk-*, *vask-*, *veck-*, *verk-*, *vick-*, *vink-*, *virk-*, *visk-*, *vrensk-*, *vrick-*, *ök-*, *önskning* (127 exx.);

afsval-, *del-*, *drill-*, *fil-*, *fjäll-*, *fåll-*, *förtroll-*, *förtull-*, *hal-*, *hjul-*, *hushåll-*, *hyll-*, *il-*, *inbill-*, *inkil-*, *kol-*, *kväll-*, *mål-*, (ned)*myll-*, *nedsöl-*, *panel-*, *pål-*, *rull-*, *sel-*, *sil-*, *skal-*, *skol-*, *skåll-*, för-, undan*snill-*, *spel-*, *spjäl-*, *spol-*, *stråll-*, *sul-* (eller *sål-*), *svall-*, *såll-*, be-, öfver*tal-*, *trål-*, *tvål-*, *vrålning* (40 exx.);

am-, *blom-*, *brum-*, *dam-*, *form-*, *förlam-*, *förslem-*, *häm-*, *härm-*, *inram-*, *kam-*, *kram-*, *lam-* (till *lamma*), *lim-*, *skum-*, af-, upp*slam-*, *slam-*, *storm-*, *stram-*, *ström-*, *svim-*, *svärm-*, *trum-*, *tum-*, *vålm-*, *öfversvämning* (26 exx.);

dopp-, *dämp-*, *efterap-*, *fördjup-*, *förhopp-*, *förknipp-*, *förplump-*, *förpupp-*, *försump-*, *gröp-*, *gupp-*, *gäsp-*, *hop-*, (höjd-, längd)*hopp-*, *klapp-*, af-, för*knapp-*, *knopp-*, *kopp-*, *lapp-*, *läsp-*, *propp-*, *pump-*, *rap-*, *rapp-*, *rasp-*, lin-, upp*rep-*, *risp-*, för-, till*skap-*, (lag-, rätt)*skip-*, *skrap-*, *skump-*, *skvalp-*, af-, för*slapp-*, *slip-*, *slop-*, *släp-*, *snopp-*, *sop-*, *stamp-*, *stopp-*. *stymp-*, *sörp-*, *tapp-*, *tillämp-*, *topp-*, *tramp-*, *uppsnapp-*, *utskepp-*, *valp-*, *varp-*, *vipp-*, *visp-*, *ympning* (53 exx.);

affyr-[1], *afhår-*[1], *borr-*, *darr-*, *fördyr-*[1], *gar-*, *gir-*, *hurr-*, *inbur-*, *klar-* (men *förklaring* se s. 275), *knarr-*, *kur-*, *morr-*,

[1] Äfven med *-ing* i stället för *-ning*; jfr ofvan s. 275.

mur-, *nedfir-* [1], *purr-*, *sir-* (men *utsiring* jämte *utsirning*, se s. 275), *skir-*, *skorr-*, *skur-*, *sporr-*, *spärr-*, *surr-*, *tir-* (sjöterm), *tjär-*, *urspår-* [1], *virning* (27 exx.);

ans-, (af)*bas-*, *bax-*, *begräns-*, *bepris-*, *bets-*, *bevis-*, *box-*, *broms-*, (upp)*brus-*, *ets-*, *fals-*, *ferniss-*, *flax-*, *fliss-*, *fniss-*, *frus-*, *förgas-*, *förglas-*, *förskans-*, *förslös-*, *förviss-*, *gips-*, *giss-*, *glans-*, *gläfs-*, *grus-*, *harts-*, *hets-*, *hiss-*, *hunds-*, *hyfs-*, *häls-*, *kes-*, *kines-*, *krafs-*, (be)*krans-*, *krats-*, *krax-*, *krets-*, *kross-*, *krus-*, *kryss-*, *lass-*, *lits-*, *loss-*, *lots-*, *läns-*, *mums-*, *nafs-*, *nedis-*, för-, upp*ass-*, *press-*, *puls-*, *puns-*, *puts-*, *påpäls-*, *rens-*, *rus-*, *räfs-*, *rös-*, *schas-*, *skjuts-*, *skrupens-*, *sluss-*, *snus-*, *spets-*, *spis-*, *splits-*, *sprits-*, *stans-*, *studs-*, *sus-*, *svets-*, *tillyx-*, (för)*tjus-*, *vals-*, *vax-*, *vis-*, *ömsning* (80 exx.);

kors-, *pärsning* (2 exx.);

dusch-, *hyssj-*, *hässj-*, *kusch-*, *punsch-*, *vyssjning* (6 exx.);

afbröst-, *afdunst-*, *akt-*, *befrukt-*, *bet-*, *blot-*, *bojkott-*, *brott-*, *bukt-*, *bult-*, *dikt-*, *flott-*, *flytt-*, *fläkt-*, *flämt-*, *flät-*, *flöt-*, *frust-*, *fukt-*, *fäkt-*, *föranstalt-*, *författ-*, *förgift-*, *förklyft-*, *förränt-*, *förvänt-*, *gestalt-*, *gläntt-*, *glätt-*, *grymt-*, (våld)*gäst-*, upp-, öfver-*hett-*, *hojt-*, *häft-*, *häkt-*, *hämt-*, *inhöst-*, *inmut-*, *kant-*, (för)-*kast-*, *kitt-*, *klämt-*, *kratt-*, *krit-*, *kryst-*, *kvist-*, *kvitt-*, *last-*, upp-, ut*let-*, *lott-*, *luft-*, *lut-*, *mat-*, af-, ut*matt-*, *met-*, *mynt-*, *mält-*, *mätt-*, *nedsmitt-*, *nedtyst-*, *nit-*, *nyst-*, *näst-*, *pant-*, *pet-*, af-, till*platt-*, *prust-*, *prut-*, *präntt-*, (kind)*pust-*, till-, ut*pynt-*, *rast-*, *ret-*, *rikt-*, (run)*rist-*, *rit-*, *rost-*, samman-, ut*rot-*, (ut)-*rust-*, *rykt-*, (ut)*rät-*, (af-, in-, ut)*rätt-*, *röst-*, *saft-*, *salt-*, *schakt-*, *sikt-* (med gevär och med såll), *skaft-*, (under-, upp-, öfver)*skatt-*, *skift-*, *skikt-*, *skot-*, *skott-*, *skrift-*, *skylt-*, *skäft-*, *slakt-*, *slant-*, af-, an-, till*slut-*, *slutt-*, (ut)*slät-*, *smet-*, *snyft-*, *sot-*, *spont-*, *spott-*, *sprit-*, *sprut-*, sönder-, upp*sprätt-*, *spröt-*, *spänt-*, *stift-* (med stift), *stött-*, *svett-*, *svikt-*, *syft-*, *sylt-*, *såt-*, *text-*, *tomt-*, *tvätt-*, *tält-*, *tät-*, *uppvakt-*, *utklut-*, *utläst-*, *utmot-*, *uttrött-*, *vift-*, *vält-*, *yst-*, *åthut-*, *ältning* (134 exx.);

[1] Äfven med *-ing* i stället för *-ning*; jfr ofvan s. 275.

borst-, *fjärt-*, af-, för*kort-*, *nedstört-*, *snärt-*, *svärt-*, *upp-skört-*, *urartning* (8 exx.);

begåf-, (be)*döf-*, *förlof-*, *garf-*, *harf-*, *håf-*, *jordbäf-*, *kalf-*, *karf-*, *lof-*, *prof-*, *pröf-*, *ref-*, *ruf-*, *saf-*, *skarf-*, *skruf-*, *snaf-*, *solf-*, *staf-*, *stuf-*, *styf-*, *svarf-*, *sväf-*, *traf-* (af ved), *upplif-*, *vef-*, *väf-*, *värf-*, *öfning* (30 exx.).

2. Verbalstammen ändas på konsonant (246 exempel), Jag ordnar orden alfabetiskt efter verbalstammens slutljud.

bind-, (in)*bjud-*, *blöd-*, *bänd-*, *förhyd-*, *glid-*, *glöd-*, *gnid-*, *göd-*, *kläd-* (i konkret betydelse däremot *klänning*), (af-, an-, här)*led-*, *löd-*, (af-, be-, till-, ut)*red-*, *rid-*, (salpeter)*sjud-*, (ljud)-*skrid-*, *skräd-*, *smid-*, *sprid-*, (på)*späd-*, *sved-*, *sänd-*, *träd-*, *tyd-*, (an-, ny)*tänd-*, *utbred-*, *vrid-*, (an-, före)*vändning* (28 exx.);

brygg-, *bygg-*, *drag-*, *flyg-*, *gnåg-*, (för)*hugg-*, *ligg-*, (an-, be-, för-, ut)*lägg-*, *nig-*, *stig-*, *sug-*, om-, till-, upp*säg-*, in-, ut-*tag-*, *vig-*, *vägning* (15 exx.);

ansträng-, *bläng-*, (hud)*fläng-*, *häng-*, *inmäng-*, *kläng-*, *kräng-*, (för)*läng-*, *ring-*, sam-, öfver*sjung-*, *släng-*, *spring-*, (berg)*spräng-*, *stäng-*, *sväng-*, (för)*träng-*, för-, ned*tyng-*, (för)-*vrängning* (18 exx.);

afvärj-, *böj-*, *flöj-*, *höj-*, (in)*hölj-*, *kvälj-*, *lej-*, *plöj-*, *röj-*, *skölj-*, *smörj-*, *snärj-*, *svälj-*, af-, be*svärj-*, för-, ut*sälj-*, för-, om*besörj-*, *tälj-*, (ut)*tänj-*, *löj-*, om-, ut*välj-*, af-, till*vänjning* (21 exx.);

blek-, (dag)*bräck-*, *bräk-*, *byk-*, *drick-*, *dränk-*, *dyk-*, *fläk-* (eller *fläck-*), *förlik-*, *inskränk-*, *kläck-*, *knyck-*, *knäck-*, *kräk-*, *kränk-*, *krök-*, *läk-*, (an)*märk-*, (hän)*ryck-*, (hand)-*räck-*, *rök-*, *sjunk-*, *släck-*, *smek-*, (löf)*sprick-*, *spräck-*, *stek-*, (be-, in)*stick-*, *stryk-*, *sträck-*, *stäck-*, *stärk-*, *sänk-*, (an-, lag-, ut)*sök-*, *tryck-*, *täck-*, *utskänk-*, *vik-*, *vräk-*, *väck-*, *åkning* (41 exx.);

befall-, *bevill-* (till stammen i *vill*, *vill-e*, ej i *vilj-a*), *fyll-*, *fäll-*, *förgyll-*, (be)*håll-*, upp-, ut*häll-*, af-, för-, ut*kyl-*,

mal-, an-, för*mäl-*, *nedskäll-*, be-, und*skyll-*, *spill-*, (an-, be-, ut)*ställ-*, (an)*sväll-*, *urskill-* (till stammen i *skil-de*, *skil-t*, ej *skilj-a*), (för)*vällning* (17 exx.);

(för)*däm-*, (be)*kläm-*, (ut)*rym-*, *sim-*, *skym-*, för-, ut*skäm-*, (be-, för-, miss)*stäm-*, (ut)*töm-*, (upp)*värmning* (9 exx.);

(in)*dryp-*, *klipp-*, *knip-*, *knäpp-*, *krymp-*, (för)*löp-*, *nyp-*, *omdöp-*, *skärp-*, *snöp-*, *stjälp-*, *stryp-*, *slöp-*, *sup-*, *svep-*, (till)*täpp-*, *urgröp-*, *värpning* (18 exx.);

bär-, *för-*, *gör-* (men *rengöring* jämte *-görning*, se s. 277), för-, u*thyr-*, *kör-* (men *profköring* jämte *-körning*, se s. 277), *styr-* (men *ostyring*, se s. 279), *störning* (jämte *störing*, se s. 277), hvartill kommer det oregelbundna *gärning* (: *gör-a*; jfr *görning* strax här ofvan) (9 exx.);

blås-, *fnys-*, *fräls-*, *frys-*, *fräs-*, *förlis-*, *fös-*, *gläfs-*, *hväs-*, *hväss-*, *jäs-*, *klös-*, *kväs-*, *kyss-*, (upp)*lys-*, *läs-*, *lös-*, *mys-*, *nys-*, *pös-*, *res-*, *rys-*, *snäs-*, hop-, sammanväx-, *ösning* (25 exx.);

bit-, *blöt-*, *brist-*, *bryt-*, *flyt-*, *frät-*, (be)*fäst-*, *förbyt-*, *gjut-*, *knyt-*, *lyft-*, *mist-*, (ut)*mät-*, *njut-*, *nöt-*, (hufvud)*rist-*, *röt-*, *sitt-*, *skjut-*, *slint-*, *slit-*, *smält-*, *snyt-*, *snörp-*, *spritt-*, (samman-, upp)*stöt-*, (ut)*svält-*, (af-, be-, er)*sätt-*, *vält-*, (ned)-, *vät-*, *ätning* (31 exx.);

begraf-, (för)*drif-*, (om)*gif-*, *gräf-*, *hvälf-*, *häf-*, (öfver)*kliv-*, *klyf-*, *kväf-*, *rif-*, *skaf-*, (af-, be-, för-, rätt)*skrif-*, *skälf-*, *söfning* (14 exx.).

3. Verbalstammen ändas på lång vokal (6 exempel). Hit höra blott *bo-*, *gro-*, *gry-*, (för)*sko-*, det vulgära *syning* och *såning*.

-nisk,

utvidgad biform till *-isk* (ofvan s. 281), bildar omkring ett dussin genetiska adjektiver till substantiver, nämligen *estnisk* och *gutnisk* tilll folknamnen *ester* och *gutar* samt med accentflyttning i förhållande till substantivet *drako'nisk*, *embryo'nisk*, *juno'nisk* m. fl. (se V, 542, där 11 exempel anföras).

-nlig,

utvidgad biform till *-lig* (ofvan s. 295), föreligger blott i *ansenlig* (om detta ännu associeras med *anse*).

-nte,

träffas blott i det hypokoristiska *Tente* 'Teodor' (se V, 397).

-o,

fsv. *-o*, har följande användning:

1. Det bildar en till högre stil begränsad verbal böjningsform med uppgift att ange kongruens (jfr ofvan s. 89), nämligen imperf. pl. af typen *beto*, *höllo* osv. (se böjningsläran) samt pres. pl. *äro*.

2. Det är ett rent stilistiskt suffix (jfr ofvan s. 9 f.) i de nästan uteslutande till den högre stilen hörande räkneorden *trettio* osv. till och med *nittio* vid sidan af de i tal nästan alltid brukade (och ursprungligare) *tretti* osv.

3. Det uppträder i inemot ett tjog oböjliga ord (ursprungligen oblika kasusformer), som dock blott ingå i vissa stereotypa uttryck. Dessa bildningar ansluta sig numera till:

a) Adjektiver, t. e. i *allo*, i *blindo*, af *forno*, till *fullo*, i *fåvitsko* (ursprungligen oblik substantivform), i, till *godo*, å *nyo*, af, från *ondo*, för, till yttermera *visso* (ursprungligen oblik substantivform).

b) Substantiver, t. e. i *förmågo* af (: *förmåg-a*), broder i *Kristo* (: *Krist-us*), i så *måtto*, å *sido* (: *sid-a*).

c) Verbalstammar — ehuru etymologiskt sedt alla här ifrågakommande fall äro ursprungligen oblika substantivformer — på konsonant, t. e. till *spillo*, under någons (dom)-*värjo*, utan *återvändo*, i någons *ägo*; på sonant blott »i *delo* med», i den mån detta associeras med t. e. »*delade* meningar».

4. Det träffas slutligen i några få substantiver såsom *banko* (i den mån det associeras med *bank*), *kvitto* (till det

oböjliga [1] *kvitt*), *netto* [2] (om det, såsom torde vara fallet, associeras med adjektivet *nätt* och uttrycket »*nätt* och jämt»), *närvaro* m. fl. — se V, 466 — sammansättningar med *-varo*, (till verbalstammen *var*), *utsago* (vid sidan af det mindre vanliga *utsaga* [3]) samt det skämtsamma *bodisko* 'bodbetjänt' (till substantivet *boddisk*) [4].

-or

(dvs. *-or* eller *-or* [5]), fsv. *-or*, förekommer utom i det enastående arkaiserande *annor* till »en *ann*(an)» och hvar*ann* blott såsom substantivisk böjningsändelse i pluraler af typerna *rosor*, *tofflor* (: *toffel*), *gator* (: *gat-a*); se vidare böjningsläran.

-ra

bildar, frånsedt *allra* (till adjektivet *all*), pl. *några* (: *någ-on*) och substantivet *skallra* (om detta kan associeras med *skall*), uteslutande verber (30 exempel antecknade), hvilka med undantag af (för)*mildra* (till adjektivet *mild*) och *stegra* (till verbalstammen *stig*) [6] samtliga ankyta sig till substantiver. Dessa ändas:

1. Oftast på tryckstarkt *-e*, i hvilket fall *-ra* blott är en förkortad biform till det ofvan s. 171 f, behandlade *-e'ra*, t. e. *armera* (om det ännu kan associeras med *armé*), *chassera*, *chaussera*, *defilera*, *dejeunera*, *dubblera*, *frikassera*, *klischera*, *kommunicera* (: *kommuniké*), *plissera*, *protegera*, *re-*

[1] SAOL säger »Vanl. oböjdt». Jag m. fl. ha emellertid aldrig hört det böjdt.

[2] SAOL uppför detta ord liksom *brutto* såsom »adv.» Jag har emellertid ofta iakttagit den substantiviska böjningen *brutto-t* och *netto-t*.

[3] SAOL erkänner blott denna form och upptar *utsago* blott i frasen »efter någons utsago». SAOF har uteslutande *utsaga*.

[4] Om ordets etymon se senast HELLQUIST, Språk och stil XVI, 68 f., där ock äldre litteratur i frågan anföres.

[5] Se närmare I, 526.

[6] Om *förnedra* och *föryngra* se ofvan s. 240. *Erinra* associeras väl nu ej med *in*.

nommera, resumera, spaljera, supera, turnera och med förlust af substantivändelsen *-um jubilera.*

2. Mera sällan på konsonant eller trycksvagt *-a*, t. e. *blixtra, glittra* (: silfver*glitt*), *gnistra* (: *gnist-a*), *kantra, klappra* (: port*klapp*), *noppra, skallra* (svag association med *skall*), *slingra* (: *sling-a*), *vattra* (: *vatt-en*; jfr III, 450), *vältra* och med vokalförändring både i fråga om kvantitet och kvalitet i förhållande till substantivet *bläddra* (: *blad*) [1].

Om biformen *-dra* se ofvan s. 249, *-era* och *-ora* se s. 345, resp. s. 351; om *-e'ra* och dess många utvidgade biformer se ofvan s. 171 och 172.

-rad

förekommer, naturligtvis frånsedt participier af de under *-ra* mom. 1 (och i viss mån 2) nämnda verberna (alltså t. e. *dubblerad, vattrad* o. d.), blott i *kommitterad* och *prioriterad* (: *priorite-t*).

Om den vanligare biformen *-e'rad* se ofvan s. 172 f.

-ras

förekommer blott i genitiven *deras* till *de.*

-re,

fsv. *-re*, är ett af våra allra vanligaste suffixer och bildar:

I. Adjektiviska böjningsformer (om hvilka se utförligare i böjningsläran) af följande två slag:

a) Komparativer af typen *högre, lägre* (: *låg*), *oftare* o. d.

b) Lokaliserande motsatsord (se V, 572) såsom *aktre* (: *akt-er*; jfr om *undre* i det följande), *bakre, bortre, främre* (: *fram*), *hitre, inre, nedre, undre* (: *und-er*, således väl snarast uppfattadt som *undr-e*), *yttre* (: *ut*), *öfre* (: *ofv-an*).

II. Substantiver, i hvilket fall *-re* blott är en förkortad form af *-are* (om hvilket se s. 335 ff.). I fråga om betydelsen äro dessa hufvudsakligen af följande slag:

[1] Om *konstra* och *kullra* se ofvan s. 235.

1. Agentiala, t. e. *friare, räddare* m. fl., se V, 335, där 10 exempel anföras, ett antal som kunde ofantligt ökas i betraktande af att de flesta verbalstammar på *-a* åtminstone rent tillfälligtvis kunna i synnerhet i högre stil bilda dylik afledning — dock t. e. icke *drunkna, myllra, somna, svimma, åldras* m. fl. — något som gör, att man med skäl kan tänka på att uppföra den såsom en böjningsform hos verbet, såsom jag ock på tal om den aktorala användningen af *-(a)re* yrkat V, 337. Såsom exempel på dylika mera tillfälliga bildningar må här blott anföras: *bekräftare* (af gamla sanningar), *dundrare*(n Zeus), *förhärligare* (af bedrifter), *förlöjligare* (af det heliga), *förädlare* (af råvaror), *häfdare* (af sina rättigheter), *lodare* (af människohjärtats djup), *mästrare* (af andras fel), (nitisk) *offrare* (till afgudarna), *omhuldare* (af de svage), (modig) *trotsare* (af gamla fördomar), *uppenbarare* (af hemligheter), *upplifvare* (af de försvagade lifsandarna), (rättvis) *uppskattare* (af andras förtjänster), *värnare* (af oskulden).

2. Aktorala, t. e. *fiskare, målare* m. fl., se V, 337 f. och 340, där 49, resp. 13, alltså tillsammans 62 exempel anföras af de 166 jag har antecknade.

3. Instrumentala, t. e. *kikare, penntorkare* m. fl., se V, 359 f., där 24 exempel anföras.

4. Resultativa, t. e. *blandare, funderare* o. d., se V, 366 f., där 5 exempel anföras.

I morfologiskt afseende åter höra ifrågavarande substantiver nästan uteslutande

a) till verbalstammar på kort *-a*. Jag har antecknat, frånsedt de ofvannämnda otaliga mera tillfälliga bildningarne, 367 fall, af hvilka dock 159 — här nedan utmärkta medelst ett efterställdt * — äfven associeras med primitivare substantiver på konsonant, till hvilka de då uppträdas om afledningar på *-are* (se om detta suffix s. 335 ff.), ett uppfattnings-

sätt som ofta är det etymologiskt berättigade. Jag ordnar här mina exempel rent alfabetiskt:

alstra-, (be)*arbetare**;

bada-, *badda-*, *baggböla-*, *bakdanta-*, *barbera-*, af-, vild*basa-**, *befordra-*, *befria-*, *begabba-*, *bekaja-*, *bekämpa-*, *belacka-*, *belåna-**, *belägra-*, *berätta-*, *beskälla-* [1], *bespotta-**, *betala-*, *betrakta-*, *bettla-*, *betvinga-*, *beundra-**, storsigill*bevara-*, salt*bilda-*, (gift)*blanda-*, *blota-**, *bluffa-**, *bogsera-*, *bola-*, *borsta-**, kittel*bota-**, *boxa-*, till*bringa-*, *brodera-*, *bromsa-**, *brotta-*, (för-, jord)*bruka-**, *bärga-*, ny*börjare* och det oregelbundet bildade *bagare-** (: *baka*);

dana-, (död)*dansa-**, *dekantera-*, med-, (almose)ut-, vatten*dela-**, *dika-**, *dikta-**, *dobbla-**, *dröna-*, (afguda-, elds)*dyrka-*, *dämpa-*, orm*dödare**;

efterapa-, *elda-**, *eröfra-*, *etsare*;

*fanera-**, (skorstens)*feja-*, *festa-**, (såg)*fila-**, *fiska-**, fisk*fjälla-**, kittel-, sko*flicka-*, *flotta-**, *flytta-*, *forma-**, penn*formera-*, *forska-*, (upp)*fostra-*, (be)*frakta-**, *fresta-*, *fria-*, *frossa-*, (be)*främja-*, *fullborda-*, *fullkomna-*, *fullända-**, (ta sig en)*fundera-*, *furnera-*, *fuska-**, bond-, hval-, rått*fånga-*, (för)*fäkta-*, *färga-**, kost*förakta-**, (all)*förbarma-*, (samhälls)*förbättra-*, (här)*fördärfva-**, *förfalska-*, *författa-*, *förfärdiga-*, *förkunna-*, *förlossa-*, *förläna-*, (guds)*förneka-*, *förnya-*, *förpakta-*, skiftes-, vigsel*förrätta-*, *förskingra-*, *försona-*, *försvara-**, *förtenna-**, *förtrolla-**, *förvalta-*, *förvanska-*, *föröfvare* och det oregelbundna fågel-, grill*fängare* (: *fånga*; jfr ock *fångelfänge*);

garfva-, *gilja-*, *gissla-**, *granska-*, *grubbla-**, *gyckla-**, *gynna-*, (före-, gen-, häl-, kyrko-, sen-, sömn-, tå)*gångare*;

in-, positiv-, ut*hala-*, bok-, frukt-, gross-, mode*handla-**, *handtlanga-*, *harpunera-*, kvinno*hata-**, (upp)*hitta-*, *hoppare**-(sekten), *hugsvala-*, *hushålla-**, *hvila-*, *hyckla-*, *håna-**, *häckla-*, *häda-*, *hägna-**, *hämna-*, (mat)*hämta-*, *härja-*, (be)*härskare*;

[1] Verbet ej upptaget i SAOL och SAOF, men hos Lundell och i SAOB.

idissla-, fabriks-, närings*idka-*, (be-, reform)*ifra-**, *inkassera-*, *intervjuare**;

jaga-, *jobb-**, *justerare* och det oregelbundna *jägare* (: *jaga*);

*kapa-**, stråk-, vatten*kasta-**, *kika-*, an-, å*klaga-*, *klandra-**, skepps*klarera-*, *klottra-**, *kludda-**, *klåpa-*, *klämta-* 'sup', *klättra-*, sten*knacka-*, *knussla-**, *knåpa-**, (kaffe)*koka-**, *kola-**, *konterfeja-*, *koppa-*, *koppla-*, *kriga-**, (glas)*krossa-**, lugg*krusa-*, *kryssa-**, *kunskapa-**, *kvacksalfvare*:

lackera-, bak*ladda-*, *lagga-**, *landsmåla-**, *lasta-**, *ledsaga-*, *linjera-*, *lisma-*, *logera-*, alf*luckra-*, *luffa-**, *lurendreja-*, *lyssna-*, pant*låna-**, öfver*lämna-*, be-, dag*lönare*;

(för)*medla-*, *meja-*, *meta-*, blad*minera-*, *modellera-*, *mura-**, (falsk)*mynta-**, *måla-*, *mångla-*, (fond)*mäkla-*, *mälta-**, *mördare**;

sko*nållare*;

*ockra-**, *odla-*, (an)*ordnare*;

sill*packa-**, (upp)*passa-*, (grad)*passera-*, tand*peta-*, *pladdra-**, *plantera-*, bet-, bär*plocka-**, *plugga-**, bonde-, själf*plåga-*, *polera-*, *pracka-*, stor*prata-**, *predika-*, *preja-*, ut*pressa-**, lof*prisa-**, mynt*probera-*, *procenta-**, *profva-**, (ut)*prångla-*, *pränta-** (arkaiskt), vax*pussera-*, lamp*putsare**;

rannsaka-, *rimma-**, *ringa-*, run*rista-*, *rita-*, *roffar-*, *ropa-**, malm*rosta-**, *ruckla-**, *rumla-**, *rusta-* 'rustibus', *rykta-*, pip-, sädes*rensa-*, *råna-**, *rädda-*, *räkna-*, (upp)*rätta-*, *röfvare*;

*salta-**, *samla-*, (Per) *sanna-*, *schackra-*, *segla-**, (be)*segra-**, *sia-*, *simma-*, *sjåa-**, (an-, proviant)*skaffa-*, halm*skaka-*, potatis*skala-**, *skapa-*, *skildra-*, *skinna-*, lag*skipa-*, moln*skockare**(*n* Zeus), *skoja-**, *skolka-**, *skratta-**, *skrymta-**, *skräfla-**, *skräna-**, grädd*skumma-**, be-, sko*skydda-**, *skyffla-**, ande-, be-, fjärr-, å*skåda-*, *skämta-**, ära*skända-*, *skörda-**, *sladdra-**, *slakta-**, tallricks*slicka-**, (glas-, skär)*slipa-*, eld*sluka-*, *slumra-**, *slunga-*, *släpa-** 'släpstång', *slöjda-**, *slösa-*, fin*smaka-**, *smickra-**,

*smila-**, (för)*smäda-*, flug*snappa-*, *snarka-*, *snatta-*, träs*nida-*, för-, undans*nilla-*, cigarr*snoppa-**, mats*nugga-*, *snusa-**, *snylta-* (Strindberg), gat-, matt*sopa-*, *sortera-*, *sota-**, *spana-*, *speja-*, (fiol-, kort-, med-, mot-, skåde-, task)*spela-**, *spola-*, fri-, före*språka-**, ny*stafva-*, pärl*sticka-*, an-, lag*stifta-*, (hatt)*stoffera-*, (pip-, fågelupp)*stoppa-*, (be)*straffa-**, *strejka-**, (mål)*sträfva-**, *studsa-**, *stympa-*, (före-, mot)*stånda-**, *stöfva-*, bläck*sudda-**, *svamla-**, *svarfva-**, *svindla-**, *svira-*, *svärma-*, *synda-**, mång*syssla-*, *såga-**, *söla-**, segel-, tält*sömmare**;

*tadla-**, (för-, bak-, väl)*tala-**, *tapetsera-*, (vin)*tappa-*, (öron)*tassla-**, *taxera-*, *teckna-**, (för-, pig)*tjusa-*, *tjäna-*, *tolka-**, penn*torka-*, *trafva-**, orgel*trampa-**, *trefva-*, *trumpeta-**, *tråla-**, *tröska-*, malm-, snus*tugga-*, *tumla-**, *tviflare**;

uppviglare;

vada-, *vaka-* 'flöte', *vakta-**, *valacka-**, *valka-**, *valla-**, (ut)*vandra-*, (guld)*vaska-**, *veckla-* (ett fjärilsläkte), *vedersaka-*, fyr-, till*verka-**, stäng*vinda-**, *vingla-*, (af-, före-, väg)*visa-*, borst*viska-*, *vilsa-**, *vårda-**, *väpna-**, *värdera-*, *värfva-*, *växlare** och det oregelbundna *väktare** (: *vakta*, resp. *vakt*);

kopp*ympare**;

ångare;

(bok-, musik)*älskare*;

ödslare.

b) Till verbalstam på lång vokal hör blott det oregelbundna *snöre* (: *sno*, om verkligen association äger rum).

c) Till substantiver höra — utom de redan ofvan under a upptagna *hvilare*, *slungare*, *-sopare*, *-sysslare*, *-trampare*, *-tuggare*, *-viskare*, *ångare*, som lika väl eller snarare associeras med verber — blott *klockare*, *huskvarnare*, *toskanare*, *uddevallare* och möjligen ännu något dylikt indigenatsnamn.

Om biformen *-dre* se ofvan s. 249, *-rre* strax här nedan; om *-are* och dess mångfaldiga utvidgade biformer se s. 335 ff.

-ri

förekommer blott i substantivet *lappri* (förr *lapperi*; jfr III, 440), om det ännu associeras med *lapp*.

-rig,

biform till *-ig* (se ofvan s. 267 ff.), träffas i adjektiverna *kullrig* och *nopprig* till resp. substantiverna *kull(e)* och *nopp*, men väl med *-r-* lånadt från verberna *kullra* och *noppra*.

-rre,

biform till *-re* (se s. 314 här ofvan), finns blott i komparativerna *färre* och *smärre* till resp. *få* och *små*.

-sa

är ett utom möjligen i fråga om hypokorismer (se V, 395 f. och jfr V, 323) utdöende suffix, som ingår i ett dussin verber och hälften så många substantiver.[1]

1. Verber, hvilka, på grund af ljudförändringar och i sammanhang därmed allt svagare blifven association, nästan alla hålla på att förlora karaktären af afledda ord, äro bildade:

a) Till verbalstammar, t. e. *betsa* (om det associeras med *beta*), *glufsa* (till *glupa*; jfr III, 294), *knifsa*[2] eller *knipsa*[3] (: *knip-a*), *låtsa* (om det ännu associeras med *låt-a*), *nafsa* (svag association med *nappa*), *plum(p)sa* (om det associeras med *plumpa*), *ritsa* (om det ännu associeras med *rita*).

b) Till adjektiver, t. e. *hetsa*, *rensa* (: *ren*).

c) Till substantiver, t. e. *hun(d)sa* (om det associeras med *hund*), *käfsa* (: *käft*). *Dunsa* associeras säkerligen nu ej längre med *dån*.

[1] Om dess ursprung såsom substantivbildande se Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 77 f.

[2] Ej i SAOL (eller SAOF), men t. e. hos Lyttkens-Wulff (1889).

[3] Ej i SAOL (eller SAOF), men t. e. hos Wenström-Jeurling.

d) Till oböjligt ord hör blott *hälsa* (: *hell*).

2. Substantiver finnas nu blott bildade till substantiver [1], t. e. *köksa*, *remsa* (svag association med *rem*), *skårsa* [2] (: *skår-a*), de hypokoristiska *Kajsa* ock *Majsa* (till resp. *Kaj-a* och *Maj-a*) samt det vulgära *morsa* [2], om hvilka tre sistnämnda jfr V, 395 f.

Om biformen *-ssa* se nedan s. 327; om *-is'sa* och *-äs'sa* se ofvan s. 176, resp. 178.

-san,

troligen uppkommet af *sa(de) (ha)n* [3], förekommer i interjektionerna *hej-*, *hopp-* och *pytlsan*.

-se

bildar blott några oböjliga ord, dels till substantiver med stark förändring af dessa: »i *afse*» (: *aft-on*), *gängse* (: *gång*), »i *morse*» [2] (: *morg-on*); dels till adjektiver: *ense*, *varse* [2] (till det arkaiska »bli *var*»), *vilse* (till »fara *vill*», hus*vill* o. d.).

Om biformen *-lse* se ofvan s. 301, *-sse* nedan s. 328; om *-else* se s. 341.

-sel [4],

fsv. *-sl* [5], bildar drygt ett par dussin substantiver, som i fråga om sin betydelse vanligen äro aktionella abstrakter, t. e. *födsel*, *trängsel* (se vidare V, 466, där 19 exempel anföras), stundom instrumentala konkreter, t. e. *gödsel*, *stängsel*. Morfologiskt höra de vanligen till verber, sällan till substantiver eller adjektiver.

---

[1] *Hälsa* associeras nämligen numera helt visst icke längre med adjektivet *hel* (och än mindre med det etymologiskt till grund liggande *hell*).

[2] *rs* uttalas här vanligen som *ʂ*.

[3] Se vidare G. Cederschiöld i Nordisk tidskrift 1915, s. 581.

[4] Däri *s* med ett föregående *r* vanligen sammansmälter till *ʂ*.

[5] Se E. Olson, *De appellativa substantivens bildning i fsv.*, s. 278 ff., 495 ff.

1. Till verber höra följande, som ansluta sig till:

a) Verbalstammar på konsonant: *blygsel* (: *blyg-as*), *födsel*, in-, till-, ut*försel*, *gödsel*, *hörsel*, (hår)*klädsel*, *känsel*, *körsel*, *rörsel* (fru Lenngren och i ä. nsv. hos Börk [1]), *skrämsel*, (trädgårds)*skötsel*, (ut)*styrsel*, *städsel* (: *städ-ja*), *stängsel*, *trifsel* (: *trifv-as*), *trängsel*, *vigsel* samt med förändring af vokalkvalitet och -kvantitet *betsel* (: *bita*) [2].

b) Verbalstammar på *-a* blott i hö*bärgsel* [3], (sam)*färdsel* (: *färdas*), *gärdsel*, *yrsel* samt med ändrad vokalkvalitet *fängsel* (: *fånga*).

2. Till substantiver höra blott sjötermen *bändsel* (: *band*) samt *fnassel* (: *fnas*) och, om man så vill, det ofvan under 1, b upptagna *färdsel* [4].

3. Till adjektiver höra blott *drygsel* och *varsel* (: »bli *var*», *var*sko o. d.) samt, om man så vill, det ofvan under 1, b upptagna *yrsel* [5].

-sen,

dels (i fallet 1) lån från da. *-sen* (af äldre *-søn*, *-son*), dels (i fallet 2) ombildning af fsv. *-se*, bildar:

1. Substantiver, nämligen åtskilliga familjenamn, bildade dels af dopnamn, t. e. *Sörensen*, *Jörgensen*, dels af familjenamn, t. e. *Anchersen*, *Boyesen* (se vidare V, 415, resp. 422).

2. Adjektiver, utgående från:

a) Substantiver: *harmsen* (ä. nsv. *-se*), tve*hågsen* (ä. nsv.

---

[1] Se Hellquist, *Studier i 1600-talets svenska*, s. 220.

[2] Jfr dessutom ä. nsv. *begynsel* hos Lucidor (se Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 182 r. 27).

[3] Ej i SAOL (och SAOF), men hos Tamm, a. st., s. 80. Ordet anföres från Börk hos Hellquist, a. st., s. 220, men anses af honom vara »nu utdödt».

[4] Jfr ä. nsv. *dödsel* hos Börk (se Hellquist, a. st., s. 220).

[5] Jfr ä. nsv. *längsel* (: *lång*) hos Lucidor (se Noreen-Meyer, a. st., s. 183 r. 10).

-se), af-, under-, öfver*lägsen* (ä. nsv. *aflägse*; till *läg-e*), *skamsen*, *sorgsen* (ä. nsv. *-se*), *tilltagsen*.

b) Verbalstammar på konsonant i efter*hängsen*, ihåg*komsen* [1], *ledsen* (ä. nsv. *-se*; till *led-as*, men kan äfven uppfattas som *leds-en*), på*trängsen* [1].

c) Adjektiver: *vilsen* (jämte *vilse*; till »fara *vill*», hus*vill* o. d.).

-sig

(jfr *-ig* ofvan s. 267 ff.) förekommer blott i adjektiverna *hetsig* (: *het*) och under*sätsig* (: adjektivet *satt*, men etymologiskt sedt ombildning af ty. *untersetzt*).

-sisk

(jfr *-isk* ofvan s. 281) förekommer blott i adjektivet *milesisk* (: *Mile-tus*).

-ska [2],

fsv. *-ska*, dels och vanligen lån från mlty. *-sche* [3], dels inhemskt [4], är ett mycket vanligt och i viss användning, nämligen såsom femininbildande, lifskraftigt suffix, hvarmed bildats och alltjämt bildas en mängd substantiver (194 fall antecknade, ett antal som emellertid kan betydligt ökas) och ett fåtal verbalstammar (7 fall antecknade).

A. Substantiverna äro i fråga om sin betydelse:

1. Oftast funktionella femininer (jfr V, 317 f., där 30 exempel anföras), vanligen med agential eller aktoral betydelse (jfr V, 335 och 338, där 11, resp. 19 exempel anföras), t. e. *brefskrifverska*, *studentska*, *sångerska*.

2. Ofta matrimoniella femininer (jfr V, 322, där 12 exempel anföras), t. e. *landshöfdingska*, *professorska*.

3. Sällan insexuella, nämligen så vidt jag kunnat finna blott *brådska*, *grönska*, *ilska*, *ondska*, *vätska* och, om man så

[1] Anfördt af Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv*, s. 49.

[2] Däri *s* vanligen sammansmälter med ett föregående *r* till *ʂ*.

[3] Se vidare Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 81.

[4] Se E. Olson, a. st., s. 509 ff.

vill, *glömska*, som dock snarast är att betrakta som en afledning på *-a* af *glömsk*.

I morfologiskt afseende åter höra ifrågavarande substantiver:

a) Oftast till substantiver. Jag har antecknat 188 exempel, ett antal som dock kan högst betydligt ökas på grund af de nedan under *α* och *β* framhållna omständigheterna, och som skulle stegras hart när i det oändliga, om man ville medräkna de ytterst talrika fall, som dock snarast äro att betrakta som afledningar på *-a* af adjektiver på *-sk*, nämligen dels benämningar på kvinnor af viss nationalit såsom *andalusiska*, *polska* o. d. (se ofvan s. 226 f., där 20 andra exempel anföras), dels namn på språk såsom *hottentottska*, *mesopotamiska* o. d. (se ofvan s. 227, där 13 andra exempel anföras). Vid suffixets tillfogande uppträder det substantiv, hvartill det lägges, på flera olika sätt:

α) Oförändradt (27 fall antecknade, ett antal som kan ofantligt ökas, om man medtar alla de i vulgär stil till de flesta familjenamn förekommande eller åtminstone möjliga femininbildningarna af den alltifrån Bellman välbekanta typen *Bergströmska-n* [1]), t. e. *ackuschör-*, *amiral-*, *auditör-* (ålderdomligt, se SAOB), *chef-* (Almquist), *direktör-*, *diplomat-* (Ol. Högberg), *figurant-*, (hår)*frisör-*, *general-*, *grossör-*, *häradshöfding-* (finländskt), *kamrer-*, *kapten-*, *kassör-*, *komediant-*, *kommendör-* (?), *lagman-*, *landshöfding-*, *löjtnant-* (finländskt), *major-*, *massör-*, *mulatt-*, *president-*, *rådman-*, *savojard-*, *spanjor-*, *student-*, *öfverstelöjtnantska* samt det enda till ett femininum bildade, nämligen *barnmorska* (: *mor*). Härtill komma så de ofvan nämnda vulgära bildningarna af typen *Bergströmska-n* såsom *Holmberg-*, *Karlsson-*, *Lundin-*, *Lundholm-*, *Löfgren-*, *Strömska-n* osv., alla uteslutande brukliga i bestämd form.

[1] Jfr Tamm, a. st.

β) Med *-are* utbytt mot *-er*, dvs. *-ər* (151 exempel antecknade, ett antal som dock kan högst betydligt ökas, i betraktande af att de flesta maskuliner på *-are* torde kunna vid förefallande tillfälligt behof omstöpas till ett motsvarande femininum på *-erska*), t. e. — fallen alfabetiskt ordnade —

afnämer-, *andeskåder-*, *anförer-*, *anklager-*, *apoteker-* (finländskt, se SAOB; jämte *mjölnerska* och det till sin existens något tvifvelaktiga *postmästerska* det enda hithörande matrimoniella femininet), (med)*arbeterska*;

bader-, *bager-*, *bakdanter-*, *bedjer-*, *bedrager-*, *befrier-*, (sago)*berättar-*, *besegrer-*, *besvärjer-*, krans-, kärf*binder-* (jfr tunn*bindare*), *bokhåller-*, *botgörer-*, *brygger-*, ban-, för-, lag-, löftes-, äktenskaps*bryter-*, *budbärerska*;

dagdrifver-, *danser-*, *deler-* (S. Lagerlöf), *djurtämjer-*, *drinker-*, *drömmerska*;

efteraper-, *eftersäger-*, *entusiasmerer-* [1], *etserska*;

fiskblöter-, *flöjtblåser-*, *fresler-*, *fritänker-*, *frosser-*, (be-)*främjer-*, *följeslager-*, *förespråker-*, *föreviser-*, *förfalsker-*, *förförer-*, *förleder-*, *förmedler-*, *förpakter-*, *förräder-*, *försälj-*, *för*[l]*alerska*;

giftblander-, an-, arbets-, gäst-, konsert-, råd*gifverska*, före-, gen-, kyrko-, sömn*gångerska*;

frakt-, lump-, mode*handler-*, *handtlanger-*, (med)*hjälper-*, *hugger-* (Almquist), *hugsvaler-*, *hushåller-* (jfr V, 338), *hyckler-*, (lin)*häckler-*, *hämner-*, *hökerska*;

iläggerska;

koker- (jfr V, 338), *konstberider-*, *koppler-*, *korsdrager-*, *krämer-*, *kröger-*, *kvacksalfver-*, *kväker-*, tjuf-, upp*köperska*;

ledsager-, *lismer-*, *lumpsamler-*, *lycksöker-*, *lyssner-*, (före-)*läser-*, *lögner-*, *lösdrifverska*;

bråk-, gräl-, konst-, krångel-, prat-, puts-, ränk*maker-*, *marketenter-*, *medtäfler-*, *meneder-*, *missdåder-*, *mjölner-*, *mordbränner-*, *mångler-*, (barna-, själf)*mörderska*;

nybörjer-, *nåtlerska* (jfr V, 338);

[1] Se A. Vannerus i Sv. Dagbladet $^{4}/_{11}$ 1905.

pantlåner-, *pladdrer-*, ax-, bet-, bär*plocker-*, *postmästerska*(?); *ringer-*, *rodder-*, *rymmer-*, *ränksmiderska*;

sagoförtäljer-, *sier-*, *simmer-*, *sjusofver-*, *själfplåger-*, (an)*skaffer-*, *skojer-*, *skridskoåker-*, (bref-, ren)*skrifver-*, *skrymtar-*, *skyffler-*, *sköter-* (jfr V, 339), *sladdrer-*, *slöser-*, *smickrer-*, *snarker-*, (gat)*soper-*, (fiol-, kort-, med-, mot-, skåde-, task-) *speler-*, *spinner-*, *spoler-*, (an)*stifter-*, *strumpsticker-* (jfr pärl*stickare*), (gat-, landsvägs)*stryker-*, före-, mot*ständer-*, *svärmer-*, *synder-*, *sånger-*, *sätter-*, *sömmerska* (jfr V, 339);

arf-, del-, lån-, recet*tager-*, (öron)*tassler-*, *tatter-*, *tigger-*, *tjufgömmer-*, (för)*tjuser-*, före-, efter*träder-*, *trösterska*;

uppasserska;

vaker- (: *vakare*, som dock blott förekommer i betydelsen 'flöte'), (dörr-, sjuk)*vakter-*, (fot)*vandrer-*, *vedersaker-*, *vårder-*, *väfverska*;

äfventyrerska.

γ) Med *-or* utbyt mot *-o'r-* (7 exempel antecknade), t. e. *arrendator-*, *assessor-*, *inspektor-*, *lektor-*, *pastor-*, *professor-*, *rektorska* (alla matrimoniella femininer; jfr däremot *doktorinna* till *doktor*).

δ) Med andra förändringar blott *mejerska* (: *mejer-i*), *svägerska* (: *svåger*) och det finländska *kyrkoherdska* (: *-herd-e*).

b) Sällan till adjektiver (4 fall), t. e. *brådska*, *grönska*, *ondska* och det oregelbundna *vätska* (: *våt*).

c) Till oböjligt ord blott i *ilska* (: *ill-a*) [1].

B. Verberna höra:

a) Till adjektiver (5 fall), t. e. *brunska*, *brådska*, *grönska*, *minska* (: *min-dre*) och *vätska* sig (: *våt*).

b) Till substantiver blott *handskas* och *härska* (i den mån det associeras med *herr-e*) [2].

[1] Till verber saknas substantivbildningar på *-ska*; om *glömska* se nämligen ofvan (s. 323) under 3.

[2] Till verber saknas verbbildningar på *-ska*, ty *traska* associeras näppeligen med *tråd-a*.

Om biformerna *-erska* (och *-iska*, uttaladt *-ifa*) se s. 346; om *-is'ka* och *-ys'ka* se ofvan s. 176, resp. 177. Om *-ka* i *ryska* se ofvan s. 292.

-ske

förekommer blott i det från mlty. lånade *handske*.

-sken

förekommer blott i *ilsken* (: *ill-a*).

-sla [1],

fsv. *-sla* [2], är sällsynt, bildande:

1. Substantiver:

a) Till verbalstammar på konsonant: *(er)känsla*, *hängsla* (jämte *hängsle*, se strax här nedan), *körsla*.

b) Till adjektiver: *rädsla*, *yrsla* (Ellen Key, Kellgren).

c) Till substantiver: de oregelbundet bildade *kvissla* (: *kves-a*) och *vassla* (jämte *vassle*, se här nedan; till *vatt-en* liksom *nässla* till dial. *nät-a* o. d.).

2. Verber: *forsla* (: substantivet *for-a*), *ödsla* (: verbet *öd-a*); *skrymsla* (jämte *skrymsle*, se strax nedan, associeras väl ej med *skrymm-a*).

-sle

är likaledes sällsynt, bildande:

1. Vanligen substantiver till verbalstammar (företrädesvis på konsonant), t. e. *bindsle*, *bränsle*, *gärdsle*, *gömsle*, *hängsle* (jämte *-sla*, se ofvan); om *skrymsle* jämte *-sla* se ofvan under *-sla*, 2. Till substantiv hör blott *vassle* (jämte *vassla*; se vidare ofvan under *-sla*, 1, c).

2. Oböjligt ord blott *grensle* till *grena* sig och »*grena* ut med benen» (Serenius).

-slig

af fsv. *-lik*, y. *-ligh* (jfr ofvan s. 295), föregånget af *s*, dels såsom genitivändelse, t. e. i *barnslig*, *konungslig* (vanligen

[1] Däri *s* vanligen sammansmälter med ett föregående *r* till *ʂ*.

[2] Se E. Olson, a. st., s. 495 ff.

med hufvudaccenten flyttad till mellanstafvelsen, se II, 357), *värdslig*, dels utvecklad mellan *t* och *l*[1], t. e. i *brottslig*, *köttslig*, *rättslig*, dels ändtligen tillkommet efter äldre mönster såsom i *drottningslig* hos fosforisterna (se V, 546; bildadt efter *konungslig*), *idrottslig*[2] (jfr *brottslig*), *kroppslig* (efter synonymet *köttslig*), *själslig* (efter *kroppslig*). Ifrågavarande suffix bildar uteslutande adjektiver, vanligen till substantiver. Utom det redan anförda tiotalet dylika höra ytterligare till substantiver *begreppslig* (se SAOB) och *könslig* (jfr V, 546; ej i SAOL och SAOF)[3]; till adjektiver blott *enslig*, till verber *känslig* och *stingslig*[4], till oböjligt ord *ödslig* (: *öd-e*).

-sling,

som förhåller sig till *-ling* (se ofvan s. 300) som det nyssnämnda *-slig* till *-lig*, förekommer blott i några få substantiver, nämligen de till substantiver bildade *brottsling* och *skyddsling* samt de till adjektiver hörande *ensling* och *förstfödsling*[5] Lidner (: *förstföd-d*).

-sna

(jfr *-na* ofvan s. 302) förekommer blott i verberna *baxna* (: *bak*), *ledsna* (: *led*; jfr *leds-na* s. 303 och *ledsn-a* s. 239), *lyssna* (: *lyd-a* i den ålderdomliga betydelsen 'höra'; jfr *lyss-na* s. 303), *varsna* (: *var* 'uppmärksam'; jfr *vars-na* s. 303).

-ssa

är — frånsedt dess uppträdande som böjningsändelse i *de-ssa* (: *de-nna* och *de-tta*) — blott hypokoristiskt suffix i *kossa* 'ko', *Missa* 'Mia, Maria' och det vulgära *sossa* 'so'.

[1] Se NOREEN, *Altschwed. gramm.* § 334.

[2] Ej i SAOL, men hos TAMM, *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv*, s. 42, LYTTKENS-WULFF, *Ordskatt och ljudförråd*, s. 177. och SAOF.

[3] *Spenslig* associeras nog numera ej med *spen-e*.

[4] Ej i SAOL och SAOF, men vanligt; se t. e. SCHULTHESS, *Sv.-fr. ordbok*, 2 uppl., och LYTTKENS-WULFF, a. st., s. 175. I ä. nsv. utan *s*: *stingligh*, se DAHLGRENS *Glossarium*.

[5] I ä. nsv. *förstfödling* Prytz (se DAHLGRENS *Glossarium*).

Om biformerna *-is'sa* och *-äs'sa* se ofvan s. 176, resp. 178.

-sse-

är blott hypokoristiskt suffix i mansnamn som *Knusse* 'Knut', *Tosse* 'Tor' eller vulgära bildningar som *gasse* 'gatpojke' o. d. (se vidare V, 395).

-ster

är dels fsv. *-ster* (isl. *-str*) i *blaster* (: *blad*), *blomster* och *hölster* (om detta ännu associeras med *höl-ja*), dels fsv. *-systir* i *faster* och *moster* till resp. *far* och *mor*.

-stig

förekommer blott i *spänstig* till *spänn-a*.

-sån,

fsv. *son*, är nu öfvergånget från att vara sammansättningsled till rent suffix i familjenamn af typerna *Pettersson* och *Ödmansson*, bildade den förra med öfver tusen fall till dopnamn, den sednare med öfver hundra fall till familjenamn. Se vidare V, 406 ff., resp. 422.

-ta

uppträder som:

1. Pluraländelse i substantiver af typen *kommata*, *temata* o. d.; se vidare böjningsläran.

2. Bildande verber:

a) Till substantiver: vulgärt *skojta* 'löpa hit och dit', *skvalta*, *sponta* (jfr *spont-a* ofvan s. 237) med hyfvel och *spänta* med knif (båda till *spån*; jfr V, 628) samt *tingta*. Med sina stamord associera sig väl näppeligen längre *hämta* (: *hem*), *vifta* (: *vef*) och *vänta* (: *vån*).

b) Till verber: *glimta* (jfr *glimt-a* ofvan s. 236), *mista* (svag association med *missa*), *ranta* (om det ännu associeras med *ränna*), *rulta* (jfr 3 här nedan). Med sina stamord väl svårligen längre associerbara äro *gifta* (: *gifv-a*) och *trängta* (: *träng-a*).

c) Till adjektiver: *hetta, rikta* 'göra rik', *skralla,* men näppeligen längre *längta* (: *lång*) och *skymta* (: *skum*).

d) Till oböjligt ord hör blott *hojta* (: interjektionen *hoj*).

3. Bildande substantiver: till verber i *klyfta* (jämte *klyft,* se ofvan s. 224; till *klyfv-a*) och *rulta* 'flicka eller kvinna som *rullar* eller *ultar* (se ofvan 2, b) fram'; till substantiv i *stötta* (: *stöd*); till adjektiv i *hetta* (etymologiskt sedt ej afledt medelst *-ta,* ty fsv. *hiti,* oblikt *hita*).

4. Bildande en neutral adjektivform i *detta* (: *det*).

Om biformen *-esta* se s. 346.

-te

uppträder såsom:

1. Imperfektändelse i typen *köpte, genmälte, mente* o. d. Se vidare böjningsläran.

2. Bildande hypokoristiska namn som *Brynte* 'Brynolf', *Ðante* 'Daniel', *Jonte* 'Johan, Jonas', *brunte* 'brun häst'. *mante* 'liten man'. Se vidare V, 396.

3. Bildande ordinaltal af kardinaltal i *femte, elfte* (: *elfv-a*) och *tolfte.*

4. Annan afledning blott i substantivet *löfte* (: *lofv-a*) och det oböjliga *miste* (: *miss-a*).

Om biformen *-nte* se ofvan s. 312, *-tte* se nedan s. 331.

-ter

förekommer blott i *bläster* till *blås-a.*

Om biformen *-ster,* se ofvan s. 328, *-tter* se nedan s. 331.

-tig

är adjektivbildande, men förekommer blott i dels de båda ty. lånorden *duktig* (se III, 277) till *dug-a* och *giltig* (ty. *giltig,* biform till *gültig*) till *gill* (och *gill-a*), dels ock i *glädtig* till *glad*[1] och *skraltig* till *skral* (men dock snarast att uppfatta

[1] Om etymon se vidare Kock i Från filologiska föreningen i Lund 1897, s. 11 f.

som afledning på *-ig* af *skralta* enligt s. 271 ofvan, där det kan tillfogas).

Om biformen *-stig* se ofvan s. 328.

-tisk,

biform till *-isk* (se ofvan s. 281), är mycket talrikt uppträdande (136 fall antecknade), men nästan aldrig utan stympning eller annan förändring af det substantiv, hvartill det fogas, såsom verkligen helt undantagsvis fallet är i t. e. *difteritisk*. Blott accentflyttning uppvisa *acheron-*, *anakreon-*, *embryotisk* (Fröding). Men oftast afleder det substantiver på *-ism*, som därvid förlora sitt *-m*, t. e. *aforis-*, *anakronis-*, *animis-*, *antropomorfis-*, *arkais-*, *atavis-*, *eufemis-*, *feodalis-*, *kapitalis-*, *liberalis-*, *macchiavellis-*, *merkantilis-*, *subjektivis-*, *syllogis-*, *verdandistisk* samt de 81 andra fall som kunna bildas till de V, 482 f. anförda abstrakterna på *-ism*. På samma sätt behandlas ord på *-asm*, t. e. *entusias-*, *kilias-*, *sarkastisk* till *entusiasm* osv. Substantivets *-s* saknas i *hypotak-*, *katalek-*, *paratak-*, *profylak-*, *syfili-* (där äfven accentflyttning äger rum), *syntaktisk* till *hypotax* osv. samt i 20 andra fall, som anföras V, 543. Både accentflyttning och förlust af substantivets *-si* visa *apoplek-*, *epilep-*, *frene-*, *here-*, *kataleptisk* till *apoplexi*, *epilepsi*, *frenesi* osv. Substantivets *-sis* saknas i *skeptisk* till *skepsis*.

-tje,

lån från nederl., förekommer blott i *kultje* till substantivet *kul* 'kuling' och *stiltje* till det oböjliga *still(a)*.

-tler

träffas blott i *bantler*, om det nu associeras med *band*.

-tlig,

lån från ty., bildar adjektiver till substantiver i *landtlig*, *muntlig*, *månatlig* (med accentflyttning i förhållande till *må-*

nad), *ändtlig* (: *änd-a*), till verber i *befintlig* [1], *förefintlig* [1], *växtlig* (som ej gärna kan associeras med *växt*), *ärftlig* och till oböjligt ord i det blott i pl. och adverbformen använda *samtlig*(*a-*, *-en*; till all*esamm*-an).

Om biformen *-än'tlig* se ofvan s. 178.

-tte

förekommer — frånsedt det mycket oregelbundet bildade *sjätte* till *sex* — blott någon gång såsom hypokoristiskt suffix, t. e. i *Tette* 'Teodor', *putte* 'pudel' (se vidare V, 396).

-tter

förekommer blott i *slåtter* till *slå*.

-tting

i *småtting* se ofvan s. 280 med not 4.

-ttån,

fsv. *-tān*, bildar räkneorden *tre-*, *sju-*, *nitton* (: *ni-o*).

-tån,

fsv. *-tān*, bildar räkneorden *fem-* och *sexton* samt det oregelbundna *fjorton* [2] (: *fyr-a*). Det ännu mycket oregelbundnare *aderton* [2] kan numera endast af rent semologiska skäl associeras med *åtta*.

Om biformen *-ttån* se föregående.

-tår

i *direktor* (musices) och (nations)*inspektor* se V, 341.

-u

uppträder såsom rent stilistiskt suffix i *huru* (så blott i högre stil) vid sidan af *hur* (i något lägre stil) och i *ehuru* vid sidan af det hos något äldre skalder såsom Leopold,

[1] *Fintlig* är däremot afledning på *-lig* af substantivet *fint*.

[2] Där för öfrigt *r* och *t* vanligen sammansmälta till *ʈ*.

Atterbom, Ling, Fahlcrantz, Franzén, Nicander, Tegnér[1] ej sällan förekommande *ehur*. Dessutom uppträder det i *furu* (: *fur*, poetisk form för *fura*) och *ljugu* (: *ljog*).

-ug,

fsv. *-ugh*, förekommer nu blott i *gissug* till *gissa*, men var hos äldre författare såsom Bellman, Weste m. fl. ännu rätt vanligt; se närmare III, 296 f.

-um,

lån från lat., bildar högst ett tjog substantiver:

1. Dels — halfva antalet — till substantiver, i hvilket fall suffixet vanligen har blott stilistisk betydelse, t. e. *krysan'temum*, *supinum* jämte de vida sällsyntare formerna *krysante'm*, *supin* eller *filtrum*, *monstrum*, *plektrum*, *spektrum* vid sidan af de i allmänhet mindre vanliga formerna *filter* osv. En väsentligen stilistisk uppgift fyller väl ock suffixet i *pub'likum* jämte *publi'k*. En större semologisk roll spelar det i *centrum* (: *center*), *kalium*, *magnesium* (: *magnesi-a*) och (post)*skriptum* (: *skrift*). — (Orgel)*harmo'nium*, *korum* och *sym'bolum* associeras numera svårligen med resp. *harmoni'kor* 'kör' och *symbo'l*.

2. Dels till adjektiver såsom *abstraktum*, *aktivum*, *kuriosum* (: *kuriös*), *passivum*, *provisorium* (: *provisori-sk*).

3. Sällan stå substantiver på *-um* vid sidan av verber på *-(e)ra* såsom *jubileum*, *preludium*, *premium*, *privilegium*.

Om biformen *-an'dum* se ofvan s. 170, *-ium* (och dess utvidgade biformer) se nedan s. 348.

-us,

lån från lat., är — äfven frånsedt dess utvidgade biformer — rätt vanligt (ett 60-tal fall antecknade) för bildande af afledda substantiver af flera slag, nämligen:

---

[1] Se Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 20.

1. Blott stilistiska varianter till kortare substantiver utan *-us*, t. e. *dekanus*, *eforus* (jfr III, 457 med not 2), *genius* (: *geni-e*), *Homerus*, *Neptunus*, *notarius* (publikus; annars *notari-e*), *pe'gasus* (: *pega's*), *ritus* samt till aktorala konkreter (mest benämningar på vetenskapsidkare) på *-er*, hörande till abstrakter på *-i'k* (hvars accent i konkreterna, såväl dem på *-er* som dem på *-us* flyttas till näst föregående stafvelse), t. e. *aritmetikus*, *botanikus*, *fysikus*, *grammatikus*, *kritikus*, *logikus*, *matematikus*, *mekanikus*, *metafysikus*, *musikus*, *optikus*, *polemikus*, *politikus*, *praktikus*, *skolastikus* jämte *aritmetiker* osv.

2. Familjenamn vid sidan af kortare — etymologiskt sedt oursprungligare — sådana, t. e. *Barchœus* (: *Barkée*), *Brandelius*, *Cavallius*, *Danelius*, *Grevillius*, *Hjelmérus*, *Kollinius* (: *Collini*), *Norœus* (: *Norée*), *Sundelius*, *Thomœus* (: *Thomé*), *Traneus* (: *Tranė*), *Unœus* (: *Unée*) m. fl.

3. Varianter till — i regeln vida vanligare och etymologiskt sedt oursprungligare — dopnamn utan *-us*, t. e. *Archimbaldus*, *Augustinus*, *Benediktus*, *Justinus*, *Markus* (mycket vanligare än det sällsynta *Mark*), *Paulus*, *Petrus* (: *Peter*), *Stefanus*.

4. Hypokoristiska och slangartade bildningar (jfr V, 403) till substantiver, t. e. *fiskus* 'fiskal', *kustus* (se III, 489), *vinkus* 'vink', eller till adjektiver, t. e. *friskus*, *fräckus*.

5. Öfriga fall äro endast få såsom *korus* (: *kor* 'kör'), *numerus* (: *nummer*), *patronus*, *primus*, *spiritus* (i den mån det associeras med *sprit*), *status* (: *stat* 'ekonomisk ställning') samt det enda till ett adjektiv hörande fallet (rektor) *magni'fikus*.

Om biformen *-kus* se ofvan s. 293, *-entus*, *-ibus*, *-ius* (och dess utvidgade biformer) se nedan s. 345, resp. 347 och 349, *-issimus* se ofvan s. 183.

-åm,

fsv. *-om* (böjningsändelse i alla här ifrågakommande ord utom *brådtom*, som innehåller partikeln *om*), bildar:

1. En arkaiserande verbal böjningsform (1 pers. pl. imperat.), t. e. *låtom*, *sjungom*. Se vidare böjningslåran.

2. Arkaiserande och blott i vissa stereotypa uttryck användbara stilistiska varianter till vissa substantiv- och adjektivformer. Exempel av förra slaget äro »i *andanom*», »i *Dalom*» (dvs. Dalarna), »i *handom*», »i *Herranom*», af det sednare slaget åter »allt i *allom*» och »det är icke *allom* gifvet», »lyckan står dem *djärfvom* bi», »*hvarjom* och *enom*», »dem *renom* är allting rent», »i *sinom* tid».

3. Några oböjliga ord, bildade på substantiver: *lagom* (ursprungligen 'enligt *lag*'), »tusen *sinom* (fsv. *sinnom* 'gånger') tusen», (under)*stundom*; på adjektiv däremot *brådtom*; på oböjligt ord *ömsom* (: *öms-e*).

Om biformen *-ningom* se s. 350.

-ån,

fsv. *-on*, är böjningsändelse i pl. *ögon* och *öron* till resp. *ög-a*, *ör-a*. För öfrigt uppträder detta suffix blott i *helgon* till *helig* och bärnamnet *mjölon* till *mjöl*. Öfriga bärnamn på *-on* — om hvilka se V, 389 f. — associera sig nämligen numera näppeligen längre med sina resp. stamord.

Om biformerna *-ttån* och *-tån* se ofvan s. 331.

-år,

lån från lat. *-or*, bildar blott några få substantiver till andra substantiver, t. e. *attentator*, *debitor* (: *debet*), *destillator* (äfven afledning på *-ator* till *destill-era*), *exsickator*, *extraktor*, *kreditor*, *legator*, *plagiator* (äfven afledning på *-ator* till *plagi-era*), *senator*.

Om biformen *-tår* se ofvan s. 331, *-a'tor* s. 171, *-u'tor* s. 177.

§ 32. Tvåstafviga suffixer.

-ande,

fsv. *-ande*, dels inhemskt, dels ombildning af sent inlånadt mlty. *-ende* [1], bildar:

[1] Se vidare Tamm, *Tränne tyska ändelser*, s. 5 ff.

1. Presensparticipier, ofta öfvergångna till aktionella konkreter, till verbalstammar på konsonant, t. e. (en) *bitande, resande, sökande, sörjande, vederbörande* o. d. (se vidare V, 551 och 520 samt för öfrigt böjningsläran, resp. V, 334 och 345), stundom sammansatta, utan att några motsvarande sammansatta verber finnas, t. e. *befälhafvande, målsägande, ordförande, underlydande.*

2. Gerundier (om termens innebörd se V, 446), ofta öfvergångna till resultativa konkreter, till verbalstammar på konsonant, t. e. (ett) *anförande, betänkande, drickande, springande, utlåtande* o. d. (se vidare V, 446, resp. 366 samt för öfrigt böjningsläran [1]).

3. Stilistiska varianter till en del kortare former, särskilt sammansättningsleder med augmentativ innebörd (se närmare V, 501 ff.), t. e. *beckande* mörk, *ellande* röd, *kolande* svart, *kritande* hvit, *lungande* våt, *smitande* full, *spillrande* ny o. d. för *beck*mörk, *eld*röd osv. (jfr V, 505 f.). Dessutom förekommer i arkaiserande stil sådant som *ljusande* dag, *stridande* ström, *villande* skog (af det gamla adjektivet *vill* i betydelsen 'villsam', nu blott med betydelsen 'vilse' i »fara *vill*») o. d., i hvilka fall suffixet väl dock ursprungligen är blott *-de* (jfr »*rosen-de* lund» o. d. ofvan s. 248), fogadt till den fsv. ack. sg. m. på *-an*. Slutligen kan här anföras det arkaiska »*förgyllande* skrin» för *gull*skrin.

Om den kortare biformen *-nde* se ofvan s. 304.

-are,

fsv. *-are* [2], har i det hela samma användning som dess kortare biform *-re* (om hvilken se ofvan s. 314). Det är ett af våra allra vanligaste suffixer och bildar:

I. Komparativer af typen *rikare, fortare.* Se vidare böjningsläran.

[1] Se tillsvidare Cederschiöld, *Studier öfver verbalabstrakterna*, s. 8 ff.

[2] Se E. Olson, *De appellativa substantivens bildning i fsv.*, s. 39 ff., 110, 281 ff.

II. Substantiver. Jag har antecknat — frånsedt ord bildade med någon af de synnerligen talrika (se nedan s. 340) utvidgade biformerna till *-are* — 323 exempel, som tillsammans med de ofvan s. 315 ff. nämnda 159 fallen, hvilka lika väl kunna uppfattas såsom afledningar på *-re*, ge siffran 482[1], ett antal som emellertid kan högst betydligt ökas. De här särskildt förevarande 323 fallen äro i fråga om sin betydelse af väsentligen följande slag:

1. Agentiala, t. e. *kvarsittare, säljare* osv., se V, 335, där 11 andra exempel anföras, ett antal som kan i hög grad ökas genom mera tillfälliga bildningar (jfr ofvan s. 315).

2. Aktorala, t. e. *läkare, tiggare* osv., se V, 333 och 337 f., där tillsammans 42 exempel äro anförda, ett antal, som emellertid kan betydligt ökas.

3. Indigenatsnamn, t. e. *göteborgare, stockholmare* osv., se V, 372 ocb 367, där tillsammans 107 exempel anföras, ett antal som kan åtskilligt ökas.

4. Instrumentala, t. e. *hängare, nötknäppare* osv., se V, 359, där 30 exempel anföras.

5. Resultativa, t. e. *afstickare, insändare* osv., se V, 366, där 9 exempel anföras.

6. På sin höjd stilistiskt nyanserade varianter till kortare och i de flesta fall mera gängse former, t. e. *kamrerare, officerare, sekreterare* (vida vanligare än det sällsynta *sekreter* och det därur utvecklade, numera väl blott i något skämtsam användning förekommande *sekter*), *undersåtare* (numera så godt som obrukligt vid sidan af det ursprungligare och äfven i fsv. vanligare *undersåt-e*). Utom de nu nämnda fyra orden höra hit mer än ett tjog indigenatsnamn såsom *afri-*

[1] Läggas härtill de återstående ofvan s. 316 ff. och 318 upptagna 212 bildningarna på *-re* till stammar på *-a* och de i detta arbete anförda 62 ord som ändas på någon af de utvidgade biformerna till *-are*, så erhålles ett antal af 756 ord med ändelsen *-are*, en emellertid, såsom jag både här ofvan och s. 315 påpekat, alldeles för låg siffra.

kan-, albanes-, alexandrin-, amerikan-, aragones-, bengal-, brasilian-, bysantin-, chilen-, genues-, hannoveran-, kalabres-, korsikan-, levantin-, marockan-, mexikan-, neapolitan-, portugis-, sicilian-, tibetan-, venetianare.

I morfologiskt afseende åter höra de nu ifrågavarande substantiverna:

a) Till verbalstammar på konsonant — på sonant blott i de två egendomligt bildade fallen *gåpåare* (ej, som man väntar sig, *pågåare*) och *förståsigpåare*. Jag har dessutom antecknat 155 fall [1], ett antal som genom medräknande af mera tillfälliga bildningar — t. e. *lydare* Heidenstam, *medätare* Hedenstierna [2] — kan betydligt ökas. Af dessa kan dock ett drygt dussin, som jag här nedan utmärker medelst ett efterställdt *, äfven hänföras till substantiver. Jag ordnar mina exempel rent alfabetiskt.

anmälare;

bedrag-, bedöm-, begynn-, (vatten)*behåll-*, bok-, tunn*bind-*, krubb-, vårt*bit-*, in-, lik*bjud-*, (glas-, flöjt-, namnsdags-) *blås-, bländ-, blöd-* (vid blödaresjuka), fisk*blöt-, brygg-*, ban-, för-, gruf-, is-, lag-, löftes-, porter-, strejk-, våg-, äktenskaps-*bryt-*, (kaffe-, mord)*bränn-*, be-, båt-, inne-, sam-, torn-, två-*bygg-*, fri*byt-* *, (bud-, järn-, ved)*bärare*;

(guld-, kors-, vatten)*drag-*, te*drick-*, lös-, ox*drifv-, dröj-, drömm-**, *dyk-, dämm-* 'sordin', (Johannes) *döpare*(n) samt de oregelbundna *domare** (: *döm-a*), *drinkare* (: *drick-a*; jfr *-drickare* strax ofvan), *dråpare** (: *dräp-a*);

kors-, nordpols-, sjö*far-*, fel-, upp*finn-, flyg-, fräls-*, fikon-, trä*frät-*, ankar*fäll-*, svinupp*föd-*, efter-, för*följ-*, (för-, lokomotiv-, sak)*för-, förgyll-*, (familje-, själf)*försörj-*, säng*fösare*, samt det oregelbundna *förrädare* (: *förråd-a*);

[1] Tilläggas de ofvan s. 315 anförda 367 till verbalstammar på *-a* bildade afledningarna på *-re*, så blir hela antalet af mig antecknade deverbativa substantiver med ändelsen *-are* 524.

[2] Se Östergren, Nordisk tidskrift 1905, s. 586.

(an-, arbets-, gäst-, konsert-, råd)*gifv-*, (gelb)*gjut-*, *gnag-*, *gnid-*, an*grip-*, (död-, guld)*gräfv-*, tjuf*gömm-*, (ordets, redo-, under-, väl)*görare*;

befäl-, inne*hafv-*, (med)*hjälp-**, (bild-, grof-, trut-, ved-) *hugg-*, (föredrags-, gardin-, ljus-, ståt-, tidnings-, upprätt-) *håll-*, (klädd)*häng-*, (ordets, å)*hörare*;

kupong-, mynt-, silhuett*klipp-* (däremot hör *klippare* 'skälm' hit endast under förutsättning att det kan associeras ej blott med *klipsk*, utan också med *klipp-a*, hvilket svårligen är fallet; än mindre hör det hit i betydelsen 'rask häst', troligen utgående från engl. *clipper*), (hår-, ord)*klyfv-*, åder*klämm-*, nöt*knäck-*, (handsk-, nöt)*knäpp-*, (klo-, löf-, träd-) *kryp-*, tron*kräfv-*, *krön-*, (af-, vin)*kyl-*, (be)*känn-*, (in-, tjuf-, upp)*köp-**, (grus-, på-, ölut)*körare*;

(af-, för-, in-, åsk)*led-*, (harpo)*lek-**, (öfver)*ligg-*, *ljug-*, af-, för-, gat-, i-, rör*lägg-*, *läk-*, (före)*läs-*, (före)*löp-*, återlösare;

timmer*märk-*, (famn-, landt-, parm)*mätare*;

nig- (i nigaredansen), *nämnare*;

(strand)*pip-**, (skum)*plöjare*;

(skepps)*red-*, (kägel)*res-*, *resare*(-Bengt), be-, för-, gräns-, pert*rid-*, *rifv-* 'sup', *ring-*, (upp)*rymm-*, *rännare*(bana), *rödj-*, *rökare**;

backstugu-, bi-, kvar-, upp*sitt-*, såp*sjud-*, *skafv-*, malm-*skilj-*, (härads-, mönster-, ren)*skrifv-*, *skryt-**, för-, till-, öfver-*skär-*, (ko)*sköt-*, gnister-, lamp-, ljus*släck-*, rim-, ränk*smid-*, *smyg-* (namn på en patiens), (rysk) *smäll-**, *smält-*, (vagns-) *smörj-*, sju*sofv-*, *spinn-*, hö-, ut*sprid-*, *spring-*, berg-, sten*spräng-*, bälte-, väf*spänn-*, af-, pärl*stick-*, *stig-*, (landsvägs)*stryk-*, hjärte-*styrk-*, bref-, förslags-, not-, tank-, till-, ut*ställ-*, piano*stämm-* (hos P. Molin äfven *själastämmare* [1]), (af)*stäng-*, (kann)*stöp-*, frid-, för*stör-*, damm*sug-*, *sup-*, (be)*svärj-*, efter-, sannings-

[1] Se Cederschiöld, a. st., s. 50.

säg-, (för)*sälj-*, af-, in*sänd-*, (in)*sätt-*, be-, lyck-, sannings-, upp*sökare*;

(arf-, del-, emot-, fast-, lån-, lön-, recett-, tid)*tag-*, (för-)*tig-*, *tigg-*, (af-, bok-, för)*tryck-**, af-, efter-, för-, till-, öfver*träd-*, stjärn-, tecken*tyd-*, taffel-, tak*täck-*, *tälj-*, djur*tämj-*, bras-, lykt*tänd-*, (fri)*tänkare*;

upptäckare;

(seger-, öfver)*vinn-*, lag*vräng-*, (upp)*väck-*, (strump)-*väfv-**, *väg-*, *välj-*, hö-, not-, ström*vänd-*, fot-, hjärte-, säng-*värmare*;

(skridsko)*åkare*;

äg-, bi-, gräs-, insekt-, kött-, människo-, norsk-, stor-*ätare*;

för-, larv*ödare*.

b) Till substantiver. Utom de ofvan under 6 nämnda 25 fallen (t. e. *kamrerare*, *amerikanare* o. d.) och de V, 372 f., 367 anförda 102, resp. 5 fallen (t. e. *berlinare*, *stockholmare* o. d., resp. *boforsare*, *ottenbyare* o. d.) — hvilkas antal kan betydligt ökas — samt de ofvan s. 316 ff. och s. 337 ff. nämnda, lika väl till substantiver som till verber hänförliga 159, resp. 13 fallen (t. e. *krigare*, *gycklare* o. d., resp. *domare*, *hjälpare* o. d.), alltså tillsammans 304 fall, har jag antecknat ytterligare 34 exempel [1], nämligen *apotek-*, *beslag-*, *bidevind-*, *borg-*, två-, tre*däck-*, *farm-*, (juridiko-, mediko-, teologiko-)*fil-*, *handtverk-*, under-, öfver*klass-*, *latin-*, *lindblad-*, *lögn-*, två-, tre*mast-*, *medicin-*, *mened-*, *missdåd-*, *rodd-*, *sehlstedt-*, *skepp-*, *stall-* (om det ännu associeras med *stall*), *stat-*, *stenborg-*, *svedenborg-*, *sång-*, *torp-*, *valdenström-*, *vitterlek-*, *äfventyrare* samt de oregelbundna *anhängare* (: *anhang*), fot-, kost-, parti-, ror*gängare* (: *gång*), *krämare* (: *kram*[handel]), *pyndare* (: *pund*), en-, fyr*spännare* (: *spann*), som äro att jäm-

[1] Lägges härtill de ofvan s. 318 anförda 12 bildningarna på *-re* till substantiver på *-a*, så utgör hela antalet af mig antecknade denominativa substantiver med ändelsen *-are* 350.

föra med de redan ofvan s. 317 f. upptagna *mördare* (: *mord* eller *mörda*), *väktare* (: *vakt* eller *vakta*), *väpnare* (: *vapen* eller *väpna*). Om de mer eller mindre oregelbundet bildade talrika indigenatsnamnen af typerna *belgare* (: *Belg-ien*), *brysslare* (: *Bryssel*), *dresdnare* (: *Dresden*), *grönländare* (: *Grönland*), *tunesare* (: *Tunis*), *tyrolare* (: *Tyrol-en*), *ungrare* (: *Unger-n*), *österrikare* (: *Österrik-e*) se V, 372 f.

Om biformerna *-jare*, *-mare*, *-nare* se nedan s. 349 f., *-anare-*, *-enare* ofvan s. 182, *-erare*, *-esare*, *-inare*, *-inkare*, *-isare*, *-tinare*, *-änsare* s. 183, *-enerare*, *-ianare* s. 184, *-itanare*, *-iänsare*, *-vianare*, *-iniänsare* s. 185. Om den kortare biformen *-re* se ofvan s. 314.

-diga

bildar blott verbet *inmundiga* till *mun*.

-elig (dvs. *-əlig*),

ålderdomlig biform till *-lig* (se ofvan s. 295) bildar adjektiver:

1. Till substantiver *gagnelig* [1] och *nå'delig* (men *gudsnå'dlig*) samt en mängd fall som vackla mellan *-lig* och *-elig*, hvilket sednare blott brukas i högre, särskildt poetisk, arkaiserande eller skämtsam stil, t. e. *dagelig*, *dödelig* (t. e. hos Talis Qualis), *faselig* [1] (Sehlstedt), *folkelig* (finländskt), *grundelig*, *gudelig*, *gudomelig* (Sehlstedt), *hjärtelig* (Björck), *kristelig*, *ljudelig*, *miskundelig* [1], *måttelig* (Wennerberg), *oändelig* (Sehlstedt, Rydberg), *skadelig* [1], *skriftelig*, *sorgelig* (Nyblom, Östergren), *stundelig*, *ståtelig* (Björck), *tröstelig* [1]. Hos äldre författare än de här anförda och i all synnerhet i ä. nsv. äro sådana former synnerligen vanliga [2].

2. Till verbalstammar på:

a) Kort *-a*: *anammelig*, *begagnelig*, *oförvissnelig*, *hugnelig*, *lastelig*, oefter-, oförliknelig, (o)be-, o-, på-, (o)tillräknelig,

[1] Äfven hänförligt till verb.

[2] Se massor af exempel hos Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 63 ff., Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 121 ff. och 280 ff., Hellquist, *Stud. i 1600-talets svenska*, s. 103 f. och 164 f.

oåterkallelig samt — utom de ofvan under 1 såsom alternativt hit hänförliga nämnda *faselig, gagnelig, miskundelig, skadelig* och *tröstelig* — många som på samma sätt som de ofvan under 1 anförda vackla mellan *-lig* och *-elig*, t. e. *oblidkelig, grufvelig* (Sehlstedt), *idkelig, okufvelig* (Östergren), *omutelig* (Orvar Odd), *oomtvistelig, orubbelig* (Rydberg), *skändelig* (Talis Qualis), *outplånelig* (Talis Qualis), *ynkelig, älskelig, ömkelig, önskelig* (Sehlstedt). Dessa sistnämnda voro tidigare många flere [1].

b) Konsonant eller lång sonant: *beboelig,* (o)*förbrännelig,* (o)*förståelig,* af-, från-, (o)åt*skiljelig, skönjelig, täckelig* (*täck-as*), *otämjelig, uttänjelig, vämjelig* och många som på ofvan angifvet sätt vackla mellan *-lig* och *-elig*, t. e. (o)*afhändelig, obevekelig* (Talis Qualis), (o)*igenkännelig, olidelig, oläselig* (Talis Qualis), *märkelig, omätelig* (Snoilsky), o(ut)*sägelig* (Östergren, Wirsén), *oupphinnelig, outtömmelig* (Wennerberg), (o)*öfvervinnelig* och i äldre tid ännu många flere [1].

3. Till adjektiver numera blott ett fåtal, alla vacklande i fråga om *-e-*, t. e. *allmännelig, gladelig* (Wennerberg), *kortelig* (Orvar Odd), *ljufvelig* (Frans Hedberg, Sehlstedt), *rikelig, rundelig* och det ofvan under 1, a upptagna *täckelig* (om det associeras med *täck*).

Om biformen *-telig* se nedan s. 351.

-else (dvs. *-əlsə*),

fsv. *-ilse, -else* [2], dels från fsax. *-isli* (t. e. *döpelse*), dels genom suffixsubstitution från mlty. *-ense* (t. e. *skepelse*) [3], är ett af våra vanligare suffixer. Jag har antecknat 177 — eller, om jag räknar sådana fall som efter-, full-, för*följelse* icke som ett utan som tre fall, 259 — exempel, en samling som torde kunna göra anspråk på fullständighet hvad det nutida språkbruket be-

---

[1] Se föregående not.

[2] Se E. Olson, a. st., s. 503 ff.

[3] Se Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv*, s. 44 ff., E. Olson, a. st., s. 500 ff. och där citerad litteratur.

träffar[1]. Det bildar uteslutande substantiver, och dessa ansluta sig samtliga till verbalstammar med det enda undantaget *salfvelse* (om detta associeras med *salfva*) samt de nedan anförda, medelst efterställdt * utmärkta 18 — hvaraf 7 redan ofvan i annat sammanhang nämnda — fall, som äfven associera sig med substantiver, och med ** utmärkta 4 fall, som äfven associera sig med adjektiver. I semologiskt afseende äro de ojämförligt flesta af dem abstrakter, vanligen aktionella, t. e. *döpelse* o. d. (se V, 454 ff., där 101 exempel anföras), mindre ofta virtuella, t. e. *böjelse* o. d. (se V, 478 f., där 35 exempel anföras). Men ej sällan ha de öfvergått från abstrakt till konkret betydelse, vanligen resultativ, t. e. *skapelse, skrifvelse* o. d. (se V, 366, där 47 exempel anföras), mindre ofta instrumental, t. e. *kallelse* (till en sammankomst), *rökelse* o. d. (se V, 361, där 11 exempel anföras). I morfologiskt afseende åter ansluta de sig till:

1. Verbalstammar på kort *-a*. De antecknade 94 (resp. 117) fallen äro (alfabetiskt ordnade):

afl-, (mandoms)*anamm-*, *anfäkt-*, *anklag-*, *antastelse*;

*bak-**, *bebland-*, *bebåd-*, *bedröfv-*, *befläck-*, *begabb-*, *bekräft-*, *bepröfv-*, *berätt-*, *beskärm-*, *besmitt-*, *bespott-*, *beting-**, *betrakt-*, *betving-*, (glädje-, heders-, nåde-, vördnads-, ömhets-) *betyg-*, *blåelse***;

eggelse;

frest-, be-, in*fri-*, *förarg-*, *förbann-*, *förblind-*, *förblaff-*, *förbryll-*, *förfär-*, *förgrymm-*, *förhärj-*, *förint-*, *förrirr-*, *förkross-*, *förkunn-*, *förloss-*, *förlust-*, *förmörk-*, *förnek-*, *förny-*, *förnärm-*, *förplikt-*, *förruttn-*, *försak-*, *förstock-*, *försumm-*, *försynd-*, *förtapp-*, *förtörn-*, *förvill-*, *förvirr-*, *förälsk-*, *förödmjuk-*, *förökelse* och det oregelbundna *fängelse* (: *fånga*);

hack-, *helg-***, *hot-**, *hugn-* (Karlfeldt), *hugsval-*, *häd-*, själf*häfd-*, *häkt-**, fram-, för*härdelse*;

[1] En mängd hos äldre författare förekommande, men nu ej längre gängse fall anföras af Linder, *Regler och råd*, 3 uppl., s. 132.

(fri-, in-, åter)*kall-**, bort-, för-, under*kastelse*;

*lock-**, (efter)*liknelse*;

meddel-, *missfirmelse*;

för-, till*närmelse*;

omskiftelse;

själf*rannsak-*, *rel-*, (efter-, under-, upp)*rättelse**, **;

(om)*skap-*, *skick-*, (för)*smäd-*, *spök-**, *stafv-*, (an-, in-) *stiftelse*;

tillskynd-, *tillägnelse*;

undfång- (Levertin), *uppenbar-***, *upptukt-*, *utkorelse*;

vist-, före-, till*vit-*, *välsignelse*;

*ändelse**;

öfvertygelse.

2. Verbalstammar på konsonant eller lång sonant. De 82 (resp. 142) antecknade fallen äro:

afvikelse;

begynn-, *begär-**, *berömm-**, *bestänk-*, *besvik-*, *betyd-*, *bevek-*, be-, upp*bygg-*, *böj-*, *bönhörelse*;

efter-*, för*döm-*, *döpelse*;

kors-, stad-, ut*fäst-*, *föd-*, efter-, full-, för*följ-*, för-, hän-, jäm*för-*, *förbind-*, *förbryt-*, *förebrå-*, *förete-*, *förgrip-*, *förhäfv-*, *förnimm-*, *förnöj-*, *förse-*, *förskräck-*, *förströ-*, *försänd-*, *förtryt-*, *förödelse*;

akt-, an-, hän-, in*gifv-*, *gräm-*, bot-, fri-, för-, godt-, kunn-, lös-, ond-, redo-, rättfärdig-, skade-, tillfyllest-, tillintet-, upp*görelse* samt det oregelbundna (eld-, lik)be-, för-, um*gängelse** (till preteritistammen af *gå*);

hemsök-, *händelse*;

inflytelse;

till-, öfverens*kom-*, be-, fri*kännelse*;

genom- (Mjöberg), upp*lefv-*, *lid-*, *lyd-*, för-, till-, upp-, ut-, öfver*låt-*, edsaf-, öde*läggelse*;

på-, å*minn-**, (be-, ut)*märkelse** (*märkelse* dock väl blott i *märkelse*dag);

omskärelse;

(för)be-, till*red-*, *rök-**, *rörelse*;

skrif-, *smörj-**, *stygg-***, (be)*styr-*, af-, för-, till*stå-* (jfr *uppståndelse* här nedan), fast-, in-, tillfreds-, åter*ställ-*, (för-ut)be-, öfverens*stämm-*, *stärk-*, (för)*stör-* [1], af-, be*svärj-*, af-, fri-, förut-, gen-, mot-, tack-, till-, upp*sägelse*;

för-, iakt*tag-*, *tillblifv-*, *tilldrag-*, *tillstädj-*, af-, till-, öfver*träd-*, *täckelse**;

undskyll- [2], (själf)*uppehåll-*, *uppfyll-*, *upphöj-*, *upprinn-*, (blods)*utgjutelse* och det oregelbundna *uppståndelse* (till participstammen *uppstånd-en*; jfr *-ståelse* här ofvan);

(när-, till)*var-*, *vederkvick-*, *villfar-*, *väck-*, *vämj-*, hån-om*vändelse*;

själf*öfvervinnelse*;

Öfverblicka vi detta material, göra vi den intressanta iakttagelsen, att af de 259 exemplen ej mindre än 121 äro afledda af — åtminstone ursprungligen — sammansatta ord (typen *bönhörelse*) och 94 af ord med de ursprungligen ty. prefixerna *an-*, *be-*, *för-* (typerna *angifvelse*, *befrielse* och *förföljelse*, resp. 6, 32 och 56 fall), hvarefter blott 44 ord af enklare bildningstyp (*skapelse* o. d.) återstå.

Om den kortare biformen *-lse* se ofvan s. 301.

-ena (dvs.- *ənа*)

bildar blott bestämd form i pluraler af typen *takena*, *gässena*, hvarom se närmare i böjningsläran. Jfr s. 220 under A, 1.

-ende (dvs. *-əndə*),

fsv. *-ande* (utveckladt omkring år 1500 till *-ende* enligt Ill, 351 f.), dels inhemskt, dels substitueradt för mlty. *-ende* [3], bildar liksom de etymologiskt identiska *-nde* och *-ande* (se ofvan s. 304, resp. s. 334):

[1] Se Linder, a. st., s. 132.

[2] Se Lyttkens-Wulff, *Ordskatt och ljudförråd*, s. 121.

[3] Se Tamm, *Tränne tyska ändelser*, s. 5 ff.

1. Presensparticipier till verbalstammar på lång vokal, t. e. (en) *bo-*, *dö-*, *fly-*, *gå-*, *seende*. Se vidare böjningsläran.

2. Gerundier (om termen se V, 446) till verbalstammar på lång vokal, t. e. (ett) *bete-*, *förstå-*, *gny-*, *misstro-*, (ut)*ströende*, stundom sammansatta eller prefixafledda, utan att motsvarande sammansatta eller afledda verber finnas, t. e. *illamående*, *undfående*; se vidare böjningsläran. Ej sällan ha dessa bildningar öfvergått till resultativa konkreter, t. e. *förtroende*, *leende*, *påstående* (jfr V, 366) eller på annat sätt semologiskt aflägsnat sig mer eller mindre från sin gerundiala uppgift; jfr t. e. *afseende*, *anseende*, *hänseende*, *undseende*, *uppseende*, *utseende* med de verkliga gerundierna *bortseende*, *frånseende*, *påseende* 'det att bortse (från något)' osv.

3. Enstaka fall äro den till ett verb bildade prepositionen *angående* och det till ett substantiv hörande, i folkvisestil förekommande *rosende* (blomma, kind, lund o. d.).

-ene (dvs. *-ənə*)

förekommer blott i *gyllene* till *gull*.

-entus (dvs. *-əntus*)

förekommer blott i namnet på sagofiguren *Lunkentus* (till *lunk-a*), en kvasilatinsk bildning af samma slag som de äfvenledes i saga uppträdande kökslatinska *kvistmuntus* och *kobäljantus* [1].

-era (dvs. *-əra*)

är pluraländelse i några latinska lånord: *genera*, *munera*, *opera* till sg. *gen-us* osv.

-erisk (dvs. *-ərisk*)

förekommer blott i *dikterisk* (jämte finländskt *dikte'risk*, se III, 539).

[1] Se Djurklou, *Sagor och äfventyr*, s. 172.

-erlig,

utvidgad biform till *-lig* (se ofvan s. 295), förekommer blott i *prästerlig* (finländskt ofta *präste'rlig*, se III, 539) till substantiv samt *veterlig* och (o)*öfvervinnerlig* (jfr V, 555 noten) till verber. Om *inn-*, *ypp-*, *ytterlig* se ofvan s. 300.

-erne (dvs. *-əɳə*)

träffas blott i *lefverne* till *lefv-a*.

-erska (dvs. *-əʂka*),

utvidgad biform till *-ska* (se ofvan s. 322). Af de 151 fall, som ofvan s. 324 upptagits såsom varande bildningar på *-ska* till ord på *-are*, kunna 85 lika väl betraktas såsom bildade medelst suffixet *-erska* till verber (t. e. *ledsagerska*, *läserska* o. d.) och 38 — delvis de samma som de förra — till substantiver (t. e. *sångerska*, *sömmerska* o. d.). Men dessutom finnes ytterligare inemot ett tjog fall, som emedan motsvarande ord på *-are*, oftast på grund af sakens natur, saknas, måste uppfattas blott såsom afledningar på *-erska* af verber eller — i hälften af fallen, nedan utmärkta medelst efterställdt * — alternativt av substantiver. Dessa fall utgå från:

1. Verbalstammar på *-a* såsom *bobin-**, *disk-**, halm*flät-**, *kard-**, *knyppl-*, mat*lag-*, *mangl-**, *nopp-**, *räfs-**, *sign-*, *stopp-**, *tvätterska**.

2. Verbalstammar på konsonant såsom *blek-*, *byk-**, barna-, först-, om*föd-*, *gråt-*, efter*lefv-*, (lik)*sveperska*.

-esta (dvs. *-əsta*)

förekommer blott i *käresta*, hvarom se närmare III, 250.

-ia,

lån från lat., bildar — frånsedt några blomnamn som *dalia*, *fuksia* (hvilkas samband med namnen på botanikerna *Dahl* och *Fuchs* emellertid väl i allmänhet ej är kändt), *rudbeckia* och pluralerna *realia*, *stimulan'tia* (: *sti'mulans*) — ute-

slutande kvinnliga dopnamn, de flesta af dessa mycket sällsynta [1]:

1. Till manliga dopnamn, alltid med förflyttning af stamordets hufvudaccent till stafvelsen näst före *-ia*. De 20 hittills kända fallen äro *Abdonia, Albinia, Amalia, Antonia, Axelia, Cecilia* (: *Cecil*; jfr nedan 2), *Emilia, Eugenia* (med *j*-ljud trots *Eugen* med *f*-ljud), *Felicia* (: *Felix!*), *Georgia, Haqvinia, Hermania, Konstantia* (: *Konstans*; jfr nedan 2), *Laurentia* (: *Laurenz*), *Oskaria, Patricia* (: *Patrik*), *Simonia, Stefania, Tomasia.*

2. Till kvinnliga dopnamn (i motsats till föregående grupp aldrig med en accentflyttning) blott 8 fall, nämligen *Adelia* (: *Adèle*), *Alicia* (: *Alice*), *Cecilia* (: *Cecile*; jfr ofvan 1), *Gracia* (: *Grace*), *Herminia* (: *Hermine*), *Hortensia* (: *Hortence*, dvs. *-ags!*), *Konstantia* (: *Constance*, dvs. *-ags*; jfr ofvan 1), *Teresia* (: *Terèse*).

3. Till annat ord blott *Dahlia, Serafia, Vestalia.*

Om biformen *-nia*, se nedan s. 350.

-ibus

(jfr *-us* ofvan s. 332) har jag anträffat blott i de kökslatinska *fräckibus* och *rustibus* (se vidare V, 403).

-ier

(jfr *-er* ofvan s. 260 ff.) bildar blott några folknamn, af hvilka en del äro de enda brukliga bildningarna till vissa ortnamn såsom *korintier, lacedemonier* och med förlust af ortnamnets *-us efesier, rhodier*, under det att andra, något talrikare, äro blotta varianter till kortare från samma ortnamn (genom dess förkortning) utgående synonymer utan *-ier* såsom *bengalier, cirkassier, dalmatier, etiopier, rumänier, serbier.*

---

[1] Se förteckningen i Sv. landsm. VI, 7, s. 12 ff., och beträffande ovanligare korresponderande — etymologiskt sedt kanske oursprungligare — manliga dopnamn ib. s. 5 ff.

Om biformen *-sier* se nedan s. 351.

-iga

förekommer i de ty. låneorden *beediga, berättiga, besiktiga* (om det associeras med *sikt*) och med vokalförändring i förhållande till stamordet *förständiga* (om det associeras med *förstånd*), in-, u*thändiga* (: *hand*), alla som synes hörande till substantiver.

Om biformen *-diga* se ofvan s. 340.

-ika,

från mlty. *-eke*, bildar några hypokoristiska kvinnliga dopnamn såsom *Annika, Ellika, Hannika* (se V, 393) till *Ann-a* osv. Det ålderdomliga *fän(n)ika*, och det något dialektala *läddika* (ä. nsv. äfven *lådheka*) och facktermen *remmika* (förr *rämmika*) associeras väl numera knappast med resp. *fana, låda* och *ram*.

-inge,

som i fsv. var ett rätt vanligt suffix [1], förekommer nu blott i *aflinge* (ellips af fsv. *aflingagoz* och *aflingaiordh*), *arfvinge* och det förr vanliga, men numera (utom i Finland [2]) sällsynta [3] *släktinge*, alla hörande till substantiver.

-iska (dvs. *-ifa*)

förekommer blott i *människa* till *man*.

-ium,

lån från lat. (jfr *-um* ofvan s. 332), uppträder frånsedt många utvidgade biformer blott i föga mer än ett dussin substantiver, af hvilka ungefär hälften utgöres af blotta varianter till kortare — och oursprungligare — former utan

[1] Se E. Olson, *De appellativa substantivens bildning i fsv.* s. 26 ff.

[2] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 65.

[3] Se t. e. Hallström, *Nya noveller*, s. 257.

-ium, t. e. *glossar-*, *kaprifol-*, *klenod-*, *korollar-*, *mycelium* samt med vokalisk förändring *ministerium* (: *ministär*) och *mysterium* (: *mystär*, jfr dock III, 501). Öfriga fall äro dels de äfvenledes till substantiver hörande *beryllium*, *kalcium* (: *kalk*), *kollegium* (: *kolleg-a*), *pandemonium* (: *demon*), *proscenium* (: *scen*), dels de med verber på *-era* korresponderande *delir-*, *presid-* och *studium*.

Om biformen *-arium* se ofvan s. 182, *-atarium*, *-atorium*, *-iarium* s. 184, *-uarium* s. 185. Dessutom kan man möjligen tala om ett suffix *-oleum* i *linoleum* och ett *-orium* i *skriptorium*, om dessa ord associeras med resp. *lin* och *skrift*.

-ius,

lån från lat. (jfr *-us* ofvan s. 332), bildar:

1. Åtskilliga familjenamn, dels bildade till ortnamn, t. e. *Berg-*, *Brovall-*, *Högstadius* (se vidare V, 435 f.), dels stående vid sidan af andra, kortare och i allmänhet oursprungligare, familjenamn, t. e. *Klockhovius* (: *Klockhoff*), *Wallerius* (: *Wallér*), dels men sällan hörande till dopnamn, t. e. *Arvi'dius* (: *Ar'vid*).

2. Ett halft dussin varianter till kortare (och oursprungligare) manliga dopnamn, vanligen med annat accentläge och därpå beroende olikhet i fråga om vokalkvalitet och -kvantitet, t. e. *Ansga'rius* (: *An'sgar*), *Emi'lius* (: *E'mil*), *Eugenius* (: *Eugen*, dvs. *-fen*!), *Grego'rius* (: *Gre'gor*), *Isido'rius* (: *I'sidor*), *Lauren'tius* (: *Lau'renz*).

3. Ett par skämtsamma varianter till ord af annat slag, t. e. *bullerbasius*, *konfusius* (: *konfys*, jfr V, 403).

Om biformen *-nius* se nedan s. 351, *-arius*, *-darius*, *-elius* s. 182, *-enius*, *-erius*, *-onius* s. 183.

-jande och **-jare**

förekomma väl blott i participiet (af-, om-, till-, undan-, ut)*bedjande* och gerundiet (af-, till)*bedjande*(t), resp. i substantivet (till)*bedjare*, alla till verbalstammen *bed*.

-liga,

fsv. *ligha,* förekommer nu blott i några få ord såsom arkaisk eller skämtsam biform till *-ligen* (se följande suffix), t. e. *bitter-, stor-, svår-, varliga.*

Om biformen *-eliga* se s. 351.

-ligen,

fsv. *-lighen,* äldre *-liken* från mlty., bildar — frånsedt de inemot halftannat hundrade fall, där suffixet *-en* lagts till ett adjektiv på *-lig* (se ofvan s. 260), och de utvidgade biformer *-eligen, -erligen,* om hvilka se s. 352 — drygt två dussin »adverber», nästan alla hörande till adjektiver, t. e. *allvarsam-, bitter-, falsk-, gemen-, hög-, hörsam-, klar-, ljus-, medelbar-, ny-, rättvis-, skenbar-, skyndsam-, snar-, stor-, svår-, synbar-, säker-, tacksam-, uppenbar-, var-, varsam-, vrångvis-, vördsam-, ödmjukligen.* Till ett substantiv ansluter sig blott *väldeligen* (som dock äfven kan uppfattas som bildadt med suffixet *-eligen* till adjektivet *väld-ig,* se nedan s. 352) och till ett verb blott *förmodligen.*

Om biformerna *-eligen* och *-erligen* se s. 351 f.

-mare

(jfr *-are* ofvan s. 335) är komparativsuffix i *fjärmare* och *närmare* till »*när* och *fjär*».

-nare

(jfr *-are* ofvan s. 335) förekommer blott i *mjölnare* till *mjöl.*

-nia

(jfr *-ia* ofvan s. 346) föreligger blott i de kvinnliga dopnamnen *Aronnia* och *Ottonia* till resp. *Aron* och *Otto.*

-ningom

träffas blott i *småningom* till *små* [1].

[1] Om etymon se ett förslag af NOREEN, *Sv. etymologier,* s. 5.

-nius

(jfr *-ius* ofvan s. 349) har jag funnit blott i familjenamnen *Beronius* och *Unonius* vid sidan af dopnamnen *Bero* och *Uno*.

-ones

förekommer blott i det arkaiska *människones* (son) till *människ-a*.

-ora

finnes väl blott i den från lat. lånade pluralen *tempora* till *temp-us*.

-sier

(jfr *-ier* ofvan s. 347) träffas väl blott i *egyptier* till *Egypt-en*.

-telig

förekommer blott i *ändtelig* (: *änd-a*) jämte vida vanligare *ändtlig* (se ofvan s. 330 f.).

-ånde,

fsv. *-onde* (se III, 338), bildar ordinaltalen för 8—10 och alla tiotalen 20—90 (jfr V, 575) samt substantivet *tionde* till *ti-o*.

-åne,

fsv. *-onne* (se III, 109), förekommer i »i *förstone*», »på *sistone*» och *åtminstone* (: *minst*).

§ 33. Trestafviga suffixer.

-eliga,

biform till *-liga* (se ofvan s. 350), visar sig väl blott i de ålderdomliga *gladeliga* och *sakteliga* (: *sakt-a*) vid sidan af vanligare former på *-eligen*.

-eligen,

biform till *-ligen* (se ofvan s. 350), bildar — frånsedt de

många fall där suffixet *-en* är lagdt till ett adjektiv på *-lig* (se ofvan s. 260) — drygt ett tjog »adverber»:

1. Oftast till adjektiver, t. e. *falsk-* [1], *full-*, *grann-* (om det kan associeras med *grann*), *grymm-*, *hård-*, *hög-* [1], *kort-*, *lätt-*, *mild-*, *rätt-*, *strängeligen* samt med förlust af adjektivets *-ig drist-*, *sannfärd-* och *stadeligen* (om *väldeligen* se ofvan s. 350 under *-ligen*).

2. Mindre ofta till substantiver, t. e. *endräkt-*, *enfald-*, *flit-*, *hast-*, *list-*, *namn-*, *nödtorfteligen*, hvilka dock alla utom *namneligen* äfven kunna hänföras till adjektiver på *-ig* enligt 1 här ofvan.

3. Till oböjligt ord hör blott *sakteligen* (: *sakt-a*).

-erligen,

biform till *-ligen* (se ofvan s. 350 [2]) förekommer blott i *sannerligen* och *visserligen* till resp. *sann* och *viss*.

§ 34. Icke stafvelsebildande suffixer.

-d,

fsv. *-d* eller *-þ*, är ett synnerligen vanligt suffix, som bildar:

1. Adjektiver, hvilka utgå från:

a) Verbalstammar. Dessa bildningar äro af flera olika slag:

a) Oftast s. k. preteritiparticipier af typerna *älska-d*, *böj-d*, *kläd-d* osv., se böjningsläran. Emellertid ha dylika ord ofta mer eller mindre mistat sin participiala karaktär, t. ex. *bekymrad*, *däckad*, *fodrad* osv. (se V, 517), hvilka nu snarast uppfattas såsom afledningar på *-ad* af substantiverna *bekymmer*, *däck*, *foder* osv. (se ofvan s. 242), eller *böjd* (för något), *död*, *förgrämd* [3], *förkyld*, *hänförd*, lom-, tung*hörd*,

[1] Äfven utan *-e-* (se ofvan s. 350).

[2] Om uppkomsten af *-er* se Noreen, *Altschw. gramm.* § 333 anm.

[3] Ej upptaget i gängse ordlistor, men användt af många nyare författare.

Fortsättning från omslagets 2. sida.

FÖRSTA DELEN.

Allmän inledning till den nysvenska grammatiken.

Band I. (Afslutadt.)

Kap. 1. Nysvenska grammatikens begrepp. 2. Nysvenskans frändskapsförhållanden. 3. Nysvenskans språkområde, rikisspråk och dialekter. 4. Nysvenskans perioder och källor. 5. Den nysvenska språkforskningens historia. 6. Bibliografisk öfversikt af de viktigaste hjälpmedlen för det nutida studiet af nysvenskan.

ANDRA DELEN.

Ljudlära.

Afdelning I. Fonetisk inledning: Kap. 1. Språkljudens akustiska beskaffenhet (Fonetisk akustik). 2. Den mänskliga talapparaten (Fonetisk anatomi). 3. Talorganernas verksamhet eller artikulationen (Fonetisk fysiologi).

Afdelning II. Deskriptiv ljudlära: A. Kvalitativ ljudlära: Kap. 1. De enskilda språkljuden. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Författare- och utgifvare-register. Första bandets innehåll. Efterord]. 2. Ljudförbindelserna (kombinationslära). B. Prosodi: Kap. 1. Sonoritet och stafvelsebildning. 2. Kvantitet (uttalstid). 3. Intensitet (tryckstyrka). 4. Tonalitet (tonhöjd). [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Andra bandets innehåll. Efterord].

Utgifvet.

Band II. (Afslutadt.)

Afdelning III. Etymologisk ljudlära: A. Metodologisk inledning: Kap. 1. Allmänna anmärkningar. 2. Talförändringarnas orsaker. 3. Talförändringarnas resultat. 4. Om begreppet ljudlag. B. Sonanterna: I. Nysvenska ljudöfvergångar: a. Kvalitativa förändringar: 1. De från fornsvensk tid ärfda sonanternas utveckling: Kap. 1. Tungartikulationens förskjutning bakåt. 2. Tungartikulationens förskjutning framåt. 3. Ändring af läppartikulationen. 4. Öfvergång till reducerad vokal. 5. Bihang: Den dialektala öfvergången *-in* > *-a*. 2. Sonanterna i yngre lånord: Kap. 1. a-ljud. 2. o- och å-ljud. 3. u-ljud. 4. e- och ä-ljud. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Register öfver etymologiskt viktigare ord. Tredje bandets innehåll. Efterord]. b. Prosodiska förändringar: Kap. 1. Sonoritet och stavelsebildning. 2. Kvantitet. 3. Intensitet. 4. Tonalitet. II. Spår af äldre ljudöfvergångar. C. Konsonanterna.

Band III. (Afslutadt.)

Band IV.

TREDJE DELEN.

Betydelselära.

Band V. (Afslutadt.)

Afdelning I. Inledning.

Afdelning II. Deskriptiv betydelselära: A. Kategorilära (läran om de grammatiska kategorierna): Kap. 1. Sememernas hufvudindelning. 2. Expressiv och pronominell betydelse. 3. Meningens hufvudarter. 4. Sememernas förhållande till hvarandra. 5. De olika slagen af status. 6. Glosans hufvudarter. 7. De konkreta glosorna. 8. Familjenamnens bildning (morfologisk exkurs). 9. De abstrakta glosorna. 10. De assumptiva glosorna. 11. De finita glosorna. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Femte bandets innehåll. Efterord]. B. Funktionslära (läran om de grammatiska funktionerna).

Utgifvet.

Band VI.

Afdelning III. Etymologisk betydelselära.

FJÄRDE DELEN.

Band VII. Utgifvet.

Formlära.

Afdelning I. Inledning: Kap. 1. Olika slag af morfemer. 2. Kritik af äldre definitioner på termen »ord». 3. Hvad menas med »samma» morfem? 4. Morfologisk gruppering.

Afdelning II. Deskriptiv formlära: A. Formbildningslära: I. Ordlära: a. Afledning: 1. Prefixafledning: Kap. 1. Tryckstarka prefixer. 2. Trycksvaga prefixer. 2. Suffixafledning: Kap. 1. Helstarka suffixer. 2. Halfstarka suffixer. 3. Trycksvaga suffixer. b. Sammansättning: 1. Stark sammansättning. 2. Svag sammansättning. **Band VIII.** II. Ordfogningslära (syntax). B. Böjningslära.

Band IX. **Afdelning III. Etymologisk formlära.**

Register till band I—IX.

Häraf föreligga redan banden I, II, III och V färdigtryckta samt band IV och det redan delvis tryckta bandet VII till stor del färdiga i manuskript.

Priset är beräknadt till 35 öre per ark i oktavformat, och kommer hädanefter omkring tio ark årligen att utgifvas. Kostnaden för subskriberadt exemplar blir således högst 3 kr. 50 öre per år.

Framställningen skall utan att i någon mån förbise det vetenskapliga innehållets kraf på exakthet och grundlighet söka blifva på samma gång i god mening populär och så pedagogisk som möjligt, det förra för att göra boken ägnad till självstudium, det sednare för att göra den användbar såsom lärobok för högre vetenskapliga studier, särskildt vid våra universiteter.

Subskription mottages i alla boklådor.

Lund, mars 1917.

C. W. K. Gleerup
Förlagsbokhandel.

Lund, Berlingska Boktryckeriet, 1917.

82 87. 3

26. Häftet. (Bd. VII, 5.) Pris 3: 2

VÅRT SPRÅK

NYSVENSK GRAMMATIK
I UTFÖRLIG FRAMSTÄLLNING

AF

ADOLF NOREEN

SJUNDE BANDET

LUND, C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

HARVARD COLLEGE
OCT 1 1925
LIBRARY

SUBSKRIPTIONSANMÄLAN.

En något så när fullständig, utförlig och efter moderna språkvetenskapliga principer utarbetad nysvensk grammatik saknas tills dato. Och dock torde få böcker vara af verkligt behof mera påkallade än en dylik. Den är ett det viktigaste hjälpmedel för alla slags språkvetenskapliga studier i vårt land, ty modersmålet utgör det ojämförligt bästa grundlaget för hvarje försök att klarlägga språklifvets allmänna lagar och företeelser. Den är en nödvändig förutsättning för tillkomsten af redan allt för länge saknade tidsenliga, elementära läroböcker för modersmålsundervisningen vid våra högre och lägre skolor. Dess åstadkommande är för öfrigt helt enkelt en nationell plikt, ty en nation äger intet rikare och fylligare uttryck för sin egenart än modersmålet, och ett grundligt studium af detta åligger därför hvar och en, som vill söka lyda det gamla vishetsbudet: känn dig själf!

Ett arbete, som vill söka fylla denna lucka i vår litteratur är

VÅRT SPRÅK

nysvensk grammatik i utförlig framställning

af

ADOLF NOREEN.

Verkets plan är följande. Det sönderfaller i fyra delar samt ett utförligt register till det hela och är afsedt att bindas i nio band å hvardera 500 à 600 sidor. Innehållet i sin största allmänhet och dess fördelning på de olika banden och delarna framgår af följande rsikt:

Fortsättning å omslagets 3. o. 4. sidor.

ökänd, stadd (i trångmål), lätt-, lös-, tung*söfd* o. d. (jfr V, 518 f.).

β) Ej sällan sammansatta möjlighetsparticipier till osammansatta verber, t. e. hård-, lätt*agad*, hård-, lätt*brukad*, hård*saltad* eller snar*gjord*, lätt-, trög-, tung*körd*, lätt*ledd*, lätt-, trög*såld*, svår*tydd* o. d. (se närmare V, 557).

γ) Sällan adjektiver med annan betydelse, hvilka, ehuru äfven de äro ursprungliga participier, numera svårligen kännas som sådana, t. e. *eldfängd* (: *fånga*, men etymologiskt sedt af sv. dial. *fänga* 'fatta (eld)', liksom *befängd*, som nu ej längre kan associeras med *fånga*, kommer af fsv. *befængia* 'angripa, besätta'), *lagvadd* (: *vädja*), *rädd* (: *rädas*), *slängd* 'skicklig'.

b) Substantiver, som ändas:

α) Vanligen på *-a*, t. e. spets*hakad*, be-, hård-, tro-, varm-, öm*hjärtad*, kal*hjässad*, hvit*mössad*, hög*pannad*, kol-, svafvel-, ättik*syrad*, hal-, hvass-, kvick-, skarp-, tve*tungad*, lång-, slok-, stubb*örad*, alla som synes sammansatta, ehuru de substantiver från hvilka de utgå nästan aldrig äro det. En undantagsställning intar en-, blå-, brun-, mörk-, skel-, vind*ögd* (ofta uttaladt *-öjd*) m. fl. dylika i stället för det *-ögad* som man efter föregående exempels analogi väntar sig.

β) Sällan på konsonant, t. e. hög-, om*ljudd*, *nödd*.

c) Adjektiver blott i *båld* vid sidan af för*bålt* och det något dialektala eller ålderdomliga *bål*(stor) samt i *gild* [1] jämte vanligare *gill*.

2. Substantiver (58 fall antecknade, hvaraf de flesta abstrakter, jfr V, 465 och 477), utgående från:

a) Verbalstammar (43 fall), som ändas:

α) På *-a* (26 fall antecknade, af hvilka mer än hälften kan uppfattas lika väl som afledningar på *-ad* eller *-nad* till adjektiver, i ett enda fall till substantiv), t. e. *blånad* [2], (huf-

[1] Ej i SAOL och SAOF, men hos Lyttkens-Wulff 1916.

[2] Kan äfven uppfattas som afledning på *-nad* (se ofvan s. 304).

vud-, vägg)*bonad, bulnad* [1], (und)*fägnad, grånad* [2, 3], *gulnad* [2, 3], *hissnad* (Wallin [3]), *hugnad, hvitnad* [2], (för)*hårdnad* [2], (in)*hägnad* [1], *häpnad* [1], *ledsnad* [1], *lättnad* [2], *mognad* [1], *rodnad* [2], *saknad, signad* (Österling [3]), *styfnad* [2, 3], *svullnad* [1], *tråndad, tystnad* [2], *vissnad* [1] (T. Hedberg [3]), *välkomnad* [1] (Heidenstam [3]) samt med förlust af verbalstammens *-a afund* (: *unna*, men med svag association) och *hämnd*.

β) På konsonant eller lång sonant (drygt ett tjog fall, af hvilka dock några äfven kunna hänföras till adjektiver), t. e. *blygd* (: *blygas*; äfven till adj. *blyg*), *brygd, bygd, död, följd, höjd* (äfven till adj. *hög*), *nämnd, skygd, tyngd* (äfven till adj. *tung*) samt med vokalförändring i förhållande till grundordet *brand* (: *brinna*), (inne-, järn-, neder-, upp-, vittnes-, åt)*börd* (: *bära*; delvis svag association), på-, sam*fund* och pl. *funder* (: *finna*), *fynd* (: *finna*), *färd* (: *fara*), (åt)*gärd* (: *göra*), *häfd* 'äganderätt' (: *hafva*), *köld* (: *kyla*; äfven till adj. *kall*), *mäld* (: *mala*), *skörd* (: *skära*), *stöld* (: *stjäla*, dvs. *fäla*), *säd* (: *så*). Däremot är väl *-d* ej längre af suffixal natur i sådana etymologiskt fördunklade fall som *bod* (: *bo*), *dygd* (: *duga*), *fjord* (: *fara*), *skuld* (: *skola*), ut*skyld* (: *skola*), *stad* 'ställe' (: *stå*), *stod* (: *stå*), *stöd* (: *stå*) och *väld* (: *vilja*).

b) Adjektiver, t. e. — utom de redan ofvan under a, *β* nämnda alternativt hithörande *blygd, höjd, köld, tyngd* — *bredd, dyrd, snedd, trygd* (Österling, se V, 477 not 1), *vidd* samt med kvalitativ vokalförändring i förhållande till grundordet *helgd* (dvs. *häljd* : *helig*), *längd* (: *lång*), *mängd* (: *mången*). *Guld* associeras nog ej längre med *gul*.

c) Substantiv — frånsedt det redan ofvan under a, *β* nämnda alternativt hithörande *köld* — blott i *guld* såsom variant till *gull* samt *träd* jämte *trä* och de vokalförändrande *böld* (: *bul-a*), *däld* (: *dal*), *rymd* (: *rum*) liksom väl ock det

[1] Kan äfven uppfattas som afledning på *-ad*.

[2] Kan äfven uppfattas som afledning på *-nad* (se ofvan s. 304).

[3] Se Berg, Språk och stil XV, 125 ff.

ålderdomliga *ängd* 'nejd', som nog af mången associeras med *äng*, trots att orden äro obesläktade. Däremot associeras väl ej längre *gränd* med sitt stamord *granne*.

3. Verbalstammar, uppträdande i högre stil, under det att i lägre stil visa sig kortare — och etymologiskt sedt ursprungligare — sådana utan *-d*. En betydelseskillnad är nämligen endast i det enda fallet *råda* : *rå* (för, med, om, på; se SAOL) knuten vid denna formskillnad, under det att i öfriga fall blott stilistiska varianter föreligga. I fallen *be(dja)* och *klä(da)* äro båda formerna fullt gängse i respektive stilarter [1]. Däremot gäller den kortare formen ännu för mången såsom något vulgär i fallen *bi(da)* [2], *bju(da)* [2], *bre(da)*, *fö(da)*, *glä(dja)*, *le(da)*, *lö(da)*, *skrä(da)*, *spä(da)*, *stö(dja)*, *trä(da)*, *vri(da)* [3]. Ett enastående fall är imperfektstammen *stod* vid sidan af presensstammen *stå*.

Om *-dd* se ofvan s. 185; *-ad* s. 242 ff., *-a'd* s. 136, *-an'd* s. 138, *-a'rd* s. 140, *-fald* s. 192, *-i'd* s. 144, *-nad* s. 303 f., *-od* s. 197, *-o'd* (*-å'd*) s. 152, *-rad* s. 314, *-vald* s. 201, *-värd* s. 204 f., *-y'd* s. 156, *-än'd* s. 158; *-e'rad* s. 172 f., *-ia'd* s. 165, *-ia'rd* s. 166, *-itu'd*, *-ity'd* s. 167, *-oi'd* (*-åi'd*) s. 168; *-asje'rad* s. 180.

-g

förekommer som egentligt afledningssuffix blott i adjektivet *gummig* (till *gummi*), där *g* är en förkortad form af *-ig* (se ofvan s. 267 ff.). Emellertid uppträder det som skenbart suffix i en hop ord som i »vårdadt» tal ändas på *-g*, under det att detta ofta eller oftast saknas (på grund af ljudlagsenligt bortfall) i hvardagligt språkbruk. Sådana fall äro

[1] I *ty sig* till har den kortare formen blifvit enrådande.

[2] Exempel se i SAOB.

[3] Jfr Lyttkens-Wulff, *Sv. språkets ljudlära*, s. 220; Rydqvist, *Sv. språkets lagar* I, 488 f. Rörande dylika varianter i andra ordklasser, t. e. *go(d)*, *hva(d)*, *me(d)*, *trå(d)* o. d. får jag hänvisa till den konsonantiska ljudläran och tillsvidare till Lyttkens-Wulff, a. st. s. 219.

imperativerna *dra(g)* och *ta(g)*, alla adjektiver på *-i(g)*, t. e. *billi(g)*, *ledi(g)* osv., substantivet *da(g)* [1] — i synnerhet i sammansättningar som *midda(g)*, *riksda(g)*, *sönda(g)* osv. — samt *ja(g)* och *aldri(g)* [1]. Dessutom skola [2] särskildt i södra Sverge imperfektformerna *do*, *dro*, *lo*, *lå*, *slo*, *så* »ofta i hvardagligt samtalsspråk» [2] förekomma i stället för *dog* osv.

Om *-a'g* se s. 136, *-lå'g* och dess biformer s. 151, *-ur'g* med biformer s. 156.

-j

bildar ett tiotal verbalstammar, vanligen med vokalförändring i förhållande till stamordet, som är dels substantiv såsom i *kvälj* (: *kval*), *snärj* (: *snar-a*), *sälj* (: *sal-u*), *tälj* (: *tal*), *välj* (: *val*) och *smörj* (om detta möjligen ännu kan associeras med *smör*), dels adjektiv såsom i *tämj* (: *tam*), *vänj* (: *van*) och *sämj-as* (: *sam-s*). Härtill kommer *svärj* såsom blott en högtidligare biform till *svär*.

Om *-il'j* se ofvan s. 145.

-k

bildar ett större antal adjektiver och ett fåtal substantiver.

1. I adjektiverna är *-k* en förkortad biform till *-sk* (se nedan s. 365 ff.), hvars *s* förstummats vid fogande till en form på *-s*. Vi kunna här särskilja följande fall:

a) Bildningar till familje- och ortnamn på *-s*, t. e. *bergiusk*, *liljeforsk*, *runiusk*, *sandelsk*, *troiliusk*, resp. *savolaksk* o. d. (se V, 528 och jfr 525).

b) Bildningar hvari *-k* korresponderar med *-m* i substantiver på *-ism*, t. e. *astigmatisk*, *cynisk*, *fanatisk*, *galvanisk*, *reumatisk* samt de många som samtidigt äro afledningar på *-isk* af samma ord som ligga till grund för afledningarna på *-ism* (se ofvan s. 146 f.), t. e. *despotisk*, *organisk* o. d. Stun-

---

[1] Exempel på former utan *-g* anföras ur litteraturen i SAOB.

[2] Se Lyttkens-Wulff, a. st., s. 202.

dom korresponderar *-k* med hela *-ism*, t. e. *eklektisk, gastrisk, (a)gnostisk, mystisk, skeptisk, stoisk* vid sidan af *eklektic-ism* osv. Alla dessa adjektiver ha sin hufvudaccent förlagd icke såsom i de korresponderande substantiverna på ultima, utan på penultima.

c) Öfriga fall, i allmänhet utgående från substantivformer, äro *adonisk* (jfr SAOB), *engelsk* (: *engels-man*; jfr lty. *engels* jämte *engelsch*), *fransk* (: *frans-man*; jfr lty. *frans* jämte *fransch*), *glansk, rakitisk, rysk* (etymologiskt sedt *ryss-sk*) och de vokalförändring uppvisande nymodiga bildningarna *utomländsk* (: *utomlands*), *utrikisk* (hos Sjödin m. fl. nyare författare; till *utrikes*).

2. Substantiverna ansluta sig till andra substantiver, t. e. *holk* (: *hål*), (ost)*skalk* (om det ännu associeras med *skal*), *smolk* (: »inte en *smul*»), alla med större eller mindre vokalförändring. *Dioptrik* och *ekonomik* äro blotta stilistiska varianter till *dioptri*, resp. (i viss betydelse) *ekonomi*.

Om *-kk* se ofvan s. 185.

-kt

förekommer blott i de båda ty. lånorden *flykt* (: *fly*) och (in-, om-, ut-, å-, öfver)*sikt* (: *se*).

-l

förekommer blott i (präst)*bol* och *tvål* (med svag association till resp. *bo* och *två* 'tvätta'), ty *syl* associeras nu väl ej längre med *sy*. I de högre stilarterna stå de ursprungligare formerna *skall* och *till* gentemot de lägres *ska* och *te*.

Om *-a'l* med dess biformer se s. 136 f., *-e'l* s. 142, *-el* med biformer s. 256, *-i'l* s. 145, *-il* s. 272, *-u'l* med biformer s. 156, *-ål* eller *-o'l* med biformer och *-äl(l)* med biformer s. 157.

-m

förekommer numera knappast såsom suffix i andra fall än dem då det korresponderar med *-k* såsom i *cynism* (: *cynis-k*)

o. d., hvarom se ofvan under **-k, 1, b.** *Barm, kvalm* och *malm* associeras nämligen tvifvelsutan ej längre med resp. *bära, kval* (och *kvälja*), *mala*. *Dem* och *sömåter* ha ju *-mm*, se ofvan s. 185.

Om *-am'm* se s. 137, *-as'm* s. 140, *-e'm* eller *-ä'm* s. 158, *-i'm* s. 145, *-im* s. 273, *-is'm* med dess biformer s. 146 ff., *-jåm* s. 291, *-um* med biformer s. 332, *-åm* s. 333 f.

-n,

fsv. *-n* [1], är ett af våra vanligare suffixer, bildande:

A. Böjningsformer — om hvilka se närmare i böjningsläran — af följande slag:

1. Bestämda singularformer af substantiver af typerna *gossen, flickan, byn, fadern, axeln, professorn, herrn.*

2. Obestämda pluralformer af substantiver af typerna *täcken, hjärtan, spön.*

3. Plurala indikativ- och imperativformer af typerna *flyn, gån, sen, flydden, köpten.*

B. Andra fall:

1. Substantiver till ett antal af mer än hundra, anslutande sig till:

a) Verber och då till sin betydelse vanligen aktionella (sällan virtuella) abstrakter; se V, 460 f., där 65 exempel anföras (resp. V, 481, där 8 exempel). Verbalstammen ändas:

α) Vanligen på *-a* (100 fall antecknade, af hvilka särdeles många äro unga nybildningar af författare som S. Agrell, H. Berger, Ekelund, Fröding, Gripenberg, Hjärne, Karlfeldt, Levertin, Molander, V. Rydberg, Strindberg, Österling m. fl.), t. e. *afvaktan, anmodan, annalkan, anspelan* (se SAOB), *anropan* (se SAOB), *anstiftan, befordran, befrian* [2], *begrundan,*

[1] Se E. Olson, *De appellativa substantivens bildning*, s. 456 ff.

[2] Se Linder, *Regler och råd*, 3 uppl., s. 131. Enligt SAOB däremot skall ordet numera vara utdödt.

bejakan [1], *bemedlan* [2], *betraktan* (se SAOB), (af-, för)*bidan*, *blickan* (Agrell [3]), *blundan* (R. G:son Berg [4]), *bultan* (Ekelund [5]), *bäfvan*, *början*, *dagtingan*, *darran* (se SAOB), *diktan* (se SAOB; numera väl dock svårligen associerande sig med *dikta*), *dyrkan*, *erinran*, *fikan* [6], *flämtan* (Ekelund, Gripenberg) [4, 6], (af-, an-, gen-, på-, upp-, åter)*fordran*, (upp)*fostran*, *fruktan*, (efter-, för-, till)*frågan*, (be)*främjan* (Hjärne m. fl.) [7], *fullbordan*, *fulländan* [8], *förebådan* (Berger [5]), *förfäran*, *förklaran* (Agrell, Fornell) [5], *förkofran*, *förlitan*, *förmodan*, *förnekan* (Österling, R. G:son Berg) [5], *försäkran*, *förtviflan*, *giljan* (Kleen, Härjeson) [9], tanda*gnisslan*, *grymtan* (Karlfeldt), *hugsvalan* (Fröding m. fl. [10]), *hänvisan* [11], *idisslan*, (be)*ifran*, *jäktan* (rätt vanligt [3]), (be-, ve)*klagan*, *klämtan* (Karlfeldt, Gripenberg) [5], (å)*käran*, *köpslagan*, *lyssnan* (Österling m. fl. [3]), *längtan*, *nitälskan*, *nystan* (alltid konkret och därigenom enastående), *omhuldan* [11], *predikan* (oftast konkret), *pustan* [3], *påpekan* [5, 11], (hus)*rannsakan*, *skrian* (Karlfeldt), *skrymtan*, (be-, skär)*skådan* [3] (se V, 460 not 2), *skämtan*, *smickran* [8], *snyftan* (Ekelund, Norlind) [4, 5], (bak)*sträfvan*, *suckan*, *suktan* [3], *sväfvan* [4, 6], *sysslan* (Strindberg [9]), (gen-, in-, om-, tve)*talan*, *tillskyndan*, *tillägnan*, *traktan*, *trefvan* (Levertin [9]), *trängtan*, (för-, miss)*tröstan* [11], *tuktan*, *tvekan*, *täflan*, *töfvan* (Molander [4]), *törstan* [3, 5],

---

[1] Enligt SAOB utdödt, men brukas dock af R. G:son Berg i Norrlan 1902.

[2] Se Cederschiöld, *Stud. öfver verbalabstrakterna*, s. 62. Ej upptaget i SAOB.

[3] Se Berg, Språk och stil IX, 260. Ej i SAOB och SAOF.

[4] Se Cederschiöld, a. st., s. 66. Ej i SAOB och SAOF.

[5] Se Berg, a. st., s. 262.

[6] Se Berg, a. st., s. 261.

[7] Se Linder, a. st., Berg, a. st., s. 263 och SAOF (men ännu ej SAOL).

[8] Se Linder, a. st.

[9] Se Berg, a. st., s. 263.

[10] Se Cederschiöld, a. st., s. 63.

[11] Se Cederschiöld, a. st., s. 65.

(be-, för)*undran, uppmuntran, vacklan*, (in-, med-, mot-, på-, sam-, vålds-, växel-, å-, åter)*verkan, vädjan*, (för)*vägran*, (för)*väntan, yrkan* [1, 2], *åkallan, åstundan, åsyftan* [1], *äflan, ängslan*, (med)*ömkan*, (till)*önskan*. I äldre litteratur förekomma dessutom en mängd dylika, nu väl ur bruk komna bildningar [3].

β) Sällan på konsonant eller lång sonant (7 fall antecknade, alla mer eller mindre oregelbundet bildade), t. e. (af)*bön* (: *be*, som dock är etymologiskt obesläktadt), *lögn* (: *ljug*), *stygn* [4] (: *sting*), *sägn* (: *säg*), (för-, till-, upp-, å)*syn* (: *se*), *sömn* (: *sof*), *värn* (: *vär-j*).

b) Substantiver blott i *kupido'n* (: *Kupi'do*) och *legio'n* (: *le'gio*) samt, utan att suffixets tilläggande vållar någon betydelsemodifikation, *farao'n* (: *fa'rao*) och bakverksnamnet *rån* (: *rå*).

2. Adjektiver, blott följande, där suffixets tillfogande på sin höjd åstadkommer en stilistisk modifikation af betydelsen: *aflägsen* (: ålderdomligt *aflägse*, se SAOB), *tvehågsen* (: arkaiskt *tvehågse*), *vilsen* (: predikativt vanligen *vilse*).

Om *-a'n* med dess biformer se ofvan s. 137 f., *-an* med biformer s. 244 ff., *-an'n* s. 135 och 138, *-e'n* s. 142, *-en* med biformer s. 257 ff., *-i'n* s. 145, *-jån* s. 292, *-nn* s. 185 f., *-o'n* med biformer s. 152, *-sån* s. 328, *-(t)tån* s. 331, *-å'n* s. 157, *-ån* s. 334, *-ä'n* s. 158.

-nsk

är blott en biform till *-nisk* (se ofvan s. 311), hvilket alternativt användes i mer än hälften af det knappa dussinet hithörande fall (alla anförda V, 530), t. e. *nicensk* (: *Nice-a*), *platon(i)sk, salomon(i)sk, svensk* (: *Sve-rge*).

---

[1] Se Linder, a. st.

[2] Se Berg, a. st., s. 263.

[3] Exempel anföras hos Cederschiöld, a. st., s. 68, och Berg, a. st., V, 222 och IX, 260 ff.

[4] Ej upptaget i SAOF, men däremot i SAOL.

-p

uppträder i det ännu i ä. nsv. tid vanliga, men nu sällsynta *härskap* 'herravälde' (i ordböcker, t. e. Sundéns, skrifvet *herrskap*), som med tiden i fråga om betydelse skilt sig från det etymologiskt identiska *herrskap* (afledning på *-skap* af *herre*) och i stället anslutit sig till *härska*, såsom bl. a. tydligt framgår af en bildning som *envåldshärskap* [1] (jfr *envåldshärskare*).

-r

är så godt som uteslutande böjningsändelse, men såsom sådan mycket vanligt, bildande följande böjningsformer (om hvilka se närmare i böjningsläran):

1. Substantiviska pluraler af typerna *notarier, fängelser, kor.*

2. Presensformer af typerna *älskar, snöar, bor.*

Dessutom förekommer det i ett par mycket oregelbundet bildade adjektiver, nämligen *er* (: *I*) och *vår* (: *vi*) samt i några oböjliga ord, där det korresponderar dels med *-dan* såsom i *där, hvar, här* vid sidan af *dädan* osv., dels med *-d* i *ner* jämte den blott stilistiska varianten *ned.* Väsentligen af blott stilistisk natur är väl ock differensen mellan de båda ursprungligen etymologiskt identiska substantiverna *rör* och det blott i högre, särskildt biblisk, stil använda *rö* (t. e. »ett *rö* för vinden» o. d.).

Om *-ar* se ofvan s. 246, *-er* s. 260, *-or* s. 334; *-a'r* s. 139, *-e'r* s. 142, *-i'r* s. 146, *-o'r* s. 152, *-u'r* s. 156, *-y'r* s. 157, *-ä'r* s. 159, *-ö'r* s. 160; *-rr* s. 186.

-s

är ett af våra allra vanligaste suffixer, hvarmed bildas:

A. Böjningsformer (om hvilka se närmare i böjningsläran) af följande slag:

[1] Ej upptaget i SAOL och SAOF, men träffas t. e. hos WIDE, *Hellenisk utvandring* (1917), s. 22.

1. Genitiver, t. e. *Eriks, hans.* Om genitivformer utan specifik genitivfunktion efter *till* se nedan under B, 2, a, *α.*

2. Substantiviska pluralformer, dels kollektiva familje- och firmanamn såsom *Petterssons, pastorns, morbrors* o. d. [1], dels pluraler af några unga lånord såsom *dissenters, rackets* o. d. [2]

3. Passivformer af flera slag:

a) Infinitiver, t. e. *kallas, böjas* (deponens *nyps, skäms*).

b) Presens sg., t. e. *kallas* (: *kalla-r*), *böjes* (: *böje-r*), *sägs* (: *säg-er*), deponens *nyps, skäms* o. d. gentemot *nypes, skämmes* o. d. (se V, 597).

c) Presens pl., t. e. *kallas, böjas,* arkaistiskt 2 pers. pl. *kallens.*

d) Imperativ, t. e. *minnens, nalkens.*

e) Imperfektum sg. och pl., t. e. *kallades, böjdes, greps,* arkaistiskt 2 pers. pl. *kalladens.*

f) Supinum, t. e. *kallats, böjts, gripits.*

g) Particípium presens af deponentia, t. e. *minnandes, nalkandes.* Af andra verber förekomma participiala *s*-former blott i lägre stil efter *bli, ha, vara* och i synnerhet *komma,* men då blott som stilistiska varianter till de aktiva formerna, t. e. bli *stående*s, ha *liggandes,* vara *boendes,* komma *farandes, springandes, åkandes* osv. företrädesvis af rörelseverber [3].

B. Andra fall:

1. Substantiver bildas ofta till substantiver, sällan till verber, men aldrig till adjektiver (ty *gods* associeras numera näppeligen längre med *god*).

a) Till substantiver höra:

α) Familjenamn, bildade dels några tjog till dopnamn, t. e. *Haralds, Martins, Peters* o. d. (se vidare V, 416 f.), dels

---

[1] Se Tiselius, Språk och stil VII, 127 ff.; Beckman, ib. 243 ff.

[2] Se Bergsten, Språk och stil XV, 83; Linder, *Regler och råd,* 3 uppl. s. 60.

[3] Se Tamm, *Om ändelser hos adverb,* s. 27 f., där 56 exempel anföras.

ett par tjog till familjenamn, t. e. *Petersens*, *af Ugglas* o. d. (se vidare V, 422).

β) Öfriga fall äro blott *grums* (: *grumm-el*), *höns* (: *hön-a*), *Louise* (: *Louis*, dvs. *Lui*).

b) Till verber höra blott de tyska lånen (an-, bi-, för-, före-, hufvud-, in-, mellan-, till-, under-, upp-, öfver)*sats* (: *sätta*), *sits* (: *sitta*), *sprits* (: *sprita*).

2. En mängd »adverbiella» eller oböjliga ord och uttryck bildas till alla slags ordklasser:

a) Till substantiver höra:

α) En mängd (84 fall antecknade [1]) förbindelser af *till* med genitiv (i obestämd form [2]), som dock ofta till sin form (särskildt genom inträdd vokalförkortning) eller betydelse eller bådadera afvika från den nu i fråga om resp. substantiv gängse genitiven, t. e. till *altars*, t. *ankars*, t. *ansvars* (Böök), *tillbaks* (blott i lägre stil jämte *tillbaka*; vulgärt *tebakas*, jfr *tillbakas* Gustaf III [3]), t. *bens*, t. *boks*, t. *bords*, t. *bröllops*, t. *buds*, t. *bys* (jfr ofvan s. 186), hittill*dags* (dvs. *-dacks*; jfr genitiven *dāgs*), t. *delnings* (se SAOB), t. *dels*, t. *domedags*, t. *doms*, t. *döds* (dvs. *døtts*; jfr gen. *dōds*), t. *dömes* (svag association med före*döme*), t. *fjälls*, t. *fots*, t. *freds* (vanligen uttaladt *fretts*; jfr gen. *frēds*), t. *fötters*, t. *gagns*, t. *gilles*, t. *grannas* (: *granna-r*; af fsv. gen. pl. *granna* + *s*), t. *gårds*, t. *gästabuds*, t. *hafs* (dvs. *haffs*; jfr gen. *hāvs*), t. *hands*, t. *heders*, t. *helgdags*, t. *hinders*, t. *hofs* (S. Lagerlöf m. fl.), t. *hvardags*, t. *knäs*, t. *kojs*, t. *kungs*, t. *kvarns*, t. *kvälls*, t. *köps*, t. *lags*, t. *lands*, t. *lifs* (dvs. *liffs*; jfr gen. *līvs*), t. *låns*, t. *mans*, t. *minnes*, t. *mods*, t. *måls*, t. *mönstrings* (Snoilsky), t. *mötes*,

[1] En massa andra, mera individuella eller dialektala fall se Östergren, Språk och stil XVII, 137 ff. Talrika exempel från ä. nsv. anföras af Östergren, a. st., Hellquist, *Studier i 1600-talets svenska*, s. 167 f., Vendell, *Språket i P. Swarts krönika*, s. 149 ff.

[2] Det enda i y. nsv. förekommande exemplet på bestämd form torde vara *till hälftens*, t. e. hos Almquist (se Östergren, a. st., s. 130 f.).

[3] Se Levertin, *Gustaf III*, s. 201.

t. *nöds*, t. *nöjes*, (sätta) t. *pappers*, (finländskt [1]), t. *protokolls*, t. *rors* (Strindberg), t. *råds*, t. *sinnes*, t. *skepps* (Karlfeldt), t. *skogs* (dvs. *skocks*; jfr gen. *skōgs*), t. *skänks*, t. *sluts*, t. *spels* (sjöterm), t. *stols*, t. *storms*, t. *strids*, t. *svars*, t. *sångs* (Tegnér, Strandberg), t. *sängs*, t. *säters*, t. *sömns*, t. *tals*, t. *tings*, t. *torgs*, *t. treskiftes*, t. *täflings* (Dalin 1853, Wirsén m. fl.), t. *valls* (militärterm), t. *verks*, t. *viljes*, t. *väders*, t. *vägs*, t. *ålders*, t. *års*, t. *äfventyrs* (svag association med substantivet), t. *öfverlopps* (jfr *öfverloppsgärning*), t. *örlogs*. Jfr till *dess*, t. *sjöss* (ofvan s. 186) och till*städes*, t. *synes* (ofvan s. 265).

Typen är produktiv, såsom framgår af ett stort antal färska nybildningar, t. e. till *hamns*, t. *lufts*, t. *vagns*, t. *velocipeds* o. d. [2] Genom analogibildning kan formen på *-s* utsträckas till ställning efter annan preposition än *till*, t. e. [3] *emot kvälls* Fröding, (till och) *från bords*, *för altars* Sjödin m. fl., *mot hafs* Levertin m. fl., (*ut*)*åt hafs* Strindberg, Melin m. fl., *åt skogs* Fröding, R. G:son Berg m. fl.

β) Öfriga fall äro: inom*bords*, (daglig-, fordom-, huru-, kyrk-, ligg-, sof-, så)*dags* (dvs. *dacks*; jfr ofvan under *α*), i mid*dags*, i sön*dags* (mån*dags* osv.), (en-, meren)*dels*, nordan*fjälls*, näst*gårds*(väg), i för*gårs* [4], västan- och östan*hafs* Lundell, inom- och utom*lands*, *lovarts* Heidenstam, in- och ut*rikes*, *riksgälds*, *sams* (: *säm-ja*; kan äfven hänföras till *sämjas* enligt c, *β* här nedan), mid*skepps*, nordan-, sunnan*skogs* (dvs. *-skocks*, jfr ofvan under *α*), rums*kots* (sjöterm), inom-, utom*skärs*, med-, mot*sols*, *stackars* (: *stackar-e*), hop-, hundra-, hvarf-, lass-, stund-, tid*tals* o. d. [5], *tids* (nog; ofta uttaladt *titts*, jfr gen. *tīds*), mot*vinds* Heidenstam, i för*års*.

[1] Se t. e. W. Söderhjelm i Nya Argus 1917, s. 138.

[2] Om dessa och en mängd andra dylika fall se Östergren, a. st., s. 148 och passim.

[3] Se Östergren, a. st. s. 156 ff.

[4] Se Hylén, *Danismer hos O. P. Sturzen-Becker*, s. 4.

[5] Se Tamm, *Om ändelser hos adverb*, s. 25, och *Om avledningsändelser hos sv. adjektiv*, s. 45, där tillsammans 39 exempel anföras.

b) Till adjektiver höra blott *alls*, *annars* (jfr *annor*ledes, -lunda och *andr-a* jämte *annan*), (öfver)*ens*, *jäms* (: *jäm-n*), *längs*, *längs* (äfvenledes till *lång*). Med föregående *till* har jag blott anträffat t. *fals* Sahlstedt, Hallström, Ossiannilsson och t. *halfs*; jfr t. *nyes* (ofvan s. 265).

c) Till verber höra:

α) Omkring ett dussin — hvaraf en del dock skäligen förlegade — förbindelser af *till* med genitiv af gerundiet på *-ande*, *-ende*, t. e. till *finnandes*, (icke) t. *förglömmandes* eller *förgätandes*, (så) t. *förståendes*, (icke) t. *förtigandes*, (väl) t. *märkandes*, (så) t. *sägandes* [1], alla med samma betydelse som *att* + infinitiv.

β) Öfriga fall äro: till *tåls*, *åtskils* (: *åtskil-ja*), samt ett halft dussin former på *-andes*, *-endes* (utan föregående *till*; jfr ofvan *α*): *välförståendes*, *oförvarandes*, *oköpandes*, *olofvandes*, *undantagandes*, *ovetandes*.

d) Till oböjliga ord höra: *härs* (och tvärs), till *reds* (: *red-o*), till *sammans*, (dit-, ditin-, hit-, hitin)*tills*, till *öfvers*.

Om *-aks* se ofvan s. 244, *-as* s. 246, *-ens* s. 260, *-es* s. 264, *-is* s. 280, *-us* s. 332; *-ang's* s. 138, *-an's* s. 139, *-as's* s. 140, *-at's* s. 141, *-e's* s. 142, *-i's* s. 146, *-o's* s. 152, *-se'ns* s. 153, *-u's* s. 156, *-än's* s. 158, *-ä's*, *-äs's* s. 159, *-ö's* s. 161; *-ss* s. 186; *-a'lis* s. 170, *-e'rus*, *-e'us* s. 173; *-a'rius*, *-e'lius* s. 182, *-e'rius*, *-o'nius*, *-val'lius* s. 183.

-sk,

den inhemska motsvarigheten till det inlånade *-isk* (se ofvan s. 281), är likaledes ett av våra allra vanligaste suffixer. Jag har antecknat inemot 700 fall — frånsedt ett par hundra som höra till suffixets 16 utvidgade biformer eller till den förkortade formen *-k* (se ofvan s. 365 f.) — ett antal som

[1] Ännu några andra (mindre vanliga) fall anföras af Östergren, a. st., s. 139.

emellertid kan högst betydligt ökas, eftersom detta suffix är alltjämt i hög grad produktivt.

Det bildar liksom *-isk* uteslutande adjektiver, som i fråga om sin betydelse äro liksom *-isk*-bildningarna företrädesvis af följande slag:

A. Vanligast genetiska, anslutande sig till:

1. Personbenämningar af olika slag: familjenamn, t. e. *boströmsk, tegnérsk* (se V, 524 f., där 39 ex. äro anförda); folknamn, t. e. *rospiggsk, vallonsk* (se V, 525, där 22 exempel); dopnamn, t. e. *napoleonsk, ossiansk* (se V, 524, där 9 exempel); diverse andra, särskildt sådana på *-(i)an*, t. e. *boströmiansk, republikansk, djäfvulsk, skälmsk* (se V, 525 f., där 30 exempel).

2. Ortnamn, t. e. *bohuslänsk, stockholmsk* (se vidare V, 526 f., där 74 exempel äro anförda).

3. Ord med annan betydelse, t. e. *himmelsk, latinsk* (se vidare V, 528 och 534, där 59, resp. 49 exempel anföras).

B. Mera sällan attribuerande, t. e. *fåvitsk, hätsk* (se vidare V, 522, där 25 exempel).

C. Sällan tendensparticipier, t. e. *glömsk, löpsk* (se vidare V, 560, där 10 exempel).

I morfologiskt afseende höra exemplen ojämförligt oftast till substantiver, sällan till verber och nästan aldrig till adjektiver. Vi få sålunda följande tre, mycket disproportionerliga grupper:

I. Med substantiver förbinder sig suffixet på något af följande sätt:

a) Substantivet förblir oförändradt; så ojämförligt oftast i följande stora grupper:

α) De oräkneliga bildningarna till nästan hvilket som helst svenskt eller utländskt familjenamn, t. e. [1] *dicksonsk, geijersk, lingsk, linnésk, filénsk, sergelsk, stiernhielmsk, troilsk,*

[1] Jag utmärker med efterställdt * de ord som ha biform på *-isk*.

vallinsk osv. resp. *dantesk, glucksk, kantsk*, lutersk, popesk, shaksperesk, voltairesk* osv.

β) De äfvenledes nästan obegränsadt talrika bildningarna till andra personbenämningar på *-(i)a'n* (se V, 356 och 377, där tillsammans närmare 60 dylika ord anföras), *-e'n, -i'n* och *-o'n*, t. e. *afgansk*, albansk*, germansk*, hegeliansk, osmansk*, ottomansk*, romansk*, schartauansk*, svedenborgiansk* osv. (se t. e. V, 529 f. och ofvan s. 139, där tillsammans ett par tjog andra exempel anföras); *antiokensk, chilensk, hellensk*, nasarensk, rutensk*, saracensk, slovensk*, turkmensk*; *alexandrinsk, dalmatinsk, ghibellinsk, levantinsk, rabbinsk, sabinsk* (se vidare V, 530, där 8 andra exempel); *bretonsk*, slavonsk*, teutonsk*, vallonsk.*

γ) Massor af bildningar som utgå från svenska eller utländska ortnamn — dock ej de på *-a* och ej gärna de på *-s* — t. e. *björneborgsk, finspongsk, rörstrandsk*, resp. *delfisk, holsteinsk, rensk* osv. (se t. e. V, 526, där 20 andra exempel anföras).

Härtill komma nu ytterligare åtskilliga spridda exempel såsom *aftonbladsk, alkalisk* (: *alka'li*; jfr nedan under c, *a*), *djäfvulsk, elisabetsk, eriksk*(a ätten), *himmelsk, hottentottsk*, hundsk, idunsk, inhemsk* (: *hem*), *inre-missionsk, jörgensk, karelsk, konungsk, kreolsk, lapsk* (: *lapp*), *latinsk, medicinsk, mulattsk, muselmansk, ossiansk, provensalsk*, rospiggsk, rumänsk*, sigurdsk, skälmsk, spotsk* (: »*spott* och spe»), *sverkersk*(a ätten), *svinsk* [1], *tjufsk* (allmänt i Finland [2]), *trolsk* (: *troll*), *vikingsk* (Fröding).

b) Substantivet mister sin ändelse i följande fall:

-a i t. e. *ambrosisk, gyllenbågsk*(a släkten), *historisk, josefinsk*(a stipendiet), *oxenstiernsk, siöcronsk, skandisk, toskansk, vadstensk, virginisk*; men icke i t. e. *dohnask*(a grafkoret), *hiertask*(a fonden), *hovask*(a adeln).

[1] Ej i SAOL och SAOF, men använd t af Nordensvan m. fl. författare.

[2] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 83.

-are i *florentinsk, klipsk* (: *klipp-are*), *sorrentinsk.*

-e i *abecedarisk, amfibisk, antikvarisk, blekingsk, bondsk, finsk* (: *finn-e*), *gästriksk, hälsingsk, jutsk, kättersk* (: *kättar-e*), *romersk* (: *romar-e*), *rosenhansk*(a stipendiet), *roskildsk*(a freden), *skotsk* (: *skott-e*), *skånsk, unitarisk, västgötsk, östgötsk*; men icke i t. e. *adlersparresk, bondesk*(a palatset), *possesk*(a släkten) och endast alternativt i t. e. *lagerbjelk(e)sk, silfverstolp(e)sk.*

-en i nästan alla till ortnamn på *-en* hörande bildningar, t. e. *fryksdalsk, hisingsk, härjedalsk, karelsk, kolmårdsk, lappmarksk, libysk, lotringsk, långholmsk, palatinsk, polsk, roslagsk, spetsbergsk, tivedsk, tyringsk, tyrolsk, vatikansk, älfdalsk*; särskildt — med det enda undantaget *italiensk*, hvarom se strax nedan samt under c, *β* — då *-en* föregås af *i*, t. e. *abessinisk, albanisk** (jfr *alba'nsk* ofvan under a, *β*) [1], *andalusisk, apulisk, arabisk*, aragonisk, arkadisk, armenisk, assyrisk, asturisk, australisk, babylonisk** (jfr *babylonsk* nedan under c, *β*), *belgisk, bitynisk, bosnisk, britannisk, bulgarisk*, cilicisk, cirkassisk, dalmatisk, etiopisk*, etrurisk, fenicisk, frygisk, galizisk, gallisk, illyrisk, indisk, italisk* (jfr *italiensk* i annan betydelse), *kaledonisk, kappadokisk, katalonisk, kaukasisk, ligurisk, lydisk, lykisk, macedonisk* (jämte *-onsk*), *nubisk, patagonisk, persisk, polynesisk,* (öst)*rumilisk, rumänisk** (jämte *rumänsk*, se s. 367), *sardinisk* (jämte *-insk*), *senegambisk, serbisk*, sibirisk, skandinavisk*, syrisk, tessalisk, trakisk, umbrisk, vol(h)ynisk* samt med förlust af äfven *i* : *spansk* och alternativt de redan nämnda *albansk, babylonsk, macedonsk, rumänsk, sardinsk.* Undantag med bevaradt *-en* äro mycket sällsynta, t. e. *bodensk*(a befästningar), *dresdensk*(a galleriet), *ofotensk*(a banan) och i fråga om ord på *-ien* väl blott det ofvan nämnda *italiensk.*

---

[1] Efterställdt * betyder här och i det följande, att ordet samtidigt är en afledning på *-isk* af ett ord på konsonant.

-er i *arisk, arkivalisk, dorisk, eolisk, fenisk, jonisk, musikalisk, patricisk, salisk, saturnalisk, vegetabilisk.* Hit kunna ock föras de flesta af de ofvan under *-en* anförda orden, t. e. *libysk* och nästan alla på *-isk*, eftersom dessa nästan lika väl kunna hänföra sig till folknamn på *-er* (*libyer* osv.) som till ortnamn på *-en* (*Libyen* osv.).

-erna i *appenninsk, nederländsk.*

-ka i *attisk, grammatisk, tessalonisk.*

-n i *bajersk, hohenzollersk, pommersk.*

-us i t. e. *augustinsk, cartesisk, diokletiansk* m. m. (se V, 525, där 8 exempel anföras), men icke i *runiusk* m. m. (se ofvan s. 356).

-um i *evangelisk, kalendarisk, provisorisk, skytteansk*(a lärosalen).

Diverse andra, rent enstaka uppträdande stympningar af substantivet visa sig i följande fall: *dalsk* (: *Dal-arna*), *dansk* (: *Dan-mark*), *flamsk* (: *flam-ländare* och *Flan-dern*!), *gotsk*(a Sandön: *Gott-land*), *karsk* (: *kar-l*; jfr dock det vanliga uttalet *kar*), *lybsk* (skinka : *Lybeck*; annars *lybecksk*), *norsk* (: *Nor-ge*) och det dock med sitt stamord numera näppeligen längre associerade (se V, 527 f.) *tursk* (: *tur-k*).

c) Accentflyttning med ty åtföljande vokalförändring ($a > a'$, $ə > e'$, $o > o'$ eller a'; jfr ofvan s. 287) inträder i följande fall:

a) Hufvudaccenten flyttas till penultima i *alka'lisk* (: *al'kali*; jfr ofvan s. 367) och i alla — 186 antecknade — bildningar till ord på *-i'*, t. e. *afasisk, agronomisk*, akademisk, algologisk*, alkohologisk*, allegorisk, allopatisk*, analogisk*, anarkisk, anatomisk*, anemisk, antipatisk, antropologisk*, apatisk, aristokratisk*, arkeologisk*, astrologisk*, astronomisk*, autografisk*, autokratisk*, autotypisk*, bakteriologisk*, balneologisk*, barbarisk*, bibliografisk*, biografisk*, biologisk*, blasfemisk, byråkratisk*, dagerrotypisk*, demagogisk*, demografisk*, demokratisk*, demologisk*, despotisk*, diplomatisk*, dipodisk, drama-*

turgisk, dynastisk, egyptologisk*, ekonomisk*, elegisk, elektrotypisk, embryologisk*, empirisk, encyklopedisk, energisk, entomologisk*, epidemisk, eskatologisk*, etnografisk*, etnologisk*, etymologisk*, eufonisk, farmakologisk*, filantropisk*, filologisk*, filosofisk*, fonologisk*, fotografisk*, fototypisk, fraseologisk*, frenologisk*, fysiografisk*, fysiokratisk*, fysiologisk*, fysionomisk*, gastronomisk*, genealogisk*, geografisk*, geologisk*, geometrisk*, gynekologisk*,* (dis)*harmonisk, hektografisk*, hierarkisk, hippologisk*, histologisk*, homöopatisk*, hydrografisk*, hymnologisk*, hypokondrisk*, hysterisk, ideografisk, idiotisk*, iktyologisk*, ironisk, kalligrafisk*, kartografisk*, kategorisk* (svag, vanligen ingen association med *kategori*), *kemisk, kiromantisk*, kirurgisk*, klimatologisk*, koreografisk*, kosmogonisk, kosmografisk*, kraniologisk*, kristallografisk*, kristologisk, kromotypisk, kronologisk*, letargisk, lexikografisk*, litografisk*, liturgisk*, magisk, melankolisk, melodisk, metallurgisk*, meteorologisk*, metonymisk, mineralogisk*, misantropisk*, monarkisk*, monografisk, morfologisk*, mykologisk*, mytologisk*, målerisk, nekromantisk*, neologisk*, neuralgisk, neurastenisk, oceanografisk*, odontologisk*, oftalmologisk*, oligarkisk*, ontologisk, ornitologisk*, orografisk*, ortoepisk, ortografisk*, ortopedisk, osteologisk*, otiatrisk*, paleografisk*, paleontologisk*, paleotypisk*, parodisk, partisk*, pasigrafisk*, periferisk, petrografisk*, planimetrisk, plutokratisk*, polygamisk*, pomologisk*, pornografisk*, prosodisk, psykiatrisk*, psykografisk*, psykologisk*, rapsodisk*, seismologisk*, semologisk*, sociologisk*, stenografisk*, stereometrisk, stereotypisk, strategisk*, symfonisk, symmetrisk, sympatisk, tautologisk, teknologisk*, telefonisk*, telegrafisk*, teleologisk, telepatisk, teleskopisk*, teokratisk*, teologisk*, teosofisk*, terminologisk, topografisk*, toxikologisk*, trigonometrisk, typografisk*, typologisk*, tyrannisk*, utopisk, xylografisk*, zinkografisk*, zoologisk*, zootomisk*.*

β) Hufvudaccenten flyttas till ultima i t. e. *babylonsk** [1],

[1] Om betydelsen af * se s. 366 noten.

italiensk, japansk, kalydonsk, konstantinsk, lacedemonsk*, maratonsk*, napoleonsk, solonsk**.

d) Accentflyttning i förening med förlust af substantivets ändelse uppträder i följande fall:

α) Hufvudaccenten förlägges till penultima med förlust af substantivets

-citet i *autentisk, elastisk, elektrisk, excentrisk, koncentrisk*;

-et i *lombardisk** [1], *mandschurisk, mongolisk*, normandisk*, tatarisk*, turkisk*, valackisk*;

-k i *aeronautisk*, akrobatisk*, antiseptisk, apologetisk*, asketisk*, folkloristisk*, gymnastisk*, hieroglyfisk*, historisk, hydraulisk, isagogisk*, journalistisk*, kabbalistisk*, kasuistisk*, kateketisk*, kubisk*, lingvistisk*, metodisk*, metrisk*, mnemonisk, novellistisk*, panegyrisk, pedagogisk*, poetisk*, retorisk*, rytmisk*, sofistisk** m. fl., se V, 537 och ofvan s. 286, där 50, resp. 23 andra exempel anföras.

-tet i *identisk, solidarisk*.

β) Hufvudaccenten förlägges till ultima i *katolsk* (: *katol-i'k*).

e) Vokalförändring (annan än den i sammanhang med accentflyttning stående, hvarom se ofvan under c) i förhållande till substantivet uppträder utom i de redan ofvan under b anförda *kättersk* och *romersk* samt *italiensk* (när det uttalas *-änsk*) äfven i *fåvitsk* (: *vett*), *hätsk* (: *hat*) och de många på *-ländsk* (: *land*), t. e. *foster-, in-, syd-, upp-, ut-, värm-, österländsk* osv. [2]

II. Till verber höra blott *bitsk, dolsk* (om det ännu associeras med *dölja*), *drömsk* (kan möjligen äfven hänföras till substantiv), *glupsk, glömsk, inbilsk* (: *inbilla* sig), *löpsk*.

III. Till adjektiv hör blott *alpinsk* med samma betydelse som *alpin*.

---

[1] Om betydelsen af * se s. 368 noten.

[2] Se t. e. Lyttkens-Wulff, *Ordskatt och ljudförråd*, s. 217 f., där 40 exempel anföras.

Om biformen *-nsk* se ofvan s. 360, om *-isk* med alla dess biformer se s. 281 ff.; *-a'nsk* s. 139, *-e'nsk* s. 142, *-ī'nsk* s. 146, *-ni'nsk* s. 152, *-ta'nsk*, *-tī'nsk* s. 155, *-ys'k*, *-āj'sk* s. 157, *-ä'nsk* s. 158, *-äs'k* s. 159; *-ia'nsk* s. 165 f., *-ita'nsk* s. 166, *-nia'nsk* s. 167, *-via'nsk* s. 169.

-st,

fsv. *-st*, är ett tämligen vanligt suffix, som bildar:

1. Superlativer af typerna *hög-st* (*underst, ypperst, öfverst*) och *ofta-st* (*allenast, endast, nogast, tidast*), hvarom se närmare i böjningsläran.

2. Substantiver, hvilka ansluta sig:

a) Till verber, ett tiotal, t. e. *fångst*, af-, an-, dit-, fort-, fram-, före-, hem-, hit-, in-, mellan-, samman-, till-, upp-, ut-, åt-, åter*komst*, (för-, åter)*tjänst*, *vinst* och de oregelbundet bildade *brunst* (: *brinna*), *gunst* (: *gynna*, dvs. *jynna*), *konst* (: *kunna*), *svulst* (: *svälla*). Jfr med tryckstarkt *-st* (se s. 187) *knyst* och det med sitt stamord väl dock ej längre associerade *vrist* (: *vrida*).

b) Till adjektiv blott *törst* (: *torr*).

Till substantiver höra blott fall med tryckstarkt *-st*, hvarom se ofvan s. 187, där 26 exempel (*akademist* osv.) anföras, till hvilka emellertid kan läggas ännu ett drygt dussin, t. e. *blast* (: *blad*), *analogist* [1], *anomalist* [1], *hypokondrist* [1], *kofferdist*, *polygamist* [1], *telefonist*, *utopist* och de mer eller mindre oregelbundet bildade *evangelist* (: *evange'li-um*), *gymnasist* (: *gymna'si-um*), *panegyrist* (: *panegyri-k*), *seminarist* (: *semina'ri-um*), *syngenesist* (: *syngene'si-a*), *verdandist* (: *Ve'rdandi*).

3. Oböjliga ord, blott (till) *fyllest* (om det hänföres till substantivet *fylle*, ej till adjektivet *full*; jfr s. 265) och *medelst* (: *medel*).

Om tryckstarkt *-is't* med biformer se ofvan s. 148 f.

---

[1] Är samtidigt afledning på *-ist* till ord på konsonant.

-t,

fsv. eller ty. *-t* [1], är ett af våra allra vanligaste suffixer, bildande:

A. Böjningsformer af följande slag (om hvilka se närmare böjningsläran):

1. Bestämda singularformer af substantiver af typerna *knät, riket* o. d.

2. Neutrala adjektivformer (inklusive participier och s. k. adverber) af typerna *skönt, litet* (: *liten*), *bundet, kalladt* (: *kalla-d*) o. d.

3. Preteritala participier af typerna *köpt, hvässt, bräckt* o. d. Emellertid ha dylika ofta mer eller mindre mistat sin participiala karaktär, t. e. *betryckt, förtjust, förtjänt,* lös*gläfst, inskränkt, misstänkt,* ånger*köpt,* jäm-, sam-, upp*spelt,* säll*synt* (jfr V, 519), grann*tyckt,* djup-, kort-, kvick*tänkt.*

4. Några sammansatta möjlighetsparticipier till osammansatta verber, t. e. hård-, lätt-, svår-, trö*gläst,* lätt-, svår*löst,* lätt*skött,* hård-, lätt-, tung*spelt.*

5. Supinformer af typerna *kallat, böjt, köpt, snärjt* o. d.

B. Andra fall (substantiver, adjektiver och oböjliga ord):

1. Substantiver (127 fall antecknade), anslutande sig:

a) Till verbalstammar (vanligen på konsonant). Af de 33 antecknade exemplen förete de allra flesta mer eller mindre betydande kvalitativa och kvantitativa afvikelser från de resp. verbalstammarna, t. e. *anstalt* (: *anställa*), *betjänt, blåst,* (krum)*bukt* (: *buga*), *bunt* (: *binda*), (ox)*drift* (: *drifva*), ande-, bo-, not-, tidsut*dräkt* (: *draga*; jfr en-, sam-, tve*dräkt* s. 191 f.), (fram-, förbi-, genom-, öfver)*fart, flykt* (: *flyga*), *frost* (: *frysa*), *förlust* (: *förlora*), af-, för-, hem-, till-, ut*gift* (: *gifva*), *jäkt* (: *jaga*), *jäst* (med vokalförkortning i förhållande till verbet), *klyft* (: *klyfva*), *näpst, skrift* (: *skrifva*), nöd*torft* (: *tarfva*), arf-,

[1] Se Tamm, *Om avledningsändelser hos sv. substantiv,* s. 86 ff. och 50 f.

grus-, in-, löf-, torf-, ved-, våld*täkt* (: *taga*), *upptäckt*, *ursäkt* (: *ursaka*), *vikt* (: *väga*), *väft* (: *väfva*), (morgon-, natt)-*väkt* (: *vaka*), (till-, upp-, ut)*växt* samt till verbalstammar på *-era* — som saknas i substantivet, hvars hufvudaccent hvilar på näst föregående stafvelse — *excerpt*, *expedit*, *extrakt* (: *extrah-era*), *kontrakt* (: *kontrah-era*), *offert*, *produkt* (: *produc-era*), *statut*, *transumt*.

b) Till substantiver i en mängd fall (86 antecknade), där *-t* korresponderar med *-m* (i ord på *-ism*), t. e. *feminist*, *indifferentist*, *sofist*, *subjektivist*, *verist* samt de 81 andra ord på *-ist* som kunna bildas till de V, 482 f. anförda orden på *-ism*. Dessutom hör hit *saft*, om det ännu kan associeras med *saf*(*ve*). På sin höjd stilistiska varianter till former utan *-t* äro *kamfert* jämte *kamfer* samt *klyfvert* och *skonert* jämte *klyfvare* och *skonare*.

c) Till adjektiver blott i världs*allt*(et) och *vildt*(et) samt det oregelbundna *hälft* (: *half*). Jfr ock pl. (sällan sg.) *godter* (resp. *godt*).

d) Till oböjligt ord blott i *tolft*.

2. Sammansatta adjektiver — utom de ofvan under A, 3 och 4 nämnda, till verber hörande — bildas till substantiver, i allmänhet osammansatta, i åtminstone följande (14) fall: bar-, bred-, hjul-, lång-, smal*bent*, (o)*försynt*, fin-*hyllt* (: *hull*), bar-, darr-, en-, hård-, lång-, släpp-, tom-, val-, vänster*händt* (: *hand*), glad-, god-, miss*lynt* (: *lynn-e*), hög-, låg-, sid*ländt* (: *land*), bred-, in-, lös-, sned-, stor-, styf*munt*, har-, lös-, sned*mynt* (: *mun*; jfr föregående), låg*mält* (: *mål*), lång-, platt-, upp*näst* (: *näs-a*), god-, lång-, ond-, styf-, svag-, vild*sint* (: *sinn-e*), låg*strändt* [1] (: *strand*), bok-, fram-, klar-, kort-, lång-, när-, skarp-, svag*synt*, öm*tändt* (: *tand*).

3. Oböjliga ord bildas i några få fall:

[1] Ej i ordböcker och ordlistor, men se t. e. Sv. turistföreningens årsskrift 1898, s. 77.

a) Till adjektiver t. e. (öfver)*allt*, (fram)*gent*, *jämt* (och samt), hand*lōst*. Om *-falt* jämte *-fald-ig* se ofvan s. 192.

b) Till obōjliga ord t. e. *hvart*(hän), (nog)*samt* (: *sam-m-an*) och de stilistiska varianterna *eljest*, *straxt* vid sidan af *eljes*, *strax*.

c) Till verb blott själf*mant* (: *man-a*).

d) Till substantiv blott den alternativa formen på *-t* i uttrycket »slå *fel(t)*».

Om *-st* se ofvan s. 372, *-s't*, *-t't* s. 187 f.; *-ast*, *-at* s. 247, *-erst*, *-ert* s. 264, *-est*, *-et* s. 265, *-it* s. 290; tryckstarkt *-ang't* s. 138, *-an't* s. 139, *-as't* s. 140, *-a't* s. 141, *-e't* s. 143, *-is't* s. 148 f., *-i't* s. 149 f., *-o't* s. 152, *-ān't* s. 158; *-i't* s. 174.

-v

träffas blott i de stilistiska varianterna *af*, *blif* (*blef*), *gif* (*gaf*), *haf* vid sidan af de i mer eller mindre mån med lägre stilvärde uppträdande *å* (jfr däremot äfven i högre stil konstant *ånyo* och *åstad* af fsv. *af nyio* och *af stadh*), *bli* (vulgärt äfven imperf. *ble*), *ge* (vulgärt äfven imperf. *ga*), *ha*.

Om tryckstarkt *-a'v* se ofvan s. 141, *-i'v* s. 150.

b. Sammansättning.

FÖRSTA KAPITLET.

Öfversikt öfver de olika sammansättningstyperna.

§ 35. Sammansättningsledernas antal.

1. Fonologiskt blott en led (ehuru semologiskt två) uppvisa de särskildt i tidningsstil så vanliga elliptiska sammansättningarna (om hvilkas begrepp se ofvan s. 34). Företeelsen är utförligt och omsorgsfullt behandlad af R. G:son Berg [1], hvarför jag här endast i största korthet redogör för densamma.

Det ojämförligt vanligaste fallet är härvidlag, att det elliptiska ordets andra led suppleras från ett följande ords andra led. Så är fallet i följande exempel, som representera hvar sin olika ordfogningstyp: *ämbets-* och tjänstemän (*herr-*, *dam-* och barnhandskar), *riks-* och allmän telefon, *brand-* och dyrkfri, *af-* och tillsätta, både *ofvan-* och nedantill, *frukt-* eller blomsterhandel, *fyra-* à femhundra, *ett-* till tvåtusen, dels *högfärds-* dels blygsamhetsskäl, inte *mans-* utan kvinnokör, såväl *käro-* som svaromålet, en varm *sommar-* men kall vinterbostad, snarare *till-* än afstyrka. Se vidare V, 83, där 36 exempel anföras [2].

Vida sällsyntare är det, att det elliptiska ordets första led suppleras från ett föregående ords första led, t. e.

[1] Se Nystavaren V, 30.

[2] Berg, a. st., s. 31 ff. och 38 har 179 exempel, Linder, *Regler och råd*, 3 uppl., s. 143 har 12 ex., Hylén, Språk och stil VI, 163 f. 24 ex.

folkskollärare och *-lärarinnor*, föreningskort eller *-bok*. Se vidare V, 81, där 5 exempel anföras [1].

Om det förmodligen enastående fallet »*i* [dvs. *-i*] och därmed» [2], i hvilket det elliptiska ordets första led (*där*) suppleras från ett följande ords första led, se ofvan s. 34 not 4 [3].

2. Två leder uppvisa de allra flesta (jfr ofvan s. 32) sammansättningar, t. e. *kalf-skinn*, *Marie-Louise*, *skalde-individualitet* osv. i oändlighet. Märk väl, att hit höra äfven de sekundära, tertiära och kvartära sammansättningarna, dvs. sådana hvilkas ena, andra eller båda leder själfva äro en, två eller tre gånger sammansatta (jfr s. 32 f.), t. e. de sekundära sammansättningarna *salt-sjö--fisk*, *förgät-mig-ej--krans*, *kompani--trum-slagare*, *järn-vägs--bok-hållare*, den tertiära *fattig---sopp-koknings--in-rättning* och den kvartära *öfver---upp-synings--mans----befattning*; likaså de sammansättningar där ena leden utgöres af en ordfogning, t. e. *fjärde-november--stipendiet*, *rå-och-rörs--hemman* o. d. (se en mängd exempel ofvan s. 33).

3. Tre (primära, dvs. förstahands) leder föreligga i en hop svaga sammansättningar (jfr ofvan s. 22 ff.) såsom *dansk-norsk-svensk* (ordbok), *Edgren-Leffler-Cajanello*, *hundra-tjugu-fem* (*trehundra-åttio-fyra*) o. d. räkneord, *röd-grå-hvita* (bofinkar; S. Lagerlöf [4]), *all-den-stund*, *gud-ske-lof*, *förgät-mig-ej* 'myosotis', *skrif-läse-metoden*, *förmiddags fransyska lektioner* (C. F. Dahlgren [5]), *hvad* (*hvar*, *hvem*, *hvilken*, *hur*) *som helst* 'quodlibet' samt särskildt många fall där mellanleden utgöres af *och*, t. e. de i vår arkaiserande ortografi isärskrifna (som

[1] Berg. a. st., s. 37 anför 7 exempel.

[2] Jfr det likartade »*i* och härmed» hos Almquist, *Tre fruar i Småland*, s. 588 och 595.

[3] Ett färskt exempel på samma uttryck har jag nu funnit hos Hesselman i Studier tillegnade Es. Tegnér, s. 352.

[4] *Nils Holgersson*, kap. 5.

[5] Se För skola och hem 4, s. 33.

om de utgjorde tre ord) *då och då* 'stundom', *där och där, en och annan* 'somliga', *fem och tjuge* 'prygel', *hit och dit, hvar och en* 'unusquisque', *här och där* 'somligstädes', *härs och tvärs,* (vända något) *ut och in,* (stå) *upp och ned* 'subverse', *Natt och Dag* (familjenamn).

Däremot kan det vara tvifvelaktigt, hur man skall bedöma en hop fall som börja med en preposition. Då t. e., äfven enligt SAOL:s skäligen konservativa uppfattning, *tillbaka* och *tillhopa* äro hvartdera ett enda ord, och alltså sådana ord som *tillbakadragen* och *tillhopalagd* äro två-, icke treledade sammansättningar, så torde man väl snarast böra uppfatta äfven sådana fall som *tillfredsställa, tillfångataga, tillfyllestgörande, tillgodohafvande, tillhandahålla, tillintetgöra, tillkännagifva, tillmötesgå, tillryggalägga, tillrättavisa, tillspillogifven, tillvarataga, tillvägabringa, tillvägagående, tilländalöpa* o. d. såsom blott tvåledade sammansättningar. Och då likaledes *ihop, isär, itu, ombord, åstad* äro, äfven enligt SAOL, hvartdera ett ord, och alltså t. e. *ihopfälld, isärtagen, iturifven, ombordläggning, åstadkomma* äro blott tvåledade, så får man väl på samma sätt bedöma de flesta af följande exempel: *iakttaga, ifrågakomma, ifrågasätta, ifrågavarande, igångsätta, ihågkomma* [1], *iordningställa, iscensätta, iståndsätta, iögon(en)fallande; omhänderhafva, omhändertaga; ådagalägga, åsidosätta, åvägabringa.* Äfven ett och annat af följande, med annan preposition begynnande ord få väl af liknande skäl anses vara tvåledade, om ock flertalet af dem måste erkännas vara treledade: *afdagatagen, afsigkommen; frånlandsvind; fördenskull, förhandenvarande, försanthållande, försigkommen* [2]; *mellan-fyra-ögon* 'rendez-vous', *mellanradsöfver-*

[1] Märk att SAOL skrifver *komma ihåg,* och sålunda väl måste anses betrakta *ihåg* såsom ett ord. Emellertid är något sådant ord icke där upptaget i den alfabetiska ordföljden, såsom däremot skett med *ihop, isär, itu.*

[2] *För längesedan* måste afgjordt betraktas som tvåledadt, eftersom *längesedan* rätt allmänt (t. e. af SAOL och SAOF) uppfattas som ett ord.

sättning; *ofvanjordsledning*; *pålandsvind*, *pånyttfödd*; *underhandförsäljning*, *undervattensklippa*; *urståndsatt*; *vidmakthålla*.

Samma tvetydighet vidlåder en del fall som ha preposition såsom mellanled. Ty då t. e. *förty* (så skrifvet i SAOL och SAOF), *förutan* och *utom* anses vara hvartdera ett ord, och sålunda *icke förty*, *dessförutan*, *dessutom* äro tvåledade, så torde konsekvensen möjligen kräfva samma uppfattning rörande t. e. *dessförinnan*, *hvad för en* 'quis', *hittilldags*, *härförinnan*, *häromdagen*, *häromsistens*, *häromåret*.

Att ord af typerna *saltsjö-fisk* och *kompani-trumslagare* ej höra hit, utan äro tvåledade (sekundära) sammansättningar, ha vi redan sett ofvan under 2.

4. Fyra (primära) leder äro sällsynta, t. e. *tvåtusen-trehundra-tjugu-fem* o. d. räkneord, *svensk-norsk-dansk-tysk* (ordbok), *åsk-storm-blixt-dundrande* (C. F. Dahlgren [1]), *i och för sig*.

5. Fem leder äro naturligtvis ännu sällsyntare, t. e. *Vitterhets historie och antikvitets akademien*.

§ 36. Ledernas fonologiska förhållande till hvarandra.

1. I fråga om intensitetsförhållandena finnas följande typer:

a) Det vanligaste fallet är att första leden har hufvudaccenten:

α) Oftast med grav taktform, t. e. *benbrott*, *hasselnöt*, *iakttaga*, *inträdesafgift* osv., se II, 295 f., 299 f., 302.

β) Mindre ofta med (åtminstone alternativ) akut taktform, t. e. *Dalsland*, *middagstid*, *fädernesland*, *ordenshemlighet* osv., se II, 253 ff., 257 ff.

b) Det mindre vanliga fallet är att en sednare led har hufvudaccenten:

[1] Se För skola och hem 4, s. 86.

α) Oftast med (åtminstone alternativ) akut taktform, t. e. *tillbaka, öfverstlöjtnant, Katrineholm* osv., se II, 231 f., 234.

β) Mindre ofta med (åtminstone alternativ) grav taktform, t. e. *tillika, tummeliten, öfversteprästerlig* osv., se II, 235 f.

c) Relativt sällsynt är att två eller flera leder innehålla helstarka stafvelser, dvs. sammansättningen är tvåeller flertaktig. I nästan alla hithörande fall kan dock ett alternativt uttal enligt a eller b här ofvan förekomma. Exempel härpå äro bl. a. *blix'tful'l, ko'lmör'k, spri'tna'ken* m. fl. dylika augmentativa bildningar (se V, 502, där en massa exempel anföras); *sex'hun'dra, två'tusentre'hundraljugufem'* m. fl. dylika räkneord; *no'rdnordos't, väs'tsydväs't* o. d. sjötermer; *c'-du'r, a'-mol'l* o. d. musiktermer; *filosofi'e dok'torspromotion, vi'cebiblioteka'riessyssla* o. d.; *kompositö'ren-förfa'ttaren, prin'sen-regen'ten* o. d.; spridda fall som *bo'fvenbram'segel*[1], *et't-tu-tre', haffy'ratiden, he'dersbro'r* (»*he'ders magis'ter*», Wennerberg) o. d.[2], *im'merbad'd, im'merfo'rt, in'genting', rå'ochrö'rshemman, tvär'tom', två'mansimperia'lsäng, tre'vånings-ste'nhus, å'synaviſ'tne, ö'fverno'g* m. m. d.[3].

2. I fråga om kontiguitet (omedelbart sammanhang i rum eller tid) kunna lederna i förhållande till hvarandra voro af följande tre slag:

a) Inseparabla (oskiljaktiga), då de aldrig kunna skiljas åt genom andra ord. Detta är det ojämförligt vanligaste fallet, t. e. *bortgång, fläckfri, rengöra, omkring* osv.

b) Separabla (skiljbara), då de kunna (men ej nödvändigtvis behöfva) skiljas åt, t. e. (jfr ofvan s. 25 f.) *far* då *väl* : *farväl* då, *hofrätts* e. o. *notarie* : e. o. *hofrättsnotarie, hvad* är det *för en* karl : *hvad för en* karl är det m. m. d. samt framför allt den ofantligt rikt företrädda verbaltypen

[1] Så enligt Kock. *Språkhistoriska undersökningar om sv. akcent* II, 103.

[2] Se Lisder, *Regler och råd*, 3 uppl., s. 154.

[3] Se Kock, a. st. II, 71 ff., 103; Tamm, Språkvetenskapliga sällskapets förhandlingar 1888—91, s. 122 ff.

ge (noga) *akt*, *stiga* (hastigt) *upp*, *taga* (lifligt) *del* osv. jämte de inseparabla *aktgifva*, *uppstiga*, *deltaga* osv., af hvilken sednare typ preteritiparticipet nästan uteslutande och presensparticipet vanligen (i attributiv användning alltid) bildas, t. e. *nedskrifven* (sällan *skrifven ned*, »en i mötet *deltagande* person» jämte »jag fann honom *tagande* (lifligt) *del* i mötet» o. d.

c) Distanskomposita, då lederna måste stå åtskilda, t. e. *för* tre år *sedan*, *för* hennes *skull*, *i* ordförandens *ställe*, *på* en aln *när*, *å* hans *vägnar*, *åt* staden *till* samt de många af typen »*som* jag sitter *i*» = 'hvari', »*som* hon tror *på*» = 'hvarpå', »*som* han öst *ur*» = 'hvarur' osv.

§ 37. Ledernas semologiska förhållande till hvarandra.

Det semologiska förhållandet mellan en sammansättnings leder kan naturligtvis, liksom öfverhufvud hvarje förhållande mellan sememer, vara antingen ett adnexions- eller ett konnexionsförhållande (jfr V, 139 f.).

1. Det jämförelsevis mindre vanliga adnektiva förhållandet, då den ena leden icke (åtminstone icke direkt) bestämmer den andra, uppträder i fråga om sammansättningar specialiseradt till följande tre slag (jfr V, 145 ff.):

a) Kopulativa sammansättningar (»dvandva», se V, 147 med not 1), då lederna kunna tänkas såsom varande förbundna medelst ett (*både..*) *och*, äro t. e. ortnamn som *Slesvig-Holstein*, *Sverge-Norge*, *Södermanland-Närkes* nation, *Österrike-Ungern* o. d., »firma»-namn som *Collin-Schlyter*, turné *Håkansson-Svennberg*, *Lyttkens-Wulff*, *Noreen-Meyer*, *Schück-Warburg* o. d., räkneord som *tjugufem*, *hundra-trettio-fyra*, *tvåtusen-femhundra-sextio-åtta* o. d., adjektiver som *blekfet*, *döfstum*, *gråslappa* drag (Österling [1]), *humoristisk-satirisk*, *kitslig-listigt* (Fröding), *kärälsklig*, *matematisk-naturvetenskap-*

[1] Se Cederschiöld, Sv. landsmål 1911, s. 350, där ock s. 350 ff. en mängd dylika exempel från Ol. Högberg anföras.

liga sektionen, *populärvetenskaplig-musikalisk* aftonunderhållning, *raklång*, *vidöppen* samt de många af typen *dansk-norsk-svensk* ordbok, *fransk-tyska* kriget, *svensk-norsk* konsul, *tysk-polsk* härkomst o. d. [1]. En kombination af två verbalstammar har jag blott anträffat såsom första sammansättningsled i *skrifläsemetoden*.

b) Adversativa sammansättningar (jfr V, 150 f.), då lederna kunna tänkas vara förbundna medelst ett *men*, äro sällsynta, t. e. *sursöt* sås, *sötsur* min, *bitterljuf* (se SAOB och hos Levertin), *bitterljuflig*, *bittersöt* (se för båda SAOB).

c) Divisiva sammansättningar (jfr V, 152), då lederna kunna tänkas vara förbundna medelst *dels .. dels*, äro äfvenledes rätt sällsynta, t. e. adjektiverna *blågul* flagga, *hednisk-kristen* (Schück), *röd-grå-hvita* bofinkar (S. Lagerlöf), substantiverna *hästman* 'centaur' (O. Östergren), *ljusdunkel* 'clair-obscur'. På gränsen till kopulativa sammansättningar stå *gudamänniska*, *lingonpäron*, *plan-konvex* (*konvex-konkav* o. d.) lins, *äppleris* och kemiska termer som *klornatrium*, *svafvelväte* o. d. Om fordom hithörande familjenamn som *Lilliehöök*, *Lundström* o. d. se V, 147 not 2.

Snarast hit hänförliga äro ock

d) Augmentativt reduplicerande sammansättningar (jfr V, 499 och ofvan s. 31), uppträdande i blott ringa antal, t. e. *ajaj*, *finfin*, *jaja*, *jojo*, *norsknorsk*.

2. Det ojämförligt vanligare konnektiva förhållandet, då den ena leden direkt bestämmer (»determinerar») den andra, kan vara af tvåfaldigt slag (jfr V, 143):

a) Predikativa sammansättningar, då lederna kunna tänkas vara förbundna medelst *som* (*också*) *är*, synas i allmänhet placera den bestämmande leden efter den bestämda, t. e. *kompositören-författaren*, *Kristus-barnet*, *kungen-gemålen*,

---

[1] Se t. e. Berg, Nystavaren V, 45; Tamm, *Sammansatta ord i nutida sv.*, s. 136.

prinsen-regenten o. d. [1], familjenamn som *Hyltén-Cavallius, Montgomery-Cederhielm, Peterson-Berger, Trolle-Bonde* o. d., fru-namn som *Angered-Strandberg, Bååth-Holmberg, Edgren-Leffler-Cajanello, Hierta-Retzius* o. d., dopnamn som *Anne-Charlotte, Marie-Louise, Karl-August, Gustaf-Adolf* o. d.

b) Adjunktiva sammansättningar, då den ena leden fungerar som biglosa (jfr V, 168; kasus komponens, se V, 186) till den andra äro i sin tur af två slag, alleftersom första eller sista leden har nämnda funktion:

a) Att första leden fungerar som biglosa är det ojämförligt vanligaste fallet. Den kan då representera nästan hvilken som helst status [2]. De vanligaste fallen torde vara följande:

lokal inessiv, t. e. *hemlif, lundastudent, skogsfågel, öckenvandring* o. d.

temporal inessiv, t. e. *måndagsföreläsningen, sommarbostad, vårvindar* o. d.

lokal interessiv, t. e. *Uddevalla-Lelången-banan* o. d.

lokal adessiv, t. e. *hafsstrand, landsvägsdike, väggskåp* o. d.

cirkumessiv, t. e. *lifbälte, Siljansnejden* o. d.

supraessiv, t. e. *golfmatta, takås* o. d.

subessiv, t. e. *byggnadsgrund* o. d.

obessiv, t. e. *västfasaden* o. d.

lokal ablativ, t. e. *stockholmståget* (jfr lokal allativ nedan), *takdropp* o. d.

temporal elativ, t. e. *barndomsminne* o. d.

lokal oblativ, t. e. *Börjevägen, Vaksalagatan* o. d.

lokal allativ, t. e. *Rom-resa, stadsresa, stockholmståget* (jfr lokal ablativ ofvan).

lokal illativ, t. e. *kyrkogång, himmelsfärd, skrinlägga* o. d.

mensuræ, t. e. *fotsdjup, handsbredd, manshöjd, milsvid* o. d. (se V, 205 f.).

[1] För ytterligare exempel se t. e. Berg, a. st., s. 44.

[2] Om detta begrepp och dess underarter se V, 178 f., resp. 190 ff.

pretii, t. e. *femkronesedel, hundralapp, tioöresigarr* o. d.

intervalli, t. e. *dagorder, dagrapport, nattlogi, treårsperiod, årsackord* o. d. (se V, 207).

komitativ, t. e. *gröttallrik* o. d.

attributiv, t. e. *glasögon(s)orm, ringfingret, skogstrakt, stämpelpapper* o. d. (se V, 209 f.).

principatus, t. e. *båtsegel, steksås, tafvelram, tiggarstaf* o. d. (se V, 213 f.).

partitiv, t. e. *föreningsmedlem, hafsvik, stol(s)benet, trädgren* o. d.

definitiv, t. e. *flickebarn, korstecken, mylljord, änkefru* o. d. (se V, 217 f.).

interferentiæ, t. e. *negerslaf, skräddargesäll, änkedrottning* o. d. (se V, 219 f.).

materiæ, t. e. *dammoln, guldring, hårlock, stenhus* o. d. (se V, 220).

kvalitativ, t. e. *adelsperson, hedersman, världsman, värdesak* o. d.

prebentis, t. e. *fadersömhet, kvinnoskönhet, mannamod* o. d. (se V, 222).

respektiv, t. e. *latingrammatik, lifdömd, lifsstraff, yrkesmusiker, vokallagar* o. d. Till specialfallet copiæ och inopiæ höra t. e. *guldrikedom, känslofull*, resp. *penningebrist* o. d.

limitativ, t. e. *korfätning, vattendrickande, vissjungande* o. d.

kausativ, t. e. *glädjetårar, plikthandling, segerrus, sjösjuka, skräckförlamad, sårfeber, vredesskri, vällustrysning* o. d.

konsekutiv, t. e. *blodshämnd, dödsdom, -fara, -sjuk, -straff, -synd, -trött, rödmåla, sorgebud, tröttkörd* o. d.

finis, t. e. *examensläsning, klänningstyg, omslagspapper* o. d. (se V, 230).

kommodi och inkommodi, t. e. *barnbiljett, penningpung*, resp. *fläckvatten, fluggift, stormhake* o. d. (se V, 330 f.).

instrumenti, t. e. *kortspel, käpprapp, postbefordran, skridskoåkning, stenkast, ögonspråk* o. d. (se V, 232).

fungentis, t. e. *fadersvilja, mannaminne, moderskärlek.*

agentis, t. e. *häxdans, kvinnoarbete, soldatuppror.*

objektiv, t. e. *latinstudium, lyktländare, urkundspublikation* o. d. (se V, 234 f.). Om korrelativt objekt, dvs. föremål ej för andra sammansättningsleden utan för den verksamhet för vilken denna led utgör medel, t. e. *korkskruf, papperssax, pennknif*, se V, 237 f.

resultativ, t. e. *boktryckare, doktorspromotion, konungaval, vedhuggning* o. d. (se V, 239 f.).

prokreatoris, t. e. *brorson, dotterdotter, kaninunge, konungabarn* o. d. (se V, 241).

auktoris, t. e. *snillefoster.*

originis, t. e. *getmjölk, schweizerost, solljus* o. d. (se V, 242).

produkti, t. e. *akvarellmålare, konungamoder, romanförfattare.*

reciprocitatis, t. e. *bondhustru, professorsänka.*

possessionis, t. e. *husägare.*

ekvativ, t. e. *gullgul, snustorr, stenhård, äggrund* o. d. (se V, 246).

similitativ, t. e. *benved, järnvilja, purpurkinder, änglabarn* o. d. (se V, 248).

analogiæ, t. e. *barnasinne, liljehy, löksmak, negerläppar* o. d. (se V, 248 f.).

Dessutom må framhållas de talrika multiplikativa bildningarna af typerna *femtio, sjuhundra, åttatusen* o. d.

β) Att sista leden fungerar som biglosa är mindre vanligt. De ifrågakommande fallen äro:

*Separabla verber som *ge akt, slita lös, stiga upp, ta del, tycka om* (jfr biformerna *aktgifva, lösslita, uppstiga, deltaga* och participiet *omtyckt*).

**Oböjliga ord som *ditintill, dittills, ditåt, dymedelst, däraf, -i, -med, -till, -ur, -vid, -åt* m. m., *framåt, hitintill, -tills, -åt, hvaraf, -i* osv., *häraf, -i* osv., *sinsemellan.*

*** Substantiver af typen *farväl, gifakt, krypin, sittopp, skymundan* o. d.

§ 38. Ledernas morfologiska förhållande till sina stamord.

Om stark och svag sammansättning samt dessas underarter se ofvan s. 20 ff. Fästa vi oss nu särskildt vid sammansättningsledernas form i jämförelse med de ords från hvilka de utgå, så erhålla vi följande fem hufvudgrupper:

1. Båda, resp. alla orden förbli vid öfvergången till sammansättningsleder kvalitativt oförändrade [1], t. e. *blăckhorn, halshugga, skönlitteratur, skönt böjd* (Fröding) o. d. Hit höra naturligtvis icke sådana ord som *hushållare, meddelare* o. d., hvilka ej äro sammansatta med det *hållare* som ingår i t. e. gardin- och ljus*hållare*, resp. det *delare* som ingår i t. e. vatten*delare*, utan äro afledningar af de redan sammansatta (och som sådana hithörande) orden *hushålla*, resp. *meddela* (jfr ofvan s. 34 not 1).

2. Första leden har i sammansättningen undergått förändring (antagit »affixform», se ofvan s. 10), t. e. *fackeldans* (: *fackla*), *hartass* (: *hare*), *kungöra* (: *kunnigt*), *landtmätare* (: *land*), *sällspord* (: *sällan*), *varulager* (: *vara*) o. d.

3. Sista leden har i sammansättningen undergått förändring (jfr föreg.), t. e. *alldeles* (: *del*), *barbacka* (: *bak*), *följeslagare* (: *slå*, ehuru etymologisk obefryndadt, se ofvan s. 219 not 1), *hufvudstupa* (: *stup*), *tillbaka* (: *bak*), *ånyo* (: *ny*) o. d. Hit höra ej sådana fall som *älfdaling* o. d., hvilket ej är sammansatt af *älf* och *dal*, utan afledt af det redan sammansatta *Älfdalen*.

---

[1] Om blott prosodiska förändringar såsom t. e. *förbigå* 302 (: *förbi'* 03), *ruteres's* 103 (: *ru'ter* 30), *tjuguet't* 103 (: *tju'gu* 31), *Nor'rköping* 301 eller 320 (: *kö'ping* 31) o. d. se t. e. II, 180 ff.

4. Båda, resp. alla lederna ha i sammansättningen undergått förändring, t. e. *stjärnblomstrig* (: *stjärna* och *blomster*), *sällsynt* (: *sällan* och *syn*), *tvehågsen* (: *två* och *håg*) o. d. Hit höra ej sådana fall som *finländsk* o. d., hvilket ej är sammansatt af *finne* och *land*, utan afledt af det redan sammansatta *Finland*.

5. Båda, resp. alla lederna tillsammans utgöra från början en ordfogning, som först i och genom afledning eller sekundär sammansättning sammanväxt till ett ord. Alltefter som de ursprungliga orden härvid behandlats på något af de ofvan under 1—4 angifna sätten, erhålla vi fyra underafdelningar, exemplifierade genom ord som de följande:

a) *femhörning* (: *fem hörn*), *förståsigpåare* (: *förstå sig på*), *giftakypareföreningen* (: *gifta kypare*), *halfsjutiden* (: *half sju*), *illamående* (: *må illa*), *låtgåsystem* (: *låt gå*), *röktlaxhandlare* (: *rökt lax*), *tretummare* (: *tre tum*), *uppochnedvänd* (: *upp och ned*), *viktor-rydbergsk* (: *Viktor Rydberg*), *åttioårig* (: *åttio år*) o. d.

b) *elektriskinstrumentmakare* (: *elektriska instrument*), *rödhårig* (: *rödt hår*), o. d.

c) *femöring* (: *fem öre*), *förstakammarledamoten* (: *Första kammaren*) o. d.

d) *barbent* (: *bara ben*), *fyrsiding* (: *fyra sidor*), *fördetting* (: *före detta*), Göteborgs *handels-och-sjöfarts-tidning* (: *handel och sjöfart*), *kräsmagad* (: *kräsen mage*), *tvehöfdad* (: *två hufvud*), *Vitterhets-historie-och-antikvitetsakademien* (: *vitterhet, historia och antikviteter*) o. d.

§ 39. Ledernas morfologiska förhållande till hvarandra.

Förleden kan vara af följande olika slag:

1. Substantivform, förbindande sig med:

a) Substantiv, dels i stark sammansättning, t. e. *dårhus*, *kalfskinn*, dels i svag, t. e. *landshöfding*.

b) Adjektiv, t. e. *lifsfarlig, tankfull; fadervår, handfull, hedervärd.*

c) Verb, t. e. *bönhöra, rådfråga; oroväckande, vinstgifvande.*

d) Oböjligt ord, t. e. *tvifvelsutan, ändlångs.*

e) Ordfogning, t. e. *gudskelof, hvem som helst, Natt och Dag.*

2. Adjektivform, förbindande sig med:

a) Substantiv, t. e. *halfår, kallprat; halfcirkel, rättskrifning, -stafning, skönlitteratur.*

b) Adjektiv, t. e. *besksöt, bisterkall* (Strindberg), *kallskuren, mörkröd, rättfången, -trogen, -vis, yrvaken; sköntböjd, vidtberömd* o. d. (se ofvan s. 31) och med inre böjning t. e. *densamme (detsamma, desamma), halfannan, hvarannan, hvar sin.*

c) Verb, t. e. *rengöra, småprata; intetsägande.*

d) Oböjligt ord, t. e. *brådtom, rättfram, -nu*; med inre böjning i poetisk stil *fostrad opp, skriven ned* o. d. [1]

e) Ordfogning, t. e. *alldenstund, ett-tu-tre* och med inre böjning *en och annan (ett och annat), hvar och en.*

3. Verbalform, förbindande sig med:

a) Substantiv, t. e. *gifakt, stoppnål, ståplats, taframfröken* [2].

b) Adjektiv, t. e. *brännhet, sevärd; måla röd, skrapa ren, slita lös* (= *rödmåla* osv.), uggleskriet *klä(d-h)vitt.*

c) Verb, t. e. *kanhända, -ske, -tänka, måfå, -hända, måntro.*

d) Oböjligt ord, t. e. *gå på, hålla af, se ut, tycka om; farväl, krypin, passopp, sittopp, skymundan, suput, svängom, tagfatt, tittut.*

---

[1] Se Beckman, *Sv. språklära*, s. 210.

[2] I *gårandam* däremot fungerar *går an* icke som verb, utan som boktitel.

4. Oböjligt ord, förbindande sig med:

a) Substantiv, t. e. *efterhand, elfvakaffe, fyrkant, innanfönster, nutid, öfverhufvud; barfotamunk, fjärdedel, icke-fackman, öfvermåttan.*

b) Adjektiv, t. e. *framgent, förutfattad, närbelägen; illasinnad, nyssnämnd, välboren.*

c) Verb, t. e. *ringakta; hosföljande, stillastående, välsigna.*

d) Oböjligt ord, t. e. *hittills, likväl, längesedan, tillsamman, utantill, öfverens; bortemot, hvarthän, utöfver.*

e) Ordfogning, t. e. *då och då, fördenskull, huller om buller, hvar som helst, häromdagen, härvidlag, upp och ned.*

5. Ordfogning (af hvad slag som helst), förbindande sig med:

a) Substantiv, t. e. *afgåendegodsmagasin, egnahemsfrågan, fjärdenovemberstipendiet, halfsjutiden, handelsochsjöfartstidningen, Kristihimmelsfärdsdag, råochrörshemman, Stenstureemonumentet, tjuguöresfrimärke* m. m. [1]

b) Adjektiv, t. e. *försigkommen, pånyttfödd, urståndsatt.*

c) Verb, t. e. *förhandenvarande, omhänderhafva, vidmakthålla.*

d) Oböjligt ord, t. e. *förgätmigej.*

6. Förra delen af en ordfogning (eller stundom af ett blott ordpar), som i sin helhet afledts medelst ett suffix, bildande:

a) Substantiv, t. e. *elektriskinstrumentmakare, femhörning, femöring, fördetting, förståsigpåare, illamående, tretummare.*

b) Adjektiv, t. e. *barbent, kräsmagad, ljushårig, -lockig* (som icke gärna kunna uppfattas som sammansättningar med *hårig* och *lockig* utan som afledningar på *-ig* af *ljust*

[1] Se ofvan s. 33; Tamm, *Sammansatta ord i nutida sv.*, s. 8; Berg, Nystavaren V, 47 f.; Belfrage, Språk och stil VI, 101 ff.; Wellander, ib. XV, 30.

hår och *ljusa lockar*), *ordhållig* (*ordhittig*), *rättrådig*, *-sinnig*, *sjuårig*, *viktor-rydberg-sk*.

c) Oböjligt ord, t. e. *alldeles*, *mestadels*.

De i denna paragraf nämnda sammansättningstyperna gå vi nu att i det följande mera detaljeradt taga i betraktande.

ANDRA KAPITLET.

Substantivs sammansättning med substantiv.

§ 40. Förleden (kvalitativt)[1] oförändrad.

A. Primär[2] sammansättning. Vi särskilja här — ordnade efter aftagande frekvens — tre olika fall, allteftersom förleden[3] är:

1. Enstafvigt ord, slutande på:

-b, t. e. *bombkanon, flabbfasoner, fälbhatt, globkarta, klubblokal, kubmått, näbbmus, snibbkrage, snobbmaner, tublinje, verbform* m. fl. (se t. e. Tamm, Sammansatta ord, s. 36).

Undantag med *-s-* i kompositionsfogen bilda *jobspost* (: *Job*) och *stabsadjutant, -chef, -trumpetare* osv. på grund af lån från ty. *stabs-*.

-d, t. e. *andjakt, badhus, bandhund, bildhuggare, bladverk, blygdben, bodbetjänt, brandvakt, breddgrad, brudtärna, brygdkar, brödknif, budkafle, böldpest, dådkraft, flodmynning, fondmäklare, frejdbetyg, fyndort, glödlampa, gradtal, grindpojke, groddtråd, grundlag, gränddöppning, guldur, gäldstuga, hedodling, hindspår, hudsår, hundgläfs*[4], *hämndbegär, höjdpunkt, idfiske, kindben, kladdlapp, kundkrets, köldvåg, ledgång, lind-*

---

[1] Rörande prosodiska förändringar se ofvan s. 386 noten.

[2] Nämligen hvad förleden beträffar, dvs. förleden är enkel, ej sammansatt.

[3] Om dennas härstamning från två olika fsv. typer, en äldre t. e. *barnsäng* och en yngre t. e. *barnaleker* (nu *barnlek*), se Tamm, a. st., s. 19.

[4] Om det från ty. lånade *hundsfott* se Tamm, *Granskning av svenska ord*, s. 7.

allé, ljudlag, lodlina, luddtåtel, lundgröe, ländkota, längdmått, madäng, medhufvud, mjödkar, mäldskatt, nådår, nöddop, radpapper, randgräs, roddtur, rymdmått, sandjord, sedvana, sejdkvinna, skedblad, skuldmedvetande, sköldmö, slöjdlokal, sprundhål, strandbrädd, stundtals, städkubb, stödstolpe, stöldförsäkring, sydpol, syndoffer, tandvärk, trädgren, tyngdlag, uddljud, vaddfabrik, vadhållning, vadkramp, vadställe, vedbod.

Emellertid gifves det ett tjog ord på *-d* som göra undantag genom att såsom förleder antaga *-s-* i kompositionsfogen. De allra flesta af dessa fall bero på tillvaron redan i fsv. tid af en typ *blōdhsdrope* vid sidan af *blōdhdrope*, och på att den förra af dessa typer fått stöd i inflytandet från tyska sammansättningar med *-s-*. Sådana fall äro följande, hvilkas förleder alla i fsv. uppvisa exempel på sammansättning med *-s-* i kompositionsfogen:

blodsband, -dåd, -dom, -frände, -förbund, -förvant, -penningar, -regemente, -utgjutelse osv. i mer eller mindre öfverförd bemärkelse (särskildt då fråga är om »blodsutgjutelse» eller börds- och frändskapsförhållanden, se SAOB) vid sidan af mycket vanligare — 80 % enligt SAOB — *blodapelsin, -cirkulation, -flöde, -förgiftning, -igel, -korf, -kropp, -kärl, -lukt, -propp, -regn, -vätska* osv. i rent materiell bemärkelse; *dōds*[1]*-annons, -bädd, -dag, -dom* osv. massvis jämte *döddagar* (af fsv. *dēdhadaghar* till *dødhe*, biform till *dēdher*) och *dödgräfvare; edsbrytare, -formulär, -förbund, -förpliktelse* osv. samt det vacklande *ed(s)gärds-man* jämte *edgång* (om det stundom såsom *eds-öre* missuppfattade *ed-söre* se ofvan s. 218); *Eldslandet eldsljus, -låga, -våda* samt *eld(s)dyrkare* jämte vanligare *eldbrand, -don, -linje, -regn, -skada, -sken, -släckning, -stad, -tång, -vatten* osv.; *freds*[2]*domare, -fot, -pipa, -tid, -villkor, -vän* osv.; *fridsfurste, -kyss, -röst* jämte *fridkulla, -stiftare, -störare*;

[1] Med förkortad vokal.

[2] Stundom med förkortad vokal.

guds[1]*beläte, -dom, -dyrkan, -fruktan, -förnekare, -lån, -man, -tjänst* osv. jämte *guddotter, -far, -mor, -son,* alla dessa sednare afseende fadderskapsförhållande; *landsbygd, -del, -höfding, -lag, -man, -mål, -ting, -väg, -ända* (alla förekommande redan i fsv.) osv. i mängd jämte den ännu något talrikare typen *landfäste, -gång, -väg* (alla redan i fsv.) osv. [2]; *rådsbord, -fru, -församling, -herre, -ämbete,* således i synnerhet då *råd* står i personlig användning, jämte *rådgifvare, -hus, -man, -rum, -slag, -slut, -stuga* m. m.; *smedsgesäll, -verktyg, -ässja* osv.; *stads*[1]*bud, -hus, -mur, -port, -rätt, -trädgård* osv.; *strids*[1]*häst, -man, -rop, -vimmel, -yxa* osv.; *våldsbragd, -dåd, -gärning, -politik, -verkan* jämte *våldgästning, -täkt,* hvilka rättat sig efter de motsvarande verberna.

Blott på tyskt inflytande bero: *skyddshem, -patron, -tull, -ängel* osv. från mlty. *schuttes-* (da. *skyts-* i *skytsengel* o. d.), hvars *tt* utbytts mot *dd* genom inflytande från *(be)skydda* (af mlty. *beschudden* i samma betydelse som *schutten* skydda); *ståndsanda, -broder, -fördom, -författning, -intresse, -person, -privilegier, -representant, -riksdag, -skillnad* o. d. efter ty. *standes-* i social och politisk betydelse vid sidan af *stånddrabant, -krage, -krok, -kvarter, -läger, -man, -punkt, -rätt, -skall, -skog, -skytte* i andra betydelser.

I *handsbredd* gentemot *handarbete, -duk, -tag* osv. har *-s-* lånats från adjektivet *handsbred,* och efter dylika måttbestämningars analogi står alternativt *-s-* i *pund(s)gädda, -vikt* (abstrakt) jämte *pundhufvud, -vikt* (konkret).

Oklar är anledningen till uppträdandet af *-s-* i följande fall: *tids*[3]*anda, -besparing, -bild, -fråga, -fördrif* (ä. nsv. *tijdhfördrif,* t. e. Stiernhielm, Rosenhane; mlty. *tītvordrīf*), *-förlust,*

---

[1] Alltid med förkortad vokal.

[2] Om den relativa frekvensen och betydelseförhållandet mellan typerna *land-, lands-* och *landt-* (i *landtbruk, -handel, -man* osv.) se utförligt nedan i § 43, V.

[3] Ofta med förkortad vokal.

-utdräkt, *-vinst*, *-ålder* m. m. samt *tid(s)mått*, *-rymd* vid sidan af *tidkörning*, *-mätare*, *-punkt*, *-skifte*, *-skrift*, *-tabell*, *-tals*, *-vatten* och *tid(e)räkning*; *tråd(s)ända* jämte *tråddocka*, *-rulle*, *-spik* osv.; *vindsdörr*, *-fönster*, *-glugg*, *-kammare*, *-våning* osv. af *vind* i betydelsen 'takvåning' vid sidan af *vindfång*, *-kast*, *-kåre*, *-leka*, *-pust*, *-ros*, *-sida*, *-stilla* osv.

-rd (*-d*), t. e. *bardhval*, *bardpoesi*, *bårdmönster*, *fjordmynning*, *färdväg*, *härdsmide*, *jordklot*, *mordbrand*, *mårdpäls*, *nordpol*, *ordbok*, *skördanden*, *vårdkas*.

Undantag med *-s-* stammande från fsv. tid äro: *bordsbön*, *-granne*, *-gäst*, *-kamrat*, *-kant*, *-prydnad*, *-ända* och *bord(s)duk*, *-fot*, *-knif*, *-kärl*, *-lampa*, *-låda*, *-matta*, *-salt*, *-silfver*, *-skick*, *-skifva*, *-smör*, *-sällskap* jämte *borddans*, *-löpare*, *-studsare*, *-ställ*, *-syrtut*, *-uppsats*, *-vin*, *-visa* (dessa fyra i Finland med *-s-* [1]); *gårdsdräng*, *-fogde*, *-karl*, *-namn* (på sistone hos några språkvetenskapliga författare, väl genom inflytande från »Norske gaardnavne», *gårdnamn* [2]), *-plan*, *-ägare* osv. jämte *gårdfari-handel* och *gårdvar* (hvarom se III, 156); *svärdsegg*, *-hugg*, *-klinga*, *-lilja*, *-linjen*, *-längd*, *-man*, *-medalj*, *-orden*, *-sidan*, *-slag*, *-tecken* och *svärd(s)dans*, *-fäste* (enligt Tamm blott utan *s*), *-knapp* jämte *svärdfejare*, *-fisk*; *världsdel*, *-haf*, *-krig*, *-utställning*, *-åsikt* osv.

På tyska förebilder beror *-s-* i *bördsadel*, *-aristokrati*, *-rätt*, *-tvist* och *värdshus* gentemot *värdfolk* (i Finland *värdsfolk* [1]).

-f, t. e. *biffpaj*, *puffärm*, *skymford*, *straffdom*, *strofbyggnad*, *trumfkort* m. m. (se Tamm, a. st., s. 36).

Undantag utgör blott *chef*, som vanligen antagit *-s-* i likhet med andra militära titlar (se Tamm, a. st., s. 23), t. e. *chefsbefattning*, *-egenskap*, *-fartyg*, *-ämbete* osv. jämte sällsynta fall som *chefläkare*, *-veterinär* och ett par till (se SAOB), där *chef-* efter ty., fra. och engl. föredöme (t. e. ty.

---

[1] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 92.

[2] Jfr omvändt *ortnamn*, som på sistone äfven stundom i (Finland ofta) finnes skrifvet *ortsnamn*, tydligen på grund af inflytande från ty. *ortsname*.

chefingenieur, fra. *chef-ouvrier*, engl. *chief-constructor*) står i betydelsen 'öfver'(läkare osv.).

-g, t. e. *bogträ, daggdroppe, degtråg, drögmed, foghyfvel, grogglas, hugskott, hågkomst, häggbär, högtals, krogvärd, kuggh jul, lagbok, mågsämja, plogland, rågbröd, stagfock, steghjul, stigman, sågblad, tegskifte, tjogtals, tygbit, tågordning, tågände, vågbalk, vågdal, väglag, ägghvita* m. m. (se Tamm, a. st., s. 43).

Undantag med *-s-*, ärfdt från fsv., äro: *dags*[1]*ljus, -opinion, -pris, -regn, -resa* m. m., särskildt då *dags-* betyder 'för hela dagen' eller 'för blott en dag' (se SAOB), hvaremot, företrädesvis då *dag-* står i motsats till *natt* eller betyder 'för hvarje dag', man har t. e. *dagblad, -bräckning, -drifvare, -linne, -order, -rapport, -traktamente, -tåg* osv., ehuruväl många sammansättningar vackla, t. e. *dag(s)arvode, -inkomst, -lön* eller, med olika betydelse knuten vid de olika formerna, *dag(s)arbete, -bestyr, -marsch* m. m.; *skogs*[2]*blomma, -bygd, -dufva, -mark* osv. gentemot *skogvaktare*.

På tyskt inflytande beror *-s-* i *krigs*[2]*arkiv, -förklaring, -man, -tillstånd* osv., under det att *krigföring* anslutit sig till *krigförande* (hvarom se § 48) och *föra krig*.

Af oklar anledning ha vi *-s-* i *slags*[1]*kämpe* (jfr *slagsmål* ofvan s. 197) gentemot *slagbjörn, -bom, -bord, -fält, -verk* osv.

-ng (*-g, -g*), t. e. *dränglön, gångbud, klangfigur, kängrem, ljunghed, pungråtta, rangrulla, ringmur, slangkärra, slanguttryck, språngmarsch, stränginstrument, stångjärn, sångfågel, sängkläder, trängbataljon, tånglake, tångtand* m. m.

Undantag med redan fsv. *-s-* äro: *kungsgård, -tiger, -ådra, -örn* osv.; *tingsfrid, -hus, -lag, -menighet* osv. i juridisk betydelse, men *tingord* 'substantiv' (efter ty. *dingwort*); *ängshö, -knarr, -mark, -nejlika* osv. (troligen af en fsv. genitiv *ængis-* till *ænge*, biform till *æng*; se Tamm, a. st., s.

[1] Alltid med förkortad vokal.

[2] Ofta med förkortad vokal.

65) samt de vacklande *äng(s)dun*, *-kafle* m. fl. växtnamn (enligt Tamm utan, enligt SAOL och SAOF med *-s-*).

På ty. inflytande beror väl *-s-* i *tvångsarbete*, *-kurs*, *-tröja* osv.

-j, t. e. *algflora*, *bojrep*, *borggård*, *bälgvantar*, *färgämne*, *hajfena*, *kajbyggnad*, *kojplats*, *korgstol*, *märgpudding*, *sejfiske*, *skojaffär*, *sorgflor*, *svalgkatarr*, *sälgkvist*, *talgljus*, *torgdag*, *varggrop*, *älghorn* m. m.

Undantag med *-s-* från fsv. äro: *bergsbo*, *-bruk*, *-bygd*, *-fogde*, *-kollegium*, *-lag*, *-man*, *-predikan*, *-råd*, *-skola*, *-vetenskap* m. m., i synnerhet då fråga är om 'bergverk', vid sidan af mycket vanligare *bergart*, *-häll*, *-hälsa*, *-kristall*, *-krut*, *-land*, *-mästare*, *-troll*, *-uf*, *-verk*, *-ås* osv. samt en mängd vacklande, t. e. *berg(s)bestigning*, *-frälse*, *-kam*, *-klint*, *-klyfta*, *-knalle*, *-luft*, *-pass*, *-platå*, *-sluttning*, *-spets*, *-väsen*.

Af obekant anledning står *-s-* i *dvärgsnät* jämte *dvärgbjörk*, *-träd* o. d. samt i *helgsmål* (däremot *helgmålsringning* enligt Tamm s. 68, men *helgsmåls-* enligt SAOL och SAOF) jämte *helgdag*, *-firande*, *-hvila* o. d.

-k, t. e. *bankaktie*, *becktråd*, *björkris*, *bläckflaska*, *bokhandel*, *bråkdel*, *duktyg*, *fackman*, *fiskfat*, *folkvisa*, *likkista*, *rockärm*, *stekfat*, *strejkledare*, *torskfena* m. m. (se Tamm s. 39 f.).

Undantag med *-s-* beroende på ty. inflytande äro: *backsgast*, *-officer* gentemot *backlag*; *bruksanvisning*, *-drift*, *-egendom*, *-patron*, *-ägare* o. d.; *kocksmat*, *-pojke*.

Från fsv. stammar *-s-* i *dricksglas*, *-pengar* (fsv. *drøkkespænningar*), *-vara* (jämte *dryckesvara*), *-vatten* o. d., numera snarare associerade med *dricka* än med *dryck* (eller det mindre vanliga *drick*). I *köksbord*, *-knif*, *-latin*, *-trädgård* osv. stammar *-s-* (som Tamm s. 39 finner vara »oklart») säkerligen från gen. *kökes-* af ä. nsv. *köke* (från mlty. *koke*) 'kök'.

Oklart är däremot *-s-* i *däcksbiljett*, *-last*, *-passagerare*, *-plats* osv., som visserligen öfverensstämmer med da. *dæks-*, men icke med lty. och nederl. *dek-*, hty. *deck-*.

-l, t. e. *albuske*, *baldräkt*, *bilfärd*, *bolby*, *bålrörelse*, *bål-*

ved, delägare, dillkött, felläsning, filspån [1], *fjällrygg, fjölskifva, fölunge, grälduett* [1], *hjulnaf, hvalfångst, hålväg, hälgångare, hällristning, julklapp, kelgris* [1], *kilskrift, kjoltyg, knalleffekt, knölpåk, kolmila, kålhufvud, kälhyfvel, kölvatten, malört, milsten, mjölbinge, mollackord, mulljord, nollpunkten, pilbåge, polstjärna, prålsjuka* [1], *pölvatten, rollinnehafvare, schalnål, silben, sillmjölke, skalbagge, skallgång, skjultak, skrålhals* [1], *skvalregn* [1], *skåltal, skälsticka, skölgång, smilbandet* [1], *smulgråt, solfläck, speldosa* [1], *stallknekt* [2], *stilart, strildusch* [1], *stålpenna, sylspets, säldjur, sölkorf* [1], *talman* [1], *tallkotte, trollbär, trålfiske, tullkammare, tvålfabrik, tyllflor, ullgarn, vallhö, valmöte, vrålapa* [1], *ålfiske, ölbutelj.*

Undantag med redan fsv. *-s-* äro: *kvällsluft, -mat, -måltid* osv. jämte *kväll(s)kvisten* (enligt Tamm s. 43 alltid utan *-s-*), *-sol, -stund* (båda enligt Tamm utan, enligt SAOL med *-s-*); *målsman, -ägande* jämte *målbrott, -före, -kärl, -ro, -skjutning; nålsudd, -öga* jämte *nåldyna, -fat, -hus* osv.; *salsdörr, -fönster, -klocka, -matta, -möbel* osv.; *själsadel, -arbete, -kraft, -lif* osv. jämte *själ(a)tåget.* Troligen höra hit ock, ehuru fsv. former med *-s-* ej anträffats: *Dalsland* vid sidan af *dalgång, -kjusa* osv.; *stol(s)ben, -dyna, -fot, -karm, -sits, -öfverdrag* jämte *stolrad* och medicinska, af tyskan påverkade termer som *stolgång, -piller, -tvång; trälsok* jämte *trälarbete, -natur, -sinne, -syssla* o. d.

-rl (*-l*), t. e. *jarlämbete, karldräkt, kärlväxt,* men *Karlskrönikan.*

-m, t. e. *almkvist, damkappa, dammkorn, dammlucka, drömbild, formlära, gomljud, halmhatt, hemort, kramhandel, krämkarott, lammstek, limpanna, malmgård, ormbett, palmblad, psalmbok, rimlexikon, romtoddy, stamros, stormhatt, strömfåra, tarmvred, ärmlinning* m. m. (se Tamm, a. st., s. 37 och 43).

Undantag med *-s-* från fsv. tid är *domsakt, -basun, -rätt* gentemot *dombok, -kval, -saga, -slut, -stol, -villa, -värjo;*

[1] Äfven hänförligt till verb.

[2] I Finland dock *stallsgolf, -tak* osv., se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 92.

med *-s-* öfverfördt från adjektiv *armslängd* jämte *armband, -båge, -håla, -styrka, -tag, -veck* m. m. och *tumsbredd, -höjd, -längd* jämte *tumstock.*

Af oklar anledning står *-s-* i *sömsmån* jämte *sömlön, -nål* och i *rumsadverb, -begreppet, -bestämning* osv. så ofta *rum* står i abstrakt betydelse, hvaremot *-s-* är alternativt då *rum* står i konkret betydelse, t. e. *rum(s)dekoration, -kamrat, -värme* osv. [1]

-n, t. e. *agnhåf, benbit, bönbok* (jfr *bönemöte* o. d. i § 41, IV, A), *dunkudde, envis, gagnvirke, grankotte, grynkorf, hamnbuse, hankön, honkön, hymndiktning, linfrö, lögnkampanj, lönnallé, lönnmord, molntapp, plankarta, regnbåge, renhud, rönnbär, skinnbyxor, spannrem, spåntak, stenhus, svenmiddag, svinfot, sömndryck, tenntallrik, tronföljd, vinbutelj, väntjänst* m. m. (se Tamm, a. st., s. 43).

Undantag med redan fsv. *-s-* äro: *bannsmål* jämte *bannbulla, -stråle*; *brunnsgäst, -hink, -kur, -ort* osv.; *länsherre, -lasarett, -notarie, -residens* osv. jämte *läntagare*; *mansbot, -börda, -dräkt, -kläder, -kvartett, -kör, -lem, -namn, -person, -röst, -tukt, -ålder* jämte *manbyggning, -dråp(are), -fall, -folk, -kön, -tal*; *munsbit* jämte *munart, -gipa, -korg, -lås* osv.; *ugnskvast, -lucka, -raka, -spjäll* o. d.; *vagnsaxel, -dyna, -dörr, -lykta* osv. jämte *vagnborg, -ombyte, -pengar.* Troligen höra hit äfven *könsdel, -drift, -lif, -organ* osv. samt *namnsdag* gentemot *namnchiffer, -lista, -plåt, -teckning* osv.

Öfverfördt från adjektivsammansättningar är *-s-* i *alnsbredd, -höjd, -längd* jämte *alngods, -mått, -tal* och *famnsbredd, -djup, -höjd, -längd* jämte *famnmått, -stake, -tag, -ved* osv.

Oklar är anledningen till *-s-* i *klansfärger* (så Tamm, a. st., s. 64) jämte *klanhöfding.*

-rn (*-ŋ*), t. e. *björnram, garnhärfva, hornkam* (men

[1] Så enligt Tamm, a. st., s. 37, men enligt SAOL och SAOF är *-s-* äfven i detta sednare fall obligatoriskt. I Finland däremot saknas i dessa ord alltid *-s-*, se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 91.

Hornskroken enligt § 41, X, A, 1, a), *hörnhus, järnten, kornax, kvarnhjul, tornglugg, värnskatt, örnnäste.*

Från fsv. tid stammar *-s-* i undantaget *barnsben, -börd* (men *barnbördshus*!), *-nöd, -öl* jämte *barnbal, -biljett, -dop, -hus* osv.

-p, t. e. *alphydda, asplöf, dopvittne, karpdamm, klumpfot, knapphål, kneippkur, korpnäbb, krampanfall, käppkrycka, lapptäcke, pappask, rampfeber, skräplåda, toppända, tuppkam, typord* m. m. (se Tamm, a. st., s. 40 f.).

Undantag med *-s-* från fsv. tid är *skeppsbord, -bro, -brott, -last* osv. samt troligen *kroppsarbete, -del, -hydda, -kraft* osv. gentemot *kroppdufva, -kaka, -ås* (med annan betydelse hos *kropp*) och *skåp(s)dörr, -nyckel* jämte *skåpmat, -rätta, -smak, -supare.*

-r, t. e. *armått, barkund, barrträd, birstuga, borrhål, borvaselin, burfågel, bårtäcke, bärbuske, durackord, dörrlås, fårbog, fyrbåk, harrfiske, hårväxt, karbad, klorkalk, korgosse, kurort, kåranda, kärrmark, körsång, lergods, lurblåsare, lårben, murbräcka, myrjord, märrföl, narrkåpa, parhäst, pirhufvud, pormask, rorkult, rörpipa, skärgård, smörask, snorgers, snårskog, sporväxt, spårvagn, starrgräs, starroperation, störbönor, störfiske, sårvatten, tjurhufvud, tsarvälde, turlista, tårkörtel, urnyckel, urväder, varhärd, vårvind, ärrbildning* m. m.

Undantag med redan fsv. *-s-* äro: *brorslott* och *bror(s)barn, -dotter* (båda enligt Tamm alltid med *s*) jämte *brorskål, -son*; *Djursholm, -torp* o. d. jämte *Djurgården, djurfabel, -hud, -läkare, -plågeri* osv.; *farsarf, -gubben* jämte *far*[1]*bror, -far, -föräldrar, -mor*; *hårsmån* jämte *hårborste, -frisör, -klädsel, -tofs* osv.; *morsarf, -gris, -gumman* jämte *mor*[1]*bror, -far, -föräldrar, -mor*; *persmässan*; *svarsadress, -skrift* o. d.; *torsdag, -hammare, -månad* (som etymologiskt sedt icke hör till *Tor*, se III, 105) jämte *tordön*; *årsabonnent, -ackord, -barn, -berättelse* osv. jämte *årgång, -hundrade, -tal, -tusen.* Troligen är

[1] Alltid med förkortad vokal.

anledningen densamma i *horsbrott* jämte *horhus, -karl, -kona* o. d. samt *härsmakt* jämte *härbud, -fågel, -färd, -ordning* osv.

Oklar är anledningen till *-s-* i *pärsdomstol, -församling,* o. d. I *florsband, -hatt, -hufva, -klänning* (men *florvinge* enligt Tamm) beror *s* kanske på nederl. *floers* 'flor'.

-s, t. e. *byxtyg, frashjälte, gasmätare, glasvaror, glassmaräng, grosshandel, gåsmiddag, gösfilet, husvärd, iskällare, klassföreståndare, passtvång, pressbyrå, roskvarter, rysshat, såskopp* osv.

-rs (*-ş*), t. e. *börsmatador, korsväg, kursfall, märsgast, norsfiske, verskonst* osv.

-sch (*-ſ*), t. e. *duschapparat, marschtakt, muschplåster, pageljänst, plyschkappa, punschbutelj* osv.

-t, t. e. *biktfader, brottmål, fatöl, festmåltid, filtrem, flottfläck, folpåse, fraktgods, fruktknif, fältflaska, getost, giftbägare, hyttplats, kattfot, koltbarn, kraftprof, kruthorn, köttbulle, luftdrag, maltextrakt, midtpunkt, myntfot, nattfjäril, nöthår, paltbröd, pantlek, praktband, saltkar, skottår, skämttidning, släktmöte, slättbo, spaltfyllnad, spritdryck, struntaffär, syltburk, tomtkarta, tvättnota, tältöppning* m. m. (se Tamm, s. 41 f.).

Undantag med redan fsv. *-s-* äro: *loft(s)kammare* (i SAOL och SAOF med *-s-*, men hos Strindberg m. fl. utan), *lärftskrämare, -lakan, -väf* osv. (obs. att *lärft* är urspr. sammansatt, hvadan vi här från början ha sekundära sammansättningar, som ju regelbundet anta *-s-*, se § 41, X, B [1]); *slottsfogde, -herre, -ruin* osv.; *spjut(s)udd* jämte *spjutkast, -skaft, -spets.*

Från ty. stammar *-s-* i: *aktsförklaring*; *båtshake, -man* gentemot *båtbrygga, -karl, -lag* o. d.; *drift(s)form, -kapital* (i SAOL och SAOF blott utan *s*; men se Tamm, s. 42, och jfr ty. *betriebskapital*), *-lif* jämte *driftkostnad, -kucku, -vatten*; *rättsfråga, -historia, -medicin, -väsen* osv. jämte *rätthafveri* och *rätt(s)skipning, -sökande*; *statskyrka, -råd, -rätt, -utskott*

[1] I Finland antar emellertid *lärft* aldrig *-s-*, se Bergroth, a. st., s. 92.

osv. gentemot *statdräng, -karl, -torpare* o. d. till *stat* i annan betydelse; *stiftsjungfru, -matrikel, -tidning* o. d. Från da. och no. förskrifver sig *-s-* i *amtsförening, -herre, -rätt* (se SAOB och Tamm, s. 42) mot *amtman.*

Från adjektiv är *-s-* öfverfördt i *fotsbredd, -djup, -höjd.* Af oklar anledning står alternativt *-s-* i *taft(s)band, -klänning.*

-rt (*-t*), t. e. *ortnamn, borstnejlika, hjorthorn, kortlek, lorthög, mörtögon, portnyckel, sorträkning, vörtbröd, ärtskida* m. m. (se Tamm, s. 38).

Undantag med *-s-* från ty., resp. engl. äro *ortsintresse, -tidning* och *ort(s)bestämning, -namn* — SAOL och SAOF känna öfverhufvud inga sammansättningar med *-s-* (som i Finland enligt Bergroth är genomgående vid *ort*), men jfr Tamm, s. 38 — jämte *ortarbete, -beskrifning, -brytning* samt *sportsintresse, -man* jämte *sportartikel, -dräkt, -tidning, -vurm* osv.

-v, t. e. *alfbotten, alfkors, boffysionomi, brefpress, drefkarl, golfyta, graföl, harfpinne, hofbal, hofsmed, håfpengar, hvalfbåge, hvarftals, järfunge, kalfkött, klöfdjur, kolfstång, korfkaka, krafbref, lafart, larvart, lofbardun, lofdag, löftäkt, nafring, narfgräs, narfsida, nervfeber, profark, refband, refben, refkrok, roffdjur, räflya, safring, sarfrom, skafsår*[1], *skarfsläktet, skarfyxa*[1], *skoftals, skorfsalfva, skrufmutter, skärffrö, slafgöra, slarfsylta, sleftals, solfkäpp, spofhök, sparfägg, stafkyrka, stufbit, svarfbänk*[1], *säfmatta, torftak, trafklubb*[1], *ufbo, ulfbo, vefmangel*[1], *väfbom, älfmynning.*

Undantag med redan fsv. *-s-* äro: *arfsanspråk, -fråga, -fördrag, -lag, -lott, -medel, -ordning, -rätt, -sak, -skatt, -tvist* m. m. jämte *arffiende, -furste, -följd, -förening, -gods, -jord, -konung, -land, -prins, -rike, -synd, -sägen, -tagare, -täkt, -öl* m. m., i synnerhet ord där *arf-* betyder 'som ärfver eller ärfves' (se SAOB); *hafs*[2]*arm, -bad, -botten, -fru* osv.; *knifsudd* och *knif(s)egg* jämte *knifblad, -hugg, -låda* osv.; *lifs*[2]*andar,*

[1] Äfven hänförligt till verb.

[2] Med förkortad vokal och *v* öfvergånget till *f.*

-arfvinge, -dagar, -elixir, -fara osv., i synnerhet då *lif* har betydelsen af ty. 'leben', jämte *lifbälte, -drabant, -gördel, -ränta* osv., i synnerhet då *lif* har betydelsen af ty. 'leib'; *tjufsbrott, -rätt* jämte *tjufband, -gods, -knep, -pojke* osv. Troligen hör hit ock *jäfsanmärkning, -förklaring.*

Af oklar anledning står *-s-* i *varfsarbete, -chef, -timmerman.*

Ord på lång vokal bli likaledes oförändrade såsom förled, t. e. *a-dur, bikupa, blykula, brokar, fruhatt, fröhus, klibröd, knäveck, rådjur, sjöbotten, skorem, skyfall, tekopp, träben, åmynning* m. m. (se Tamm, s. 131 f.).

Ett undantag med *-s-* af oklar anledning utgör *trosartikel, -bekännare, -hjälte, -lära* osv., så ofta *tro* står i kyrklig betydelse (lat. »fides»), jämte *trolofning* (utgående från verbet *trolofva*) och *troman, -tjänare* (i hvilka *tro-* ursprungligen är adjektiv med betydelsen 'trogen').

2. Flerstafvigt ord med helstark ultima (utom ord på *för-*, om hvilka se § 41, X, A, 2), slutande på:

-b, t. e. *arabhingst, katakombgångar, kerubvingar, mikrobgift, nabobpalats, proverbförfattare, tulubbkrage.*

Undantag med *-s-* af oklar anledning är *garderobsdörr* och *garderob(s)sorg* jämte *garderobvakterska.*

-d, t. e. *applådåska, balladdiktning, chokladfabrik, etydhäfte, kommodlock, konfirmandundervisning, latitudgrad, legenddiktning, Madrid-biblioteket, nomadlif, pyramidpoppel, sekundvisare, smaragdbrosch, tamarindbuskage, velocipedhjul* m. m. (se t. e. Tamm, s. 70 f.).

Undantag med oklart *-s-* äro *beståndsdel, -figur, -karta* m. fl. dylika skogshushållningstermer och alternativt *salad(s)gurka, -sked, -skål* osv.

-rd (*-d*), t. e. *biljardägare, bulevardtidning, leopardjakt, rekordtid* m. m. (se Tamm, s. 71).

Undantag med oklart *-s-* är *ackord(s)aftal, -arbete, -pris*

osv. gentemot *ackordanslag, -byggnad, -lära* osv. konsekvent, då fråga är om *ackord* i musikalisk mening.

-f, t. e. *apostroftecken, giraffjakt, hieroglyfinskrift, kalifväldet, paragraftecken, reliefarbete, tarifftraktat, telegraflinje, triumfbåge* m. m. (se Tamm, s. 36).

-g, t. e. *arkipelagnatur, demagogpolitik, dialogform, filologmöte, intrigkomedi, kirurgbehandling, sarkofagrelief* m. m. (se Tamm, s. 71 f.).

Undantag med oklart *-s-* äro: *beslagsafgift, -anspråk, -band* osv. samt alternativt *beslag(s)bändsel, -fråga, -lina* osv. (se SAOB); *betygsenhet, -grad, -nämnd, -utskott* m. m. samt alternativt *betyg(s)antal, -föring, -skala, -utdelning* m. m. (se SAOB) [1]; *katalog(s)arbete, -lapp, -nummer* jämte *katalogredaktör, -uppställning* osv.

-ng (*-g, -g*), t. e. *bassängbad, buljongkött, kupongbok, lavemangbehandling, maräng̊tårta, mustanghingst, restaurangrörelse* m. m. (se Tamm, s. 79).

Undantag med *-s-*, möjligen från vanligare biformer med uttalet *-mänts-* (se nedan s. 408 f.), äro *departemangschef, -tjänst* osv. och *guvernemangsråd, -indelning*; med *-s-* af annan oklar anledning: *betingsaflöning, -arbete* osv.; *salongsdam, -möbel, -passagerare* osv. samt *gobeläng(s)broderi, -tapet* o. d. (dock *gobelängväfnad* enligt Tamm, s. 80) och *medaljong(s)bild, -porträtt* o. d.

-j, t. e. *buteljhals, champagneglas, emaljöga, Jenisej-mynningen, kavajkostym, pastejbagare, superkargbefattning, timotejfrö, vaniljglass* m. m. (se Tamm, s. 36).

Undantag med alternativt *-s-* äro *förgätmigej(s)bukett, -krans* o. d. och *korderoj(s)byxor* [2] o. d.

-k, t. e. *arsenikhalt, aztekfurste, barackbyggnad, barocktiden, kalmuckhord, kloakrör, monarkmöte, mosaikgolf, patriarkvärdighet, perukstock* m. m. (se Tamm, s. 72 f.).

[1] I Finland antar emellertid *betyg* aldrig *-s-*, se Bergroth, a. st., s. 92.

[2] Enligt Tamm, s. 37, blott med *-s-*, enligt SAOL och SAOF vacklande.

Undantag med *-s-* från ty. är *fabriksarbete, -pris* osv. Af oklar anledning står *-s-* i *apoteksflaska, -lukt, -varor* osv.; *biblioteksamanuens, -katalog, -tjänsteman* osv.; *hypoteksbank, -förening, -lån* osv. samt alternativt i *butik(s)biträde, -fönster, -ägare* osv.

-l, t. e. *asylrätt, hotellrum, idyllvärld, kamelhår, kanelbark, kapitälornament, karbollukt, kontrollbyrå, koralbok, kristallfat, krokodiltårar, moralpredikan, Nobel-fonden, novellförfattare, pistolhölster, pupillkassa, schatullnyckel, Ural-malm, vestibulingång* m. m. (se Tamm, s. 73 ff.).

Undantag med *-s-* från ty. äro: *amiralsflagg, -grad, -skepp, -uniform* osv.[1]; *generalsepåletter, -grad, -person, -utnämning, -värdighet* mot *generaladjutant, -löjtnant, -major, -marsch, -stab, -staterna* m. m. (och naturligtvis alla de många — icke hithörande — fall där *general-* ännu är en tydlig kompositionsform af adjektivet *generell* i betydelsen 'allmän' eller ock står i betydelsen 'högsta', t. e. *generalförsamling, -karta, -paus, -repetition*, resp. *generaldirektör, -konsul, -poststyrelse* o. d.); *kardinalshatt, -kollegium, -värdighet* mot *kardinalbiskop, -kansler* (och de fall där *kardinal-* är ursprungligen adjektiv med betydelsen 'grundväsentlig', t. e. *kardinaldygd, -fel, -fråga, -punkt, -sats, -skäl, -tal*); *karnevalsdag, -mask, -skämt, -upptåg* osv.; *korpralsbefordran, -grad, -utnämning, -vakt* mot *korpralskola*; *kvartalshyra, -redovisning, -skrift* o. d.

Af okänd anledning står *-s-* i: *arsenalsbyggnad, Arsenalsgatan* o. d.; *fiskalsämbete* o. d.; *hospitalsdirektion, -hjon, -läkare* o. d.; *juvelsarbete* och *juvel(s)ring* (Tamm, s. 74) jämte *juvelbrosch, -diadem, -halsband* osv.; *protokollsbok, -förare, -lösen* osv.; blott alternativt i: *flanell(s)foder, -kjol, -lif, -skjorta, -tröja*[2]; *Transvaal(s)-frågan* o. d.

---

[1] Om förr brukliga former utan *-s-* se SAOB.

[2] Så enligt SAOL och SAOF, hvaremot Tamm, a. st., s. 75, erkänner *-s-* blott i *flanellslif*.

-m, t. e. *alarmtrumma, atomvikt, bohemlif, fanerogamflora, kostymbal, logaritmtabell, paradigmuppställning, parfymdoft, problemlösning, programblad, reformvän, regimförändring, telegramtaxa* m. m. (se Tamm, s. 37 och 76).

Undantag med *-s-* är *uniformsmössa, -persedel, -rock* osv.

-n, t. e. *aseptinflaska, Aulin-kvartetten, basunblåsare, citronpudding, champinjonomelett, diakonverksamhet, domänintendent, epigonlitteratur, fasanjakt, fotogenlampa, indiankrig, kajennpeppar, kaninunge, kolonnkapitäl, kolumnrubrik, kommunionvin, lagunbildning, latinstudium, miljonarf, morängrus, persontåg, piongrupp, sardinlåda, spiontjänst, syrenhäck, tyrannvälde* m. m. (se Tamm, s. 76 ff.).

Undantag med *-s-* äro här synnerligen många. Först och främst är då att märka de efter ty. mönster bildade, ytterst talrika fall där förleden ändas på *-fon*, t. e. *direktionsval, gravationsbevis, kommissionskontor, kommunikationstabell, legationspredikant, missionshus, muntrationsråd, nationshus, passionspredikan, seglationstid* osv. i oändlighet. Andra fall med *-s-* efter ty. föredöme äro: *bataljonschef, -läkare, -predikant* osv.; *galjonsbild, -knä, -reling* osv.; *kaptensexamen, -fullmakt, -grad* osv. jämte *kaptenlöjtnant*; *legionssoldat, -örn* o. d.; *religionsfrihet, -historia, -krig, -lära* osv.

Delvis i analogi med de talrika nu nämnda fallen har väl *-s-* antagits af följande, som i ty. normalt sakna det: *bastionsfas, -form, -vinkel* o. d.; *filigransarbete, -beläggning, -mönster* osv.; *garnisonslif, -ort, -tjänst* osv.; *hermelinsbräm, -krage, -mantel* osv.; *kantonsgräns, -lagar*; *kaplansboställe, -lön, -tjänst* osv.; *karantänsanstalt, -inrättning, -läkare* osv.; *karduansarbete, -beredning* o. d.; *magasinsförvaltare, -gevär, -hyra* o. d.; *opinionsnämnd, -yttring*; *pardonsplakat*; *porslinsburk, -fabrik, -vas* osv.; *postiljonskupé, -väska*; *skvadronschef, -hästläkare, -märke* osv.; *terminsafgift, -betyg, -katalog* osv.; *unionsflagg, -konung, -vän* osv. Vacklande äro: *buldan(s)-*

foder, -säck, -väf osv. [1]; *divan(s)bord, -matta* o. d. [1, 2]; *kattun(s)klänning* [1], *-tryck* [3] o. d.; *musslin(s)gardin, -klänning* [1]; *saffian(s)sko, -toffel* [1]; *skorpion(s)gadd* [3], *-gift, -gissel, -styng* [4].

-rn (*-ŋ*), t. e. *cisternvatten, kasernlif, lucernodling, nocturnekomposition, subalterngrad.*

-p, t. e. *antilopjakt, galopptakt, heliotropdoft, polyparmar, principryttare* m. m. (se Tamm, s. 80).

Undantag med *-s-* från ty. är *begreppsförvirring, -innehåll* osv.

-r, t. e. *bankirfirma, broschyrförfattare, cigarrlåda, furirtjänst, gitarrfodral, katarrpastiljer, kaviarburk, klaverutdrag, korrekturark, martyrgloria, meteorfall, ministärombyte, naturlag, parterrbiljett, porfyrvas, premiärafton, resårmadrass, rumormästare, tenorbasun, trottoarkant* m. m. (se Tamm, s. 80 ff.).

Undantag med *-s-* äro här synnerligen många. På inflytande från ty. bero väl blott *majorsepåletter, -grad* osv. och *officersfullmakt, -grad, -kår, -mäss* osv.

Af okänd anledning uppträder *-s-* i: *affärsbref, -byrå, -hufvud* osv.; *besvärshänvisning, -mål, -tid* osv.; *gevärseld, -fabrik, -kolf* osv.; *inspektorsbefattning, -byggning, -syssla* osv.; *kamrer(s)befattning, syssla, -titel* o. d. (enligt SAOL och SAOF alltid med *-s-*, enligt Tamm, s. 80, däremot vacklande); *karaktärsbild, -drag, -fel, -teckning* osv.; *kavaljersflygeln, -paroll, -sidan* osv.; *kommissionärsarvode*; *kontorschef, -göromål, -tid* osv.; *kvartersman* (sjöterm) och *kvarter(s)karta* (för stadskvarter) gentemot *kvarterchef, -häst, -lista, -läger, -mästare* o. d. militära termer; *millionärsdotter* mot *millionärfamilj, -yngling* o. d.; *missionärshustru, -kall, -verksamhet* osv.; *Tegnérs-festen* gentemot *Tegnér-upplaga*; *veterinärsbefattning, -fru* mot *veterinärinstitutet, -undervisning* osv.

[1] Enligt Tamm. a. st., s. 76, blott med *-s-*.

[2] I Finland enligt Bergroth. a. st., s. 92, aldrig med *-s-*.

[3] Enligt Tamm, a. st., blott utan *-s-*.

[4] Enligt Wenström-Jeurling och Lundell blott utan *-s-*.

Synnerligen oklara äro förhållandena (jfr Tamm, s. 82) vid förled på *-ör* (omkring 150 fall antecknade). Å ena sidan har man t. e. *ackuschörgroda, ciselörkonst, -mejsel* osv.; *dansörsjuka*; *debattöregenskaper*; *frisöryrket*; *gravörlära*; *likörflaska, -glas* osv.; *minörafdelning, -kompani*; *moderatörlampa*; *parlörlexikon*; *portörgehäng, -lock, -rem*; *sappörbataljon, -kompani.* Å den andra stå t. e. *aktörselev, -stat*; *biljettörsbefattning*; *direktörsbefattning, -examen, -titel, -val* osv.; *grossörsfamilj, -fru*; *guvernörspost, -syssla*; *honnörsbetyg, -post, -vakt* osv.; *inspektörsbefattning*; *instruktörsarfvode*; *kassörsbefattning, -göromål, -plats*; *redaktörsombyte, -plats*; *restauratörsförening.* I de flesta fall råder emellertid vacklan, t. e. *amatör(s)arbete, -konsert, -spektakel* jämte *amatörfotograf, -föreställning* osv.; *ambassadör(s)plats, -värdighet* jämte *ambassadörsfru, -post*; *arrangör(s)anlag,* men *arrangörsförmåga*; *auditör(s)tjänst,* men *auditörsbefattning, -beställning* osv.; *chaufför(s)plats, -skola*; *dispaschör(s)tjänst,* men *dispaschörsbefattning* m. m.; *ingeniör(s)bataljon, -förening, -konst, -vetenskap,* men *ingeniörkår, -officer, -trupp*; *jonglör(s)konster*; *kolportör(s)skola, -stil, -ton,* men *kolportörsverksamhet*; *kommendörsband, -kraschan, -tecken, -ätt,* men *kommendörkapten*; *konduktör(s)finka, -kupé, -plats*; *kontrollör(s)befattning, -plats*; *regissör(s)befattning,* men *regissörstalang*; *sufflör(s)lucka*; *tiraljör(s)eld, -fäktning, -kedja, -linje, -strid.*

-s, t. e. *allianstraktat, cypresslund, exercisreglemente, fransäsmelodi, kalasmat, kalopskött, karduspapper, katekesläxa, madrassvar, matroskompani, narcissdoft, paradoxjägare, patienskort, profosstjänst, topasbrosch, trapetskonstnär.*

-rs (*-ş*), t. e. *kommerskollegium, konkursmassa, reverslån.*

-sch (*-ſ*), t. e. *affischtafla, bagagevagn, dechargebetänkande, galoschhylla, kaleschhjul, massagebehandling, prestigeförlust, revanchepolitik.*

-t, t. e. *advokatbyrå, anekdotberättare, autodidaktarbete, bajonettanfall, biljettlucka, cementgolf, dialektordbok, diamant-*

ring, docentafhandling, dokumentförfalskning, dynamitpatron, eremitboning, excerptlapp, fregattkapten, hugenottkrigen, hyacintlök, idiothem, klimatfeber, kometbana, kreditanstalt, manschettknapp, meritlista, minutvisare, muskötkula, paketpost, rekrytmöte, revoltförsök, servettring, statutförändring, studentmössa, sulfatfabrik, suppleantplats, tapetrulle, viaduktbyggnad m. m. (se Tamm, s. 83 ff.).

Undantag med *-s-* äro synnerligen talrika och bero i de flesta fall på tyska förebilder. Sålunda uppträder *-s-* vid:

a) Alla ord på *-tet* (omkring 160 fall antecknade), t. e. *elektricitetsmaskin, fakultetsvaktmästare, kvantitetstecken, neutralitetsbrott, popularitetsjakt, societetslif, universitetslärare* osv. utan undantag eller vacklan.

b) Omkring 15 ord på *-at*, om ock med åtskillig vacklan: *attentatshistoria, -man, -plats, -tillfälle* jämte *attentat(s)försök* och *attentatrykte*; *baccalaureatsexamen, -grad* jämte *baccalaureatafhandling*; *celibat(s)lag, -tvång*, jämte *celibatlif, -löfte*; *indigenatsrätt*; *kommissariatstjänsteman*; *konsulat(s)afgift, -fråga, -väsen* osv.; *lektoratstillsättning*; *magistratsledamot, -person, -sekreterare*; *notariat(s)attest, -bevis, -vidimation*; *pastoratsadjunkt*; *patronatsrätt*; *predikatsfyllnad* o. d.; *senatsbeslut*; *traktatsbestämmelse, -brott, -utkast, -villkor*; *vikariat(s)arfvode.*

c) Omkring 15 ord på *-änt*, hvaribland dock många vacklande: *abonnent(s)afgift*, men *abonnentantal, -linje, -samlare, -upptagare*; *adventspredikan, -söndag* osv. jämte *advent(s)tid*; *departementschef, -styrelse, -tjänsteman* osv.; *disponent(s)befattning, -bostad, -lön* jämte *disponentdirektör, -gård, -plats* osv.; *intendentsaspirant, -befattning* osv.; *kontingent(s)område* jämte *kontingentborgare*; *medikament(s)flaska* (enligt Tamm blott med *-s-*), *-förråd*; *monument(s)aftäckning*; *ornamentsbildhuggare*; *parlamentsakt, -byggnad, -ledamot* osv.; *pergament(s)band, -blad, -papper* (enligt Tamm blott utan *-s-*), *-rulle* osv.; *president(s)byggnad, -värdighet* (enligt Tamm blott utan *-s-*) jämte *presidentval*; *sakramentsskåp* och *sakra-*

ment(s)begrepp, -lära, -utdelning; *supplement(s)katalog, -lista, -val* jämte *supplementband, -häfte, -vinkel.*

d) Öfriga (inemot ett tjog) fall, som äro: *adjunktsbefattning, -kompetens, -tjänst* [1]; *adjutantsbefattning, -tjänst,* men *adjutantfågel*; *attributsbisats, -ord* och *-attribut(s)bestämning, -sats, -ställning* osv. i grammatisk betydelse, men *attributförråd, -magasin, -målare*; *distriktsläkare, -veterinär* m. m., men *distriktloge*; *edikt(s)bestämmelse,* men *ediktsamling*; *etikettsbesök, -trätor, -tvist* och *etikett(s)fråga* (enligt Tamm utan, enligt SAOL och SAOF med *-s-*), *-väsende*; *kabinettsformat, -fråga, -kammarherre* osv.; *kommendantsbefattning, -order, -stat*; *konflikt(s)period, -tid, -ämne* jämte *konfliktartiklar, -drama, -fråga, -lösning*; *kontaktsteori* och *kontakt(s)läge* (enligt Tamm med, enligt SAOL och SAOF utan *-s-*) jämte *kontaktfel, -fenomen, -metamorfos, -minor*; *kontraktsbrott, -prost*; *lasarett(s)byggnad, -direktion* (enligt Tamm blott med *-s-*), *-feber, -läkare* (enligt Tamm blott med *-s-*); *majestätsbrott, -förbrytare* osv.; *objektsbisats, -form, -kasus* osv.; *sergeantsbeställning* och *sergeant(s)lön*; *servitutsförhållande, -rätt*; *subjektsdel, -kategori, -sats* och *subjekt(s)växling.*

-rt (*-t*), t. e. *eskorttrupp, exportförbud, importförbud, konsertförening, rapportkarl, retortugn, transportkostnad.*

-v, t. e. *alkovrum, arkitravlist, elevantal, konservburk, kreditivräkning, lokomotivförare, oktavband, olivblad, positivspelare, reservbefäl, skandinavkoloni* m. m. (se Tamm, s. 90).

Lång vokal, t. e. *ekonomi*[2]*byggnad, jehovakult, kommittéledamot, kompanitrumslagare, kupéfönster, paraplykrycka, ragupastej, revyförfattare, sympatikur, trikåtröja* m. m. (se Tamm, s. 132).

3. Flerstafvigt ord med trycksvag ultima slutande på:

---

[1] I Finland antar *adjunkt* öfverhufvud icke *-s-*, se BERGROTH, a. st., s. 92.

[2] I Finland alltid *ekonomie-*. se BERGROTH, a. st., s. 94.

-l, t. e. *alkoholförgiftning* [1], *bibelupplaga*, *brysselmatta*, *cirkelbåge*, *drätselnämnd*, *Eiffel-tornet*, *fågelbur*, *gödselhög*, *inkunabelbibliotek*, *mackrilfiske*, *odalman*, *penseldrag*, *pluralbildning*, *slyngelår*, *sportelaflöning*, *tagelmadrass*, *tistelblomma*, *tuberkelbacill*, *Ösel-bo* m. m. (se Tamm, s. 44 f.).

Undantag med *-s-* äro ej sällsynta. På ty. förebilder bero: *adelsbref*, *-kalender*, *-man* osv.; *bödelsdräng*, *-yxa* osv.; *djäfvulsbesvärjelse*, *-tro*, *-tyg*; *eolsharpa*; *handelsbod*, *-kompani*, *-man* osv.; *konstapel(s)vakt* (enligt Tamm med, enligt SAOL och SAOF utan *-s-*).

Ärfdt från fsv. är *-s-* i: *afvelsfår*, *-gård*, *-tjur* osv. jämte *afvel(s)-boskap*, *-djur*, *-hingst* m. m. (se SAOB); *hemulsman*, *-rätt*; *himmelsfärd*, *-glob*, *-tecken* m. m. jämte *himmelrike*; *vadmalskläder*, *-rock*, *-tröja* osv. (obs. att *vadmal* är ursprungligen sammansatt).

Andra exempel äro: *Axel(s)-dagen*; *fjäril(s)art*, *-larf* [2], *-lif* [2], *-vinge* [2]; *Immanuels-kapellet*; *konsulsbefattning*, *-kassa*, *-rapport*, o. d.; *tvifvelsmål* (om detta ännu kännes som sammansättning; jfr ofvan s. 196 f.) jämte *tvifvelsjuka* (efter adjektivet *tvifvelsjuk*); *Vendels-bo* och *Vendel(s)-fynden*; *Åmåls-bo*.

-m, t. e. *albumblad*, *aluminiumbrons*, *balsampoppel*, *datumvisare*, *deliriumanfall*, *forumfråga*, *geraniumblomma*, *kaliumhydrat*, *kolofoniumbit*, *krysantemumutställning*, *linoleummatta*, *opiumrus*, *prosceniumloge*, *samumblåst*, *sedumart*, *serumbehandling*, *sesamolja*, *skvattramblad*, *vakuumbroms*, *volframhalt* m. m. (se Tamm, s. 92 ff.).

Undantag med *-s-*, någon gång beroende på ty. mönster (t. e. *adams-*, *interims-*), äro ej sällsynta, såsom: *adamsbarn*, *-dräkt*, *-äpple* osv.; *ateneumselev*; *centrum(s)agrar*, *-borr*, *-fraktion*, *-parti* jämte *centrumlager*, *-linje*, *-rör* osv.; *harem(s)dam*, *-lif*, *-vaktare* (alla tre enligt SAOL och SAOF blott med *-s-*);

[1] M. Huss har ofta sammansättningar af typen *alkohols-* (se SAOB).

[2] Enligt SAOL och SAOF blott med *-s-*. Annorlunda Tamm, a. st., s. 92. I Finland åter antar *fjäril* öfverhufvud icke *-s-*.

interimsförordnande, -kvitto, -regering osv.; *jubileumsfond, -gåfva, -medalj* osv.; *korumsflagga*; *maximumsår* (för solfläckar); *mejramslukt* jämte *mejramblomma*; *museumsbesökare*; *petroleum(s)affär, -fält, -hamn* jämte *petroleumfat, -källa, -produktion* osv.; *pilgrimsdräkt, -falk, -färd* osv.; *rekviem(s)mässa*; *sodomslif, -äpple*; *Trondhjems-bo* samt de med ortnamn på *-um* (ursprungligen själfva sammansättningar med *-hem*) sammansatta, t. e. *Kvistrums-ån, Norums-funten* o. d.

-n, t. e. *aftonrodnad, alunlösning, bitumenkol, Bodenfästningen, bottenvåning, Ceylon-te, cyklamenart, Dublin-universitetet, dussinvara, fikonlöf, Finsen-institutet, Fryken-bygden* (men *Fryksdalen*, se § 43, VIII, B), *frökentitel, hallonbuske, helgonbild, hälftenbruk* [1], *Ibsen-tolkare, kumminost, Laokoongruppen, Leiden-universitetet, Lofoten-fisket, London-dimma, myrtenkrans, Nansen-fonden, Ofoten-banan, ollonborre, ostronbank, päronträd, remingtongevär, russinkaka, Röntgen-fotografi, sidentyg, skioptikonbild, sockenkyrka, syndetikonflaska, vapenmakt, vattenglas* (jfr *vatt-* § 42, 5 och *vattu-* § 43, VIII, C), *Wilson-linjen* m. m. (se Tamm, s. 45 f.). Särskildt äro att märka *ögonblick, -bryn, -hår, -lock* osv. och *öronbikt, -polyp, -tasslare, -vax* m. m., där en pluralform utgör förled, något för svenskan mycket ovanligt; jfr strax nedan under *-r*.

Undantag med *-s-* äro talrika. Först och främst uppträder detta, delvis stammande från fsv. tid, i så godt som alla ord med förled på *-an* (se Tamm, s. 63), t. e. *besmanskrok, -stång, -vikt* osv.; *hemmansdel, -klyfning, -ägare* osv. (dock *hemmantal*, kanske genom inflytande från *mantal*); *lakanslärft, -väf* (dessa dock i Finland utan *-s-* [2]); *saffrans-*

[1] Detta det enda exemplet på bestämd form som förled, om vi nämligen frånse de predikativa sammansättningarna af typen *prinsen-regenten*. Typen *Bodenfästningen* hör nämligen naturligtvis alls icke hit, ty ortnamn på *-en* äro nu ej längre bestämda former, äfven om denna deras ändelse ursprungligen varit artikel.

[2] Se Bergroth, a. st., s. 91.

bröd, -bulle, -färg osv.; *scharlakansfeber*; *Siljans-båt*; *sparlakansläxa, -säng*; *timjan(s)blad, -droppar, -lukt* osv.; *Venjans-målet*; *väntanstid* (t. e. Karlfeldt); *ängslansrop*. Undantag från denna regel göra — utom ett par redan nämnda fall och de nedan i § 43, II, A och B anförda fallen med utbyte af *-an* mot *-e-*, resp. *-o-* — blott sammansättningar med dels ett par utländska ortnamn, t. e. *Balkan-frågan, -halfön, Japan-traktaten*, dels de först sent till substantiver öfvergångna *nordan, sunnan, västan* och *östan*, t. e. *nordanstorm, -vind, -väder* osv.

Från tyskan förskrifver sig *-s-* i: *harlekinsdräkt, -puts*; *Mårtens-afton* och *Mårten(s)-gås*; *Napoleons-krigen, -kult, -marschen*; *ordensband, -biskop, -broder* osv.; *väsensenhet*; från norskan däremot i: *Bergen(s)museet, -utställningen* o. d.; *Drammens-bo*; från fsv. i *borgensförbindelse, -mening, -underskrift* o. d.

Andra fall med *-s-* äro: *examensbetyg, -dag, -vittne* osv.; *lösen(s)ord* jämte *lösenförsändelse, -märke*; *specimenstid*; *tentamensbetyg, -feber, -fordringar* o. d.

-r, t. e. *Alexander-tåget, asurfärg, bessemerugn, blomsterdoft, cylinderur, dollarprinsessa, elevatorrem, faddergåfva, fosforhalt, generatorugn, Jäger-skjorta, Kalmar-bo, katedersocialist, kopparflaska, Koster-båt, lankastermetoden, Manchester-skolan, marmorbyst, masurpipa, mausergevär, motorvagn, offerdjur, orkesteranförare, pansarfartyg, pepparkorn, purpurmantel, regulatorhjul, Schiller-priset, Scholander-afton, septemberdag, silfverklocka, sockertopp, sommardag, systerbarn, taxameterdroska, teateraffisch, Wagner-opera, Wismar-frågan* m. m. (se Tamm, s. 46 f.).

Särskildt är att märka det för svenskan mycket ovanliga — och i förevarande fall på ty. inflytande beroende — förhållandet att en pluralform på *-er* utgör förled (jfr det än sällsyntare *-on* ofvan s. 411). Så är (åtminstone alternativt) fallet i t. e. *bild(er)bok, -dyrkan, -galleri, -sal, -val, -värld* m. m. (se SAOB); *blond(er)garnering, -garnityr, -krage, -mössa,*

-slöja, *-spets* (se SAOB); *nipperask*, *-bod*, *-skrin*; *ständerförfattning*, *-församling*; att nu icke tala om sådana osvenska och väl lyckligtvis individuella ordskapelser som Heidenstams *barbareridealet*, Ossiannilssons *getterön* och Linnés *röttertorf*[1]. Däremot får man icke med Hylén[2] hit föra sådant som *augustinerkyrka*, *bernhardinerbröder*, *birgittinerorden*, *dominikanermunk*, *franciskanerkloster*, *johanniterorden*, *kapucinermunk* o. d., där förra leden icke är, såsom Hylén tror, en pluralform, utan den från ty. stammande längre — och visserligen sämre, men dock att döma af SAOB i allmänhet ännu vanligare — singularformen *augustiner* osv. vid sidan af *augustin* osv. Ej heller hör hit sådant som *Albanersjön*, *jakobinermössa*, *Sabinerbergen*, *saracenergraf* o. d., där förleden likaledes icke är en svensk plural, utan en osvensk (tysk) kompositionsform, representerande adjektivet *albansk* osv.

Undantag med *-s-* äro talrika. Först och främst är då att märka, att alla ord som till förled ha ett maskulinum på *-or* utan undantag ha — af obekant anledning — *-s-*, t. e. *assessorstitel*, *censorsresa*, *diktatorslater*, *doktorshatt*, *elektorsröst*, *inspektorsval*, *juniorsval*, *kantorsbefattning*, *konservatorsbefattning*, *kuratorskonvent*, *laboratorstjänst*, *lektorslön*, *mentorsroll*, *pastorsexpedition*, *professorsutnämning*, *recentiorssvyck*, *rektorsämbete*, *senatorsvärdighet*, *seniorskollegium*, *stentorsröst* osv. i mängd.

Af öfriga undantagsfall med *-s-* ha de flesta ärft detta från fsv. tid. Så är fallet med: *broder(s)kyss*, *-kärlek* (båda enligt Tamm, s. 48, blott med *-s-*) jämte *broderfolk*, *-rike*, *-tvist*; *fadersglädje*, *-hem*, *-hjärta*, *-hus*, *-kärlek*, *-namn*, *-sinne*, *-välde* osv. jämte *fadermord*, *-mördare*; *fingersbredd* jämte *fingerhandske*, *-krok*, *-topp* osv.; *hedersgäst*, *-känsla* osv.; *hindersmål* (om det ännu kännes som sammansättning, jfr ofvan

[1] Se Hylén, Språk och stil VI, 157.

[2] A. st., s. 159.

s. 196 f.) jämte *hinderlöpning, -ridt* [1]; *hungersnöd* och *hunger(s)död* jämte *hungerkänsla, -tyfus, -år*; *lägersmål* (jfr s. 196 f.) jämte *lägereld, -lif, -plats, -stad, -vakt* o. d.; *modersbröst, -glädje, -hjärta, -kärlek, -mjölk, -mål, -plikt, -sköte* jämte *moderförsamling, -kupa, -kyrka, -land, -lif, -lut, -mord, -mördare, -näring, -passion, -sjuka, -stat, -svärm*; *pappersark, -knif* osv.; *valmarsrock, -tröja* osv.; *vädursfartyg, -horn, -skepp*; *åldersgräns, -klass, -president, -tillägg* jämte *ålderman* (som dock etymologiskt sedt ej hör hit, enär det är lån från lty., där det till förled har *older* 'äldre').

De återstående dylika fall som jag antecknat äro: *alligator(s)hud, -jakt, -sköldpadda* jämte *alligatorpäron*; *approbaturskarl, -kunskaper, -kurs* osv.; *dotter(s)kärlek* jämte *dotterbarn, -dotter, -son, -språk*; *ekvatorshöjd, -plan, -region*; *Geijers-priset, -vägen*; *kaschmir(s)klänning, -schal*; *kommunister(s)boställe, -lön, -val* osv.; *Kökars-dialekten*; *laudaturskarl, -kurs* osv.; *monitor(s)typ*; *peterspenningen*; *Pipers-gränden.*

-s, t. e. *argusögon, blyertspenna, boraxlösning, Kristus-bild, lakritsbit, onyxbrosch, pajasfasoner, presensform, rabiesanfall, sparrisomelett, tempusmärke, tomasfosfat, Venus-passage.*

-t, t. e. *Ararat-bestigning, debetsedel, facitbok, koboltglans, kreditpost, krocketplan, muskotblomma, pereatrop, sanskritgrammatik, Tibet-resa, Tilsit-freden, vismutpulver, ynnestbevis, zenitpunkt, ångestrop* o. d.

Undantag med *-s-* äro: *abbotsinvigning, -värdighet* o. d.; *budget(s)behandling, -belopp* (enligt SAOL blott med *-s-*), *-förslag, -termin* osv.; *cheviot(s)får, -kjol, -kostym, -ras* jämte *cheviotbagge, -gumse, -tyg, -ull*; *löjtnantsepåletter, -fullmakt, -hjärtan* osv.; *mammut(s)bete, -djur, -skelett, -träd*; *Rembrandt(s)-utställning*; *sabbatsbrott, -frid, -hvila* osv.; *sallat(s)gurka, -sked, -växt* osv.; *sammetsjacka, -krage, -toffel* osv.; *vermut(s)flaska, -glas.*

[1] *Hindersmässa* af ursprungligt *Hindriksmässa* (af *Hindrik* 'Henrik') hör ej hit.

-rt (*-t*), t. e. *buffertfjäder, däfvertblock, häfvertben, kamfertlukt, koffertlock, skonerttackling.*

Ett undantag med alternativt *-s-* är *makart(s)bukett.*

Förleder som sluta på annan konsonant än de nu nämnda ha normalt utvidgning med *-s-*, se § 41, X, A, där eventuella hithörande undantag anföras.

Vokaler:

-a förblir normalt oförändradt blott då förleden utgöres af ett egennamn eller ett jämförelsevis ungt lånord, t. e. *Afrika-resa, ambradoft, Anna-dagen, Arboga-kringlor, buffaopera, Dohna-vapnet, eddakväde, Eufemia-visorna, Forsa-ringen, Gränna-päron, guttaperkaboll, Hierta-släkten* (jfr däremot *hjärtblad* o. d.), *influensaepidemi, kassabok, Karolina-backen, Katarina-hissen, kommafel, kriaämne, ligapojke, linnearanka, magdalenahem, mannagryn, Maria-kult, medusahufvud, operatext, prosadikt, resedadoft, Skaraborg, sodavatten, Sofiahemmet, spirituosaförsäljning, temabok, Vadstena-spetsar, Vasa-ätten, Vega-expeditionen, Viktoriamuseet, villatjuf* m. m. (se Tamm, s. 100 ff.). Dessutom blott i de enastående *vådadråp, -död, -ed, -skott* o. d. (men *vådeld*) och *ändalykt, -mål.*

Undantag med *-e-* (dvs. *ə*) för *-a* [1] utgöra ortnamn med ett kvinnonamn (i ursprungligen latinsk genitivform, se III, 366) som förled och med hufvudaccenten placerad på efterleden, t. e. *Annefors, Katrineholm, Kristinehamn, Mariestad, Sofiero* osv. Häremot svära ej sådana fall som *Klaraborg, -fors, -strand, -vik* i Värmland, i hvilka Klarälfvens (»Klarans») namn ingår, men väl de här och där uppdykande nymodiga *Emmalund* i Östergötland, *Evadal, Klaraberg* i Södermanland, *Lovisalund, Margretalund* o. d. (jämte vida vanligare former med *-e-*), hvilka blott vittna om obekantskap med svenska ordbildningsvanor (jfr III, 363). — Andra undantag se § 42, 1 och § 43, I.

[1] Om det enastående *Britt-mässan, -sommar* se § 42, 1, a.

-e (dvs. *ə*) förblir normalt oförändradt blott då förleden utgöres af:

a) Egennamn, t. e. *Alsike-klöfver, Ariadne-tråd, Börjegatan, Chile-salpeter, Dante-upplaga, Gäfleån, Gällivare-malm, Huddinge-trakten, Psyke-myten, Schéelegatan, Skuttunge-dialekten, Skåne-lagen, Sturehvalfvet, Trolle-vapnet* m. m. (se Tamm, s. 117).

Undantag med *-s-* äro: *Norges-resa, -vistelse, Närkes--bonde, -mål* osv., *Sverges-resa* o. d.

b) Mer än tvåstafviga ord på *-else, -ie, -nde* och *-oe* samt alternativt, särskildt i högre stil, *-are*, t. e. *aktiebref, aloeblad, arrendekontrakt, bakelsefat, bakterieodling, bemärkelsedag, bensoetinktur, betydelselära, bibliotekariebefattning, fiendeland, fängelsedirektör, födelsedag, förtroendeman, infusorieart, kärandeombud, misstroendevotum, mumiefynd, nyttjanderätt, oboeblåsare, prebendepastorat, premiemedel, resanderum, stiftelseurkund, stipendiefond, studiehufvud, tiondespannmål, yttrandefrihet, äganderätt* m. m. (se Tamm, s. 118 och 124). Om *arbetar(e)förening, bagar(e)bod* o. d. se nedan § 42, 4.

Undantag med *-s-* utgör väl endast *lidandeshistoria*.

c) Vissa andra ord (82 fall antecknade), t. e. de som ingå såsom förleder i *aflingegods, agavehampa, allmogemål, andantesats, andevärld, baneman, bränsleåtgång, djäknekost, faksimiletryck, fogdetjänst, frälseränta, glädjerop, herdedikt* (jämte *herdabref, -minne*, se § 43, VI, A), *hjältebragd, hundradedel, hvetebröd, hälsingelif* (jfr *hälsingbonde* till biformen *hälsing* och *Hälsingland* af äldre *Hälsingeland*), *hängeväxt, intresseräkning, judehat* (men *judafolk, -konung, -land*), *juteväf, jättegryta, kaffekopp, kantelespelare, killekort, lakegods* 'saltvaror', *liemannen, linjeskepp* (men *linjarteckning* o. d., se § 43, VI, B), *lärjungeantal* (men *lärjunga-* jämte *lärjungeskara*), *mödernearf, pinjeskog, priffebord, påfvebulla, snillefoster, stiltjeregion, svepeblad, syftemål, tomtegubbe* (förr äfven *tomtgubbe*),

tyckesak, videkvist, visecell, värmeapparat (men Tamm, s. 121, har *värmapparat*), *vätteljus, ylletröja.*

Nästan lika många (38) som de nu nämnda (44) äro de som vackla mellan att behålla och att förlora *-e* eller utbyta det mot *-es*. Exempel på det förra äro: *arfvesamlare* jämte *arf(ve)försäljare*; *bondehär, -krig, -novell, -stånd* jämte *bond(e)dotter, -praktika, -son, -uppror, -vis* — hvarvid är att märka, att formerna med *-e-* i allmänhet ha en ädlare innebörd än de som sakna det (jfr *herre-* här nedan) — och *bondadvokat, -dräng, -flicka, -folk, -förstånd* osv.; *bunk(e)lag* (äfven *bunka-*, se s. 454); *bältespännare, -stad* jämte *bältlås, -ros*; *fisk(e)rätt* (enligt Tamm med *-e-*, enligt SAOL utan), *-vatten* (enligt Tamm utan *-e-*, enligt SAOL vacklande) jämte *fiskdon, -läge, -redskap* osv.; *frändefolk* jämte *fränd(e)sämja*; *furstegunst, -hus, -krona, -son, -ätt* jämte *furstbiskop*; *gossebarn* jämte *gossdräkt, -kläder, -skola* osv.; *grefvekrona, -titel, -värdighet* jämte *Grefbron, -gatan*; *hafrebröd, -gryn, -soppa* osv. jämte *hafversoppa* m. m. (se s. 457 f.); *hakebössa, -skytt* jämte *hakbult, -form, -kors, -ring*; *hanegäll* jämte sjötermen *hanfot*; *herredag, -gods, -klass, -man, -möte, -säte* jämte *herrartiklar, -bassäng, -biljett, -gård, -kläder* osv. (formerna med *-e-* tillhörande något högre stil än de som sakna det; jfr *bonde-* här ofvan) samt det enastående *herravälde* (enligt s. 454); *humle-* eller *hummelgård, -knopp, -stör* osv.; *kanalj(e)streck*; *kastanj(e)allé, -mjöl, -träd*; *konvalj(e)bukett, -doft, -stånd*; *kott(e)fjäll, -klängning* (enligt SAOL utan *-e-*, enligt Tamm vacklande); *kväfveförening, -halt* jämte *kväfgas*; *linneduk, -lapp, -magasin* osv. jämte *linntyg*; *näfverätt* (Sturzen-Becker) jämte *näfrätt, -tals*; *rotebonde, -hållare, -man* jämte *rot(e)mästare*; *skalleform, -mätning* jämte *skallbildning*; *sporreblomma* jämte *sporrhugg, -sträck, -trissa* osv.; *styckebruk, -gods, -port, -räkning, -skott* och *styck(e)verk* jämte *styckarbetare, -gjutare, -junkare, -mästare*; *syreförening, -halt, -tillgång* jämte *syrgas*; *tankearbete, -experiment, -gång* osv. jämte *tank-*

streck, -ställare; törnekrans, -krona, -stig jämte *törnhäck, -kvist, -ros, -skata, -snår, -tagg; vassle-* eller *vasselkur; vingepar* (Sturzen-Becker) jämte *vingfrukt, -häst, -par, -spets* osv.; *väteförening, -halt* osv. jämte *vätgas; äpple-* eller *äppelkaka, -kompott, -kärna* osv. *Ekebord, -kista, -panelning, -skåp* o. d. [1] vid sidan af *eklöf, -ollon, -orre, -skog* osv. utgå från *eke* 'ekvirke', resp. *ek* och innebära således ursprungligen ingen vacklan.

Vacklande mellan *-e-* och *-es-* äro åter följande: *fädernearf, -jord, -torfva* osv. jämte *fädernesland; gillelag* jämte *gille(s)broder, -stuga; lägeförändring* jämte *lägesbestämmandet* (se Tamm, s. 129); *sinnebild, -lag, -värld* jämte *sinnesart, -lugn, -villa* osv.; *sköterbarn, -synd* jämte *sköte(s)vän; värdebref, -försändelse, -sak* osv. jämte *värde(s)omdöme; öremynt, -prägling, -räkning* osv. jämte *öresland.*

-i, -o, -u, -y, -å, -ö förbli samtliga undantagslöst oförändrade, t. e. *Apollo-broder, bamburör, bastubad, byrålåda, Cicero-upplaga, förstukvist, goråjärn, guanolager, gummigalosch, hustrumord, juryman, kabeljopudding, kalilut, kallikåväf, kolibribåt, kurrysås, känguruunge, Medevi-kur, pianolektion, purjolök, sagogryn, saldopost, talmiguld, toddyglas, Växjö-trakten.*

B. Sekundär (tertiär osv.) [2] sammansättning låter normalt förleden förbli oförändrad blott då dennas sednare led utgöres af [3]:

1. Ord på *-s, -rs* (*-ʂ*), *-sch* (*-ʃ*), t. e. *flintlåsgevär, kolosförgiftning, sjuglasvagn; storkorskommendör; kammarpagetjänst, rompunschbutelj, strålduschapparat.*

2. Ord på konsonant föregången af *s* eller *rs* (*ʂ*), t. e. *Burträsk-målet, gudstjänsttid, jubelfestkantat, krigsriskförsäkring, lutfiskfat, svartkonstbok, vällustrysning; riksmarskämbete.* Om

---

[1] Se Hylén, *Danismer hos O. P. Sturzen-Becker*, s. 2.

[2] I afseende på förleden, dvs. denna är själf sammansatt.

[3] Om sekundär sammansättnings bildning i andra fall se företrädesvis § 41, X, B.

några alldeles enstaka uppträdande, väl rent individuella undantagsfall med *-s-*, möjligen blott beroende på oaktsamhet hos författaren, se Tamm, s. 35.

3. Ord på *-i*, *-o*, *-u*, *-y*, *-å*, *-ä* och långt *-e*, t. e. *fjäderfäafvel, husfruplats, krigspartiledare, linfrökaka, ormslåunge, Ottenby-hingst, saltsjöfisk, träskofabrik, valkommittéledamot, ylletrikåkalsonger, åborätt.* Likställda med ord på *-o* äro de på *-bod*, när dessa uttalas med förstummadt *-d*, t. e. *fäbodvall, Rödbotorget, vedbodnyckel* vid sidan af *cigarrbodsfröken, krambodsvaror* o. d. med hörbart *d*.

Undantag med *-s-* utgör *spillträstunna.*

4. Ord på *-e* (dvs. *ə*), blott därest detta är:

a) Egennamn, t. e. *Södertälje-kringlor, Trolle-Bondenamnet.*

b) Mer än tvåstafvigt ord på *-else*, *-ie*, *-nde* samt alternativt, i synnerhet i högre stil, *-are*, t. e. *arffiendetradition, ordförandeval, smittbakteriespridning, smörtiondeuppbörd, stamaktieutdelning, uppförandebetyg, åminnelsetal.* Om *Kolmätar(e)gränd, trädgårdsmästar(e)bostad* o. d. se nedan s. 455.

c) Något af vissa andra ord (företrädesvis de ofvan s. 416 ff. nämnda), t. e. *bohvetegröt, friherrekrona, fårherdesyssla, fältherretalang, galläppleek, grundlinjeteckning, halfkappemått, halfyllefilt, kalfnjureportion, kardborreblad, kolvätegas* (jfr *vätgas*), *kortskalleras, kronofogdeboställe, kurfurstevärdighet, kyrkoherdeval, köttbullefat, liljekonvaljebukett, lösörebo, -köp, -persedel* o. d. (men jfr *tomtöresafgift, -belopp, -uppbörd*), *ollonborrelarv, oxhareportion, sillfiskeperiod, skampålestraff, skeppsgossebrigg, snapphanekriget, solvärmeabsorption, storbondeätt, x-stråle-apparat* och vacklande *husbond(e)välde, riddarsporr(e)blomma, taksparr(e)resning.*

5. Ord på *-a*, blott om detta är ett egennamn, t. e. *Brännkyrkagatan, Eskilstuna-knif, Frykста-tåget, Uppsala-sången.* Likställda med dessa äro de på *-stad*, när de uttalas med förstummadt *-d*, t. e. *Halmstad-lax, Karlstad-bo, Kristian-*

stad-publiken, Mariestad-bo vid sidan af *Filipstads-bo* o. d. samt vacklande *Karlstad(s)tidningen.*

Öfriga sekundära sammansättningar ha normalt *-a* utbytt mot *-e-* (*-ə-*) eller *-s-* se s. 447 ff. och 451, där eventuella hithörande undantag anföras.

§ 41. Förleden utvidgad.

I. Utvidgning medelst *-a-*, stammande från fsv. genitiv på *-a* eller *-a(r)*, förekommer vid konsonantiskt slutande förled i följande utsträckning:

A. Primär sammansättning. Hithörande fall ha till förleder blott ett 50-tal ord och äga till största delen en arkaisk eller poetisk (eventuellt skämtsam) prägel samt ha ofta biformer utan *-a-*, dessa stundom med något afvikande betydelse och i alla händelser med lägre stilvärde. De af mig antecknade fallen äro:

apostlabref, -hästar, -kall, -ämbete osv.;

bardasång, -tjut, men *bardkongress, -litteratur, -poesi* osv.; *barnaföderska, -lära, -mord, -sinne, -ålder, -år* osv. massvis (se SAOB) men *barnbal, -barn* (i Finland *barnabarn* såsom äfven i Sverge i mycket högtidlig stil), *-biljett, -unge* osv. i lika stor mängd (se SAOB) samt *barnsben* m. m. (se ofvan s. 399); *basun(a)fest, -ljud, -röst* m. m. (se SAOB), men *basunbas, -register, -stämma* m. m.; *brödrafolk, -församling, -kärlek* (till pl. *bröder*; jfr ofvan s. 412 f. och s. 411); *byalag, -mål, -män* och *by(a)skillnad* jämte *byfogde, -gata, -väg* osv.; *byggningabalk*; *bärsärkagång, -lynne, -raseri* jämte *bärsärksgång* osv.;

dag(a)karl, -tal m. m. (se SAOB) jämte *dag-* och *dags-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 395); *drängaskändare* jämte *drängkammare, -lön, -tjänst* osv.; *dukagång* jämte *dukdräll, -tyg* osv.; *dvärgak(on)ung, -låt,* men *dvärg-*, och *dvärgs-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 396); *dörravård* (Wirsén) jämte *dörrhake, -klocka, -post* osv.;

fat(a)bur jämte *fatlock, -öl* o. d.; *fikon(a)löf* jämte *fikonkaka, -låda* osv.; *fiskafänge* jämte *fiskben, -damm, -handel* osv.; *fot(a)pall* (jfr det bibliska *fotabjälle*) jämte *fot-* och *fots-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 400 och 401); *fåglalåt* jämte *fågelbo, -bur, -unge* osv.; *fårakläder* och *får(a)herde, -hjord, -hus, -skock* (*fåraskock* Scholander) jämte *fårbete, -bog, -fålla, kött* osv.;

get(a)bock jämte *gethår, -mjölk, -ost* osv.; *gästabud* jämte *gästroll, -rum, -vän* osv.; *Götaland, -älf*;

handaslöjd, -verkan [1] jämte *hand-* och *hands-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 393); *himlabryn, -hvalf, -kropp -mat, -rand, -runden, -rymd, -skara, -stege,* men *himmels-* och *himmel-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 410); *hjonalag* jämte *hjondagsverke*; *hund(a)lif* (*-a-* t. e. hos Strindberg), *-väder* jämte *hundbett, -bur, -fröjd* osv.; *häfdaforskare, -forskning, -minne, -tecknare, -teckning* (jfr däremot *häfde-* s. 426 och adj. *häfdvunnen*);

jordabalk, -färd, -gods jämte *jordart, -bruk, -hög* osv.;

karlakarl, -tag, Karlavagnen, karlavis, Karlavägen jämte *karldräkt, -slok, -tycke* osv.; *konungabalk, -borg, -ed, -försäkran, -hus, -krona, -längd, -makt, -rike, -son, -stol, -säte, -titel, -tron, -val, -ätt,* men *konungsman*; *kungabal, -besök, -borg, -bref, -firande, -hus, -krona, -porträtt, -rike, -val* jämte *kungs-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 395);

ljus(a)stake jämte *ljusbild, -bit, -krona* osv.; *Lundagård, lundaprofessor, -student* o. d., men *lundgröe*;

mannablod, -bragd, -dat, -kraft, -minne, -mod, -mån, -ålder (jfr *mansålder* i annan betydelse) jämte *mans-* och *man-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 398); *munkabälte* jämte *munkcell, -kåpa, -likör* osv.;

nådastol, -tid, -val, men *nådår* (och jfr *nåde-* s. 426);

---

[1] Finländskt dessutom *handalag*, se Bergroth, *Finlandssvenska* s. 93.

ordaförstånd, -lag, -lydelse, -sätt jämte *ordbildning, -bok, -lek* osv.;

påskalamm jämte *påskafton, -bref, -dag* osv.;

själafiende, -frände, -frändskap (båda äfven med *-s-*), *-föda, -herde, -kult, mord, -mässa, -nöd, -ringning, -spis, -sörjare, -tåget* (äfven *själtåget*), *-vandring, -våda, -vård* jämte *själs-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 397); *sjö(a)strand* jämte *sjöbotten, -luft* osv.; *son(a)hustru* jämte *sondotter, -son* osv.; *strängaspel* jämte *stränginstrument*; *svin(a)herde, -hjord* jämte *svinho, -hund, -hus* osv.; *syndabekännelse, -bock, -bot, -bättring, -börda* osv., men *syndfrihet, -fullhet, -offer*; *sårabot, -mål* jämte *sårbalsam, -feber, -skorpa* osv.;

tandagnisslan jämte *tandborste, -böld, -kött* osv.;

vargaväder jämte *varggrop, -gård, -unge* osv.; *vikingafärd, -lynne, -lid, -tåg* osv.; *vägafred* jämte *vägkarta, -kost, -lag* osv.;

ynglingaförening, -ålder, -år osv.; *Ynglingaätten*;

åratal (jfr *årtal* i annan betydelse) jämte *års-* och *år-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 399);

änglabild, -hufvud, -hälsning, -skara osv., men *ängelhaj*;

örnanäste (Wirsén; annars väl blott *örn-*) jämte *örnblick, -näsa, -unge, -vinge* osv.; *örtagård* jämte *örtblad, -stam, -stånd* osv. [1]

B. Sekundär sammansättning är jämförelsevis sällsynt, t. e. *afgudabeläte, -bild, -dyrkan, -tempel* osv., *forntidatro* (Böttiger) jämte *forntidsbragd, åsynavittne* samt ett par tjog ord på *-manna* såsom *hofmannalater, landtmannapartiet, lekmannapredikant, nordmannased, statsmannablick, ämbetsmannabanan* o. d. (se t. e. Tamm, s. 27) jämte *husmanskost, justitieombudsmansexpeditionen, krigsmanskassan, länsmans-*

[1] Om andra, numera obrukliga exempel från förra hälften af 1800-talet se Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 43; exempel ur 1734 års lag anföras hos Hallström, *Om ordböjningen i 1734 års lag*, s. XIII f., och exempel från ä. nsv. hos Hellquist, *Studier i 1600-talets svenska*, s. 101 f.

änka, nämndemansmor, rotemansexpedition, sjömanshem, styrmansexamen, Sysslomansgatan, talmanskonferens, valmansförening osv.

II. Utvidgning med det ursprungligen adjektivbildande tryckstarka suffixet (se ofvan s. 136) *-al* med dess biformer *-ial* och *-ual* förekommer blott hos ett tiotal — eller, om de nedan nämnda blott alternativt hithörande medräknas, 33 — förleder i primär sammansättning.

Den kortaste suffixformen visar sig sålunda i: *ceremonialbud, -lag, -väsende* jämte *ceremonidräkt, -mästare, -tvång, -väsen* m. m.; *formalprincip* jämte *formfel, -fråga, -lära* osv.; *kantonalförfattning* och *kanton(al)styrelse*; *medicinallagfarenhet, -råd, -staten, -styrelsen, -taxa, -vikt, -växt*, men *medicinglas, -man*; *personalpronomen, -union, -ändelse* och *person(al)kännedom* [1] (: *per-son*; jfr *personalanskaffning, -tillgång* till *personal*) jämte *personnamn, -tåg, -vagn* osv.; *pronominalböjning, -form, -kasus* osv. (: *pronomen*); *spektralanalys, -färg* (: *spekter*, se ofvan s. 332); *zodiakalljus*. Däremot ingå ännu mer eller mindre brukliga adjektiver på *-al* i sådana alternativt hithörande fall som *abdominalben* (: *abdomen*), *centrifugalkraft, departementalstyrelse* (men *departementschef*), *eforalstyrelse, episkopalkyrka* (: *biskop*!), *experimentalfält* (men *experimentverkstad*), *fundamentalsats, horisontalplan, instrumentalmusik* (men *instrumentförlossning*), *kamerallagfarenhet* (: *kammar*-råd o. d.), *katarralfeber, kolonialvälde* (men *koloniträdgård*), *kolossalstaty, kommunalskatt, kontinentalmakt, nationaldräkt* (men *nationshus* o. d., då fråga är om studentnation), *nominalform, normalskor, pastoralvård* (men *pastorsboställe* m. m.), *synodalakter, verbalform* (men äfven *verbform*).

Biformen *-ial-* uppvisa: *allodialjord, presbyterialförfattning, provinsialförsamling, -loge, -läkare* jämte *provinsdialekt, -tidning* och de alternativt till adjektiver på *-al* hörande *ad-*

[1] SAOL och SAOF ha blott den nu väl mindre vanliga formen med *-al-*.

verbialform (men äfven *adverbform*), *ekvatoriallrakt* (men *ekvatorshöjd*).

Biformen *-ual-* åter träffas blott i *gradualafhandling*, *-disputation* [1] (men *gradpasserare*, *-skala* m. m.).

III. Utvidgning med trycksvagt *-ar-* (ursprungligen fsv. genitivändelse) äger blott rum i *ättartafla*, *-tal* jämte *ättgren*, *-led(ning)*, *-längd* och *ätt(e)lägg* samt *ättehög*, *-stupa* m. m. (se s. 428).

Utvidgning med det tryckstarka, ursprungligen adjektivbildande suffixet *-ar* (se ofvan s. 139 f.) förekommer däremot åtminstone i följande fall af på konsonant slutande förled: *elementaranalys*, *-ande*, *-bok*, *-lärare*, *-undervisning* osv. (men *elementlära*, som icke är undervisning i det »elementära», utan om »elementerna» i betydelsen 'grundämnena'); *konsularagent* jämte *konsuls-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 410); *molekylarkraft*, *-ström*, *-vikt*, *-volym* m. m. (alla äfven *molekular-*), men *molekylförening*, *-konfiguration*; *sekularfest*, *-minne*, *-snille*, men äfven *sekelminne*, *-skifte*. Alternativt hit eller — såsom naturligtvis etymologiskt sedt är fallet — till adjektivet *polar* hör *polardag*, *-dimma*, *-expedition*, *-folk*, *-färd* osv. jämte *polcirkel*, *-höjd*, *-stjärna*, *-ört*.

IV. Utvidgning med *-e-* (dvs. *ə*), uppkommet af *a* enligt III, 353 ff., sällan af *o* enligt III, 396 ff. eller av något annat (se Tamm, s. 28 f.), förekommer vid på konsonant slutande förled i följande utsträckning:

A. Primär sammansättning. Hithörande fall ha till förleder mer än 80 olika ord och äga ofta modernare och vanligare samt till sitt stilvärde lägre biformer utan *-e-*, någon gång också arkaiskt färgade biformer med *-a-* i stället för *-e-*. Exemplen äro:

arfvedel, *-fastighet* och *arf(ve)gods* m. m. (se SAOB) jämte *arf* och *arfs-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 401);

barkekonung jämte *barkbit*, *-båt*, *-flöte* osv.; *björkehage*

[1] *Gradualpsalm* associeras nu väl ej med *grad.*

(Bååth), *-ris* (Topelius) m. m. (se SAOB) jämte *björkallé, -dunge, -hage, -hult, -ris* osv.; *botemedel* [1] jämte *botgöring, -predikan, -psalm* osv.; *brudefärd* (Sturzen-Becker), *-säng* (Wirsén), *-tärna* (Sturzen-Becker) jämte *brudfolk, -färd, -följe, -krona, -säng, -tärna* osv.; *bygdemål, -patriotism, -väg*; *böneklocka, -man, -möte, -offer, -skrift, -suck* och *bön(e)dag, -hus, -kapell, -pall, -rum, -sal, -stund, -söndag* jämte *bönbok* (i Finland vanligen *bönebok* [2]); *bördeman, -penning, -skilling* [1] jämte *börds-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 394);

diamanteslott (Wennerberg), *-stod* (Rydberg; jfr *demantehällen* Afzelius o. d.) m. m. (se SAOB) jämte *diamantspets, -sten* osv.; *domedag* jämte *dom-* och *doms-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 397); *driftefä* jämte *driftkostnad* m. m. och *drift(s)kapital* m. m. (se s. 400); *dräng(e)dagsverke* jämte *dräng-* och *dränga-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 420); *dygdelära, -mönster, -pris*;

ekebord, -kista osv. (se ofvan s. 418); finländskt [3] *ekonomiebyggnad, -direktör* osv.; *en(e)lag* jämte *enbuske, -bär, -ris* osv.

familjebiljett, -far, -lif osv.; *fanestång* (Sturzen-Becker) jämte *fanflykt, -stång* osv.; *fejdebref* [1]; *frejd(e)betyg, -bevis*; *fröjdebetygelse, -fest, -rop, -språng* [1]; *graneris* (Bååth) jämte *granbarr, -kåda, -ris* osv.;

griftefrid, -tal, men *grifthvalf*; *gränsesocken, -sten* (båda hos Sturzen-Becker [4]), *-syn, -tullrätt* jämte *gränsbo, -fästning, -linje, -sten* osv.; *gästebädd, -sal* (båda hos Sturzen-Becker [4]) jämte *gästroll, -rum, -spel, -vän* osv. och *gästabud* (se ofvan s. 421);

helgeflundra (äfven *hälle-*), *-rån* jämte *helg-* och *helgs-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 396); *hjonelag* jämte *hjonalag* (se ofvan s. 421); *hundeskall* (A. Jensen) jämte *hundskall* osv. samt *hunda-* i andra sammansättningar (se

---

[1] Alla äfven att hänföra till verb.

[2] Se Bergroth, a. st., s. 93.

[3] Se Bergroth, a. st., s. 94.

[4] Se Hylén, *Danismer hos O. P. Sturzen-Becker*, s. 2.

s. 421); *husesyn* jämte *husaga, -folk, -kur* osv.; *häfdebeskrifning, -böcker, -förteckning* jämte *häfda-* i andra fall (se s. 421); *hälleberg, -flinta, -flundra* (äfven *helge-*) och *häll(e)kista,* men *hällristning*; *hämndeande, -dag, -rop, -tåg* jämte *hämndbegär, -gudinna, -känsla, -lystnad, -plan*; *hästehemman* jämte *hästfluga, -hof, -igel* osv.; *höfding(e)värdighet*; *hörnesten* (Gellerstedt m. fl.) jämte *hörnhus, -hylla, -sten, -tand* osv.; *höst(e)ting* jämte *höstmånad, -natt, -råg* osv.;

jordebok och *jord(e)gumma, -lif* jämte *jord-* och *jorda-* i andra fall (se s. 421); *jul(e)fest, -frid, -gille* (Sturzen-Becker), *-kväll, -ljus, -mjöd* (Sturzen-Becker), *-tid* jämte *julafton, -bock, -klapp, -otta* osv.;

kalfveskinn (Sturzen-Becker) jämte *kalfost, -skinn, -stek, -sylta* osv.; *knekt(e)hop, -håll, -kontrakt, -lega*; *kommerseråd* och *kommers(e)kollegium*; *köpeafhandling, -aftal, -bref, -handling, -kontrakt, -skilling, -summa* [1], men *köpkraft, -lust, -man, -skål, -slut, -stad*;

lejdebref; *låneanstalt, -bank, -fond, -handling, -kontor, -reversal, -ränta, -rörelse, -summa, -sätt, -villkor* [1], men *långifvare, -gods, -ord* (finländskt *låne-*), *-sedel, -sökande, -tagare*; *länegräns* jämte *länsgräns, -herre, -man* osv. (se ofvan s. 398) och *läntagare* [2]; *lästetal*; *lönebelopp, -förbättring, -förhöjning, -förmåner, -tillägg* osv. jämte *löngifvare, -tagare*;

markegång jämte *marklåda, -stycke*; *mast(e)trä(d)* jämte *mastkorg, -spira, -topp* osv.; *munk(e)fejd* (*-e-* Sturzen-Becker) jämte *munkcell* osv. och *munkabälte* (se ofvan s. 421; *mysk(e)gräs* jämte *myskko, -lukt, -madra* osv.;

nattetid jämte *nattfjäril, -härbärge, -tröja* osv.; *nådeansökan, -gåfva, -hjon* osv. jämte *nåda-* och *nåd-* i andra fall (se s. 422); *nämndeman*;

penning(e)böter, -medel jämte *penningbref, -gräs, -pung*

[1] Alla äfven att hänföra till verb.

[2] I Finland anta hithörande sammansättningar normalt *-e-*, se Bergroth, a. st., s. 94.

osv.[1]; *prostetunna* och *prost(e)titel* jämte *prostgård, -mage*; *prästestånd* och *präst(e)gård* jämte *prästbetyg, -krage, -man* osv.; *pärm(e)bok, -bref*;

raspebröd[2]; *rast(e)dag, -tid*[2]; *rättegång, -snöre*[2] jämte *rätt-* och *rätts-* i andra fall (se ofvan s. 400); *röstetal* jämte *röstlängd, -rätt*[2], *-sedel*[2] osv.;

sedebetyg, -lag, -lära osv., men *sedvana, -vänja*; *skaldebref, -gry, -gåfva, -konst* osv.; *skattebelopp, -bidrag, -bonde, -bref* osv. (en del af dessa också hänförlig till *skatte*) jämte *skattdragare, -gräfvare, -kammare, -mästare, -skrifning, -sökare*; *skriftebarn, -fader, -tal*[2]; *skuldebref, -börda* jämte *skuldbelopp, -fordran, -förbindelse* osv.; *skyttebank, -gille, -graf, -linje*; *sköldebref, -märke* jämte *sköldbuckla, -körtel, -mö* osv.; *skördefest, -folk, -tid* osv.[2], men *skördanden*; *snibbeskål* (Wirsén) jämte *snibbkrage*; *socknemän* jämte *sockenallmänning, -bo, -stuga* osv.; *soneson* (Rydberg) jämte *sondotter, -hustru, -son* osv.; *sorgebarn, -betygelse, -dryck, -tid* osv. jämte *sorgdok, -dräkt, -fana, -flor, -kant, -kläder, -marsch, -musik, -papper*; *speleverk, -vink* och *spel(e)man* jämte *spelbord, -dosa, -hus* osv.[2]; *svanesång* jämte *svandamm, -dun, -hals* osv.; *synedom*[2], *-förrättning*[2], *-instrument*[2], *-man*[2], *-protokoll*[2], *-rätt*[2] jämte *synbild, -fält, -håll* osv.;

talegåfva[2], *-sätt*[2] och *tal(e)man*[2] jämte *talorgan, -pjäs, -röst* osv.[2]; *tideböcker, -hvarf, -räkning* jämte *tid-* och *tids-* i andra fall (se ofvan s. 393 f.); *tjänstebref, -frimärke, -tid* osv. och *tjänst(e)flicka, -ålder* jämte *tjänstgöring, -år*; *tvistefrö, -mål, -ämne* osv.[2]; *tåredal, -flod, -flöde, -kruka, -källa* jämte *tårfistel, -körtel, -pil* osv.

vad(e)bevis, -inlaga, -penningar, -skilling, -talan, -tid, jämte *vadhållning, -slagning*; *värn(e)plikt*[2] jämte *värnskatt*; *vört(e)bröd, -limpa*;

---

[1] I Finland, anta hithörande sammansättningar normalt *-e-*, se Bergroth, a. st., s. 93.

[2] Äfven att hänföra till verb.

ättebot, -fader, -hög, -kulle, -kummel, -man, -moder, -stupa, men *ättgren, -(e)led(ning), -längd* och *ättartafla, -tal* (se ofvan s. 424);

örn(e)rede (*-e-* Gellerstedt) jämte *örnblick, -flykt, -näsa* osv.; *örtesäng* (Rydberg) jämte *ört-* och *örta-* i andra fall (se ofvan (s. 422).

Exempel i mängd ur äldre litteratur se III, 355 ff. Jfr ock familjenamn som *Bergegren, Carleman, Hedeström, Lindegren, Löwegren* osv. jämte *Berggren* osv.

B. Sekundär sammansättning är sällsynt, t. e. *gråmunkekloster, landshöfding(e)värdighet, prästlönereglering* (jfr *lönereglering*), *skarpskyttefôrening* (jfr *skyttefôrening*), *Älfkarleby* (jfr *Karleby*).

V. Utvidgning med *-en-* — lånadt från mlty. redan i fsv. tid — förekommer blott i *rosenbuske, -doft, -hy, -kind, -knopp, -trä* osv. jämte *roskvarter* och (med annan betydelse) *rosfeber, -salfva.* Jfr familjenamn af typen *Bergenstråhle, Björkenstam, Ekengren, Falkenberg, Hedenblad, Lindencrona, Nordenskiöld, Rudenschiöld, Swedenborg, Wallenberg* osv.

VI. Utvidgning med *-er-*, som lånats från ty., men som nu för tiden stundom utelämnas i syfte att bibringa orden ett mera svenskt kynne, förekommer vid konsonantiskt slutande förleder af följande beskaffenhet:

A. En mängd utländska ortnamn, t. e. *berlin(er)börsen, -dialekten, bern(er)konventionen, Boulognerskogen, braunschweigermumma, champagne(r)glas, -vin* (*-er-* i båda orden anträffadt blott hos S. Elkan), *düsseldorfermålare, edamerost, emservatten, frankfurterkorf, geneve(r)konventionen, hamburg(er)lotteri, holsteinerhingst* (Snoilsky), *karlsbaderkur, -salt, -vatten, kielerfreden, Kölnerdomen, kreuznacherbad, limburgerost, london(er)protokollet, Lüneburgerheden, meissnerporslin, nürnbergerkram, paris(er)grisett, -lif, -utställning, pilsenerdricka, pragerkvartetten, schweizerost, stettinerångare, Teutoburgerskogen,*

ulmerdogg, wienerblod, -bröd, -freden, -kafé, -kongressen, -schnitzel, -vals m. m.[1]

B. Åtskilliga andra ursprungligen utländska ord (13 fall antecknade), t. e. *amarant(er)bal, -orden, elefanterorden, florentinerskåp, germanerkarrikatyr* (J. Hertz), *hellenerstaden, -tempel* (Forsslund), *hussit(er)krig, jakobin(er)klubb, -mössa, jesuit(er)general, -kloster, -kollegiet, -orden, -pater, -skola, karmelit(er)kloster, -munk, -nunna, -orden, sabinerbergen, -rofvet, samariterhem, saracen(er)graf* (*-er-* anträffadt blott hos Heidenstam), *serafimerband, -kedja, -orden, -riddare, -ringning.* Jfr familjenamn af typen *Askerberg, Linderholm, Lönnergren, Mannerfelt, Thegerström* osv. Om *birgittin(er)orden* o. d. se ofvan s. 413; om *bilderbok* o. d. se s. 412 f.

VII. Utvidgning med *-es-* (om hvars delvis oklara ursprung se Tamm, s. 31 f.) förekommer blott i ett fåtal fall: *börd(e)srätt, -tvist* jämte *börds-* och *börde-* i andra sammansättningar (se ofvan s. 394 och 425); *dryckesbroder, -kanna, -lag, -vara* (äfven *dricks-*, jfr s. 396), *-visa* osv.; *envigeskamp, -kämpe* (ursprungligen till den nu sällsynta biformen *envige*); *fångeshandling, -man; sädesax, -binge, -bod, -brännvin* osv. (ursprungligen till det nu sällsynta *säde*, jfr *utsäde*).

VIII. Utvidgning med *-n-* (lån från ty.) förekommer blott i det unga lånordet *galgenfrist.* Jfr afledningen *furstendöme* (ofvan s. 212) och familjenamn af typen *Bågenholm, Drakenberg, Hagendahl, Oxenstierna, Uddenberg* o. d.

IX. Utvidgning med *-o-* förekommer blott i *födsloarbete, -smärta, -vånda* osv. och *förfallodag, -tid* jämte *förfallsperiod.*

X. Utvidgning med *-s-* (ursprungligen genitivändelse, stammande från fsv. eller ty. eller ock tillkommen genom analogi) uppträder i ofantligt stor utsträckning och vinner alltjämt terräng, i synnerhet vid sekundär sammansättning.

---

[1] Se t. e. Hyltén, Språk och stil VI, 155 f.

A. Primär sammansättning uppvisar normalt [1] *-s-* blott då förleden är af följande beskaffenhet:

1. Personnamn på konsonant, ingående som första led i ett:

a) Ortnamn, t. e. *Döbelnsgatan, Gunnarstorp, Hedvigsfors', Hornskroken, Isakskyrkan, Karlslun'd, Malinsbo, Signildsber'g, Valdemarsudden* o. d. (se t. e. Tamm, s. 20 f. och s. 23).

Undantag utgöra några sammansättningar med kvinnonamn, beroende på att dylika ju från början ej ägt genitiv på *-s*, t. e. *Ingeborgbo* (jfr det unga *Ingeborgslun'd*), *Ingritorp* (jfr det yngre *Ingridstorp*), *Karintorp* (jämte *Karinsda'l* o. d.); vidare *Karlber'g* (vid Stockholm), om detta är, såsom det uppges vara, benämndt af och efter Karl Karlsson Gyllenhielm, samt en hop misslyckade, nybildade namn i Stockholm såsom *Odengatan* (jfr *Odensgatan* i Uppsala), *Tegnérlunden* [2] (jfr *Tegnérsplatsen* i Lund), *Wallingatan* o. d.

b) Namnsdagsnamn, af hvilka dock de flesta kunna, ehuru mera sällan, sakna *-s-*, t. e. *Anton(s-), Axel(s)-, Karl(s)-, Knut(s)-, Oskarsdagen* osv.

2. Ord begynnande med trycksvagt *för-*, t. e. *förbundsbroder, förhörsprotokoll, förlagsrätt, förrådshus, förslagsanslag, förståndsfråga, försvarsfrågan, försöksanstalt, förvärfsbegär* osv.

Undantag göra ord på konsonant med föregående *-s-*, t. e. *förlustkonto, -lista* osv., *förtjänstadel* o. d. samt möjligen ett och annat dessutom, t. e. *försåtställare.*

3. Ord med trycksvag ultima, slutande på:

-b, t. e. *jakobsstege.*

-d, t. e. *byggnadsförordning, davidsharpa, fyllnadsval,*

---

[1] Om mera undantagsvis uppträdande fall af *-s*-utvidgning vid primär sammansättning se § 40 passim, särskildt s. 408 f.

[2] Jfr *Tegnér(s)gatan* i Stockholm, där den ena formen står på ena gathörnet och den andra på det motstående!

häradsdomare, häroldsstaf, marknadslif, thorildsminnet, tjufnadsbrott, värendsflicka, vördnadsbetygelse osv.

Undantag utan *-s-* äro sällsynta såsom *Bagdad-banan, hufvudbok, -kläde, -kudde* osv. (väl beroende på att *-d* här i lägre stil är förstummadt) samt vacklande *Novgorod-distriktet* jämte *Novgorods-bygden.*

-rd (*-ɖ*), t. e. *sigurdssagan.*

-f, t. e. *bischoffsbål, fritjofssagan, josefsmin.*

-g, t. e. *humbugsaffär, älskogshandel, örlogsflotta.*

Undantag utan *-s-* är *hertigkrona, -titel* o. d. (beroende på fsv. *hærtogha-*, gen. af fsv. *hærtoghe*) [1].

-ng (*-ŋ*, *-ŋ*), t. e. *besittningstagande, beväringsöfning, bryttningstid, dragningskraft, fjärdingsman, frälsningsarmén, främlingsbyrå, församlingsbo, honungskaka, konungsman* (jämte *-a-* i andra sammansättningar, se ofvan s. 421), *kotiljongsdekoration, köpingsbo, ledungsfärd, lärlingsprof, Malungs-bo, meningsfrände, mässingsknapp, mässlingsepidemi, nidingsdåd, näringsfrihet, strömmingsfiske, tidningsläsare, täflingspris* m. m. (se t. e. Tamm, s. 61) och vacklande fall såsom *banting(s)kur, paviljong(s)byggnad, -system, skilling(s)mynt, -tryck, tinning(s)ben, -söm* (enligt Tamm blott utan *-s-*), *tvilling(s)bror, -syster* o. d. (enligt Tamm blott utan *-s-*), *trilling(s)syskon, tärning(s)bägare, -kast* osv., *välling(s)gryta, -klocka.*

Konstanta undantag utan *-s-* [2] äro: *Drottninggatan, drottningkrona, getingbo, -svärm* o. d. (dock *geting(s)lif* enligt Tamm, s. 62), *kycklingben* (dock *kycklings-* enligt Tamm, s. 62), *-bur, -höna, -kull, -ägg, käringknut, -krok, -prat, Käringön* o. d., *Mayerling-dramat, penningbref, -gräs, -pung, -värde* osv. (jämte *-e-* i andra fall, se ofvan s. 426), *pisangträd, rottingkäpp, -stöl* osv. (dock *rottingsbit*, se Tamm, s. 62) [3].

[1] Söderwall, Ordbok I, 566 skrifver dock *hertigsdotter* (fsv. *hærtigædotter*).

[2] I allmänhet beroende på att förleden ursprungligen är en fsv. gen. sg. eller pl. på *-a*.

[3] I Finland antar *rotting* alltid *-s-*, se Bergroth, a. st., s. 92.

-j, t. e. *georgskorset.*

-k, t. e. *arrakspunsch, fänriksfullmakt, hejduksgöra, jockmockslapp, konjaksglas, kvickjocksresa, pinsbacksur, Polacksbacken, tallrikshylla, tobakspipa* och vacklande *kautschuk(s)boll, -ring, -slang* osv.[1], *Newyork(s)-börsen, -tidning, salmiak(s)lösning, -sprit* [1].

Konstanta undantag utan *-s-* äro: *ammoniakgas, -lukt, -vatten* o. d., *Klondyke-guld.*

-p, t. e. *alnarpselev, biskopsgård, -mössa, -val* osv., *bröllopsdag, -gåfva, -gård* osv., *isopskvast, -te, senapsburk, -deg, -korn* osv., *sirapsknäck, -krus, -tratt* osv., *Åkarps-lagen.*

-v, t. e. *olofsmässan.*

-an se § 40, A, 3 (ofvan s. 411 f.).

-e (dvs. ə) i ett drygt 30-tal förleder, t. e. de som ingå i *betesmark, byteshandel, dikeskant, fylkeskonung, följesman, gardesofficer, gärdesgård* (oftare *gärds-*, om hvars etymologi se II, 301), *helvetesmaskin, klädeskläder, lefvernesbeskrifning, lynnesegenhet, lytesbot, löftesbrott, löjesutbrott, minnesmärke, märkesman, mötesplats, nöjeslystnad, ryktesutspridare, silkesmask, skiftesstadga, smidesjärn, sätesgård, trädesåker, virkesupplag, vitesförbud, vittnesförhör, yrkesidkare, ämneslärare, ödestimma* Om *fädernes-, läges-, sinnes-, skötes-, värdes-, öres-* i sammansättning se s. 418. I alla nu nämnda fall utgöres förleden af ett neutralt ord. Det enda exemplet af annan art är *vredesmod* (ombildning af fsv. *vrēdsmōdh* efter *vrēdhe*), *-skri, -utbrott.*

4. Ursprungligen sammansatt ord, som ehuru det med tiden öfvergått till enkelt dock bibehållit, åtminstone alternativt, det för sammansatta ord karakteristiska intensitetsförhållandet att äga icke blott en helstark, utan äfven en halfstark stafvelse, samt dessutom ett och annat ursprungligen enkelt ord, som antingen från början haft samma in-

[1] Enligt SAOL och SAOF alltid utan *-s-*.

tensitetsfördelning eller ock i analogi med de förstnämnda orden antagit sådan. Alltså höra hit bl. a. alla sådana ord som äro bildade med något helstarkt prefix (se ofvan s. 101 ff. och 118 ff.) eller halfstarkt suffix (se ofvan s. 189 ff. och 208 ff.). Då hithörande ord således i allmänhet en gång varit sekundära sammansättningar, är det ej öfverraskande, att de i likhet med dessas ojämförliga flertal (se B här nedan) ha *-s-* i kompositionsfogen.

Hit höra nu en mängd fall, t. e. de sammansättningar som till förled ha något af de på konsonant slutande ord som ingå i *aflatsbref, afskedsord, afundsman, allvarsord, andaktsöfning, angreppspunkt, armodsbörda, barndomshem, benrangelsmannen, bifallsrop, bohagsting, bolagsordning, borgenärsed, brudgumsfrack, buxbomshäck, dryckenskapslast, Eslöfs-bo, fartygsbefälhafvare, fastighetsägare, fattigdomsbevis, fruntimmershatt, giftermålsannons, hetväggsbulle, idrottspark, kreatursmarknad, kristendomslärare, kärleksbevis, landskapsmålare, likhetstecken, marskalksstaf, nattvardsbarn, näktergalsröst, orsaksförhållande, skråpuksansikte, stillebensmålning, upprorsfana, urkundspublikation, vanfrejdsdom, villkorsbisats, äfventyrsbok, öfverhetsperson, örngåttsvar* o. d. i mängd (se t. e. Tamm, s. 58 ff.). Vacklande äro t. e. *asfalt(s)beläggning, -koka, -massa, -papp, -trottoar, insekt(s)fauna, -larv, -lif, -pulver* [1] osv. jämte (enligt Tamm) *insektbo, -håf, -värld, orangutang(s)armar, -hanne, -hona*, de båda sednare fallen väl beroende på att *insekt* och *orangutang* äfven kunna uttalas med helstark ultima (jfr ofvan s. 407 f. och 403).

Mera sällan kan förleden vara ett på sonant slutande ord (oftast neutralt), t. e. *arfvodesbelopp, biträdesbefattning, okynnesfä, orosande, -tider* (jämte *orostiftare*; jfr *stifta oro*), *umgängeston* o. d. (jfr nedan B, 2), men däremot t. e. *pärlemoknapp.*

B. Sekundär sammansättning med:

[1] I Finland utan *-s-*, se Bergroth, a. st., s. 92.

1. Förled på konsonant har — med de inskränkningar som angifvits § 40, B, § 41, I, B och IV, B — normalt *-s-*, hvilket emellertid i talet ofta ej kan göra sig gällande före en med *s-* börjande efterled, något som stundom framkallar skrifningar utan *-s-* (se exempel hos Tamm, s. 16). Jag ordnar mina exempel i grupper efter den förleden slutande konsonanten och inom dessa grupper alfabetiskt:

-b, t. e. *hjälpverbsparadigm, jordglobsaxel, spelklubbslokal.*

-d, t. e. *brödsädsproduktion, djurhufvudsornament, flygsandsfält, folkmängdsförhållanden, hembygdsdialekt, Härnösandsbanken, kattguldsväst* (Fröding), *kommunalnämndsordförande, landsbygdsbefolkning, Läbyvads-monumentet, medeltidsbyggnad, riksgäldskontoret, ståltrådslina, utskyldsbelopp.*

-rd (*-ɖ*), t. e. *samfärdsmedel, sjukvårdsmanskap, självmordsmani.*

-f, t. e. *dödsstraffsdom.*

-g, t. e. *bulldoggsfysionomi, fälttågsplan, grundlagsfråga, gårdagstidning, järnvägstjänsteman, landsvägskarta, sattygsfukter* (Fröding).

-ng (*-g*, *-ŋ*), t. e. *afgångstid, luftballongsfärd, Norrköpingskläde, noshörningshud, sparkstöttingstur, stortingspresident, treklangsackord.*

-j, t. e. *ankarbojskätting, Göteborgs-posten, oljefärgstafla, ryggmärgslidande, vinbuteljskorg.*

-k, t. e. *byxsäcksur, handdukshängare, riksbankshus, sparbanksränta, sötmjölksost, talspråksform.*

-l, t. e. *bergkristallsbrosch, cissmoll(s)kvartett*[1], *domkapitelsbeslut, fyrktalslängd, husmamsellsplats, knappnålshufvud, nattviolsbukett, nordpolsfärd, sjuttonhundratalslitteratur, skrifmaterialsanslag, snöbollskrig, Sundsvalls-branden, tarmkanalsbacill.*

-rl (*-ɭ*), t. e. *lerkärlsfragment.*

-m, t. e. *blindtarmsinflammation, huggormsbett, iltele-*

[1] I Finland utan *-s-* liksom ock *a-dur-ackord, b-moll-etyd* osv., se Bergroth, a. st., s. 92,

gramsporto, järnmalmsexport, länsagronomsbefattning, skiljedomsförfarande, Stockholms-tåget, Östermalms-bo.

-n, t. e. *brandsynsprotokoll, brukspatronstitel, domsbasunsljud, fårskinnspäls, höstsyrensblommor, julaftonsfirande, julgransljus, Karlshamns-lax, kronodomänsinkomster, rullgardinsväf, rödvinsbutelj, spårvagnsfärd, stadsplansfråga, symaskinsfabrik, talorgansapparaten, trossbottensfyllning.*

-rn (*-ŋ*), t. e. *landtvärnsman, tackjärnstull.*

-p, t. e. *fallrepstrappa, julklappsutdelning, omloppstid, självhjälpsförening, tvättsvampsetui, ångslupskalle.*

-r, t. e. *adur(s)ackord*[1], *blankläderskängor, fältmanöversdag, gyllenlädersplastik, helfigursporträtt, kofodersersättning, krusbärsbuske, lillfingersnagel, luftrörskatarr, löneturs beräkning, manskläder saffär* (bildadt till en plural! jfr *bilderbok* o. d. s. 412 f.), *Munkl ägers-gatan, postexpeditörsbefattning, regnvädersdag, rysslädersp ung, solfjäderspalm, sybehörsaffär, Östhammars-trakten.*

-t, t. e. *brukspredikantstjänst, bygdepatriotspolitik, friluftslekar, inbrottstjuf, jämviktsläge, landtmannaproduktstillförsel, midnattstimme, postpaketsbefordran, reseffektsmagasin, skolkamratsmöte, tidskriftshäfte, tillflyktsort, tulldebattsdagarna, valnötstårta, välmaktsdagar, ångbåtsresa, öfverintendentsämbetet.*

-rt (*-ʈ*), t. e. *hemortsrätt, Kungsportsavenyen, landsortspress, malörtsdroppar.*

-v, t. e. *fribrefsrätt, Klarälfs-vatten, ljusalfslockar, skollofskoloni, tidsfördrifslektyr.*

Ytterligare exempel i mängd hos Tamm, s. 50 ff., 58 ff. och 70 ff.

Undantag utan *-s-* i kompositionsfogen äro emellertid rätt talrika. De allra flesta af dessa bero därpå, att förledens sista del tillsammans med efterleden bildar en självständig primär sammansättning utan *-s-*, och att den sekundära sammansättningen då rönt inflytande från denna primära, så att t. e. *rikstelefonapparat* rättat sig efter *telefonapparat.*

[1] Jfr s. 434 noten.

Andra dylika exempel äro: *alunskifferlager, bittermandelolja, bränntorfmosse* (jfr däremot *bränntorfsupptagning*), *brödfruktträd, byråassistentbefattning, byråingeniör(s)tjänst* (jfr *stadsingeniörskontor*), *dräktreformförening, ekmöbelfabrik, fetsillfiske, filthattfabrik, folkrepresentantförsamling, fotografiamatörförening, frökontrollanstalt, gardeskaserntomt, gråsejfiske, gåslefverpastej, gödkalfstek, hafsbadanstalt, handskriftprof* (jfr *handskrift(s)läsare*), *havannacigarrimport, hemslöjd(s)magasin, hvitpeppardosa, häftplåsterlapp, högsommardag, juftläderfabrikation, järnvägstrafikmedel* (jfr *samtrafiksfråga*), *kallvattenkur, kammarmusikmatiné, kapproddbåt* (i Finland dock *rodds-* [1]), *kopparvitriollösning, kungstigerhud, luftkurort, innanfönsterinsättning, malmtransportkostnad, midvinterbrasa* (Levertin; äfven *-vinters-*, jfr *midvintersbål*), *mineralvatten(s)fabrik* (jfr *sötvattensalg*), *mosskulturförening, mässingssextettnummer, möbelresårfabrik, nervfeberepidemi, nysilfver(s)gaffel, patentagenturbyrå, postelev(s)kurs, pulsåder(s)bristning, reseagentplats, råsockerfabrik, rödklöfverfrö, sjökadettkåren* (jfr *sjökadettsuniform*), *skolreformfråga, sockerraffinadfabrik, storhertigtitel* (jfr *ärkehärtigspäron*), *storvesirvärdighet, studentkonsertbiljett, sågtimmer(s)upplag, tamburdörr(s)nyckel, trävaruexportförening, varmbadhus, vattencisternbyggnad, vattenkuranstalt.*

Många ord — utom de redan ofvan anförda — vackla mellan den regelbundna och den analogibildade formen, t. e. *asfaltpapp(s)tak, björnhallon(s)buske, halfsekel(s)minne, hushlöjd(s)alster, koksalt(s)lösning, krigsminister(s)portfölj* (jfr *statsministersfullmakt*), *lekmannadop(s)frågan, lingonsylt(s)burk, länsveterinär(s)tjänst, namnstämpel(s)gravering, midsommar(s)afton, -dag, -råg, -tiden* och i analogi därmed äfven *midsommar(s)stång, -vaka, perrongbiljett(s)försäljning, riksarkiv(s)huset, simmagister(s)krans, trappgafvel(s)hus* (jfr *Rödgafvelsgrottan*), *vicepresident(s)val* och förmodligen äfven ett och annat af de ofvan såsom normalt *-s*-lösa uppförda exemplen.

[1] Se Bergroth, a. st., s. 92.

Emellertid finnas äfven rätt många undantag som icke gärna kunna på ofvannämnda sätt förklaras, t. e. *fältridtklubb* (ty något *ridtklubb* finns ej, utan blott *ridklubb*), *halfcirkelform*, *kvicksilfverpelare*, *lokattbukter* (Fröding), *läderplastikarbete*, *lösnummerpris*, *magkatarrplågor*, *mejerikonsulentföreningen*, *sängbottenkonstruktion*, *tandpulverrecept*, *tor-pedbåtförstörare*, *trekantfil*, *Uddevalla-Lelången-banan*, *utstyrselmagasin*, *vagnsaxelfabrik* och de mellan former med och utan *-s-* vacklande *bofink(s)hanne*, *frilager(s)fråga*, *glasögon(s)orm* [1], *hjulsport(s)förening*, *in-* och *utförsel(s)förbud*, *landshöfding(s)residens* [2], *lifsmedel(s)förråd*, *-tullar*, *olycksfall(s)försäkring*, *postort(s)lexikon*, *riksdaler(s)mynt*, *tallbarr(s)bad*, *tidtabell(s)konferens*, *vaktparad(s)musik*, *zontariff(s)kommitté*, *öfverkirurg(s)befattning* m. m. Öfverhufvud kan man (med Tamm, s. 14) säga, att nutida nybildningar ofta till en början uppträda, t. e. i tidningar, utan *-s-*, men i den mån de bli allmänt gängse anta *-s-*.

2. Förled på trycksvagt *-e* (dvs. *ə*) antar *-s-* nästan blott i de fall då dess sista led utgöres af något bland de neutrala ord som redan vid primär sammansättning anta *-s-* (se ofvan s. 432), t. e. *renbetesfjäll*, *tomtbytesfråga*, *täckdikesdränering* osv. (se Tamm, s. 130). Andra fall, äfvenledes med neutrala förleder äro: *afskrädeshög*, *edsöresbrott*, *enväldesperiod*, *inträdesafgift*, *lydrikesförhållande*, *nybyggesanläggning*, *omdömesförmåga*, *områdesutvidgning*, *utrymmeshänsyn*, *utsädesfrö* (jfr ofvan VII).

§ 42. Förleden förkortad.

1. Förlust af trycksvagt *-a* (etymologiskt sedt dock af *-ə*, uppkommet af fsv. gen.-sg.-ändelsen *-o* enligt III, 396 ff.) inträder, med de inskränkningar som angifvas ofvan s. 415

[1] Enligt SAOF och Sundén med *-s-*, enligt Wenström-Jeurling, Lundell och Nordisk familjebok (och mitt eget uttal) utan *-s-*, enligt SAOL vacklande.

[2] Enligt SAOL och SAOF blott utan *-s-*. Själf har jag emellertid aldrig iakttagit annat än *landshöfdings-* och stundom *landshöfdinge-*.

och nedan s. 446 ff., normalt i primär sammansättning — om hithörande sekundära sammansättningar se § 43, I, A, 2 och F, 2 samt G, 2 — då förleden utgår från:

a) Tvåstafvigt ord på:

-ba, t. e. *klubbform*, *-skaft*, *-slag* osv. jämte ålderdomligare *klubbehär*, *-krig*; *krabbfiske*; *krubbitare*; *ribbved*.

-da, t. e. *andhål*, *-hämtning*, *-nöd*, *-rum*, *-rör*, *-täppa* jämte *andedrag*, *-dräkt*, *-mening*; *födgeni*, *-krok* [1] jämte *födoråd*, *-ämne*; *grodrom*; *gäddkrok*; *kryddbod*; *kåddoft*; *lagård* (om hvars sannolika etymologi se II, 301) och *lad(u)byggnad*, *-tak* (se Tamm, s. 110) jämte (i något högre stil) *ladugård*, *-svala* osv.; *lådfack*; *paddfisk*; *ruddamm*; *sidfläsk*, *-sadel* och *sid(o)tal*, *-vind*, *-vördnad* [2] (nybildning till ä. nsv. *sidvörda*, som är folketymologisk ombildning af fsv. *sīvœrdha*) jämte *sidoallé*, *-linje*, *-spår* osv.; *skidfrukt*; *skidföre* (om *skidgård* se II, 301); *skrindlass*; *skäddvad*; *slidknif* jämte *slid(e)knä*; *sländtrissa*; *vådeld* jämte *vådadråp* o. d. (se ofvan s. 415); *ändtarm* jämte *ändalykt*, *-mål* (se ofvan s. 415).

Undantag med osynkoperadt *-e-* (*ə*) utgöra — utom de redan ofvan nämnda på *ande-* — *lindebarn*, *-kläder* och *skadedjur*, *-glädje*, *-stånd* osv.

-rda (*-ɖa*), t. e. *kardmaskin*.

-fa, t. e. *lymfkärl*, *soffdyna*.

-ga, t. e. *flaggfrågan* (äfven till *flagg*); *fluggift*; *kvigkalf*; *mygglarf* (äfven till *mygg*); *piglön*; *skuggbild*; *snuggmunstycke*; *stug(u)dörr*, *-golf*, *-gris*, *-knut* osv.; *suggtvätt*; *vaggmed*.

Undantag med *-e-* äro: *frågeformulär*, *-ord*, *-sats*, *-tecken* [1] jämte *frågodag*; *stadgeförslag*.

-nga (*-ŋa*, *-ŋa*), t. e. *dynghög*; *klingfabrik*; *klungbildning*; *lungkatarr*; *långfiske*; *slingornament*; *slungsten* [2]; *tunghäfta* jämte *tungomål*; *ångbåt*.

---

[1] Lika väl eller snarare att hänföra till verb.

[2] SAOL 1900 blott utan *-o-*; 1889 heter det »skrifves orätt *sidovördnad*».

Undantag med bevaradt *-e-* är *längeplank.*

-ja efter sonant (sällan efter konsonant, hvarom se nedan s. 446), t. e. *blöjtvätt*; *kajbo*; *löjrom*; *tröjärm* (men *sojasås, tujakrans* enligt § 40; se s. 415).

-ka, t. e. *alkfågel, -släkte, -ägg* jämte *alkekung*; *ankdam*; *askhög*; *brackhåla*; *brickduk*; *dockkläder*; *dockbyggnad* [1]; *droskkusk*; *fickur*; *flaskfoder*; *flickjägare, -skola, -unge* osv. jämte *flickebarn*; *gurkväxt*; *haklapp*; *jackärm*; *kakform*; *klockkläpp*; *klykpinne*; *krukväxt*; *kryckkäpp*; *kråkbär*; *kyrktorn, -tupp, -värd* osv. jämte *kyrkoherde, -historia, -tukt* osv. samt *kyrk(o)ruin* och *körkegård* (se III, 396); *lokträ*; *luckkarm*; *lyckskott, -sökare, -träff* jämte *lyckobarn, -dag, -stjärna, -väppling*; *lärkdrill, -falk*, men *lärkeslag* (se III, 398); *maskupplägging*; *nuckmoral*; *piskrapp*; *plankända*; *polskmelodi*; *pukslag*; *rankväxt*; *riskplockning*; *rockhaj*; *ruskprick*; *rynkband* [2]; *råkägg*; *räkhåf*; *siskbur*; *skinkomelett*; *slinkfasoner*; *snäckgång*; *sockstickning*; *stickbacke*; *svickhål*; *tacklamm*; *visksäljerska*; *åskväder*; *änkhus, -lek, -år* jämte *änkedrottning, -fru, -man, -säte* osv.

Undantag med *-e-* utgöra — utom redan nämnda exempel — *styrkedryck, -grad, -tår*; *svalkedryck*; *vätskemängd, -pelare.*

-(l)la efter vokal (jfr s. 456 f.), t. e. *dvaldryck*; *fyllhund*; *fållgärdsel*; *fällfångst*; *gallblåsa*; *hvilsoffa, -stol* [2] jämte *hvilodag, -plats, -stad* osv.; *hyllfack*; *kulldräkt*; *kulregn*; *kylknöl* [2]; *källvatten*; *milbotten*; *mylljord*; *pullstrut*; *skalgång*; *skolgosse*; *skällko*; *smulte*; *spjälverk*; *sulläder*; *svalbo.*

Undantag med *-e-* utgör *frillebarn* jämte *frillobarn, -son.*

-rla (*-la*), t. e. *märlnål*; *pärl(e)band* (se III, 398); *ärl(e)bo, -släktet, -unge, -ägg.*

---

[1] Då finlandssvenskan har *docksafgift, -arbetare* osv., så beror detta väsentligen på att ordet i Finland heter *dock* (lån från engl. *dock*, nederl. *dok*), ej *docka* (från lty. *docke*); se Bergroth, a. st., s. 92 med not.

[2] Lika väl eller snarare att hänföra till verb.

-ma, t. e. *amsaga*; *blomkruka*; *dimbild*; *flamgarn* [1]; *grimskaft*; *gumansikte*; *imbad*; *stämband*; *trumpinne* [1].

Undantag med *-e-* äro *desmeknopp* (till *desma*, se SAOB) och *pasmeband*.

-na, t. e. *banvakt*; *bönväxt*; *dynvar*; *fanmarsch*; *fentagg*; *hinnfrukt*; *hondjur*; *hönkyckling*; *kanåkare* [1] (se Wenström-Jeurling); *kannmått*, *-rymd*, *-tal* osv. jämte *kann(s)krus* (som enligt Tamm, s. 111, »hvardagligt» har *-s-*); *kronblad*, *-brud*, *-hjort*, *-juvel*, *-ljus*, *-prins*; *-spel*, *-vrak* (i Finland dock *kronovrak*), *-vägg*, *-ärtskocka* jämte *kronobetjäning*, *-fogde*, *-gods*, *-park* osv.; *kvinnfolk* och *kvinn(o)fadder*, *-kön* (den *o*-lösa formen använd i motsättning mot *mankön*) jämte *kvinnoarbete*, *-bröst*, *-emancipation* osv. samt *kvinnsperson* (bildadt efter *mansperson*) och *kvinn(s)dagsverke* (enligt SAOL blott med *-s-*); *lindansare*; *minbåt*; *pannben*; *pannkaka*; *pennknif*; *pinbänk* jämte *pinomedel*, *-redskap*, *-rum* [1]; *runalfabet*, *-skrift* (*rune-* Sturzen-Becker), *-staf*, *-sten* osv. jämte *run(o)häll*; *rännsten*; *sendrag*; *skenskarf*; *slynår*; *tranbär*; *tunnband*.

Undantag med *-e-* göra: *nunnedok*, *-fjäril*, *-kloster*; *vanemänniska*, *-sak*; *åsneunge*, *-öra* o. d.

-rna (*-ŋa*), t. e. *hjärnfeber*; *kärnved*; *kärnmjölk* [1]; *stjärnbild*, *-blomma*, *-himmel* osv. jämte *stjärn(e)hvalf*, *-natt* och *stjärnedans*, *-glans*, *-vagn* (se III, 398); *tärnbukett*; *tärnägg*; *urnform*.

-pa, t. e. *apfysionomi*, *-gaffel*, *-hanne*, *-hona*, *-natur* jämte *ap(e)katt*, *-spel*; *hampfrö*; *harpspelare* jämte *harp(o)spel*, *-sträng*, *-ton* och *harpolek*, *-slag*; *kappkrage*; *klippblock*; *knippjärn*; *koppärr*; *kupglas*; *kåpdräkt*; *lampglas*; *limpskifva*; *loppbett*; *nipras*; *piphufvud*; *pumpväxt*; *puppstadium*; *ripjakt*; *rumptånge*; *simpart*; *sippbukett*; *skorpkorg*; *snipform*; *snäppjakt*; *snärpladdning*; *soppskål*; *strumpfot*, *-läst*, *-sticka* osv., men *strumpeband*; *såpbubbla*; *trappsteg*; *täppodling*; *vipägg*; *vippört*.

---

[1] Lika väl eller snarare att hänföra till verb.

-ra efter vokal (jfr s. 457), t. e. *kärrhjul, -pengar, -skjuts* osv., men *kärrebössa*; *lerjord* (äfven till *ler*); *lyrspelare*; *lyrträ*; *lärbref, -gosse, -pengar, -pojke* jämte *lärobok, -dikt, -kurs* osv. [1]; *marridt* (enligt Tamm äfven *mare-*); *myrstack*; *skärslipare*; *snarfångst*; *tjärborste, -lukt, -tunna* jämte *tjär(u)bränning*; *årblad* (äfven till det ålderdomliga *år*, t. e. hos Bellman); *örhinna, -hänge, -slef, -snibb* osv. jämte *ör(on)fluss, -trumpet, -värk* och *öronbikt, -ljud, -polyp, -sjukdom, -spegel, -spruta, -tasslare.*

Undantag med *-e-* utgöra *fureskog* (se III, 397; vanligen dock *furu-*) och *ärebetygelse, -minne, -port* osv.

-sa, t. e. *blåskatarr, -kolik* osv. jämte *blås(e)bråck, -sten* m. m. (se SAOB); *brasländare*; *byxtyg* (äfven till *byx*); *bösshåll, -kolf* osv. jämte ålderdomligt *bösseskytt*; *doslock*; *frossbrytning*; *glosbok*; *hjässben*; *hylsfrukt*; *häxdans, -process, -väsen* o. d. jämte *häxedans* (Sturzen-Becker) och *häxegård* (Fallström); *läxläsning*; *massmord*; *mossros*; *mässfall*; *mösskulle*; *näsduk*; *pjäxstropp*; *resfilt, -gods, -kamrat, -kassa* osv. jämte *res(e)dag* och *reseberättelse, -kreditiv, -stipendium, -äfventyr* osv. [1]; *räfspinne* jämte *räfs(e)skaft* (enligt SAOL blott utan *-e-*); *sexmästare*; *trasmatta*; *trissblock*; *visbok*; *yxhammare.*

Undantag med *-e-* är, utom de redan nämnda, *taxebestämmelse.*

-rsa (*-ṣa*), t. e. *syrslåt.*

-scha (*-ʃa*), t. e. *hässjtorkning* jämte *hässjestång*; *ryssj(e)arm* jämte *ryssjefiske, -påle.*

-ta, t. e. *betodling*; *Brittmässan, -sommar* (trots att förleden är ett egennamn; jfr ofvan s. 415); *byttlock*; *fastlagen* och *fastingen* (dvs. *fast-tingen*; jfr *distingen*) jämte *fastedag, -soppa* (Sturzen-Becker), *-tid* [1]; *flintlås*; *flottmanöver*; *gathörn, -lopp, -lykta* osv. jämte *gatubelysning, -reglering, -renhållning, -trafik* m. m.; *grottbjörn*; *grytkrok*; *gåtlösning*; *hostanfall*;

[1] Lika väl eller snarare att hänföra till verb.

hyttarbetare, -inspektor, -konst, -mästare, -rök jämte *hytt(e)-bruk, -drift, -dräng, -lag*; *jäntunge*; *kistbotten, -lock* osv. jämte *kistebref*; *koftärm*; *krattpinne*; *kritpipa*; *kräfthåf*; *listval*; *lunt-bössa*; *lutspelare*; *lykttändare*; *mattväf*; *plantskola*; *pottaska*; *rutmönster*; *råttfälla*; *räntmästare* jämte *räntefot, -kammare, -tabell* osv.; *skatbo*; *skutskeppare*; *skäkt(e)trä* [1]; *skäkt(e)blad*; *smitthärd, -koppor, -ämne* [1] jämte *smitt(o)frö*; *sprutmönstring*; *styltgångare*; *ytmått.*

Undantag med *-e-* äro utom de redan nämnda äfven: *fastebref*; *hättebröder*; *ottefågel, -sång* osv.; *sälteprofvare.*

-rta (*-ta*), t. e. *hjärtblad, -fel, -slag* osv. i fysisk betydelse, men *hjärtelag, -sorg, -vän* osv. i psykisk betydelse samt *hjärt(e)blod* i den ena, resp. den andra; *kart(e)verk*; *pärtbloss*; *skjortbröst*; *svärthona*; *svärtvals* [1]; *tårtbit*; *vårtbitare*; *årthanne*; *ärtskida.*

-va, t. e. *drufklase*; *dufhök, -slag, -unge* osv. jämte *duf-(vo)post, -ögon*; *grufarbetare, -drift, -ras* osv. jämte *gruf(ve)del* (den längre formen t. e. hos Sturzen-Becker), *-stadga* (i SAOL blott utan *-e-*); *härftråd*; *rofåker*; *salfburk*; *skiflax*; *snufnäs-duk*; *strufbakerska*; *sträfpelare*; *stäfhandtag*; *tufstarr*; *älfdans, -kvarn, -skott* jämte *älf(va)k(on)ung, -drottning* och *älfvalek.*

Undantag med *-e-* är (utom det redan nämnda *grufve-*) *vifveväxt.*

b) Ett fåtal tre- eller flerstafviga ord — de flesta dylika äro nämligen unga lånord och behandlas således enligt s. 415 ofvan — t. e. de som ingå i *abbediss(e)dräkt, almanack(s)-upplaga* (äfven till formen *almanack*), *basilik(e)-* jämte *basilikastil, basilik(e)salfva, diakonissanstalt, fernissberedning, hyentjut, kajutvakt, kakerlack(s)vinge* (äfven till formen *kakerlack*), *kardemum(ma)frö, markatthona* (men *markattsfysionomi*), *nejlik(e)doft, persik(e)träd* (enligt SAOL och SAOF alltid med *-e-*), *pomadburk, prinsessklänning, rädisfrö, rättikbit* jämte *rät-*

[1] Lika väl eller snarare att hänföra till verb.

tik(e)frö och *-knif, sakristidörr, synagogföreståndare, ättik(s)-flaska, -sprit, -syra* osv. Härtill komma de nedan s. 446 anförda sammansättningarna med *gurkmej-, löfkoj-* och *papegoj-*.

2. *-an* saknas i *Åreskutfjället.*

3. *-arna* saknas i *daldans, -karl, -kulla, -mål, -regemente* osv. jämte *dalalagen, -män, -sandsten* m. fl. mindre vanliga fall (se SAOB), *Färö-fiskare* m. m. Jfr däremot *Rekarne-bygden* o. d.

4. Förlust af trycksvagt *-e* (dvs. af *ə*, vanligen uppkommet af fsv. genitivändelsen *-a* enligt III, 353 ff.) inträder, med de inskränkningar som angifvas ofvan s. 416 ff. och s. 432 samt nedan s. 454 f., normalt i primär sammansättning — om sekundär sammansättning, se s. 455 f. — med förled utgående från ord på:

-be, t. e. *gubbhus, stabbläggare, stubbrytning.*

-de, t. e. *brädspel, gräddkanna, kuddvar, slädfärd, spadtag, Uddheden.*

-rde (*-ɖə*), t. e. *gärdsmyg* [1], *mjärdfiske.*

-ge, t. e. *baggsöta, bågskytt, hagmark, kaggbotten, kragtag, kugghjul, loggolf, maggrop, stegpinne.*

-nge (*-gə, -ŋə*), t. e. *fångvård, klängväxt* [2], *tångben, vingpenna.*

-je, t. e. *galgfågel.*

-ke, t. e. *backhare, bjälklag, bunkstål* jämte *bunkalag* (stundom *bunke-*), *buskväxt, drakskepp, flakvagn, fnöskticka, handskbod, käkben, kälkbacke, lakrom, ljumskbråck, mankrem, mjölkfisk, nackben, pojkbyting, skrakbo, spökhistoria* [2], *stråkkvartett, sänkbly* [2], *täckbåge, vekgarn.*

-(l)le efter sonant (jfr s. 457), t. e. *bullbak, knallbygden,*

---

[1] Om ordets etymologi se Tamm, Språk och stil I, 187.

[2] Äfven hänförligt till verb.

mulsjuka, pålbyggnad, rulltobak, spolmask, strålkastare, ställföreträdare, svalgång, tjällossning.

-me, t. e. *holmgång* (etymologiskt dock till *holm* i *Stockholm* o. d.), *stamkarta, timglas, tumskruf.*

-ne, t. e. *brynsten* [1], *finnbygd, fångrin* [1], *granngård, han(n)kön, månsken, pinnharf, spenböld* jämte *spen(a)barn, spännbuckla, tinnkrön, trynträ.*

-pe, t. e. *droppsten* [1], *grepkorg, järphöna, kappland, knapadel, knipphammare, löpmage, stolprad, struphufvud.*

-re efter sonant (jfr s. 458), t. e. *aborrgrund, dårhus, ekorrbo, hartass, njursten, orrlek, skarsnö, skörask, snörända, sparrlag, starholk, styrpinne* [1], *törbloss* samt alla sammansättningar med tre- eller flerstafvig förled på *-are*. Dessa sistnämnda kunna dock nästan alla, särskildt i högre eller arkaiserande stil, behålla *-e*, t. e. *arbetar(e)förening, Holländar(e)gatan, läkar(e)arfvode, lärar(e)kall* osv. (se vidare Tamm, s. 119 f.). Dock saknas *-e* nästan alltid i sammansättningar med *altare, ankare, bägare, hammare, kammare, pelare*, t. e. *altartafla, ankarur, bägarfoder, hammarsmed, kammarmusik, pelarsal*, beroende på gamla biformer *altar* osv. utan *-e*.

-se, t. e. *busfasoner, gumshorn, klasform, krassblad, mossmark, oxhud, påssjuka.*

-te, t. e. *flottbro, Jämtland, mjälthugg, satunge, vantfinger, ystöl* [1].

-te, t. e. *borstbindare, furstbiskop* jämte *furstegunst* osv. (se s. 417).

-ve, t. e. *kärfband, näfrätt, safring* (äfven till *saf*).

Om en mängd fall med alternativt *-e-* se s. 417 f.

5. *-en* saknas i t. e. *atlantångare* o. d.; *jälmar(e)kräftor; levantfolken, Mälardalen, -torget* o. d. jämte *Mälar(e)provinserna; Nildalen, -deltat* o. d.; *orientpolitik; Tämnarån; Vatikanbiblioteket*; alternativt i *vatt(en)gröt, -skott, -soppa, -sot,*

[1] Äfven hänförligt till verb.

-så, -välling (i Finland äfven *-balja, -färg, -glas, -hink, -ho, -kanna, -koppor* m. m. [1]) jämte *vattendroppe, -ledning* osv. (jfr ock *vattu-* s. 456). Om mera tillfälliga, i tidningspressen anträffade fall som *egyptfärd, ostindiresor, preusshat* se Tamm, s. 95 f.

6. *-er* saknas i *brädlast, -skjul, -tak* o. d. (till *bräder*; jfr *brädspel* till *bräde*); *finansdepartement, -år* o. d.; *klädhängare, -kammare, -korg* osv. jämte *klädebonad, -dräkt, kläd(es)borste, klädespersedel, -plagg* och *manskläder saffär* (allt till *kläder*; jfr *klädesfabrik, -kläder* osv. till *kläde*); *ränksmidare, -spel.*

7. *-erna* saknas i t. e. *alpborna* (: *Alp-erna*), *Antill-befolkningen, Dardanell-frågan, Filippin-kriget, Hebrid-befolkningen, Karpat-kedjan, Pyrenè-topparna.* Jfr 11 här nedan.

8. *-et* saknas i *Näsadeln* (på *Näset* i Värmland), *Röda-kors-afdelning* o. d.

9. *-ien* eller *-ier* saknas i *australneger.*

10. *-n* saknas i ord med de förleder som ingå i t. e. *Angel-dialekten* (: *Angel-n*), *Åsie-farare, Australie-farare, Backefolket, Brasilie-trä, Cyper-vin, Emmådalen, Falu-brännvin, Gelder-dialekten, Hjässakrönet* (på *Åmberg*), *(Ost-, Väst)indie-farare, jälmar(e)kräftor, Järnbrogatan, Kalifornie-farare, Mälar(e)provinserna, Nissafors, Nybrohamnen, Sibirie-kännare, Spanie-farare, Storsjö-odjuret, Strömparterr-musiken, Tidaholm, Viskafors, Väner-båt, -färd, Värta-banan, Vätter(n)-staden* (men blott *Vätter-våg, -hägring*), *Ätra-lax, Östersjö-kusten.*

11. *-na* saknas i *Andamaner-borna* (se Tamm, s. 13), *Ardenner-häst, -ras, -skogen.*

12. *-or* saknas i ord med de förleder som ingå i *anträd, blåntott, orgtrampare, skulämbar, sophög, sådbröd.*

13. *-r* saknas i ord med följande förleder: *asaläran, backanaliefirande, exercitiebok, fatalietid, ferieläsning, föräldrahem, kemikaliefabrik, klädedräkt* (jfr ofvan 6), *mineraliesamling, musikaliebibliotek, naturaliekabinett, repressaliehot, restan-*

[1] Se Bergroth, *Finlandssvenska*, s. 95.

tielista, saturnalieupptåg, skolieförfattare, subsidietraktat, svea-konung, viktualiehandel.

14. *-rna* (*-ŋa*) saknas i *dalalagen* m. m. (se ofvan 3).

15. *-t* saknas i *Blekebacken* (: *Bleke-t* vid Uppsala), *Gärde-borna.*

16. *-um* saknas i grammatiska termer, sådana som *aktivändelse, futurform, passivändelse, (im)perfektform, supin-form, verbbildning* o. d., af hvilka åtskilliga äfven ansluta sig till kortare ord utan *-um* (t. e. *verb*).

§ 43. Förledens slut ändradt.

I. *-a* utbytes — med de inskränkningar som anges ofvan s. 415 och 437 ff. — mot:

A. *-e* (dvs. *-ə*, uppkommet af fsv. gen.-sg.-ändelsen *-o* enligt III, 396 ff., sällan af *-a* enligt III, 353 f. eller *-e* enligt III, 365 f.) normalt i:

1. Primär sammansättning med förled utgående från:

a) Ord på *-ja* efter konsonant (jfr ofvan s. 439), t. e. i ord med de förleder som ingå i *ackjefärd, asynjegestalt, bresiljeträ, brynjering, gyttjebad, kedjeräkning, kättjeutbrott, liljestängel, lättjetendens, midjeband, mönjefärg, persiljesås, smedjehärd, städjepenning* [1], *svedjefall* [1], *sämjedelning* [1], *valkyrjeridt, vidjeband, viljekraft* [1], *äfjebrodd,* samt med alternativt förloradt *-e-* (jfr s. 439) *balj(e)botten, balj(e)växt, bölj(e)slag, färj(e)karl, -led, -trafik* jämte *färjelina, -rodd* och *färjpengar, -stad* (men *Färjestad* som ortnamn), *-ställe* [1], *gurkmej(e)frö, kolj(e)fiske, löfkoj(e)bukett, oljefärg, -hus, -lampa, -press* osv. jämte *oljkvarn, -palm* och *Oljoberget, snilj(e)snodd, sölj(e)torn, talj(e)rep.*

Konstanta undantag utan *-e-* äro numera *papegojbur* o. d., *smörjburk* o. d. [1], *värjspets, -stöt* osv.

b) Tre- eller flerstafviga — om tvåstafviga se s. 438 ff.

[1] Äfven hänförligt till verb.

och här nedan XI och XVI — ord på *-inna* och *-ska* samt ett mindretal andra (om de öfriga se s. 442 f., där några alternativt hithörande fall anföras), t. e. *gudinnegestalt, kejsarinnemordet* osv.; *barnmorskeelev, sköterskehem, tvätterskeräkning* osv.; *akacieträd* m. m. jämte sällsyntare *akaciaskog* m. m. (se SAOB), *allmoseutdelare, daliegrupp* m. m. jämte *daliarot* m. m. (se SAOB), *fuksieodlare, fänikeindelning, gloriekrans* jämte *gloriatyg, historieskrifning, kopiebläck, krönikebok, madonneanlete, -bild* (se Tamm, s. 108) jämte *madonnabild* (så vanligen), *-hufvud.* Om ortnamn af typen *Katrineholm* se s. 415.

2. Sekundär sammansättning — i hvilket fall dock *-s-* (se nedan under G, 2) är nästan lika vanligt, i synnerhet efter *k, p, t,* men aldrig efter *r, rl, rn*?, *rs, s, sk, sl, sm, sn, sp, st* och *f*-ljud — med förled utgående från ord på:

-ba, t. e. *barnkrubbeföreståndersk*a, *spikklubbeblad.*

-da, t. e. *brandskadeersättning* och *hagelskadeförsäkring, breflådebefordran* (men med synkoperadt *ə breflådtömning* efter *lådtömning* och med *-s- boklådsfönster*), *dagsländelif.*

-ga, t. e. *arbetsstuge-, läsestuge-, sjukstugefrågan* (jfr *-stugu-* nedan under H), *barnpigetjänst* (äfven *barnpigs-*), *domsagearrende, jaktstadgekommitté, mjöldrygeförgiftning.*

-nga (*-ŋa, -ŋa*), t. e. *ormslingeornament, sjötungefilé.*

-ja, t. e. *gasoljelampa* och *linoljeflaska, kungsliljebukett, ångfärjetrafik*; men med synkope af *-ə- siklöjrom* (efter *löjrom*) och *ylletröjpaket* (se Tamm, s. 112) jämte *-tröjs-.*

-ka, t. e. *gasklockebygge* (men *kyrkklocksinskription*), *gråvackeskiffer, pottaskelösning, rödhakesångare*; men med synkope *blåkråkvinge* (jämte *-kråks-*), *grönsiskbo, jaktflaskfodral,* (jfr *flaskfodral*), *piplärkunge* (äfven *-lärks-*), *vinrankvarietet* (äfven *-ranks-*), *åkardrosktrafik* (jfr *drosktrafik*).

-la, t. e. *blindnässleblad, dalkulledräkt* (äfven *-kulls-*; jfr med synkope *morkulljakt* jämte *-kulls-* [1]), *eldkulebana* (men

[1] Enligt SAOF utan, enligt Tamm, s. 114, däremot med *-s-*.

stålkulsfabrik), *folkskoleafgift*, *-barn*, *-bildning*, *-sal*, *-väsen* osv. samt *ridskolekurs*, *småskolebarn* m. fl. (men *folkskol(e)-inspektör*, *-lärare* — jfr *skollärare* — och tidningsnamnet *söndagsskolklockan*), *fotsuleaftryck* och *skosuleimpregnering*, *kolmilebotten*, *nattuggleögon*, *saffranskringlebak*, *sköldbuckleform*, *stenmurklesås*, *såpbubbleblåsning*, *tornsvalesläktet*, *vapenhvileförslag*, *ägguleolja*.

-rla (*-ɭa*), t. e. *sädesärlebo*; men med synkope *sädesärlvinge* och *glaspärlband* (jfr *pärlband*).

-ma, t. e. *bondgum(me)utseende*, *kyrkostämmeprotokoll* (men *kommunalstämmobeslut*, se F, 2), *lapptrummesamling*.

-na, t. e. *bukhinne-*, *hjärnhinneinflammation*, *enkrone-*, *tvåkronemynt* (jämte *-krons-*; jfr *tiokron(s)sedel*) och *järnkroneorden* samt *takkroneeklärering*, *handminefartyg* och *sjöminetrupper*, *järnbanenät*, *-projekt* osv. (men *Beridarbansgatan* och med blott synkope *Ofotenban-bygget* och *Sydban-bolaget*), *järnskenetillverkning*, *lönnruneskrift* (jfr däremot *runskrift*), *mulåsnedrifvare*, *renfaneblomster*, *sedvanerätt*, *stålpennekonstruktion* (men *stålpennsask* och med blott synkope *stålpennskaft* efter *pennskaft*), *tjärtunnebål*, *ångpanneexplosion*.

Undantag med synkope är utom de redan nämnda äfven *murgrönranka* jämte vanligare *murgröns-*.

-rna (*-ɳa*), t. e. *brudtärnedräkt*, *grafurnefynd*, *nordstjärneorden*, *-riddare* o. d., men *fixstjärnhimmeln*.

-pa, t. e. *säckpip(e)blåsare* (jämte *-pips-*). Här synas dock synkoperade former vara i majoritet, t. e. *Domtrapphuset* (äfven *-trapps-*), *drillsnäppägg* (äfven *-snäpps-*), *glödlamprader* (jfr *lamprader*; med *-s-* träffas *båglampsbelysning*), *gräshoppsvärm* (äfven *-hopps-*; jfr *gräshoppsben*, *-vinge* o. d.), *moriporre* (så Tamm, s. 114; däremot *moripsjakt*), *nyckelharpvirtuos* (och *-harps-*, det förra efter *harpvirtuos*), *pälskappficka* (och *-kapps-*, det förra efter *kappficka*; jfr *regnkappstyg*), *skyddskoppympning* (och *-kopps-*, det förra efter *koppympning*; jfr *smittkoppsepidemi*).

-ra, t. e. *borsyresalt* och *kolsyrehalt* samt *svafvelsyredrama*, *friskareanförare*, *lindådrekaka*, *tornspirebyggnad*, *vagnhyretaxa*.

Undantag med synkope äro t. e. *skottkärrhjul* (jfr *kärrhjul*) och *stenkolstjärlukt* (jfr *tjärlukt*).

-sa, t. e. *hamntaxeväsendet* och *posttaxeförhållanden*, *gallblåseinflammation*, *hemläxesystem*, *patronhylsefabrik*, *rundresebiljett*, *sjukkassestyrelse* och *sparkasseräkning* (trots *kassabok* o. d., se s. 415), *skilsmässemål*, men *högmäss(e)predikan* (jämte *-mässo-*) och *larsmäss(e)päron* samt *valborgsmäss(o)afton*, *-eld*. Andra fall med åtminstone alternativ synkope äro *folkvis(e)melodi*, *-sångare*, *-ton* (jfr *vismelodi* osv.), *renmoss(e)utfordring*, *sparbösslås* (jfr *bösslås*), *snusdoslock* (jfr *doslock*) och *speldosackompanjemang*, *stenyx(e)former*, *trämass(e)fabrik*, *-papper*.

-ta, t. e. *halmmatteflätning*, *julottepredikan* (äfven *-otts-*), *lifränteanstalt*, *lungrötefall*, *prislistefrågan*, *riksflotteskatten*, *världsgåtetolkare*, *ägghviteämne*, men med åtminstone alternativ synkope *ägghvit(e)sjuka* (äfven *-hvits-*) liksom ock *brandsprut(e)mönstring* och *ångsprutfabrik*, *dragkistlåda* och *likkistlock* (jfr *kistlock*), *-plåt*, *kikhost(e)epidemi*, *pepparmyntolja* (men *pepparmyntskaka*), *snöskatägg* (äfven *-skats-*), *tallkottkörteln*.

-rta (*-ţa*), t. e. *sjökartekontoret*, *tryckSvärtedoft* (äfven *-svärts-*).

-va, t. e. *brefdufveförening*, men med åtminstone alterternativ synkope *brefduf(ve)post* (jfr *dufpost*), *brödskifhög*, *kolgruf(ve)arbetare*, *-explosion* (jfr *grufarbetare*, *-explosion*).

B. *-en* (ty. lån) i *marienglas*, *-tistel*, *ärenpris* 'Veronica chamædrys' och ortnamn som *Augustenborg* o. a., *Charlottenberg* o. a., *Emilienborg*, *Mariendal*. Jfr familjenamn som *Ehrencrona*, *Kjellenberg*, *Klingenstjerna*, *Liljenstolpe* o. d.

C. *-er* i *gnisteraska*, *-fångare*, *-släckare* (etymologiskt sedt af sv. dial. *gnistra* 'gnista' enligt XVI här nedan) jämte *gnist-* enligt s. 441 f. Familjenamnen *Kjellerberg*, *Källerman*

äro väl tyskerier, hörande till *källare*, snarare än bildningar till *källa*.

D. *-es* i *hyresgäst*, *-medel*, *-värd* osv. [1] efter ty. mönster (se Tamm, s. 115) samt i *dubbelsid(e)s-*, *helsid(e)splansch* o. d. af oklar anledning (jfr Tamm, s. 112).

E. *-n* (äldre *-ne*, fsv. *-na*) och *-na* (fsv. gen.-pl.-ändelse) i *örngått*, resp. *ögnasikte* (förr äfven *-blick*, *-märke*) jämte vanligare *ögonsikte*. Väl numera obrukliga äro det bibliska *örnatasslare* (nu *öron-*) och *örnatimp* (ännu hos Dalin 1853) 'örtipp'.

F. *-o* (fsv. gen.-sg.-ändelse) i:

1. Primär sammansättning, dels i ett drygt dussin fall med förled som uteslutande använder denna formation, t. e. *gåfvobref*, *-medel*; *hälsobrunn*, *-dag*, *-dryck*, *-vård* osv.; *känslomänniska*, *-svall*, *-utbrott* osv.; *legoaftal*, *-dräng*, *-hjon* osv.; *människohand*, *-kännare*, *-vän* osv.; *plågoande*, *-läger*, *-ris* osv. [1]; *sagoberättare*, *-krets*, *-ålder* osv.; *skälfvosot* [1]; *skökolefnad*, *-son*, *-väsen*; *stämmobeslut*, *-böter*, *-dag*; *syssloman* [1]; *tredskodom* [1]; *trätoande*, *-broder*, *-frö* [1]; *veckoblad*, *-dag*, *-tidning* osv. jämte *veck(o)lön*; *villolära*, *-mening*, *-spår* osv.; *ägobyte*, *-del*, *-lott* osv.; dels ock i ett något större antal fall med förled som äfven kan anta andra former, omnämnda ofvan s. 438 ff., där ock formerna med *-o-* förtecknats, hvarför jag här blott anför ett exempel för hvarje särskild förled, t. e. *duf(vo)post*, *frilloson*, *frågodag* [1], *födoämne* [1], *harpolek*, *hvilodag* [1], *kronofogde*, *kvinnonamn*, *kyrkogård*, *lyckostjärna*, *lärobok* [1], *pinorum* [1], *run(o)häll*, *sidospår*, *smitt(o)frö* [1], *tungomål*.

2. Sekundär sammansättning i ännu färre fall, t. e. *Bondkyrko-församlingen* och *domkyrkokören* samt *Storkyrkobrinken* (men *Brännkyrkagatan*, se s. 419), *halfveckoupplaga*, *högmässotext* och *högmässo(guds)tjänst* (jfr ofvan s. 449), *kommunalstämmobeslut* (jfr s. 448), *löfhyddohögtiden*, *midfastosöndag*, *valborgsmäss(o)afton*, *-eld* (jfr s. 449).

[1] Äfven hänförligt till verb.

G. *-s* (jfr 429 ff. och nedan s. 454 f.) uppträder i:

1. Primär sammansättning sällan (oftast efter *k*), t. e. *almanack(s)upplaga* (jfr s. 442), *dricksankare, ingefärspäron, kakerlack(s)vinge* (jfr s. 442), *kann(s)krus* (se s. 440), *kvinnsperson* m. m. (se s. 440), *olycksfall, -fågel* osv., *ättik(s)flaska* m. m. (se s. 443).

2. Sekundär sammansättning ofta; jfr ofvan s. 447 ff., där öfver ett 30-tal åtminstone alternativt hithörande fall redan anförts. Andra exempel — ordnade alfabetiskt, i första hand efter den före *-s-* gående konsonanten — äro: *helsid(e)splansch* m. m. (se D här ofvan), *höskrindsåkning, sköldpaddskam* och *sköldpadd(s)skal, -soppa*; *liggsoffsmadrass*; *skolfrågsdebatt, spyflugslarf, unionsflaggsbråket* (kan äfven höra till *flagg*); *slagdängsmusik*; *blanksmörjsbutelj*; *blomkruksfat, fönsterluckshake, jordärtskockspuré* och *kronärtskocksbotten, nötskriksvinge, nötväcksägg, pannkakskalas, pepparkaksdeg, skolflicksmaner, svagdricksbutelj, svartsjuksdrama, trollpackskonster* (Fröding), *tändsticksask, västficksformat*; *råttfällstaktik*; *smörblomsbukett*; *bondbönsland*; *bikupsrad, blåsippsbukett, kryddskorpsbak, saftsoppstallrik, ullstrumpstvätt*; *fönsterrutskrossare, gaslyktsform, hvitbetsodling, rödkritskors, sidogatsmynning, smörbyttslock*; *nattskjortslinning, smörtårtsfat*; *garnhärfsbunt, gullvifsbukett, hundrofsblad, vindrufsklase.*

H. *-u* (fsv. gen.-sg.-ändelse) endast i följande fall:

furumöbel, -skog, -timmer osv. (jfr dock s. 441); *gatubelysning, -fred, -is, -kravall* m. m. jämte *gat(u)sångerska, -uppträde* och *gatsopare, -sten, -öfvergång* osv. (se s. 441) samt äfven sekundära sammansättningar som *tvärgatuperspektiv* (jfr dock II, C här nedan); *ladufogde, -länga, -stil, -svala* jämte *lad(u)byggnad, -tak* och *la(du)gård* (jfr s. 438); *stug(u)dörr, -golf, -gris, -knut, -sittare* och sekundära sammansättningar som *backstugusittare, rådstugu-* eller *rådstuvurätten* m. m. (se Tamm, s. 110; jfr dock ofvan s. 447); *tjär(u)bränning* jämte *tjärborste, -tunna* osv. (se s. 441); *varu-*

bal, -export, -lager, -märke osv. samt sekundära sammansättningar som *hvitvaruhandel* m. m. (se Tamm, s. 110).

II. *-an* utbytes mot:

A. *-e* i *hansestäderna, Saltkällefjorden, Trollhättefallen* o. d. samt de lika väl till verb hänförliga *vädjebana* (äfven *vädjo-*, se B här nedan), *-mål* och *önskebarn, -mål, -sats.*

B. *-o* i de lika väl till verb hänförliga *klagodag, -dikt, ljud* osv., *predikosamling, -text, -utkast, tuktomästare, -ris, vädjobana* (äfven *vädje-*, se A här ofvan).

C. *-s* i *Drottninggats-hörnet, Götgats-backen, Nygatstvärgränd* o. d.

III. *-ar* ersättes af *-s* i *goddagspilt* till pl. *goddagar.*

IV. *-are* utbytes mot:

A. *-er* (genom ty. lån) i *mästerbref, -hand* (i dessa båda äfven *mästar-*), *-katt, -prof, -stycke, -tjuf, -verk* osv.

B. *-ers* (ty. lån) i *borgersman* och *riddersman.*

V. *-d* ersättes af *-t* (ty. lån) i *handtlangare, -verk* (annars alltid *hand-*, t. e. *handarbete, -duk, -värk* — i annan betydelse än *handtverk* — osv. utom *handsbredd,* hvarom se s. 393) och i de talrika — jag har antecknat 60 [1] — sammansättningarna med *landt-* vid sidan af de redan s. 393 nämnda med *land-* (40 [1] exempel antecknade) och *lands-* (36 [1] exempel antecknade). Förhållandet mellan dessa sålunda väl tämligen jämnstarka tre sammansättningstyper och de tre olika hufvudbetydelserna hos ordet *land* är följande:

Lands- hör normalt till betydelsen 'geografiskt eller politiskt område' (landskap, län, rike o. d.), lat. »territorium», t. e. *landsarkiv, -bok* [2], *-bygd* [2], *-del* [2], *-fader, -fiskal, -flykt, -fogde* [2], *-fred* [2], *-förrädare, -gräns* [2], *-herre* [2], *-hjälp, -höfding* [2], *-kamrer, -kansli, -knekt* (äfven genom folketymologisk ombildning *lansknekt*), *-kontor, -lag* [2], *-man* [2], *-mål* [2], *-plåga, -rätt* [2], *-sed* [2], *-sekreterare, -sorg, -staten, -ting* [2], *-väg* [2], *-ända* [2]

[1] Ett antal som kan betydligt ökas.

[2] Fanns redan i fsv.

(jfr adjektiver som *landsfördärflig*, *-kunnig* och verber som *landsförvisa*). Undantag från regeln gör, utom de nedan s. 454 såsom mellan *lands-* och (bättre) *landt-* vacklande nämnda, blott *landsort*, där man väl väntar sig att finna *landt-*.

Land- representerar normalt betydelsen 'land i motsats till vatten', lat. »terra», t. e. *landbacken*, *-bris*, *-brygga*, *-fäste*[1], *-fästning*, *-gång*[1], *-höjning*, *-is*, *-karta*, *-känning*, *-luft*, *-mil*, *-märke*, *-not*, *-remsa*, *-resa*, *-sidan*, *-sträcka*, *-trupper*, *-tunga*, *-vidd*, *-vind*, *-väg*[1], *-ås* (jfr adjektiver som *landfast*, *-lös* och verber som *landstiga*, *-sätta*). Undantag, utom det s. 454 nämnda mellan *land-* och *landt-* vacklande *landställe* eller (bättre) *landtställe*, utgöra *landafträdelse*, *-bo*[1] eller *-bonde* 'arrendator' (jfr *landtbo* i annan betydelse), *-område*, *-storm*, *-strykare*, *-vinning*, för hvilka regeln väl snarast kräfde *lands-*.

Landt- är i motsats till de två förra, från fsv. ärfda inhemska typerna ursprungligen tyskt, men har, ehuru i fsv. tid ännu icke förekommande, senare[2] från de i nsv. tid inkomna direkta ty. lånen spridt sig analogiskt i stor utsträckning. Det afser normalt 'land i motsats till stad', lat. »rus», t. e. *landtadel*[3], *-befolkning*[4], *-brefbärare*, *-bruk*, *-domare*, *-egendom*[3], *-folk*[3], *-gods*[3], *-gård*, *-handel*, *-hus*[3], *-hushållning*, *-junkare*[3], *-lif*[3], *-lolla*, *-luft*[4], *-man*[3], *-nöje*[4], *-officer*, *-polis*, *-post*, *-produkt*, *-präst*[4], *-regemente*, *-resa*, *-soldat*[3], *-vetenskap*, *-vin*[3]. Undantag göra här — utom de nedan s. 454 nämnda mellan *landt-* och (bättre) *land-* vacklande — en hop ord, till stor del ty. lån, där regeln fordrade antingen *lands-* såsom i *landtdag*[3], *-försvar*, *-grefve*[3], *-marskalk*[3], *-räntmästare*[3], *-värn*[3] eller *land-* såsom i *landtarmé*[3], *-mätare*[3].

Den nu framhållna betydelsemotsättningen framträder

---

[1] Fanns redan i fsv.

[2] Det äldsta exempel jag känner till är det i Dahlgrens *Glossarium* upptagna *landtvin* 1581.

[3] Lån från eller ombildning af tyskt ord.

[4] I Finland *lands-*, se Bergroth, a. st., s. 92.

särskildt tydligt, om man med hvarandra jämför sådana ordpar som *landluft* : *landtluft*, *landresa* : *landtresa*, *landvägen* : *landsvägen*, *landtman* : *landsman*. Emellertid finnas i nutida språkbruk — opraktiskt nog — åtskilliga ord som utan olikhet i betydelsen vackla mellan två af de nämnda typerna. Så t. e. växla *land-* och *landt-* i sammansättning med *-björn*, *-djur* [1], *-höjd* [1], *-krabba*, *-krig* [1], *-mast* [1], *-rygg* [1], *-udde*, som alla rättvisligen böra ha *-d-*, och med *-ställe*, som bör ha *-t-*. Vidare växla *landt-* och *lands-* i sammansättning med *-bo* (jfr *landbo* med helt annan betydelse), *-flicka*, *-församling*, *-kommun*, *-kyrka* [1], som samtliga böra ha *-t-*.

VI. *-e* utbytes mot:

A. *-a* (fsv. genitivändelse i sg. eller pl.) i ett tiotal förleder såsom *bunkalag* (äfven *bunke-* och *bunk-*, se s. 417 och s. 443), *folkungaätten*, *gutalagen*, *herdabref*, *-minne* jämte *herdedikt* osv. (se s. 416), *herravälde* jämte *herreman* m. m. och *herrgård* osv. (se s. 417), *judafolket*, *-konung*, *-land* jämte *judehat* osv. (se s. 416), *kämpagestalt*, *-lek*, *-spel*, *-visa* osv., *lärjungaskara* (äfven *lärjunge-*, se s. 416), *spen(a)barn* jämte *spenböld* (se s. 444), *väst-* och *östgötadialekt*, *-lagen*, *-mål*, *-slätten* osv.

B. *-a'r* i *linjarperspektiv* (äfven *linje-*), *-teckning* jämte *linjeskepp* osv. (se s. 416); jfr nedan XX, B.

C. *-s* i:

1. Primär sammansättning blott vid ett knappt dussin förleder, alla af neutrala ord, de allra flesta slutande på *-te*, t. e. *anletsdrag*, *-färg* (båda någon gång, i synnerhet hos äldre författare, med *-es-*, se SAOB), *ansiktsfärg*, *-mask*, *-ros* osv., *arbetsbord*, *-dag*, *-kraft* osv., *gärd(e)sgård* (jfr s. 432), *regementsläkare*, *-musik* osv., *riksarkiv*, *-bank*, *-dag*, *-råd*, *-telefon* osv. (om formens uppkomst se II, 301), *samhällsklass*, *-lära*, *-ställning* osv., *samvetsagg*, *-kval*, *-tvång* osv.,

[1] Lån från eller ombildning af tyskt ord.

ämbetsbroder, -ed, -man osv. Om annan och vanligare behandling af ord på *-e* se s. 416 ff., s. 432 och s. 443 f.

2. Sekundär sammansättning, med de inskränkningar som anges s. 419 och s. 437, normalt vid förled utgående från ord på:

-be, t. e. *jordgubbsland, tomtegubbsmössa.*

-de, t. e. *förkläd(e)sband, kappslädsåkning, soffkuddsbroderi.*

-ge, t. e. *armbågsled, -rum, kohagsgrind, löskragsetui, -tvätt, regnbågshinna, skalbaggsvinge, spetsbågshall.*

-nge (*-ŋə, -ŋə*), t. e. *andungsjakt,* men *straffånganstalt.*

-ke, t. e. *björklakstappning, frimärk(e)saffär, -album, -samling, gatpojksupptåg, hanbjälksvind, kälkbacksåkning, lampveksrulle, ligapojksväsen* (men *ligapojkkommitté*), *ljusstaksmanschett, -matta, ormbunksblad, skolpojksstreck, -uttryck, täckdik(e)srör.*

-le, t. e. *boställsinnehafvare, -våning* osv., *köttbullsfat* (äfven *bulle-*).

-me, t. e. *frögömsväxt.*

-ne, t. e. *fullmånsansikte* (men *halfmånform*), *tungspensoperation,* men *bergstinnbestigning* och *rätpinnharf* (efter *pinnharf*).

-pe, t. e. *bröstdroppsflaska, luftstrupskatarr, snödroppsblomma, telegrafstolp(s)uppsättning.*

-te, t. e. *renbet(e)sdistrikt, sekelskift(e)sarbete,* men *storskiftesverket* osv.

-ve, t. e. *knytnäfspolitik.*

En särställning inta orden på *-re,* hvilka behandlas alldeles som i primär sammansättning (hvarom se s. 444), t. e. *bokförläggar(e)firma, Kolmätar(e)gränd, Stallmästar(e)gården, trädgårdsmästar(e)bostad* osv. Undantagsvis träffas *-s*-form vid förled på *-kammare,* beroende på detta ords gamla biform *kammar,* t. e. *barnkammarsgolf, -kakelugn, -laveringar*

jämte *barnkammaräfventyr* osv. (se Tamm, s. 120, och SAOB), *sängkammarsmöbler*.

VII. *-el* ändras till *-la* i *apostlahästar, fåglalåt, himlahvalf, änglabild* o. d., hvarom se s. 420 ff.

VIII. *-en* är ersatt af:

A. *-a* i *kullaborna* 'innevånarna på *Kul'l-en*' (icke *Kul'le-n*) i Skåne (se Tamm, s. 9).

B. *-s* i *fastlagsafton, -bulle, -ris* osv. samt en mängd — särskildt alla sekundära och tertiära — sammansättningar med ortnamn såsom *Bergslags-bo, Fjärdings-bo, Fryks-dalen, Fryksdals-målet, Gullmars-fjorden, Hisings-bonde, Jälmars-berg* (men *jälmar(e)kräftor*), *Kolmårds-marmor, Kungsholms-bron, Lappmarks-gränsen, Luthags-bo, Notviks-affären, Oviks-fjällen, Riddarholms-kyrkan, Roslags-bonde, Saltsjöbads-järnvägen, Smedjebacks-resan, Spetsbergs-expedition, Svartbäcks-gatan, Sörbygds-målet, Tiveds-bygden, Älfsnabbs-hamnen* o. d. Om annan behandling af *-en* i primärt sammansatta ortnamn se s. 411 f. och s. 444.

C. *-u* i *Vattugatan, vattuman(nen), -skräck, -sot* jämte *vattenglas* o. d. samt *vatt(en)gröt* o. d. (se s. 444 f.).

IX. *-er* utbytes mot *-a* i *danaväldet* och *klädafåll*; mot *-a'l* i *hemorrojdalknöl, -tagg* och *termalbad* (jfr XX, A); mot *-ra* i *brödrafolk* m. m. (se s. 420); mot *-s* i *grönsakshandel, -stånd* osv.

X. *-et* ersättes af *-s* i sekundär sammansättning med ortnamn, t. e. *Eldslands-expeditionen, Harsprångs-hyddan, Hötorgs-hallen, Ishafs-faunan, Islands-bron, Lilla-Eds-bo, Masthuggs-bergen, Medelhafs-kusten, Stora-Sjöfalls-expeditionen* o. d.; dessutom i *Blå-bands-mötet* o. d. Om behandlingen af *-et* i primär sammansättning med ortnamn se s. 414, 445, 446 och s. 458 (under XVIII).

XI. *-la* efter konsonant (utom *l* och *r*; jfr s. 439) utbytes mot *-el* normalt i primär sammansättning — om sekundär se ofvan s. 447 f. — t. e. *buckelprydnad* (men *sköldbuckleform*),

fackelsken, -tåg osv., *hummelbo* (oftare *humlebo*), *kringelbak, -påse, -stånd* (men *saffranskringlebak*), *kägelbana, -klot* osv. (äfven till *kägel*), *murkelomelett, -släktet* osv. (men *stenmurklesås*), *musseldjur, -skal* osv., *nässelfeber, -kål* osv. (men *blindnässleblad*), *räffelbalk, -bössa, svickelstrumpa, tafvelram, -samling* osv. (sällan *tafle-*), *uggelbo, -skri* osv. (oftare *uggle-*), *vesseldjur, -släktet* (äfven *vessle-*), *våffelbruk, -järn* osv. Undantag med förmodligen konstant *-le-* (jfr ofvan s. 446 ff.) äro *fibleväxt, semlebak, ödlesläktet.*

XII. *-le* efter konsonant (jfr s. 443 f.) utbytes äfvenledes mot *-el* normalt i primär sammansättning, t. e. *hummelgård, -stång* osv. (äfven *humle-*), *hängselstropp, Hässelby* (äfven *Hässle-*), *kafvelbro, -bräde* osv., *nafvelband, -bråck, -sträng, vasselkur* (äfven *vassle-*), *äppelkaka, -paj* osv. (men i sekundär sammansättning *galläppleek* o. d., se s. 419). Undantag med som det tycks konstant *-le-* är *bränslekommission, -åtgång* osv. (jfr s. 416).

XIII. *-n* är utbytt mot *-r* i några på ty. inflytande beroende sammansättningar med ortnamn som förled, t. e. *atlant(er)ångare* (jfr s. 444), *bremercigarr, erlangeröl, preusserkonung, Tübinger-skolan, tyringervisa, tyrolerfolk, -hatt, -kapell, -vin.* Mot *-s* är det däremot utbytt i *Vänersborg, -näs, vänersisen* (jfr *vänerbåt, -färd* o. d. s. 445).

XIV. *-or* ersättes af *-e* i det äfven till verb hänförliga *sopetunna* (Heidenstam, väl individuellt); af *-s* i *inälfsmask*; af *-u* i *matvaruhandel.*

XV. *-r* ersättes af *-s* i *bötesbelopp, klädesborste, -persedel, -plagg* (jfr s. 445).

XVI. *-ra* efter konsonant (jfr s. 441) utbytes mot *-er* normalt i primär sammansättning — om sekundär se ofvan s. 449 — t. e. *bjällerklang, -krans* osv. (men *dombjällreprydnad*), *citterspel, ockerhalt* (men *ockrefärg*), *siffergranskare, -karl, -tal* osv., *skallergräs, -orm, skulderblad.* Un-

dantag med som det tycks konstant *-re* (jfr ofvan s. 446 ff.) äro *bläddrerot, flundrefiske, huldresång.*

XVII. *-re* efter konsonant (jfr s. 444) utbytes mot *-er* vanligen i *hafversoppa,* ofta i *hafrebröd, -gryn* (särskildt ofta *hafvergrynsgröt*), *-halm, -mjöl,* mera sällan i *hafreagnar, -foder, -strå, -åker* m. m.

XVIII. *-ret* utbytes mot *-er* i *Flusterpromenaden* (till *Flustret*).

XIX. *-s* utbytes mot *-tis* (lat. genitivändelse) i *martisson* (till gudanamnet *Mars*).

XX. *-um* (om hvars normala behandling se ofvan s. 410) utbytes mot:

A. *-a'l* (ursprungligen adjektivbildande suffix, se ofvan s. 136) i *gymnasialafdelning, -stadiet* (men *gymnasielärare,* se nedan under C), *merkurialförgiftning, -salfva, spektralanalys, -färg, territorialförsamling.* Däremot ingå ännu mer eller mindre brukliga adjektiver på *-al* i sådana därför blott alternativt hithörande fall som *adverbialform, centralstation, diluvialsand, direktorialkostym* (jfr *direktorietiden,* se nedan C), *futur(al)form, kollegialstyrelse, maximaldos, medialform, minimaldos, participialkonstruktion, preteritalform* (äfven *preteriti-,* se nedan D), *universalarfvinge, verbalform* (äfven till *verb*); jfr s. 423 f.

B. *-a'r* (ursprungligen adjektivbildande suffix, se ofvan s. 139 f.) i *plenarförsamling, -sammanträde* och om man så vill i *velarljud* (till *velum* och till adjektivet *velar*).

C. *-e* (lån från ty., se III, 388) i en mängd fall — några och fyrtio hithörande förleder antecknade — utgående från ord på *-ium* (hvaraf hälften på *-arium* och *-orium*), t. e. *akvarieväxt, auditoriebänk, decenniefest* (äfven *decennium-*), *deliriefantasi* (men *deliriumanfall*), *diariebevis, diplomatarieutgifvare, direktorietiden* (jfr *direktorialkostym* ofvan A), *evangeliebok, falsariemål, florilegiefabrikant, geraniestånd* (äfven *geranium-*), *glossarieförfattare, gymnasielärare, herbarieskåp,*

hieracieart, inventarieförteckning, kaprifoliebuske, kollegieafgift, kompendieförfattare, konciliebeslut, konfoniebit (äfven *konfonium-*), *konservatorieelev, konsistorienotarie, kranieform, kremationsfrågan, laboratoriesal, legendariehandskrift, mysterieuppförandet, nerieblomma* (äfven *nerium-*), *Observatoriegatan, opiedroppar* (äfven *opium-*), *oratoriekonsert, ovariesvulst, preludiespel, presidietal, privilegiebref, provisorieregemente, sanatorieläkare, seminarielokal, skriptoriebesök, stipendiefond, studieplan.* I flera af dessa fall förekomma i lärd eller ålderdomlig stil stundom biformer enligt D här nedan, t. e. *diarii-, evangelii-, konsistorii-, opii-, stipendii-* m. m.

D. *-i* (lat. genitivändelse, se III, 388), t. e. *jubileidagar* (äfven *jubileums-*, jfr s. 411), *lyceiföreståndare, maximi-* och *minimitermometer* (jfr A här ofvan), *museibyggnad, plenisal* (jfr B), *preteritiform* (jfr A). Jfr C mot slutet.

XXI. *-us* (om hvars normala behandling se ofvan s. 414) utbytes mot:

A. *-al* (jfr XX, A) i *fokaldistans* och alternativt (jfr XX, A slutet) *eforalstyrelse* (till *eforus* och till adjektivet *eforal*).

B. *-e* (jfr XX, C) i några fall, utgående från ord på *-ius*, t. e. *Ansgariegatan, merkurieson, pastorprimarietjänsten.*

C. *-i* (jfr XX, D), t. e. *ansgariiförening, backibroder, -hjälte, -tempel, Berzelii-stoden, emeritilön* (men *emeritusklassen*), *farmaciestudiosiexamen, ignatiiböna, Ignatiigränden, Mattei-evangeliet, Merkurii-orden, neptunigördel, Nikolaikyrkan, Æsculapii-son.*

TREDJE KAPITLET.

Substantivs sammansättning med adjektiv [1].

Denna sker i det stora hela efter samma regler som gälla för substantivets sammansättning med adjektiv, hvarför indelningen i det följande blir väsentligen den samma som i föregående kapitel.

§ 44. Förleden oförändrad.

A. Primär sammansättning, däri förleden är:

1. Enstafvigt ord, slutande på:

-b, t. e. *bombfri, -säker, snobblik, stybbfri, verbartad.*

-d, t. e. *bildskön, blodfattig, bragdlysten, -rik, -stor, brandröd, bräddfull, dygdädel* (men *dygderik*), *dådlysten, edsvuren, eldfarlig, -fast, -röd, fejdlysten, frejdstor, fridfull, -säll* (jfr däremot *fredsvänlig*), *följddiger, -riktig, grundfalsk, gäldbunden, -fri, handfull* (substantiveradt!), *-gången, -löst* (men *handsbred*, liksom öfverhufvud de flesta måttbestämningar taga *-s-*; se Tamm, s. 19 f.), *hundbiten, -fatt, -skamlig* (men *hundadyr* och *hund(a)kall*, se V, 503), *häfdvunnen, hämndgirig, -lysten, landfast, -lös* (men *landsfördärflig, -kunnig*; jfr

[1] Jag tar här ingen hänsyn till de inemot 300 ursprungliga sammansättningar med *-lös*, hvilka numera öfvergått till rena afledningar, däri *-lös* betyder 'utan' (t. e. *rådlös;* se vidare ofvan s. 195 f. och där citerade ställen), men däremot till de åtskilligt flere än 100 blott på gränsen till afledningar stående sammansättningarna med *-fri* (se ofvan s. 192 och där citerade ställen) samt naturligtvis till de ännu fullt aktuella sammansättningar, däri *-lös* betyder 'ostadig' (t. e. *ledlös*) eller 'lossnad från' (t. e. *landlös* is).

ofvan s. 453), *ledbruten, -lös, lodrät, lundkylig* (Fröding), *modstulen, nödbedd, -tvungen, radrätt, rådvill, -vis, sedvanlig* (dock snarare afledning på *-ig* af *sedvana*), *skuldbelastad, -fri, syndfri, -full, trådsliten, -nött, uddhvass, vinddrifven.* Undantag med *-s-* äro utom de redan nämnda på *freds-, hands-* och *lands-* äfven *dödsblek, -sjuk, -trött, -tyst* (jfr däremot *dödfull* af adj. *död*), *gudsfientlig, -förbannad, -förgäten, -innerlig, -nåd(e)lig* (jämte *gudhängifven* och *gudagod, -ingifven, -skön, -vacker*), *skyddsvänlig, stridsduglig, -lysten, -van, tidsenlig.*

-rd (*-ɖ*), t. e. *flärdfri, -full, jordfast, ordfattig, -karg, -kvick.* Undantag med *-s-* utgör *världsbekant, -berömd.*

-f, t. e. *grufflysten* [1], *straffri, trumfsvag.*

-g, t. e. *dragfri, hugfull, -stor, skogbevuxen, -fattig, -omskuggad* (Fröding), *-rik, slaggfri, taggfri.* Undantag med *-s-* är *dagsklar.*

-ng (*-ŋ*), t. e. *klangfull, tvångfri* (men *tvångsfyndig* Fröding).

-j, t. e. *bergfast, -fin, -hård, -säker, -tagen, färgblind, helgfri, skojfrisk* [1], *sorgbunden, -fri, -full, -klädd, -lustig, ärggrön.*

-k, t. e. *beckmörk, -svart, blockdum, -stor* m. m., *dyrkfri* [1], *fläckfri, likblek, nyckfull, riskfri, rökfri, -fylld, skräckslagen, spiknykter* (jfr V, 504 not 3), *-rak, stockdum, -döf, -lat, -ortodox* (t. e. Fröding) m. m.

-l, t. e. *felfri, grälsjuk* [1], *gullgul, kolmörk, -svart, kvalfull, maläten, mjällhvit, mjölfin, -lik, -stark, målfyllig, målmedveten, själfull, solklar, stilren, stålblå, sylhvass, -lik, talför* [1], *-rik, -trängd* [1], *trälgången, tullfri.* Undantag med *-s-* utgöra *kvällstrött* jämte *kväll(s)sömnig* [2] och *milsbred, -lång, -vid* (jfr *handsbred* ofvan s. 460).

-m, t. e. *armstark, -styf* (men *armslång, -tjock* liksom ock *tumsbred, -hög, -lång, -tjock*; jfr ofvan *handsbred* och *milsbred*), *dammfri, domför, drömfri, formenlig, -fattig, -full-*

[1] Äfven hänförligt till verb.

[2] Enligt SAOF med, men enligt Tamm utan *-s-*.

ändad, -rik, -skön, -stridig, -sträng, -vidrig, halmgul, harmfull, kromgul, skamröd (Fröding), *stormfri, -full, -lat, -rik* m. m.

-n, t. e. *benfri, lånfången, -gifven, -tagen, mangrann, -stark* (men *manshög*, jfr *handsbred* ofvan s. 460), *molnfri, -höljd, munvig, namnkristen, -kunnig, pionröd, regndiger, -fri, skendöd, stenbunden, -döf, -hård, -rik* m. m., *svanhvit, sömndrucken, vänfast, -kär, -säll.* Undantag med *-s-* äro *alnsbred, -hög, -lång, famnsbred, -djup, -hög, -lång, -tjock* (jfr *handsbred* ofvan s. 460) och *könsmogen.*

-rn (*-ɳ*), t. e. *barnfödd, -kär.*

-p, t. e. *korpsvart, köplysten*[1], *topphuggen.* Undantag med *-s-* är *skeppsbruten.*

-r, t. e. *florbehängd, hårfin, -fager, starrblind* (jfr III, 448), *tårdränkt, -full, -fylld, årsäll* (men *årslång, -gammal*; jfr *handsbred* ofvan s. 460).

-s, t. e. *isbelupen, -fri, -kall, glasvacker, kysstäck*[1], *ljuskänslig, -skygg, -svag, rosvärd*[1], *smutsfri.*

-rs (*-ʂ*), t. e. *farsartad, korslagd.*

-t, t. e. *blixtfull, -kär, -snabb* m. m., *botfärdig, fotsid* (men *fotsbred, -djup, -hög*; jfr *handsbred* ofvan s. 460), *fuktangripen, -fri, giftfri, gråtmild*[1], *gunstomsluten* (Fröding), *gästfri, -vänlig, kvistfri, lastgammal, luktfri, nattgammal, -ständen, nituppfylld, rostfri, rättfången, -färdig, -sinnad, -trogen, -tänkt, -vis* (men *rättsenlig, -lärd, -stridig, -vidrig* till *rätt* i juridisk mening), *röstberättigad*[1], *skattskyldig* och *skatt(e)fri, snutfager, spritfri, tjänstduglig, -fri, -färdig, -ledig, -villig, ättgod, -stor.* Undantag med *-s-* äro utom de redan ofvan nämnda på *fots-* och *rätts-* äfven *slottslik* och *statsklok.*

-rt (*-ʈ*), t. e. *artrik, örtlik.*

-v, t. e. *arffången* (men *arfsberättigad*), *haf(s)omfluten, lifdömd, -egen, -full* (men *lifsfarlig, -kraftig, -lång*), *lofvärd*[1], *lurfhårig, löfomrankad* (Fröding), *skrofglad, -mätt, -rik, ulfhärdigt* (Fröding).

[1] Äfven hänförligt till verb.

Vokal t. e. *dyvåt, kodum, -lugn, skråfri, snöfri, -hvit, träfri.*

2. Flerstafvigt ord med helstark ultima, t. e. — ordningen alfabetisk efter förledernas slutljud — *kerublik; chokladbrun, legendartad, pyramidlik, smaragdgrön; kokardprydd; hieroglyfartad; behagfull, -sjuk* (men *fördragsenlig*; jfr ofvan s. 430); *talangfull; detaljrik; arsenikfri, kritiklysten, panikartad, perukklädd, polemikfri, skavankfull; bacillfri, kristallhård, -klar, -ren; violblå; aromfylld, berömvärd, diademprydd; galonprydd, karbinbeväpnad, nikotinförgiftad, orkanlik, rubinröd, trikinfri* (men *gravationsfri, passionsfri, unionsfientlig, -vänlig* m. fl. på *-ons-*; jfr ofvan s. 405); *principfast* (men *begreppsenlig*, jfr s. 406); *meteorlik, safirblå* (men *affärsduglig, besvärsfri, försvarsvänlig, karaktärsfast, -svag*, jfr s. 406); *accisfri, cypresslik, topasgul; affektfri, bahyttklädd, beslutför, dispytlysten, effektfull, föraktfull, instinktlik, resultatrik* (men *förnuftsenlig, -stridig, -vidrig, kontraktsenlig, pietetsfull, traktatsenlig*, jfr s. 408 f.); *trikåklädd.*

3. Flerstafvigt ord med trycksvag ultima normalt blott därest förleden slutar på:

-l, t. e. *alkoholfri, axelbred, jubelfånig, -idiotisk, mögelfri, regelbunden, -rätt, sekelgammal, -lång, tadelfri, -sjuk, -värd, tvifvelsjuk.* Undantag med *-s-* äro *fjärilslik, -lätt, himmelsblå, -hög, -vid, örfilsläck*; jfr s. 410.

-m, t. e. *balsamfylld, opiumberusad, -förgiftad.*

-n (dock ej med föregående *a*, se s. 465), t. e. *aftonröd, -sval, -sömnig, alunrik, bottenhederlig, -rik, -ärlig, morgonfrisk, -tidig, päronlik, sidenklädd, töckenfri, -höljd, vattensjuk, -tät.*

-r, t. e. *azurblå, bekymmerfri, centnertung, etterskarp, -sur* m. m., *fadervår* (substantiveradt!), *feberfri, -sjuk, hedervärd, hungertärd, kilometerlång, klanderfri, -sjuk, marmorblek, (centi)meterbred, -hög, Shakespear-lik* (Fröding), *skulderbred, sockersöt, underskön, väderbiten, ålderstigen, ångerköpt, -bitter* (Frö-

ding). Undantag med *-s-* äro *fingersbred, -lång, -tjock* och *kvartersbred, -lång*; jfr *handsbred* ofvan s. 460.

-s, t. e. *boraxmättad, pajaslik.*

-t, t. e. *muskotkryddad, sanskritlärd, ångestfull*, men *sammetsklädd, -len, -mjuk.*

-a, -i, -o, -u, -y, -å blott i unga lånord, t. e. *apollolik, bambubeväxt, guanorik, jurydömd, kalimättad, kallikåklädd, madonnalik, medusalik, operaartad, portofri.*

-e (dvs. *ə*) undantagslöst vid ordslut på *-else, -ie, -nde, -oe* (jfr s. 416 och 419), t. e. *betydelsefull, inflytelserik, salfvelsefull, skickelsediger*; *amfibieartad, bakteriefattig, -fri, -tät, mumielik*; *förtroendefull*; *aloebitter.* Andra förleder höra endast i ringa antal hit — om flertalet se s. 466 f. och jfr s. 465 — t. e. *andefattig, -rik, glädjefattig, herrelik, hjältelik, judekristen, jättehög, -lik, -stark, -stor, kaffehungrig, linneklädd, månemild* (Fröding), *pinjebeväxt, priffelysten, tankediger, -fattig, -rik, -tom* (men *tankfull, -spridd*, jfr s. 417 f.), *tummeliten* (substantiveradt!), *törnekrönt* (men *törnbeströdd, -bevuxen*, jfr s. 418 och 467).

B. Sekundär sammansättning hör hit endast i samma utsträckning som vid substantivsammansättning (se s. 418 ff.), t. e. *kolosförgiftad, storkorsprydd, svartkonstkunnig, ormslålik, saltsjöfrisk, hästskoformad, åminnelsevärd, kolvätefylld* o. d.

§ 45. Förleden utvidgad.

1. Medelst *-a* i ett dussin fall af förleder, t. e. *barnafrisk, -from, -glad, -ljuf, -ren, gudagod, -ingifven, -skön, -vacker, hofmannalik, himlaarg, -glad* m. m., *hundadyr, -kall, karlavulen, lemmalytt, ordagrann, själaglad, syndaväckt* (Fröding), *änglafrom, -god, -lik, -ren, -skön.*

2. Med *-e* endast i omkring hälften så många fall, t. e. *bragderik* (Sturzen-Becker), *fröjdefull, -rik, gagnerik, nåderik, skatt(e)fri, sorgbunden* (*sorge-* Sturzen-Becker), *trösterik.*

3. Med *-en* i *rosenbefängd, -röd.*

Fortsättning från omslagets 2. sida.

FÖRSTA DELEN.

Allmän inledning till den nysvenska grammatiken.

Band I. (Afslutadt.)

Kap. 1. Nysvenska grammatikens begrepp. 2. Nysvenskans frändskapsförhållanden. 3. Nysvenskans språkområde, rikksspråk och dialekter. 4. Nysvenskans perioder och källor. 5. Den nysvenska språkforskningens historia. 6. Bibliografisk öfversikt af de viktigaste hjälpmedlen för det nutida studiet af nysvenskan.

ANDRA DELEN.

Ljudlära.

Utgifvet.

Afdelning I. Fonetisk inledning: Kap. 1. Språkljudens akustiska beskaffenhet (Fonetisk akustik). 2. Den mänskliga talapparaten (Fonetisk anatomi). 3. Talorganernas verksamhet eller artikulationen (Fonetisk fysiologi).

Afdelning II. Deskriptiv ljudlära: A. Kvalitativ ljudlära Kap. 1. De enskilda språkljuden. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Författare- och utgifvare-register. Första bandets innehåll. Efterord]. 2. Ljudförbindelserna (kombinationslära). B. Prosodi: Kap. 1. Sonoritet och stafvelsebildning. 2. Kvantitet (uttalstid). 3. Intensitet (tryckstyrka). 4. Tonalitet (tonhöjd). [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Andra bandets innehåll. Efterord].

Band II. (Afslutadt.)

Afdelning III. Etymologisk ljudlära: A. Metodologisk inledning: Kap. 1. Allmänna anmärkningar. 2. Talförändringarnas orsaker. 3. Talförändringarnas resultat. 4. Om begreppet ljudlag. B. Sonanterna: I. Nysvenska ljudöfvergångar: a. Kvalitativa förändringar: 1. De från fornsvensk tid ärfda sonanternas utveckling: Kap. 1. Tungartikulationens förskjutning bakåt. 2. Tungartikulationens förskjutning framåt. 3. Ändring af läppartikulationen. 4. Öfvergång till reducerad vokal. 5. Bihang: Den dialektala öfvergången *-in* > *-a*. 2. Sonanterna i yngre lånord: Kap. 1. a-ljud. 2. o- och å-ljud. 3. u-ljud. 4. e- och ä-ljud. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Register öfver etymologiskt viktigare ord. Tredje bandets innehåll. Efterord]. b. Prosodiska förändringar: Kap. 1. Sonoritet och stavelsebildning. 2. Kvantitet. 3. Intensitet. II. Spår af äldre ljudöfvergångar. C. Konsonanterna.

Band III. (Afslutadt.)

Band IV.

TREDJE DELEN.

Betydelselära.

Band V. (Afslutadt.)

Utgifvet.

Afdelning I. Inledning.

Afdelning II. Deskriptiv betydelselära: A. Kategorilära (läran om de grammatiska kategorierna): Kap. 1. Sememernas hufvudindelning. 2. Expressiv och pronominell betydelse. 3. Meningens hufvudarter. 4. Sememernas förhållande till hvarandra. 5. De olika slagen af status. 6. Glosans hufvudarter. 7. De konkreta glosorna. 8. Familjenamnens bildning (morfologisk exkurs). 9. De abstrakta glosorna. 10. De assumptiva glosorna. 11. De finita glosorna. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Femte bandets innehåll. Efterord]. B. Funktionslära (läran om de grammatiska funktionerna).

Band VI.

Afdelning III. Etymologisk betydelselära.

6. 30

FJÄRDE DELEN.

Band VII. Utgifvet.

Formlära.

Afdelning I. Inledning: Kap. 1. Olika slag af morfemer. 2. Kritik af äldre definitioner på termen »ord». 3. Hvad menas med »samma» morfem? 4. Morfologisk gruppering.

Afdelning II. Deskriptiv formlära: A. Formbildningslära: I. Ordlära: a. Afledning: 1. Prefixafledning: Kap. 1. Tryckstarka prefixer. 2. Trycksvaga prefixer. 2. Suffixafledning: Kap. 1. Helstarka suffixer. 2. Halfstarka suffixer. 3. Trycksvaga suffixer. b. Sammansättning: Kap. 1. Öfversikt öfver de olika sammansättningstyperna. 2. Substantivs sammansättning med substantiv. 3. Substantivs sammansättning med adjektiv. 4. Substantivs sammansättning med verb. . . II. Ordföjningslära (syntax). B. Böjningslära.

Band VIII. **Afdelning III. Etymologisk formlära.**

Band IX. **Register till band I—IX.**

Häraf föreligga redan banden I, II, III och V färdigtryckta, band VII i det närmaste färdigtryckt samt band IV till stor del färdigt i manuskript.

Priset är beräknadt till 15 öre per ark i oktavformat, och kommer hädanefter omkring tio ark årligen att utgifvas.

Framställningen skall utan att i någon mån förbise det vetenskapliga innehållets kraf på exakthet och grundlighet söka blifva på samma gång i god mening populär och så pedagogisk som möjligt, det förra för att göra boken ägnad till självstudium, det senare för att göra den användbar såsom lärobok för högre vetenskapliga studier, särskildt vid våra universiteter.

Subskription mottages i alla boklådor.

Lund, maj 1918.

C. W. K. Gleerup
Förlagsbokhandel.

Lund, Berlingska Boktryckeriet, 1918.

8287.3

28. Häftet. (Bd. VII, 6.) Pris 3,75 kr.

VÅRT SPRÅK

NYSVENSK GRAMMATIK
I UTFÖRLIG FRAMSTÄLLNING
AV
ADOLF NOREEN

SJUNDE BANDET

LUND, C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

HARVARD COLLEGE
OCT 1 1925
LIBRARY

SUBSKRIPTIONSANMÄLAN.

En något så när fullständig, utförlig och efter moderna språkvetenskapliga principer utarbetad nysvensk grammatik saknas tills dato. Och dock torde få böcker vara av verkligt behov mera påkallade än en dylik. Den är ett det viktigaste hjälpmedel för alla slags språkvetenskapliga studier i vårt land, ty modersmålet utgör det ojämförligt bästa grundlaget för varje försök att klarlägga språklivets allmänna lagar och företeelser. Den är en nödvändig förutsättning för tillkomsten av redan alltför länge saknade tidsenliga, elementära läroböcker för modersmålsundervisningen vid våra högre och lägre skolor. Dess åstadkommande är för övrigt helt enkelt en nationell plikt, ty en nation äger intet rikare och fylligare uttryck för sin egenart än modersmålet, och ett grundligt studium av detta åligger därför var och en, som vill söka lyda det gamla vishetsbudet: känn dig själv!

Ett arbete, som vill söka fylla denna lucka i vår litteratur är

VÅRT SPRÅK

nysvensk grammatik i utförlig framställning

av

ADOLF NOREEN.

Verkets plan är följande. Det sönderfaller i fyra delar samt ett utförligt register till det hela och är avsett att bindas i nio band å vartdera 500 à 600 sidor. Innehållet i sin största allmänhet och dess fördelning på de olika banden och delarna framgår av följande översikt:

Fortsättning å omslagets 3. o. 4. sidor.

4. Med *-ns* i *fasansfull, -värd, hjärtanskär.*

5. Med *-s* däremot i stor utsträckning, nämligen:

a) I primär sammansättning normalt — om mera undantagsvis hithörande fall se § 44 passim — blott då förleden utgöres af:

α) Ord med trycksvag ultima, slutande på

-an, t. e. *beklagansvärd, dyrkansvärd, fruktansvärd, förtröstansfull, längtansfull, saffransgul, scharlakansröd, ömkansvärd, önskansvärd* (Dalin 1853).

-d, t. e. *kostnadsfri, lefnadstrött, vördnadsfull*, men *hufvudyr.*

-e i en hop neutrala substantiviska förleder, t. e. *lynnesjämn* (Strindberg), *lytesfri, löftesrik, minnesgod, -rik, -slö, -värd, nöjeslysten, silkeslen, -mjuk, sinnesförvirrad, -rubbad, -sjuk, -slö, -svag, skiftesrik, vittnesgill, ödesdiger.*

-g, t. e. *humbugsartad, älskogskrank.*

-ng (dvs. *-ŋ,-g*), t. e. *aktningsvärd, alstringsrik, aningsfull, -rik, anmärkningsvärd, besinningsfull, bevillningsfri, honungsljuf, ordningskär, sanningsenlig, -kär, stämningsfull, -rik, verkningsfull*, men *penningdryg.*

-k, t. e. *konjaksmättad, tobakshungrig*, men *harneskklädd.*

-l, t. e. *örfil(s)täck.*

-p, t. e. *kunskapsrik, sirapssöt.*

β) Ord med halfstark ultima, slutande på konsonant, t. e. *andaktsfull, anspråksfull, ansvarsfri, -full, fördomsfri, kärlekskrank, äfventyrslysten* och de frödingska [1] *grannlåtsklädd, ljuflighetsfull, oskuldsvacker, vanvettsvildt, vemodsvåt.* Undantag gör *afundsjuk.*

b) I sekundär sammansättning normalt (jfr s. 433 ff.) — med § 44, B angifna undantag — t. e. *afgiftsfri, afloppsfri, barrdoftsmättad, framstegsfientlig, kallbrandsartad, manfolksgalen, omdömesgill, -svag, rofdjurslik, roffågelslik, uppslagsrik, uttrycksfull, ändamålsenlig* och de frödingska [1] *gudsängelsren, hvete-*

[1] Se Feuk, Språk och stil XIII, 125 f.

brödshvit, höstkvällstöcknig, löfskogsbekransad, ungtallssmidig. Oregelbundet bildade äro alltså Frödings *enstamvig, lifskvalbruten, stoftgrandfödd.*

§ 46. Förleden förkortad.

1. Förlust af trycksvagt *-a* inträder normalt (jfr s. 437 ff.) — om undantag se § 47, 1 och § 44, A, 3 — i ord med slutande:

-ba, t. e. *klubblik.*

-da, t. e. *andfådd, -truten, grodlik, kådrik, möddryg, skadfrusen, -skjuten* (men *skadeglad* [1], *-lysten* [1]).

-ga, t. e. *frågvis* [1], *plågfri, slagtröskad.*

-nga (*-ŋa*), t. e. *slungbeväpnad, vattenång(s)mättad.*

-ka, t. e. *askblond, -grå, brackförnäm* (M. Kock), *hårpiskprydd, krönik(e)artad, kyrkklädd, lycksalig, veckvill, åskdiger, -lik, ättik(s)sur* och de frödingska [2] *flickförnumstig, -förnäm, -tyckmycken, skökvorden,*

-la, t. e. *bilbeväpnad, dvallik, källfrisk, myllblandad, -rik.*

-ma, t. e. *dimhöljd.*

-na, t. e. *pinfull, -färsk, -galen, -kär, runristad.*

-rna (*-ŋa*), t. e. *kärnfrisk, -sund, stjärn(be)strödd.*

-pa, t. e. *aplik, kåpklädd, klippfast, loppbiten.*

-ra, t. e. *syrsatt.*

-sa, t. e. *moss(be)lupen, -grön, -lik, näsvis, resfärdig* [1], *-klädd* [1], *-van* [1], *trasgrann.*

-ta, t. e. *gåtfull, -lik, krithvit, smitt(o)fri, trätgirig* [1], *-lysten* [1].

-rta (*-ʈa*), t. e. *hjärtinnerlig, -nupen, -skrämd, -ängslig* (men *hjärtegod* m. m., se § 47, 1, a), *smärtfri.*

-va, t. e. *kräfstinn, älflik.*

2. *-an* saknas i *tvekfri* [1].

3. *-e* (dvs. *-ə*) saknas normalt (jfr s. 443 f.) — undan-

[1] Äfven hänförligt till verb.

[2] Se Freuk, Språk och stil XIII, 125 f.

tag se § 44, 3 och § 45, 5, a, *a* — t. e. (ordnade alfabetiskt efter den före *-e* gående konsonanten) *gubblik*; *bondblyg, -dryg, -grann, -kvick, -slug, -snål, gräddhvit*; *magstark*; *ungstinn, vingbruten, -lam, -skjuten*; *kastanj(e)brun*; *buskartad, draklik, lakrunnen, nackstyf, spöklik, -rädd, tankfull, -spridd* (men *tankediger, -fattig, -rik, -tom*), *tyckmycken*; *snillrik*; *månljus, sinnrik* (men *sinnessjuk* m. m., s. 465), *spenvarm*; *törnbeströdd, -bevuxen* (men *törnekrönt*); *arbetar(e)vänlig, kammarlärd, snörrät* och det frödingska [1] *röfvarhärjad*; *mjältsjuk, rotfattig*.

4. *-en* saknas alternativt i *vatt(en)blå, -lagd*.

5. *-er* saknas i *ränkfull*.

6. *-ia* saknas i *glorrik, -vördig* (men *gloriekrönt*).

7. *-or* saknas i *andryg, -rik, -stolt, -stor*.

§ 47. Förledens slut ändradt.

1. *-a* utbytes mot:

a) *-e* normalt då förleden utgöres af ett ord på *-ja* efter konsonant (jfr s. 446), t. e. *bresiljeröd, brynjeklädd, gullkedjeprydd, kättjefull, liljehvit, lättjefull, midjesmärt, mönjeröd, oljelen, valkyrjelik, viljesvag, -stark*. Mera undantagsvis äger detsamma rum i en del andra fall, t. e. *dombjällreprydd, flundrearlad, gloriekrönt* (men *glorrik, -vördig*), *hjärtefrom, -glad, -god, -varm* (men *hjärtinnerlig, -nupen, -skrämd, -ängslig*), *ilskefull, krönik(e)artad, nådefull, -rik, ondskefull, ottekry, pärleprydd* (Snoilsky), *resetrött* [2] (Wirsén; men *resfärdig* [2], *-klädd* [2], *-van* [2]), *räntefri, skadeglad* [2], *-lysten* [2] (men *skadfrusen, -skjuten*), *urnelik, äreförgäten, -girig, -krönt, -vördig* (men *ärofull, -rik*).

b) *-es* i *hyresfri* (jfr afledningen *skadeslös*).

c) *-o* i *dufvolik, hälsofarlig, -vidrig, -vådlig, känslofull, -rik, människoblifven, -fientlig, -skygg, -vänlig, mödofri, sagolik, -lysten, smitt(o)fri, ärofull, -rik* (men *äregirig* m. m., se ofvan a).

[1] Se Feuk, Språk och stil XIII, 125.

[2] Äfven hänförligt till verb.

d) *-s* i *olycksdiger, vattenång(s)mättad, vinrankskládd, ättik(s)sur* och väl ett och annat ytterligare.

2. *-ande* utbytes mot *-s* i *medvetslös* [1].

3. *-de* utbytes mot *-s* i *beaktansvärd, behjärtansvärd, beklagansvärd* (äfven hänförligt till det mindre vanliga *beklagan*), *efterföljansvärd, erkännansvärd, rysansvärd.*

4. *-e* utbytes mot:

a) *-a* i *buskablyg.*

b) *-s* i *arbetsduglig, -fri, -för, -klädd* m. m. (se SAOB), *reglementsenlig, -vidrig, regnbågslik, riksbekant, -kunnig, -viktig, samhällsvådlig, samvetsgrann, -öm.*

5. *-ing* ersättes af *-ans* i *förvånansvärd.*

6. *-la* utbytes mot *-el* i *buckelprydd, sysselsatt* (jfr däremot afledningen *sysslolös*).

7. *-or* ersättes af *-e* i *anegod, -(e)rik* (båda hos Sturzen-Becker) jämte *andryg, -stolt, -stor.*

8. *-ra* utbytes mot *-er* i *bjällerprydd, skulderbred.*

[1] Om bildningen se en gissning hos Tamm, *Sammansatta ord*, s. 118.

FJÄRDE KAPITLET.

Substantivs sammansättning med verb.

Dylik sammansättning är utom i fråga om presensparticipier vida mindre vanlig än den med substantiv eller adjektiv, men blir nu på sistone allt vanligare genom nybildningar, oftast utgående från redan befintliga sammansättningar med substantiv eller adjektiv, t. e. *betygsätta* efter *betyg(s)sättning*, *blomsterhölja* efter *blomsterhöljd* o. d. [1] Morfologiskt följer detta slags sammansättning i det stora hela samma regler som gälla för substantivs sammansättning med substantiv (eller adjektiv). Sekundär sammansättning är ytterst sällsynt, t. e. de nedan s. 472 nämnda, kanske rent individuella, nybildningarna *grundlagsbestämma* och *mellanskolebilda*.

§ 48. Förleden oförändrad.

Detta är det vanligaste fallet. Förleden kan sluta på:

-b, t. e. *bombkastande*, *verbbildande*.

-d, t. e. *brandförsäkra*, *edfästa*, *fred-*, *fridlysa* (men *fredsälskande*), *glödrita* [2], *grunddika*, *-lägga*, *-mura*, *-måla*, *-stryka*, *-stöta* [2], *handhafva*, *-leda*, *-lägga*, *hudflänga*, *-stryka*, *hundfila*, *hva(dbe)falls*, *landstiga*, *-sätta* (men *landsförvisa*; jfr ofvan s. 453), *ljudskrida* [2], *modfälla*, *rådfråga*, *-föra* sig, *-pläga*, *-slå*, *skuldsätta*, *stadfästa*, *strandsätta*, *stöldförsäkra* [3], *våldföra*, *-gästa*, *-taga*.

[1] Se vidare Wellander, Språk och stil XV, 44 ff.

[2] Ej i SAOL och SAOF.

[3] Ej i SAOL, men i SAOF.

-rd (*-ɖ*), t. e. *bordlägga, bördköpa, jordfästa, ordväxla.*

-f, t. e. *biffätande, bischoffdrickande, telegrafsvara* [1, 2].

-g, t. e. *beslaglägga, -taga, betygsätta* [3], *dagteckna, -tinga, fogstryka, hugfästa, -svala, hågfällas, höglägga, -sätta, krigförande, lagbjuda, -söka, smygläsa, stagvända, vägleda.*

-ng (*-ŋ, -ŋ*), t. e. *pungslå, ringförlofva* [3], *tingföra*, men *honungsdrypande.*

-j, t. e. *bergtaga, färglägga, torgföra.*

-k, t. e. *bakbinda, -lasta, -tala, bokföra, buktala* [3], *epokgörande, kalkslå, liktala* [1, 2] (Strindberg), *sakfälla, skräckinjagande, -slå* [2], *smeknämna* [2], *taktäcka* [3].

-l, t. e. *befälhafvande, bollstå* (lek), *delgifva, -taga* (äfven separabelt *taga del*), *felslå* (jämte *slå fel*), *-teckna* [2], *kontrolläsa* [2], *-mäta, målskjuta* [3], *nagelfara, protokollföra* [3], *regelbinda, soltorka, stålsätta, trälbinda, tullbehandla, -belägga, tvåltvätta* [1, 3].

-m, t. e. *dammtorka, domfälla, -fästa, hembjuda, -bära, -falla, -forsla, -föra, -förlofva, -förpassa, -kalla, -komma, -låna* [1, 3], *-resa, -skicka, -sända, -söka* [4], *limdränka, -stryka* [3], *normgifvande, skamfila, stormskratta, -skrika, -springa* o. d. [4].

-n, t. e. *bannlysa, bottenfrysa, bönfalla, -höra, hångrina* [1], *lösenbelägga, maskinskrifva* [3], *munhuggas, namnförändra* [2], *-gifva, planlägga, röntgenfotografera* [3], *skinnfodra* [1, 2], *skrinlägga, spåntäcka, stenkasta* [2], *-lägga, tonbilda* [2], *vapenvinna* [3] (Rydberg), *-öfva, vattenbegjuta* [3], *-fylla* [2], *-ösa.*

-rn (*-ɳ*), t. e. *järnbeslå.*

-p, t. e. *hjälpsökande, hopsamla, köpslå, principdebattera* [2], *skåpsupa* [1], *topphugga, -rasande, -rida.*

-r, t. e. *blomsterhölja* [2], *-kasta* [2], *-strö, bursätta, hårdraga, -klyfva, jourhafvande, korrekturläsa* [2], *lagerkröna, lurpassa* [1],

---

[1] Äfven afledning på *-a* af sammansatt substantiv.

[2] Ej i SAOL och SAOF, men se Wellander, a. st., s. 46 ff.

[3] Ej i SAOL och SAOF.

[4] Dessa sammansättningars talrikhet beror tydligtvis på att förleden ej längre kännes såsom substantiv, utan såsom »adverb».

rörlägga, tjurhålla (troligen af *tjuder-* såsom *far* af *fader* o. d.).

-s, t. e. *gräsbinda, halshugga, hushålla*[1], *isbelägga, -kyla*[2], *kransbinda*[2], *-hölja*[3], *poliskontrollera*[3], *presslägga*[2].

-rs (*-ş*), t. e. *korsfästa, -lägga*[3].

-t, t. e. *aktgifva, aptitretande, asfaltbelägga, fettbildande, förlustbringande, gastkrama, kanthugga, -hyfla, -såga, -sätta, köttätande, labyrintliknande, lufttorka, postbefordra*[3], *profitbringande, rotfästa* sig, *-hugga, skattdragande, -lägga, -skrifva, skottställa, slutbehandla, -föra, -sälja, spritlägga, svettdrifvande, tjänstförrättande, -göra, vettskrämma*[2], *vinstgifvande.*

-rt (*-ţ*), t. e. *sportälskande.*

-v, t. e. *brefväxla, fördärfbringande, graflägga, knifhugga, -skära, lifförsäkra, -nära* (men *lifslefvande*), *lofgifva, -orda, -prisa, -sjunga, -säga* (ålderdomligt), *löfkläda*[3], *nervretande, proffföreläsa, -köra, -mjölka, -predika, -sjunga, -skjuta, -skrifva, tjufläsa, torflägga, -täcka.*

Tryckstark vokal, t. e. *brolägga, knäböja, -sätta, rogifvande, sjösätta, trolofva, träsnida*[2].

Förled på trycksvag vokal synes ej förekomma annat än i presensparticipier, t. e. *ambradoftande, Apollo-liknande, bränslebesparande, fasaväckande, löjeväckande, orováckande* o. d.

§ 49. Förleden utvidgad, förkortad eller på annat sätt förändrad.

A. Utvidgning af förleden förekommer väl — frånsedt det ensamt stående *rosenrasande* (: *ros*) — blott genom tillägg af *-s*, t. e. *beväringsöfva*[4], *fredsälskande* (jfr ofvan s.

---

[1] Äfven afledning på *-a* af sammansatt substantiv.

[2] Ej i SAOL och SAOF.

[3] Ej i SAOL och SAOF, men se WELLANDER, a. st., s. 46 ff.

[4] Se TAMM, *Sammansatta ord*, s. 18.

392), *grundlagsbestämma* [1], *himmelsskriande, -stormande, häpnadsväckande, karaktärsdanande, kroppsvisitera, landsförvisa* (jfr s. 393 och 452 f.), *lifslefvande* (jfr s. 401 f.), *mantalsskrifva, målsägande, månadsrasande* (sällan *månade-*), *permissionsförbjuda* [1], *skogsodla* [1], *sädesbärande* (jfr s. 429), *taxeringsvärdera, tidsödande, tvångsvisitera* [1], *vördnadsbjudande.*

B. Förkortning kan ske genom utelämnande af förledens slutande:

-a, t. e. *finsktalande, kannstöpa, klubbfästa, kylslå, kyrkskrifva, -taga, lyckönska, massprida* (: *mass-a*), *mattbelägga, runrista, rysktalande, skadskjuta, skenlägga, smittförande* (äfven *smitto-*), *smärtstillande, stjärn(be)strö, svensktalande* (i Finland *svenska-*), *tjärbrå* (kanske blott dialektalt), *-stryka, vannrensa, ändvända.*

-e, t. e. *brädbelägga, -fodra, -slå, fångrina* [2], *klafbinda, magstjälpa.*

-en i *vatt(en)lägga.*

-er i *bötfälla.*

C. Utbyte af förledens ändelse mot något annat förekommer i följande fall:

1. *-a* utbytes mot:

-e, t. e. *hjärtevinnande, mellanskolebilda* [3], *oljedränka, ärekränka.*

-o, t. e. *hälsobringande, -gifvande, känslotänka* [4], *lyckobringande, -bådande, smittoförande* (jämte *smitt-*, se B här ofvan).

-s i *olycksbådande.*

2. *-e* är utbytt mot *-s* i *samhällsbevarande, -vårdande.*

3. *-la* är utbytt mot *-el* (dvs. *-əl* eller ock sonantiskt *l*) i *sysselsätta.*

---

[1] Se Tamm, *Sammansatta ord*, s. 18.

[2] Äfven afledning på *-a* af sammansatt substantiv.

[3] Se Wellander, a. st., s. 48.

[4] Se Wellander, a. st., s. 46.

Anm. Rent undantagsvis uppträder ett substantiv sammansatt med oböjligt ord eller ordfogning. Exempel på det förra äro *dessemellan, -förinnan, -förutom, -utom, hemifrån, -åt, midt*[1]*emellan, -emot, -för, -ibland, -igenom, -på, -under, -öfver, söderifrån, -ut, tvifvelsutan, tvättäkta, ändlångs* (: *ända*), exempel på det sednare *gudskelof, hvem* (eller *hvad*) *som helst, hvad för en, Natt och Dag* (familjenamnet).

[1] Etymologiskt sedt adjektivform.

FEMTE KAPITLET.

Sammansättning med adjektiv som förled.

§ 50. Adjektivs sammansättning med substantiv [1].

1. Förleden är oförändrad, dvs. den uppträder i sin lexikaliska grundform. Exempel på hithörande sekundär sammansättning, t. e. *döfstumanstalt, -undervisning* äro ytterst sällsynta (i fallen 2—4 här nedan, som det tycks, alldeles obefintliga), hvadan vi i det följande endast ha att göra med primär sammansättning.

a) Förleden utgöres af enstafvigt ord, slutande på:

-b, t. e. *snabbeld, -löpare, -skrift* m. m. d.

-d, t. e. *blidvinter, -väder, blindbock, -fönster, -tarm* m. m. d., *bredsida, -släde, Bredsjö, bråddjup, -död, -kast*; *döddansare, -gräfvare, -kött, -skalle, -vatten* m. m.; *godbit, -dagar, -tycke* m. m., *gradskifva* (: *grad* 'rät'); *huldgudinna*; *mildväder*; *rundbåge, -fråga* 'enquête', *-kyrka, -resa, -stycke* m. m., *rödbeta, -färg, -vin* m. m.; *sidvall, snedbjälke, -läge, -språng, spädgris, -kalf, -lamm*; *trindskalle, -snö*; *vidbyxor, vilddjur, -galt, -hafre, -hjärna, -svin* m. m.

-rd (dvs. *-ɖ*), t. e. *hårdhandskarna, -knut, -vall.*

-g, t. e. *högadel, -altare, -bänk, -djur, -fjäll, -färd, -mod* m. m.; *lågadel, -land, -slätt, -ton, -tryck*; *slughufvud, svagdricka*; *trögdjur.*

---

[1] En mängd hithörande nybildningar, som jag i det följande ej medtar, anföras från den moderna litteraturen af Cederschiöld, *Fresta duger*, s. 27 ff., och Berg, Språk och stil XV, 260 ff.

-ng (dvs. *-g*), t. e. *långbyxor, -dans, -fingret, -halm, -resa* m. m.; *svångrem*; *Trångsund, tungspat* (mineral); *ungherre, -karl, -mö, -nöt* m. m.; *vrångbild, -strupe.*

-i, t. e. *fribref, -hamn, -handel, -mickel, -spektakel, -tid* m. m.

-j, t. e. *argbigga* (se ofvan s. 110).

-k, t. e. *blankis, -lax, -läder, -vers, blekansikte, -nos, -sot*; *falskmyntare, -spelare* (båda kanske snarare att hänföra till § 63, alltså afledda på *-re* af *mynta*, resp. *spela falskt*), *flackland, -mejsel, -tång, franskvän, friskgymnastik, färskost, -vatten, -öl*; *glanskis*; *kvickhufvud, -rot, -silfver*; *mjukbast, -delar, mörkrum* (ej i SAOL och SAOF, men vanligt); *sjukhus, -säng, -vård* m. m., *slaksida, spanskfluga, -rör, starkpeppar, -öl, svensköl*; *tjockmjölk, -tarm, -ända, tysksmide.*

-l, t. e. *allfader, -härskare, -makt, -tid, -ting* m. m.; *bålgeting* (jfr III, 121 med not 1); *fulslag, -sår, fullblod, -makt, -måne*; *gallblomma, -ko* m. m., *gulmåra-, -näbb, -ockra, -sparf, -sot*; *helbutelj, -linne, -not, -pension* m. m.; *kalmark, kallbad, -brand, -prat, -skål, -svett* m. m.; *skralhans* [1], *smalben, -ända, snålskjuts, -varg, snällpost, -press, -tåg* m. m., *stelkramp, svalrock* [1].

-m, t. e. *dumhufvud, -löje* [1], *-skalle, -snut*; *krumbukt, -gädda, -språng, -staf*; *tamboskap, -djur, -ren* m. m., *tombutelj, -flaska, -rum* m. m., *ömkyla.*

-n, t. e. *brunkol, -kål, -sten*; *denkön*; *engifte, -krona, -rum, -sak, -skifte, -välde*; *finbagare, -kam, -sikt, -smide, -tvätt, fränskifling*; *genstig, -väg, grönsaker, -siska, -sten* m. m.; *hinsidan*; *jäm(n)bredd, -höjd, -like, -mod, -mått, -vikt*; *klenmod, -smed, -smide*; *lenväder, lugnvatten, -väder*; *plansten*; *renlefnad, -skrift, -tryck*; *sanndröm, -saga, sengångare, -höst, -sommar, -vinter, skönfärgare, -litteratur, -skrift*; *tunnbröd, -rå, -tarm.*

---

[1] Ej i SAOL och SAOF.

-rn (dvs. *-ŋ*), t. e. *fornfynd, -minne, -sak, -svenska, -tid* m. m.

-p, t. e. *djupbrytning, -lodning, -sinne; plumphuggare, -papper; skarpblick, -peppar, -rättare, -sill, -sinne, -skytt, -sås* m. m.

-r, t. e. *barfrost, -last, -mark, -vinter; dyrtid* [1]; *flertal; hvardag; klarbär, -skinn, -panna; mörbakelse, -deg, -kringla; skirduk, stordåd, -främmande, -furste, -gubbe, -kors, -makt, -man, -tå* m. m., *surapel, -brunn, -deg, -kart, -kål, -limpa* [1], *-stek, -strömming* m. m., *svårmod; torrfisk, -föda, -hosta, -skaffning, -ved* m. m., *tvärbjälke, -gata, -hand, -slå* m. m.; *varfågel; yrhätta.*

-s, t. e. *hvassbuk; ljusalf, -bild, -dunkel* m. m., *löshår, -krage, -näsa, -tand* m. m.

-t, t. e. *blötdjur, -mask; fastland, fetknopp, -sill, -stil, flatlus* [1], *-sidan, -skratt; hetblemma, hvitbeta, -klöver, -kål, -lök, -peppar, -sippa* m. m.; *latbänken, -hund, -maja* [1], *-mask, -sidan, lättmatros; plattfot, -näsa, -söm, -tysk* m. m.; *rätsida, -skifva, -vinge, rättskrifning, -stafning; saltbad, -grufva, -gurka, -kar, -sjö, -syra* m. m., *släthyfvel, -söm, -välling, sötmandel, -nos, -ost, -saker, -unge* m. m.; *tätgräs* [1], *-mjölk, -ört; våtarf, -varor, -väder, -år.*

-rt (dvs. *-ʈ*), t. e. *kortbyxor, -sida, -vägg; svartalf, -konst, -krita, -rock, -soppa* m. m.

-v, t. e. *döfnicke* [1], *-örat; grofarbete, -huggare, -smed, -tarm* m. m.; *halfbad, -cirkel, -part, -ylle, -år* m. m.; *självbedrägeri, -kritik, -känsla, -ljud, -mord* m. m. (men *självsvåld* se s. 480), *styfkjortel.*

-y, t. e. *nybygge, -mil, -måne, -romantik, -silfver, -år* m. m.

-å, t. e. *blåbär, -mes, -märke, -strumpa, -syra* m. m.; *fåtal, -välde; gråpapper, -sparf, -sten, -säl* m. m.; *råmjölk,*

---

[1] Ej i SAOL och SAOF.

-vara; *småbröd*, *-delar*, *-folk*, *-löje*, *-mord* [1], *-rätter*, *-saker*, *-timmarna*.

-ö, t. e. *slöhafre*, *-korn*, *-säd*.

b) Förleden utgöres af flerstavigt ord med helstark ultima. Exempel härpå erbjuda endast följande ordslut, af hvilka blott *-al*, *-iv* och *-är* ha att uppvisa ett större antal fall (resp. 77 [2], 35 och 11 exempel af mig antecknade):

-akt, t. e. *abstraktbildning*.

-al, t. e. *abdominalfötter*, *adverbialsats*, *allodialjord*, *alluvialbildning*, *centralstation*, *centrifugalpump*, *centripetalkraft*, *cerebralsystem*, *dentalafledning*, *departementalstyrelse*, *deponentialform*, *diagonalväfnad*, *diluviallager*, *dorsalsida*, *eforalstyrelse*, *ekvatorialtrakt*, *embryonalstadium*, *episkopalkyrka*, *experimentalfält*, *feodalsystem*, *finalsats*, *fundamentalsats*, *futuralform*, *glaciallera*, *gutturalljud*, *hemorrojdalknöl*, *horisontalläge*, *idealbild*, *initialhastighet*, *instrumentalmusik*, *kamerallagfarenhet*, *kardinalpunkt*, *katarralfeber*, *kausalsats*, *kollegialstyrelse*, *kolonialvälde*, *kolossalstaty*, *kommunallån*, *konditionalsats*, *kontinentalmakter*, *labialpipa*, *lokaltåg*, *maximalvikt*, *medialform*, *medicinalväxt*, *medievalstil*, *minimaldos*, *ministerialgöromål*, *monumentalbyggnad*, *municipalsamhälle*, *nasalvokal*, *nationalegendom*, *neutralform*, *nominalböjning*, *normalskodon*, *ovalform*, *palatalljud*, *pastoralexamen*, *pluralform* (jfr s. 479), *preteritalform*, *principalstämma*, *pronominalkasus*, *radikalkur*, *reallinje*, *sakramentalhandling*, *socialdemokrat*, *synodalförfattning*, *temporalbisats*, *totalbild*, *transcendentalfilosofi*, *uncialbokstaf*, *universalarfvinge*, *venalblod*, *verbalstam*, *vertikallinje*, *vitalfråga*, *vokalmusik*.

---

[1] Ej i SAOL och SAOF,

[2] Ett antal som kan i hög grad ökas, emedan hvarje af mig här anfördt exempel i regeln representerar en hel grupp af sammansättningar med samma adjektiv på *-al*. Dock är att märka, att månget fall lika väl kan betraktas såsom varande en sammansättning med ett likalydande substantiv (jfr ofvan s. 404), några ock som en sammansättning med ett adjektiv på *-ell* (dvs. *-äll*; se nedan s. 481). Å andra sidan kunna tre dussin af ofvan upptagna fall äfven hänföras till substantiver (se s. 423 f. och 458 f.).

-an, t. e. *medianpapper, momentanaxel, profanlitteratur, simultanspel.*

-angl, t. e. *briljantsmycke.*

-ant, t. e. *kontanthandel.*

-ar, t. e. *alveolarljud, lunardistans, polarfärd, solarljus, velarljud.*

-at, t. e. *delikatpudding, korrelatord, privatperson, separatfred.*

-av, t. e. *konkavlins.*

-en, t. e. *miocentiden, pliocenbildning.*

-ik, t. e. *antikdrama, ecklesiastikdepartementet, uniktryck* [1].

-il, t. e. *civillista, merkantilsystem, mobilgarde, sterilmarker, textilindustri.*

-in, t. e. *femininändelse* [2], *maskulinform* [2].

-iv, t. e. *abortivmedel, administrativrätt, adoptivson, aktivhandel, alternativförslag, attributivbestämning, defensivallians, dekorativkonstnär, demonstrativpronomen, determinativpronomen, diminutivbildning* [2], *effektivstyrka, eruptivbreccia, exekutivprocess, explosivljud, federativstat, frekventativbildning* [2], *intensivbildning* [2], *interrogativpronomen* [2], *iterativbildning* [2], *kollektivnot* [2], *komparativändelse* [2], *koncessivsats* [2], *konsekutivsats* [2], *kopulativpartikel* [2], *kursivstil, negativbild, objektivlins, offensivallians, passivform* [2], *possessivpronomen* [2], *preventivmedel, prohibitivsystem, reflexivpronomen* [2], *relativpronomen* [2], *superlativform* [2].

-utt, t. e. *bankruttförklaring.*

-äck, t. e. *barockstil.*

-är, t. e. *sonorljud.*

-ärm, t. e. *abnormskola.*

-äks, t. e. *konvexlins.*

-äkt, t. e. *direkttåg.*

-är, t. e. *disciplinärförbrytelse, kvartärbildning, litterärhistoria, okulärglas* (jämte *okular-*, se nedan s. 481), *partiku-*

[1] Se Berg, a. st., s. 263.

[2] Äfven till c här nedan.

lärdispasch (men *partikularteorien*, se s. 481), *populärfilosofi* (äfven *popular-*, se s. 481), *preliminärexamen*, *primäruppgift*, *sedimentärbildning*, *tertiärformation*, *titulärprofessor*, *vulgärspråk*.

-äsk, t. e. *groteskstil*.

c) Förleden utgöres af flerstafvigt ord med tryckssvag ultima. Hithörande fall äro jämförelsevis sällsynta och synas endast förekomma vid följande ordslut:

-al, t. e. *gammalkatolik*, *-liberal*, *-stafning*, *-svenska* m. m. [1], *pluralform* (jfr s. 477).

-am, t. e. *ensamförsäljare*, *-jungfru*, *-rätt*.

-e (dvs. *-ə*), t. e. *andre-landtmätare*, *förste-landtmätare*, *-stadsläkare*, *lillebarn* (Bo Bergman), *-bror* (G. af Geijerstam), *-putt* eller *-pytt* (till *putte* eller *pytte*) — men *lillfinger* osv., se nedan under 3 — *mindretal*, *svartepetter*, *vidarebefordran*, *öfverstelöjnant* (jämte *öfverst-*, se nedan 3), *-präst*.

-el, t. e. *dubbelbössa*, *-dörrar*, *-träff*, *enkelbredd*, *-lornjett*, *-rum*, *-tjusare* [2], *singelkort* [2], *ädelmod*, *-sten* m. m. [3]

-en, t. e. *egenkärlek*, *-namn*, *-nytta*, *-rättfärdighet*, *-sinne*, *galenpanna*, *gyllenduk*, *-lack*, *-läder*, *-tal*, *-tyg*, *-åder*, *hedenblomster* (Wenström-Jeurling), *ingenting*, *kristentro*, *näpenstjärt* (Molander), *söckendag*, *öppenhållandet* (äfven *öppet-* [4]).

-er, t. e. *ampernos* (se SAOB), *bittermandel*, *-vatten* m. m. (i stor mängd, se SAOB), *digerdöden*, *dysterbiff* (Strindberg), *läckerbit*, *-gom*, *magerman* [2], *muntergök*, *nykterdansare*, *vitterlekare*.

-ig, t. e. *afvigsidan*, *-stickning* m. m. (se SAOB), *dagligdags*, *-rum*, *-stuga* m. m., *fattiggård*, *-hjon*, *-hus*, *-lapp*, *-man*, *-vård* m. m., *frivilligsystemet*, *färdigställning*, *girigbuk*,

[1] Se Berg, a. st., s. 264 f.
[2] Ej i SAOL och SAOF.
[3] Se Berg, a. st., s. 268.
[4] Se Wellander, Språk och stil XV, 51; Tamm, a. st., s. 137 f.

helighållandet, hemlighus, lustigkurre, sakkunnnig(e)utlåtande, stadsfullmäktig(e)val, viktigpetter [1].

-iv, se ofvan s. 478 not 2.

-og, t. e. *biltogman, -mål, -straff.*

2. Förleden är utvidgad — ett i det hela mycket sällsynt fall — med:

-a (dvs. bestämda formens ändelse), t. e. *Djupadal, -fors, -näs* o. d., *hednafolk, -mission, -tiden, -världen.*

-an (dvs. fsv. ack. sg. m.-ändelsen) i *höganloft* (men jfr *högadel* osv. ofvan s. 474).

-e, t. e. *deputeradekammaren, rikeman* [2] (men pl. *rikmän* Fröding), *skyldeman, sötebrödsdagar* [3].

-er (dvs. fsv. nom. sg. m.-ändelsen) i *dummerjöns* och *ungersven.*

-s i *självsvåld* (men jfr *självhushåll, -ägare* m. m. d. ofvan s. 476).

-t (dvs. neutr.-ändelsen) i *godtfinnande.*

3. Förleden är förkortad — ett äfvenledes mycket sällsynt fall — genom utelämnande af:

-a, t. e. (ringa) *förstgången* [3], *lill-Anna, -finger, -tå, -ändan.*

-an i de hvardagliga *anndag, -gång*(sringning) för *annan-.*

-e, t. e. *lill-Olle, -ryss, öfverst(e)löjtnant.*

-en i *månggifte, -läseri, -millionär*, där man dock kan anse förleden vara — hvad den etymologiskt sedt faktiskt är — den sällsynta arkaiska och poetiska formen *mång* (jfr »*mångt* och mycket»).

-k i *engelsman* (men jfr *engelskfiende*) och *fransman,*

-n i *spickemat, -sill, -skinka* m. m. (fsv. *spikimater* o. d.).

---

[1] Ej i SAOL och SAOF.

[2] Om etymon se Tamm, a. st., s. 138 f., där ock några mera tillfälliga hithörande bildningar såsom *delegerademöte, dövstummemissionär, vanföreskolor* anföras.

[3] Se Tamm, a. st., s. 136.

4. Förleden är på annat sätt förändrad. De hithörande fallen äro:

-n är utbytt mot *-t* (dvs. adjektivets neutrala ändelse) i *detkön* 'neutrum' (vid sidan af *denkön* 'utrum') och *ettöre.*

-re har blifvit *-er* (jfr IV, 17) i *innerdörr, -sida, nederdel, -skolan, -stadiet, ytterdörr, -fönster, -gräns, -kant, -kläder, -plagg, -rock, -sida, -vägg* m. m.

-äll är utbytt mot *-al* i alla adjektiver på *-ell*[1], t. e. *adverbialsats*[2], *ceremoniallag*[1], *deponentialbildning*[2], *experimentalfysik*[2], *formalprincip, generalförsamling, -karta, -paus, -repetition, -strejk, horisontalplan*[2], *individualpsykologi, kriminalprocess, materialprincip, nationaldräkt*[2] m. m., *nominalvärde, officialprincip, partialton, participialkonstruktion, personalpronomen, -union, -ändelse, potentialfunktion, pronominalböjning*[2], *proportionalval, provinsialförsamling, -loge, -läkare, ritualmusik, sexualsystemet, specialkarta, -katalog, -studium, -verk* m. m., *territorialförsamling, universalmedel*[2].

-är har utbytts mot *-ar* i t. e. *elementarläroverk, -undervisning, kapillarkraft, konsularagent, -rätt, linearperspektiv, okularbesiktning* (äfven *okulär-*, se ofvan s. 478), *partikularteorien* (jfr ofvan s. 478 f.), *populärfilosofi* (äfven *populär-*, se ofvan s. 479), *sekularfest.*

§ 51. Adjektivs sammansättning med adjektiv.

I hithörande fall utgöres sednare leden oftast af ett (böjligt) particip (eller därmed formellt likartadt adjektiv) på *-(a)d, -en* eller *-t* samt ej sällan af ett adjektiv på *-ig*, men däremot jämförelsevis sällan af annat adjektiv. Förleden är ojämförligt oftast enstafvig och uppträder nästan alltid med den lexikaliska formen oförändrad. Exempel på sekundär

[1] Rent undantagsvis träffas en sådan form som *ceremoniellag* (hos Wingård, se SAOB).

[2] Äfven hänförligt till adjektiv på *-al*; se ofvan s. 477.

sammansättning tyckas så godt som saknas; åtminstone vet jag icke att anföra annat än *populärvetenskaplig-musikalisk* (aftonunderhållning), *österrikisk-ungersk*, och kanske något annat dylikt fall.

1. Förleden är oförändrad och utgöres af:

a) Enstafvigt ord, slutande på:

-b, t. e. *snabbtänkt.*

-d, t. e. *blidsinnad, blindfödd, bredrandig, bråddjup, -mogen, dödfull, -född, -tråkig* (S. Lagerlöf), *godtrogen, -villig, huldrik, mildsinnad, ondartad, rundskuren, rödblind, -brokig, -brun, -gul, -fnasig, -mosig, snedgången, trindlagd, vidsträckt, -vingad* (Fröding [1]), *-öppen.*

-rd (dvs. *-ȓ*), t. e. *hårdagad, -för.*

-g, t. e. *högboren, -buren, -dragen, -förnäm, -gunstig, -kyrklig, -stämd, -vetenskaplig, -viktig* m. m. (se V, 503), *låghalt, -kyrklig, -sinnad, segsliten, trögkörd, -läst, -såld.*

-ng (dvs. *-g̨*), t. e. *långdragen, -grund, -randig, -skranglig, -släpig, -trådig* m. m., *trångbodd, tunghörd, -körd, -lastad, -rodd, ungvarm* (Fröding), *vrångvis.*

-i, t. e. *friboren, -modig, -religiös* m. m.

-j, t. e. *arglistig.*

-k, t. e. *besksöt, blanksliten, blekfet, -gul, -röd, dansk-född, finsksinnad, franskvänlig, -tysk, kvicktänkt, lik(a)berättigad, -sinnad, mjukhårig, mörkblå, -rädd* [2], *-röd* m. m., *norsk-norsk, raklång, -vuxen, svensk-amerikansk, -norsk, -sinnad* (jfr s. 485).

-l, t. e. *alldaglig, -god, bålstark, -stor, fullfärdig, -god, -mogen, -mäktig, -rustad, -satt, -strödd, -söfd, gulblek, -brun, -grön, helfet, -nykter, -svart* m. m., *kallskuren, mjällhvit* (äfven hänförligt till substantiv), *smalrandig, stelfrusen, villrådig,*

[1] Om denna och andra dylika nybildningar hos Fröding se Feuk, Språk och stil XIII, 125 f. Om dylika hos Ol. Högberg se Cederschiöld, *Fresta duger*, s. 46.

[2] Etymologiskt sedt är förleden kanske substantivet *mörker*, som i fsv. oftare har formen *mørk* än *mørker.*

-m, t. e. *dumdristig, -dryg, skumsinnad* (Fröding), *ömkyld, -tålig.*

-n, t. e. *brunfläckig, -gul, -prickig, -röd, enfödd, -hvar, -skild, -väldig* m. m., *finbildad, -fin, -kornig, -känslig, -skuren* m. m., *ginstyckad* (sköld), *granntyckt, gröngul, jämnbred, -god, -mulen, -stor* m. m., *klenmodig, -trogen, lengul* (Fröding), *minsann*[1], *plankonkav, -konvex, renrakad, sanndrömd* (G. af Geijerstam), *-skyldig, -spådd, senkommen, -mogen, tunnklädd, -sådd* och med inre böjning *densamme* (*detsamma, desamma*).

-rn (dvs. *-ŋ*), t. e. *fornnordisk, -svensk, -tysk, -åldrig* m. m.

-p, t. e. *djupblå, -tänkt, skarpkantig, -laddad, -tandad.*

-r, t. e. *barskodd, -sliten, dyrköpt, -lejd, flerdubbel, klarblå, kärkommen, -vänlig, -älsk(e)lig, merbemält, -berörd, skärfärgad, snarfyndig, -lik, -sticken, -stucken, -trött, -tänkt, storbelåten, -modig, -mäktig, -sinnad, -slagen, -ståtlig, -svensk* m. m., *surmulen* (jfr III, 261), *-söt, svårbegriplig, -fattlig, -förklarlig, -löst, -tydd, torrolig, -saltad, -skodd, tvärbrant, -djup, -mätt, -säker, yrvaken* och med åtminstone alternativ inre böjning *hvarannan* (*hvartannat*) och *hvarsin* (*hvartsitt* jämte väl vanligare *hvarsitt*[2]; jfr *hvars ett* IV, 28).

-s, t. e. *gleshårig, hvasslipad, ljusblå, -gul, -lagd, -lockig, -röd* m. m., *löskornig, -saltad, -tryckt* (gevär).

-t, t. e. *blottlagd, fetlagd, hvitblå, -klädd, högstbemält, -berörd, -densamme, -egenhändig, -salig, -ärad, lättfattlig, -ledd, -läst, -skött, -äten, mättblifven* (Fröding), *nästliden, plattryckt, rätklufven, -vinklig, rättfången, -trogen, -vis*[3], *saltgrön, sistliden, -nämnd, släthårig, -rakad, stoltskön* (Fröding), *sötsur, tröttkörd, våtvarm.*

---

[1] Etymologiskt sedt utgående från fsv. substantivet *san* 'sanning' (jfr *försann*).

[2] T. e. »barnen fingo i går *hvar(t)sitt* äpple, men i dag *hvar(t)sina* två». Däremot är nog ännu *hvartannat* vanligare än *hvarannat.*

[3] Dessa tre ord ofvan s. 462 uppförda såsom sammansatta med substantivet *rätt*, men snarast hithörande.

-rt (dvs. *-t*), t. e. *förstfödd* (jfr I, 432), *kortfattad, -klippt, -tänkt, -växt, svartblå, -klädd, -prickig, -sjuk.*

-v, t. e. *döfstum, grofkornig, -trådig, halfblind, -död, -fet, -galen, -historisk* (O. Almgren), *-klädd, -kväden, självbelåten, -dömd, -fallen, -god, -klar* m. m., *sträfhårig* och med åtminstone alternativ inre böjning *halfannan* (*halftannat*, väl än så länge vanligare än *halfannat*[1]).

-y, t. e. *nyblifven, -fiken, -född, -svensk* m. m.

-å, t. e. *blåfrusen, -gul, -svart* m. m., *fåkunnig, -mält, gråblå, -hvit, -kall, -klädd, -skymlig, -skäggig, -spräcklig* m. m., *råbarkad, -kall, smånätt, -snål, -treflig.*

-ö, t. e. *slösinnad, -skodd.*

b) Flerstafvigt ord med helstark ultima, ett i det hela mycket sällsynt fall, t. e. *centrallyrisk, socialpolitisk, konkav-konvex, disparat-koordinerad, moderat-konservativ, antikartad, ultramarinblå, disjunkt-koordinerad, konvex-konkav, violettblind, -färgad, populärvetenskaplig.*

c) Flerstafvigt ord med trycksvag ultima, ett äfvenledes rätt sällsynt fall, som knappast torde ha att uppvisa exempel på andra ordslut än följande:

-al, t. e. *gammaldansk, -svensk* o. d.

-am, t. e. *ensamställd.*

-e, t. e. *mindrevärdig* (jämte *minder-*, se 4 här nedan).

-el, t. e. *dubbelrenad, -viken, ädelsinnad.*

-en, t. e. *egenartad, -kär, -myndig, -mäktig, -nyttig, -rättfärdig, -villig.*

-er, t. e. *bisterkall* (Strindberg), *bitterljuf* (Levertin m. fl.), *magerlagd.*

-ersk, t. e. *romersk-katolsk.*

-ig, t. e. *afvigvänd, kitsliglistig* (Fröding), *ledigblifven, populärvetenskaplig-musikalisk, smidigsmord* (Fröding).

---

[1] Däremot torde *halftredje, -fjärde, -femte* osv. redan vara vanligare än *halfttredje* osv.

-isk, t. e. *evangelisk(t)-lutersk, grekisk-katolsk, humoristisk-satirisk, kolerisk(t)-sangvinisk, matematisk-naturvetenskaplig, österrikisk-ungersk.*

-än, t. e. *allmänbildad, -giltig, -mänsklig* (jfr 2 här nedan), *-nyttig.*

2. Förleden är utvidgad — ett sällsynt fall — medelst:

-a i *hednakristen, -kristlig.*

-o i *sannolik.*

-s i *allsmäktig* (jfr *allsvåldig* s. 525).

-t (dvs. den neutrala ändelsen) i t. e. *allmän(t)mänsklig, alltjämt, -mer(a), evangelisk(t)-lutersk, högtberömd, -betrodd, -förtjänt, -lofvad, -uppsatt, -ärad* m. m., *kolerisk(t)-sangvinisk, latinskt-klassisk, religiöst-svärmisk, svensk(t)sinnad, vidtberest, -berömd, -frejdad* och Frödings[1] *blygtförnäm, dammigthvit, frittglad, heltförent, mildtomhuldad, skumtgrå, slapptförnäm, svagtgyllne, varmtröd, vidthvälfd.*

3. Förleden är minskad, ett ännu sällsyntare fall, som kan exemplifieras med *lillgammal* (: *lill-e, -a*) och *mångdubbel, -kunnig* m. m. (: *mång-en*; jfr dock ofvan s. 480).

4. Förleden på annat sätt ändrad visa *ettstruken* (: *en*) och *mindervärdig* (jämte *mindrevärdig*, se 1, c här ofvan, och jfr IV, 17).

§ 52. Adjektivs sammansättning med verb.

I hithörande fall utgöres sednare leden oftast af ett (oböjligt[2]) particip på *-(a)nde, -ende*; uppvisar den fullständig verbalböjning, utgöres den särskildt ofta af *-göra.* Förleden är ojämförligt oftast enstafvig, men dock ej så sällan flerstafvig på *-ig.*

1. Förleden är oförändrad och utgöres af:

[1] Se Feuk, a. st.

[2] De böjliga participerna (på *-d, -en, -t*), som äfven kunna höra hit, har jag på grund af deras adjektivböjning upptagit redan i § 51.

a) Enstafvigt ord, slutande på:

-b, t. e. *snabbgående, -seglande.*

-d, t. e. *bråddö, -mogna* (äfven afledning på *-a* till adj.), *-störta, godkänna, -taga, grundgående, ondgöra* sig, *rundsvarfva* [1], *rödfärga* [1, 2] *-glödga* [1], *-måla* [1], *snedvrida, stridregna.*

-rd (dvs. *-d*), t. e. *hårdkoka.*

-g, t. e. *högakta, -trafvande, segpina, trögflytande.*

-ng (dvs. *-g*), t. e. *långskjutande, -sluttande.*

-i, t. e. *frigifva* [1], *-kalla, -känna, -stående* m. m.

-k, t. e. *blankpolera* [1], *-skura* [1], *-slipa* [1], *friskrapportera, likbetydande, -ljudande, -tänkande* (men *likalydande*), *sjukrapportera.*

-l, t. e. *allvetande, -ätande, falbjuda, fullfölja, -göra, -klottra* [1], *-lasta* [1], *-proppa* [1], *-skrifva* [1], *-stoppa* [1], *-teckna, -ända, kalhugga* [1].

-m, t. e. *lamslå* [1], *ömkyla.*

-n, t. e. *brunbetsa* [1], *-steka* [1], *enhärskande, -rådande* (men *enastående*), *-skifta, finhacka, -mata, -polera, -sikta, -slipa, genskjuta, grönfodra* [2], *-måla* [1], *jäm(n)föra, -löpande, -ställa, planslipa* [1], *rengöra* [1], *-odla, -skrifva* [1], *-trycka* [1, 2] *-två* [1] m. m., *senkommande, skönmåla.*

-p, t. e. *djupgående, -hacka, -plöja, skarpladda, -sko, -slipa.*

-r, t. e. *barskrapa, flerdubbla* (äfven afl. på *-a* till adj.), *klargöra* [1], *-lägga, -seende, mörbulta* [1], *storgråta, -skratta, -skrika* m. m., *torrdestillera, -fodra* [2], *-koka, -lägga, tvärstanna, -tystna.*

-s, t. e. *lösbryta* [1], *-gifva* [1], *-göra* [1], *-koka, -slita* [1] m. m.

-t, t. e. *blottställa, fastslå* [1], *-ställa, -taga* [1] m. m., *glattpolera* [1], *-slipa* [1], *hvitglödga, -limma, -rappa* m. m., *högstbjudande, mattslipa, mestbjudande, nästföljande, -instundande, -kommande, rättleda* [1], *-tänkande, -troende, sistkommande, släthugga, -kamma, -raka* m. m.

---

[1] Kan äfven ha sammansättningslederna i omvänd ordning och sålunda höra till § 55.

[2] Äfven afledning på *-a* till substantiv.

-rt, (dvs. *-t*), t. e. *kortklippa* [1], *svartmåla* [1].

-v, t. e. *grofhugga*, *-hyfla*, *-mala* m. m., *halfsofva*, *-springa*, *-sula* m. m., *självljudande*, *-lysande*, *-ägande* m. m., *styfhala*.

-y, t. e. *nydana*, *-stafva*.

-å, t. e. *blådraga*, *-kypra*, *-neka* m. m., *smålugga*, *-gnabbas*, *-gnata*, *-prata* m. m.

b) Flerstafvigt ord med helstark ultima, ett mycket sällsynt fall, t. e. *generalrepetera*, *kompetentförklara*.

c) Flerstafvigt ord med trycksvag ultima. Hithörande exempel ha, frånsedt något enstaka fall som *ensamrådande*, *-styrande* och *säkerställa*, samtliga förled på *-ig*, t. e. *färdigbygga* [1], *-göra* [1], *-sy* [1], *helighålla* [1], *ledigförklara* [1], *stadigvarande*, *ytterliggående* och de många på *-göra* såsom *anhängig-*, *helig-*, *lycklig-* [1], *misstänklig-*, *möjlig-* [1], *nödvändig-* [1], *oskadlig-* [1], *tydliggöra*[1] o. d.

2. Förleden är utvidgad, sällan med *-a* såsom i *enastående* (jfr s. 486), däremot ofta med *-t* (dvs. den neutrala ändelsen), t. e. *alltomfattande*, *djuptliggande*, *evigtvarande*, *godtgöra*, *-skrifva*, *högtflygande*, *-stående*, *långtgående*, *tättslutande*, *vidtfarande*, *-gående*, *-omfattande*, *-utseende*.

3. Förleden är förkortad, ett ytterst sällsynt fall, t. e. *kungöra* (: *kunnig*), *mångdubbla*, *-frestande* (jfr dock § 51, 3).

4. Förleden på annat sätt ändrad har jag ej att anföra annat exempel på än *intetsägande* (: *ingen*).

§ 53. Adjektivs sammansättning med oböjligt ord [2].

De hithörande fallen utgöras till allra största delen af de i poetisk stil rätt vanliga och någon gång äfven i hvardaglig samtalsstil uppträdande participierna (med inre böjning) af

[1] Kan äfven ha sammansättningslederna i omvänd ordning och sålunda höra till § 55.

[2] Om de sällsynta fallen af adjektivs sammansättning med ordfogning (t. e. *alldenstund*) se ofvan s. 388.

typen *fostrad opp* (*upp*) Franzén, Nicander, Wirsén, tillkommen i analogi med *fostra*(*r*,-*de*,-*t*) *upp* i stället för det normala enligt § 58, 1, c, *a* bildade *uppfostrad*. Andra exempel af denna art äro [1]: *besvuret fram* Snoilsky, *bommadt till* Scholander, *bruten ut* Wirsén, *brutet opp* Tegnér, *dragen fram* Choræus, *huggen igenom* Hallström, *hungrad ihjäl*, *hålkad ut* Snoilsky, *kallad hädan*, *lyst upp* Hallström, *planterad om* Wirsén, *rustad ut* Stagnelius, Wirsén, *ryckt opp* Östergren, *sirad ut* Hallström, *skrifna ned* Fredin, *slocknadt ut* Tegnér, Snoilsky, *sluppen ut* Fallström, *sprucken ut* Valerius, *stakade ut* Gyllander, *sugen upp* Hallström, *timrad upp* Levertin, *trädd ut* Atterbom. Någon gång har i analogi med sådana fall som de nu nämnda bildats dylika participier äfven till inseparabla sammansatta verber, t. e. *famnadt om* Leopold, *korad ut* Silverstolpe, Wirsén till resp. *omfamna* [2], *utkora* [3].

Andra fall äro sällsynta, t. e. *bredvid*, *halftredje*, -*fjärde*, -*femte* osv., *rentaf*, -*ut*, *rättfram*, -*nu* och med inre böjning *hvarenda* (*hvartenda*). Förleden är utvidgad med -*s* (ursprungligen genitivändelse) i *sinsemellan* och med -*t* (den neutrala ändelsen) i *alltefter*(*som*), -*emellanåt*, -*för*, -*ifrån*, -*igenom*, -*intill*, -*nog*, -*sedan*, -*så*, -*väl*, *brådtom*, *gentemot*, -*öfver*, *långtifrån*.

---

[1] Se Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 134 ff.

[2] Jag har dock äfven hört (det i våra ordlistor ej upptagna) *famna om*.

[3] Jfr det ännu djärfvare *litad an* hos Wirsén, för att nu icke tala om Wadmans dock väl blott som skämt menade *spirerad in*.

SJÄTTE KAPITLET.

Sammansättning med verb som förled.

§ 54. Verbs sammansättning med substantiv.

Af de många hithörande fall som lika väl låta hänföra sig till substantiv som till verb, har en stor del redan upptagits på s. 397—450 och omnämnas därför i allmänhet icke här ånyo. Sekundär sammansättning kommer här sällan i fråga, t. e. *upphållsväder, återvändsgränd, målsäganderätt* (m. m., se nedan s. 493) och något vulgära bildningar sådana som *gåbortkappa, -klänning, -rock, gåpåmaner, -natur, -stil, -taktik, gåutväder, taframfröken* [1].

1. Förleden utgöres af rena verbalstammen oförändrad (165 stammar med 412 exempel här antecknade). Den tyckes alltid vara enstafvig och kan sluta på:

-d, t. e. *bindgarn, -mössa, -nål, -sula* m. m. (jfr *bindehär* nedan s. 492), *bjudcigarrer, glidflykt, -yta, gniddyna, -lapp* m. m., *gödboskap, -kalf, -svin* m. m., *kvidbonde, -fågel, ledband, -motiv, -stång, -sven* m. m., *lydland, -rike* m. m., *redgarn, ridhus, -häst, -knekt* m. m., *skridfä, -jökel, -sko, tändnål, -sats, -sticka* m. m., *vridbom, -maskin, -stol* m. m., *vändkrets, -punkt, -skifva* m. m.

-g, t. e. *byggmästare, -vurm, brygghus, -kar, -mästare* m. m., *dragbasun, -kista, -kärra, -rem* m. m., *flygblad, -fisk,*

[1] Se TAMM, a. st., s. 156, och HJELMQVIST, *Imperativiska substantivbildningar*, s. 14 f. och 29.

-fä, -maskin, -sand m. m. i stor mängd [1], *huggjärn, -orm, -sexa, -tand* m. m. [2], *ligghöna, -plats, -soffa, -sår* m. m., *läggmila, -nät, -spel, smyghandel, -hål, -vrå* m. m., *stigbygel, -rör, sugbroms, -hål, -mun, -rör* m. m., *taglott, vigvatten.*

-ng (dvs. *ŋ, -g*), t. e. *hängask, -björk, -bro, -fly, -lås* m. m., *klängapa, -böna, -växt* m. m., *ringklocka, -ledning, slänggunga, -kappa, -kyss, -polska* m. m., *springbräde, -pojke* m. m., *sprängbomb, -sats, -skott, -ört* m. m., *stängbom, -dags, -muskel, svängbro, -hjul, -rum* m. m.

-i, t. e. *dibarn, -broder, -lamm* m. m.

-j, t. e. *böjmuskel, -tång, sköljkanna, -kopp, -vatten* m. m., *smörjolja, snärjgräs, täljknif, -sten, -yxa.*

-k, t. e. *blänkfyr, bräckjärn, -korf, -stång* m. m., *bykaska, -kar, -panna* m. m. [2], *drickoffer, -sjuka, dykand, kräkmedel, -pulver, -rot* m. m., *krökmuskel, läkkött* (jfr *läke-* här nedan s. 492), *märkbläck, -duk, -järn* m. m., *räckhammare, -håll, -verk, rökkupé, -stuga, -tobak* m. m. [2], *skrikhals* [2], *smekmånad, -namn* m. m. [2], *stekflott, -os, -ugn* m. m., *stickbäcken, -lina, -såg* m. m., *stinkdjur, -spiritus, -sår* m. m., *strykjärn, -lod, -sticka, sträckbänk, -fågel, -sena* m. m., *stänkborste, -kvast, -röst, stärkkläder, -linne, -skjorta, sänkbly, -håf, -lod* m. m., *tryckark, -fel, -svärta* m. m., *täckblad, -dike, -mantel, -släde* m. m., *åkdon, -tur.*

-l, t. e. *fallbila, -lucka, -skärm* m. m. [2], *fällbom, -knif, -stol* m. m., *hållhake, -karl, -punkt* m. m., *hällregn, spillsäd, -vatten, ställcirkel, -hjul, -pinne* m. m., *vällhammare, -hetta, -ugn* m. m.

-m, t. e. *dämhammare, gömställe, klämskruf, skrymgods, skrämskott, skymglas, stämbord, -järn, -nyckel* m. m.

-n, t. e. *brännblåsa, -märke, -offer, -punkt, -torf, -vin*

---

[1] Se särskildt P. Holms artikel *Flygord* i Nordisk tidskrift 1914, s. 419 ff.

[2] Äfven, om ock mindre gärna, hänförligt till substantiv.

m. m., *krönfil, rännknut, -käring, -snara, skrinnbana, spinnhus, -maskin, -rock* m. m., *spännhake, -kraft, -vidd* m. m.

-o, t. e. *groblad* (om etymon se IV, 65), *skospilta.*

-p, t. e. *gripbräde, -hummer, -organ* m. m., *hjälpgumma, -källa, -medel, -verb* m. m.[1], *klippmaskin, -spik, -verk* m. m., *kniphammare, -tång, knäppkänger, krympmån, -mått, -krypdjur, -hål, -skytt* m. m., *köpkort, -lust, -man* m. m.[1], *löpeld, -graf, -knut, -sedel* m. m., *nyptång, pipsill, stjälpugn, strypsjuka, -snöre, -system* m. m., *stöpform, -kar, -ljus, -slef, supgille, -kalas, -visa* m. m., *svepduk, -lakan, -skäl* m. m., *värphöna.*

-r, t. e. *bärrem, -stol, -stång* m. m., *fardag, -led, -sot, -vatten* m. m., *hyrkusk, -lakej, -vagn*[1], *hörhåll, -lur, -sal, -sägen* m. m., *körbana, -redskap, -sven, -väg* m. m., *skärbräde, -bönor, -järn* m. m., *snörlif, -sko, -stöfvel* m. m., *sparbank, -bössa, -kassa* m. m., *styrlina, -man, -åra* m. m., *tärpenning, -sot, yrsnö, -väder.*

-s, t. e. *blåsbälg, -rör, -väder* m. m., *fryspunkt, fräspanna, -pulver, hväsljud, jäsfoder, -kar, -mjölk, -palt* m. m., *klösharf, kyss-sår*[1], *lysgas, -mask, -olja* m. m., *läs*[2]*ordning, -plan, -rum, -år, -öfning* (jfr *läse-* nedan s. 492), *nysmedel, -pulver, -rot, pösmunk, öskar, -kärl, -regn, -rum.*

-t, t. e. *bitvarg, brytkam* (teknisk term), *frätsten, -sår, fästman, -mö* m. m. (jfr *fäste-* nedan s. 492), *gjutgods, -järn, -stål* m. m., *knytkafle, -nål, -näfve, lyftarm, -kran, -pump* m. m., *mätband, -kedja, -stång* m. m., *rötmånad, -sår, -ägg* m. m., *sittbad, -plats, -lek* m. m., *skjutbana, -fält, -skola, -vapen* m. m., *skvättbord, slitvarg, smältdegel, -härd, -punkt* m. m., *snytnäsduk, sprättbåge, -knif, stötjärn, -kraft* m. m.[1] (jfr *stötesten* nedan s. 492), *svältkur, -rem, -system, -tull*[1], *sättmaskin, -potatis, -torf, ätchoklad, -dags, -sjuka.*

-v, t. e. *drifbänk, -garn, -hjul, -is, -ved* m. m., *gifakt, gräfsvin, häfstång, klifstätta, kväfgas, rifhäll, -järn, -skål* m. m.,

[1] Äfven, om ock mindre gärna, hänförligt till substantiv.

[2] I Finland *läse-*.

skafjärn, -spån, -ull m. m., *skrifbok, -fel, -papper, -stil* m. m., *sofkupé, -plats, -vagn* m. m., *väfskola* [1].

-y, t. e. *spyfluga, -gatt, symaskin, -nål, -skrin* m. m.

-å, t. e. *flåbuse, klåfinger, -mask, -system, spåkvinna, -käring, -man* m. m., *ståplats, såkaka, -låda* och med inre böjning *slå fel* (jämte *felslå*, se s. 470).

-ö, t. e. *strögods, -moln, -socker* m. m.

2. Förleden utgöres af verbalstammen utvidgad med:

-an i *supanmat* af äldre *supande-* B. Olavi 1578 (se Dahlgrens Glossarium) och ännu Rydqvist [2] (jfr no. dial. *supandesoppa* 'bänkvälling') [3].

-ande (dvs. ändelsen i part. pres.) i *fallandesot* och (*måls*)*äganderätt*; jfr *-an* här ofvan och *-nde* här nedan.

-as (dvs. den passiva infinitivändelsen) i *giftastankar.*

-da i *ärfdabalken* (fsv. *ærfþar-*, genitiv af *ærfþ* 'arfsrätt').

-e [4], t. e. *bindenyckel, -ord, -streck, -tecken* m. m., *dryckekar* (se vidare III, 396), *fästehjon, -kvinna, -penning* m. m. (jfr *fäst-* ofvan s. 491), *knäckebröd, lefvebröd, -rop* (däri förleden ursprungligen är optativformen), *läkeblad, -medel* m. m. (jfr *läkkött* ofvan s. 490), *läsebok, -sluga, -termin* m. m. (jfr *läs-* ofvan s. 491 med not 2), *lösenyckel, -penning, -skilling, -summa, skiljebref* (äfven *skiljo-*, se s. 493), *-dom, -mur* m. m., *styrkedryck* [1], *stödjemur, -pelare, -punkt, -staf, stötesten* [1] (jfr *stöt-* ofvan s. 491), *sändebref, -bud, -man, tänkebok, -språk, -sätt* samt distanskompositum (se ofvan s. 26) *vare sig — eller.*

-nde i *yttrandefrihet, -rätt*; jfr *-ande* strax här ofvan.

---

[1] Äfven, om ock mindre gärna, hänförligt till substantiv.

[2] Se *Sv. språkets lagar* I, 414.

[3] Fsv. och ä. nsv. *supan*, som Söderwall och Dahlgren uppföra som »f.», kan lika väl vara »n.» och motsvara no. dial. *supand*; jfr fsv. *þūsæn* för *þūsænd* o. d.

[4] Om hvars upprinnelse se Tamm, a. st., s. 150 f.

-ngs i *tillvägagångssätt* (: *gå*, men påverkadt af substantivet *gång*).

-o i *giftoman*, *-rätt* (förleden ursprungligen fsv. genitiv af *gifta* 'giftermål') och *skiljobref* (jämte *skilje-*, se strax här ofvan [1]). Om *födoråd*, *-ämne*, *lärobok*, *-verk* m. m. och *skälfvosot* se ofvan s. 450; jfr ock det till afledt ord öfvergångna *göromål* (ofvan s. 196).

-s, t. e. *dricksglas* m. m. (se ofvan s. 396 och III, 396), *försättsblad* (från ty. *vorsetzblatt*), *införstull* [2], *inkörsport* [2], *skällsord*, *upphållsväder* (till *hålla upp*; äfven *uppehållsväder* till substantivet *uppehåll*), *utförsgåfvor*, *-tull* [2], *återvändsgränd*; jfr det till afledt ord öfvergångna *dröjsmål* (ofvan s. 196).

3. Förleden är verbalstammen minskad med *-a*. Detta är -- frånsedt de nedan under 4 anförda fallen — det normala vid alla som förled i sammansättning ingående verbalstammar på *-a* [3]. Dessa äro i regeln tvåstafviga (således som förled enstafviga) och utan upptakt. De enda härifrån afvikande fall, som jag påträffat, äro *predikstol* (: *predika*) och de talrika sammansättningarna med verber på *-era*, t. e. *spatserkäpp* o. d. (se nedan s. 494 f.).

De 172 verbalstammar, som jag funnit ingå som förleder i ifrågavarande slag af sammansättningar, låter jag här nedan representeras blott af hvart sitt exempel. De ha att uppvisa följande stamslut:

-ba i *grabbnäfve* (jfr not 3), *klibbal*.

-da, t. e. *blandsäd*, *bländverk*, *gräddugn*, *laddflaska*, *skedvatten*, *snidverk*, *vindbrygga*.

-ga, t. e. *däggdjur*, *kuggfråga*, *lögställe*, *plägsed*, *skygg-*

[1] Se vidare Tamm, a. st., s. 153.

[2] Etymologiskt sedt hörande till substantiv på *-sel*, se Noreen, *Altschwed. grammatik* § 315, 1.

[3] De enda undantagen med bevaradt *-a* utgöras af *grabbatag* (jämte *grabbtag*) och *nappatag*, därest dessa ord höra till verberna *grabba* och *nappa*, hvilket emellertid är tvifvelaktigt (se Tamm, a. st., s. 154). Detsamma gäller *hurrabas*, *-rop*.

lapp (troligen folketymologisk ombildning af da. *skyklap*, ty. *scheuklappe*), *tuggtobak*, *vaggvisa* [1], *våghals*.

-nga (dvs. *-ŋa*, *-ga*), t. e. *gungbräde*, *klingdikt*, *ljungeld*, *svingbräde*, *tvingrök*.

-ja, t. e. *drejskifva*, *prejhåll*.

-ka, t. e. *baktråg* [1], *blanksmörja*, *blinkfyr* [1], *diskbalja* [1], *flickverk*, *hackbräde* [1], *härsklystnad*, *kinkblåsa* [1], *klickpinne*, *klinkhammare*, *kokbok* [1], *lockfågel* [1], *läskpapper*, *packhus* [1], *pekfinger*, *predikstol*, *rakborste*, *sinkfog*, *skakmaskin*, *skrockhöna*, *slokhatt*, *slukfisk*, *smakbit*, *snarkventil*, *sprakfåle*, *späcknål* [1], *stickbåge*, *tråkmåns* [1], *tröskverk*, *vaknatt* [1], *valkkvarn*, *vickpinne*, *virknål*, *vrickåra*, *öknamn* (svag association med *öka*).

-la, t. e. *bölapa*, *hvilsoffa* [1], *iltåg*, *kräldjur*, *skållvatten*, *spolvatten*, *vallhjon* [1].

-ma, t. e. *brumbas*, *hämsko*, *härmfågel*, *simblåsa*, *skumost*.

-na, t. e. *dåndimp*, *grinvarg* [1], *pinrök*, *tråsjuka*, *tvinsot*, *tvinntråd*.

-rna (dvs. *-ŋa*) i *kärnmjölk* [1].

-oa i *rodocka*.

-pa, t. e. *doppbröd* [1], *dämpgårding* (sjöterm), *gaphals*, *gröpkvarn* [1], *knåpgöra* [1], *lipsill*, *skvalpbord* [1], *slipsten*, *släplina* [1], *sopkvast* [1] (jfr *sope-* nedan under 4), *stoppnål*, *stupränna* [1], *vippsljärt*, *ympkoppor*.

-ra, t. e. *darrål*, *irrbloss*, *knorrhane* [1], *purrhöna*, *skurtrasa*; vidare till verber på *-era* en mängd fall, i hvilka förleden nästan undantagslöst intar status finis (dvs. anger ändamålet, se V, 229 f.), t. e. *balanserstång*, *bogserbåt*, *brodersax*, *destillerkolf*, *dissekerknif*, *filtrerpapper*, *fixerlinktur*, *frisertång*, *frotterlapp*, *graderverk*, *gravernål*, *isolerpall*, *justersåg*, *kalkerpapper*, *kopiermaskin*, *laverpensel*, *laxermedel*, *linjerstift*, *okulerknif*, *parerplåt*, *passersedel*, *planterpinne*, *polerpulver*, *probersten*, *punktermaner*, *raderknif*, *repeterur*, *reviderark* (van-

[1] Äfven, om ock mindre gärna, hänförligt till substantiv.

ligen elliptiskt *revider*), *satinermaskin, schattersöm, skalperknif, spatserkäpp, studerkammare.*

-sa, t. e. *betsmedel, etsnål, gissgåta, hetsjakt* [1], *häxmästare, kisöga, krossgryn* [1].

-ta, t. e. *flottkarl* [1], *flyttfågel, flätverk, fäktmästare, glätthyfvel, hittord* (jfr *hitte-* nedan under 4), *häftplåster, klämtslag, lutfisk* [1], *metref, mältkar, nitnagel* [1], *nystfot, petgöra, pratkvarn* [1], *prutmån* [1], *retsticka, riktlinje, ritbok, rustkammare, ryktborste, siktlinje, snyltgäst, spritärter, späntknif, störtflod, syftpunkt* (jfr *syfte-* nedan under 4), *tittskåp* [1], *väntpengar* (jfr *vänte-* nedan under 4), *ystkar.*

-va, t. e. *garfsyra, karfstock, staffel, sträfpelare, ströftåg, svarfstol* [1].

4. Förleden är ändrad genom utbyte af:

-a mot *-e* (dvs. *-ə*), t. e. — utom de många alternativt till substantiv hänförliga fall som redan ofvan nämnts, såsom *botemedel, rättesnöre, talesätt* m. m. s. 425 ff., *fastedag* s. 441, *frågesats* s. 438, *syftemål* s. 416, *vädjebana* (jfr III, 398), *önskebarn* s. 452, *sopetunna* s. 457 (jfr III, 398) — *hittebarn, -gods, -lön* m. m. (jfr III, 396), *klöfjehäst, räknefel, slickepott* (jfr III, 331 och 470), *smädeord, -skrift, trösteord* [1], *väntetid* [1] (jfr *vänt-* ofvan under 3).

-a mot *-o* i *pröfvosten* samt de alternativt till substantiv hänförliga redan ofvan nämnda *frågodag, hvilodag, pinorum, plågoande, smittofrö, syssloman, tredskodom, trätofrö* o. d. s. 450 och *klagodag, predikotext, tuktoris, vädjobana* o. d. s. 452; jfr de till afledda ord öfvergångna *klagomål, käromål, svaromål* s. 196.

-a mot *-s* i *afrättsplats*; jfr det afledda *skonsmål* s. 196.

-j mot *-s* i *skilsmässa*; jfr det afledda *spörsmål* s. 196.

-la mot *-el* (dvs. *-əl*), t. e. *hvisselpipa, knyppeldyna, puddelugn, sammelverk, sprattelgubbe, tråckeltråd*; jfr IV, 15 f.

---

[1] Äfven, om ock mindre gärna, hänförligt till substantiv.

-ra mot *-er* (dvs. *-ər*), t. e. *dallerljud, klätterfågel, kullersten, schackerjude, skallerorm* [1], *skyllerkur, slingerbult, änterbila*; jfr IV, 17.

§ 55. Verbs sammansättning med adjektiv.

Jämte vanliga inseparabla sammansättningar träffas här minst lika många separabla (jfr ofvan s. 25 och 380 f.) med inre böjning.

A. Inseparabla sammansättningar (71 exempel antecknade, hvaraf 52 med enstafvig förled). På sekundär sammansättning vet jag ej flere exempel att anföra än *avsevärd, efterföljansvärd, efterlikhansvärd, eftersträfvansvärd, eftertraktansvärd, medömkansvärd, påaktansvärd, tillbedjansvärd, understödjansvärd, åhöransvärd* (jfr ofvan s. 204 f.) och det strindbergska *gåbortklädd.*

1. Förleden utgöres af rena verbalstammen oförändrad, t. e. *bindgalen, brännhet, fryskall, gifmild, gåbortklädd* (Strindberg), *hållfast, hängfärdig, -sjuk, klä(dh)vitt* (ugglans rop), *knipslug, kyssläck* [1], *kännspak, körvan, liggsjuk, lärgirig, läsvärd, märkvärd* (V. Rydberg), *nämnvärd, resfärdig* [1], *(av)sevärd, sjunkfärdig, skrifkunnig, smällfet, -kall, sprittgalen* m. m. d. (se V, 505), *sprängmätt, -kall, -lärd, tafatt, tyckmycken* [1], *tänkvärd, vetgirig* (stundom *vettgirig* [1, 2]). Till tvåstafvig verbalstam på *-a* höra ortnamnet *Bidalite* och lysbojs-namnet *Väntalitet.*

2. Verbalstammen är utvidgad med:

-as (dvs. den passiva infinitivändelsen) i *giftasgalen, -lysten, -sjuk, -vuxen.*

-es i det väl från danskan lånade *sköteslös.*

-ns i *beaktans-, behjärtans-, efterföljans-, erkännans-,*

---

[1] Äfven hänförligt till substantiv.

[2] Se t. e. Bulwer, *Eugene Aram*, öfvers. Sthlm 1834, s. 189.

förvånans-, rysansvärd m. fl. dylika på gränsen till afledda ord stående fall (se vidare ofvan s. 204 f.).

3. Verbalstammen minskad med *-a* uppträder i *bländhvit, flyttfärdig, härsklysten, kippskodd, lofvärd, pratsjuk*[1], *prisvärd, proppfull, -mätt, retfull, skiftrik*[1], *skållhet, smockfull, stupfull, trånmatt, -sjuk, träffsäker*[1], *älskvärd, önskvärd.*

4. Verbalstammen är ändrad genom utbyte af:

-a mot *-e* (dvs. *-ə*) i *skådelysten* och *smädelysten.*

-a mot *-es* i *orkeslös*[2].

-a mot *-s* i *skonslös*[3].

B. Separabla sammansättningar (71 exempel antecknade), alla med hufvudaccenten på efterleden, förekomma endast med vissa bestämda efterleder (13 sådana antecknade, af hvilka 7 äro färgadjektiver) och kunna samtliga ha — särskildt i de högre stilarterna — sammansättningslederna i motsatt ordning, alltså alternativt höra till § 52 här ofvan, t. e. *måla blå; betsa, måla, steka brun; binda, frysa, gro, göra, haka, hålla, hänga, kedja, klistra, klämma* m. m. (tillsammans minst 30 fall) *fast; gifva, göra, köpa, taga fri; klottra, lasta, proppa, skrifva, stoppa full; bygga, göra, sy färdig; måla grön; betsa, måla gul; måla hvit; binda, bryta, gifva, göra, rycka, slita, släppa lös; betsa, borsta, göra, skrapa, skrifva, skura, sopa, spola, två, tvätta ren; färga, glödga, måla röd; måla svart.* Af dessa sammansättningar ha de, som ha *fri* eller något af färgadjektiverna till efterled, böjning icke blott af förleden, utan äfven af efterleden, som för öfrigt nästan undantagslöst placeras skild från förleden (jfr distanskomposita ofvan s. 26), t. e. *gör* händerna *fria, målar* husen *röda* o. d. Dubbel böjning ha äfven sammansättningar med *full, färdig* och *ren,* som emellertid vida oftare kunna placeras omedelbart efter förleden, t. e. *skrif fullt*

[1] Äfven hänförligt till substantiv.

[2] Se Tamm, a. st., s. 155.

[3] Se Tamm, a. st., s. 156.

arket (: *skrif* arket *fullt*), *bygg färdigt* huset (: *bygg* huset *färdigt*), *skrapar rent* golfvet (: *skrapar* golfvet *rent*). Däremot saknar efterleden böjning alternativt vid *lös*, t. e. *släpp lös* hundarna (: *släpp* hundarna *lösa*), och alltid vid *fast*, t. e. *bind fast* snörena (: *bind* snörena *fast*; icke: *fasta*).

§ 56. Öfriga sammansättningar med verb som förled.

A. På verbs sammansättning med verb kan jag endast anföra ett knappt dussin exempel såsom *brännmärka*, *flåhacka* (etymologiskt hörande till sv. dial. *flå* 'grund, flat') *hällregna*, *kanhända*, *-ske*, *-tänka*, *måfå* (jfr da. *maa og faa*), *-hända*, *nigstående* (gymnastikterm), *törhända*, *ösregna*.

B. Verbs sammansättning med oböjligt ord uppträder i två såväl till form som frekvens väsentligt olika typer, allteftersom sammansättningen är inseparabel eller separabel:

1. De inseparabla sammansättningarna utgöra blott omkring ett tjog dels substantiviska, dels oböjliga ord, alla med hufvudaccenten på efterleden, t. e. *farväl* (som äfven, ehuru mycket sällan och arkaiserande, uppträder separabelt, t. e. »*far* då *väl*, hulda vän, *far* då *väl*, mor och far»), *kikut* (Fröding), *krypin*, vulgärt *kuttrasju*, *passopp*, *sittopp*, *skymundan*, *suput*, *svängom*, *tagfatt* (lek), *tittut* och ortnamn som *Blåsupp*, *Blåsut*, *Slinkin*, *Stattena*, *Talavid*, *Tiltin* samt hundnamnet *Vethut* [1].

2. De separabla sammansättningarna utgöras af hundratals verber med inre böjning (i det att böjningen är förlagd till den verbala förleden) [2]. Vi kunna här särskilja följande tre fall (alla med hufvudaccenten på efterleden):

---

[1] En mängd andra exempel ur våra dialekter och vulgär slang anföras hos Hjelmqvist, *Imperativiska substantivbildningar*, passim.

[2] Om de dithörande participiernas bildning (med sammansättningslederna i motsatt ordning) se ofvan s. 381.

a) Den separabla sammansättningen har vid sin sida en af samma leder, men tagna i motsatt ordning (enligt § 59 här nedan) bildad, företrädesvis i de högre stilarterna hemmahörande, inseparabel sammansättning med alldeles eller åtminstone väsentligen samma betydelse. Efterleden kan utgöras af något bland följande oböjliga ord:

af, t. e. *betala, hugga, skilja, smaka, tvätta af* m. m. d. vid sidan af *afbetala* osv. (jfr V, 660 f.).

bort, t. e. *gå, kasta, röfva bort* m. m. (jfr V, 661).

dit, t. e. *flytta, forsla, föra dit* m. m. (jfr V, 661).

efter, t. e. *apa, fråga, följa efter* m. m. (jfr V, 661).

fram, t. e. *lägga, springa, trolla fram* m. m. (jfr V, 661).

(i)från [1], t. e. *röfva, skilja, taga (i)från* m. m. (jfr V, 661 f.).

för, t. e. *binda, bygga, dämma, pricka, skjuta, skrufva, spänna, stoppa för.*

förbi, t. e. *fara förbi.*

före, t. e. *vara före* och det reflexiva *sätta sig före.*

(i)genom [1], t. e. *borra, skära, söka (i)genom* m. m. (jfr V, 662).

hit, t. e. *flytta, forsla, föra hit* m. m.

(i)hop [1], t. e. *binda, krama, sätta (i)hop* m. m.

hädan, t. e. *fara, kalla hädan.*

hän, t. e. *visa hän* och det reflexiva *gifva sig hän.*

i, t. e. *fylla, hälla, sätta i* m. m. (jfr V, 663).

igen, t. e. *finna, känna, stänga igen* m. m. (jfr V, 663).

ihjäl, t. e. *bita, frysa, slå ihjäl* m. m. (jfr V, 663).

ihåg, t. e. *komma ihåg.*

in, t. e. *betala, föra, gå in* m. m. (jfr V, 663).

inne, t. e. *brinna, bränna, hafva, stå inne.*

(i-, om)kring [1], t. e. *bära, segla, sprida (i-, om)kring* m. m. (jfr V, 663 f.).

[1] Den längre formen är den vanliga vid den separabla, den kortare vid den inseparabla sammansättningen.

(i-, om)kull [1], t. e. *kasta, slå, stöta (i-, om)kull* m. m. (jfr V, 664).

med, t. e. *följa, hinna, räkna med* m. m. (jfr V, 664).

(e)mellan [1], t. e. *komma, skjuta, sticka (e)mellan.*

(e)mot [1], t. e. *stå, säga, taga (e)mot* och reflexivt *sätta sig (e)mot.*

ned, t. e. *bloda, fläcka, gå ned* m. m. (jfr V, 664).

om, t. e. *bestyra, besörja, tala om* m. m. (jfr V, 664).

på, t. e. *draga, hitta, knyta, lägga, skrifva, skynda, stöta, taga på* m. m. (jfr V, 665).

samman eller *tillsamman(s)*, som dock ej gärna användes vid den inseparabla sammansättningen, t. e. *binda, blanda, räkna (till)samman(s)* m. m. (jfr V, 665) och reflexivt *gadda sig samman.*

(i)sär [1], t. e. *hålla, skilja, skrifva, taga (i)sär.*

sönder, t. e. *bryta, dela, slita sönder* m. m. (jfr V, 665).

till, t. e. *gå, höra, säga till* m. m. (jfr V, 665), reflexivt *byta sig till* eller *byta till sig.*

tillbaka, t. e. *hålla, sätta, visa tillbaka* m. m. (jfr V, 665).

tillhopa, t. e. *bringa, komma tillhopa.*

tillstädes, t. e. *komma tillstädes.*

(i)tu [1], t. e. *dela, skära, slå itu* (aldrig *tu*, men väl *tudela* osv.).

undan, t. e. *dölja, peta, skymma undan* m. m. (jfr V, 665).

under, t. e. *bjuda, blåsa, stryka under* m. m. (jfr V, 665).

upp, t. e. *gå, göra, stiga upp* m. m. (jfr V, 665 f.).

ur, t. e. *gröpa, koka, spåra ur* m. m. (jfr V, 666).

ut, t. e. *betala, dö, lämna ut* m. m. (jfr V, 666 f.).

ute, t. e. *lämna, stänga ute.*

varse, t. e. *bli(fva) varse.*

---

[1] Den längre formen är den vanliga vid den separabla, den kortare vid den inseparabla sammansättningen.

vid, t. e. *bränna, kännas, taga vid* m. m. (jfr V, 667).

vilse, t. e. *föra, leda vilse.*

åstad, t. e. *komma åstad.*

åt, t. e. *gå, göra, skilja åt* m. m. (jfr V, 667).

åter, t. e. *bekomma, betala, taga åter* m. m. (jfr V, 667 f.).

öfver, t. e. *hoppa, korsa, tänka öfver* m. m.

öfverens, t. e. *komma, stämma öfverens.*

b) Jämte den separabla sammansättningen finnes en af samma leder (enligt § 59) bildad inseparabel sammansättning med en väsentligen annan betydelse. Exempel på detta mycket vanliga fall träffas åtminstone vid följande efterleder:

af, t. e. *bryta af* en käpp: *afbryta* en talare, repet *gick af*: tåget *afgick*, *göra af* med sig: *afgöra* en sak, *hålla af* 'älska': *afhålla* 'hindra', *kasta af* ryttaren: *afkasta* mycket, han *tar af* rocken: månen *aftar.*

efter, t. e. han *frågar* inte *efter* påbudet: han *efterfrågar* adressen, *gifva efter* 'ge vika': *eftergifva* 'efterskänka', *komma efter* 'komma senare': *efterkomma* 'lyda', *lefva efter* sin maka: *efterlefva* lagarna.

fram, t. e. *kalla fram* vittnena: *framkalla* missnöje.

för, t. e. det *går* inte *för sig*: hvad *försiggår här.*

före, t. e. han *går före*: hvad *föregår* här, *hålla före* 'anse': *förehålla* 'förebrå', han *kom före* till staden: saken *förekom* mig besynnerlig.

in, t. e. detta *föll* mig genast *in*: påsken *inföll* då i mars, *jaga in* fåren i fållan: *injaga* skräck, profetior *slå* stundom *in*: de *inslå* en ny riktning.

inne, t. e. han *håller inne* lönen för mig: flaskan *innehåller* gift.

med, t. e. *dela med* sig af förmögenheten: *meddela* en nyhet.

ned, t. e. *göra ned* sig: *nedgöra* fienden, *komma ned* med hissen: *nedkomma* med ett gossebarn.

om, t. e. *ge om* ett teaterstycke (eller vid kortspel): *omge* staden med murar, uppsatsen måste *skrifvas om*: ordet kan ej öfversättas annat än genom att *omskrifvas*, *vända om* bladen: *omvända* hedningarna.

på, t. e. *bjuda på* 'öka anbudet': *påbjuda* 'utfärda påbud', han *går på* som en vilde: striden *pågår* ännu, *se på* 'vara en intresserad åskådare af något': *påse* 'kasta en granskande blick på något', hvad *står på* (han *står på* sin rätt, han *står på* sig): hvad *påstår* han.

till, t. e. han *bjöd till* att göra sitt bästa: han *tillbjöd* henne att få följa med, *draga till* en knut: *tilldraga sig* 'ske', hon *håller till* i köket och *håller till* dörren: hon *tillhåller* honom att arbeta, det *kom till* i fjol: det *tillkom* honom, båten *lägger till* vid bryggan: han *tillägger* henne förtjänsten däraf, han *skref till* en siffra: han *tillskref* henne skulden därför, hur *står* det *till*: han *tillstår* sitt brott, *ställa till* oroligheter: *tillställa* någon ett bref, hon *tog* (*sig*) *till* att gråta: ovädret *tilltog* (eller *tog till*).

under, t. e. *gå under* genom skeppsbrott: *undergå* en operation.

upp, t. e. *bygga upp* ett hus: *uppbygga* åhörarna, håret *står* (rätt) *upp* i vädret: nu *uppstår* den frågan.

uppe, t. e. han *höll uppe* sina anspråk på lifvet och *höll sig uppe* trots sina skulder: han *uppehöll sig* i staden och *uppehöll* sin befattning samt *uppehöll* sina fordringsägare med förespeglingar.

ut, t. e. han *arbetade ut* sig: han *utarbetade* en skrift, *se ut* som en neger: *utse* ordförande, jag *står* inte *ut* längre: han *utstår* sitt straff.

öfver, t. e. *ge sig öfver* (jfr *öfversiggifven*): *öfverge*, tandvärken *gick* snart *öfver*: en olycka *öfvergick* samhället, *se öfver* detta mitt opus: *öfverse* med mina brister, färjkarlen *satte öfver* de resande: han *öfversatte* en roman, artikeln har

stått öfver sedan förra tidningsnumret: han har *öfverstått* många vedermödor, *tag öfver* med trumf: *öfvertag* arrendet.

c) Den separabla sammansättningen är den enda som af de i frågavarande lederna bildas [1]. Exempel på detta äfvenledes mycket vanliga fall träffas åtminstone vid följande efterleder:

af, t. e. *komma af sig* (jfr *afsigkommen*).

bort, t. e. *komma bort* (jfr *bortkommen*).

efter, t. e. *bli(fva) efter* (jfr *efterblifven*).

emellan, t. e. *sitta, träda emellan.*

för, t. e. *draga, lägga, stå, sväfva* (jfr *föresväfva*), *säga för* och reflexivt *fråga sig, göra sig, höra sig, komma sig för* (jfr *försigkommen*) [2].

i, t. e. *få, hålla, ligga i.*

ifrån, t. e. *göra ifrån sig.*

igen, t. e. *gå igen* 'spöka'.

igenom, t. e. *slå igenom* och reflexivt *gräfva sig igenom.*

in, t. e. *fara, släppa, springa, åka in* och reflexivt *bita sig in, hyra sig in* jämte *hyra in sig.*

loss, t. e. *göra, kasta, vara loss.*

med, t. e. *gå, göra, hålla med.*

om, t. e. *se, slå, sjunga, spela, tycka om* och reflexivt *bry sig om.*

på, t. e. *flyga, fresta, hålla, hälsa, höra, känna, lura, mana, passa, plottra, pracka, raska, rusa, rå, råka, sitta, skicka, skjuta på* och *slå sig på.*

till, t. e. *blifva, hoppa, slå, spritta till* och *ligga till sig.*

undan t. e. *falla undan.*

---

[1] Frånsedt poetiskt språkbruk, där sådant kan anträffas som Snoilskys *utrulla*, Ola Hanssons *itubita* o. d., se Berg, *Om den poetiska friheten*, s. 133 f.

[2] Märk, att motsvarande inseparabla sammansättningar med partikeln *för* icke föreligga i *fördraga, förlägga, förstå, försäga sig, förfråga sig, förgöra, förkomma,* som äro afledningar, bildade med det tryckssvaga prefixet *för-*, hvarom se ofvan s. 127 ff.

upp, t. e. *hålla, se upp.*

ur, t. e. *gå ur.*

ut, t. e. *sluta ut.*

åt, t. e. *ligga, se åt* samt reflexivt *ta(ga) åt sig* och *bära sig åt.*

öfver, t. e. *ligga, sitta, springa öfver.*

C. Verbs sammansättning med ordfogning synes erbjuda exempel blott på separabla sammansättningar med hufvudaccenten förlagd till ordfogningens sista ord. Dessa sammansättningar utgöras af mer än 50 verber med inre böjning. Vi ha här att urskilja följande två fall (jfr ofvan B, 2, a och c):

1. Sammansättningen har vid sin sida en af samma leder tagna i motsatt ordning (enligt § 61, 4) bildad inseparabel sammansättning med åtminstone väsentligen samma betydelse, t. e. — 37 fall här antecknade [1] — *taga af daga, taga (sig) i akt, komma i fråga, sätta i fråga, sätta i gång, ställa i ordning, sätta i scen, sätta i stånd, ha(fva) om händer, ta(ga) om händer, göra om intet, föda på nytt, ställa till freds, göra till fyllest, ta(ga) till fånga, föra, göra, njuta, se* och *skrifva till godo, gå till handa, hålla till handa, gifva till känna, gå till mötes, lägga till rygga, skaffa till rätta, gifva till spillo, ta(ga) till vara, bringa till väga, gå till väga, gå till ända, löpa till ända, sätta ur stånd, hålla vid makt, lägga å daga, sätta å sido, kasta öfver ända* vid sidan af *afdagataga* osv.

2. Den separabla sammansättningen är den enda som af ifrågavarande leder bildats. Exempel — 13 sådana antecknade [2] — härpå utgöra bl. a. *vara för handen* (jfr *förhandenvarande*), *ha(fva) för händer, vara i fråga* (jfr *ifråga-*

---

[1] Att i en stor del af dessa vi väl som efterled snarare ha ett sammansatt ord än en ordfogning, har framhållits ofvan s. 378.

[2] Detta antal torde kunna väsentligt ökas, om man tar hänsyn till den snart sagdt dagligen försiggående sammansmältningen af ett verb med ett följande (tvåledadt) adverbial till en semologisk enhet.

varande), *falla i ögonen* (jfr *iögonenfallande*), *taga* (någon) *om hand* (jämte *taga hånd* om någon), *stå till buds* (jfr *tillbudsstående*), *ha(fva) till godo* (jfr substantivet *tillgodohafvande*), *komma till korta*, *komma till rätta* (med något), *komma under fund* (med något), *vända upp och ned* (jfr *uppochnedvänd*), *vara å färde*.

SJUNDE KAPITLET.

Sammansättning med oböjligt ord som förled.

§ 57. Oböjligt ords sammansättning med substantiv.

1. Förleden är oförändrad och utgöres af:

a) Räkneord: dels kardinaltal, t. e. *tvåkrona, tutiden, trefot, -kant, -klang, -udd* m. m., *fyratiden* (jfr *fyr-* nedan under 3), *femkort, -krona, sexman, sjuhelvetes, -sofvare, -stjärnorna, åttatiden* (jfr *åttkant* under 3), *niotiden, tiotal, elfvakaffe, tolfman, hundralapp, tusenkonstnär* osv.; dels ordinaltal, t. e. *tredjedag* (jul), *fjärdeparten, femtedel, åttondedel* (jämte *åttondel*, se nedan under 3) osv.

b) Partiklar [1], åtminstone de som uppträda i följande fall:

afart, -bild, -brott, -bön m. m.

dåtid(en).

bakarf, -ben, -del, -gata m. m.

efterbörd, efterhand (och i annan betydelse *efterhan'd*), *-klang, -kraf* m. m.

frånhäst, -sida, -varo (jfr *borta-, där-, hemma-, här-, utevaro* s. 508, *när-, tillvaro* s. 507).

förbön, -kämpe, -kärlek, -man, -mån o. d., men oftare med *för* i lokal eller temporal betydelse (alltså lika med *före*), t. e. *förköp, -middag, -namn, -ord, -sal, -steg, -traf* m. m.

förebild, -bud, -mål, -skrift, -tag m. m.

genombrott, -fart, -resa, -snitt m. m.

---

[1] Om den innebörd jag ger denna term se V, 143.

ifal'l, i'föl, iho'p, ihå'g, i'kalf.

innandörr, -fönster, -haf, -läsning m. m.

inombords, -gårds, -hus, -lands, -skärs.

kontrabok, -dans, -mina, -märke m. m.

medarbetare, -broder, -gång, -ljud m. m.

mellanakt, -däck, -led, -mål m. m.

motbevis, -bok, -vikt, -vilja m. m.

nordanfjälls, -skog(s).

närvaro.

ofvanläder, -våning.

ombud, -byte, -ljud, -slag m. m.

påbröd, -bud, -skrift, -tår m. m.

sunnanskog(s).

tillbud, -flykt, -flöde, -grepp, -varo m. m.

undanflykt, -tag.

underarm, -kjol, -klass, -lif m. m.

urklipp, -minnes, -plock.

utanfönster, -läsning, -läxa, -verk m. m.

utombords, -bys, -gårds, -hus, -lands, -skärs.

vidräkning, -under.

västanhafs.

åbyggnad, -syn, -tal, -tanke m. m.

åtgång, -gärd, -löje, -sida m. m.

öfverbefäl, -drag, -fall, -hufvud (och i annan betydelse *öfverhu'fvud*), *-måttan* m. m.

östanhafs.

c) Andra ord:

a) Enstafviga, slutande på:

vokal, t. e. *jaherre, -ord, -rop, -röst* m. m., *nutid, veklagan, -mod, -rop.*

-d, t. e. *nedförd, -gång, -resa.*

-l, t. e. *fjolår.*

-m, t. e. *framben, -gång, -steg, -tid* m. m.

-n, t. e. *inblick, -brott, -fall, -ägor* m. m.

-p, t. e. *kapplöpning*, *-rodd*, *-segling*, *-släde* m. m., *uppbåd*, *-börd*, *-gång*, *-kok* m. m.

-r, t. e. *därvaro*, *gårdag*, *härvaro*, *norrbagge*, *-man*, *-sken* och *Norrbotten*, *-land* m. m., *särmärke*, *-skola*, *-tryck*, *-undervisning*.

-t, t. e. *ditfärd*, *-resa*, *-vägen*, *hitfärd*, *-resa*, *-vägen*, *utrikes*.

-rt (dvs. *-t*), t. e. *bortfärd*, *-gång*, *-marsch*, *-vägen*.

β) Flerstafviga, slutande på:

-a, t. e. *allenaförsäljare*, *-styrelse*, *barfotalasse*, *-munk*, *bortavaro* (jfr *borto-* nedan under 4), *helbrägdagörare*, *hemmadotter*, *-son*, *-varo*, *långvägafärd*, *tillbakagång*, *uddanummer*, *-strumpa*, *-tal* (Strindberg [1]), *urarfvakonkurs*, *urbotamål*, *urtimalöfte*, *urtjufvaed*.

-an, t. e. *fjärranland* (Heidenstam), *-tider* (Ossiannilsson) m. m. [1] (jfr *fjärr-* nedan under 3), *hädanfärd*, *sammandrag*, *-fall*, *-flöde*, *-lefnad* m. m.

-e, t. e. *hvarjehanda*, *icke-fackman* o. d., *innebyggare*, *-börd*, *-håll*, *uppehåll*, *utearbetare*, *-göra*, *-lif*, *-liggare*, *-varo* m. m., *vice-konsul*, *-värd* m. m., *ödegård*, *-hemman*, *-kyrka*, *-land*, *-mark*, *-torp* och en mängd andra dylika [2] (jfr *ödes-* nedan under 2).

-er, t. e. *nederbörd*, *-lag*, *söderlanden*, *-sol* och *Söderfors*, *-manland* m. m. [3] (om *väster-* [3] och *öster-* [3] se nedan under 3), *återblick*, *-bud*, *-fall*, *-tåg* m. m.

-es, t. e. *afsidesvrå*, *-yttrande* (se SAOB), *inhyseshjon*, *inrikesdepartementet*, *-minister*, *-ärende*, *utrikesafdelning*, *-minister*, *-politik*, *-ärende* m. m.

-is, t. e. *gratisbilaga*, *-kost*, *-plats*, *-premie*, *-värme*.

-l, t. e. *hittilldags*.

-om, t. e. *fordomdags*, *-tima* (om detta ännu associeras med *timme*).

-t, t. e. *föruttillvaro*.

---

[1] Se Berg, Språk och stil XV, 270.

[2] Se Berg, a. st., XV, 266.

[3] Äfven hänförligt till substantiv.

2. Förleden är utvidgad med:

-en i *tvåendel.*

-s i *uppförsbacke, -väg, utförsbacke, -väg* — båda dessa fall i Finland utan *-s* — *ödesby, -hemman* (jfr afledningen *ödesmål* ofvan s. 197).

3. Förleden är minskad med:

-a i *fyrkant, -spann, -språng, -väppling, hemarbete, -bageri, -göra, illgärning, -tjut, saktmod, stillvatten, åttkant.*

-an i *fjärrglas, -syn, -trafik* (jfr s. 508).

-de alternativt i *åtton(de)del, nion(de)del, tion(de)del, trettton(de)dagen, trettion(de)del* osv.

-er i *västfasad, -finne, -fronten, -got, -kust* (men *Västerbotten, -götland, -hafvet, -landet* och *västersol*), *östfasad, -fronten, -got, -kust* (men *Österbotten, -götland, -land, -rike, -sjön* och *östersol, -våg*).

4. Förleden är ändrad genom utbyte af:

-a mot *-o* i *bortovaro* (jämte *borta-*).

-å mot *-e* i *tvegifte, -kamp, -skifte, -stjärt, -talan.*

§ 58. **Oböjligt ords sammansättning med adjektiv.**

1. Förleden är oförändrad och utgöres af:

a) Räkneord, blott kardinaltal, t. e. *tvåklufven, -spänd, -struken, (i)tudelad, -klufven, -rifven, tredubbel, -däckad, -enig, -flikig, -spänd, -struken* m. m.; *åttadubbel, tiodubbelt* (renadt), *elfvabefängd* (om etymon se V, 503 noten), *-förbannad, tjugoförsta* osv.

b) Partiklar, åtminstone de som uppträda i följande fall:

afliden, -lång, -mätt, -tärd m. m.

dåmera.

bakhalt, -slug, -tung, -vänd.

efterblifven, -låten, -lämnad, -sökt m. m.

fastmer(a).

frånbruten, -skild, -stulen, -tagen m. m.

förbommad, -dämd, -klok, -kristen, -litterär och med *för* som upptakt *försan'n* (etymologiskt sedt utgående från fsv. substantivet *san* 'sanning'; jfr *minsann* ofvan s. 483 med not 1).

förbigången, -sedd.

förekommen, -nämnd, -skrifven, -tagen m. m.

genomblöt, -frusen, -god, -hederlig m. m.

hosfogad.

ifylld, -härdig, -stadig, -tänd m. m.

kringfluten, -hvärfd, -skuren, -strödd m. m.

medfaren, -född, -görlig, -kristen, -skapad, -tagen m. m.

mellanblå, -slagen.

motgjord, -satt, -spänstig, -villig.

ofvanbemäld, -berörd, -nämnd, -skrifven.

omgift, -gifven, -tyckt, -vänd m. m.

påflugen, -struken, -slött, -tagen m. m.

tillgifven, -gjord, -tagen, -tänkt m. m.

undangömd, -skymd, -snillad, -trängd m. m.

underbyggd, -gifven, -stucken, -tryckt m. m.

urnupen, -ringad, -spårad, -vuxen m. m.

utomeuropeisk, -ordentlig.

vidbränd, -fogad, -rörd, -talad m. m.

ådragen, -dömd, -kallad, -trådd m. m.

åtföljd, -lydd, -njuten, -spord m. m.

öfverfet, -full, -klok, -lagd, -lupen, -lycklig, -mogen m. m.

c) Andra ord:

α) Enstafviga slutande på:

-d, t. e. *nedmörkt, -rutten, -rökt, -satt, -slagen, -snöad* m. m.

-l, t. e. *fjolgammal, (i)kullfallen, -kastad, -slagen, -vräkt* m. m., *välboren, -försedd, -förståndig, -känd, -vis.*

-m, t. e. *framfaren, -gent, -halt, -liden, -tung* m. m.

-n, t. e. *hänförd, -gifven, -ryckt, -svunnen, inbiten, -bunden, -dräktig, -född, -grodd, -piskad* m. m., *änskönt.*

-p, t. e. *(i)hopfälld, -krumpen, -sjunken, -tryckt* m. m.,

uppblåst, -bragt, -buren, -lagd, -ledsen, -riktig, -rutten, -rätt, -satt, -sluppen, -svensk, -tagen m. m.

-r, t. e. *kvarlåten, närlagd, -sluten* (jfr 3 här nedan), *säregen, -skild, -språklig* (men *isärtagen*).

-s, t. e. *nyssnämnd.*

-t, t. e. *ditflyttad, -forslad, -förd, -kallad* m. m., *hitflyttad, -forslad, -förd, -kallad, utfattig, -gammal, -kall, -led, -svulten* m. m.

-rt (dvs. *-t*), t. e. *bortkommen, -tagen, -vänd, -ödslad* m. m.

-u, t. e. *nusvensk* (ordbok).

-y, t. e. *dylik* (jfr *dymedelst*).

β) Flerstafviga, slutande på:

-a, t. e. *hemmafödd, -stadd* (jfr *hem-* nedan under 3), *illasinnad* (jfr *ill-* under 3), *likafullt, lik(a)berättigad, -sinnad* (jfr nedan 3), *tillbakadragen, -kastad, -visad, tillhopakommen, -lagd, -viken.*

-an, t. e. *hädanfaren, -gången, -kallad, sammansatt, -svuren, -trängd, -växt* m. m.

-e, t. e. *innebränd, -fattad, -hafd, -lyckt, -sluten* m. m., *uppehållen, uteblifven, -glömd, -sluten, -stängd* m. m., *vilseförd, -kommen, -ledd.*

-er, t. e. *sönderskuren, -sliten, -sprängd, -trampad* m. m., *återgifven, -kommen, -löst, -tagen* m. m.

-es, t. e. *jämsidesställd.*

-l, t. e. *ihjälbiten, -frusen, -skjuten, -slagen* m. m.

-änn, t. e. *igengrodd, -känd, -stängd, -växt* m. m.

-är, t. e. *isärtagen.*

2. Förleden är utvidgad med *-er* i de efter tyskan bildade *allerhögsta, -högstdensamme, -nådigste, -underdånigst, -ödmjukaste* (se SAOB).

3. Förleden är minskad med:

-a i *fyrdelad, -dubbel, -spänd, -struken, hembakad, -bryggd, -gjord, -väfd, illistig, -slug, -villig, likartad, -giltig, -nöjd, -sinnad, -visst* m. m., *noggrann, -räknad* (: *nog-a*),

närbelägen, -gången, -skyld (: *när-a*), *saktfärdig, äktklassisk, -lutersk, -romersk* o. d.

-an i *fjärrbelägen* och *sällspord.*

§ 59. Oböjligt ords sammansättning med verb.

A. Sammansättningen har vid sin sida en af samma leder, men tagna i motsatt ordning (enligt § 56) bildad, företrädesvis i de lägre stilarterna hemmahörande separabel sammansättning med än samma, än afvikande betydelse. Exempel härpå äro lämnade i § 56, B, 2, a och b (s. 498 ff.).

B. Sammansättningen har ej vid sin sida någon af samma leder bildad separabel sammansättning (frånsedt poetiskt språkbruk, där sådant träffas som Hagbergs *härda fram, för sig upp,* Kullbergs *minna på,* Malmströms *fattade upp,* Scholanders *satte sig ut,* Snoilskys *ter fram, gärdar kring,* Levertins *left öfver sig,* Hallströms *hvärfdes kring* o. d. [1].

1. Förleden är oförändrad och utgöres af:

a) Räkneord, blott kardinaltal och äfven detta sällan, t. e. *tredela, sjudundrande, -sjungande* (jfr V, 499).

b) Partiklar, åtminstone de som uppträda i följande fall [2]:

afbedja, -bida, -bilda, -döma, -fatta m. m. (jfr V, 660 f.). *dåvarande.*

efterbilda, -fika, -forska, -likna, -lysa, -längta m. m. *emotse.*

frändöma, -se, -stötande, -säga sig (dock väl äfven *säga från sig*), *-träda* (jämte *träda ifrån*?), *-varande.*

---

[1] Se Berg, *Om den poetiska friheten,* s. 137 ff., och om dylika fall särskildt hos Tegnér Mjöberg, *Stilstudier i Tegnérs ungdomsdiktning,* s. 229 f.

[2] Ett litet bidrag till den mycket invecklade och i hög grad en detaljerad undersökning kräfvande frågan, när en partikel bildar separabel och när den bildar inseparabel sammansättning, lämnar Bore (dvs. G. Borgström) i Verdandi 1896, s. 283 f.

föranstalta, -arbeta, -behålla, -bereda, -fullständiga, -orena, -orsaka m. fl. (II, 360 anförda) dylika fall, där *för-* ursprungligen är det trycksvaga prefixet, men nu, sedan det blifvit tryckstarkt, väl uppfattas som identiskt med partikeln *för.*

förbise.

förebringa, -bygga, -båda, -bära, -draga, -falla m. m. (jfr V, 662).

genomdränka, -glödga, -gripande, -isa, -luttra m. m. (jfr V, 662).

hänrycka, -skjuta, -vända sig.

hosföljande, -gående.

iföra sig, -hållande, -hängande, -kläda sig, -råka, -tända.

kontraponera, -signera.

kringhvärfva, -klappa, -ränna, -skansa, -skära m. m. (jfr V, 663 f.).

långsgående.

medsökande, -verkande.

mellanliggande.

motbevisa, -bjudande, -läsa, -se, -svara.

närvara.

ofvanstående.

ombedja, -betro, -bilda, -bringa, -dana m. m.

påfallande, -fordra, -följande, -kalla, -minna m. m.

tillbedja, -bringa, -döma, -erkänna, -falla m. m.

undanbedja sig.

underförstå, -gräfva, -handla, -kasta sig, -lydande m. m.

urarta, -ladda sig, -skilja.

vidgå, -hålla, -sittande, -skrifva.

åberopa, -draga, -höra, -kalla m. m.

åtlyda, -njuta, -nöja sig, -sittande, -spörja.

öfveransträngа, -antvarda, -arbeta, -bevisa m. m. (jfr V, 667 f.).

c) Andra ord:

a) Enstafviga, slutande på:

-d, t. e. *nedlåta sig.*

-l, t. e. *välfägna, -görande, -signa.*

-m, t. e. *frambringa, -härda, -stå, -säga, -te.*

-n, t. e. *hänföra, -rycka, -skjuta, -syfta, -tyda, -vända sig, inbegripa, -berätta, -fatta, -fria, -förpassa, -förskrifva* m. m.

-p, t. e. *kappköra, -segla, -springa, uppbringa, -daga* (jfr *dagas*), *-fatta, -fordra* m. m.

-r, t. e. *därvarande, härvarande.*

-s, t. e. *jämslöpande, långsgående.*

-t, t. e. *ditflytta, -förvänta, -hörande, hitflytta, -förvänta, -hörande, utanordna, -bekomma, -bilda, -bringa* m. m.

β) Flerstafviga, slutande på:

-a, blott participier, t. e. *allenahärskande, -rådande, -styrande, -stående, bortavarande, hemmahörande, -varande, likalydande* (jfr *lik-* nedan under 2), *när(a)liggande, -stående, stillastående, -tigande, tillbakagående.*

-an, t. e. *sammanlikna, -stämma, -svärja sig.*

-rd (dvs. *-d*), t. e. *ombordvarande.*

-e, t. e. *innebo, -bära, -fatta, -liggande, -sluta, -stående, -varande, uteblifva, -glömma, varseblifva, ödelägga.*

-g, t. e. *ihågkomma.*

-r, t. e. *söndersarga, återbesätta, -falla, -förena, -försäkra* m. m.

-s, t. e. *dittillsvarande, hittillsvarande, utrikesfarande.*

-t, t. e. *förutbestämma, -se, -skicka, -säga, -sätta, -varande.*

-u, t. e. *salubjuda, -hålla.*

2. Förleden är minskad med:

-a i *fyrdela, likbetydande* (i Finland *lika-*), *närboende, -liggande, -stående* (jfr ofvan 1, c, *β*), *ringakta.*

-an i *fjärrskådande.*

-e i *måntro* (: *månne*, men etymologiskt sedt till fsv. *mon*).

§ 60. Oböjligt ords sammansättning med annat oböjligt ord.

1. Båda, resp. alla lederna utgöras af räkneord, t. e. *trehundra, tjugufjärde, sjutusensexhundrafemtiofyra* osv.

2. Förleden är en partikel, åtminstone någon af dem som uppträda i följande fall:

antingen — eller [1].
bakefter, -för, -före, -ifrån, -om, -på, -till, -ut, -uti, -åt.
både — och [1].
dels — dels [1].
eftersom, -åt.
emellanåt.
fasthellre, -än.
förinnan, -längesedan, -medelst, -när, -ty, -ut, -utan, -utom och *för — skull* [1].
hvarken — eller [1].
ibland, -fjol, -från, -genom, -kring, -kull, -sär, -tu, -ty.
innanför, -till.
långsefter, -genom, -med, -utmed, -åt.
längsefter, -genom, -med, -utmed, -åt.
närhelst.
också.
ofvanefter, -för, -före, -ifrån, -om, -på, -till.
omigen, -kring, -kull.
på — vägnar [1].
som — i, på, till osv. [1].
tillika, -samman(s).
underifrån, -stundom.
utanför, -på, -till.
utomkring.
å — vägnar [1].
ändock, -då, -nu.

[1] Distanskompositum, se ofvan s. 26.

öfverens.

3. Förleden är ett annat ord, åtminstone något af dem som uppträda i följande fall:

bortemot, -i, -ifrån, -om, -åt.

ditbort, -fram, -in, -intills, -ned, -tills, -upp, -ut, -åt, -öfver.

dymedelst.

dädanefter.

däraf, -efter, -emellan, -emot, -för, -före, -förinnan, -förut, -förutan, -förutom, -hos, -hän, -i, -ibland, -ifrån, -igenom, -intill, -invid, -jämte, -med, -medelst, -om, -omkring, -på, -till, -under, -uppå, -ur, -utaf, -uti, -utinnan, -utmed, -utom, -utur, -utöfver, -vid, -å, -åt, -öfver. [1]

framför, -före, -i, -ifrån, -om, -på, -till, -uti, -åt, -öfver.

frammanför, -till.

förrfjol, -går, -än.

hitfram, -in, -intill(s), -ned, -om, -tills, -upp, -ut, -åt, -öfver.

hurusom, -vida.

hvaraf, -efter osv. (alldeles lika med *där-*, se ofvan) [1] samt *hvarhelst, -om icke.*

hvarthelst, -hän, -ut, -åt.

hädanefter.

hänemot.

häraf, -efter osv. (alldeles lika med *där-*, se ofvan). [1]

icke förty.

inemot, -för, -ifrån, -om, -på, -till, -under, -uti, -vid, -åt.

jaja, -så, -väl.

jojo.

likaså, -såväl, -väl och *lik(a)som.*

längesedan.

nedefter, -för, -före, -i, -ifrån, -ikring, -om, -omkring, -på, -till, -uti, -vid, -åt.

---

[1] Om dessas frekvens m. m. se utförligt F. Johannesson, Språk och stil XVIII, 183 ff.

nedanefter, -för, -före, -om, -på, -till.

nogaf, -samt.

norrifrån, -ut.

såframt, -medelst, -som, -vida, -väl.

uppemot, -för, -före, -i, -ifrån, -ikring, -om, -omkring, -på, -till, -åt, -öfver.

utaf, -efter, -för, -före, -i, -ifrån, -ikring, -om, -omkring, -på, -ur, -åt, -öfver.

återigen.

äfvensom, -så, -väl.

Anm. Mera undantagsvis kan ett oböjligt ord sammansättas med en ordfogning, t. e. *dåförtiden, då och då* 'stundom', *därvidlag, fördenskull, huller om buller, hvar som helst, hvart som helst, häromdagen, -omnatten, -omsistens, -omåret, -vidlag, mellanfyraögon* 'rendezvous', *nuförtiden, såtillvida, -vidlag, upp och ned* (jfr s. 23 f.).

ÅTTONDE KAPITLET.

Sammansättning med ordfogning (eller gruppord[1]) som förled.

§ 61. Förleden är en konnektiv[2] förbindelse.

I kompositionsfogen uppträda utvidgning, förkortning eller annan förändring af förleden i allmänhet efter samma regler som i det föregående visats gälla för sekundära sammansättningars sammansatta förleder. Så t. e. ha vi *-s-* i *goddags-pilt* (: *goda dagar*) liksom i *hälgdagskläder* (: *hälgdag*), men däremot icke i *StenSture-monumentet* (: *Sten Sture*) liksom icke i *fältherretalang* (: *fältherre*) osv. Jag tar därför här icke denna synpunkt till indelningsgrund, utan särskiljer alltefter förledens morfologiska sammansättning följande fem hufvudgrupper.

1. Förleden utgöres af en förbindelse af två substantiver, t. e. *Birgerjarls-gatan, CarlJohans-förbundet, Davidbagares-gatan, FredrikaBremer-förbundet, FänrikStåls-upplåsningen, GrefTure-gatan, GustafVasa-minnet, HotellSala-portiern, JohnEricssons-monumentet, KejsarVilhelms-statyn, Kristihimmelsfärds-dag, Kristilekamens-fest, MästerSamuels-gatan, OlavusPetri-stoden, StenSture-fonden, TykoBrahe-dag.*

2. Förleden utgöres af en förbindelse af adjektiv med substantiv, t. e. *allhel'gona-dag* (: *alla helgon*), *an'drahands-forskning, andrakam'mar-majoriteten* (: *Andra kam-*

[1] Om denna terms innebörd se ofvan s. 24.

[2] Om denna terms innebörd se V, 140.

maren), blåban'ds-möte (: *Blå bandet*), *borgerligvig'sel*[1]*-förrättare* (Winroth)[2], pl. *direkta*[3]*skat'te*[1]*-dragare* (: *direkt skatt*; D. Bergström)[2], *djupagrif'te-kullen* (: *djupa griften*; Levertin)[2], *djupastetys'thets-löfte* (Edgren-Leffler-Cajanello)[2], *egnahem's-frågan, eldfasttegel*[1]*-fabrikör, en'akts-komedi, enblads-* eller *ettblads-tryck*[4] (: *ett blad*), *engelskakana'l*[1]*-kusten, enhjärtblads-* eller *etthjärtblads-växter*[5], *en'kronas-biljett, -lott, -sexa* (jämte *en'krone-lotteri*), *en'mans-säng, -valkrets, e'nskiftes-* eller *et'tskiftes-bruk*[6], *enskildaban'k*[1]*-sedlar* (: *Enskilda banken*; Strindberg)[2], *et'tårs-frivillig*[7], *fri'hands-teckning, frivilligrö'relse-förmåga, få'-manna-välde* (: *få män*), *förstakam'mar-ledamot* (: *Första kammaren*; jfr *förs'tgångs-ringning* till det ofvan s. 480 nämnda sammansatta *förstgången*), *gamlaStoc'kholms*[1]*-afdelningen, giftaky'pare*[1]*-föreningen, Godahop'ps-udden* (: *godt hopp*), *go'ddags-pilt* (: *goda dagar*), *god'tköps-pris, gulafe'berbaciller, helgatrefal'dighets*[1]*-söndagen, hvitsla'f*[1]*-handel* (: *hvita slafvar*) och *hvita*[3]*sla'f*[1]*-handeln, hvarannandags-frossa, högstadomstols*[1]*-utslag* (: *Högsta domstolen*), *mindreaffä'rs-män* (Tor Hedberg)[2], *nästgårds-väg* (: *nästa gård*), *proportionella*[3]*rösträtts*[1]*-förslaget,*[1] *religiösbo'k*[1]*-handel* (: *religiösa böcker*), *rödabi'l*[1]*-mötet* (: *röda bilen*), *rödakors'-afdelningen* (: *Röda korset*), *rödaö'rns*[1]*-orden* (: *Röda örnen*), *Rö'dbo-torget* (: *Röda bodarna*), *rödvin'bärs*[1]*-buske* (: *röda vinbär*), *röktlax'*[1]*-handlare, svartaha'fs-flottan* (: *Svarta hafvet*), *svartvin'bärs*[1]*-gelé* (: *svarta*

---

[1] Olämpligt nog skrifvet (och uttaladt?) som om förledens förra hälft vore ett självständigt ord.

[2] Se Belfrage, Språk och stil VI, 103 ff.

[3] Den böjda formen beror på att den oriktigt uppfattats som bestämning till det följande i sin helhet i stället för till dettas förra del; jfr Belfrage, a. st.

[4] Jfr Geete, Språk och stil VI, 87 f., där den åsikten framställes, att med formskillnaden är förbunden en betydelseolikhet.

[5] Se Geete, a. st. VI, 93 noten.

[6] Se Geete, a. st. VI, 94.

[7] Se Geete, a. st. VI, 93 f.

vinbär), *svenskmanna-sed* (: *svenska män*), *sötmjölk-sås*, *var'm-lufts-rör* m. m. [1].

3. Förleden utgöres af en förbindelse af ett oböjligt räkneord med substantiv, ett synnerligen vanligt fall, t. e. *femakts-drama* (: *fem akter*), *femhundrakronors-strecket*, *femkanns-krus* (: *fem kannor*), *femkorts-kille*, *femterads-publik* (: *femte raden*), *femtioöres-slant*, *fjortondagars-aflöning*, *fjärde-november-stipendiet*, *fyr(a)vånings-hus* (: *fyra våningar*), *fyrfota-djur* (: *fyra fötter*), *hundrakrone-sedel* (: *hundra kronor*), *hundramanna-styrelse* (: *hundra män*), *hundraårs-fest*, *sexprocents-obligation*, *sexspalts-format* (: *sex spalter*), *sexveckors-kurs*, *sjumila-stöflar*, *sjuttiofemöres-entré*, *tiokrons-* eller *tiokrone-sedel* (: *tio kronor*), *tiomarks-mynt*, *tiomillioners-lån*, *tiomils-löpning*, *tioöres-cigarr*, *tjuguöres-(fri)märke*, *tolfmanna-nämnd* (: *tolf män*), *tolfmila-skog*, *treakts-operett* (: *tre akter*), *tredjedags-frossa* (: hvar *tredje dag*), *tredjerangs-poet* (: af *tredje rangen*), *trekejsar-möte* (: *tre kejsare*), *trekroppar-problemet*, *tremanna-kommitté*, *treprocents-lån*, *trestats-förbund* (: *tre stater*), *trettioåra-kriget*, *treårs-period*, *tusenkronors-revers*, *tusenmanna-förening*, *tusenpunds-not*, *tvåmans-säng* (: *två män*), *tvåmillioners-anslag*, *tvåvånings-hus* (: *två våningar*), *åttatimmars-dag*.

4. Förleden utgöres af en preposition med följande substantiv, adjektiv eller verb, ett äfvenledes synnerligen vanligt fall [2], t. e. *afgudsnåde*[3]*-teorien*, *a'fsig-kommen*, *från'lands-vind*, *förhanden-varande*, *försan't-hållande*, *fö'rsig-gå*, *-kommen*, *ifråga-varande*, *iö'gonen-fallande*, *iö'ronen-fallande* [4], *mel'lanrads-öfversättning* (: *mellan raderna*), *mel'lanriks-lag*

[1] Ytterligare exempel anföras af Belfrage, a. st. VI, 103 ff., och Wellander, ib. XV, 30.

[2] Att emellertid i en mängd hit förda fall förleden snarast torde vara att betrakta som ett (sammansatt) ord, har framhållits ofvan s. 378 f.

[3] Olämpligt skrifvet som om förledens förra hälft vore ett eller flere själfständiga ord.

[4] Se t. e. J. Boethius, Sv. landsm. IV, 4, s. 6.

(: *mellan rikena*), *o'fvanjords-ledning, på'lands-vind, på'nytt-* eller *pånyt't-född, på'nytt-födelse, tillbuds-stående, tillgo'do-hafvande, tillin'tet-göra, tillred's-varande, tillrät'ta-visa, tillvä'ga-gående, underhan'd-försäljning, un'dervattens-båt, -kabel, -klippa, u'r-akt-låta, u'tomkveds-hafvandeskap, åvä'ga-bringa, öfversig-gifven* samt de närmare 40 verber som ofvan § 56, c, 1 (s. 504) anförts, t. e. *afda'ga-taga, iakt-taga* osv.

5. Andra mera enstaka fall, t. e. *afgåendegod's*[1]*-magasin, ak'tpå-gifvande* (: *gifva akt på*), *al'far(s)-väg* (om hvars oklara etymon se SAOB), *bilrädandestad'släkare*[1]*-befattning, förgätmig-ej'* 'myosotis', *gå'rdfari-handel, halffy'ra-tiden, låtgå'-system, Svergeåtsven'skarna*[1]*-doktrinen, såtuktasenar'gbigga*[1]*-representationen.*

§ 62. Förleden är en adnektiv[2] förbindelse.

Hithörande fall äro icke synnerligen talrika, t. e. *framochtillbaka*[1]*-springandet, Handelsochsjöfarts*[1]*-tidningen, hökochdufva*[1]*-leken, iochförsig*[1]*-varande, järnochblod*[1]*-politiken, Mora-Siljans-banan, NattochDag*[1]*-släkten, råochrörs*[1]*-hemman, skrifläse-metoden* (: *skrifva och läsa*), *Stänkochflikar*[1]*-beslaget, Tusenochennatt*[1]*-sagorna, uppochned*[1]*-vänd, utochin*[1]*-vänd, vattenochbröd*[1]*-straffet, Vitterhetshistorieochantikvitets*[1]*-akademien, ögaförögaochtandförtand*[1]*-principen.* Att emellertid dessa jämförelsevis fåtaliga sammansättningar måste noga särhållas från de synnerligen talrika förbindelserna af en elliptisk och och en icke elliptisk sammansättning — alltså t. e. *uppochned-vänd* från *upp-*[3] *och nedgående* tåg — har V, 83 framhållits.

---

[1] Se not 3 å föreg. sida.

[2] Om denna terms innebörd se V, 139.

[3] Dvs. *uppgående.*

NIONDE KAPITLET.

Sammansättning uppkommen i och genom (suffix)-afledning af en ordfogning (eller ordgrupp).

§ 63. Afledning medelst enstafvigt suffix.

-a

Hithörande fall[1] äro morfologiskt af följande tre slag:

1. Substantiver, t. e. *hals-, solbränna, mjöldryga, slagdänga, spansk-, vintergröna, gräshoppa, far-, rädd-, åhåga, af-, åkomma, Blåkulla, höstköra* (se ofvan s. 228), *kvarlefva, munläsa, gullpudra, fågelskrämma, stenskvätta, kallskänka, tusensköna, ättestupa, ölsupa, back-, bagg-, stensöta, and-, nästäppa, solvända, mjölöka.*

2. Verber, t. e. *utarma, afblada, öfverflygta, af-, frånhända* (: *hand*), *inkvartera, afmasta, öfvernatta, inrama, eftersinna* (: *sinne*), *tillskansa sig, inskränka* (: *skrank*), *urskulda, afsmäckra, omtöckna, afyttra* (: *ytlr-e*; ej sammansatt med *yttra* 'säga').

3. Oböjliga ord, alla med suffixet fogadt till ett substantiv, t. e. *urarfva, barbacka* (: *bak*), *tillbaka* (: *bak*), *bar-, jämfota, alle-, ena-, flere-, fyra-, hvarje-, många-, tregge-, tveggehanda, tillhopa, grannlaga, fram-, hufvudstupa, sentida, fordom-, heden-, lag-, urtima* (om det associeras med *timme*), *urtjufva, långväga, femti-, sextiåra* m. fl. dylika.

---

[1] Jag ordnar här och i det följande exemplen alfabetiskt efter sednare sammansättningsledens begynnelseljud.

-ad (jfr **-d** s. 529)

bildar blott adjektiver och fogas blott till substantiver, t. e. *bar-, en-, fler-, kort-, lik-, lång-, sju-, smal-, tjock-, tvåarmad, bar-, bred-, en-, snedaxlad, högbarmad, dubbel-, tjockbottnad, hög-, trångbröstad, kort-, smal-, vidbyxad, tveeggad, lång-, njuk-, rosen-, smal-, stelfingrad, bar-, fyr-, lam-, lätt-, mång-, snabb-, tre-, tung-, ömfotad, bar-, hög-, kort-, låg-, lång-, sned-, tjock-, trånghalsad, enhofvad, korthornad, tjockhudad, bar-, lång-, stor-, svart-, tjock-, trånghufvad* (: *hufv-ud*), *mörkhyad, mång-, tre-, tvehöfdad* (: *hufvud*, jfr *höfvidsman*), *bred-, snedhöftad, högkarmad, mager-, rosen-, rödkindad, kortkjolad, hög-, lågklackad, mång-, tvåklöfvad, högkragad* (: *krag-e*), *en-, tvåkönad, hetlefrad, fin-, grof-, stark-, styflemmad, hård-, kort-, lång-, lös-, seg-, smal-, tjocklifvad, häng-, tjock-, tunnläppad, kräs-, stor-, trindmagad* (: *mag-e*), *en-, tre-, tvåmastad, hård-, styfnackad* (: *nack-e*), *brednäbbad, svartrockad, gäll-, högröstad, fin-, grof-, hel-, tunnskinnad, kort-, lång-, stubb-, tjocksvansad, slättoppad, tjockvadad, hög-, lågvristad, dubbelåsad, kort-, vidärmad, hög-, låg-, storättad.*

-an (jfr **-n** s. 529)

träffas i *blod-, man-, tidsspillan.*

-e

fogadt till substantiv, uppträder i *från-, vindfälle* (: *fall*), *fiskafänge* (: *fång*), *väst-, östgöte, efter-, tillmäle* (: *mål*), *område, in-, utsockne, dagsverke.*

-ens

träffas i *häromsistens.*

-es (jfr **-s** s. 529)

förekommer i *inalles, all-, framdeles, jämföttes* (: *fötter*), *bröstgänges* (: *gång*), *annor-, bref-, fot-, sjö-, telefonledes* (jfr ofvan

s. 213), *desslikes, bak-, fram-, rygglänges* (: *lång*), *af-, jämömsesides* (: *sid-a*), *in-, utsocknes.*

-ga (jfr **-diga** och **-iga** s. 528 f.)

träffas i *välmåga.*

-ig (jfr **-lig, -sig** och **-slig** här nedan)

bildar blott adjektiver och fogas ojämförligt oftast till substantiver. Exemplen härpå äro ytterst talrika (144 här antecknade) såsom *tre-, tvåatomig* m. fl. dylika, *varmblodig, korg-, stjärnblomstrig* m. fl. dylika, *åttabokstafvig* o. d., *encellig* o. d., *mjuk-, taggfenig* (: *fen-a*), *klå-, långfingrig, halfmån-, likformig* o. d. massvis [1], *gudfruktig* (: *frukta Gud*), *en-, mångfröig, ill-, spetsfundig* (: *fund-er*), *bo-, brist-, sorgfällig* (: *fall*), *hundra-, hög-, nollgradig* o. d., *rik-, underhaltig ordhittig* (: *hitta ord*), *fyr-, trehjulig* o. d., *öppenhjärtig* (: *öppet hjärta*), *ordhållig* (: *hålla ord*), *ljus-, mjuk-, rödhårig* (: *ljust* osv. *hår*), *egen-, fyrhändig* (: *hand*, resp. *händer*), *afhängig, fem-, fyr-, trehörnig* o. d., *åttkantig* (: *åtta kanter*), *fem-, förstklassig* o. d., *frikostig, uppkäftig, rödlabbig, krok-, rätlin(j)ig, ljus-, mörklockig, vidlyftig, flack-, frost-, torrländig* (: *land*), *renlärig* (: *lär-a*), *finmaskig* (: *fina maskor*), *gammal-, ny-, urmodig, undermålig, handnervig, plattnosig, liknämnig* (: *lika nämnare*), *krok-, platt-, trubbnäsig* (: *näs-a*), *få-, mång-, storordig, treprocentig* o. d., *fyrapundig* o. d., *mellan-, sex-, sjuradig* o. d., *en-, tvårummig* o. d., *krok-, kut-, svankryggig, rättrådig, ärerörig* (: som *rör äran*), *en-, fyr-, lik-, mångsidig* (: *sid-a*), *fyr-, tresiffrig* o. d., *fyrsitsig, hård-, tjock-, tunnskalig, bar-, tjock-, trångskallig* (: *skall-e*), *fem-, treskeppig* (kyrka), *fyrskärig* (nyckel), *fem-, sexspaltig* o. d., *frispråkig* (: *fritt språk*), *bred-, smalspårig, en-, tvåstafvig* o. d., *hög-, låg-, rakstammig, motsträfvig, uppstudsig, bångstyrig, fyr-, sexställig* o. d. (tabell), *fyr-, trestämmig* o. d.,

[1] Se Lundell, *Reformstavning*, s. 359.

enstörig, stubbsvansig, full-, mång-, stor-, väl-, öfvertalig, mjuktassig, entonig, stortrutig, lik-, mång-, tvetydig, partåig, tretåtig o. d., *kort-, långvarig, lättvindig, rät-, spets-, trubbvinklig, allsvåldig, in-, utvändig* (jfr *nödvändig* s. 218), *tunnväggig, fler-, jämn-, minder-, sju-, åtti(o)-, öfverårig* o. d. i mängd.

-ing (jfr **-ning** här nedan)

bildar blott substantiver, t. e. *brefbäring, utbörding* (oftare *-böl-*), *fördetting* (: *före detta*), *fyr-, tusenfoting, införding, bevis-, krig-, pensel-, räkenskaps-, stråk-, stäm-, vapenföring, bot-, vaktgöring, fyr-, tre-, tvåhjuling, tagg-, tjockhuding, rödhåring, fem-, fyr-, trehörning* o. d. (: *hörn*), *en-, noshörning* (: *horn*), *dagjämning, fyr-, tremänning* (: *man*), *hvitnosing, tolfpunding* o. d., *sand-, strandrulling* (se ofvan s. 277 not 2), *fyr-, hvit-, tresiding* o. d. (: *sid-a*), *grå-, rödskägging, boll-, hö-, vadslagning* (: *slagen*), *själfspilling, äggstanning, enstöring, liktyding, entänning* (: *tand*), *vettvilling, ett-, tvåäring* o. d., *ett-, fem-, tio-, tvåöring* (: *ör-e*).

-ist

träffas i *blåbandist* (: *Blå bandet*), *rödgardist* (: *Röda gardet*), *förste-, sjätteklassist* o. d. (: *första* osv. *klassen*).

-lig

bildar blott adjektiver, t. e. *svårbedömlig, svårbestiglig, svårbotlig, hvardaglig* (: *hvar dag*; äfven — med annan betydelse — afledning af *hvardag*), *öppendaglig, mellanfolklig, tillförlitlig, handgriplig, medgörlig, fullkomlig, svårkugglig, pålitlig, svårläklig, gudsnådlig, ögonskenlig, genomskinlig, mellanstatlig, öfversvinnlig, gammal-, nytestamentlig, påtaglig, flervecklig* (: *fler-a veck-or*, se V, 545).

-ning

träffas i *jordbäfning* och *renhållning* (: *hålla rent*; ej sammansatt med *hållning*).

-o

förekommer i *ånyo* (jfr också *borta-* eller *borto-*, *där-*, *från-*, *hemma-*, *här-*, *när-*, *till-*, *utevaro* ofvan s. 506 ff.

-or

förekommer väl blott i pl. *åthäfvor.*

-re (jfr **-are** s. 527)

bildar blott substantiver och fogas blott till verbalstammar på *-a*. Exempel härpå äro synnerligen talrika (105 här antecknade), t. e. *vildbasare, storsigillbevarare, fett-, saltbildare, kittelbotare, tillbringare* (: *bringa* något *till* någon; ej till *tillbringa*), *nybörjare, vattendelare, fiskfjällare* [1], *kittel-, skoflickare, pennformerare, bond-, hval-, råttfångare, fågel-* [1], *grill-, råttfängare, kostföraktare, skiftes-, vigselförrättare, positivhalare, bok-* [1], *frukt-* [1], *gross-* [1], *lump-* [1], *mode-* [1], *nipperhandlare* [1], *kvinnohatare* [1], *mathämtare, fabriks-, näringsidkare, inkasserare, stråk-, vattenkastare, skeppsklarerare, stenknackare, luggkrusare, bakladdare, handt-, sprutlangare, alfluckrare, pantlånare* [1], *kollämpare, daglönare, bladminerare, skonåtlare, gradpasserare, tandpetare, bet-, bärplockare, bonde-, självplågare, storpratare, myntproberare, vaxpusserare, lampputsare, pip-, sädesrensare, runristare, malmrostare, halmskakare, potatisskalare* [1], *lagskipare, molnskockare, skyskrapare, gräddskummare, skoskyddare, ande-, fjärrskådare, tallricksslickare, eldslukare, finsmakare, flugsnappare, bild-, träsnidare, cigarrsnoppare* [1], *matsnuggare, gat-, mattsopare, fri-, förespråkare, gammalstafvare, guld-, koppar-, pärlstickare, bläcksuddare, mångsysslare, segel-, tältsömmare, vin-, öltappare, ormtjusare, penntorkare, bälg-, orgeltrampare, malm-, snusluggare, medtäflare, dags-* [1], *fyr-, våldsverkare* [1], *stängvindare, borstviskare, koppympare.*

-sam

träffas i *medlidsam, uppmärksam, medömksam.*

[1] Äfven, ehuru mindre gärna, afledning på *-are* till substantiv.

-sel

förekommer i *höbärgsel.*

-sen

träffas i *tvehågsen, efterhängsen, ihågkomsen* (se ofvan s. 322), *af-, under-, öfverlägsen* (: *läg-e*), *påträngsen* (: *tränga* sig *på*; se ofvan s. 322).

-sig

förekommer i *undersätsig* (: *satt*; se s. 322).

-ska

träffas i *barnmorska.*

-slig

förekommer i *andekroppslig, utomvärdslig.*

§ 64. Afledning medelst tvåstafvigt suffix [1].

-are (jfr **-re** s. 526)

bildar blott substantiver och fogas ojämförligt oftast till verbalstammar (på konsonant). Exemplen äro synnerligen talrika (137 här antecknade), t. e. *bok-, borst-, tunnbindare, krubb-, vårtbitare, likbjudare, fiskblötare, ban-, gruf-, is-, lag-, löftes-, porter-, strejk-, våg-, äktenskapsbrytare, båt-, inne-, torn-, tvåbyggare, fri-, hästbytare, tedrickare, dag-, lös-, ox-, åsnedrifvare, tre-, tvådäckare, öfverdängare, kors-, nordpols-, sjöfarare, felfinnare, fikon-, träfrätare, ankarfällare, ox-, sångfösare, låtgåare* (W. Svahn), *fot-, kost-, parti-, rorgängare,* (: *gång*), *tjufgömmare, befäl-, inne-, panthafvare* m. fl. dylika, *kupong-, mynt-, silhuettklippare, åderklämmare, nötknäckare, tronkräfvare, arflåtare, gat-, stabbläggare, snusmalare, tre-, tvåmastare, timmermärkare, för-, gräns-, hingst-, pertriadare, backstugu-, upp-, öfversittare, salt-, såpsjudare, malm-*

[1] På afledning med trestafvigt suffix vet jag för tillfället intet annat exempel att anföra än *elektriskinstrument-makare* (: *elektriska instrumenter*).

skiljare, ko-, sjukskötare, bleck-, följe-, guld-, hof-, koppar-, mässing-, plåt-, puk-, trumslagare, gnist(er)-, lamp-, ljussläckare, rim-, ränksmidare, höspridare, berg-, stensprängare, bälle-, väfspännare (: *spänna*), *enspännare* (: *spann*), *ylleträckare, hjärtestyrkare, bref-, förslags-, not-, skrift-, tankställare, pianostämmare, blad-, damm-, röksugare, sanningssägare, lyck-, sanningssökare, själasörjare, tretummare, stjärn-, teckentydare, taffel-, taktäckare, djurtämjare, bras-, lamp-, lykt-, piptändare, naturvetare, lagvrängare, hö-, not-, stek-, strömvändare, fot-, hjärte-, sängvärmare, bi-, gräs-, insekt-, kött-, människo-, norsk-, storätare, larvödare.*

-diga

träffas i *inmundiga.*

-else

bildar blott substantiver och fogas blott till verbalstammar, t. e. *edsafläggelse, glädje-, heders-, vördnads-, ömhetsbetygelse, villfarelse* (: *fara vill*; ej till *villfara*), *bot-, skadegörelse, självhäfdelse, tillkommelse* (: *komma till*; ej till *tillkomma*), *åminnelse, tillnärmelse* (: *närma* sig *till*), *självrannsakelse, efterrättelse* (: *rätta* sig *efter*), *uppståndelse, tacksägelse, självöfvervinnelse.*

-ende

förekommer i *illamående* (: *må illa*).

-eri

träffas i t. e. *spegelfäkteri, rätthafveri, hårklyfveri, djurplågeri, effektsökeri* m. fl. vid sidan af korresponderande ord på *-are.*

-erska

förekommer i *halmflätерska* och *mallagerska.*

-iga (jfr **-diga** s. 528)

uppträder i *in-, uthändiga* (: *hand*) och *öfverväldiga* (: *våld* och *väld-e*).

-åne

träffas i *åtminstone*.

§ 65. Afledning medelst icke stafvelsebildande suffix.

-d (jfr **-ad** s. 523)

bildar blott adjektiver och fogas — frånsedt *eldfängd*, hvarom se ofvan s. 353 — blott till substantiver på *-a* (på konsonant blott i *högljudd* till *högt ljud*), t. e. *spetshakad, feggod-, hård-, ren-, tro-, varm-, vek-, ömhjärtad, kalhjässad, högpannad, hal-, hvass-, kvick-, skarp-, tvetungad, blå-, brun-, en-, klar-, mörk-, skel-, vindögd* m. fl. dylika, *lång-, slok-, stubbörad*. Jfr *-dd* i *trångbodd* (: *bo trångt*).

-kt

träffas i *om-, upp-, utsikt* (icke till *utse*).

-n (jfr **-an** s. 523)

träffas i *tandagnisslan* och *åkallan*.

-s (jfr **-es** s. 523 f.)

förekommer i t. e. *inom-, utombords, utombys, nordanfjälls* [1], *inom-, näst-, utomgårds, västan-, östanhafs, inom-, utomlands, urminnes, tillreds* (: *red-o*), *in-, utrikes, alla-, allt-, tillsammans* (äfven *-samman*), *midskepps, nordan-, sunnanskogs* (jämte sekundära substantiver *nordan-, sunnanskog*), *rumskots, inom-, utomskärs, allsköns, med-, mot-, rättsols, hop-, hvarf-, lass-,*

[1] Ett härur abstraheradt *nordanfjäll* träffas i 1700-talets »folkvisa» Kämpen Grimborg: »Det sutto två kämpar i *nordanfjäll*, de hälsade hvarannan så godan en kväll».

stund-, *tidtals* m. fl. dylika [1], *motvinds*, *halfvägs*, af hvilka dock flertalet kan uppfattas som sammansättningar af en partikel med en genitiv, hvarför ock åtskilliga af dem upptagits redan ofvan under § 57, 1, b (s. 507).

-sk

träffas i *fåvitsk* samt *ViktorRydbergsk* o. d.

-st

förekommer i *af-*, *bort-*, *dit-*, *hit-*, *håg-* och *välkomst*.

-t (jfr **-kt** s. 529)

fogas:

1. Till substantiver för bildning af adjektiver, t. e. *bar-*, *bred-*, *fyr-*, *hjul-*, *ko-*, *kort-*, *krok-*, *lik-*, *lång-*, *skef-*, *smal-*, *sned-*, *stel-*, *styf-*, *sur-*, *trebent*, *lösgläfst*, *fin-*, *grof-*, *len-*, *ljus-*, *mörkhyllt* (: *hull*), *bar-*, *darr-*, *en-*, *hård-*, *lång-*, *släpp-*, *tom-*, *val-*, *vänsterhändt* (: *hand*), *glad-*, *godlynt* (: *lynn-e*), *sidländt* (: *land*), *bred-*, *in-*, *lös-*, *sned-*, *stor-*, *styfmunt*, *har-*, *lös-*, *snedmynt* (: *mun*), *lågmält* (: *mål*), *lång-*, *platt-*, *uppnäst* (: *näs-a*), *god-*, *lång-*, *ond-*, *styf-*, *svag-*, *vildsint* m. fl. dylika (: *sinn-e*), *lågströndt* (: *strand*; se ofvan s. 374 not 1), *bok-*, *fram-*, *klar-*, *kort-*, *kring-*, *lång-*, *när-*, *skarp-*, *svag-*, *sällsynt*, *granntyckt* (: *tyck-e*), *en-*, *glas-*, *ömtändt* (: *tand*).

2. Till verbalstammar för bildning af substantiver, t. e. *ande-*, *bo-*, *not-*, *tidsutdräkt* (: *draga*), *hem-*, *mellangift* (: *gifva*), *nödtorft* (: *tarfva*), *arf-*, *grus-*, *kol-*, *ler-*, *löf-*, *näfver-*, *sand-*, *torf-*, *tång-*, *vedtäkt* (: *taga*).

---

[1] Jfr ofvan s. 364 not 5 och LUNDELL, *Reformstavning*, s. 374, där 44 exempel anföras.

Tillägg (och rättelser):

Till band I.

S. 93 r. 8 tillägg efter stater: och Canada.

» » » 11 » » antal: i Förenta staterna.

» 99 not 2 tillägg: Om de svenska folkmålens indelning i det hela se numera H. Geijer hos I. Flodström, *Sverges folk*, s. 196 ff.

S. 99 not 3 tillägg: Om de sydsvenska målens karakteristika se numera E. Wigforss, *Södra Hallands folkmål*, s. 596 ff. och 602 f. Om en sydvästsvensk grupp se därsammastädes s. 611 f.

S. 100, A tillägg som not 2: Om Skåne-målens karakteristika se numera E. Wigforss, *Södra Hallands folkmål*, s. 613 ff.

S. 101, b tillägg som not 2: Om Listermålets karakteristika se numera J. Swenning, *Folkmålet i Listers härad*, s. 13 f.

S. 102 noten tillägg: Se numera Wigforss, *Södra Hallands folkmål*, s. 619 ff.

S. 106 bör från β till γ öfverföras Frökinds härad och sydspetsen af Vilske härad; se J. Götlind, *Studier i västsvensk ordbildning*, s. 10 f.

S. 137 r. 6—4 nedan läs: bevisligen delvis utförd af Ol. Petri, om ock Laurentius Andreæ är hufvudredaktören (se N. Lindqvist, *Studier i reformationstidens bibelsvenska*, speciellt s. 178 ff.).

S. 145, XXIV tillägg: Om författarskapet se nu sär-

skildt J. Nordström, *Till frågan om Skogekär Bärgbo* i Samlaren 1917, s. 165 ff.

S. 146, XXV tillägg: Om Hercules text se nu B. Swartling, *G. Stiernhielm*, Upps. 1909, med aftryck (s. 117 ff.) av en äldre version i afskrift af Christoffer Ekeblad; Hj. Lindroth, *Stiernhielms Hercules*, Lund 1913, särskildt s. 332 ff. rörande de olika versionerna; S. Ek, *Till frågan om Hercules' två versioner* (i Samlaren 1915, s. 13 ff.); J. Nordström, *De olika Hercules-versionerna* (i Samlaren 1916, s. 162 ff.), med aftryck (s. 198 ff.) af Johan Ekeblads fragment. Om Bröllopps Beswärs Ihogkommelsze se nu ytterligare (jfr III, 523 och 530) J. Nordström i Språk och stil XVII, 45 ff. och XVIII, 156 ff. samt E. Smedberg, ib. XVII, 237 ff.

S. 149, XXXVIII tillägg (jfr III, 523): 12. Samuel Älfs visbok, utg. (efter handskrift från 1650-talet) a. st. III, 123 ff.

S. 159, 2, r. 6 tillägg (efter »Blegens Bo»): om hvars språk se nu närmare J. Swenning, *Folkmålet i Listers härad*, s. 18 not 4.

S. 161, 4 tillägg: Tre sidor prof på Kalmar-mål med landsmålsalfabet meddelar Hj. Alving i Sv. landsm. 1917, s. 78 ff.

S. 163, 7, r. 3 inskjut: J. Hammarin, *Beskrifning öfver Färgelanda pastorat*, utg. af S. Gunnäs, Åmål 1916, meddelar en ordlista å 85 ord, upptecknade år 1844.

S. 164, 8, r. 9 tillägg: som finns redan i ett äldre skillingstryck utan årtal, men med egen uppgift om att vara författadt 1739 af »Jon Iwarsa i Wesabo» och med titeln »När Munser Nis Northman Hadde Bröllupp å Prästwigdes mä . . . Jomfru Stina Fegræus», omtryckt i Lidköpings Nya Tidning $^{10}/_{8}$ 1870 med titeln »Ett poem på Vestgötamål från 1700-talet» och försedt med öfversättning af ovanligare ord; skall vara på Vadsbo-mål; se vidare J. Götlind, *Studier i västsvensk ordbildning*, s. 158.

S. 164 not 2 tillägg: Ny följd (Stockh. 1901) III, 55 (HALLENDER).

S. 165 r. 19 tillägg: s. 192 (upptecknaren lär enligt J. GÖTLIND vara A. LAMPA). En historia på Redvägs-mål meddelar A. SMEDBERG i Sv. landsm. XI, 9, s. 26—8. Ett bröllopstal från år 1830 och ett liktal på Vadsbo-mål från 1870-talet meddelas i Sv. landsm. 1918, s. 45 ff.

S. 167 r. 4 tillägg: *En gottländsk bröllopsdikt*, utgifven med kommentar af N. CARLSSON i Sv. landsm. 1918, s. 5 ff.

S. 169 r. 4 nedan tillägg: samt ett par visor i FRÖDINGS *Efterskörd* I, 131—5 och sex »Hikstorier å paschaser» i densammes *Efterlämnade skrifter* II, 253 ff.

S. 172 r. 7 nedan tillägg: Diverse ord, fraser och småstycken från Norrby socken i Fjärdhundra meddelas av A. ISAACSSON i Sv. landsm. 1918, s. 26 ff.

S. 176, 20, r. 9 f. läs: tillhöra Mörsil, en

S. 179, 28 tillägg: Från Nagu meddelas 51 sidor text (med talrika afbildningar af landtmannaredskap) och 8 sidor ordlista af K. P. PETTERSSON i Folkloristiska och etnografiska studier II, 139 ff. (Helsingfors 1917).

S. 201 r. 16 tillägg: Gillet existerade dock åtminstone ännu 1749 (se SCHÜCK i Samlaren 1916, s. 241 ff.).

S. 279 not 1 tillägg: Af *Gottländsk ordbok på grundval av C. och P. A. Säves samlingar* har nu h. 1 (*A—ben*) utkommit, Upps. 1918.

S. 288 tillägg: J. PALMÉR, *Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets svenska*, Lund 1917; N. LINDQVIST, *Studier över reformationstidens bibelsvenska* (Antikvarisk tidskrift XX, 7), Stockh. 1918; ANN-MARI NORDMAN, *Tilltalsskicket i svenskan* (Studier i nordisk filologi IX, 4), Helsingfors 1918; E. HELLQUIST, *Om namn och titlar, slagord och svordomar*, Lund 1918.

S. 291 tillägg: S. KARLÉN, *Fennicismer i haparandasvenskan* (Språk och stil XVII, 17 ff.); J. E. HYLÉN, *Ett nytt*

fång danismer (Språk och stil XVII, 112 ff.) och *Till danismernas historia*, Nyköping 1917; T. Andersson, *Sturzen-Beckers danismer* (Språk och stil XVIII, 54 ff.); Nordmans och Hellquists i tillägg till s. 288 (VII, 533) nämnda arbeten. Ett intressant bidrag till den normativa grammatiken är G. Cederschiöld, *Framtidssvenska*, Stockholm 1917.

S. 296 tillägg: O. Östergrens grundliga undersökning *Obestämd s-form efter preposition* (Språk och stil XVII, 129 ff.).

S. 298 tillägg: Hj. Alving, *Objekt-subjektets plats i ackusativ med infinitiv* (Språk och stil XVIII, 1 ff.); F. Horn, *Några ord om s. k. fristående satsförkortningar* (ib. XVIII, 75 ff.); J. E. Hylén, *Några iakttagelser angående användningen av personligt och relativt pronomen* (ib. XVIII, 122 ff.); F. Johannesson, *De med postposition sammansatta pronominella adverberna i modern svensk litteraturprosa* (ib. XVIII, 183 ff.).

S. 303 r. 12 tillägg: J. Steenstrup, *Nogle Undersøgelser om Guders Navne i de nordiske Stedsnavne* (Historisk Tidsskrift, 6 R. VI), Kph. 1896; R. Saxén, *Den svenska befolkningens ålder i Finland belyst af ortnamnen* (Finska Fornminnesföreningens tidskrift XXI, 3), Hfors 1901; R. Norrby, *Ydre härads gårdnamn*, Stockh. 1905; V. Solstrand, *Åländska ortsnamn* (i Brages årsskrift), Hfors 1912; J. Sahlgren, *Några svenska ortnamn* (i Sv. landsm. 1912) och *Västgötska ortnamn av typen Kölingared* (i Festskrift utg. av Lunds universitet 1918); E. Lidén, *Västgötanamn* (i Namn och bygd IV), 1916; E. Noreen, *Några ortnamn på Dal* (ib. V), 1917; A. Noreen, *Värmlands ortnamn* (i En bok om Värmland I, 379 ff.), 1918; H. Pipping, *Finländska ortnamn* (Skrifter utg. av Åbo akademikommitté 7), Hfors 1918. Synnerligen rika materialsamlingar innehålla Hj. Lindroth, *En omdebatterad önamnsgrupp* (i Fornvännen 1914); *En nordisk gudagestalt i ny belysning genom ortnamnen* (Antikvarisk tidskrift XX, 4), 1914; *Studier öfver ortnamnen på -lösa* (i Fornvännen 1915); *De nordiska ortnamnen på -rum* (Göteborgs K.

Vetenskaps- och Vitterhetssamhälles Handlingar. Fjärde följden, XVIII, 1), Gbg. 1916; *Bohusläns härads- och sockennamn*, Gbg. 1918.

S. 308 r. 13 nedan tillägg: Hj. Öhrvall, *Om knutar*, 2:a tillökade uppl., Stockh. 1916; H. Ramsten och G. Stenfelt, *Engelsk-svensk och svensk-engelsk nautisk ordbok*, Stockholm 1917.

S. 310 r. 6 tillägg: och numera samme författares stort anlagda arbete *Läkemedelsnamn, ordförklaring och historik*, Lund 1918 ff.

S. 310 r. 5 nedan tillägg: G. Langenfelt, *Apropå den nyaste språkrensningen* (i Tiden 1917, s. 91 ff. och 119 ff.), däri anföres en mängd mer eller — isynnerhet — mindre lyckade nybildningar och lånord; P. Holm, *V. Rydberg som språkrensare*, Lund 1918.

S. 311 r. 14 inskjut: samt C. A. Ljunggrens lilla vällyckade arbete *Stilarter och språkriktighetsregler*, Lund 1917.

S. 312 r. 6 nedan tillägg: H. Bergroths synnerligen innehållsrika och grundliga arbete *Finlandssvenska*, Hfors 1917 (jfr R. Pippings recension i Finsk tidskrift 1918) och hans kortfattade, men upplysande skrift *Högsvenska*, Hfors 1918.

S. 315 r. 10 tillägg: Jfr nu H. Geijers kortfattade, men mycket instruktiva öfversikt af de sv. dialekterna i I. Flodströms *Sverges folk*, s. 196 ff.

S. 315, 2 och 3 tillägg: E. Wigforss, *De korta rotstavelserna i Skånemålen* (i Festskrift utg. av Lunds universitet 1918).

S. 315, 3 tillägg: J. Swenning, *Folkmålet i Listers härad*, Stockh. 1917.

S. 316, 6 tillägg: Hj. Alving, *Kalmarmålets ljudsystem*, (i Sv. landsm. 1917, s. 59 ff.).

S. 316, 13 tillägg: J. Götlind, *Studier i västsvensk ordbildning: De produktiva avledningssuffixen och deras funktioner hos substantiven i Göteve-målet*, Stockh. 1918.

S. 318, 16 tillägg: Om Stockholms-dialekten se B. Hesselman, *Stockholmska* i Nordisk familjebok, Ny uppl. B. 27, sp. 30 ff.

S. 318, 17 tillägg: O. Gjerdman, *Studier över de sörmländska stadsmålens kvalitativa ljudlära* I, Upps. 1918.

S. 318, 19 tillägg: S. Samuelsson, *Värmlands folkmål* (i En bok om Värmland I, 387 ff., Upps. 1918).

S. 321 r. 4 tillägg: J. Boethius, *Orsamålet. I. Ljudlära* (Sv. landsm. IV, 4), 1918.

S. 323, 37 tillägg: V. Solstrand, *Beskrivning av Houtskärs-dialekten* (i Hembygden 1916).

S. 326 r. 8 nedan tillägg: Ljungstedts arbete är nu ersatt genom N. Beckmans modernare och vetenskapligare hållna *Språkets liv*, Stockh. 1918.

S. 329 r. 5 nedan inskjut: Storms fonetik i Norvegia afslutades ändtligen år 1908.

S. 329 nederst tillägg: En mängd detaljerade utredningar äfven i fråga om rikssprâksuttal lämnas af O. Gjerdman i *Studier i de sörmländska stadsmålens kvalitativa ljudlära* I, Upps. 1918.

S. 330 r. 9 nedan inskjut: 3 (utvidgade) uppl., Stockholm 1918.

S. 331 r. 1 inskjut: N. Beckman, *Några metriska frågor* (Språk och stil XVIII, 96 ff.), 1918.

S. 381 r. 6 stryk: bland . . . *-y*.

S. 412 r. 6 f. stryk »i . . . jämn» och den dithörande not 2 samt tillägg: Uppgiften i Sv. landsm. I, 22 om förekomsten af *6* i Närke lär enligt T. Ericsson vara ogrundad.

S. 455 r. 5 nedan tillägg: Jfr emellertid om *skilde* nu IV, 40.

S. 551 r. 12 nedan inskjut: Häraf ha nu ytterligare (jfr II, 481; III, 538; V, 691) utkommit IX, 2 *Marks härad, södra delen* 1917 och VII, 2 *Kinds härad, södra delen* 1918.

Till band II.

S. 205 r. 2 nedan tillägg: Om en i vissa dialekter befintlig tredje accentform, den s. k. jämviktsaccenten — man kunde för att åstadkomma parallellism med accent ett och accent två kalla den accent tre — se J. Boethius, *Orsamålet.* I. *Ljudlära* (Sv. landsm, IV, 4), s. 16 f.

S. 339 nederst tillägg: Ett nytt — mycket osäkert — förklaringsförsök framställes nu af O. Gjerdman, *Studier i de sörmländska stadsmålens kvalitativa ljudlära* I, 140 f. noten.

S. 472 nederst tillägg: Att denna min gissning är riktig, och att vi sålunda verkligen i Orsa-målet ha två tonfall, det akuta något mindre sjunkande än det grava, framgår nu af hvad J. Boethius, *Orsamålet.* I. *Ljudlära* (Sv. landsm. IV, 4), s. 17 meddelar. Orsa-målet hör sålunda till s. 467 såsom nr X $^1/_2$.

Till band III.

S. 89 r. 1. *Glosögd* är nu anträffadt i fsv. och hör sålunda till s. 85.

S. 100 r. 4 läs: *f*>*ff* (se IV, 66) af.

S. 108 r. 6 inskjut efter *Borghund*: (jfr dock s. 543 öfverst).

S. 115 r. 18 tillägg: Enligt Hesselman (Språk och stil XVII, 83) kan emellertid »alltför väl» det slutna *o* i *voro* dels vara ortoepiskt, dels bero på analogien *fara* : *foro* = *vara* : *x*.

S. 115 not 5 tillägg: J. Palmér, *Studier över de starktoniga vokalerna,* s. 222.

S. 116 r. 1 läs: *på* [1] (jfr dock *wpo* Palmér a. st. och *poo* nedan not 2), *slå* [2] (jfr dock *sloo* nedan not 2).

S. 116 r. 15 tillägg: Enligt Hesselman (Språk och stil XVII, 82 f.) skall det dock vara »ojämförligt sannolikare», att *o* i *boro, gofwo* o. d. betecknar öppet *å*, hvarvid han dock icke tar någon hänsyn till skrifningar som *skooro,* hvars *oo*

synes mig starkt tala för slutet *o*. Palmér a. st. antar slutet *o* dels i *boro, gofvo, woro,* dels i *dropo, skooro,* men anser det vara ljudlagsenligt blott i de förstnämnda, hvaremot det i de sistnämnda skall bero på analogien *bära* : *boro* = *dräpa* : *x*.

S. 116 not 3 tillägg: PALMÉR, a. st., s. 221 f.

» 116 » 4 » : PALMÉR, a. st., s. 222.

S. 130 r. 25 tillägg: Om denna vanskliga fråga jfr nu Palmér, a. st., s. 123.

S. 134 not 4 läs: se LIDÉN hos LINDBERG, *Skeemålets ljudlära,* s. XXI; J. SANDSTRÖM, *Stud. över utvecklingen av fsv. ŏ och ŭ,* s. 77 f.; E. NOREEN i Namn och bygd II, 126.

S. 138 not 8 tillägg: Nya skäl till förmån för denna etymologi anföras nu hos T. E. KARSTEN, *Germanisch-finnische Lehnwortstudien,* s. 79 f.

S. 139 not 6 tillägg: Denna Lundgrens etymologi är emellertid sannolikt oriktig; fastmera är ordet identiskt med *rå* 'gränsmärke' (ofvan s. 136), se E. NOREEN, *Rå 'vätte'* (i Språkvetenskapliga sällskapets i Uppsala förhandlingar 1916—18).

S. 149 not 1 tillägg: PALMÉR, *Stud. över de starktoniga vokalerna,* s. 107; LINDQVIST, *Stud. över reformationstidens bibelsvenska,* s. 40.

S. 149 not 2 tillägg: PALMÉR, a. st., antar en övergång *vart* > *vårt* såsom i Sörmlands-mål, LINDQVIST, a. st. och s. 195, däremot *vart* > *vort* såsom i Västmanlands-mål.

S. 149 not 4 tillägg: Anslutningen till *af, åf* är kanske oursprunglig, såsom antas af TAMM, *Et. sv. ordbok,* s. 17 f., FALK-TORP, *Wörterbuch,* s. 37, och TORP, *Nyno. et. ordbok,* s. 10.

S. 149 not 9 tillägg: En tilltalande förklaring af utvecklingen *apter* > *åter* har nu framställts af B. SJÖROS, Stud. i nord. filologi VIII, 3, s. 58 f.

S. 170 r. 19 läs: genom ny förlängning af den förra formens sekundärt halfstarka *a* (se IV, 31) nsv.

S. 174 not 6 tillägg: Delvis härstammar dock *diger* från ett fnord. *dīgr* (se IV, 53 med not 1).

S. 178 not 4 tillägg: Att *neek* verkligen fanns, styrkes af Schroderus *-neek*, se E. Grip, Sv. landsm. XVIII, 4, s. 17 not 2.

S. 183 not 5 tillägg: Den i ä. nsv. så vanliga formen *witterlig* beror väl emellertid väsentligen på inflytande från mlty. *witterlik* (jfr Lindqvist, *Stud. över reformationstidens bibelsvenska*, s. 32 f.).

S. 185 r. 10 tillägg: *flepa* 'lipa' (no. dial. *flīpa* 'hänga läpp').

S. 189 not 6 tillägg: Ännu flere exempel se hos Palmér, *Stud. över de starktoniga vokalerna*, s. 25 f.

S. 190 r. 10 läs: *läm* [3]; *leem* Tegel [4]).

» 203 r. 20. *Gers* är nu anträffadt i fsv. (såsom *girs*, se Söderwall II, 1227) och hör sålunda till s. 201 mom. 4, a.

S. 206 mellan r. 11 och 12 inskjut: *bescop, epestel* m. m. hos Ol. Petri, se Palmér, a. st. s. 35.

S. 210 r. 19 inskjut: *egen* 'igen', *ehop* 'ihop' (se SAOB under E sp. 8).

S. 212 not 8 tillägg: E. Olson i Sv. studier tillägnade G. Cederschiöld, s. 55.

S. 218 not 7 tillägg: Se vidare Palmér, a. st. s. 43 och 189 f., Lindqvist, a. st. s. 68 ff., 158 och 162, hvilka framhålla, att *y* på 1500-talet särskildt segt bevaras mellan *b* eller *w* och *rd*.

S. 223 r. 18 tillägg: Emellertid anta, kanske med rätta, Palmér, a. st. s. 224 och Från filol. fören. i Lund IV, 109 f., Lindqvist, a. st. s. 198 (jfr s. 128) och alternativt Kock, *Sv. ljudhistoria* II, 129, att här föreligger ett fall af dialektal utveckling *o* > *ö* såsom i Västmanlands-mål.

S. 225 r. 21 tillägg: (jfr Palmér, a. st. s. 51).

S. 226 r. 23 tillägg: Att med Palmér, a. st. s. 50 (och där citerad litteratur), anta direkt lån från ett — icke hittills anträffadt — mlty. *monsteren* (uttaladt *mönsteren*), synes mig betänkligt.

S. 227 r. 22 tillägg: Dock är väl *Trölle* — som äfven träffas hos Laur. Andreæ, hvilken i likhet med P. Swart var västmanlänning (se Lindqvist, Historisk tidskrift 1917, s. 299 ff., resp. *Stud. i reformationstidens bibelsv.*, s. 128 not 4)[1] — snarast att med Palmér, a. st. s. 225, och Lindqvist, a. st. s. 128 uppfatta som beroende på Västmanlands-dialektens öfvergång *o* > *ö*; jfr tillägget här ofvan till s. 223 r. 18.

S. 227 r. 23 tillägg: (om en mängd dylika hos smålänningen Bolinus omkring 1660 se Hellquist i Arkiv f. nord. fil. XXXV, 205).

S. 229 not 2 tillägg: Annan förklaring (öfvergång *u* > *ö* i Västmanlands-mål) hos Palmér, a. st. s. 246, Lindqvist, a. st. s. 70 ff. och 161 (samt af dessa förff. citerad litteratur).

S. 229 not 6 tillägg: Jfr Palmér, a. st. s. 189.

» 262 r. 1 inskjut: *bulna*, (fsv. *bolna*; jfr *bålna* s. 118).

» 262 » 4 läs: fsv. *dugha*, men äfven *dūgha*, se IV, 54;

S. 266 r. 22 läs: 1500 (jfr nu också Palmér, a. st. s. 157).

S. 267 not 1 tillägg: Åkerblom, *Runii sv. rim*, s. 174.

» 267 » 3 » : Annorlunda, men mindre sannolikt, Palmér, a. st. s. 216 not 1 och Arkiv för nord. fil. XXXIV, 146.

S. 287 not 5 tillägg: samt, möjligen riktigt, Torp, *Nyno. etym. ordbok*, s. 548.

S. 293 r. 18 tillägg: jfr dock nu IV, 76 med not 5.

» 294 f. not 8 tillägg: Då emellertid ä. nsv. känner

---

[1] I en ännu otryckt uppsats har A. Isaacsson gjort sannolikt, att L. Andreæ snarast var från Fjärdhundra, som emellertid i språkligt afseende är väsentligen likställdt med den angränsande delen af Västmanland. [Not vid korrekturläsningen].

formen *glwpsk* jämte *glupisk* (se DAHLGREN) och Linné har *glofsa* för *glufsa*, så utgår väl det förra från *glūp-*, det senare från *glŭp-*.

S. 296 r. 10—13 *stuss* osv. skall öfverföras till s. 290.

S. 306 r. 6 tillägg: En hop möjligen delvis hithörande skrifningar med *e* för *ä* på 1500-talet anföras hos Palmér, *Stud. öfver de starktoniga vokalerna*, s. 204.

S. 307 r. 19 läs: 1600-talet, men åtminstone i delar av Södermanland, Närke och Västmanland väl redan på 1500-talet (se Palmér, a. st. s. 202 f. och jfr Lindqvist, a. st. s. 49).

S. 308 efter r. 7 inskjut: Om en eventuell öfvergång *ä* > *e* i *eho* m. m. d. se SAOB.

S. 310 efter r. 9 inskjut: *dånk*, *dånka*, hvarom se IV, § 10 mom. 33.

S. 316 r. 9 f. läs: *konnung* Nya testamentet 1526 (troligen västmanländsk eller sörmländsk dialektform, liksom bevisligen är fallet med det i samma urkund förekommande *honnogh* — jfr *honning* ofvan s. 315 — se Lindqvist, a. st., s. 32 och 193)[3] »konung».

S. 318 r. 9 f. stryk: *molla* . . . *molta*).

» 323 » 2 läs: Salberg och ännu i *topprasande* och *topprida* (se Tamm i Språkvetenskapliga sällskapets i Uppsala förhandlingar 1888—91, se s. 125 noten; jfr.

S. 334 not 1 r. 2 läs: s. 17 och en mängd exempel hos PALMÉR, a. st. s. 223.

S. 336 r. 19 läs: 1400 (jfr dock nu Palmér, a. st. s. 123).

S. 342 r. 18 f. läs: t. e. *lekamen* (fsv. *likaman*), pl.

S. 352 r. 2 läs: SAOB), smålänningen Bolinus omkring 1660 *beståandesz*, *boandesz*, *gåandesz* såsom ännu i Jönköpings län (se Hellquist, Arkiv för nord. fil. XXXV, 204), Lemvig.

S. 354 r. 13 läs: Serenius, *gammelpartiet* Strindberg,

gammelgatorna Ossiannilsson (se Berg, Språk och stil XV, 265), *Kopperberget*[2].

S. 363 r. 10 nedan inskjut: Vidare höra hit *kofferdi* (lty. *kōpfardīe*), *kommendant* (ty. *kommandant*), (*re*)*kommendera* (ty. *kommandieren*), *kommendör* (ty. *kommandeur*).

S. 369 not 1 tillägg: Annorlunda Hellquist, Arkiv f. nord. fil. XXXV, 202.

S. 374 r. 5 nedan läs: utom hos Agneta Horn och möjligen

S. 384 r. 13 inskjut: Helsingius Synon. lib.

» 394 » 17 läs: blott två gånger.

» 394 not 6 tillägg: Arkiv f. nord. fil. XXXV, 111 f.

» 406 » 3 » : Formen är för öfrigt anträffad redan i fsv. 1508.

S. 431 r. 23 läs: *radie* (nybildning till pl. *radier* från ty. *radien*; jfr *nuntie* s. 490), *Rafael*.

S. 448 r. 18 läs: *tallrik* P. Swart ff.

S. 462 r. 17 inskjut: *korda* (äfven med kort vokal).

» 470 » 18 läs: *rōf*, jfr s. 330;

» 471 » 16 tillägg: *stropp*.

» 509 » 23 inskjut: *skäfva* (mlty. *scheve*).

» 511 not 2 r. 3 läs: dialekters — samt enstaka författares, t. e. *pakett* Geijer, Wetterbergh, *rakett* C. F. Dahlgren, *stakett* Wetterbergh, se Hellquist i Festskrift till Söderwall, s. 225 f. — med

S. 522 r. 5 tillägg: om hvilken dock är att jämföra Göt-lind, *Stud. i västsvensk ordbildning*, s. 10 not 3.

S. 530 r. 11 nedan läs: ff. samt Språk och stil XVII, 45 ff. och XVIII, 156 ff.

S. 530 r. 10 nedan läs: ff. och XVII, 237 ff.

S. 530 r. 5 nedan tillägg: jfr nu Hellquists rikhaltiga anmälan i Arkiv f. nord. fil. XXXV, 195 ff.

S. 543 r. 18 tillägg: Se emellertid tillägget (VII, 538) till s. 138 not 8.

S. 568 sp. 1 r. 9 tillägg: V, 691.

Till band IV.

S. 9 not 5 tillägg: Nu upptaget i SAOF.

S. 22 r. 6—8 nedan läs: Metatesen föreligger ock (se Hesselman, Språk och stil X, 288) i den hithörande avledningen *slända* (isl. *snælda*).

S. 40 not 3 tillägg: *Vālborg* jämte *Vălborg* är väl ortoepiskt uttal.

S. 42 r. 11 inskjut: Lagerlööf,

» 46 » 6 läs: 220; nu oftast med yngre förkortning enligt § 10 mom. 26).

S. 48 r. 9 läs: se dock III, 219.

S. 78 mom. 8 tillägg: *Ludvig* (ty. *Lūdwig*).

» 78 » 10 r. 2 läs: *Tofta*[5], *vifta* (fsv. *vēfta*, no. dial. *veifta*). I *drift*, *gift*, *klyft*(*a*), *löfte*, *skrift*

S. 79 mom. 16 tillägg: I *dygn* och *ägna* är förkortningen inträdd i ä. fsv. tid, resp. förlitterärt.

S. 80 r. 6 tillägg: Om det tvivelaktiga *kockla* se III, 245; om det vacklande *Tekla* (ty. *Thēkla*) se III, 512.

Till band V.

S. 152 § 32 tillägg som not: Om de olika slagen af predikativ konnexion eller som det mera populärt heter »subjektets och predikatets förhållande till hvarandra» se nu K. F. Sundéns utförliga och skarpsinniga utredning i *The predicational categories in english*, Upps. 1916, där ock s. 4 ff. framställes en berättigad kritik af Westmans (se Vårt språk I, 295 samt V, 140 noten och 179 not 1) äldre behandling af samma ämne.

S. 164 r. 4 nedan läs: alls utom hos de personliga pronomina.

S. 191, 1, a tillägg som not 5: Om fördelningen af *i* och *på* se nu O. Lindéns förträffliga utredning i Språk och stil XVIII, 227 ff.

S. 202 r. 6 nedan läs: *kyrkan* : *kyrkogång*, resan.

» 203 not 2 r. 3 läs: jfr s. 202 not 1.

» 213 r. 4 tillägg: Den additiva exklusiven kan betraktas som en från den subtraktiva skild status, och kan den förra då lämpligen kallas inklusiv(us), den sednare exklusiv(us).

S. 219 not 2 tillägg: Ännu annorlunda O. Gjerdman, Språk och stil XV, 235 ff.

S. 296 r. 8 läs: kolonner), *person-al*, *triumvir-at*, utan.

» 315 » 4 tillägg: *änkling* (till *änka*).

» 341 » 17 och s. 353 r. 8 nedan läs: *-ist* eller efter *-i* blott *-st*, med.

S. 359 r. 7 nedan skall »*sträfvare* (sträfbjälke)» flyttas till s. 360 r. 2.

S. 361 r. 11 nedan strykes.

» 385 not 3 tillägg: Om dylika bildningar se ock Hesselman, Språk och stil XVII, 197 ff., T. Andersson, ib. XVIII, 245 ff., och Berg, ib. XVIII, 247 ff.

S. 388 r. 12 nedan tillägg: Om pejorativt *van-* i inemot ett tjog fall se VII, 118.

S. 470 r. 20 skall *öfverlöperi* flyttas till r. 9.

» 518 skall *slokörad* och r. 17 *kortfattad* och *nogräknad* flyttas till s. 519 r. 6, resp. r. 2.

S. 519 r. 10 nedan stryk: *harmunt* . . . 520).

» 520 r. 2 stryk: jfr . . . 519.

» 527 » 10 skall *spansk* flyttas till r. 14.

» 663 » 14 skall *-häller* flyttas till r. 15 och *-träder*, *-tänder* till r. 16.

S. 669 r. 1 tillägg som not: Om tempus jfr nu O. Jespersen, *Tid og tempus* (Særtryk af Oversigt over det Kgl. danske videnskabernes selskabs forhandlinger 1914 nr 5—6).

S. 673 not 1 tillägg: Jfr ock F. Schmidt i Zeitschrift für den deutschen Unterricht 1897.

S. 680 r. 9 nedan tillägg som not: Om futurum jfr nu N. Beckman, *Hur uttryckes hos verbet framtid i forn- och nysvenskan?* (Språk och stil XVII, 1 ff.).

S. 691 r. 8 nedan tillägg: och J. Reinius, *On transferred appellations* (Göteborg 1903), s. 110 not 3.

Till band VII.

S. 9 not 2 tillägg: samt det viktiga inlägget af F. A. Wood, *Iteratives, Blends, and »Streckformen»* (Modern Philology IX, 2), Chicago 1911.

S. 15 not 3 tillägg: Jfr dock nedan s. 106 not 6 och s. 108 not 1.

S. 26 not 1 tillägg: Exempel från Tegnér se J. Mjöberg, *Stilstudier i Tegnérs ungdomsdiktning*, s. 229 f.

S. 33 not 1 tillägg: och S. Belfrage i Språk och stil VI, 101 ff.

S. 34 not 4 r. 2 läs: s. 80, och Hesselman i Stud. tillegnade E. Tegnér, s. 352.

S. 80 not 2 tillägg: Om paradigmbegreppet se nu ock K. F. Sundén, Språk och stil XV, 152 ff.

S. 90 not 2 tillägg: Om våra språkmäns ställning till problemet se J. E. Hylén i Språk och stil XVI, 32 f.

S. 104 efter r. 10 tillägg: *ba-* (om hvars ursprung se III, 427) i *babord.*

S. 106 r. 2 läs: 502 med tillägg III, 548) och substantiverna *blockarbete, -fylla,* dels

S. 106 r. 3 läs: 643 med tillägg III, 549).

» 119 nederst tillägg: *immer-* (från ty.) i *immerbadd, -fört.*

S. 126 r. 6 nedan läs: i *esomoftast* samt de till fsv. *i* 'i' hörande *emellan, emellertid, emot* m. m. (se III, 210).

S. 131 efter r. 3 tillägg: *sankt* (från lat.) i *sankt Lars* o. d.

» 131 före r. 2 nedan inskjut: *aller-* (hvarom se IV, 23 med not 2) i *allerkäraste, -nådigst* o. d.

S. 134 efter r. 10 tillägg: *sankte* (från lat.) i *sankte Per* o. d.

S. 145 r. 7 och 5 nedan tillägg: *birgittin*, resp. *levantin*.

» 152 » 8 tillägg: *-sjonär* s. 168.

» 152 » 19 läs: *-atsjon, -eron, -iljon*.

» 167 » 15 inskjut: *brigad-* och *garderob-*.

» 169 » 3 inskjut: *monstr(u)ös* till *monster*.

» 172 » 8 nedan läs: om *-ardera, -enera*.

» 175 » 1 efter parentesen tillägg: *filistinna* (till *filisté*) hos Fröding (Efterlämnade skrifter I, 152 f. tre gånger).

S. 175 r. 7 efter *åsninna* tillägg: jfr *korpinna* hos Lidner.

S. 175 r. 3 nedan efter »läggas» inskjut: *amiralinna*.

» 176 efter r. 11 nedan tillägg: *-komlig* och *-komma* se nedan s. 213.

S. 177 efter r. 10 tillägg: *-saga* och *-saka* se nedan s. 216.

S. 177 efter r. 21 tillägg: *-städes* (om hvars upprinnelse se nedan s. 216) i *tillstädes*; om *-ständig* i *fullständig* se nedan s. 217.

S. 177 efter r. 4 nedan tillägg: *-vändig* i *nödvändig* se nedan s. 218.

S. 177 nederst tillägg: och *hyperbolisk* till *hyperbel*.

S. 180 r. 4 nedan tillägg efter »fall»: (om färska nybildningar se G. Langenfelt i Tiden 1917, s. 95).

S. 182 r. 5 läs: biformen *-kalier* se s. 183, *-ana'lier*.

» 182 » 15 tillägg efter *-arius*: se vidare Tamm, Granskning av sv. ord, s. 5.

S. 182 r. 10 nedan tillägg: pastor *primarius*.

» 183 efter r. 14 nedan tillägg: *-oleum* i *linoleum*.

» 183 » » 12 » » : *-orium* i *skriptorium* (: *skript-um*).

S. 185 efter r. 10 nedan tillägg: *-gg* förekommer i im-

perat. *bygg* (: *bo*), subst. *glugg* (: *glo*), *lugg* (: klädes*lo*) och adj. *trygg* (: *tro*).

S. 185 efter r. 4 nedan tillägg: *-nd* förekommer i *stånd* (: *stå*) och *-ng* (dvs. *-gg*) i *fång* (: *få*) och *gång* (: *gå*).

S. 186 r. 9 f. nedan stryk: *galvanism*.

» 187 r. 14 tillägg: 13 andra personbenämningar på *-st* med föregående *i*', samt 3 andra, icke person betecknande substantiver (*blast, knyst, vrist*) anföras nedan s. 372.

S. 197 efter r. 12 tillägg: *-sack* (ty. *sack* 'påse') i *fotsack*.

» 197 r. 15 tillägg som not: Ett 70-tal mer eller mindre sällsynta fall meddelas nu af Berg i Språk och stil XVIII, 218 ff.

» 210 efter r. 3 tillägg: *-bjälle* i *fotabjälle*.

» 212 r. 10 läs: och det snarast sammansatta *omdöme*.

» 212 efter r. 3 nedan tillägg: *-gänges* i *bröstgänges*.

» 216 efter r. 4 nedan tillägg: *-starrig* i *halsstarrig* (från ty.).

S. 227 r. 12 nedan inskjut: mur-, spansk-, vinter*gröna*.

» 227 » 10 » » : *tjocka*.

» 228 » 10 inskjut *nypa* och r. 14 sed*vänja*.

» 228 not 2 tillägg: En mängd hithörande unga nybildningar anföras af Cederschiöld i Språk och stil X, 215 ff. och Langenfelt i Tiden 1917, s. 94 f.

S. 234 tillägg under *p galoppa* och *kunskapa*, under *r försvara*.

S. 235 r. 16 inskjut: *somra* och *vintra* (båda hos Heidenstam).

S. 235 r. 17 inskjut: *hamra* och *snickra*.

» 237 » 3 inskjut: *sota* (t. e. i en skorsten), *spjuta* (Forsslund).

S. 239 under *r* tillägg: (för)*klara, vackra* (Strindberg, som äfven använder *yngra* 'föryngra').

S. 243 r. 4 tillägg: m. m., se Langenfelt i Tiden 1917, s. 95.

S. 246 r. 10 tillägg: *-jan* s. 291, *-san* s. 320, *-n* s. 358 ff.

» 261 under ε) tillägg: *albigenser, augustiner, benediktiner, bernhardiner, birgittiner, dominikaner, franciskaner, galater, johanniter, kapuciner, levantiner, liburner, malteser.*

S. 266 efter r. 12 tillägg: -(g)ga förekommer blott i de vokaliskt oregelbundna *brygga* (: *bro*), *gnugga* (: *gno*), *sugga* (: *so*).

S. 271 r. 17 läs: 6 fall.

» 271 » 18 stryk: *kylig.*

» 272 mom. IV tillägg: *framfusig* (blott stilistisk variant till det numera föga brukliga *framfus*; jfr de vulgära *galig, ljummig, uslig* för *galen, ljum, usel*).

S. 272 mom. V tillägg: *intig* (: *int-e*; se t. e. A. Jensens öfversättning af Puschkins Onegin).

S. 301 not 2 tillägg: Cederschiöld, *Framtidssvenska*, s. 49.

» 302 r. 6 nedan inskjut: *morskna, piggna* till.

» 307 not 1 tillägg: Några sådana fall anföras ock af Östergren, Språk och stil VIII, 157.

S. 312 under b) tillägg: från, till(s) *dato* (: *dat-um*).

» 338 r. 4 nedan läs: af*stick-*.

» 443 » 5 tillägg: och det lika väl till verb hänförliga *väntpengar.*

S. 452 r. 6 inskjut: *väntetid.*

» 457 » 11 nedan tillägg: *sagesman.*

» 462 » 1 tillägg: *hemsjuk, -treflig.*

Tryckfel

(de särskildt förvillande utmärkta medelst **feta** siffror).

I band I.

S 165 r. 19 läs: Vestergötland.

I band II.

S. 43 r. 1 läs: *platt,*
» 186 » 10 » : **Stafvelseintensitetens**
» 315 not 1 » 2 » : *A'dolf*

I band III.

S. 143 not 4 r. 1 läs: anger;
» 150 » 7 » : mlty. *wartēken*
» **216** » 22 » : 'ljustra'
» 222 » 8 » : *dīrk*
» 274 » 18 » : arab. *sukkar*
» **357** » 22 » : fsv. *sōlagrand*
» **359** » 27 » : II. *a* > *e*
» **397** » 26 » : fsv. *hælloskora*
» 427 » 13 » : *anor**
» 507 » 22 » : *bärnsten*
» 523 » 27 » : III, 83 ff.
» 543 » 7 » : *murle*
» 550 » 2 » : särskildt
» 552 » 1 » : S. 520
» **553** sp. 1 » 22 » : 143, 543
» **554** » » » 23 » : 411

S. 554 sp. 1 r. 27 läs: 114, 170, 542
» 562 » » » 25 » : 101

I band IV.

S. 33 r. 2 läs: *valt* [1].
» 42 » 8 » : fsv. *Lopne*
» 51 » 20 » : 'elritsa'

I band V.

S. 107 r. 26 läs: (affixord,
» 265 not 4 » : I, II, s.
» 318 » 2 » 3 » : 24).
» 422 » 26 » : ock
» 460 » 28 » : *äflan, ömkan, (till)önskan;*
» 552 » 33 » : *önskvärd*

I band VII.

S. 8 not 2 r. 4 läs: *und Wurzelvariation,*
» 24 » 16 » : V, 216
» 25 » 21 » : *kopist»* [3].
» 33 » 19 » : *hök ⌣ och ⌣ dufva-leken,*
» 35 » 12 » : (tre-, resp. åtta-ledadt)
» 43 » 26 » : än i
» 46 » 4 » : rå-och-
» 118 » 8 » : *-vård, -värde, -ära,*
» 124 » 28 » : *-riktiga,*
» 145 » 25 » : 4. Diverse
» 171 » 5 » : *-atår*
» 177 » 31 » : *-utår*
» 203 » 29 » : alltmera
» 243 » 32 » : synkoperande
» 261 » 27 f. » : 343, där 44
» 317 » 18 » : (sill)*packa-*

S. 317, r. 33 läs: tallricks*slicka-*
» 339 » 4 » : efter-, före-, till-,
» 344 » 7 » : fri-, iak*ttag-*,
» 394 not 2 » : Stundom (i Finland
» 460 » 4 » : med substantiv

Sjunde bandets innehåll:

Fjärde delen: Formlära (Morfologi).

Sid.

§ 1. Formlärans begrepp.. 5

Afdelning I: Inledning..... 7

Första kapitlet: Olika slag af morfemer 7

§ 2. Osjälfständiga morfemer..... 7

§ 3. Själfständiga morfemer 12

Andra kapitlet: Kritik af äldre definitioner på termen »ord» 36

§ 4. Fonologiska definitioner..... 36

§ 5. Semologiska definitioner 48

§ 6. Morfologiska definitioner 50

Tredje kapitlet: Hvad menas med »samma» morfem? 58

§ 7. Heterofona morfemer 58

§ 8. Homofona morfemer 68

Fjärde kapitlet: Morfologisk gruppering 79

§ 9. Gruppering från deskriptiv synpunkt 79

§ 10. Gruppering från etymologisk synpunkt 91

§ 11. Den svenska formlärans indelning 97

Afdelning II: Deskriptiv formlära 101

A. Formbildningslära 101

I. Ordlära 101

a. Afledning 101

1. Prefixafledning..... 101

Första kapitlet: Tryckstarka prefixer 101

§ 12. Enstafviga prefixer 101

§ 13. Tvåstafviga prefixer..... 118

Andra kapitlet: Trycksvaga prefixer 123

§ 14. Enstafviga prefixer 123

§ 15. Tvåstafviga prefixer..... 131

Sid.

.2. Suffixafledning ... 135

Första kapitlet: Helstarka suffixer ... 135

§ 16. Enstafviga separabla suffixer ... 135
§ 17. Enstafviga inseparabla suffixer ... 136
§ 18. Tvåstafviga suffixer med tryckstark ultima ... 161
§ 19. Tvåstafviga suffixer med tryckstark penultima ... 169
§ 20. Trestafviga suffixer med tryckstark ultima ... 178
§ 21. Trestafviga suffixer med tryckstark penultima ... 180
§ 22. Trestafviga suffixer med tryckstark antepenultima ... 182
§ 23. Fyrstafviga suffixer med tryckstark ultima ... 183
§ 24. Fyrstafviga suffixer med tryckstark penultima ... 184
§ 25. Fyrstafviga suffixer med tryckstark antepenultima ... 184
§ 26. Icke stafvelsebildande suffixer ... 185

Andra kapitlet: Halfstarka suffixer ... 189

§ 27. Enstafviga suffixer ... 189
§ 28. Tvåstafviga suffixer med halfstark ultima ... 206
§ 29. Tvåstafviga suffixer med halfstark penultima ... 208
§ 30. Trestafviga suffixer ... 218

Tredje kapitlet: Trycksvaga suffixer ... 220

§ 31. Enstafviga suffixer ... 220
§ 32. Tvåstafviga suffixer ... 334
§ 33. Trestafviga suffixer ... 351
§ 34. Icke stafvelsebildande suffixer ... 352

b. Sammansättning ... 376

Första kapitlet: Öfversikt öfver de olika sammansättningstyperna ... 376

§ 35. Sammansättningsledernas antal ... 376
§ 36. Ledernas fonologiska förhållande till hvarandra ... 379
§ 37. Ledernas semologiska förhållande till hvarandra ... 381
§ 38. Ledernas morfologiska förhållande till sina stamord ... 386
§ 39. Ledernas morfologiska förhållande till hvarandra ... 387

Andra kapitlet: Substantivs sammansättning med substantiv ... 391

§ 40. Förleden (kvalitativt) oförändrad ... 391
§ 41. Förleden utvidgad ... 420
§ 42. Förleden förkortad ... 437
§ 43. Förledens slut ändradt ... 446

Tredje kapitlet: Substantivs sammansättning med adjektiv 460

§ 44. Förleden oförändrad ... 460
§ 45. Förleden utvidgad ... 464

Sid.

§ 46. Förleden förkortad 466
§ 47. Förledens slut ändradt 467

Fjärde kapitlet: Substantivs sammansättning med verb ... 469
§ 48. Förleden oförändrad 469
§ 49. Förleden utvidgad, förkortad eller på annat sätt förändrad 471

Femte kapitlet: Sammansättning med adjektiv som förled 474
§ 50. Adjektivs sammansättning med substantiv..... 474
§ 51. Adjektivs sammansättning med adjektiv..... 481
§ 52. Adjektivs sammansättning med verb 485
§ 53. Adjektivs sammansättning med oböjligt ord..... 487

Sjätte kapitlet: Sammansättning med verb som förled..... 489
§ 54. Verbs sammansättning med substantiv 489
§ 55. Verbs sammansättning med adjektiv 496
§ 56. Öfriga sammansättningar med verb som förled 498

Sjunde kapitlet: Sammansättning med oböjligt ord som förled..... 506
§ 57. Oböjligt ords sammansättning med substantiv..... 506
§ 58. Oböjligt ords sammansättning med adjektiv..... 509
§ 59. Oböjligt ords sammansättning med verb 512
§ 60. Oböjligt ords sammansättning med annat oböjligt ord ... 515

Åttonde kapitlet: Sammansättning med ordfogning (eller gruppord) som förled..... 518
§ 61. Förleden är en konnektiv förbindelse..... 518
§ 62. Förleden är en adnektiv förbindelse..... 521

Nionde kapitlet: Sammansättning uppkommen i och genom (suffix)afledning af en ordfogning (eller ordgrupp) 522
§ 63. Afledning medelst enstafvigt suffix..... 522
§ 64. Afledning medelst tvåstafvigt suffix 527
§ 65. Afledning medelst icke stafvelsebildande suffix 529

Tillägg (och rättelser):..... 531
Till band I 531
Till band II 537
Till band III 537
Till band IV 543
Till band V..... 543
Till band VII..... 545

Tryckfel..... 549
I band I 549
I band II..... 549

Sid.
I band III 549
I band IV 550
I band V 550
I band VII 550
Sjunde bandets innehåll 552
Efterord 556

EFTERORD.

Äfven för större delen af detta band har jag att tacka Hoppe för hjälp med korrekturet och nyttiga anmärkningar i sak.

I fråga om de många här upptagna tilläggen till de föregående banden gäller hvad jag har yttrat i mitt efterord till B. II. Att äfven det härmed afslutade bandet kräft många tillägg, förklaras till fyllest däraf, att dess första häfte utkom redan för tretton år sedan.

Uppsala i april 1919.

Adolf Noreen.

Fortsättning från omslagets 2. sida.

FÖRSTA DELEN.

Allmän inledning till den nysvenska grammatiken.

Band I. (Avslutat.)

Kap. 1. Nysvenska grammatikens begrepp. 2. Nysvenskans frändskapsförhållanden. 3. Nysvenskans språkområde, rikssprå och dialekter. 4. Nysvenskans perioder och källor. 5. Den nysvenska språkforskningens historia. 6. Bibliografisk översikt av de viktigaste hjälpmedlen för det nutida studiet av nysvenskan.

ANDRA DELEN.

Ljudlära.

Avdelning I. Fonetisk inledning: Kap. 1. Språkljudens akustiska beskaffenhet (Fonetisk akustik). 2. Den mänskliga talapparaten (Fonetisk anatomi). 3. Talorganernas verksamhet eller artikulationen (Fonetisk fysiologi).

Avdelning II. Deskriptiv ljudlära: A. Kvalitativ ljudlära Kap. 1. De enskilda språkljuden. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Författare- och utgivare-register. Första bandets innehåll. Efterord]. 2. Ljudförbindelserna (kombinationslära). B. Prosodi: Kap. 1. Sonoritet och stavelsebildning. 2. Kvantitet (uttalstid). 3. Intensitet (tryckstyrka). 4. Tonalitet (tonhöjd). [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Andra bandets innehåll. Efterord].

Utgivet.

Band II. (Avslutat.)

Avdelning III. Etymologisk ljudlära: A. Metodologisk inledning: Kap. 1. Allmänna anmärkningar. 2. Talförändringarnas orsaker. 3. Talförändringarnas resultat. 4. Om begreppet ljudlag. B. Sonanterna: I. Nysvenska ljudövergångar: a. Kvalitativa förändringar: 1. De från fornsvensk tid ärvda sonanternas utveckling: Kap. 1. Tungartikulationens förskjutning bakåt. 2. Tungartikulationens förskjutning framåt. 3. Ändring av läppartikulationen. 4. Övergång till reducerad vokal. 5. Bihang: Den dialektala övergången *-in* > *-a*. 2. Sonanterna i yngre lånord: Kap. 1. a-ljud 2. o- och å-ljud. 3. u-ljud. 4. e- och ä-ljud. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Register öfver etymologiskt viktigare ord. Tredje bandets innehåll. Efterord]. b. Prosodiska förändringar: Kap. 1. Sonoritet och stavelsebildning. 2. Kvantitet. 3. Intensitet. II. Spår av äldre ljudövergångar. C. Konsonanterna.

Band III. (Avslutat.)

Band IV.

TREDJE DELEN.

Betydelselära.

Band V. (Avslutat.)

Avdelning I. Inledning.

Avdelning II. Deskriptiv betydelselära: A. Kategorilära (läran om de grammatiska kategorierna): Kap. 1. Sememernas huvudindelning. 2. Expressiv och pronominell betydelse. 3. Meningens huvudarter. 4. Sememernas förhållande till varandra. 5. De olika slagen av status. 6. Glosans huvudarter. 7. De konkreta glosorna. 8. Familjenamnens bildning (morfologisk exkurs). 9. De abstrakta glosorna. 10. De assumptiva glosorna. 11. De finita glosorna. [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Femte bandets innehåll. Efterord]. B. Funktionslära (läran om de grammatiska funktionerna).

Utgivet.

Band VI.

Avdelning III. Etymologisk betydelselära.

Band VII. (Avslutat.) Utgivet.

FJÄRDE DELEN.

Formlära.

Avdelning I. Inledning: Kap. 1. Olika slag av morfemer. 2. Kritik av äldre definitioner på termen »ord». 3. Vad menas med »samma» morfem? 4. Morfologisk gruppering.

Avdelning II. Deskriptiv formlära: A. Formbildningslära: I. Ordlära: a. Avledning: 1. Prefixavledning: Kap. 1. Tryckstarka prefixer. 2. Trycksvaga prefixer. 2. Suffixavledning: Kap. 1. Helstarka suffixer. 2. Halvstarka suffixer. 3. Trycksvaga suffixer. b. Sammansättning: Kap. 1. Översikt över de olika sammansättningstyperna. 2. Substantivs sammansättning med substantiv. 3. Substantivs sammansättning med adjektiv. 4. Substantivs sammansättning med verb. 5. Sammansättning med adjektiv som förled. 6. Sammansättning med verb som förled. 7. Sammansättning med oböjligt ord som förled. 8. Sammansättning med ordfogning (eller gruppord) som förled. 9. Sammansättning uppkommen i och genom (suffix)avledning av en ordfogning (eller ordgrupp). [Tillägg (och rättelser). Tryckfel. Sjunde bandets innehåll. Efterord.

Band VIII. II. Ordfogningslära (syntax).

Band IX. B. Böjningslära.

Avdelning III. Etymologisk formlära.

Register till band I—IX.

Härav föreligga redan banden I, II, III, V och VII färdigtryckta samt band IV till stor del färdigt i manuskript.

Priset är beräknat till 60 öre per ark i oktavformat, och kommer hädanefter omkring tio ark årligen att utgivas.

Framställningen skall utan att i någon mån förbise det vetenskapliga innehållets krav på exakthet och grundlighet söka bliva på samma gång i god mening populär och så pedagogisk som möjligt, det förra för att göra boken ägnad till självstudium, det sednare för att göra den användbar såsom lärobok för högre vetenskapliga studier, särskilt vid våra universiteter.

Subskription mottages i alla boklådor.

Lund, april 1919.

C. W. K. Gleerup
Förlagsbokhandel.
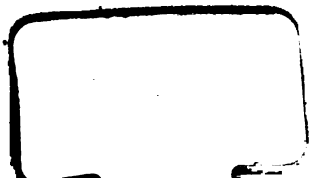
Lund, Berlingska Boktryckeriet, 1919.